פירושי הנה ישכיל עבדי

פירושי

הנה ישכיל עבדי

על פי

חכמי ישראל ז״ל

הוציאם לאור מספרי דפוס וכ״י

אברהם בן יעקב

אוקספורד

בבית דפוס קלארינדון

התר׳ל״ז לב״ע

THE FIFTY-THIRD CHAPTER OF ISAIAH

ACCORDING TO

THE JEWISH INTERPRETERS

I. TEXTS

EDITED

FROM PRINTED BOOKS AND MSS.

BY

AD. NEUBAUER

Oxford and London
JAMES PARKER AND CO.

Leipzig
T. O. WEIGEL

1876

OXFORD:

BY E. PICKARD HALL AND J. H. STACY,

PRINTERS TO THE UNIVERSITY.

∗ הקדמה ∗

זה שנתים ימים בקש ממני החכם הגדול הבלשן בלשונות בני קדם המורה לשון הקדש בבית המדרש הכולל אשר בעיר המהוללה אוקספורד שמו נודע בשערים בשם Dr. Pusey להוציא לאור כל פירושי פרשת הנה ישכיל עבדי הנמצאים במחנה היהודים אם בפירושי ת׳נ׳ך אם בספרי נצחון וגם המאמרים הנוגעים לה הנמצאים בשאר הספרים עד ימי המפרש הגדול ר׳ משה מדיסויא נודע בשם Mendelssohn. ולא לבד הנכתבים בלשון עברית כי אם גם בלשונות הארצות והמדינות אשר גרו בתוכן היהודים. וכיון שתורה היא וללמוד אנו צריכים נרציתי לדבריו ונתתי לפניך קורא נעים כל אשר הקרה ה׳ אלהי לפני. והנה ערכתי הפירושים כמעט כערך זמן חיי המפרשים והצגתי לפניך הנדפסים עם אותם אשר לא ראו אור הדפוס מעולם אחד אחד בע״ה: ועתה אדבר בדרך קצרה על שמות המחברים וזמנם ועל ספרי הדפוס וכ״י אשר זכיתי לראותם באוצרי הספרים של מדינות רבות ואשר היו בעוזרי להוציא הספר הזה בס״ד על מספר פרקי ח״ן ואלה הם:

א. התרגום היוני המיוחס לשבעים הזקנים כפי דפוס החכם Dr. Tischendorf (1874) עם קצת הפלטה הנשארת מהתרגומים היונים של עקילס וסומכוס ויונתן. והחוט המשלש הזה כפי ספר Hexapla אשר הוציא לאור החכם Dr. Field באוקספורד (1874):

ב. התרגום הבבלי של יונתן (בן עוזיאל) כפי הנדפס וכפי כ״י אשר באוצרי הספרים של פארים (P.) ואוקספורד (O.):

ג. דברי תלמוד ירושלמי ותלמוד בבלי ומדרש רבה ותנחומא וילקוט שמעוני. וגם דברי הספרי[1] (כפי עדות החכם הנוצרי Raymund Martini) והפסיקתא (כפי עדות המחבר של אבקת רוכל. דפוס Hulsius):

ד. דברי הזוהר. ואף כי הסכמתי עם החכמים סופרי תולדות

---

[1] ספרא דבורא דחובא י״ב. כ׳. ושם לא נמצאו הדברים הנאמרים על משיח לא בדפוסים ולא בכ״י אוקספורד Bodl. 150. עיין The Psalms etc. by Jennings and Lowe, London, 1876, v. p. 239.

היהודים וספריהם כי ספר זה מאוחר וכי מחברו חיה בודאי אחרי הנחמני (עיין סימן ב) על כל זה שמתי מקומו אחר התלמוד כפי דעת איזה חכמים (ובתוכם החכם הנזכר אשר על ידו יצא זה הספר) המאמינים בקדמות הזוהר וכי מחברו היה התנא רבי שמעון בן יוחאי. והוספתי עליו ההעתקה העברית מכ״י אוקספורד רשום Opp. 107 ובסופו חתום ותשלם מלאכת הקדש (ולמעלה מהשורה: פעם שנית) מכל מה שיגעתי ומצאתי (ולמעלה מהשורה: והעתקתי) בספר הזוהר מהתנא האלהי בוצינא קדישא ר׳ שמעון בן יוחאי ז׳צ׳ל: היום יום רביעי ערב ר״ח כסלו שנת חמשת אלפים ושלש מאות וששים ושלשה לבריאת עולם: בר״ביאל כאן ק״ק כורכא[1]:

ה. התרגום הערבי של ר׳ סעדיה גאון ראש המדברים ז׳צ׳ל כפי כ״י אוקספורד רשום Poc. 32 (יצא לאור ע״י החכם Paulus). וזה ימים אחדים בא לאוצר הספרים אשר בפארים כ״י תימן על קלף (רשום No. 1325) מישעיה עם תרגום יונתן (שניהם מנוקדים בנקוד אשורי) ותרגום של ר׳ס׳ג וממנו מלאתי החסרון והוספתי השנויים בדפי ההוספות והשגיאות:

ו. התרגום והפירוש של המפרש הקראי יפת בן עלי (חיה בדורו של ר׳ס׳ג[2]) כפי הכ״י של אוצר הספרים הקיסרי בפיטירסבורג No. 569. ושניהם כתובים באותיות עבריות:

ז. דברי המדרש נסתרות דר׳ש׳ב׳י מחובר כפי הנראה במאה הח׳ לאלף הה׳:

ח. דברי רבי משה הדרשן מנרבונה (חי במאה הט׳ לאלף הה׳[3]) בבראשית רבה שלו (וספר הזה נאבד ממנו וחבל על דאבדין) כפי עדות החכם הנוצרי R. Martini[4]:

---

[1] הזוהר נעתק ג״כ ללשון עברית בארץ ספרד כי כן נראה מספר ויכוח של אלפונסו די סאמורה (1520) הנמצא באוצר הספרים הנקרא בשם Escurial. עיין Archives des missions scientifiques et littéraires, 2me série, tome v (Paris, 1868), p. 428. [2] עיין ספר ליקוטי קדמוניות לר׳ שמחה Pinsker ז״ל ח״א דף ק׳ס׳ט. [3] עיין הספר המפואר להחכם הגדול Zunz נקרא בשם Die gottesdienstlichen Vortraege der Juden, p. 287. [4] עיין דברי החכם ר׳ שלמה בובר בהמגיד שנה 1872 דף 281. ואפשר הוא

ט. דברי רבי טוביה בן אליעזר (בן גילו של ר׳ משה הדרשן[5]) בספרו לקח טוב כפי הדפוס:

י. פירוש רבינו שלמה יצחקי (ר״ש״י) ראש המפרשים הצרפתיים. ונוסף עליו איזה דברים כפי עדות החכם R. Martini ואשר לא נמצאו אתנו לא בדפוס ולא בכ״י:

יא. פירוש של ר׳ יוסף קרא (והוא ג״כ מחכמי צרפת) כפי הכ״י אשר בפארים ובפלורינץ באוצר הספרים הנקרא Laurentiana וכולם מטושטשים והחצי נמחק ורק כאשר נגמר כל הספר ראיתי ביד ידידי החכם ר׳ רפאל Kirchheim כ״י אחר יפה עד מאד אשר לא נגע בו יד המשחית ובע״ה מלאתי החסרון והוספתי טובי הקריאה בדפי ההוספות והשגיאות:

יב. פירוש רבי אברהם בן עזרא כפי הדפוס וכ״י אשר בפארים בפארמא וברומא. וכבר יצאו העלים ממכבש הדפוס כאשר אנה אלהים לידי כ״י אחר מאוצר הספרים אשר בעיר Leeuwarden (λ. Provincial Bibl. No. 4) וגם עלה על דעתי שאיזה נוסחאות אשר הביא ר׳ שמואל לאנייאדו (סימן L. מ) מזה הפירוש הם יותר נכונות מנוסחאות אשר היו לפני והוספתי שניהן ג״כ בדפי השגיאות:

יג. פירוש רבינו דוד קמחי כפי הדפוס ואיזה כ״י באוקספורד. ואגב גררא אומר שהספר הגלוי אשר הביא המחבר מאביו בזה הפירוש וגם בספר השרשים שלו ואשר דברו המחקרים כלם ממנו כמו ספר אבוד נמצא ת״ל באוצר הספרים הנקרא בשם Vaticana No. 402 והוא תשובות על מנחם דונש ור׳ יעקב[6] ובסוף חלק המתחיל ועתה אחל מחברת מנחם אשר לא השיבו עליו אמר שהיה כבן ששים כאשר חברו. והוסיף עליו הערות חכם אחד שמו בנימין

הוא בראשית רבה וקטנה אשר היה לעיני אלפונסו די סאמורה. עיין Zunz שם. והתחיל לחבר [5] עיין שם Archives etc. הלקח טוב על שמות (כ״י אוקספורד רשום Hunt. 397) בשנת ת׳ת׳נ׳ז לאלף החמישי. עיין הרשימה החדשה של כ״י העבריים אשר באוקספורד No. 162. [6] עיין הרשימה של Assemani דף 376 אשר כתב תשובות של מנחם ודונש אחרי ראותו דף הראשון של הכ״י בלא בחינת הדפים האחרים.

(בן יהודה?). ואם יעזרני אלהים ללכת עוד פעם שלישית לרומא אסיים ההעתקה מספר היקר הזה ואוציאו לאור בע״ה. ובספר הברית הנמצא בספר מלחמת חובה הנדפס בקושטנדינא בשם ר׳ יוסף קמחי אף גם לא נזכרה נבואת הנה ישכיל עבדי והשם יודע:

יד. פרק משער ה׳ מספר מלחמות ה׳ המיוחס בכ״י אוקספפורד Mich. 269 וגם Bodl. 58 לר׳ יעקב בר ראובן [הרבני] וחברו בשנת ת׳ת׳ק׳ל בהיותו בן עשרים או בן ל״ו שנה כפי עדות השיר אשר בסוף הכ״י וז״ל[1].

שנת ת׳ת׳ק׳ל בפי ניב דל[2] ונקל — יסוד הוחל בפלס דת ומשקל
יליד נולד שנת ת׳ת׳ק׳י[3] יסדו — עָלי מסלול מעוזק גם מסוקל
קָבוץ מחשב מיחד ומכחד[4] — בָּניב כבד [כ]חול וכעב[5] קל
חקור עליו ושפטהו במחשב[6] — ולא יצא לך משפט מעוקל[7]

והיו לפני ג״כ הכ״י Mich. 221 וגם Mich. 113 ועוד Opp. 581 ובזה האחרון מתחיל אמר ר׳ סעדיה גאון ונקרא ספר הויכוח כמו בסוף הכ״י M. 269 ספר הויכוחים. ואתה קורא נעים תראה להלן שר׳ משה הכהן (סימן כ״ד) לא הזכיר שם המחבר וכי ר׳ שם טוב בן שפרוט (סימן כ״ג) יחסו לר׳ יוסף קמחי: והספר הזה נחלק לי״ב שערים וקצת משער האחרון נדפס[8]:

---

[1] בכ״י B. נמצא בראש הכ״י כזה. שורה א׳ ד׳ ג׳ וב׳ ולפי זה סדר השיר איננו מתחיל בשם יעקב. [2] נבדל; B. נכלל. [3] B. ת׳ת׳צ׳ו. [4] B. עם מכחד. [5] B. גם עב. [6] B. במעשיו. [7] עיין כ״י Breslau No. 47 וספר היקר של החכם Graetz הנקרא בשם Geschichte der Juden כרך ז׳ דף 511. ונוסיף על דברי החכם כי הא״ע נזכר בכ״י אוקספפורד בלי ברכת המתים וכי ר׳ יוסף בן זבד (או זכר) הרופא אינו במוכרח ר׳ יוסף בן זבארה כי רק בכ״י Günzburg נמצא זבדו ובאחרים זבד. ובכ״י M. 269 (וההקדמה אינה נמצאת באחרים) כתוב במורד גשקוייא. [8] כפי עדות החכם Dr. Steinschneider בספרו Catal. Bodl. עמוד 2032. ואני הדל לא זכיתי לראותו כי העלים לוקחו ממקומם בספר הנמצא באוצר הספרים פה ואיננו וחבל על דאבדין.

טו. פירוש של מר יעקב בן ראובן הקראי הנקרא ספר העשר. זמן המחבר קרוב לזמן שם גילו ונעתק כפי הכ"י אשר בפארים (P.) והותקן בשבילי ע"י החכם Prof. De Goeje עם הכ"י אשר בלאידן (L.):

טז. תרגם עם פירוש קצר בלשון ערבי (ממפרש בלתי ידוע) הנמצא בכ"י אוקספורד Hunt. 206 על ישעיה ירמיה ותרי עשר. ובסוף ירמיה נאמר שהמחבר השלימו בשנת אלף ות'ק'ז לשטרות[1] והמחבר הלך בעקבות תרגום יונתן (בן עוזיאל):

יז. פירוש חכם צרפתי נעתק מכ"י אוקספורד Opp. 625 וכמדומה שהוא מר' אליעזר מבלגנצי[2] כי בסופו נמצא השיר הזה

אליעזר ברך. למורה לך דרך. ישרה משרך. בדברי בן אמוץ
ופירש לך כפיו. להאכלך צופָיו. בכל דברי צופיו. ותינק גם תְמוץ

ומזה המחבר ג"כ הפי' על יחזקאל ואפשר ג"כ הפי' על תרי עשר הנמצאים בכ"י הזה[3]:

יח. נעתק מספר יוסף המקנא לר' יוסף בן נתן האופיציאל משאנץ (Sens) בארץ צרפת זמנו קרוב לסוף האלף הה'[4] והספר נמצא בכ"י בפארים (P.) ובהאמבורג (H.):

יט. מפירוש של ר' ישעיה מטראני הראשון (בן מלי) על ישעיה (חיה קרוב לסוף האלף הה') כפי כ"י אשר בפארים (P.) וברומא (R.) בבית האנגיליקא C. I. 5:

כ. פירוש הנה ישכיל עבדי מר' משה בן נחמן כפי כ"י באוקספורד Mich. 500 (M.). Opp. Add. quo. 111 (O.). ווין (V.)[5]. ושנים אשר ביד ידידי החכם Halberstam בביליץ (Hª. Hᵇ.)[6]. וכבר נדפס ע"י החכם Dr. Steinschneider (בסוף ספר ויכוח הרמבן כ'ת'ר לפ"ק)

---

[1] עיין על פירוש של תרי עשר Merx's Archiv für wissenschaftliche Erforschungen des alten Testaments, I, II.

[2] עיין Zunz בספרו Zur Literatur und Geschichte, p. 79.

[3] עיין ברשימה החדשה של כ"י אוקספורד No. 1265.

[4] עיין Histoire littéraire de la France, tome xxi, p. 509.

[5] הנה עלי לתת תודה להחכם Dr. Güdemann רב ודרשן שם על ההעתקה מזה הכ"י

[6] העתיקם בשבילי ידידי בעל הכ"י בטובו הגדול.

כפי הכ״י M. 500 (Ol. 289) כאשר רשם עליו החכם הנ״ל אבל צריך עיון עליו כי כפי ראות עיני אינו כפי הכ״י הנזכר: והוספתי עליו דברי הנחמני אשר בויכוח שלו כפי הכ״י O. הנ״ל וכפי דפוס הנ״ל (St.):

כא. מפירוש של מר אהרן בן יוסף הקראי הראשון בעל המבחר ע׳ה׳ת ונעתק מספר מבחר ישרים אשר הוציא לאור מר אברהם פירקוביץ ע״ה בגוזלוו בשנת ת׳ק׳צ׳ד. ובדפי ההוספות תמצא תוספת כ״י:

כב. פרק מנצחון ישן כפי דפוס Wagenseil דף 105:

כג. שער ח׳ פרק י״ט מאבן בוחן אשר להרופא ר׳ שם טוב בן יצחק בן שפרוט מתטילה (טודילה) נגמר בחדש אייר שנת ה׳ק׳מ׳ה בעיר טרסונה והספר נחלק לרוב לי״ב שערים יסדם על ספר מלחמות ה׳ (סימן י״ד) וזה לשון המחבר על זה הספר בההקדמה שלו ואומרים שהחכם ר׳ יוסף קמחי חברו וקצרם ממנו. והיו לפני שלשה כ״י Mich. 113, 137 ומזה הוספתי הויכוח כנגד אלפונסו והג׳ Opp. Add. quo. 72: והנה ראיתי קיצור ממנו ע״י אברהם אליהו כהן בכ״י אוקספורד רשום Opp. Add. quo. 111 דף ס״ח ע״ב מתחיל וז״ל זה קצור הוצאתי מספר חבור ר׳ שם טוב ב״ר יצחק נ״ר בן שפרוט אשר חבר ספר נצוח ווכוח נגד החולקים עלינו ובפרט מכת הנוצרים ונקרא שם הספר ההוא אבן בוחן ואיננו האבן הבוחן הראשון אשר כבר חובר על ענינים אחרים. ובדף ע׳ ע״ב שם מתחיל. שאל הקרדינאלי ארגון[1] שנעשה איפפיאיר בשנת ש׳י׳ג לחשבונם למר׳ שם טוב המחבר בפני המון עם. והנחתי הקיצור על מאמר הנה ישכיל עבדי בפני הארוך אשר לפניך קורא נעים:

כד. A. הפירוש של ר׳ משה הכהן ן׳ קרשפין קרטבי[2] ואח״כ ממדינת טוליטולה ובעת היה ג״כ בעיר בלנסיה ושם נשאל שאלה ממנו[3] וחבר הערות על ספר שער השמים מר׳ יצחק הישראלי בשנת ה״א צ״ו ליצירה[4]. ואפשר שזאת היתה ראשית פריו:

כד. B. הוא פרק מ״ב מספר עזר האמונה מר׳ משה הכהן תושב

---

[1] הוא Petro de Luna. עיין ס׳ הויכוח כ״י פארים No. 831. 4

[2] כ״י Paris 719 דף ל״ט. [3] שם דף נ״ב. [4] כ״י Paris 1070. 2 ועל שאר חבוריו עיין רשימת כ״י פארים וגנזי נסתרות של Dr. Kobak ח״ג דף 199.

אוטורי[1] דישילייש [במלכות ליאון אשר בספרד] ואח״כ באבילה חברו בשנת צהלי (ה׳ק׳ל׳ה) אחרי אשר התוכח שם באותה שנה עם ב׳ אנשים שהמירו תורת היהודית ובחרו להם תורה חדשה ובאו לאסוף היהודים לויכוחים בכח רשיון המלך והיו לפניו ג״כ ס׳ מלחמות ה׳ (נזכר בלא שם המחבר) וס׳ מורה צדק של אבנר ושלח הספר הזה להנכבד דון דוד ן׳ יעיש בטוליטולה[2]. ובראשונה חשבתי ששני מאמרים A. וגם B. הם בני איש אחד ולפיכך נתתי להם ראש אחד אבל עכשיו אני מסופק בו והשם יגלה הנסתר[3]. והיו לפני שלשה כ״י Bodl. 599 (B.) Mich. 147 (M.) Opp. Add. quo. 74 (O.):

כה. הוא הפירוש מהקדוש אנשלמה[4] אשתרוק מברצלונא לקוח מכ״י אוקספורד Mich. 500 ובו נמצא ג״כ פירושו על המזמור קְ׳ל׳ט וחבר ג״כ פירוש על התורה נקרא מדרשי התורה ונמצא בכ״י אוקספורד Mich. 302 ושם אמר בפ׳ בא (דף ק׳ע׳ז ע״א) וז״ל ראיתי במכת הארבה שנת ק׳י׳ט של עולם וכו׳. וגם נמצא מזה המחבר פי׳ על מגלת אסתר בין כ״י של ידידי Halberstam:

כו. הוא פירוש של מאישטרו איצק אלי[5] הכהן [הספרדי] הנמצא

---

[1] כן בכל כ״י רק בכ״י B. 599 נקוד אָטור ונמחק הו׳ והיא העיר Torresillas. [2] הוא בודאי ממשפחת ן׳ יעיש אשר הלך ביחד עם ר׳ משה אבודיל להתחנן לפני המלך על היהודים (עיין Graetz שם דף 341) ואפשר הוא הוא האיש בעצמו ובכבודו ושמו היה אבו סלימאן דוד ן׳ יעיש ונכתב בטעות בשבט יהודה דון שולימאן. [3] ועל דבר ספר הפילוספי עזר הדת אשר נמצא באוקספורד M. 494 מיוחס לר׳ משה הכהן וחובר בשנת ק׳ל׳ט עיין אשר דבר עליו החכם Dr. Steinschneider במפתח האוצר דף 342 ואם הוא מר׳ משה הכהן הוא בודאי מאבן קרישפין. ואם הוא החלק הראשון מספר העזר האמונה אז שני המאמרים הם מאיש אחד כאשר חשבתי בתחלה. [4] ואפשר שהוא בן הרב נשתרוק שלמה בן הרב ר׳ שלמה בן אדרת. עיין כ״י אוקספורד Reggio 32 דף 253. ומלת אן הוא בלשון פרוונשא וקאטאלאן En קיצור Mossen. [5] בדפוס אלי׳ כפי הרשימה של Dr. Zuckermann. וגם Dr. Freudenthal אשר בטובו העתיק המאמר מהכ״י כתב אלי׳ ומדברי רמ׳ש׳ש בהכרמל שנה ששית דף 320 אשר כתב איצק אוי (sic) וכפי הכ״י Mich. 107 נראה שצריך לקרות אלי ולא אליה.

בכ״י Breslauer Seminar 59 והוא היה זקן בשנת ק״ט וז״ל דברי ר׳ שלמה בונפיד (כ״י Mich. 107, fol. 10b) זה השיר שלחתי לחכם מאישט׳ איצאק אלי ז״ל הכהן ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות ושבע תלאות הרבה והיה שנת הארבה[1] שהיה באורגיל (Seo d'Urgel):

כז. הוא התרגום הפרסי כתוב בכתב עברי בכ״י פארים 97. זמן המתרגם הוא קרוב לרביע הא׳ מהמאה הב׳ לאלף הו׳[2] ואין חדש בו כי הוא תרגם מלה במלה:

כח. פרק ר״ל מהנצחון של ר׳ ליפמן מילהוזן אשר חבר קרוב רביעל הג׳ למאה הא׳ מאלף הו׳[3] כפי דפוס Nürnberg וכ״י Mich.:

כט. מפירוש על ישעיה לדון יצחק אברבנאל כפי הדפוס. וכפי השערת ידיעתי לא ימצא כ״י מזה הפי׳ כי אם בספרד באוצר הספרים של Escurial[4] אבל בשביל המלחמה בארץ הזאת עד אין קץ לא זכיתי להעריכו עם הדפוס ולתקן כמה מקומות אשר הם משובשים בדפוסים. ואעיר פה כי נמצא קיצור מזה הפירוש על הפרשה הנה ישכיל עבדי בספר כבוד אלהים כ״י בב׳ה׳מ בק״ק אמשטרדם נשלם בויניציאה ביום א׳ ט׳ לחדש שבט ה׳ש׳ע׳ז לפ״ק ובסוף ההקדמה נמצא וז״ל אמר הכותב להיות שלא נמצא שם לזה הספר החכם הנעלה כמר׳ אברהם הכהן נ״ר״ו בכר׳ מתתיה מעיר פטרץ עשה ההקדמה הזאת ושם שמו כנראה ספר כבוד אלהים[5]. ונמצא כ״י אחר מזה

---

[1] עיין לעיל סימן כ״ה. [2] עיין Munk בהקדמת ישעיה של התרגום הצרפתי אשר הוציא לאור S. Cahen בפארים 1838 לחשבונם.
[3] עיין Dr. Steinschneider בספרו Catal. Bodl. עמוד 1410. ונמצא בכ״י אוקספורד Opp. 593 עם הערות מחכם אחד מפולין אך אין חדוש בו.
[4] עיין Archives des missions scientifiques, Paris 1868, p. 428.
[5] ההקדמה נעתקה בשבילי ע״י ידידי החכם Roest מחבר רשימת ספרי רוזינטאל ע״ה וידידי הזה חושב כי המקדים הוא הכותב ובסוף הכ״י נמצא הערה מתחלת וז״ל אמר הכותב שמעתי מפי החכם השלם כמהרר׳ יעקב לבית הלוי נ״ר״ו הבקי בלשון יון. והרב ר׳ יוסף כהן צדק נ״ר״ו בעל אור תורה העתיק בשבילי כל המאמר כי נחוץ הייתי לשוב למקומי ולשניהם אני נותן תודה על טובם וחסדם ולא נתתי הקיצור בספרי כיון שנמצא בו הארוך.

באוצר הספרים בפארמא No. 75 [1] נשלם ג״כ בויניציאה ה׳ת׳נ. וקיצור הקיצור נמצא בכ״י אוקספורד Mich. 10 פרק ה׳ וגם Bodl. 88 פרק ו׳:

ל. הפירוש של ר׳ דוד די רוקא מרטינו הנמצא בכ״י אוקספורד Reggio No. 21 הוא המחבר של זכות אדם. וכבר העיר ידידי החכם שניאור זקש בהקדמתו לספר זה שדון יצחק העתיק דברי דוד זה בלי בנוי שם ואני אומר שר׳ דוד קיצר דברי דון יצחק. והנה לפי עדות כ״י אשר ראה החכם כרמולי ע״ה באמשטרדם זה המפרש היה בפרובינצא בשנת ה׳ק׳כ ואם אמת הדבר אשוב מדעתי ואמר חטאתי אך חפשתי אני וידידי Roest הכ״י ויגענו ולא מצאנו[2]:

לא. הפירוש מר׳ סעדיה אבן דנאן מגלות גראנטה (חי באמצע המאה הג׳ לאלף הששי) כפי כ״י אוקספורד Bodl. 108 וגם Mich. 284[3]:

לב. ספר מכלל יופי אשר לר׳ שלמה ן׳ מלך מפאס (סוף המאה הג׳ לאלף הו׳):

לג. הוא מספר הויכות של ר׳ אברהם בן מרדכי מאבינין פריצול (נולד בשנת ה׳ר׳י׳א) תושב פירארא אשר חיבר בשנת ה׳ר׳ס׳ג[4] וז״ל בהקדמה שלו האמנם לבקשת האדון האביר הנורא אדוננו מיסי׳ אירקולי דוכוס פיראררא וזוגתו ואחיו יר״ה שהם הרהיבוני וצווני לבא לפני יקר תפארתם פעמים רבות לדבר ולהתוכח עם שני החשובים המפורסמים בזמן ובמקום הלז הם אח לודוויקוס מואלינצא מכת הדרשנים דומינקאני ואח מאלפיטא מכת הקטנים והוכרחתי בצוויים וברשותם לדלג שור לדבר בפניהם פעמים רבות בשובה ונחת בדרושים מתחלפים

---

[1] עיין הרשימה של De-Rossi No. 75. [2] Magazin für jüdische Geschichte und Literatur herausgegeben von Dr. Berliner, 1875, No. 35. ואני משתחוה בעבר לפני מלך מול החכם Dr. Steinschneider אך דבריו בהקדמתו לספר תגמולי נפש מר׳ הלל (ליק ת׳ר׳ל׳ד דף כ״ג) וז״ל ומי שיחשוב שר״ד היה מאוחר בזמן מר״י אברבנאל (מאגאצין נו׳ 35) אינו אלא טועה ישאם רוח עד אשר אם יחזקם בראיות נאמנות כי בע׳ו׳ה פסקה הנבואה זה זמן רב ובדבר כזה חכם אינו עדיף מנביא. [3] עיין עליו ועל ספריו אשר חבר Catal. Bodl. p. 2155. [4] עיין Graetz שם חלק ט׳ דף 53

אשר יבא זכרם בקבוץ הלז על כן עברתי על רצוני ונדרשתי אליהם ולאחים החשובים הנז׳ וגם לקצת חכמים יחידים אחרים ומיסי׳ בארטולומיאו גוגו והוכרחתי לכתוב ולהעלות על ספר בלשונם רוב פרטי השאלות והתשובות אשר נעשו ואשר קרו במשך הוכוחים האלה באופן ההוא ממש אשר השיבותי להם באמרם כי הם רוצים לראות על ספר חוזק התשובות אשר השיבותי אם יש בהם ממש למען השיב לו גם הם עוד נגדם בכתב ידם ולהעלות על ספר תוכן החזוק והראיה להם ולאמת הנחותיהם אשר הניחו ויהי מה ארוץ ואמלא בקשת אנשים חשובי׳ כמוהם ולבקשתם כתבתים בראשונה בלשון עברי ואח״כ נתתים אליהם בלשונם את כל הכתוב בספר הלז . . . וכיון שראיתי שתי נוסחאות שונות מהמאמר אמרתי להוציאן לאור אחת אחת. הנוסחא A היא לקוחה מהכ״י Mich. 302 פרק נ״ב ונקרא בשם מגן אברהם ונמצאת ג״כ לבד איזה חסרונות בכ״י Mich. 549 פרק ל״ז ונקרא בשם ויכוח הדת. והנוסחא B לקוחה מכ״י Mich. 284 פרק ל״ו ונקרא ויכוח הדת ומכ״י Mich. 319 פרק מ״ד ונקרא מגן אברהם:

לד. נעתק מכ״י Vaticana No. 509 דף ס״ד:

לה. מפירוש על ישעיה לר׳ מאיר עראמה (חי בסוף רביע הג׳ למאה הג׳) הנקרא אורים ותומים כפי הדפוס וכ״י אשר בפארים[1]:

לו. פרק כ״ב מספר חיזוק אמונה למר יצחק בר אברהם טרוקי הקראי (ה׳ש׳נ׳ג) כפי ספרי הדפוס וכ״י[2]:

לז. מספר מראות הצובאות פירוש על נביאים מר׳ משה בן ר׳ חיים אלשיך תושב צפת (ה׳ש׳נ׳ג) כפי הדפוס:

לח. מספר חשק שלמה פירוש על ישעיה לר׳ שלמה בן ר׳ יצחק לבית הלוי תושב סאלוניקי (ה׳ש׳ס) כפי הדפוס:

לט. פרק מ״א מספר צריח בית אל הוא ספר נצחון של ר׳ אברהם הגר מקורדובה (חי ברביע הג׳ למאה הד׳[3]) מתורגם מלשון לעז ספרדי ללשון עברי ע״י ר׳ מרדכי Luzzatto[4] ונעתק מכ״י אוקספורד Mich. 356 והותקן ע״י הרב החכם מוהרר׳ מרדכי Mortara

---

[1] עיין ג״כ בדפי ההוספות. [2] ונמצא ג״כ מתורגם בלשונות ספרדי ואיטלקי בכ״י פארמא עיין De-Rossi, Bibliotheca Judaica Antichristiana, p. 19. [3] עיין שם דף 6. [4] עיין שם דף 7.

עם הכ״י אשר בב׳ה׳מ של ק״ק מאנטובה וזה הספר היה ג״כ לעינינו בלשון לעז[1]:

מ. מספר כלי פז פירוש על ישעיה לר׳ שמואל בר׳ אברהם לאנייאדו תושב ארם צובה[2] (חי בסוף של המאה הד׳) כפי הדפוס. ובשביל שלא לעשות ספרים אין קץ גרעתי הדברים אשר הביא המחבר בשם ר׳ש׳י ר׳א׳ב׳ע ר׳ד׳ק ודון יצחק כמעט מלה במלה:

מא. מתרגום מטר על ת׳נ׳ך לשון אי קרים אשר לקראים (וכמדומה שנעשה בראש המאה הה׳) כפי דפוס גוזלוו ה׳ת׳ר והמתרגם תרגם מלה במלה ואין לנו תועלת גדולה בזה אך נתתיהו בשביל לקיים תמים תהיה וכי הספר אינו נמצא ביד רבים. וכיון שקשה להבינו בכתיבה עברית ואם גם מנוקד הוא העתקתיהו לכתיבה טורקית והיו לי לעזרה שני החכמים Monsieur Pavet de Courteille, membre de l'Institut de France וידידי ר׳ יוסף הלוי שניהם תושבי פארים המהוללה:

מב. מספר חבורי לקט פירוש קצר על נביאים וכתובים לר׳ אברהם בן ר׳ יהודה החזן איש פולין (חי באמצע של המאה הד׳) כפי הדפוס:

מג. מספר אילה שלוחה פירוש על נביאים וכתובים לר׳ נפתלי (הירש) בן ר׳ אשר אלטשוליר כפי הדפוס:

מד. מספר תיקון עולם פירוש על ישעיה מר׳ שלמה בן ר׳ יצחק ממאריני רב בפאדוא (ה׳ת׳ל) כפי הדפוס:

מה. שער ג׳ פרק י״ט מספר כור מצרף האמונות ומראה האמת ספר נצחון לר׳ יצחק לופיץ מארם צובה (ה׳ת׳נ) כפי הדפוס. וכמעט לקח המחבר כולו מספר מלחמות ה׳ (סימן י״ד) וספר אבן בוחן (סימן כ״ג) ונתתיהו בשביל לקיים תמים תהיה:

מו. פרק י״ב מספר אשם תלוי ספר נצחון לר׳ יהושע סגרי אשר חבר בשנת והקמת את המשכן בהיותו בן כ״ג שנה והעתקתיה מכ״י אשר בפארמא No. 1271 והותקן שנית עם הכ״י ע״י אהובי ידידי החכם Abbate Perreau הממונה השני על אוצר הספרים שם. ואחרי אשר כבר יצאו העלים ממכבש הדפוס ראיתי ברשימת כ״י של ידידי אהובי החכם שניאור זקש מכ״י אשר לבית גינצבורג בפארים שגם שם נמצא הספר No. 267. וגם נמצאו שם כמה וכמה חבורים של המחבר הנ״ל ובתוכם זכרונותיו

[1] עיין דף xx.

[2] עיין Catal. Bodl. עמוד 2433.

וזכרונות של משפחתו (No. 472) וספר קריאה נאמנה טעמי כל קריאה וכתיב וכו׳ אשר חבר בהיותו בן שמונים שנה (No. 605)׃

מז. מצודת דוד ומצודת ציון פירוש על ת׳נ׳ך מר׳ יחיאל בן ר׳ דוד אלטשולר כפי דפוס וכיון שהמחבר כתבו בקבלת אביו כמו שאמר בהקדמתו לחלק נ״ר ראיתי לכנותו על שם אביו׃

הערות. פה תמצא דברים קצרים מספרים אשר אינם נוגעים למאמר הנה ישכיל עבדי ביחוד וגם פירושים הנמצאים על גליונות כ״י ומאמרים קצרים מספרי ויכוח כאשר באו לידי מעת לעת׃ *a*. מספר האגרון הערבי של מר דוד בן אברהם הקראי בן דורו של ר׳ סעדיה גאון[1] כפי כ״י אוקספורד Opp. Add. fol. 25 תמצאהו בשרש אלם׃ *b*. מספר השרשים הערבי של ר׳ יונה בעל הכנפים תמצאהו בשרש חבר[2]׃ *c*. מאגרת תימן של הר׳מ׳ב׳ם כפי אשר נדפס בהקובץ׃ *d*. מספר מלחמת מצוה ספר ויכוח אשר חבר חכם אחד נרבוני (ר׳ מאיר בר׳ שמעון) בשנת ה׳ אלפים לכבוד ר׳ משולם בר׳ משה[3] כפי הכ״י אשר בפארמא (P.) והחלק הראשון נמצא ג״כ בכ״י של ב׳ה׳מ אשר בעיר Breslau (B.) בליקוטי ר׳ משה מסלירנו (עיין להלן)׃ *e*. פרק ו׳ מספר מחזיק אמונה לר׳ מרדכי בן יהוספה איש פרובינשא אשר חבר כנגד המומר פאבלון בשנת ה׳ע׳ד[4] העתקתיהו מכ״י Vaticana No. 271 והותקן שנית ע״י החכם ר׳ מרדכי

---

[1] ליקוטי קדמוניות דף 208. [2] דפוס אוקספורד דף ק׳י׳ז. [3] Archives des missions, 1872, p. 556; Graetz's Monatsschrift (Dr. Gross), 1875, p. 190. [4] עיין בהמזכיר שנת מ״ז דף 42. ואפשר הוא הוא הנזכר בספר פתשגן (פ׳ פנחס) אשר הוציא לאור הרב הגדול הכהן מוה׳ נתן Dr. Adler והכ״י (קשה הקריאה עד מאד וגם נמחקו כמה מקומות) מתחיל בשיר הזה.

ראו ספר מחז(י)ק האמונה	לבן יאיר גביר שכל ובינה
עשאו עת אשר הגוי(?) נתנו	בבית כלא והיה לו למנה
להשכיל מי אשר לבו מלאו	עזוב דת אל ועדות נאמנה
ולב נואל להאמין הנבואות	בעת יקרא בזה ספר ושנה
ושלש עד כמה מאה פעמים	ואחת אז תהי דרכו נכונה
יצו אתו ברכה האלהים	ושלום רב בכל רגע ועונה
בלב יצחק בני מאוהבי	כמו צוה בסין מראש אמנה

המכונה Angelo di Capua: f. מטענות אשר לקט והוסיף עליהם ר׳ משה בן שלמה מסלירנו (חי בסוף האלף החמישי[1]) כפי הכ״י בריסלוא נו׳ 59: g. מהעקרים של יוסף אלבו (ה׳ק׳פ) מאמר ד׳ פרק י״ג: h. שיר של ר׳ ישראל (נגארה? תושב דמשק חי ברביע הא׳ ממאה הד׳) העתקתיהו מכ״י אוקספורד M. 310 וגם M. 189: i. מספר ראשית חכמה מר׳ אליהו די וידאש (ה׳ש׳ל׳ה) כפי דפוס וויניציא ש׳נ׳ג: j. ממגן ורומח מר׳ חיים ז׳ מוסא (תושב מערב) ג״כ מכ״י B 59. ושלשתם (d. e. j.) נעתקו ע״י החכם אשר זכרתי לטובה בסימן כ״ו והותקנו שנית ע״י החכם ר׳ דוד Dr. Kaufmann: k. פרק ממלחמות ה׳ מכ״י אשר בב׳ה׳מ ק״ק אמשטרדם ומזכיר בתוכו פירוש על ת׳נ׳ך מר׳ יעקב בן ראובן נעתק והותקן ע״י החכמים אשר זכרתי לטובה בסימן כ״ט: l. נמצא בכ״י פארים No. 17: m. נעתק מכ״י אשר בפארמא No. 1090: n. הוא מספר חסידים בולונייא ר׳צ׳ח סימן נ״ו (ובדפוסים אחרים ל״א): o. ממדרש כונן כפי הדפוס הישן וכפי הב׳ה׳מ ח״ב דף כ״ט: p. לקוח מספר עשרה מאמרות לר׳ מנחם עזריה די פאנו (סוף המאה הד׳) ח״ב ממ׳ חקור הדין סוף פ״ז: q. מספר הגלגולים לר׳ חיים ויטאל פרק י״ט: r. ממדרש הנעלם כפי ילקוט ראובני דפוס ווילהרמרשדארף ת׳מ׳א: s. מילקוט חדש סימן נשמות: t. מספר ויכוח כ״י אשר בהמבורג כפי אשר נמצא בספר Catalogus Uffenbach fol. 146: u. מיוצר של יום א׳ של פסח כפי סדר האשכנזים: v. מספר ליקוטים בלשון אשכנזית דפוס אמשטרדם ה׳ת׳נ׳ה דף ה׳ והדברים ההם אינם לקוחים מספר פואינטי קלארו[2]. ובזה חשבתי לשום קנצי למלין בל׳ה׳ק אך החכם

ובדף ב׳ ע״ד (נמחק רובו) כתוב: ויהי בשנתנו ט[ד?] לפרט ליצירה בלכתו? לאדו[ן] המל[ך] ירו[ם] הו[דו] הגזירה היא גזירת החותמות אשר בארץ פרונשא וקדם ושם שהיו ישראל מצויינים שם תרתי בלבי לכתוב האלה העניינ׳ להיות למשכיל נבונים. ויהי בשנת ר״ל [ד״ל?] ליצירה . . . אשר יצא מעולמו הנ׳ פאבילון שמו וימות אבד שמו תברמינא וסימ׳ תברימינא וכו׳: ובדף ו׳ ע״א אמר וז״ל והנוצרים חושבים היום בשנת ר״ל [ד״ל] לפרט אלף ומאתים ושבעים וארבע.

[1] עיין שם שנת ט״ו דף 86.

[2] כמו שחשב בדרך אפשרי Dr. Steinschneider בספרו Catal. Bod. עמוד 2798.

שאל ממני להוסיף הפרקים האלה ונרצתי לו בזה כי ראה Dr. Pusey יש דבר חדש ג״כ לאחרונים:

מח. מהכורם ביאור על ת׳נ׳ך לר׳ הירץ הומבירג (ה׳ת׳ק׳ט):

מט. פירוש למאמר מר׳ יעקב יוסף מרדכי חיים פאסאני ז׳צ׳ל אשר ישב על כסא הרבנות ברומא משנת ה׳ת׳ר׳י׳ב עד שנת ה׳ת׳ר׳כ׳ז וההעתקה אשר נעשתה ע״י החכם אשר הזכרתי בההערות *m* מכ״י אשר לקהל רומא ושלחו לי בטובו החכם Dr. Berliner:

נ. והוא האחרון אחרון חביב הוא מפירוש של ש׳ד׳ל ז׳צ׳ל:

ולפני דברי על המאמרים בלשון לעז ספרדי אזכיר בקצרה פירושים אחרים אשר לחכמי ישראל יקרים בודאי אך עזבתים לסבות נפרדות. איזה מהם מלאים הגדה וקבלה כמו ס׳ תורת חכם (דף ט׳ז עד י״ט) של ר׳ חיים כהן (תלמיד של ר׳ חיים ויטאל) ומסכנות יעקב של ר׳ יוסף פארדו ודברי הש׳ל׳ה ועמק המלך מר׳ נפתלי הירץ בכרך. ואחרים כמו הפירושים של תלמידי ר׳ משה מדיסויא ור׳ וואלף מאיר ור׳ ירמיהו Heinemann הם רק פירוש המלות ושנו ושלשו. ושלישיים כמו של ר׳ מאיר ליבוש מלבים מלא על כל גדותיו מדברי הגיון. ואחרית ישראל של החכם ר׳ גדל שווארץ ע״ה הוא האחרון אך הביאור אינו כפי דרכי ל׳ה׳ק. ועל ארבעה כמו הפירושים של S. Cahen, Dr. Herxheimer, ושל Dr. Philippson לא אשוב כי הם כתובים בלשון העמים ונמצאים ביד כל חוקר בספרי ת׳נ׳ך. וסוף סוף עשיתי כרצון החכם Dr. Pusey:

נא. הוא פרק הד׳ מספר פואינטי קלארו בלשון לעז ספרדי (מקום ושנת הדפוס לא נודעו) הנמצא רק בפארמא[1] והוא משובש ומטושטש עד מאד לא לבד בחילופי האותיות כמו ב׳ וכ׳ ד׳ ור׳ ה׳ וח׳ ו׳ ז׳ וי׳ ט׳ וק׳ אלא גם בחלופי מלות ספרדיות עם איטלקיות וגם יש בו חסרונות עד כי לא יכלתי לציין השנוים אשר עשיתי כי אם מלוי החסרונות בסימן [ ] וכמדומה שהמקור היה בלשון עברית וזה אשר לפנינו הוא התרגום והיה לי לעזרה ידידי החכם ר׳ יוסף הלוי תושב פארים:

ובע״ה מצאתי באוצר הספרים של הקיסר יר״ה בעיר הבירה St. Petersburg י׳ע׳א (אשר שם הלכתי בסוף חדש אב במצות שרי

---

[1] עיין De-Rossi, Bibl. Jud. Antichristiana, p. 33.

בית המדרש הכולל אשר באוקספורד לדרוש ולבקר בכ״י של האסיפה השנית של החכם הקראי מר אברהם פירקוביץ ע״ה) שני פירושים יקרים ואלה הם:

נב. מפירוש של ר׳ יהודה בן בלעם (חי ד״א ת׳ת׳מ) על נביאים. וכמדומה שחבר פירוש על כל ספרי ת׳נ׳ך כי פירושו על קצת במדבר ודברים (נקרא בפירושו על נביאים בשם כתאב אלתרגִיח) נמצא באוצר הספרים אשר באוקספורד. וגם מצאתי עלה אחד מפירושו על תהלים בהאסיפה השנית אשר בפיטירסבורג (No. 619) ואיזה עלים מפירושו על איוב ודניאל (כולו בלשון ערבית) באוצר הספרים הנקרא בשם Vaticana (No. 429):

נג. מפירוש של ר׳ תנחום בן יוסף הירושלמי (חי בתחלת המאה הא׳ מאלף הו׳) על ישעיה הנמצא ג״כ בפיטירסבורג: ובזה אני נותן תודה בקהל רב להשר הממונה השני על אוצר הספרים הקיסרי שם ה״ה היועץ המלכות A. Th. Bitschkow אשר בטובו הגדול נתן לי הכ״י ברשיון להתענק בהם כפי חפצי. וגם ידידי החכם מוה׳ אברהם Dr. Harkavy ברוך יהיה וזכור לטוב:

נד. A. מספר הכזרי של ר׳ יהודה הלוי (חי ד״א ת׳ת׳ק) מאמר ב׳ סוף ל״ד עד ל״ו. B. הפירוש של ר׳ שלמה בן מנחם המכונה ר׳ פראט מיימון (חי ה״א ק״פ) מספרו עדות לישראל כפי שני תלמידיו בפירושם לספר הכזרי ה״ה ר׳ נתנאל בן נחמיה כספי (כ״י Mich. Add. 11, fol. 74) ור׳ שלמה בן יהודה המכונה שלמון ויואש דלוניל בספרו חשק שלמה (כ״י Opp. Add. quo. 114, fol. 55) אשר היתה התחלת חבורו בשנת שמנים וארבע ליצירה ושלש עשרה לשנותיו[1]:

נה. מפירוש על נביאים (בסוף הספר כתוב. גליא רזיא שלי נעתק) מר׳ גרשון בר נתן איש אשכנזי חברו בשנת [ה׳]ד׳ש׳ן כ״י נמצא בבית המדרש הכולל אשר בעיר Upsala:

ובההוספות (דף 394) תמצא דברים קטנים הנוגעים לפרשת הנה ישכיל עבדי: *w*. מיוצר של מוסף י׳ה׳כ כפי סדר האשכנזים: *x*. מפירוש על התורה של ר׳ לוי בן גרשום (חי בסוף המאה הא׳ מאלף הו׳) פרשת

---

[1] Archives des missions, etc., 1873, p. 573 עיין.

בלק סוף התועלת הב׳: .y מספר נצח ישראל אשר חבר הרב הגדול ר׳ יהודה (ליווא) בן בצלאל מפראג (חי במאה הד׳ של האלף הו׳):

וכאשר תשוב לאחורי הספר תמצא בכתיבה רומיית כעין הכ״י אשר היו לפני:

.A הפרק מספר המקור Fortaleza del Judaismo y Confusion del estraño לר׳ אברהם הגר[1] (עיין סימן ל״ט) כפי כ״י אוקספורד[2] וגם נמצא בבית גינצבורג No. 467:

.B שאלה כ״ג על ישעיה מספר Conciliador של ר׳ מנשה בן ישראל (סוף המאה הד׳) כפי דפוס אמשטרדם 1650 וגם פה שניתי כה וכה כי הרבה הם טעיות הדפוס:

.C פרקים כ״ד עד כ״ח מספר Prevenciones divinas contra la vana Idolatria de las gentes של הרופא יצחק Orobio de Castro אחד מאנוסי ספרד אשר הלך לאמשטרדם להתיהד בפרהסיא ברביע הא׳ ממאה הה׳[3] ושם כתב ספרו לחזק האמונה היהודית ותקנתי ההעתקה כפי כ״י אוקספורד Opp. Add. fol. 29 וכפי כ״י אחר אשר בא לידי מבית מונטיזינוס באמשטרדם. וכיון שהמעשה עיקר לא רשמתי השנויים אשר בשני כ״י והיה לי לעזרה Señor Lucena מורה לשון ספרדי בב׳ה׳מ הכולל שלנו. וגם יש קיצור זה הספר בהעתקת לשון לעז פורטיגיז[4] והנה הוא ג״כ בידי בכ״י מבית מונטיזינוס ומשם נעשה ההעתקה הצרפתית ע״י הינריקיז[5] וכיון שהפורטיגיז אינו מורגל אתנו כמו הצרפתית אמור אמרתי להציג לפניך הפרק האחרון מהקיצור בזה הלשון כפי דפוס הראשון:

---

[1] הוא Lorenzo Escudero כפי הרב החכם Dr. Kayserling בספרו Sephardim, p. 255. [2] Catal. Mortara, No. 167; Catal. Coxe Canon. Misc. No. 544 וזה האחרון כותב שהכ״י הוא ממאה הט״ז למספרם. [3] עיין Graetz שם ח״י דף 202. [4] נרשם Explicação paraphrastica sobre o cap. 53 de profeta Isaias . . ., feito por hum coriozo da nação hebrea em Amsterdam em o mez de Tisry anno 5435. עיין הרשימה של ספרי Cardozo אמשטרדם 1870, No. 1376. [5] נדפס פעמים .a בלונדון בשנת 1770 בכנוי הזה Israel vengé ou exposition naturelle des prophéties hébraïques que les chrétiens appliquent à Jésus leur prétendu Messie. b. בפארים 1846.

D. פרקים משער האמת לר׳ יעקב בן עמרם אשר חבר בשנת ה׳ש׳צ׳ד וחבל על דאבדין המקור בל׳ה׳ק ולא נמצא כי אם ההעתקה הלטינית באוקספורד בב׳ה׳מ המכונה Balliol College רשום No. 251. והמאמרים אשר הוצאתי לאור הם §§ 613 עד 647 ואח״כ 840 וגם 841. והא לך דברי הדף הראשון Porta veritatis sive compendiaria via ad beatitudinem authore Jacob ben Amram Judaeo; haec porta Domini, justi intrabunt per eam (Ps. 117, v. 20). Anno ab orbe condito 5394.

ועוד אזכיר ג׳ מאמרים נוגעים להנה ישכיל והם: a. Tratado hecho por doctor [Elie] Montealto sobre el capitulo 53 de Isahias[1] אשר יש בידי ג״כ מבית מונטיזינוס אבל כיון שהוא אינו כי אם דרשה על חטא אדם הראשון ואינו פירוש כלל וכלל הנחתיהו. b. Declaraçaõ do Cap. 53 de Jesaya ומחברו יצחק מונטיאלטו[2] ולא זכיתי לראותו כי נאבד מיד הקונה ואפשר שהוא תרגום פורטיגיז ממאמר אחד אשר תמצא בלשון ספרדי. c. ספר מנחה בלולה?[3] פירוש על ישעיה מר׳ הלל בן יעקב הכהן אשר חובר בשנת ר׳נ׳ט? וכנראה מדברי החכם Dr. Perles[4] וכאשר ראיתי בעיני מפירושו על פרשת הנה ישכיל עבדי אשר העתיק בטובו בשבילי המוציא לאור של ספר נוה שלום ה״ה החכם שלמה זלמן Taussig שזה הפירוש אינו כי אם לקוטים מפירושים אחרים ובפרט מר׳ש׳י ור׳ד׳ק; ובודאי לא נתתי מחסרון ידיעתי כמה דברים הנוגעים לפרשה הנ״ל ואבקש מהחכמים והסופרים לעזור לי להשלים הגרעון בדפוס שני א׳י׳ה: ואסיים בזכרון טוב של שני צנתרות הזהב ה״ה ידידי החכמים שניאור זקש בפארים והרב מוה׳ שלמה המכונה Dr. Schiller-Szinessy בעיר Cambridge אשר היו לי לעזרה בהגהות הספר ועלי לתת להם תודה בקהל רב:

ע׳ר׳ה שנת הנה ישכיל עבדי וגבה במאוד מאוד לפ״ק

---

[1] עיין רשימת Cardozo No. 1398. [2] שם No. 1405. [3] עיין ברשימת כ״י אשר בעיר München נעשתה ע״י החכם Dr. Steinschneider Cod. 365. [4] Graetz, Monatsschrift, 1875, p. 368.

CONTENTS.

	PAGE
I.—The Septuagint, Aquila, Symmachus, and Theodotion	1
II.—Targum of Jonathan	4
III.—Talmud :—	
a. Talmud of Jerusalem	6
b. Talmud of Babylon	6
c. Midrash Rabbah	7
d. Yalqut	7
e. Siphré	8
f. Tanḥuma	9
g. P'siqtha	9
IV.—Zohar	10
V.—R. Sa'adyah Gaon	18
VI.—Japheth ben 'Ali	20
VII.—Nistaroth of R. Simeon ben Yoḥai	33
VIII.—R. Moses had-Darshan	34
IX.—Leqaḥ Tobh of R. Tobiah ben Eliezer	36
X.—R. Solomon Yiẓḥaqi (Rashi)	37
XI.—R. Joseph Qara	41, 398
XII.—R. Abraham ibn 'Ezra	43
XIII.—R. David Qamḥi (Kimchi)	48
XIV.—R. Jacob ben Reuben, the Rabbanite	55
XV.—Jacob ben Reuben, the Qaraite	59
XVI.—Anonymous Arabic Translation	62
XVII.—R. Eliezer of Beaugenci ?	64
XVIII.—R. Joseph ben Nathan (l'Official)	68
XIX.—R. Isaiah ben Mali (the Elder)	72
XX.—R. Moses ben Naḥman (Nachmanides)	75
XXI.—Aaron ben Joseph (the Elder)	83, 400
XXII.—The Older Nizẓaḥon	86
XXIII.—R. Shem Tobh ben Shaprut	88
XXIV. A.—R. Moses Kohen ibn Crispin	95

	PAGE
XXIV. B.—R. Moses Kohen	108
XXV.—En Solomon Astruc	122
XXVI.—R. Isaac Elijah (Ali ?) Kohen	129
XXVII.—Anonymous Persian Translation	137
XXVIII.—R. Lipmann (Yom Tobh) of Mühlhausen	139
XXIX.—Don Isaac Abarbanel	144
XXX.—R. David de Rocca Martino	180
XXXI.—R. Sa'adyah ibn Danân	183
XXXII.—R. Solomon ben Melekh	194
XXXIII.—R. Abraham Farissol. A.	197
" " " B.	202
XXXIV.—Anonymous	208
XXXV.—R. Meir 'Aramah	217, 401
XXXVI.—Isaac Troki	219
XXXVII.—R. Moses Al-Sheikh	231
XXXVIII.—R. Solomon ben Isaac Levi	243
XXXIX.—R. Abraham, the Proselyte	254
XL.—R. Samuel Lañado	258
XLI.—The Qaraitic Tataric Translation	273
XLII.—R. Abraham ben Judah Ḥazan	276
XLIII.—R. Naphtali ben Asher Altschuler	280
XLIV.—R. Solomon de Marini	285
XLV.—R. Isaac Lopez	296
XLVI.—R. Joshua Segre	307
XLVII.—R. David Altschuler	316
SHORT PASSAGES :—	
a. R. David ben Abraham, the Qaraite	321
b. R. Jonah ibn Janâḥ	321
c. R. Moses ben Maimon	322
d. R. Meir ben Simeon	323
e. R. Mordecai ben Joseph	325
f. R. Moses of Salerno	327
g. R. Joseph Albo	330
h. R. Israel (Nagarah ?)	330
i. R. Elijah de Vidas	331
j. R. Ḥayyim ibn Musa	332
k. Anonymous Book of Controversy	333

PAGE

l. Anonymous Marginal Glosses 335
m. Other Glosses 336
n. The Book of the Pious 337
o. Midrash Konen 337
p. R. Menahem Azariah of Fano 338
q. R. Ḥayyim Vital 338
r. Midrash han-Neʿelam 338
s. Yalqut (the later) 339
t. Anonymous Book of Controversy . . . 340
u. Liturgical Piece 341
v. Anonymous 'Buch der Verzeichnung' . . 341
w. Liturgical Piece 402
x. Levi ben Gershom 402
y. R. Liwa ben Bezaleel 402

XLVIII.—Herz Homberg 342
XLIX.—R. Joseph Passani 347
L.—Samuel David Luzzatto 351
LI.—Anonymous 'Fuente Claro' 365
LII.—Judah ben Balaam 384
LIII.—R. Thanḥum of Jerusalem 386
LIV.—The Khozari and its Commentators :—
A.—Judah hal-Levi 391
B.—R. Solomon ben Menahem 391
LV.—R. Gershom ben Nathan 395
Additions and Corrections 398
Spanish, French, and Latin Texts :—
A.—Abraham Guer de Cordova 1
B.—R. Manasseh ben Israel 5
C.—Isaac Orobio de Castro 21
Cª.—Henriquez' French Translation . . . 119
D.—Jacob ben Amram 153
Corrections 171

I. THE SEPTUAGINT, AQUILA, SYMMACHUS, AND THEODOTION.

lii. 13 Ἰδοὺ * συνήσει * ὁ παῖς[a] μου, καὶ * ὑψωθήσεται καὶ δοξασ-
14 θήσεται[b] σφόδρα. [14] ὃν τρόπον ἐκστήσονται[c] ἐπὶ σὲ πολλοί,
οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων * τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα
15 σου[d] * ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων[e]. [15] οὕτω θαυμάσονται[f] ἔθνη πολλὰ
ἐπ' αὐτῷ καὶ συνέξουσι[g] βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· ὅτι οἷς
οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι
συνήσουσι.
liii. 1 Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου
2 τίνι ἀπεκαλύφθη; * [2] ἀνηγγείλαμεν ὡς παιδίον ἐναντίον αὐ-
τοῦ, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ[h]· οὐκ ἔστιν[i] εἶδος αὐτῷ οὐδὲ

---

lii. 14. *απο ανθρωπων*; *των* for *υιων*. 15. *ουτως . . . συναξουσιν.*
liii. 1. Field *ἐπὶ τίνι* and so Ἀ.Θ. 2. *εναντ. αυτ. ως παιδιον . . . ιδομεν.*

---

[a] Ἀ. *ἐπιστημονισθήσεται* [and Σ.] *δοῦλός μου.* [b] Ἀ. Σ. Θ. (*καὶ*) *ἐπαρθήσεται, καὶ μετεωρισθήσεται.* [c] Θ. *ἐθαύμασαν.* [d] Ἀ. *ὅρασις αὐτοῦ, καὶ μορφὴ αὐτοῦ.* [e] Σ. *παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.* [f] Ἀ. Θ. *ῥαντίσει*; Σ. *ἀποβαλεῖ.* [g] Ἀ. *συντελέσουσιν.* [h] Ἀ. *καὶ ἀναβήσεται* (*ἀναρρηθήσεται*) *ὡς τιθηνιζόμενον* (*τιθιζόμενον, τιτθιζόμενον*) *εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ὡς ῥίζα ἀπὸ γῆς ἀβάτου*; Σ. (*καὶ*) *ἀνέβη ὡς κλάδος ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ὡς ῥίζα ἀπὸ γῆς διψώσης*; Θ. *καὶ ἀναβήσεται ὡς θηλάζον ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ.* [i] Σ. omits.

δόξα[j]. * καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος[k],
* [3]ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς υἱοὺς 3
τῶν ἀνθρώπων[l]· * ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν
μαλακίαν[m], * ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ[n], ἠτιμάσθη
καὶ οὐκ ἐλογίσθη[o]. [4]οὗτος[p] τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν * φέρει καὶ 4
περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν * εἶναι ἐν
πόνῳ[q] καὶ ἐν πληγῇ[r] καὶ ἐν κακώσει[s]. * [5]αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη 5
διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται[t] διὰ τὰς ἀνομίας
ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ᾽ αὐτὸν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς
ἰάθημεν. [6]πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ 6
αὐτοῦ ἐπλανήθη[u]· * καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις
ἡμῶν[v], * [7]καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι[w] οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα 7
αὐτοῦ· ὡς πρόβατον * ἐπὶ σφαγὴν[x] ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον
τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. [8]ἐν τῇ 8
ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγή-

---

3. *ατιμον εκλειπον παρα παντας ανθρωπους.* 5. *δια τ. ανομιας ημ. και εμαλακισθη δια τ. αμαρτιας ημων . . . παιδια.* 7. Omits *αυτου . . . του κειραντος αυτον . . .*, and adds at end *αυτου.*

---

j Ἀ. *διαπρέπεια*; Σ. *ἀξίωμα.* k Σ. *ἵνα εἰδῶμεν αὐτὸν, οὐδὲ θεωρία, ἵνα ἐπιθυμήσωμεν αὐτόν.* l Σ. *ἐξουδενωμένος καὶ ἐλάχιστος ἀνδρῶν.* m Ἀ. (*ἄνδρα*) *ἀλγηδόνων, καὶ γνωστὸν ἀρρωστίᾳ*; Σ. *ἀνὴρ ἐπίπονος, καὶ γνωστὸς νόσῳ*; Θ. (*ἀνὴρ*) *ἀλγηδόνων, καὶ γνωστὸς μαλακίᾳ.* n Ἀ. *ὡς ἀποκεκρυμμένον πρόσωπον αὐτοῦ.* o Θ. *ἐλογισάμεθα αὐτόν.* p Σ. *ὄντως.* q Ἀ. *ἀφημένον*; Θ. *μεμαστιγωμένον* (flagellatum). r Ἀ. and Θ. add *ὑπὸ θεοῦ.* s Σ. *αὐτὸς ἀνέλαβε, καὶ τοὺς πόνους ὑπέμεινεν· ἡμεῖς δὲ ἐλογισάμεθα αὐτὸν ἐν ἁφῇ ὄντα, πεπληγότα ὑπὸ θεοῦ, καὶ τεταπεινωμένον.* t Ἀ. *αὐτὸς βεβηλωμένος ἀπὸ ἀθεσιῶν ἡμῶν, συντετριμμένος.* u Ἀ. *ἐνεύσαμεν*; Σ. *ἐτράπημεν*; Θ. *ἐξεκλίναμεν.* v Σ. *κύριος δὲ καταντῆσαι ἐποίησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνομίαν πάντων ἡμῶν.* w Σ. *προσηνέχθη, καὶ αὐτὸς ὑπήκουσε.* x Σ. *εἰς θυσίαν.*

σεται; *ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν
9 τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον [y]. [9] καὶ δώσω [z] τοὺς πονηροὺς [aa]
ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.
ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλον ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·
10 [10] καὶ κύριος βούλεται καθαρίσαι [bb] αὐτὸν *τῆς πληγῆς [cc]· ἐὰν
δῶτε περὶ ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν [dd] ὄψεται σπέρμα μακρόβιον·
καὶ *βούλεται κύριος ἀφελεῖν [ee] ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς
11 αὐτοῦ, *[11] δεῖξαι αὐτῷ φῶς καὶ πλάσαι τῇ συνέσει [ff], δικαιῶσαι
δίκαιον * εὖ δουλεύοντα [gg] πολλοῖς, καὶ τὰς ἁμαρτίας [hh] αὐτῶν
12 αὐτὸς ἀνοίσει [ii]. [12] διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ
τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα [jj]· *ἀνθ' ὧν [kk] παρεδόθη εἰς θάνατον
ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ *ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη [ll], καὶ αὐτὸς
ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε [mm], *καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν
παρεδόθη [nn].

---

9. *ουδε ευρεθη δολος εν.* 10. *απο της πληγης* (the Alex. Cod. confirms the reading *δωτε* instead of *δωται*) ..., the Roman ed. *περι αμαρτιας η ψυχη ημων, οψεται.* 12. *αμαρτιας* for *ανομιας*.

---

[y] Σ. ἀπετμήθη γὰρ ἐκ γῆς ζώντων, καὶ διὰ τὴν ἀδικίαν τοῦ λαοῦ μου πληγὴ αὐτοῖς; Θ. ὅτι ἀπετμήθη ἀπὸ γῆς ζώντων, ἀπὸ ἀθεσίας τοῦ λαοῦ μου ἥψατο αὐτῶν. [z] οἱ Γ'. δώσει. [aa] Σ. ἀσεβεῖς. [bb] Σ. ἐλεῆσαι. [cc] Σ. ἐν τῷ τραυματισμῷ. [dd] 'Α. Σ. Θ. αὐτοῦ. [ee] Σ. θέλημα κυρίου ἐν χειρὶ αὐτοῦ ('Α. Θ. add these three words after κύριος) εὐοδωθήσεται. [ff] 'Α. Σ. Θ. ὄψεται, ἐμπλησθήσεται (Σ. χορτασθήσεται) ἐν τῇ γνώσει αὐτοῦ. [gg] Σ. λατρεύοντα. [hh] Σ. ἀσεβείας. [ii] 'Α. βαστάσει; Σ. ὑπενέγκει; Θ. ὑπήνεγκεν. [jj] 'Α. λάφυρα. [kk] 'Α. ὅτι. [ll] 'Α. Σ. ἠριθμήθη; Θ. τῶν ἀσεβῶν ἀπέσχετο. [mm] 'Α. ἦρεν; Σ. Θ. ἀνελάβετο. [nn] Σ. τοῖς ἀθετοῦσιν ἀντέστη.

II. THARGUM OF YONATHAN.

lii. 13, 14 הא יצלח עבדי משיחא יראם ויסגי ויתקף[1] לחדא: כמה דסברו
ליה בית ישראל יומין סגיאין דהוה חשוך ביני עממיא חזויהון וזיויהון
15 מבני אינשא: כן יבדר עממין סגיאין עלוהי[2] ישתקון מלכין ישוון ידיהון
על פומהון ארי דלא אשתעי להון חזו ודלא שמעו איסתכלו:
liii. 1 מן הימין לבסורתנא דא ותקוף דרע גבורתא דיי כדין[3] על מן
2 אתגליאת: ויתרבון[4] צדיקיא[5] קדמוהי הא כלבלבין דפרחין[6] וכאילן
דמשלח[7] שרשוהי על נגדין דמיין כן יסגיין[8] תולדת קודשא בארעא
דהות צריכא ליה לא חזו חילא[9] חיזויה ולא אימתיה[10] אימת הדיוט
3 ויהי זיו קודשא זיויה וכל[11] דיחזיניה[12] יסתכל ביה: בכן יהי לבוסרן
ויפסיק[13] יקר כל מלכוותא יהון חלשין ודוון הא כאינש כיבין ומזמן[14]
למרעין וכמה דהות מסלקא אפי שכנתא מיננא בסירין ולא חשיבין:
4 בכן על חובנא הוא יבעי ועוייתנא בדיליה ישתבקון ואנחנא חשיבין
5 כתישין מחן מן קדם יי ומענן: והוא יבני בית מקדשא[15] דאיתחל
בחובנא איתמסר בעוייתנא ובאולפניה שלמא יסגי עלנא ובדיניתנהי[16]
6 לפתגמוהי חובנא ישתבקון לנא: כולנא כענא איתבדרנא גבר לקביל
אורחיה גלינא ומן קדם יי הות[17] רעוא למשבק חובי כולנא בדיליה:

---

[1] וינטל. [2] עליהון. [3] דין. [4] ואיתרביאת. [5] צדיקא.
[6] דפארן. [7] דשלח. [8] יסגון. [9] P. אוולא; marg. ס״א חילא.
[10] אימת. [11] דכל; בכל. [12] דיחזניה. [13] ויפסק. [14] ומזומן.
[15] מקדשנא. [16] P. marg. ס״א ובידניתיהי. [17] O. omits.

בעי והוא *מיתתב ועד[18] לא פתח פומיה מתקבל תקיפי עממיא כאמרא 7
לניכסתא ימסר וכרחלא דקדם גזזהא שתקא ולית לקבליה[19] דפתח
פומיה וממלל מלא: מיסורין ומפורענו[20] יקרב גלוותנא[21] פרישן 8
דאיתעבדן[22] לנא ביומוהי מן יכול לאשתעאה ארי יעידי שולטן עממיא
מארעא דישראל וחובין[23] דחבו עמי עד לוותהון ימטי: וימסר ית 9
רשיעיא לגיהנם[24] וית עתירי נכסיא דאנסו במותא[25] דאבדנא בדיל
דלא יתקיימון עבדי חטאה ולא ימללון ניכלין בפומהון: ומן קדם יי 10
הות רעוא למיצרף ולדכאה ית שארא[26] דעמיה בדיל לנקאה מחובין
נפשהון יחזון במלכות משיחהון יסגון בנין ובנן יורכון יומין ועבדי
אוריתא דיי ברעותיה[27] יצלחון: משעבוד עממיא ישיזיב נפשיהון[28] 11
יחזון בפורענות סנאיהון ישבעון מביזת מלכיהון בחוכמתיה יזכי זכאין
בדיל לשעבדא סגיאין לאוריתא ועל חוביהון הוא יבעי: בכן איִפלג[29] 12
ליה בזת עממין סגיאין וית ניכסי כרכין תקיפין יפלִג עדאה חלף
דמסר למותא נפשיה וית מרודיא שעבד לאוריתא והוא על חובין
סגיאין יבעי ולמרודיא ישתבק בדיליה:

---

[18] עד. [19] לקיבלא. [20] P. ופורענות; on the marg. (ס״א) like in the text. [21] גלוותא. [22] דאתעבדו ; יתעבדן. [23] חובין. [24] בגיהנם. [25] ממותא. [26] רשעיא. [27] P. ברעותי; marg. (ס״א) like in the text. [28] נפשהון. [29] אתפליג.

III. THALMUD.

a. Thalmud of Jerusalem.

Sh'qalim v. 1. אמר רבי יונה כתיב לכן אחלק לו ברבים זה רבי עקיבא שהתקין מדרש הלכות והגדות:

b. Thalmud of Babylon.

1 Sanhedrin fol. 98b. משיח מה שמו . . . ורבנן אמרי חיוורא דבי רבי [אמרי חוליא][1] שמו שנאמר אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו מוכה אלהים ומעונה:

2 B'rakhoth fol. 5a. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מדכאו ביסורין שנאשר וה׳ חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה ת״ל אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנאמר וחפץ ה׳ בידו יצלח[2]:

3 Sotah fol. 14a. דרש רב שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל

---

[1] This reading is according to Raymund Martinus (Pugio Fidei, fol. 671). Rashi, who has the reading as printed in the edition, viz. without the words in brackets, explains חיוורא with מצורע 'leprosus.' St. Jerome has this word for נגוע (Isaiah liii. 4). See Field's edition of the Hexapla a. v. (tome ii. p. 534, note 13).

[2] See Yalqut ii. 338.

וכי לאכל מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל איכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי אמר לו הק׳ב׳ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם שנאמר לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה נפשו למות ואת פושעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע לכן אחלק לו ברבים יכול באחרונים ולא כראשונים ת״ל ואת עצומים יחלק שלל כאברהם יצחק ויעקב שהן עצומים בתורה ובמצות תחת אשר הערה נפשו למות שמסר עצמו למיתה שנאמר ואם אין מחני נא וגומר ואת פושעים נמנה שנמנה עם מיתי מדבר הוא חטא רבים נשא שכיפר על מעשה העגל ולפושעים יפגיע שבקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה ואין פגיעה אלא תפלה שנ׳ ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי[3]:

c. Midrash Rabbah.

Ruth iv. ד״א מדבר במלך המשיח גשי הלום קרבי למלכות ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות וטבלת פתך בחומץ אלו הייסורין שנאמר והוא מחולל מפשעינו:

Deut. xxiii. אכלתי יערי עם דבשי לפי שהערו ישראל נפשם למיתה בגלות כמה דתימר תחת אשר הערה למות נפשו:

d. Yalqut.

מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור זה מלך המשיח למה
ii. 571. קורא אותו הר הגדול שהוא גדול מן האבות שנאמר הנה ישכיל

---

[3] See Yalqut ii. 338.

עבדי[4] ירום ונשא וגבה מאד ירום מאברהם שנאמר הרימותי ידי אל יי ונשא מן משה שנאמר בו שאהו בחקיך וגבה ממלאכי השרת שכתוב בהם וגביהון וגובה להם ויראה להם ממי הוא יוצא מדוד[5]:

2 אספרה אל חק כבר הדברים מסופרים הן בחוקה של תורה
ii. 621. ובחוקן של נביאים ובחוקן של כתובים בחוקה של תורה מנין בני בכורי ישראל בחוקן של נביאים מנין הנה ישכיל עבדי וסמיך ליה אתמוך בו בכתובים מנין נאם יי לאדוני יי אמר אלי[6]:

3 נסכתי . . . ד״א השיתיו כ׳ד׳א ויסע הארג עם המסכת משכתיו
ii. 620. מן הייסורין ר׳ הונא בשם רבי אחא לג׳ חלקים נתחלקו הייסורין אחד לדוד ולאבות ואחד לדורנו ואחד למלך המשיח הדא הוא דכתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו וכו׳[6]:

After the third passage of the Thalmud of Babylon the Yalqut contains the following quotation from the Siphré:

4 דבר אחר לכן אחלק לו ברבים שעתיד משה ליכנס בראש כל
ii. 338. חבורה וחבורה בראש חבורה של בעלי התלמוד וליטול עם כל אחד ואחד שכר וכ׳ה׳א ויתא ראשי עם:

According to Raymund Martinus.

e. Siphré[7].

אר׳ יוסי הגלילי צא ולמד זכות מלך המשיח ושכרן של צדיקין מאדם הקדמוני שלא נצטווה אלא מצוה אחת בלא תעשה ועבר עליה

---

[4] According to Raymund Martinus (Pugio Fidei, fol. 601), this passage is to be found in the *Bereshith Rabbah*, Gen. fol. 28, v. 10. It is not in the editions, and Martinus means probably the *Bereshith Rabbah* of R. Mosheh had-Darschan (see No. viii of the Preface).

[5] See Yalqut ii. 338.

[6] See also Midrash Shoḥer Tobh a.v.

[7] Pugio Fidei, fol. 674.

ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות וכי איזו מידה מרובה מדת הטוב או מדת הפורענות הוי אומר מדת הטוב מרובה ומדת הפורענות מעוטה ומלך המשיח המתענה והמצטער בעד הפושעים שנ׳ והוא מחולל מפשעינו וגו׳ על אחת כמה וכמה שיזכה לכל הדורות כלן ההד׳ ויי הפגיע בו את עון כלנו :

f. Thanḥuma[8].

Numb. i. 2. ... ר׳ נחמן אומר אין איש הנאמר כאן אלא משיח בן דוד שנ׳ הנה איש צמח שמו ת״י הא גברא משיחא וכן נאמר איש מכאובות וידוע חולי :

According to Hulsius[9].

g. P'siqtha.

הוציא הב״ה נשמת משיח ואמר לו רוצה אתה להבראות ולגאול את בני אחר ששת אלפים אמר לו הין אמר לו א״כ תסבול ייסורין למרק עונם ההוא דכתיב אכן חליינו הוא נשא אמר לו אסבול אותם בשמחה :

---

[8] Pugio Fidei, fol. 664. [9] Theologia Judaica, p. 328.

IV. ZOHAR[1].

Section וישב.

Tome i. fol. 102c.

פתח ואמר הנה ישכיל עבדי וגו׳.
זכאה חולקהון דצדיקיא דק׳ב׳ה גלי
לון ארחי דאוריתא למהך בהו. ת״ח
האי קרא רזא עלאה איהו הנה
ישכיל עבדי ואוקמוה. אבל ת״ח
כד ברא ק׳ב׳ה עלמא עביד לה
סיהרא ואזעיר נהורהא דהא לית
לה מגרמה כלום ובגין דאזעירת
גרמה אתנהרא מן שמשא ובתוקפא
דנהורין עלאין ובזמנא דהוה בי
מקדשא קיים ישראל הוו משתדלי
בקרבנין ועלוון ופלחנין דהוו עבדין
כהני ליואי וישר׳ בגין לקשרא
קשרין לאמשכא ברכאן ולאנהרא

MS. fol. 141.

פתח ואמר הנה ישכיל עבדי וגו׳
זכאי חלק הצדיקים ש׳ה׳ק׳ב׳ה גלה
להם דרכי התורה להלוך בהם. תא
חזי זה הפסוק רזא העליון הוא
הנה ישכיל עבדי ואוקמוה אבל
ת״ח כשברא ה׳ק׳ב׳ה את העולם
עשה את הלבנה והקטין את אורה
שהרי אין לה מעצמה כלום ומשום
שהמעיטה את עצמה מתנהרא מן
השמש ובחוזק של מאורות עליונים
ובזמן שהיה בית המקדש קיים היו
ישראל משתדלים בקרבנות ועולות
ועבודות שהיו עושים כהנים לויים
וישראלים לקשר קשרים להמשיך

[1] Passages not referring to Isaiah lii and liii are omitted; these omissions are indicated by three points. The words of the original in brackets are not translated in the Hebrew; the words of the Hebrew translation in parentheses are not in the original.

נהורין. בתר דאתחריב בי מקדשא
אתחשך נהורא וסיהרא לא
אתנהירת מן שמשא ושמש׳
אסתלק מינה ולא אתנהירת ולית
לך יומא דלא שלטא ביה לווטין
וצערין וכאבין כמא דאתמר.
ובההוא זמנא דימטי זמנא סיהרא
לאתנהרא מה כתיב הנה ישכיל
עבדי [עלה דסיהרא אתמר הנה
ישכיל עבדי] דא הוא רזא
דמהימנותא הנה ישכיל עבדי
דאתער אתערותא לעילא כמן
דארח ריחא ואתי לאתערא
ולאסתכלא. ירום מסטרא דנהורא
עלאה דכל נהורין. ירום כד״א
ולכן ירום לרחמכם. ונשא מסטרא
דאברהם. וגבה מסטרא דיצחק. מאד
מסטרא דיעקב וא׳ע׳ג דאוקמוה
וכלא חד ברזא דחכמתא. ובההוא
זמנא יתער ק׳ב׳ה אתערותא עלאה
לאנהרא לה לסיהר׳ כדקא יאות
כד״א והיה אור הלבנה וגו׳ ובגין
דיתוסף בה רוח עלאה. ובג״כ
יתערון כדין כל אינון מיתיא דאינון
גו עפרא ודא הוא עבדי רזא
דמפתחן דמריה בידיה כד״א אל

ברכות ולהאיר מאורות. לאחר
שחרב בית המקדש נתחשך
האור והלבנה לא האירה
מהשמש ושמש נסתלק ממנה
ולא מתנהרה ואין לך
יום שלא שלט בו קללות
וצרות ומכאובים כמה דאתמר.
ובאותו זמן שיגיע זמן הלבנה
להתנהר מה כתיב הנה ישכיל
עבדי זהו רזא של אמונה. הנה
ישכיל עבדי שמתעורר התעוררות
למעלה כמי שמריח ריח ובא
להתעורר ולהסתכל. ירום מצד אור
העליון על כל המאורות. ירום
כ׳ד׳א ולכן ירום לרחמכם. ונשא
מצד אברהם. וגבה מצד יצחק.
מאד מצד יעקב וא׳ע׳ג שאוקמוה
והכל אחד ברזא של חכמה. ובאותו
זמן יתעורר ה׳ק׳ב׳ה התעוררות
העליון להאיר אל הלבנה כראוי
כ׳ד׳א והיה אור הלבנה (כאור
החמה) וגו׳ משום שנתוסף בה
רוח העליון לכן יתעוררו אז כל
אותם מתים שהם בתוך העפר
וזהו עבדי רזא שהמפתחות רבינו
בידו כ׳ד׳א אל עבדו זקן ביתו

עבדו זקן ביתו כד"א ויאמר
אברהם אל עבדו וגו׳ דא סיהרא
כמה דאתמר מטטרון דאיהו עבד
שליחא דמריה . . . ואינון גופין
זמינון לאיתער׳ בקדמיתא כדקאמרן
ולבתר דאלין יקומון כל
אחרנין דבשא׳ ארעאן ויתקיימו
בקיומא שלים ויתחדתון בחדתותא
דסיהרא ויתחדש עלמא כמלקדמין.
וכדין בההו׳ זמנא כתיב ישמח יי
במעשיו. ובגין כך הנה ישכיל
עבדי לאהדרא נשמתין כל חד וחד
לאתריה. ירום ונשא וגבה מאד
מסטרא דכל אינון דרגין עלאין
כדקאמרן. כאשר שממו עליך רבים
וגו׳ ת"ח דהא אתמר דכד אתחריב
בי מקדשא ושכינתא אתגלי בגו
ארעאן נוכראן [בינייהו] מה כתיב
הן אראלם צעקו חוצה מלאכי
שלום מר יבכיון כלהו בגו על
דא וקשיה בכיה ואבלא וכל דא
עלה דשכינתא דאתגליא מאתרה.
ובמה דאיהי משתניא מכמה דהוות
אוף הכי בעלה לא נהיר נהוריה
ואשתני מכמה דהוה דכתיב חשך
השמש בצאתו. ת"ד כתיב כן

כד"א ויאמר אברהם אל עבדו
(זקן ביתו) וגו׳ זה הלבנה כמה
דאתמר מטטרון שהוא עבד שליח
אדוניו . . . ואותם גופות מזומנים
להתעורר בתחלה כדאמרן ואח"כ
שאלו יקומו כל אחרים של
שאר ארצות ויקומו בקיום שלם
ויתחדשו בחדוש הלבנה ויתחדש
העולם כבתחלה ואז באותו הזמן
כתיב ישמח יי במעשיו. לכן (כתיב)
הנה ישכיל עבדי לחזור כל הנשמות
כל אחד ואחד למקומו. ירום ונשא
וגבה מאד מצד כל מדרגות
עליונים כדאמרן. כאשר שממו
עליך רבים וגו׳ תא חזי דהא
אתמר כשחרב בית המקדש ושכינה
נתגלה בתוך ארץ נכריה מה כתי׳
הן אראלם צעקו חוצה מלאכי
שלום מר יבכיון כולם בכו על זה
וקשה בכייה ואבל וכל זה על
השכינה שנתגלה ממקומה וכמו
שהיא נשתנית מכמו שהיתה אף
הכי נמי בעלה אינו מאיר אורו
ונשתנה כמו שהיה דכתיב חשך
השמש בצאתו על זה כתיב כן
משחת מאיש מראהו. ד"א כן

משחת מאיש מראהו. ד״א כן משחת מאיש מראהו מהאי עבד דאשתני מאיש מראהו דיוקניה וגווני׳ מכמה דהוה. ד״א כן משחת כד״א אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם דהא דמיומא דאתחרב בי מקדשא לא קיימו שמים בקיומא[2] דלהון...

משחת מאיש מראהו מזה העבד שנשתנה מאיש מראהו דמותו ומראה שלו מכמו שהיה. ד״א כן משחת כ׳ד׳א אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם דהא מיום שחרב בית המקדש לא קיימו שמים באור[3] שלהם...

Section ויקהל.

Tome ii. fol. 95^{c}.

זכאה חולקהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי. אינון נשמתין דבגנת׳ דעדן לתתא שטאן בכל ריש ירחי ושבתי וסלקין עד ההוא אתר דאקרי חומות ירושלם . . . לבתר משטטי ומסתכלן באינון מאריהון דכאבין ובני מרעין ואינון דסבלין על ייחודא דמאריהון [תבין] ואומרין למשיח בשעתא דאמרין ליה למשיח צערא דישראל בגלותהון ואינון חייבייא די בהו דלא מסתכלי למנדע למריהון ארים קלא ובכי על אינון חייבין דבהו הה״ד׳ והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו.

MS. fol. 337^{b}.

זכאי חלקם של צדיקים בעולם הזה ובע׳ה׳ב אותם נשמות שבגן עדן למטה משוטטים בכל ראש חדש ושבת ועולים לאותו מקום שנקרא חומות ירושלים . . . א׳ח׳כ משוטטים ומסתכלים באותם בעלי כאבים ובני חולים ואותם שסבלו על ייחוד רבונם ואומרים למשיח. ובשעה שאומרים למשיח צער ישראל בגלותם ואותם רשעים שבהם שאינם מסתכלים לדעת את רבונם מרים קולו ובוכה על אותם רשעים שבהם ה׳ה׳ד והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו.

---

[2] Marg. ס״א בנהורא.

[3] See note 2.

תבין אינון נשמתין וקיימין באתרייהו.
בגנתא דעדן אית היכלא חדא
דאיקרי היכלא דבני מרעין כדין
משיח עאל בהוא היכלא וקארי כל
מרעין כל כאבין כל יסוריהון
דישראל ייתון וכלהו אתיין עליה
ואלמלא דאיהו אקיל מעלייהו
דישראל ונטיל עלי׳ לא הוי בר
נש דיכיל למסבל ייסוריהן דישר׳
על עונשי דאוריית׳ הה״ד אכן
חליינו הוא נשא וגו׳:

שבים אותם הנשמות ועומדים
במקומם. בגן עדן יש היכל אחד
הנקרא היכל של בני חולים אז
משיח נכנס באותו היכל וקורא כל
חולים וכל כאבים כל יסוריהם של
ישראל יבאו. וכולם באים עליו
ואלמלא שהוא מיקל מעל ישראל
ונוטל עליו לא היה אדם שיכול
לסבול יסורים של ישראל בעבור
עונש התורה ה״ה״ד אכן חלינו
הוא נשא וגו׳:

Section כי תצא.

Tome iii. fol. 136ᵃ.

רעיא מהימנא בפרשתא דא
הוה אדכר כנישו דילך לההוא
עלמא . . . אלא הכא רזא רברבא
קבורה דיליה בצולמא דלאו הגונה
ליה דאיהי ארץ ציה בלי מים ולית
מים אלא תורה ובה לא תאר ולא
הדר ומאן דחזי ליה בההוא צולמא
ונראהו ולא מראה ונחמדהו. ובגין
דא נבואת הנה ישכיל עבדי קא רמיז
עלה . . . דבה כלה דילך תמן
תתיחד עמך כחת׳ עם כלתי׳ דהא
אנת אי לא הוית קבור לבר מארעא

MS. fol. 553ᵇ.

רעיא מהימנא בפרשה זו היה
מזכיר אסיפה שלך לאותו עולם
. . . אלא הכא רזא גדולה קבורתו
בצלם שאינו הגון לו שהיא ארץ
ציה ועיף בלי מים ואין מים אלא
תורה ובה לא תואר ולא הדר
ומי שרואה באותו צלם ונראהו
ולא מראה ונחמדהו לפיכך נבואת
הנה ישכיל עבדי קא מרמז עליו
. . . שבה כלתך שם תתיחד עמה
כחתן עם כלתו. בזה אתה אם לא
היית קבור בחוץ לארץ הקדושה

קדישא לבר מכלה דילך לא הוו
ישראל נפקין מגלותא ובגינך איתמר
והוא מחולל מפשעינו אתעביד׳ חול
בגין חובה ופשע דישראל בקבורת
דילך:

בחוץ מכלתך לא היו ישראל
יוצאים מהגלות ובעבורך אתמר
והוא מחולל מפשעינו נעשית חול
בשביל עוונות ופשעים של ישראל
בקבורתך:

Section פנחס.

Tome iii. fol. 101b.

... בני עלמא אינון שייפין דא
עם דא בשעת׳ דבעי קודש׳ בריך
הוא למיהב אסוותא לעלמא אלקי
לחד צדיקא בינייהו ובגיניה יהיב
אסוותא לכלא מנ׳ל׳ן דכתיב והוא
מחולל מפשעינו מדכא מעוונותינו
ובחבורתו נרפא לנו ובחבורתו
אקזותא דדמא כמאן דאקיז דרועא
ובההוא חבורה נרפא לנו אסוותא
הוה לנא לכל שייפין דגופא ולעולם
לא אלקי צדיקא אלא למיהב
אסוותא לדרא ולכפר׳ עלייהו ורזא
דא צדיק ורע לו:

MS. fol. 519b.

... בני העולם הם איברים
זה עם זה בשעה שרוצה ה׳ק׳ב׳ה
ליתן רפואה לעולם לוקה צדיק
אחד ביניהם ובעבורו נותן רפואה
לכולם מנלן דכתיב והוא מחולל
מפשעינו מדוכא מעונותינו ובחבורתו
נרפא לנו. ובחבורתו היינו הקזת
הדם כמי שמקיז הזרוע ובאותו
חבורה נרפא לנו רפואה לנו
לכל. איברי הגוף ולעולם אין
צדיק לקה רק ליתן רפואה
לדור ולכפר עליהם. ורזא זה
צדיק ורע לו:

Section פנחס.

Tome iii. fol. 107a.

... בשעתא דבעי ק׳ב׳ה לכפר
חובין דעלמא אלקי בדרועא דילהון

MS. fol. 522.

... בשעה שרוצה ה׳ק׳ב׳ה לכפר
עונות העולם מלקה זרוע שלהם

ואסי לכלהו. מתל׳ לאסייא דאלקי
לררועא לשיזבא לכל שייפין כמה
דכתיב והוא מחולל מפשעינו
וגו׳ :

ומרפה את כולם. משל לרופא
שמקיז בזרוע להציל את כל
האיברים כדכתיב והוא מחולל
מפשעינו וגו׳:

Section כי תצא.

Tome iii. fol. 134b.

רעיא מהימנא האי כלה ק׳ב׳ה
דילך יהב לה לאברהם... ליצחק...
למהוי מקשטא לגבך בזמנא דתיתי
לגבה בפורקנא בתריית׳ דאתמר מה
שהירה הוא בגין דאינון גרמו לך
ועבידו עמך טבין אנת סבילת
בגינייהו כמה מכתשין בגין דלא
יתקטל משיח בן יוסף.׳.. ובגיניה
אתמר והוא מחולל מפשעינו
ובחבורתו נרפא לנו :

MS. fol. 550b.

רעיא מהימנא רועה נאמן האי
כלה שלך נתן הק׳ב׳ה אותה
לאברהם . . . ליצחק . . . להיות
מקושטת אליך בזמן שתבא אליה
בגאולה אחרונה דאמר מה שהיה
הוא מפני שהם גרמו לך ועשו עמך
טובות אתה סבלת כמה מכות
בעבורם כדי שלא יהרג משיח בן
יוסף... ובשבילו אתמר והוא מחולל
מפשעינו ובחבורתו נרפא לנו :

Section כי תצא.

Tome iii. fol. 137c.

. . . רעיא מהימנא דאיתמר
ביה והאיש משה ענו מאד דשקיל
לשתין רבוא דישראל וביה ממכון
שבתו השגיח דביה אתמר לגבי
דרא דגלותא בתראה ויי הפגיע בו
את עון כולנו . . .

MS. fol. 555b.

. . . רעיא מהימנא דאתמר בו
והאיש משה עניו מאד השקול
לששים רבוא של ישראל ובו
(כתיב) ממכון שבתו השגיח שבו
אתמר אצל דור הגלות האחרון
וה׳ הפגיע בו את עון כולנו . . .

Section וארא.

MS. fol. 214.

תא חזי כנסת ישראל נקראת
רחל גם כן כ׳ד׳א וכרחל לפני
גוזזה נאלמה אמאי נאלמה מפני
כשמושלים שאר העמים קול נפסק
ממנה ונתאלמת :

Tome ii. fol. 13^{c}.

תא חזי כנסת ישראל הכי אקרי
רחל כמה דאת אמר וכרחל לפניה
גוזזיה נאלמה אמאי נאלמה דכד
שלטין שאר עמין קלא אתפסק
מינה והא אתאלמת :

The passages in tome ii. fol. 52^{a}, tome iii. ff. 114^{d} and 115^{a}, are not given here, they being purely Kabbalistical and therefore not to be understood; the Hebrew translator did not translate them.

---

lii. 13, 14 الا سيعقل رسولى ويرتفع ويتسانى ويشمخ جدًّا: وكما يستوحش
منه الكثيرون كذاك ينفسد من كلّ امرء منهم منظره وحليته
15 من بنى آدم: وكذاك يبدّد الامم الكثيرة وعنه تضمّ الملوك فواههم
لانّهم رأوا ما لم يقصّ عليهم مثلا يشاهدوا ما لم يسمعوا نظيرة:
liii. 1, 2 من صدّق باخبارنا هذه وقدرة الله على من تظهر: من ينبت
كالراضعة قبل ذلك وكأصل منفرد من بلد مفازة الذى لا روعة له
3 ولا بهجة واذا نظرنا لا منظر له فنتمنّاه له: كذلك هو زرى
ومنقطع من الناس ذو اوجاع ومعروف بالامراض[1] وكما تحجّب
4 الوجوه عنه كذاك هو زرى فما نحسبه: اذ امراضنا هو احتملها
واوجاعنا هو ازدملها ونحن حسبناه مبتلا مضروبا من عند الله
5 ومعذّبا: وهو ممرض من جرومنا مدوّك من ذنوبنا مزاله
6 مكافاتنا لنا وبجراحته عوفينا: كلّنا كالغنم ضللنا[2] وكل امراء
7 على وجهه توجّهنا فانّ الله لقّاه ذنوب جميعنا: تُلتل وهو
معذّب فما يفتح فاءه كالحمل الذى يودّى الى الذبح وكرخلة بين
8 يدى جازها ساكتة فما يفتح فاءه: من الحبس والمحاكمة زخر وما
فى جيله من ينثّ شيئا حتى قطع من بلد الحيوة ومن جرم
9 قومى البلاء عليهم: وجعل مع الظالمين قبره استقتالا ومع
المستغنيين بقتله ظلمًا معما لم يصنع ظلما ولا مكر فى فيه:

---

[1] MS. באלאמראץ̇. [2] MS. צ̇לּנא.

والله اراد بتخويفه وامراضه ان تصيّر نفسه الاثم اثمًّا ويرى النسل 10
الخاصّ تطول مدّته ومراد الله ينجح فى يده: ومن اشقايه نفسه 11
يرى ثوابا ويشبع منه ومن عقله يزكّى الزكى كذاك رسولى
للكثيرين وذنوبهم هو يحملها: لذاك انصبه مع الاجلّاء ومع 12
العظماء يقتسم السلب[3] بدل ما غدر للموت نفسه ومع الفاسقين
يستقبل:

---

[3] MS. אלסלם.

lii. 13 هوذا يرتشد عبدى يرتفع ويتسانى ويشمخ جدّا:

هذا الفصل اختلف فيه المفسّرون. فامّا الفيّومىّ فانّه تخبّط فيه بانّه فسّره على الانبيآء وعلى بعض החכמים مال الى انّه مقول فى ירמיהו. وليس تفسيره ممّا يلتفت اليه فيه فنورى[1] وجه الردّ عليه. وذلك انّ الرجل تعاطى صناعة تفسير كتب الانبيآء على مسلك استنبطه من راى نفسه فلم ينتظم له تفسير: وبعض علماء القرائين مال الى انّه مقول فى המשכילים ويحتجّ بشيئين. احدهما هو انّه راى اوصافهم تشاكل الاوصاف المذكورة فى هذا الفصل. والثانى قوله מפשע עמי נגע למו وهو לשון רבים: وبعضهم يرى انّه דוד والמשיח وكلّ مذموم يردّ فى الفصل يردّه على זרע דוד الذى فى הגלות مثل כאשר שממו עליך רבים وكلّ محمود يرى يردّه على المسيح وهو הנה ישכיל עבדי. כן יזה גוים: والذى نميل اليه هو راى בנימין رضى الله تعالى عنه وعنده انّه مقول على المسيح فجعل هذا الفصل يشرح فيه حاله فى הגלות منذ نشؤه الى وقت جلوسه على الملك. وذلك انّه ابتدأ اوّلاً بذكر جلوسه على مرتبته ثمّ رجع يصف ما جرى عليه فى הגלות. فافدنا من ذلك شيئين احدهما هو انّه لم يصل الى المرتبة العلوى الّا بعد محن عظيمة وصبره عليها استحقّ ذلك. والثانى انّه جعلها له على سبيل الاية حتّى اذا رأى نفسه تحت הנגעים

---

[1] The 4th form of راى, used by most of the Jewish writers.

وهو ذكيّ الاعمال علم انّه هو المطلوب كما سنبيّن ذلك فى توسّط الفصل: فقوله الآن הנה ישכיל עבדי سمّاه كما سمّى جدّه بقوله נשבעתי לדוד עבדי. وقد بيّنّا ما تقتضيه هذه اللفظة من المعانى فى ואתה ישראל עבדי: وذكر له فى هذا الפסוק اربع مراتب يصل اليها واحدة بعد الاخرى. فاوّلها ישכיל وهو اقباله فى مبادئ حاله الذى *يجزو فى فتح[2] نظير قوله فى جدّه ויהי דוד בכל דרכיו משכיל. والثانى ירום وهو جلوسه على כסא ישראל فى وقت يمسحه سيّدنا אליהו ע׳ה׳ש وكما قال فى جدّه הרימותי בחור מעם. والثالث ונשא وهو فى الوقت الذى يملك على العالم باسره كقوله וירד מים עד ים. والرابع וגבה מאד وهو علوه وعظمه كل ما مرّ ولذلك قال מאד. وفى هاتين اللفظتين يزيد المسيح على جدّه اعنى נשא וגבה وكما شرحنا فى למרבה:

14 كما استوحشوا عليك الكثيرون كذاك فساد من الناس منظره
وحِليته من بنى آدم:

قوله כאשר שממו هو ابتداء كلام ومَحطّه هو כן יזה. فوصف حاله وهو انّه كان الذى يراه يستوحش منه لِما نزل به من الامراض. وقيل רבים يشير به الى الاخيار الذى كانوا عارفيه. ثمّ شرح المعنى الذى من اجله שממו עליו فقال כן משחת מאיש فاورى انّ ديباجة وجهه تغيّرت حتّى صار لونه لون الموتى. ثمّ قال ותארו מבני אדם وهو تغيّر الحِلية حتّى انّه محسوب من الموتى. وفى ذلك قال فى آخر الفصل כי נגזר מארץ חיים:

15 كذاك ينضح احزاب كثيرين ومن اجله تضمّ الملوك فيها فانّ
الذى لم يقصّ لهم نظروا والذى لم يسمعوا تفطّنوا:

قوله כן יזה[3] هو جزاء دنياىّ فعرّف انّه جزاء ما שממו עליך רבים

---

[2] Perhaps يغزو فيفتح.

[3] MS. יַזֶּה.

יזה[4] גוים רבים. ومعناه انّه ينضح دماهم لانّه كذا يريد به יזה דמי
גוים רבים وهو انّه لمّا قال ישכיל עבדי ابتدأ بشرح ذلك. وقوله
עליו יקבצו[5] يريد به ملوك العالم يضمّوا فاءهم اذا امرهم ونهاهم.
وقوله כי אשר לא ספר להם يحتمل ثلث تفاسير. احدها الذى
لم يقصّ لهم فى دوانينهم ولا سمعوه من معلّميهم. والثانى لم
يقصّوا لهم المخبرون جملة اخباره نظير قول מלכת שבא והנה
לא הוגד לי החצי وهذا يدلّ على عظم ملكه فالواصف لم يمكنه
ان يصف نهايتها. والثالث يحتاج الى زيادة وهو الذى لم يقصّ
لهم بمثله لان قامت ملوك فى العالم من ישראל وغيرهم وسمعوا
اخبارهم فعند ما يشاهدوا مُلك المسيح يعلموا انّه لم يكن
فى العالم مَلك مثله:

liii. 1 من وثق لخبرنا وذراع ربّ العالمين على من انكشفت:
هذا الفصل هو قول ישראל على طريق التعجّب فقالوا قولا
يحقّق אשר לא ספר להם فقال مَن [مِن] الامم صدّق بالخبر الذى
معنا بل كلّهم كانوا متّفقين على ان ليس لישראל تكون תקומה.
ثمّ قال וזרוע יוי על מי נגלתה يعنى قدرة ربّ العالمين على يد مَن
من الامم ظهرت الذى كلّ واحد يدّعى انّ له صاحب واليه
المرجوع:

2 وصعد كالرضيع بين يديه وكالسنخ من ارض المفازة لا روعة له
ولا بهجة[6] وكننا[7] ننظره ولا منظر حسن فكنّا نتمنّاه:
رجعوا يصفون حال نشوءه. فقولهم ויעל כיונק לפניו مثّله
برضيع من شجرة لانّه واحد من בני דוד. ومثّله בשרש لانّه
سيصير اصل مثل ابيه דוד وكذلك قال יחזקאל מראש יונקותיו
רך אקטוף ثمّ قال והיה לארז אדיר וג׳. وقوله ויעל يحتمل تفسيرين

---

[4] MS. יַזֶּה. [5] So also in the text. [6] MS. ברנה. [7] So MS.

احدهما صعد من موضعه كما تصعد الرواضع من الاشجار
يعنى فى ירושלם صعد ولذلك قال לפניו يعنى לפני יוי الذى
تقدّم ذكره تعالى بقوله וזרוע יוי. والثانى صعد من הגלות. ثمّ
قال וכשרש מארץ ציה يعنى انّه يشبه سنخ قلع من ارض
المفازة عطشان ضعيف كذاك مثّله فى مبادى اموره. وقوله לא
תאר לו ולא הדר ليس هو وصفه فى وقت مرضه لكنّه فى مبادى
اموره. وفرق بينه وبين جدّه لانّ جدّه وقت ملك كان له תאר
והדר اذ التأم اليه جمع كبير وايضا كان مشهورا فى موضعه.
ثمّ قال ונראהו ולא מראה فعرّفوا انّهم اذا كانوا ينظروه لا ينظروا
له لا هيبة ولا روعة ولا بهجة. وقوله ונחמדהו يعنون به نتمنّى
مجالسته بدل ما كننا[8] ننفر منها كما سيقول וכמסתר פנים ממנו:
3 حقير وممتنع من الناس رجل ذو اوجاع ومعروف بالمرض وكمستر
الوجه منه حقير ولم نحسبه:
قولهم נבזה يريدوا به حقير فى المرتبة لعلّة من جهة فقره.
ثمّ قال וחדל אישים فاورى انّه لا يخالط الناس فى دعواتهم
وافراحهم وكذا اوجبت הגלות ישב בדד וידם וג׳. ثمّ قال איש
מכאובות فعرّف انه مبلىّ بالاوجاع. وقسّمها على قسمين מכאובות
וחלי. فما كان منها ظاهر مثل البثور وما شاكلها فتلك מכאובות.
وما كان منها مثل الحميات فتلك חלי. وقولهم וכמסתר פנים
ממנו يحتمل تفسيرين. احدهما انّه *ممّن بلغ فى الارض امره[9]
الى ان يستر الناس وجوههم منه مثل المبتلى المجذّم. والثانى
اراد به مثل من ستر ربّ العالم رحمته منه يعنى انّ ضرباته مشاكلة
لضربات הרשעים. وقولهم ثانية נבזה يحتمل تفسيرين. احدهما
هو انّ الاوّل هو حقير بالفقر والمسكنة والثانى נבזה فى المرتبة.

---

[8] So MS.   [9] MS. ממא . . . אֶל אמרה.

والقول الثانى هو انّ נבזה الاوّل حقير عند نفسه كما قال فى
الصالح נבזה בעיניו נמאס والثانى נבזה عند الناس لقولهم ולא
חשבנוהו. ومعنى ולא חשבנוהו انّا ما حسبناه انّه المنتظر:

4 ايضا امراضنا هو حمل واوجاعنا ازدملها[10] ونحن حسبناه مبليا
مضروبا من عند ربّ العالمين ومشقيا:

قولهم אכן חלינו הוא נשא يعنون به انّ هذه الاوجاع والامراض
الذى حصل فيها نحن مستوجبوها فهو حملها عنّا لقولهم
ואנחנו חשבנוהו عرّفوا انّهم ظنّوا به انّ الله تعالى ضربه من
اجل ذنوبه ولذلك قال נגוע מכה אלהים. وارى ان البث هاهنا
قليلا واتكلّم فى ما الزم الله تعالى المسيح هذه الامراض وهى
من جهة ישראל. فنقول انّ الانبياء ע״ה״ש الذين توسّطوا الزمان
التى حدث فيه الالام والشدائد והרעות והצרות يبيّن الله تعالى
شرفهم عند اهل ذلك العصر وشرفهم يبان على الوجهين. فان
كان فى زمان الدولة فيبان ذلك بدعاء وشفاعة مثل משה ואהרן
ושמואל ודוד ואליהו ואלישע ע״ה״ש الذى كان دعاءهم مقبولا فى
الامّة كقوله קוראים אל יוי והוא יענם. وان كان ذلك فى زمان
הגלות واسراف المعاصى لا تأثر شفاعتهم فيكون فى ذلك تخفيف
عن الامّة وفى ذلك قال ליחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלי וג׳
والزمه النوم على جنبه اليسار ثلث مائة وتسعين يومًا وعلى
جنبه اليمين اربعين يومًا فكان فى الاوّلة נשא עון ישראל كما
قال ונשאת עון בית ישראל وفى الثانية حمل وزر בית יהודה كما
قال ונשאת את עון בית יהודה. فالذى يحصل من هذا هو انّ
ذنوبهم عظمت كقوله עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד.
ויגדל עון בת עמי ومع ذاك متّصل دائما. فقد كانوا يستوجبوا من

---

[10] MS. אזדמלתא.

الله تعالى فوق ما إنزله بهم لكنّهم لو كانوا يبقون معها ولا
يقدرون عليها كما قال עמוס فى بعضها יוי אלהים סלח נא מי
יקום יעקב כי קטון הוא فعند ذلك الزم النبىّ ذلك تخفيف عن
ישראל واذ ليس فى آخر الגלות نبىّ الذى يتوسّط עת צרה עת
זעם יוי וקצפו جعل عبده هذا يحمل ذنوبهم على نفسه فيخفّف
عنهم المطالبة حتّى لا تتمّ כלה ונחרצה فى ישראל. وذلك انّ من
قولهم והוא מחולל מפשעינו علمنا شيئين احدهما هو انّ לישראל
עונות ופשעים يستوجبوا من اجلها السخط والثانى هو انّه
بتحمّله ايّاها يتخلّصون من الקצף الذى حلّ بهم وقدروا ان
يحملونه وفى ذلك قال ובחבורתו נרפא לנו. ثمّ انّه امرضه بامراض
لازمة له فهو بلا محالة اصعب من الم יחזקאל وذاك بحسب
الزمان والمطلوب فلمّا نزّل الله تعالى هذا العبد منزلة الانبياء
فى زمانهم شرّفه فى هذا الباب ونحن فلا نشكّ انّ لهم عند
الله تعالى جزاء دنياىّ واخرىّ كما سنشرح فى לכן אחלק לו
ברבים. وقولهم אכן חלינו הוא נשא هو يعنى الذى حمله كقولهم
ויודע חלי وانّما اخذ الاقرب بالاقرب وعلى الضربين جميعًا. قال
נגוע מכה يعنى נגוע בחלי מכה במכאובות. وفى قولهم מכה
אלהים معنى وهو انّ هذه الامراض هى قصد من الله تعالى ليس
هى من الاخلاط ولا من جنس امراض الناس التى تحدث من
اختلاف الهواء. وقولهم ומענה هو معنى נבזה اى اشقاه بالفقر:

5 وهو ممحّض بالامخاض من قبل اجرامنا مدخدخ بالاوجاع
من اجل ذنوبنا ادب عافيتنا عليه وبمشاركته شفى لنا:

قوله מפשעינו מעונותינו يشير به الى الذنوب الكبائر مثل
الכשפים وערות אסורות والקסמים وما جانسها من التועבות
فتلك هى פשעים. ثمّ من بعده الגנבה والגזל والעשיקה وسائر
العونות وفيها قال מדכה מעונותינו. وقوله מוסר שלומנו هى الضربات

التى سمّاها فى الברית יסור كما قال ויסרתי אתכם وقال ויסרתיך למשפט. وفسّرت שלומנו عافيتنا مثل אין שלום בעצמי מפני חטאתי وان كان محض اللفظة سلامة فالمعنى فيه عافية. فقال انّ ذلك المוסר الذى ادّبنا ربّ العالمين به ويبريُنا منه كان ذلك من اجله كقولهم עליו. وقولهم ובחבורתו يريدون به وبسبب مشاركته لهم بالמכאובות والחליים هو سبب شفاهم:

6 كلّنا كالغنم[11] تهنا واحد فى طريقه اتّجهنا وربّ العالمين فاجاء به وزر كلّنا:

هذا هو عثو ישראל فى الגלות الذى ضربهم ربّ العالم بضرباته وهم فلم يتنبّهوا الى التوبة فكان مثّلهم فى ذلك مثل غنم بلا راعى تاهت عن الطريق فيفترس الوحش منها وتنكسر فى الجبال ولا تهتدى الى الرجوع الى الطريق كقوله ישגו צאני בכל ההרים וגו׳. وكذاك ليس لهم فى الגלות من يدعاهم על דרך הישרה وهم فلم يهتدوا الى الرجوع اليه واذا قام משכיל يطلب يرشدهم ويردّهم سعوا فى قتله فلذلك طالت الגלות عليهم. وقولهم איש לדרכו פנינו يعنون به اشتغال كلّ واحد فى معيشته واقامة جاهه فعند ما يشرف الله تعالى على افعالهم ولا يفكرون فى امراضهم الحق بهذا المשכיל ذنب ישראל كقوله ויי הפגיע בו וג׳. وليس يريد به ان يلحقه بالذنب وانّما عقوبة الذنب مثل ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם. الى هاهنا انتهى كلام الامّة ومن هاهنا الى آخر الفصل هو قول الله تعالى على ما يدلّ عليه الفصل:

7 مقتضى ومشقى ولا يفتح فاه مثل الخروف الذى للتقصيب يجلب ومثل الرخلة قدام جزّازيها انكرست ولا يفتح فاه:

---

[11] MS. continues צׂללנא=ضللنا.

من الاعتقال ولحكم اخذ وجيله من ينتّ اذ قد انقطع من 8
ارض لحياة ومن جرم شعبى هذه الضربة لهم:
ذكر فى هاذين الפסוק ين معان قصده الله تعالى بها غير
המכאובות والחליים وهى سبعة اشياء. اوّلها נגש. والثانى נענה.
والثالث والرابع כשה לטבח וכרחל וג׳. ولخامس والسادس מעצר
וממשפט. والسابع כי נגזר מארץ חיים. فقوله נגש هو مقتضى
بالخراجات والموون وسائر الامور الذى جعلت على ישראל חוק.
وقوله והוא נענה هو الذلّ واسماع الكلام ولذلك جعله بعقب
נגש. وقوله כשה לטבח יובל يشير به الى اوقات اخطار الارواح
الذى يطلبون ان يقتلونه ويكون مثله فى ذلك مثل لخروف الذى
يودّى للتقصيب وفيه ثلث معا[ن]. احده انّه لا يدرى الى اين
يودّى كذاك لا يدرى انّه يوخذ للقتل. والثانى هو انّه ليس له
معين ولا من يتكلّم فى امره. والثالث انّه لا حيلة له الى خلاص
نفسه. وقوله וכרחל לפני גוזיה يشير به الى وقتين وقت الضرب
ووقت لجرامة الذى لم تجر بها عادة. وقوله ולא יפתח פיו دفعتين
لانّه فى كلّ زوج يقول ולא יפתח פיו فهو يطالب بالخراجات ويسمع
الكلام ولا ينطق ويجذب الى القتل والضرب والمصادرات وقطع
المصانعات وهو[12] لا ينطق. وقوله מעצר וממשפט يورى انّه يعتقل
ويطالب بمحاكمات وشناعات يشتّعونها عليه نظير قوله כי
שמעתי דבת רבים מגור מסביב וג׳. فهذه ثلث ازواج متجانسة.
الزوج الاوّل נגש והוא נענה. والثانى כשה וכרחל. والثالث מעצר
וממשפט. وقوله לקח يريد به ابراه ويخرج من لحبوس بلطف
الرحمان. وقوله ואת דורו מי ישוחח يريد به وما يجرى فى ذلك الדור
عليه وعلى ישראל من الצרות من يمكنه ان ينتّه او يحدث

---

[12] MS. והם.

بها لكثرتها. وقوله כי נגזר מארץ חיים يحتمل قولين. احدهما
اياسه من نفسه فى جملة هذه الצרות. ويحتمل انه اراد به
انقطاعه من ארץ ישראל التى هى ארץ חיים לישראל. وقوله מפשע
עמי هو قول الله تعالى يصحّح قول الامّة והוא מחולל מפשעינו.
هذه السبعة اشياء التى جرت عليه هى من اجل פשע עמי الذى
هذا الנגע كان لهم يريد انّهم كانوا مستحقينه لانّ למו يشير به
الى ישראל كما قال מפשע עמי נגע למו:

9 وجعل مع الفسّاق قبره ومع الموسر عند موته معما انّه لم
يفعل جورًا ولا مكر فى فيه:

قوله ויתן את רשעים קברו اورى انّه فى بعض الاوقات ايس من نفسه فحفر له قبرًا او يكون رضى بان يكون له قبر فى جملة الרשעים وهؤلاء الרשעים هم من ישראל. ومعنى هذا هو انّه طمأن[13] نفسه على الموت فى الגלות لانّ من مات فى הישועה ليس له قبر مع الרשעים وامّا فى עת צרה يموّت רשעי ישראל كما قال בחרב ימותו כל חטאי עמי. وقوله ואת עשיר במותיו يشير به الى دوول הגוים الذى هم עשירים فى الגלות وישראל مسمّون עניים אביונים وفى ذلك الزمان يفنى خلق منهم فاورى انّه طمأن[13] نفسه ان يموت ويدفن بدفن هاولاء وهاولاء. ثمّ قال על לא חמס עשה ليورى الفرق بينه وبينهم لانّ اولائك استعملوا الחמס والמרמה فهلكوا فقال هذا قد جعل معهم قبره ولا يشاركهم فى فعلهم:

10 وربّ العالمين هاو تدخدخه بالمرض اذا تجعل نفسه اثم ישראל
عليها ينظر النسل يطيل الايّام ومراد ربّ العالمين على يده[14]
ينجح:

---

[13] MS. טמן. [14] MS. ידה.

قد قال قبل هذا ויי הפגיע בו את עון כלנו فرجع يبيّن
انّه كان الله تعالى مريد تدخدخه وامراضه لا من اجل ذنب.
فقال דכאו يشير به الى قولهم מדכה מעונותינו. وقوله החלי نظير
قولهم והוא מחולל מפשעינו. ثمّ قال אם תשים אשם נפשו فعرّف
انّ نفسه التزمت اثام ישראל عليها كقوله فى ما بعد והוא חטא
רבים נשא: وقال مفسّر اخر فى אם תשים אשם נפשו انّه اذا
جعلت نفسه ذاتها مقام קרבן אשם ومعناه انّه يبذل نفسه
للقتل. ونحن نميل الى القول الاوّل اذ هو امشى فى المعنى
واللغة تسوغه. فالى هاهنا اشتغل فى اوصافه ثمّ اخذ يذكر
مكافاته بالحسنى فقال اوّلا יראה זרע[15] בדרכי יי والاوّل اقوى.
ثمّ وعده بطول العمر كما قال יאריך ימים. وقوله וחפץ יי בידו
יצלח يضمّ ثلث اصول. احدها تلاف الدوول كما قال יעשה חפצו
בבבל וזרועו כשדים. والثانى خلاص ישראל من الגלות وتبجيل
התורה וקדוש השם كما شرحنا فى יי חפץ למען צדקו וג׳. والثالث
عمارة ירושלם وبنيان القدس كما سنشرح فى חפץ יוי בך. فهذه
كلّها تتمّ على يديه كقوله בידו יצלח:

11 من كدّ نفسه ينظر يشبع الذى كان بمعرفته يعدل هذا
العادل عبدى للكثيرين وذنوبهم يزدمل:

افدنا[16] فى هذا الפסוק ما لم نفده فى ما تقدّم وذلك انّه قال
فى الפסוק المتقدّم על לא חמס עשה فقال فى هذا الפסוק בדעתו
יצדיק צדיק עבדי לרבים فبيّن فيه ثلث اشياء. احدها وصوله فى
العلم الى حقائق الاشياء لقوله בדעתו ولم يقل בחכמתו ولا
בתבונתו والדעת هى النهاية. والثانى هو انّه צדיק كقوله צדיק
עבדי قد اجتمع له العلم والعمل وليس كما قيل فى غيره

---

[15] Marg. note فى دهنى انّ ثمّ كلام نسيه الكاتب.

[16] MS. אפאדנא.

ולרשע אמר אלהים מה לך וג׳. والثالث انه يستتيب الناس يصيّرهم צדיקים بعد [ما] كانوا רשעים كقوله יצדיק. فاذا حصلت للانسان هذه الثلثة مراتب هى الدرجة العليا فكيف اذا انضاف لها ועונותם הוא יסבול. وقوله לרבים يريد به اكثر الناس الذى يكونون حاضرين عنده. ومن هذا تعلم ان ليس قوله וחדל אישים هو على كل وجه وانّما قصد به المعنى الذى ذكرته لانّه لو كان لا يجتمع مع احد من اين كان יצדיק רבים:

12 لذلك اقسم له فى الاجلّاء ومع الاجلّاء يقسم السلب بدل ما جرد للموت نفسه ومع المجرمين اعدّ[17] وهو خطيّة الكثيرين يحمل وبسبب المجرمين يشفع:

قال فى الפסוק المتقدّم מעמל נפשו יראה ישבע فجاء يشرحه. فقوله אחלק לו ברבים يشير به الى الخطّة التى تصير له فى جملة الاسباط كقوله ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש וג׳. وقوله ואת עצומים יחלק שלל يمكن انّه يشير به الى سلب גוג الذى هو يأخذ سلبهم فى جملة ישראל سمّاهم עצומים لانّ ישראל فى ذلك الزمان يكونوا גבורים ועצומים كما قال והיו כגבורים בוסים בטיט וג׳ وقال כי דרכתי לי יהודה. وقوله אשר הערה למות נפשו هو معنى כשה לטבח יובל. وقوله ולפשעים נמנה يريد به فى وقت يبلى ربّ العالمين פשעי ישראל بالצרות هو معدود فى جملتهم وهذا هو فى طىّ נגש והוא נענה. وقوله והוא חטא רבים נשא هو معنى אם תשים אשם נפשו. وقوله ולפשעים יפגיע يريد به يشفع الى الله تعالى بسببهم وهذا يشبه انّه يضمّ فى جملتهم فى الخراجات وغير ذلك فيشفع الى الله تعالى بخلاصه وخلاصهم:
واعلمْ انّ فى هذا الفصل مقدّم ومؤخّر وذلك انّ قوله הנה

---

[17] MS. אועד, see note 1.

ישכיל עבדי هو اخذ احواله وجميع ما ذكره من ויעל כיונק الى
יראה זרע מעמל נפשו كلّه وصف حاله فى הגלות. ويجب ان
نبيّن جملة احواله باختصار وهو انّ المسيح ע׳ה׳ש اوّل مجيّه من
צפון كما شرحنا فى העירותי מצפון ויאת فاذا حصل فى ارض ישראל
تحرّكت[18] הצרות והחמס وهى עת צרה ליעקב وفى ذلك الزمان
تجرى على המשיח هذه المذكورات فى هذا الفصل وينضمّ عليه
جماعة من الاخيار لكن لا يظهر لهم مراد الله تعالى فيه ومن
اجله يخلّصهم ربّ العالمين من צרות كثيرة فاذا جاء הקץ ظهر لهم
سيّدنا אליהו ע׳ה׳ש ومسحه فمن ذلك يبدأ ينجح كقوله הנה ישכיל
עבדי وتنتشر عساكره الى جميع النواحى وتظفر كما شرحنا فى כן
יזה גוים רבים وحينئذ يجلسوا ישראל مطمأنين فاذا اتّصل خبرهم
בגוג هاجوا واجتمعوا كما قال על יי ועל משיחו واذا جاء ودعا الى
ربّ العالمين فى وسط جمع ישראל فيجئ به ربّ العالمين بالخلاص
وعن ذلك الزمان بعينه بشّره جدّه יענך יי ביום צרה وتمام
המזמור فعند ذلك ירום ונשא וגבה מאד وبعقب ذلك يتمّ ما
قال الله تعالى له לכן אחלק לו ברבים ثمّ بعد ذلك יראה זרע
יאריך ימים فهذه سياقة احواله شيئًا بعد شئ. واعلم انّه عند ما
قال הנה ישכיל עבדי لم يبيّن جزاء ما ذا يفعل معه ذلك فعند
ما قال כאשר שממו עליך רבים بيّن انّ مجازاته عليه כן יזה גוים
רבים وكذلك عند [ما] قال אם תשים אשם נפשו بيّن انه يجازيه
عليه יראה זרע יאריך ימים وعند ما قال בדעתו יצדיק צדיק עבדי
לרבים ذكر مجازاته عليه לכן אחלק לו ברבים. فنقول انّه اذا سبرنا
كل فنّ ذكره ممّا وصفه من احواله وجدنا الجزاء عليه من جنس
ذلك الشئ لكنّه باب يتّسع علينا الكلام فيه. وقد ذكر كثير

---

[18] Corrected; orig. תסרכת.

منها من المقابلات בנימן النهاوندىّ رحمه الله تعالى فى صدر
שיר השירים الكبيرة لحيلة. ونقول فى اعادته תחת אשר הערה
למות נפשו וג׳ قد ذكر نظيره فى ما تقدّم معنيين. احدهما هو
انّه جمع فيه غرض الفصل كلّه. والثانى ليضيف عليه ולפשעים
יפגיע ولم يمكننا الاتّساع فى تفنين هذا الفصل اذ الطالب كاد
يكلّ من اتّساعه فاجريناه[19] مجرى غيره فى باب الاختصار:

---

[19] Injured.

VII. נסתרות דר׳ שמעון בן יוחאי[1].

...ויעורר (ארמילאוס) מלחמה עם משיח בן אפרים בשער מזרחי... וימות שם משיח בן אפרים וישראל סופדים אותו ואחר כך יגלה להם הק׳ב׳ה משיח בן דוד וישראל ירצו לסוקלו ואומר׳ לו שקר דברת שכבר נהרג משיח ואין משיח אחר עתיד לעמוד ויבזוהו שנאמר נבזה וחדל אישים והוא חוזר לו ונכסה מהן שנאמר וכמסתר פנים ממנו...

---

[1] Jellinek, Beth ham-Midrash, part iii, p. 80.

VIII. B'RESHITH RABBAH OF R. MOSHEH HAD-DARSHAN.

According to Raymund Martinus.

Gen. xxviii. 10. ויצא יעקב מבאר שבע ההד׳ אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי ומי אתה הר הגדול הר הגדול זה משיח ולמה הוא קורא אותו הר הגדול שהוא גדול מן האבות .שנ׳ הנה ישכיל עבדי[1]:

Gen. xxxv. 8. מדברי ר׳ משה הדרשן למדתיה הגואל אשר אקים מכם אין לו אב שנ׳ הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח וכן הוא אומר ויעל כיונק לפניו וכשורש מארץ ציה[2]:

Gen. xxxvii. 22. אר׳ ברכיה אמר הב״ה לישראל אתם אמרתם לפני יתומים היינו ואין אב אף גואל שאני עתיד להעמיד מכם אין לו אב שנ׳ הנה צמח שמו ומתחתיו יצמח וכן אמר ישעיהו ויעל כיונק לפניו[3]:

Gen. i. 1. בראשית ברא ההד׳ אור זרוע לצדיק אר׳ אבא [סרונניא] ונהרא עמיה שרי זה אורו של מלך המשיח וכן הוא אומר כי עמך מקור חיים באורך נראה אור זה אורו של משיח מלמד שצפה הק׳ב׳ה במשיח ובדורו וגנזו תחת כסא כבודו אמר שטן לפני ה׳ק׳ב׳ה רשלע׳ הנח לי ואסטן למשיח ועל דורו אל׳ הק׳ב׳ה אי אתה יכול לו א׳ לפניו רשלע׳ הנה לי ואני יכול אל׳ הק׳ב׳ה׳ אם אתה מתכוין לכך אני

---

[1] Pugio Fidei, fol. 601. [2] Quoted by Rashi, Pugio Fidei (Voisin), fol. 125a. [3] Pugio Fidei, fol. 594.

מאבד אותו שטן מן העולם ונשמה אחת מאותו הדור איני מאבד מיד התחיל הק׳ב׳ה מתני עם משיח אל׳ משיח צדקי הללו שגנוזים אצלך עתידים עונותיהם להכניסך בעול קשה עיניך לא יראו אור ואזניך ישמעו חרפה גדולה מאומות העולם אפך יריח סרחון פיך יטעום מרורים וידבק לשונך לחכך ויצפד עורך על עצמך ויתשש גשמך ביגון ואנחה רצונך בהם אי אתה מקבל עליך מוטב ואם לאו הרני טורדן מעכשיו אמר לפניו רשלע׳ בכך אני שמח ומקבל עלי יסורין הללו על מנת כן שתחיה מתים בימי ומתים שמתו מאדם הראשון ועד עכשיו ולא אותם בלבד תושיע אלא אפילו אותם שבלעו הזאבים ואריות ואותם שטבעו במים ובנהרות בימי תושיע [ולא אותן בלבד תושיע] — אלא אפילו הנפלים ולא הנפלים בלבד אלא אפילו אותן שעלו על דעתך להבראות ולא נבראו בימי תושיע אל׳ הק׳ב׳ה הן מיד קבל משיח כל יסורין מאהבה שנ׳ נגש והוא נענה[4]:

Gen. xxiv. 67. ויביאה יצחק האהלה שרה אמו זה מלך המשיח בדורן של רשעים ומאס בהם ובחר בהב״ה ובשם קדשו לעבדו בכל לב ונתן את לבו לבקש רחמים בעד ישראל ולצום ולהתענות בעדם שנ׳ והוא מחולל מפשעינו וגו׳ וכשישראל חוטאים הוא מבקש עליהם רחמים שנ׳ ובחברתו נרפא לנו ואומ׳ והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע וגו׳[5]:

---

[4] Pugio Fidei, fol. 333; compare Yalqut on Isaiah lx, § 359.
[5] Pugio Fidei, ff. 430 and 671.

IX. LEQAḤ TOBH.

Section בלק (fol. 57^{d}).

יזל מים מדליו מן הדלים שבישראל מיכן אמרו הזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה. וזרעו במים רבים מלכותן של ישראל עתידה להיות על כל מלכי האדמה. וירם מאגג מלכו מימי אגג מלך עמלק התחילה מלכותן של ישראל. ותנשא מלכותו לימות המשיח שנאמר הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד:

X. R. SH'LOMOH YIZḤAQI (RASHI).

הנה ישכיל עבדי הנה באחרית הימים יצליח עבדי יעקב צדיקים lii. 13
שבהם[1]: כאשר שממו כאשר תמהו עליכם עמים רבים בראותם 14
שפלותכם ואמרו זה לזה כן משחת מאיש מראהו ראו מה תארם
חשוך משאר בני אדם כן כאשר אנחנו רואים בעינינו: כן יזה גוים 15
רבים כן עתה גם הוא תגבר ידו וידה את קרנות הגוים אשר זירוהו.
יקפצו יסגרו פיהם מרוב תימהון כי כבוד אשר לא סופר להם על
שום אדם ראו בו. התבוננו איסתכלו:
מי האמין לשמועתינו כך יאמרו איש אל רעהו אילו היינו שומעים liii. 1
מפי אחרים מה שאנו רואים אין להאמין. וזרוע יי כזאת בגדולה
והוד על מי נגליתה עד הנה: ויעל כיונק לפניו העם הזה לפני בֹא 2
לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה מאיליו כיונק מיונקות[2]
האילנות וכשורש עלה מארץ ציה. לא תאר היה לו מתחלה ולא
הדר. ונראהו ולא מראה ונחמדהו וכשראינוהו מתחלה בלא מראה
היאך נחמדהו ונחמדהו תמוה הוא: נבזה וחדל אישים היה. כן דרך 3
הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ועתה
שמע עבדי יעקב ואף כאן הנה ישכיל עבדי בבית יעקב אמר. וישכיל
לשון הצלחה הוא כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל. וכמסתר פנים
ממנו מרוב בשתם ושפלותם היו כמסתירי פנים ממנו חבושי פנים

---

[1] שבכם.

[2] שמינקת.

בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מנוגע שמסתיר פניו וירא
4 מהביט: אכן חליינו הוא נשא אכן לשון אבל הוא בכל מקום אבל
עתה אנו רואים שלא מחמת שפלותו בא לו אלא מיוסר היה ביסורין
להיות כל האומות מתכפרות בייסוריהן של ישראל. חלי שהיה ראוי
לבא עלינו הוא נשאו. ואנחנו חשבנוהו אנו היינו סבורים שהוא
שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא
5 מעונותינו: מוסר שלומינו עליו. באו עליו יסורי השלום שהיה לנו
6 שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם[3]: כולנו כצאן תעינו.
עתה נגלה כי כל האומות תעו. הפגיע בו נעתר על ידו ונתרצה על
עון כולנו שלא החריב עולמו. הפגיע אשפריאל בל׳ע׳ לשון תחנה:
7 נגש והוא נענה. נגש היה בנוגשים ודוחקים. והוא נענה באונאת
דברים שורפרליץ בל׳ע׳. ולא יפתח פיו סובל היה ושותק כמו השה
אשר לטבח יובל ולא יפתח פיו. וכרחל אשר לפני גוזזיה נאלמה.
8 ולא יפתח פיו מוסב על שה לטבח יובל: מעוצר וממשפט לוקח.
הנביא מבשר ואומר כי זאת יאמרו האומות באחרית הימים כשיראו
שנלקח מן העוצר שהיה עצור בידם וממשפט היסורין שסבל עד
עתה. ואת דורו שנים שעברו עליו. מי ישוחח את התלאות אשר
מצאוהו כי נגזר היה מתחלה וגולה מארץ חיים היא ארץ ישראל.
9 אשר מפשע עמו בא הנגע הזה לצדיקים שבהם: ויתן את רשעים
קברו מסר את עצמו להקבר בכל אשר יגזרו על יורשעי האומות
שהיו קונסים עליהם הריגה[4] וקבורת חמורים במעי הכלבים. ואת
רשעים לדעת הרשעים נתרצה ליקבר ולא יכפור באלהים חיים.
ואת עשיר במותיו ולדעת המושל מסר עצמו בכל מיני מות שגזר
עליו על שלא רצה לקבל עליו כפירה לעשות רעה ולחמוס חמס

---

[3] העמים. [4] מיתה.

ככל הגוים אשר גר ביניהם. ולא מרמה בפיו לקבל עליו ע״ז באלוה[5]:
10 ויי חפץ דכאו החלי. הק׳ב׳ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך
החלי אותו. אם תשים אשם נפשו וג׳ אמר ה׳ק׳ב׳ה אראה אם תהא
נפשו ניתנת ונמסרת לקדושתי להשיבה לי אשם על כל אשר מעל
אגמל לו גמולו ויראה זרע וג׳. אשם זה לשון כופר שנותן אדם למי
שחטא לו אמינדא בל׳ע׳ז כענין שנאמר בפלשתים אל תשיבו אותו
11 ריקם כי השב תשיבו לו אשם: מעמל נפשו היה אוכל ושבע ולא
היה גוזל וחומס. בדעתו יצדיק צדיק היה שופט עבדו משפט אמת
לכל הבאים לדין לפניו. ועונותם. היה סובל כדרך כל הצדיקים
12 שנאמר אתה ובניך תשאו את עון המקדש: לכן. על עשותו זאת
אחלק לו נחלה וגורל ברבים עם האבות הראשונים. הערה למות נפשו
לשון ותער כדה. ואת פושעים נמנה סבל יסורין כאלו חטא ופשע
והוא בשביל אחרים נשא חטא הרבים. ולפושעים הפגיע על ידי
יסורין שבאת על ידו טובה לעולם:

According to Raymund Martinus.

R. Sh'lomoh[6] Iarchi[7].

הנה ישכיל עבדי. ר׳ז׳ל מוקמי לה במשיח שהרי אומ׳ דמשיח
מנגע דכתיב אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם וגו׳ וקאי אפתחא
דרומי בין סובלי חלאים[8] [כדאיתא] במס׳ סנהדרין בפ׳ חלק: ירום

---

[5] כמוה. [6] Pugio Fidei, fol. 429. [7] Ibid. fol. 311.
[8] Rashi on the passage (Sanhedrin, fol. 98a) has מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב והוא מחולל מפשעינו וכתיב וחוליינו הוא נושא.

ונשא וגבה מאד שמעתי כי יש מדרש אגדה דקא דריש להא קרא
הכי ירום הב״ה משיח יותר מן אברהם שכתוב בו הרימותי ידי ליי
ונשא יותר ממשה שנ׳ בו כאשר ישא האומן את היונק וגבה מאד
יותר מן מלאכים שנ׳ בהם וגובה להם:

XI. R. YOSEPH QARA.

הנה ישכיל עבדי ישראל עבדי ירום ונשא מדרש רבותינו ז״ל lii. 13
ירום מאברהם דכתיב ביה הרימותי ידו אל יי ונשא ממשה דכת׳
ביה כאשר ישא האומן וגבה ממלאכי השרת דכת׳ בהו וגבה להם
ויראה להם: כן משחת מאיש מראהו של עם זה היאך אפשר דבר 14
זה שבעניין זה שאנו רואין יהא משחת מאיש מראהו: וכן יזה גוים 15
רבים כשם ששממו כן יגרש וינשל גוים רבים. עליו יקפצו מלכים
פיהם יעצרו במילים וכן וכף ישימו בפיהם[1]. כי אשר לא סופר
להם ראו לא תאמרו שלא סופר כל הנחמות להם לאומות שיתקיימו
וראו בישראל. ואשר לא שמעו התבוננו וטובות שלא שמעתם אוזן
יתבוננו בהם:

מי האמין לשעבר כשהיו ישראל בשפלותן בינותינו שיבואו liii. 1
לגדולה כך יאמרו האומות כשיהו רואין את ישראל בגדולתן.
וזרוע יי על מי נגלתה מי האמין שתגלה זרוע יי על אומה בזויה
כמותם: ויעל כיונק לפניו העם שהיה בזוי ושסוי לשעבר עכשיו עלה 2
כיונק זה שיונקותיו נכנסין היום ומחר עולה ונעשה[2] אילן גדול
וכשורש הזה הנשרש בארץ ואחר כך ישא ענף ועשה פרי והיה
לארז אדיר כך עלה מארץ ציה מגלותו. ונראהו ולא מראה ונחמדהו.
מראה שאנו רואין בו עכשיו אינו דומה למראה שהיה לו לשעבר:
נבזה וחדל אישים שאין לך אומה בעולם שהגיע אליה מכאובים 3

---

[1] So the three MSS.

[2] ועושין.

כמכאובה *וחולי כחוליה[3]. וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנוהו
לשעבר כשהסתיר בוראם פנים מהם היה נבזה ולא חשבנוהו לכלום:
4 אכן חליינו הוא נשא אבל עכשיו אנו רואין שאלהי אמת עבדו ותורת
משה שמרו משפט וצדק[4] קיימו וחליינו שאנו ראויין לסבול בעוונותינו
הוא נשאם ומכאובינו שאנו ראויין לסבול הוא סבלם. ואנחנו חשבנוהו
נגוע אלהים ומעונה ואנחנו כשהיינו רואין אותו נגוע ומעונה ומוכה
היינו אומ׳ עליהם נגע זה ומכה זו מאת אלהים באת להם לפי
5 שאין תופסין חוקיו ומשפטיו: והוא מחולל מפשעינו והוא אינו כן
כאשר דמינו אלא מפשעינו הוא מחולל *בין האומות[5] שאי אפשר
לומ׳ עוונותיהם גרמו להם שממה שאנו רואין עכשיו שהם רמים
וגבוהים על כל אדם ודאי תורת אמת[6] שמרו *הא מה[7] גרם להם
שהיו מחוללים ומדוכאים בעוונותינו. מוסר שלומינו עליו מוסר שהיה
מוטל עליהם לישא עול מלכיות באותו המוסר היה לנו. שלום שברא
לו הק׳ גוי אחד שהוא צדיק בעולם שנשא לו כל העוונות עליו כדי
6 שיהא העולם מתקיים. ובחבורתו נרפא לנו היתה רפואה לנו: כולנו
כצאן תעינו כך יאמרו האומות עכשיו אנו רואין שחוק הבל שמרנו
ותורת שוא תפסנו: . . .[8]

---

[3] וכחוליה. [4] אמת ומצות הגונים. [5] בינינו. [6] אדם.
[7] מי. [8] Erased in the MSS.

XII. R. ABRAHAM IBN 'EZRA.

lii. 13 הנה ישכיל עבדי. זאת הפרשה קשה מאד *אמרו בעלי פלוגתינו[1]
שהוא רמז לאלהיהם ויפרשו עבדי הגוף וזה לא יתכן כי הגוף לא
ישכיל ואפי׳ כשאדם חי ועוד מה טעם יראה זרע יאריך ימים והוא
לא *היה כך[2] ועוד יאריך ימים ולא היה כן ועוד ואת עצומים יחלק
שלל והראיה גמורה כי למעלה כי הולך לפניהם יי והם ישראל ואחר
כך רני עקרה והיא כנסת ישראל והנה טעם עבדי כל מי שהיה
בגלות מישראל והוא עבד השם. ורבי׳ פירשוהו על משיח בעבור
שאמרו קדמונינו ז״ל כי ביום שחרב בית המקדש נולד משיח והוא
אסור בזיקים והנה אין טעם לפסוקים רבים נבזה וחדל אישים מעוצר
וממשפט לוקח ויתן את רשעים קברו ומה טעם יראה זרע יאריך
ימים. והגאון רב סעדיה ז״ל פירש כל הפרשה על ירמיהו ויפה
פירש וטעם יזה גוים רבים בפיו בדרך נבואתו גם כן כתב בתחלת
ספרו כיונק לפניו לבקש עליהם טובה כשה לטבח יובל וכן כתוב
ואני ככבש אלוף יובל לטבח ופירש ואת עצומים יחלק שלל על
ארוחה ומשאת שנתן לו רב הטבחים. והנכון בעיני כי כל הפרשה
דבוקה כי מה טעם להזכיר ירמיהו אחר הנחמות ולפני הנחמות
והנה ידבר על כל עבד יי שהוא בגלות או יהיה עבדי הנביא[3] וזה
קרוב מזה: והנה ישכיל עבדי יבין עבדי כי[4] עוד ירום. ונשא מבנין
נפעל: כאשר שממו עליך כמו ושממו עליה אויביכם והטעם שישתומם 14

[1] ותועי רוח אמרו. [2] ראה בן. [3] כמו ישראל עבדי. [4] או.

כל מי שיראה עבד השם. וטעם רבים הגוים. וטעם כן כאילו אמר
היה כן. כן משחת מאיש והנה משחת תואר השם ותארו בא על
דרך רחבו. וזה דבר ידוע כי כמה גוים יש בעולם שיחשבו כי צורת
היהודי משונה מכל הצורות וישאלו היש ליהודי פה או עין[5] כן בארץ
15 ישמעאל ואדום: כן יזה זה הטעם כמו ירום ונשא כאשר היה כן
אמת שנשחת תארו בעיני הרואים כן יבא זמן שינקם מהם וטעם
יזה ישפוך דמיהם. אז יקפצו מלכים פיהם. והנה עליו כמו בשבילו:
אשר לא ספר להם ראו שלא עלה על לב הגוים שתהיה לישראל[6]
תשועה:

liii. 1 מי אז יאמרו הגוים מי האמין מי היה מאמין שתהיה כשמועה
הזאת ששמענו: וזרוע יי על מי נגלתה לעולם כאשר נגלה על אלה:
2 ויעל והנה היה עבד השם מישראל או כל ישראל לפני השם יתברך
עולה ביונק[7] כמו ילכו ינקותיו. וכשרש מארץ ציה שלא יתן פרי
שלא יגדל. לא תאר לו פירושו כמו ותארו מבני אדם. ונראהו ולא
מראה ולא משרת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא נחמדהו וכמוהו
3 מתן בסתר יכפה אף: נבזה וחדל אישים חדל להחשב עם אנשים.
איש מכאובות עבד השם ואם על הכל הטעם כמו איש מלחמה
והוא קרוב מטעם עצם והוא סמוך. וטעם מכאובות וחלי צער הגלות.
וכמסתר פנים ממנו יש עד היום הזה גוי כאשר יראה יהודי יסתיר
4 פניו ממנו והטעם שלא יראנו להושיעו: אכן זה הוא ראש הפסוק
אנחנו היינו מחליאים אותו והוא היה נושא ומכאובינו שהיינו
מכאיבים אותו היה סובל. ואנחנו חשבנו שהוא נגוע מגזרת והנה
הנגע עמד בעיניו. מוכה אלהים סמוך שהשם[8] הכהו וענהו עד הנכון
שהחלאים ראויין לבא עלינו בעבור כי תורתינו הכל הבל ובאו על

---

[5] שן. [6] לעולם. [7] לפניו and omits 'השם ית. לפנו
[8] הנו השם.

5 ישראל שתורתם תורת אמת והעד כולנו כצאן תעינו: והוא מחולל
מגזרת חולל ומוסר שיתמיד[9] שלומנו והוא עליו והעד ובחבורתו
נרפא לנו. וטעם מחולל כי השם יפקד על הגוים בעבור שצערו
ישראל וכתי׳ ונקיתי דמם לא נקיתי וטעם מוסר שלומנו ידוע כי כל
הזמן שישראל בצער הגלות יהיה שלום לגוים הלא תראה כתוב על
עת הישועה והיתה עת צרה ועוד כתוב כאשר השיבו המלאכים כי
כל הארץ יושבת ושוקטת וענה המלאך עד מתי לא תרחם על
ירושלם הטעם כי כל זמן שיש לגוים השקט לא תרוחם ירושלם:
6 כולנו באחרונה יכירו האמת והנה הוא דבק עם נגוע ומוכה אלהים
וכמוהו אך שקר נחלו אבותינו. הפגיע מגזרת ויפגע במקום; עון
במקום הזה כמו עונש כמו אם יקרך עון. כי לא שלם עון האמרי.
ויגדל עון בת עמי. ויש אומרים מגזרת ואל תפגע בי ויהיה פירוש
עון כולנו כמשמעו והטעם כי יפגע בעבור היות שלום בעולם כטעם
ודרשו את שלום העיר לכן מלת עון תבא קשה עם הפגיע בו:
7 נגש מבנין נפעל. ולא יפתח פיו ואין צורך לפרש זה כי כל יהודי
כן הוא בגלות כי בשעה שיעונה לא יפתח פיו לדבר אף כי הוא
הצדיק שבהם שלא יתעסק בעולמו כי אם בעבודת השם ולא יכיר
שר או גדול שיעמוד לו בפרץ בקום עליו אדם ולא יפתח פיו
8 והטעם בכל עת: מעצר והנה השם גואל ישראל והאמת צדיקי
ישראל. לוקח השם לקחו מעוצר והוא היה עצור במשפט משפט
נקמות. ואת דורו מי ישוחח כמו או שיח לארץ ותורך והטעם מי
היה מגיד לאנשי דורו שיהיה כן. כי נגזר והוא כבר היה נגזר
מארץ החיים. מפשע עמי דברי כל גוי חה שהנגע שהיה לישראל
היה מפשעינו כמו מחולל מפשעינו והנכון שהוא כן ומפשע עמי
9 יבוא הנגע להם בעבור מלת למו שהוא כמו להם: ויתן יש מפרשים

[9] שיוסר.

על מתי גלות ויש אומרים שמלת במותיו[10] מגזרת ואתה על במותימו
תדרך והטעם בנין[11] שיושם על הקבר והנח יהיה במותיו כמו קברו.
ואת עשיר כמו ואת רשעים והטעם הגוים שהם עשירים כנגד ישראל
והנכון בעיני שטעם הפסוק שכל כך היה ישראל בצער הגלות שהיה
רוצה שימות עם הגוים כמו תמות נפשי עם פלשתים והכתוב אמר
ויתן על מחשבתו כמו וילחם ישראל על בלק. והעד כי זה מרוב
הצער שאמר על לא חמס עשה כי הגוים יצערו ישראל חנם ולא
בעבור מעשה שעשו ולא על דבור רע שידברו שהוא נכון להתפרש
לשני ענינים[12]: ואם טען טוען והלא במות לא תשתנה במלת על
במותימו ומדוע השתנה במלת במותיו יש להשיב כי זאת המלה
10 תבא על שנים משקלים כמו סריסי פרעה וסריסי המלך: ויי חפץ
דכאו כמו דברו לשלום מהבנין הכבד הדגוש. החלי מבעלי ההא
בא אל דרך בעלי האלף ואף כי שמצאנו תחלואיה אשר חלה יי
בה. ויי חפץ דכאו ליסרנו בגלות. אם תשים אשם נפשו שיתודה
ויודה והטעם אם תשים אשם נפשו אשמתו נפשו יראה[13] השם
יראה בנים ויאריך ימים שיראה הוא ובניו בישועת השם והנה ידבר
על הדור שישובו לשם לדת השם *בגעת הקץ[14] ביאת המשיח.
וחפץ יי בידו יצלח הטעם על התורה שישובו הגוים לדת השם:
11 מעמל הטעם השכר שיקבל על אשר סבל יראה חפצו או יראה
טוב עד שישבע בעבור כי בדעתו יצדיק רבים והם הגוים שילמדום
ישראל לעשות התורה. וטעם ועונותם הוא יסבול שישתתף ישראל
עם צער הגוים ברוב עונותם לא כאשר עשו הם לישראל או הטעם
שיתפלל לשם בעד הגוים כטעם ואם משפחת מצרים לא תעלה

---

[10] Only Casanata adds כמו במותו א׳ע׳פ שהיא מלה זרה כמות ו׳י׳א שמלת במותיו. [11] The same MS. פענין. [12] טעמים. [13] So C.; לנגדו יראת; some MSS. omit ראת. [14] בעת קץ; בשעת.

וזה הנכון בעיני כי הפסוק הבא אחריו לעד: לכן כל המפרשים 12
אמרו כי זה הפסוק דרך משל על המתים על ייחוד השם וטעם
רבים כמו גדולים כמו על כל רב ביתו והם הנביאים. והעצומים
הם האבות הטעם שיהיה חלק מתי הייחוד עם הנביאים וידענו כי
זה דבר אמת הוא רק איננו מטעם הפרשה. והנכון בעיני כי הוא
כן לכן אתן לישראל חלק בז ושלל מגוים רבים. ואת עצומים כמו
בצאתי את העיר תחת זה שכר בעבור כי הערה נפשו למות. וי״א
שהוא כמו גלה והטעם בפרהסיא. והנכון בעיני שהוא כמו ותער כדה
ואם הם שני בניינים והעד אל תער נפשי כטעם שפך. ואת ועם
פושעים שפשעו בשם כן היו ישראל נחשבים. והוא חטא רבים
נשא. כי בעבור צערם היה שלום לכל הגוים והחטא שהיו ראויים
הם לשאתו היה ישראל נושאו. ולפושעים ובעבור הפושעים יפגיע
לשם כטעם דרשו את שלום העיר. והנה פירוש ולפושעי׳ הגוים: והנה
פירשתי לך כל הפרשה ולפי דעתי כי הנה ישכיל עבדי הוא שאמר
הנביא עליו הן עבדי אתמך בו ויאמר לי עבדי אתה וכן כתוב
בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים וכת׳ גוי נתתי למכים והסוד כאשר
רמזתי בחצי הספר והנה כל הפרשיות דבקות זאת עם זאת:

XIII. R. DAVID QAMḤI.

lii. 13 הנה ישכיל עבדי. הפרשה הזאת נאמרה על גלות ישראל. וקרא
אותם עבדי כמו שאמר ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך. אמר
הנה יבא עת שיצליח עבדי וירום ונשא וגבה מאד. ישכיל יצליח כמו
ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וכן תרגם יונתן ויצלח. ואמר ירום ונשא
וגבה אמר לשון המעלה בכל לשון לפי שמעלתו תהיה מעלה יתרה.
ועתה אפרש הפרשה כמו שפירשה ארוני אבי ז״ל בספר הגלוי ובספר
14 הברית שחבר תשובה על המינין: כאשר שממו ענין תמיהה כמו
משמים בתוכם אמר כאשר תמהו מרוב שפלותך והדין היה עמהם
שיתמהו כי הם רואים שהיה משחת יותר מכל איש מראהו ותארו
יותר משחת מבני אדם ואשר מדבר פעם לנכח כמו שאמר עליך
ופעם שלא לנכח כמו שאמר מראהו ותארו כן דרך המקרא בכמה
מקומות כמו שכתבנו. והחכם ר׳ אברהם אבן עזרא פירש כי כן
משחת מאיש מראהו כי כמה גוים יש בעולם שיחשבו כי צורת
היהודי משונה מכל הצורות גם יש בהם שישאלו היש ליהודי פה
15 ועין כן חוא בארץ ישמעאל ובארץ אדום: משחת בחירק המם והוא
תאר וכן הערים המבדלות בחירק המם תאר. ותארו בחולם מפני
האלף: כן יזה ענין דבור כמו יטיף שהוא בענין הזיה ובענין דבור.
נטפו מים לשון הזיה. אל תטיפו יטיפון לשון דבור כן יזה ענין דבור
והוא יוצא לשלישי פראפרלר בל׳ע׳ז אמר כמו שתמהו על שפלותו

כן יתמהו על גדולתו וידברו עליה תמיד[1]. עליו יקפצו מלכים פיהם
אפילו למלכים יראה כבודו כבוד גדול וכן אמר וראו גוים צדקך וכל
מלכים כבודך. יקפצו בלשון פתיחה כמו מקפץ על הגבעות שהוא
פתיחת המצעד בדילוג ובלשון סגירה כמו לא תקפוץ את ידך ושניהם
יכולים להתפרש על מלת יקפצו יפתחו פיהם לספר בגדולתו או ישימו
יד על פה מרוב תמהון. כי אשר לא סופר להם ראו יותר יראו
מגדולתו ממה שסופר להם ויותר מאשר שמעו יתבוננו באותו הזמן
מגדולתו:

liii. 1 מי האמין הגוים יאמרו אז מי היה מאמין לשמועה שהיינו שומעים
עליו מפי הנביאים או מפי האומרים בשמם לא היינו מאמינים מה
שאנו רואים עתה בעינינו. וזרוע יי על מי נגלתה כמו שנגלתה על
זה. או יהיה פירוש על מי דרך בזיון על מי נגלתה כמו שנגלתה
2 על זה כלומר מי היה שנגלתה עליו זרוע יי: ויעל כיונק מן ילכו
יונקותיו כמו השרש שהוא בארץ ציה ויעל יונק ממנו שאין לו תאר
ולא הדר כן היה זה. ולפי דעתי כי פי׳ עתה עלה זה מן הגלות לפני
האל כלומר שהוא הקרוב לאל מכל העמים והוא תמיד לפני האל
ועלה מהגלות על דרך פלא כמו אם יעלה יונק מארץ ציה או אם
ימצא עץ או עשב צומח בארץ ציה שיהיה פלא כן היה פלא עלותו
מהגלות והענין כפול במלות שונות. לא תאר לו בעוד שהיה בגלות
לא היה לו תאר ולא הדר. תאר ר״ל תאר יפה. ונראהו ולא מראה
והיינו רואים אותו ולא היה לו מראה יפה אלא כעור ומשונה משאר
בני אדם. ונחמדהו ולא היינו חומדים אותו אלא מתעבים אותו.
3 ולא שזכר עומד במקום שנים: נבזה אין צריך לומר שלא היינו
חומדים אותו אלא אף נבזה היה בעינינו. וחדל אישים פחות שבבני

[1] מאד.

אדם היה או פירוש חדל היה מאישים שלא היו מתחברים עמו.
איש מכאובות וידוע חולי המכאובות והחולי הוא צער הגלות ופירוש
ידוע כי ידוע ורגיל היה לעבור עליו עול הגלות; וכמסתר פנים ממנו
היינו כמסתרים פנים ממנו שלא היינו רוצים להביט בו מרוב מיאוס
4 שהיינו מואסים אותו ולא חשבנוהו לכלום: אכן חליינו הנה כתב
יחזקאל הנביא בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן כל
שכן איש אחד באיש אחר וכל שכן אומה אחת באומה אחרת אם
כן מה הוא אכן חלינו הוא נשא מחולל מפשעינו ובחברתו נרפא לנו
ואינו דומה לזה מה שאמר ירמיהו בספר הקינות אבותינו חטאו ואינם
ואנחנו עונותיהם סבלנו כי הוא על דרך פוקד עון אבות על בנים
והוא כשאוחזים הבנים מעשה אבותיהם בידיהם כמו שנאמר לשונאי
שזה הוא משפט מאת האל שנושא הבן עונו ועון האב ומה שאמר
ירמיהו אמר על לשון הנוהים כי מתוך צערם לא יהיו דבריהם
במשפט ובמשקל ומה שיאמרו האומות אכן חלינו הוא נשא והדומים
לזה הוא דברי עצמם לא שישראל סובלי עון האומות אלא הם יחשבו
זה בדעתם כאשר יראו בעת הישועה כי האמונה שהחזיקו בה ישראל
היא האמת והאמונה שהחזיקו הם בה היא שקר ויאמרו אך שקר נחלו
אבותינו יאמרו לפי סברתם אם כן מה היה הצער שהיו סובלים
ישראל בגלותם הנה לא היה בעונם כי הם *היו מחזיקים אמונה
ישרה ואנחנו שהיה לנו שלום ושלוה והשקט ובטח היינו מחזיקים[2]
אמונת שקר אם כן החולי והמכאוב שהיה ראוי לבא עלינו היה בא
עליהם[3] והם היו כופר וכפרה לנו. ואנחנו חשבנוהו בהיותו בגלות שהוא
נגוע מוכה אלהים ומעונה מיד האלחים בעונו והנה אנו רואים כי לא
5 היה זה בעונו אלא בעונינו זה שאמר והוא מחולל מפשעינו: מחולל

---

[2] M. לא היו מחזיקים. [3] M. עליו.

פעול מן המרובע מענין חיל כיולדה ומשרשו. מדכא מן דכא לארץ
חיתי. מוסר שלומינו עליו שלומינו כמו כלנו כמו הגלת שלומים
כלומר גלות שלמה היסורים שהיו ראוים לבא עלינו כולם באו עליו.
ויש מפרשים שלומינו מן שלום כלומר כשהיינו בשלום והיה ראוי
המוסר לבא עלינו בעונינו והיה בא עליו. ובחבורתו מן חבורה תחת
חבורה אלא שזה דגוש וזה קל והחבורה והנגע הוא משל על צער
הגלות. וטעם נרפא לנו כמו כי אני יי רופאך או אמר כן על הרע
שיבא לאומות ולא יעמד להם הנה נרפאו הם מאותו הרע וישראל
6 נשארו ברע: כלנו כצאן תעינו ר״ל בצאן מבלי רועה לפיכך אמר
כצאן בפתח הכף לידיעה כי אותו הצאן הוא תועה שאין להם רועה.
איש לדרכו פנינו כל עם ועם לאלהיו ועתה אנו רואים כי תעינו כלנו
ועם ישראל האמת. הפגיע העון הוא הפוגע בהם והאל הוא המפגיע
ששולח להם הרע כי פירוש עון עונש העון כמו כי לא שלם עון
7 האמרי עד הנה: נגש והוא נענה נגש בממון כמו נגש את הכסף.
לא יגוש את רעהו. נענה בגוף שמענים גופו[4] במכות ועם כל זה
לא יפתח פיו לא היה לו רשות לצעק ולהתלונן על מה שהיינו עושים
לו אלא היה כמו השה שיובילו אותו לשחוט שלא יפתח פיו ולא
יצעק או כמו הרחל שנאלמה לפני גוזיה. ודמיון השה הוא לענוי
הגוף ולתמותו ודמיון הרחל הוא לנגישת הממון שהוא ברמיון הגז
ודמה אותו לרחל ולא לכבש לחולשתה יותר כי בכל המינין הנקבה
חלושה מהזכר כן ישראל בגלות הם חלושים מאד. נאלמה מלעיל
8 והוא נפעל עבר. ולא יפתח פיו לא לגוף ולא לממון: מעצר מעצר
הגלות שהיה נעצר שם וממשפט השבי שהיו עושים בו שפטים לוקח
ונפדה מכל זה. ואת דורו מי ישוחח מי היה מדבר שיהיה דורו כל

---

[4] M. את גופם.

כך בגדולה וכמוהו מי מלל לאברהם. ישוחח ענין דבור וכן במעשה
ידיך אשוחח והם מבנין המרובע מנחי העין. כי נגזר מארץ חיים
כאשר גלה מארצו שנקראת ארץ חיים כמו אתהלך לפני יי בארצות
החיים. ויש לפרש כי בגלות נחשב באמת[5] כאלו נגזר מארץ חיים
ואיך היינו חושבים שתהיה לו גדולה כזו. מפשע עמי כל עם ועם
9 יאמר כן כי מפשעו היה בא להם הנגע לא מפשע עצמם: ויתן.
היו הורגים אותו בגלות כמו שהורגים הרשעים על רשעם והוא לא
עשה חמס ולא דבר מרמה בפיו והיו הורגים אותו כאלו עשה רע
והם היו מונים אותו עם רשעים. וטעם ויתן שהוא היה מוסר עצמו
למיתה כי הם היו פוטרים אותו אם היה כופר בתורתו וחוזר לתורתם
והיה מוסר עצמו למיתה ולא יכפור בתורתו וכן אמר כי עליך הורגנו
כל היום. וטעם ואת עשיר במותיו כי גם העשיר הורגים אותו בעבור
עשרו והוא נהרג לא בעבור רשע שהיה בו אלא בעבור עושרו שהיה
לו. וטעם במותיו לשון רבים כי מיתות רבות יעשו לו יש מהם
נשרפים ויש מהם נהרגים ויש מהם נסקלים ולכל מוסרים עצמם על
10 יחוד השם: ויי חפץ דכאו החלי אין אנו רואים במכאוביו ובצרותיו
בגלות אלא חפץ האל כי הוא היה מחזיק בתורתו שהיא תורת אמת
והיה מוסר נפשו עליה אם כן אין אנו רואים במכאוביו טעם אלא
או היה נתפס בעונותיו או היה חפץ האל כך לדכאו ולהחליאו וחפץ
האל לא ידענו. החלי חסר אלף שהיא למד הפעל והוא נקרא כבעלי
האלף וא׳ע׳פ שרוב השרש הוא בהא. אם תשים אשם נפשו אך
זה אנו רואים כי גמול טוב יש לו על הרע שסבל ואם שמה נפשו
עצמה במקום אשם כמו שאמר את רשעים. עתה יראה זרע יאריך
ימים וחפץ יי בידו יצלח ופי׳ יראה זרע יראה זרע רב כמו שאמר

---

[5] כמת.

זכריה הנביא עליהם ורבו כמו רבו. ואמר ואל ארץ גלעד אביאם
ולבנון אביאם ולא ימצא להם. ואמר יחזקאל ארבה אותם כצאן
אדם. יאריך ימים כמו שאמר בסוף הספר הזה כי כימי העץ ימי
עמי. ואמר זכריהו הנביא ואיש משענתו בידו מרוב ימים. וחפץ יי
בידו יצלח הנה היה בגלות חפץ יי לדכאו וגמול זה יצלח בידו חפץ
יי שירבה אותו וייטיב לו עד מאד. עד כאן דברי האומות מכאן
ואילך דברי האל: מעמל נפשו מעמל נפשו שסבל בגלות יהיה לו 11
גמול שיראה ישבע כלומר יראה טוב שישבע בו. בדעתו יצדיק צדיק
עבדי לרבים עבדי הוא ישראל כמו שאמרנו בתחלת הפרשה. ופירוש
בדעתו כמו שכתוב כי מלאה הארץ דעה את יי וכתיב כי כלם ידעו
אותי. והנה עבדי ישראל שיהיה צדיק ויודע את יי יצדיק בדעתו
גוים רבים כמו שכתוב והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר
יי ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו וג׳. ועונותם הוא יסבול הוא
בצדקתו יסבול עונות הגוים כי בצדקתו יהיה שלום וטוב בעולם
ואפילו לגוים: לכן אחלק לו ברבים רבים ועצומים הם גוג ומגוג 12
והעמים אשר יבאו עמו לירושלם כמו שאמר זכריה הנביא ואסף
חיל כל הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרוב מאד. וזה יהיה לו
תחת אשר הערה למות נפשו גמול שמסר עצמו למיתה ביד הגוים
בגלות יהיה לו כל הכבוד הזה ויהיה ממונם תחת ממונו שלקחו
ונפשם תחת נפשו שימותו שם כל חיל גוג ומגוג כמו שכתוב.
הערה שפך נפשו למות וכן ותער כדה ענין שפיכה אבל הוא בנין
אחר. ואת פשעים נמנה כמו שפירשנו ויתן את רשעים קברו. והוא
חטא רבים נשא ויתכן לפרשו בגלות ור״ל חטא רבים שחטאו בו
הגוים והוא נשא וסבל צערם והוא על דרך וחטאת עמך. ולפשעים
יפגיע ואף על פי כן היה מתפלל בעבור הרשעים שהיו פושעים בו
והיה מבקש מיי לברך את ארצם כמו שאמר ודרשו את שלום העיר

אשר אתם בה וכמוהו מן הכבד בלשון תחנה ובקשה הפגיעו במלך. וישתומם כי אין מפגיע. גם יש לפרשו בעת הגאולה ויהיה פירושו כמו שפירשנו ועונותם הוא יסבל: והנוצרים שמפרשים אותו על ישו אמור להם איך אמר ישכיל ירום ונשא וגבה אם על הבשר לא נשא ולא גבה אלא על העץ שתלו אותו בו אם על האלהות מתחלה גם כן היה רב ונשא ואמ׳ נגע למו היה לו לומר לו כי למו הוא כמו להם לשון רבים ואמר יראה זרע אם על הבשר לא היה לו זרע ואם על האלהות ויפרשו זרע התלמידים זה לא נמצא כי התלמידים בנים יקראו ולא זרע ואין לאל זרע ואמר יאריך ימים אם על הבשר לא האריך ימים ואם על האלהות אמר שבשכר זה יאריך ימים הלא הם ימיו מעולם ועד עולם ואמ׳ ולפושעים יפגיע הלא הוא אלוה למי יתפלל בעד הפושעים. ורבותינו פירשוה על משה רבינו ע״ה ואמרו תחת אשר הערה למות נפשו שמסר עצמו למיתה שנאמר ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. ואת פשעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר. והוא חטא רבים נשא שכפר על מעשה העגל. ולפשעים יפגיע שבקש רחמים על פשעי ישראל[6]:

---

[6] The MSS. continue with the translation of Yonathan (see No. 2), the reproduction of which would be superfluous.

XIV. R. YʿAQOBH BEN RʾUBHEN (THE RABBANITE).

אמר המכחד. הנה ישכיל עבדי . . . ולפשעים יפגיע. והנה לך כל הפסוקים האלה מן האות הראשון עד האחרון עדות ברורה ומפורסם לעיני השמש אשר נאמנו[1] דברינו שאנו אומרים על משיחנו ואין צריך לומר עוד ולפרש שכל פסוק ופסוק מגלה סודותיו ועניניו ומודיע ומבאר כל עקר מעשיו אשר עשה לא נפל דבר מכל העדות הזאת אשר הנביא מעיד עליו:

השיב המיחד. אמרת כי נבואת הנה ישכיל עבדי מן האות הראשון עד האות האחרון נאמרה על משיחכם ועתה ראה כמה תשובות יש לך: האחת. בתחלה אמרת שהמלך המשורר דבר עליו דכתיב יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך וגו׳. גם ירמיהו כמו כן אמרת שדבר עליו דכת׳ יפה נוף משוש כל הארץ. זית רענן יפה פרי תאר וכו׳ *וכל זה העידות [באמת] עליו. ועתה הוספת להשתגע ואמרת כי עליו [נאמר][2] כן משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם ואיך יתכן דבר זה להיות שכבר *תודה ותאמין[3] שכל דברי הנביאים אמתיים הם (בלי כחש) והנה *עתה תשקר דבריהם שהמשורר מעיד עליו[4] יפיפית מבני אדם ובא ישעיהו והעיד עליו כאשר שממו עליך

---

[1] B. adds צד. [2] O. ועתה אמרת עדות זו באמת נאמר עליו. אמרת שהנביא מעיד עליו. [3] B. אמרת. [4] B. אמר המשורר.

רבים כן משחת מאיש מראהו ותארו מבנו אדם נבזה והדל אישים.
ועוד ישעיהו קראו ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא תאר לו
ולא הדר ובא ירמיהו וקראו זית רענן יפה פרי תאר נמצא שאתה
מחבל כל דבריהם *ותביא שוא *ושקר בבכל נבואותיהם[5]: השנית.
ראה אם משמעות הפסוקים האלה נוטה לצד דבריך *ונראה לי
שהוא[6] רחוק מאד דכתי׳ הנה ישכיל עבדי ר״ל הנה יצליח עבדי ירום
ונשא וגבה מאד וכאשר שממו עליך רבים בטרם הגיעו למלכות זה
שהיו אומרים כן משחת מאיש מראהו ותוארו מבני אדם כן יזה גוים
רבים ויגרש אותם ממלכותם נמצא כפי משמעות הפסוקים האלה
[שזה העבד] שהנביא מתנבא עליו (שיצליח היה משחת מאיש מראהו
ורבים שממו עליו) בטרם הצלחתו ואחר שהצליח הזה גוים רבים.
ועתה לדבריך אשר אמרת שזה משיחכם אלוה וכל ענין אלהות בו
איך תתבונן[7] ענין הפסוקים האלה[8] ומה היה הנביא מבשר עליו ירום
ונשא וגבה מאד והלא האלהות כל זמן רם ונשא כמו שכתוב על
הבורא ית׳ כה אמר ה׳ רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו והוא
מבשר עליו ירום ונשא וגבה מאד ומי ראה אלוה שיהיה מתחלה שפל
ועני ומשחת (ואחר כן יתנשא מתוך מודעיו א״כ נכר שאין היכולת
בידו) אע״פ שאנו רואים כתוב על הבורא ית׳ עתה אקום יאמר ה׳ עתה
ארומם שנראה שיאמר עתה אך עד עתה לא היה מרומם אין
להסתפק על זה שכן דרך הלשון בהרבה מקומות כמו קומה ה׳ ויפוצו
אויביך וכמו עורה למה תישן ה׳ וכן דרך הפסוקים בענין גבורה
שמדבר אצל הבורא בלשון[9] גופני אך חלילה לנו מראות בשום מכתב

---

[5] O. וכזב בדבריהם ובנבואתו; B. ונהרסו דבריך ונעדרו מהיות לעולם. [6] B. והוא; O. omits לי. [7] O. תוכל להתבונן.
[8] M. adds עליו. [9] M. בענין; O. omits.

בעולם שיקרא אותו שפל ומשחת: השלישית. הנה הנביא מעיד עליו לדבריך שהוא נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי ונראה לי שאין אדם נקרא ידוע חולי ואיש מכאובות אלא אותו שמותמד בחולאים קשים והוא נקרא ידוע חולי וידעתי באמת שאתם לא תמצאו בשום מכתב בעולם ולא בעדותכם החדשה ולא בדברי חכמי אמונתכם המגידים לכם דברי המשיח ומעשיו אם הוא נכאב אפי׳ מכאב הראש בכל ימיו עד יום המיתה שנמסר ביד המכים נמצא שאותו השם שהוא קורא אותו איש מכאובות וידוע חולי רחוק מאד ממנו ולא נתקיים בו. ואותם יסורין שסבל בשעת המיתה לא נקראו בשם חולי כי אם פגיעה כמו לך פגע בו. ויפגע בו וימת. ועוד כשהוא אומר נגוע מוכה אלהים ומעונה היה צריך לומר נגוע מוכה אנשים ומעונה שהוא לא היה מוכה ומעונה כי אם מאנשים ומוכה אלהים נקרא אותו שנידון במיני תחלואים ולא אחר: הרביעית. אם על משיחכם שאתם אומרים עליו שהוא אלוה נאמרו הפסוקים האלה נמצאו שהפסוקים עצמם סותרים את דבריך דכת׳ נגוע מוכה אלהים ומעונה ואם הוא נגוע מוכה מאלהים נמצא שהאלהים מכה אותו והוא מוכה ממנו ואיך יתכן לומר שהוא אלהים וכבר פיך ענה בך שהוא מוכה והאלהים מכה אותו. ועוד אחר דכתיב וה׳ הפגיע בו את עון כלנו נמצא שהוא נפגע וה׳ הפגיע ונכרים דברי אמת שה׳ אדון והוא תחתיו כמו וה׳ חפץ דכאו שהוא נדכא וה׳ מדכא אותו ואתה אמרת שהוא עצמו אלוה נמצא שעידיך שאתה מזמן להעיד מעידים עליך בהפך מדבריך: החמישית. דכתיב מפשע עמי נגע למו ואם על המשיח נאמר היה צריך לומר נגע לו שהוא לשון יחיד והוא אמר נגע למו שהוא לשון רבים. ועוד דכת׳ אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים [ופסוק זה אפי׳ לדעתך ר״ל יען ששם אשם נפשו][10] מלת אם היא במקום מלת

[10] The words in brackets are only in B.

כי כמו אם ככף תלוה את עמי שיתכן להיות כי לפי שהוא חובה עליו ובאמת ידענו[11] שהוא לא האריך ימים על הארץ ולא ראה זרע (אך נתקיים בו אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך)[12] *שהוא לא[13] הגיע אפי׳ לחצי ימיו שהם שבעים בסתם. ועוד שבכל פעם הוא[14] קורא אותו עבדי וזה השם נגאי הוא לאלהות *וכאשר השיבותיך (בתשובה אחרת שאנו[15] רואים אותו שהוא מזמין זה העבד לעד דכתיב) אתם עדי נאם ה׳ ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותבינו כי אני אני הוא ולפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. *הבן ודע[16] באמת שבכל זה לא נאמר כי אם על ישראל *שהם מעונים ומוכים[17] ביד האומות וכל הפרשה נדרשת עליהם בפרוש נכון והוא הנקרא עבדי בכל מקום כמו שכתוב אל תירא עבדי יעקב ובהרבה מקומות כמו כן *ועל זה אין להרהר על[18] דבריך שאמרת[19] כי לא נכון הדבר להיות (ולא היה) ולא נברא מעולם[20]:

---

[11] M. ראינו. [12] The words in parentheses are only in M. [13] O. ולא. [14] B. היה; M. ופעם. [15] O. ואנו. [16] B. תרע; O. אבן תרע. [17] M. והרי הם מוכים; the passage in O. is corrupt. [18] M. בכל הפסוקים האלה מכל. [19] M. adds כלום. [20] O. omits.

XV. YẠQOBH BEN R'UBHEN (THE QARAITE).

ישכיל עבדי המשכילים שילמדו מפי אליהו. ירום ונשא[1] דבר אחר lii. 13
דבר: כאשר שממו. תמהו ממך מע׳ מן ראיית פניך[2] אנשים רבים וכן 14
היה משחת מאיש מראהו של זה המשכיל. ותוארו. ודמותו ורקומו.
ד״א כאשר תמהו ממך אנשים כן יהיה גדול ומשחת וטוב מכל איש
מראהו שנא׳ זאת משחת אהרן. יזה[3] כאיש[4] המזה שהוא משליך
מידו כן ישליך ויגרש לגוים רבים מהעולם: כי אשר לא ספר 15
כי ראו הכבוד והגדולה ואשר לא שמעו מן החכמה. ד״א כן יזה
וילמד להם[5] למוד טוב:

מי האמין יאמ׳ השארית מקצתם למקצתם[6]: כיונק לפניו חלשים liii. 1, 2
ועניים בזה המקום. לפניו במקדשו. וכשורש כמו השרש שיצמח בארץ
ציה שלא יהיה לו תואר כן [לא] היה לשארית עצות טובות ולא יקר
בלבושו: נבזה במראהו ומנוע מן האנשים מן שמחתם וחתונתם. 3
וידוע חולי היה ידוע כי היה חולה תמיד. וכמסתר פנים והיה כמו
אושקיליפוש[7] שמסתירים פניהם הכל ממנו: מחולל ודואג ובוכה והיה 5
חלל מפני עונותינו כי היה מתעצב למען עונותינו[8]. (ד״א נרעד
ומזדעזע כמ׳ רב מחולל כל). מוסר שלומנו מוסר התורה שבשמרנו

---

[1] L. adds ד״א. [2] P. פני. [3] P. וזה. [4] L. כמ׳.
[5] P. מהם. [6] P. למקרא. [7] ὡς κελεφός; P. אזקלפוש. [8] L. עונות יש׳.

אותה יהיה לנו שלום היה עמו. ובחבורתו ואם היה מתחבר עמנו
(כמ׳ שהיה מתחבר עמנו) בתחלה[9] היה מרפא אותנו מן הגלות. ד״א
ואם היינו מתחברים עמו היה נרפא לנו(. ור׳ יונה פי׳ ובחבור אותו
6 לש׳ פצע וחבורות כמ׳ קחם על זרוע): הפגיע שמע תפלתו והסיר ממנו
את עון כלנו. ד״א הפגיע והביא עליו[10] צרות מן הגוים מן עונינו:
7 נגש נוגשים אותו השלטונים. והוא נענה מקללים אותו הכל. וכרחל
8 כי היו לוקחים ממונו ונכסיו: מעוצר מבית החבושים ומן
הנקמות הצילו ה׳. ואת דורו[11] ומי יוכל לספר התלאות שעברו
עליו ומי ימצא בדורו לספר הרעות שעברו עליו. מארץ חיים
מהשמחות ומגילת העולם. נגע למו הראה כי המשכילים הם רבים
9 שנאמ׳ למו ולא הוא כאשר יאמ׳ למען המשיח: את רשעים קברו
נתן בלבו כי ימות בגולה עם רשעים כשהיה רואה אורך הגלות.
במותיו כאשר יבקש השלטון מן העשירים כן היו עשירי הגולה
נותנים המס על המשכילים והיה עמהם כא׳ מהם אם היה נותן
העשיר זהוב כן זה זהוב. במותיו אִישְׁטַקַקְטוּ[12]. והם דמיונות[13]:
10 חפץ דכאו שהשפילו ודכאו והוא כמו חולה. י״א[14] ידכא הוא לנפשו
כאשר ישא על נפשו תענית ולבישת שק. ד״א דכאו מצדר ישוב אל
נפשו כמו על צדקו נפשו. אם תשים היתה נפשה שארית תשים
לבעליה כמו קרבן אשם וזה דבר עובר כי הנפש היא משימת. ד״א
אתה ה׳ תשים נפשו כמו קרבן אשם מע׳ אלה התעניות שהוא עושה
מקובלים לפניך כמו קרבן אשם כמו האשם כפור כן מעשה זה

---

[9] L. מתחלה. [10] P. עלינו. [11] P. adds מי׳. ששומר ירושלם.

[12] So both MSS.; probably *ἡ στηκάτα τοῦ*; see the Greek translation of the Pentateuch, Constantinople, 1547, for מצבותיהם (Exod. xxiii. 24)=שְׁטֵימַטֵטוּשׁ and מצבה (Gen. xxviii. 18)=שְׁטֵמַא.

[13] L. זמיונות. [14] L. ד״א.

המשכיל הוא יגרים כפור עונות ישראל. יראה זרע אשר חשב כי
11 ימות בגולה הודיע כי יהיה בחלוף זה: מעמל נפשו מענוי נפשו יראה
טובות[15] וישבע נעימות. בדעתו בלמודו יצדיק הצדיק עבדי זה לאלה
12 הרבים. הוא יסבול יסיר מהם עונותיהם: לכן אחלק לו למען עבודתו
אתן לו נחלה בתוך הרבים פי שנים שנא׳ לכן בארצם משנה. ד״א
אחלק לו בתוך הגדולים יותן לו מאחוזת העיר הזכור ביחזקאל.
ואת עצומים יחלק השלל שיקחו משיח ובניו יותן ממנו[16] לאלה
המשכילים. ואת פושעים ועם פושעים נמנה בעונש שלהם:

---

[15] P. עונות. [16] P. להם.

XVI.

lii. 13, 14 هوذا يرتشد عبدى צמח يرتفع ويتسانى ويشمخ جدّا: كما
استوحشوا فى انتظارك اجيال اسرائيل سنين كثيرين حتى كاد
15 ان ينفسد من الرجل منظر دينه وحليته من بنى آدم: كذاك
ينضح دماء امم كثيرين قدامه يضمّوا الملوك[1] فاهم خرسا انّ الذى
ما قصّ لهم نظروا والذى ما سمعوا تفهّموا:
liii. 1, 2 من امن بسمعتنا وذراع الله على من انكشفت سواءنا: وصعد
الصالح من اسرائيل مثل الرضيع بين يديه يرضعون علومه والمؤصّل[2]
منهم فى الشرائع مثل المادّ عروقه الى عيون الماء من ارض مفازة
الجلوة له حلية وبهاء ونظرناه وله منظر النبوة واستحسنّا[3] دينه:
3 مزدرى عند نفسه ومانع رجال ذوى الملك من ملكهم ويجعل كل واحد
منهم بدعاءه عليهم ذا[4] اوجاع ومعروفا[5] بالمرض ويستر الله رحمته عنهم
كما كان ساتر الوجوه عنّا فى وقت السخط ويجعل كل واحد منهم
4 مزدريا[6] ولا يفكر فيه: اذن اجرامنا التى هى امراضنا هو استغفر
وخطايانا المسبّبة اوجاعنا هو ازدملها[7] بالاستغفار ونحن حسبنا
نفوسنا كل واحد منّا مبتليا[8] بذنوبه ومضروبا[8] من عند الله
5 ومعذّبا[8]: وهو يبنى قدسنا الذى كان مبذلا[9] من اجرامنا ومدكوكا[9]

---

[1] MS. continues עלי. [2] MS. ואלמאצל. [3] MS. ואסתחסננא.
[4] MS. דו. [5] MS. ומערוף. [6] MS. מזדרא. [7] MS. אזדמלהם.
[8] MS. מבתלא, ומצרוב, ומעדב. [9] MS. מבדל, ומדכוך.

من ذنوبنا تعليم ادب المؤدّب[10]، سلامنا عليه وبمصاحبته اشفى
6 لنا: جميعنا مثل الغنم ضللنا[11] رجل على طريقه اتّجهنا والله شفع
7 به ذنب جميعنا: عند ما استولى وهو مجاب من قبل يفتح فاه
يسلمون اعداءه بين يديه مثل شاة يجلب للتقصيب ومثل رخلة
8 بين يدى جازيها انخرست ولا يفتح فاه: من حبس الגלות ومن
الانتقام أخذ كل واحد منّا وما يفعل الله مع جيله من كان يقدر
منّا ان يتحدّث فى زمان الגלות اذ انقطع ملك اعداءنا من ارض
9 الحياة عند امتناع قومى من الجرم وصل اليهم: وجعل كل واحد
من الظالمين قبره גהנם والموسر عقابه كذاك حتى لا يكون كل
واحد منهم قادرا على فعل الظلم ولا تترتّب كلمة المكر فى فيه[12]:
10 والله اراد فى اذلال اسرائيل فى اخر زمان الגלות لكى يتوبوا[13] اليه
من قبل ظهور ملكه فلذاك امرض اسئل ان تجعل الاعتراف بالاثم
11 قربان نفسه ينظر ملك ويطيل ايّام ومراد الله على يده ينجح: من
شقاء الגלות يفكّ نفسه ينظر الانتقام من اعداءه ويشبع من
اغتنام اموالهم بمعرفته يزكّى عبدى اسرائيل الكثيرين فى الشرع
12 الزكّى وذنوبهم هو يزدمل بالاستغفار: من اجل ذلك اقسم له نهب
גוי الكثيرين ومدن امم العظيمين يقسم سلب بدل الذى جرد
للموت نفسه والمجرمين انصب فى الشريعة وهو خطأ الكثيرين
استغفر وللمجرمين يشفع الله بسببه:

---

[10] MS. אלמדיב. [11] MS. צ̇לנא. [12] MS. פאה. [13] MS. יתובון.

XVII.

lii. 13 הנה ישכיל ויצליח מאד עבדי. בימים ההם הם המוכיחים ומשכילי׳
לרבים ונאנחים ונאנקים על כל רעותיהם. ועל למעלה מוסב שא׳
שמע בקול עבדי וענויו. ומחלתו כענין ואהי נגוע כל היום ותוכחתי
לבקרים. וכאשר תראה באליהו ובירמיהו ובכל הנביאי׳. ואף משה
אמר הרגני נא הרג ואל אראה ברעתי. ואף בדניאל תראה שהיה
מצטער ונחלה על שבר עמו ומבקש עליהם רחמים בצום ובכי ומספד
וכל הנביאים כן. והוא הנגע והחבורה והמוסר והדיכאות והחולי שכתב
בענין זה. והיו נבזים ושפלים בעיני העמים וכל רואיה׳ ילעיגו להם ואף
בני עמם מבזים להם ואו׳ כי בעונם ובחטאם לוקים ואין ישועתה לו
באלהים. והמקו׳ יודיע להם כי לא בעונו לקה ונתיסר אלא נאנח
ונאנק הוא על רעתם ומצטער ומתענה ומסגף נפשו לבקש עליהם:
14 כאשר שממו עליך רבים לשעבר על שהיית[1] נבזה וחדל אישים איש
מכאובות וידוע חולי והיו תמהים על תארך ומראיתך שאינך כשאר
אדם. כן יהיו משחת וחשוב ומגודל משאר אנשים מראיך. וכאשר
שממו עליך רבים ולא חשבוך והרחיקוך מהם כן תזה ותשליך גם אתה
מעליך גוים רבים. משחת חשוב וגדול כמו למשחה וכל משחת כן
הוא כמו כי משחתם בהם מום בם. וזובח משחת שניהם לשון פיטום
וחשיבות ושניהם פירשתים במקומם פירוש מבואר שכן הוא האמת

[1] MS. שהיתה.

אף שאין השיטה נכונה. עניין אחר מלשון כאשר וכן שאחריו שהיא
שיטת וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרץ. כן כאשר שממו לשעבר
15 על קלקול מראהו כן עתה משחת וחשוב מראהו: עליו. על פחדו
ושאתו והוד מלכותו. יקפצו ויסגרו אפי׳ מלכים פיהם שלא לדבר
ולפתוח פה. כי אשר לא ספר להם מאחרים ראו מזה. ואשר לא
שמעו מאחרים התבוננו ממנו. וכן אומר על אשר ספר להם ממנו:
liii. 1, 2 מי האמין לשעבר אילו נאמר לנו על זה האיש שכך היה מצליח
ועולה כשהיה נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי מי היה
מאמין לאותה שמועה. דמיון מי מלל לאברהם. וזרוע יי כזו על מי
נגלתה להתהפך איש לאיש אחר כזה שהוא עולה וגדל כיונקות האילן
לפני האלהים וכשורש שעולה וגדל מארץ ציה כן הוא עולה וגדל
מתוך חלאים וייסורי׳ ולשעבר לא תואר לו ולא הדר והיינו רואין אותו
לשעבר ולא מראה ועכשיו הוא נאה והדור שאנו מחמדין לו להיות
3 כמוהו: נבזה מכל אדם וחדל אישים היה וידוע חלי רגיל ומלומד
וכאילו מסתר ה׳ק׳ב׳ה פנים ממנו ובאף ובחימה הוא מיסרו. הוא
4 בינינו לשעבר: אכן עכשיו אנו יודעים שלא על עונו ופשעו לקה אלא
חליינו שהיה לנו לחלות בעונינו הוא נשא שהיה נאנח ונאנק ומסתגף
ומעונה ומחלה עצמו על שברנו העתיד לבא עלינו ועל הרעה הבאה
עלינו כענין ולא נחלו על שבר יוסף. ומכאוב שהיה לנו להכאיב לבנו
על רעתנו ולהיחלות על שברנו הוא סבלם ואנו לא שמנו על לב כל
רעתנו ושברנו והיינו מתענגים ומתעדנים הרג בקר ושחוט צאן אכול
ושתה והיה כזה יום מחר כענין הוי השאננים בציון והבוטחים בהר
שמרון שלא היו סבורים שתבא עליהם רעה. ואו׳ מי יחת לנו ומי
יבא בארמנותנו. ולכך חשבנוהו נגוע אלהים ומוכה אלהים ומעונה
5 שעל חטאיו המקום מיסרו ומדכאו כך: והוא צדיק היה ומפשעינו היה
מחולל לשון מחוללת תנין. מוסר שלומנו ייסורין שהיה לנו להתיסר

במקום שלומינו שהיינו מתברכי׳ בלבבינו לאמר שלום יהיה לנו והיה
לנו להרגיש ולחלות על שברנו. עליו היה ולא עלינו שאנו לא חלינו
על כך והיינו שאננים ובוטחים והוא חולה ומדוכא. ובחבורתו
וחליו שהיה לנו לשים על לב ולחלות על שברנו נרפא לנו ולא
הרגשנו בו שהיינו אומרים שלום יהיה לנו בעניין וירפאו את שבר בת
עמי על נקלה לאמר שלום שלום ונביאי אמת שהיו רואים את
6 הנולד היו נאנקים ומוכים וחולים על שברם ומפ׳ נרפא לנו: כלנו
כצאן תעינו לחזור כל אחד אחר הנאתו. ויי הפגיע בו את עון כלנו
להתענות להסתגף ולהיאנק ולחלות על שברנו כענין אם לא הפגעתי
7 בך בעת רעה ובעת צרה את האויב: נגש נדחק במכאובים וייסורים
ובחרפות ובזיון וכלימות ורוק שמכלימין ומבזין אותו. ולא יפתח פיו
8 אלא מצדיק עליו את הדין: מעצר שהיה עצור מפני מכלימיו ומחרפיו
ומבזיו ומבקשי נפשו. וממשפט השפטים והייסורים והמכאובות שעליו.
כמעט לקח מארץ החיים ומת. ואת דורו וזרעו ותולדותיו. מי ישוחח
בעודו בצרה מי יאמר שיראה זרע ויאריך ימים. ואת דורו כמו דורי
נסע ונגלה ממני כי נגזר ונפרש מארץ חיים בעיני כל רואיו. נגע למו
9 נגע שהיה ראוי להם: וכאשר הגיע עד שערי מות ויתן את רשעים קברו
א׳ כי רשע הוא ובחטאו הוא מת ומות רשעים יש לו למות בחטאו
והצדיק עליו את הדין. על לא חמס עשה שיהיה ראוי לידון בכך והיה
יכול לקרות תגר ולהרהר אחר מדת דינו של מקום. ואם תאמר אחרי
שלא חמס עשה ולא מרמה בפיו למה בא לידי כך וכך נאמר:
10 ויי חפץ דכאו והחלי אותו לנסותו ולצרפו ולבחנו שהרי בעבדיו לא
יאמין ומכניסם לנסיון לצרפם ינסהו שאם תשים אשם נפשו אשם
בעצמו להרשיע את עצמו ולהצדיק דינו של מקום אז ירפאהו ויחייהו.
יראה זרע יאריך ימים וחפץ יי לעשות משפט וצדקה בארץ ולשבר
מתלעות עול להציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו. בידו יצלח

שיתן לו ממשלה וגדולה ושררה לשפוט עניי עם ולדכא עשק לדין
11 עמו בצדק ועניו במשפט: מעמל נפשו ומייסורי׳ שהיה סובל לשעבר
יראה זרע יאריך ישבע ימים בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ויציל עני
מחזק ממנו ועונות הרבים שיחטא איש לאיש. ועונותם הוא יסבול
הכל תלוי עליו והוא ישא טרחם ומשאם וריבם ועליו לתקן הכל כי
שפתיו ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. ועונותם לור פּוֹרְפַּיִיט:
12 אחלק לו עשר וכבוד. אשר הערה אַשְׁבּוֹיְיְדָא. למות נפשו בשבילי:
ואת פשעים נמנה בחולי וייסורי׳ כאילו הוא רשע ומחוייב בכך וסבל
והרשיע את עצמו והצדיק את דינו. והוא חטא[2] חיוב רבים נשא
ומכאובם. ועל פושעים יפגיע ויתפלל בעדם אלי לרחם עליהם א׳ע׳פי
שהוא לוקה על ידם:

---

[2] MS. יחטא.

XVIII. R. YOSEPH BEN NATHAN.

הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד הפוקרים מסיבים פרשה זו על נוצרי וכבר בא משומד אחד שהיה אדוק ביותר לפני הרב ר׳ יוסף בכור שור א״ל מה אתה יכול להשיב על פרשה זו א״ל הרב בכור שור שוטה ישמעו אזניך מה שאתה מוצא מפיך. הנה ישכיל עבדי ואם הוא אלוה היאך קורא אותו עבד מיד קרע אותו המשומד את בגדיו ונתפלש באפר וחזר בתשובה. עוד כי אשר לא ספר להם ראו כלו׳ *הנפלאות הגדולות[1] וכי לא סופר להם גבורות המקום והלא נכתבה יצירת בראשית ומה עשה לדור המבול ולדור הפלגה ולפרעה ולמלכי כנען ובקיעת הים וכמה נסים וגבורות שנעשו קודם לידת הנוצרי[2]. ועוד מפשע עמי נגע למו וכי מפשע עמו [נגע למו] בא לו והלא לא קבל המיתה אלא כדי למרק חטא אכילת [של] עץ הדעת שהיו [כולם] יורדים לגהינם והיה לו לומר מפשע אדם וחוה נגע למו. ועוד על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו ואם אלהים הוא למי יחמס והלא הכל שלו כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים.
lii. 13 והילך הפתרון: הנה ישכיל עבדי מדבר על ישראל שנקראו[3] עבדו של מקום כמו שנ׳ אתם עדי נאם יי (ואני יי) ועבדי (ישראל) אשר בחרתי בו וכן שמע *יעקב עבדי[4] וישראל בחרתי בו וכן עבדי אתה

---

[1] H. הגדולות והנפלאות. [2] H. נוצרי ישי. [3] H. שהוא.
[4] Transposed in H.

ישראל אשר בך אתפאר אותו עבד שהוא ישראל ישכיל כמו ויהי דוד
בכל דרכיו משכיל וכן למען תשכילון בכל אשר תעשון. הנה יצליח
14 עבדי[5] ישראל. ירום ונשא וגבה מאד שירום קרנם בכבוד: כאשר
שממו עליך רבים על שפלותם של ישראל כמו שכת׳ הפר ברית מאס
ערים לא חשב אנוש. כן משחת מאיש מראהו כן כמו [כן] בנות
15 צלפחד *כלו׳ משפט[6] היה לפי שמשחת מאיש מראהו: וכמו כן יזה
גוים רבים ינצח[7]. עליו[8] יקפצו מלכים פיהם כמו ועולתה קפצה פיה
יסגרו פיהם שיאלמו[9] ולא ידעו מה לדבר. כי אשר[10] לא ספר להם
ראו (כלו׳) לא ראו כי אם שפלות ישראל ולא גדולתם:

liii. 1 [מי האמין לשמועתינו] מי האמין הנבואה[11] הזאת [מי שהאמין
2 אותה] וזרוע יי על מי נגלתה: ויעל כיונק לפניו כמו נטע (יונק) ילד
שהוא מבצבץ ועולה כך יולדו ויעלו ישראל וכציץ[12] מארץ ציה כמו
שכת׳ היוחל[13] ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם אחת. לא תאר
(לו) ולא הדר לו מלפנים היו נבזים. ונראהו *לא מראה הנראה
שבו[14] לא מראה[15]. ונחמדהו [ר׳ש׳י] פי׳ וכי נחמדהו [וא״כ היה לו
לומר ונַחְמדהו אלא ונחמדהו זהו הנחמד שאין בו הדר כמו אדם
3 האומ׳ אבר הנאה שבאדם זה מכוער הוא]: נבזה וחדל אישים[16]
ולא חשבנוהו כך אומ׳ המלכים על ישראל שהוא איש מכאובות.
וידוע חולי כמו ויודע בהם (אנשי) סכות. וכמסתיר פנים ממנו אמ׳[17]
שהיה מתבייש מחמת שפלותו. ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה[18] אלהים
4 כסבורים היינו שמחמת עונו באו עליו כל הייסורין [האלו]: אכן חלינו
(הוא) נשא *אבל עתה אנו רואים שלא מחמת עונו באו לו

---

[5] H. פירו׳ יצליח כמו שנ׳. [6] P. ומשפט. [7] H. פי׳ תצח. [8] H. ועליו. [9] H. ויאלמו. [10] P. כאשר. [11] H. השבועה. [12] P. וכשוש. [13] H. היוכל. [14] H. כלו׳. [15] H. adds לו. [16] H. לאישים. [17] H. אף. [18] H. ומוכה.

הייסורין[19] אלא חולי הראוי לבא עלינו באו עליו ובם אנו מתכפרים:
5 והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו עכשיו אנו רואים שעל פשעינו
באו עליו הייסורין. מוסר שלומנו עליו היסורין שעליו היו לנו לשלום
*שלא החריב[20] הק׳ב׳ה׳ את העולם בעונותינו. ובחבורתו נרפא לנו
שהיו נפצעים על קדושת השם ונהרגין כדכת׳ כי עליך הורגנו כל
6 היום נחשבנו כצאן טבחה: כלנו כצאן תעינו עכשיו אנו יודעים
כי כלנו כצאן תעינו. ויי הפגיע בו עון כולנו נעתר על ידו ונתרצה
7 על עונינו. ואני אומר הפגיע לשון הקרה בו עון כלנו: נגש והוא נענה
נדחק היה כמו את הנכרי תגש [נגש] באונאת דברים שורפרליץ
ב׳לע׳ז. בשער לא יפתח פיו מקום מושב הגדולים כמו ובעז עלה
השערה. והוא כשה לטבח יובל וכרחל לפני גוזזיה נאלמה כך היו
8 ישראל בין האומות: מעוצר וממשפט לקח ממקום שהיה נעצר בידם
וממשפט *הייסורין שהיה סבול[21] עד עתה. ואת דורו מי ישוחח
שני דורות התלאות שמצאוהו. ואני אומר מעוצר וממשפט (לקח)
ממלכות ושררה כמו זה יעצור בעמי. ואת דורו מי ישוחח מי יאמר
כמה דורות יש שנלקח[22] המלכות ממנו כי נגזר וגולה היה מארץ
החיים מארץ ישראל אשר מפשע עמי הנגע הזה לצדיקים שלהם:
9 ויתן את רשעים קברו נתן עצמו להיות נקבר בגזירת הרשעים והיו
דלת עמם ממיתים אותו על קדושת השם. ואת עשיר במותיו שהיו
השרים המושלים בהם מגררים אותם וממיתים אותם. על לא חמס
עשה בכל הגוים אשר גר ביניהם. ואני אומר על לא חמס לא חטא
כמו וחוטאי חומס נפשו. ולא מרמה בפיו שנהרג על שלא רצה לכפור
10 בהק׳ב׳ה: ויי חפץ דכאו החלי הק׳ב׳ה חפץ לייסרו לפיכך החלה

---

19 H. פי׳. 20 H. שהחריב. 21 H. שהיו. 22 H. שנחלק.

אותו. אם תשים אשם נפשו אמ׳ הק׳ב׳ה אם *נתנה לי נפשי[23]
בקדושת שמי. אשם זהו קנס כמו אשם תשיבו לי בארגז אף אני
אשלם לו גמולו שיראה זרע ויאריך ימיו וחפץ יי בידו יצלח שיהא
11 לו שכר [טוב] בעמלו שעשה חפצו של מקום: מעמל נפשו יראה
ישבע[24] היה אוכל ושבע ולא היה גוזל וחומס. בדעתו יצדיק צדיק
שהיה דן דין אמת (לאמתו) לכל הבאים[25] לפניו. ועונותם יסבל כמו
12 אתה ובניך תשאו *עון הקדשים[26]: לכן יען עשותו כך אחלק לו ברבים
נחלה וגורל ברבים עם אבות הראשונים. (תחת) אשר הערה כמו
ותער כדה. ואת פושעים נמנה סובל ייסורין כאילו חטא ופשע.
ולפושעים יפגיע על ידי ייסורין [כאלו חטא ופשע] באה על ידו טובה
לעולם:

---

[23] H. נתנו נפשם. [24] H. וישבע. [25] H. באי. [26] H. את עון המקדש.

XIX. R. Y'SHAYAH BEN MALI.

lii. 13 הנה אז. ישכיל עבדי ישראל יצלח כמ׳ ויהי דוד בכל דְרכיו
14 משכיל: כאשר שממו עליך בתחלה שהיו משתוממים על רוב שפלותיך
וכמו שהיה משחת מאיש מראהו של ישראל. ובא החירק תמורת
השורק כי כל התנועות מתחלפות. ותוארו מבני אדם נשתנה מן
הדין שהיה לו להיות. ותארו במשקל א׳ח׳ה׳ע ודומ׳ לו ופעלו לניצוץ
15 שהוא כמו ופעולו[: כן] יתגבר עכשיו ויזה גוים רבים יגרשם מארצו
ויפזרם כאדם המזה[1] את המים ואין טיפה נוגעת בחברתה. עליו
יקפצו ויסגרו מלכים פיהם ולא יהיה להם פתחון פה לדבר. כי כאשר
לא סופר להם ביד הנביאים מגדולתם ראו. ואשר לא שמעו [מכל
אדם] התבוננו ויאמרו זה לזה:

liii. 1 מי האמין לשמועתנו שהיינו שומעים על ישראל שכך יתנשאו
ויתגברו על הכל. וזרוע יי על מי נגלתה לעשות להם נפלאות
2 ומופתים כאשר עשה להם: ויעל ישראל כיונק לפניו כמו היונק שאינו
נראה וניכר ולזמן מועט יראה אילן גדול כך ישראל שפלים בגלותם
ועתה נתנשאו על הכל. וכשרש העומד בארץ[2] ציה שסבורים בני
אדם שיבש ואין לו תקוה וסוף שהוא מצמיח ועושה פארות וענפים
מרובים. לא היה לו תאר בתחילה ולא הדר והיינו רואים אותו ולא

[1] P. above המשליך. [2] R. במקום.

היה לו שום מראה ונחמדהו שנחמד אותו ונאמ׳ כמה הוא נחמד
3 יהודי זה במראהו: נבזה היה וחדל אישים שכל איש היה חדל ממנו
והיה מסתיר פניו [ממנו] שלא יביט בו. נבזה היה ולא היינו מחשבים
4 אותו לכלום: אכן חליינו הוא נשא שהיינו מחליאים אותו ומכאיבים
אותו ומפני זה לא היה לו מראה. ואנחנו חשבנוהו שהוא נגוע ומוכה
5 אלהים ומעונה וחפץ[3] הבורא[4] שנענה[5] אותו[6]: והוא מחולל מפשעינו
פשע גדול היה נחשב לנו לפני הבורא כשהיינו מחללים אותו לשון[7]
(חלל). מדוכא היה מעונותינו שעון פלילי היה נחשב לנו מה שהיינו
מדכאים אותו ומדוכא הוא כמ׳ ומדוכֶא ובא חקמץ תמורת הצרי
כמו זכרנו יברך. מוסר שלומנו עליו מוסר ומסולק היה שלומינו מעליו
שאף שלום לא היינו נותנים לו. ובחבורתו נרפא לנו כשהיינו עושים
לו חבלה וחבורה אז היה [נראה] לנו כאילו נתרפאנו כך היינו שמחים
ברעתו. ובחבורתו[8] ברפי כמ׳ חבורה בדגש וזה קל וזה כבד:
6 כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ולא יהיה אחד שימחה בידינו. ויי׳
הפגיע בו את עון כלנו כמ׳ ויפגע במקום *ה׳ק׳ב׳ה המציא[9] בו את עון
7 כולנו שכולם נענשים בעבורו: נגש והוא נענה כלומ׳ נגש ונענה הוא
8 והוא בניין נפעל ולנקבה תאמ׳ ונפש נענה: מעצר כמ׳ זה יעצר בעמי
ממלכות וממשפט לוקח שאבותיו[10] [היו] מלכים ושופטים. ואת
גדולת דורו מי ישוחח מי יכל לספור כמ׳ במעשה ידיך אשוחח.
כי נגזר ונחתך מארץ חיים כמ׳ לגוזר ים סוף לגזרים. מפשע עמי היה
זה הנגע למו (ויש אומ׳ מפשע עמי שהוא נגעים בו עתיד לבוא נגע
9 להם): ויתן את רשעים קברו כדרך הרשעים. ואת עשיר במותיו
העשירים[11] שבו היו לוקחים ממנו וממיתים אותו. על לא חמס עשה

---

3 P. adds הוא. 4 R. בו. 5 P. שנעשה. 6 R. adds ואין עון למי שיענה אותו. 7 P. לא. 8 R. וזה חבורה וזה. 9 R. הקרה והמציא. 10 P. שאבותינו. 11 R. הרשעים.

10 לנו ולא נמצא מרמה בפיו: ויי חפץ לדכאו והחלי אותו ומפני זה
מסרו תחת העמים ואומ׳ הנביא (ע״ה) אם תשים אשם נפשו שתתודה
ותאמר חטאתי ומפני זה עוונותי אירעו לי כל אלה עתיד הוא שיראה
11 זרע ויאריך ימים וחפץ יי בידו יצלח: *בעמל שהיה[12] לו בגלות יראה
טובה (הרבה) וישבע ואשליטנו על עמים רבים שיצדיק הצדיק בדעתו.
ועוונותם הוא יסבול על המשא ליישר אותה שעל המלך מוטל ליישר
12 כל המעוות וכמו והוא ראשון לכל סבל בית יוסף: לכן אחלק חלק
בעמים רבים שכולם יהיו כבושים תחתיו. ואת מלכים עצומים יחלק
לו לשלל. תחת אשר הערה למות נפשו בגלותו ולא רצה לכפור
בבורא. הערה לש׳ שפיכה כמ׳ אל תער נפשי. והיה מתייסר בגלות
כמ׳ הפושעים. והוא חטא רבים נשא כשהיה בארצו ועל מקדשו
היה נושא חטא רבים ובעבור הפושעים היה מפגיע ומתפלל לבורא
שהיו מתפללים על כל העולם שירחם הבורא על עולמו ולא *יחריבנו
ובגלותו[13] נמנה עם הפושעים והיה לוקה[14] כמותם:

---

[12] R. מפני עמל נפשו שיהיה. [13] P. יחיבנו ובגלות. [14] R. נמנה.

הנה ישכיל עבדי הנכון בפרשה הזאת שהיא על ישראל כלו כלשון
אל תירא עבדי יעקב. ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר
וכן רבים. אבל על דעת המדרש המיחס אותה על משיח צריכים
אנו לפרש אותה כפי דברי[1] הספרים. *פי׳ אחר אומר[2] שמשיח בן
דוד שבו דבר הכתוב לא ינוצח ולא ימות ביד שונאיו וכן הכתובים
lii. 13 מורים בביאור[3]. וזהו פירוש הפרשה[4]: הנה ישכיל עבדי כי בעתות
הגאולה יבין המשיח וישכיל הקץ וידע כי הגיע תור ביאתו ובא הקץ
שיתגלה לעדת המיחלים לו. ואמר ישכיל לפי שנאמר בספר דניאל
כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים
והרשיעו רשעים ולא יבינו כל רשעים והמשכילים יבינו. אמר דניאל כי
יהיו מן הרשעים שירשיעו לחרף עקבות המשיח בעבור איחורו הגדול ולא
יאמינו בו כלל ולא יבינו כל רשעים הקץ כי יהיו מהם שיטעו אחרי מי[5]
שיטעון שהוא משיח והמשכילים יבינו הקץ האמתי ויחכו אליו וכנגד זה
אמר ישעיה כי המשיח עבד יי ישכיל ויבין הקץ ומיד יקום וירום וישא
ויגבה לבו בדרכי יי לבא ולקבץ נדחי ישראל לא בחיל ולא בכח
כי אם ברוחו אשר יבטח ביי בענין[6] שהיה הגואל הראשון שבא
במקלו ותרמילו לפרעה והכה ארצו בשבט פיו. ולפי זה אמרו במדרש
ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת נתכוונו לומר כי

[1] דרך. [2] פה אחד אמר. [3] בבירור. [4] זה הפרשה; הנבואה.
[5] So M. [6] בעין.

המשיח ירום מאברהם שהיה דורש אמונת האלהים ומגייר גרים
בארץ נמרוד על כרחו של מלך *והמשיח יעשה יותר מזה שיגייר
עמים רבים[7]. ונשא ממשה שבא לפרעה המלך הגדול הרשע שאמר
לא ידעתי את יי והוא היה רועה שפל אנשים ולא ירא ממנו והוציא
עמו מכור הברזל והמשיח יעשה יותר ממנו שיתעורר על כל מלכי[8]
העולם כלו להוציא ישראל מידם ולעשות נקמה בגוים. וגבה ממלאכי
השרת שגם הם מזרזים מאד *בענין גאולתן[9] של ישראל כדכתיב
ואין אחד מתחזק עמי בכל אלה כי אם מיכאל שרכם ואמר ואשוב
להלחם עם שר פרס והמשיח יעשה יותר מכלם. ויתכן החכמה
למעלתו של משיח וקרבתו אל האלהים כי אברהם שקראו השם
הנכבד והנורא אוהבו וכרת עמו ברית ומשה שהיה קרוב להש״י מכל
האדם ומלאכי השרת העומדים עליו מימינו ומשמאלו כלם אינם
קרובים בידיעת הש״י כמשיח *כי כן[10] כתיב ועד עתיק יומיא מטא
וקדמוהי הקרבוהי ובמלאכי השרת כתיב אלף אלפין ישמשוניה ורבוא
רבבן קדמוהי יקומון ולכך אמר ישעיה שהוא ירום בשכלו אשר ישכיל
*מאד[11] את[12] הש״י ונשא וגבה מאד בידיעת שמו ית׳ יותר מכל
הנבראים לפניו וכבר אמרו אפי׳ בשאר צדיקים שהם גדולים יותר
14 ממלאכי השרת: יאמר הכתוב במשיח כאשר שממו עליך *רבים
וכו׳ ר״ל כאשר שממו עליך[13] להלעיג בך בתחלת באך ואמרו האיש
הנבזה העני ורוכב על חמור איך ינצח כל מלכי העולם אשר כלם
החזיקו בישראל ואיך יצילם[14] מידם וכן היה פרעה עושה[15] במשה
*שהיה מלעיג עליו[16] *כמו שאמר[17] הן בני ישראל לא שמעו אלי

---

[7] So M. [8] M. and V. [9] H.[1] בגדולתם; H.[2] בגאולתן.
[10] שכן. [11] H. omits. [12] O. and V. מאת. [13] So M. [14] M.
and V. יוציאם. [15] O. and H.[2] הלעיג. [16] So M. and V. which
omit שהיה. [17] M. שאמר משה.

ואיך ישמעני פרעה: כן יזה גוים רבים יאמר כאשר יאמרו[18] האיש 15
הזה משחת מראהו כן יאמרו עתה שתטיף מלתו עליהם ופיהם יפערו
למלקוש דברו: עליו יקפצו מלכים פיהם שיסגרו פיהם ואפי׳ בחדר[19]
משכיתם יהיו יראים מלדבר עליו ויאמרו איש אל רעהו גם במדעך
מלך אל תקלל:

מי האמין לשמועתנו יאמר כאשר באה שמועת המשיח liii. 1, 2
בעמים מי[20] בהם שיאמין זה[21]. וזרוע יי אשר הוא מוליך לימין
הגואל[22] כמו שהוליך לימין משה זרוע תפארתו על מי נגלתה שיאמין
בזה כי היה מתחלה כאלו הוא אילן קטן עולה מארץ ציה׳ שלא יגדל[23]
לעשות ענף ולשאת[24] פרי והוא[25] נבזה שאין[26] לו חיל ועם אבל[27]
עני ורוכב על חמור כאשר היה הגואל הראשון משה רבי׳ ע״ה בבאו
למצרים הוא[28] ואשתו ובניו על החמור: איש מכאובות מצטער 3
על עונות ישראל שגורמין איחורו ומונעין אותו מהיות מלך על עמו[29].
וידוע חולי כי *החולה תמיד הוא מצטער על[30] הכאב והחולי[31] יאמר
על הצער *הבא בסבת רוב[32] החשק כמו שנ׳ וידבר לאמנון להתחלות
בעבור תמר אחותו וכן ואין חולה מכם עלי או[33] שיחלה ממש מן[34]
הצער כנוהג בבני[35] אדם: אכן חליינו הוא נשא כי הוא חולה 4
ומצטער על פשעינו שהיינו אנחנו ראויין להיות חולים ומצטערים בהם
והמכאובות שהיינו אנחנו ראויים להיות כואבים עליהן הוא סובל חזקם
כי הוא המצטער עליהם. ואנחנו חשבנוהו בראותנו אותו דל וחלוש *כי
הוא[36] נגוע מוכה אלהים ומעונה: והוא מחולל מלשון יחולל אילות. 5

---

18 M. היו אומרים. 19 M. בחדרי. 20 M. adds היה. 21 M. בה. 22 M. adds הזה. 23 M. יתגדל. 24 M. ולעשות. 25 M. adds היה. 26 M. שלא היה. 27 M. adds היה. 28 Only in M. 29 O. and H.^{2} ישראל. 30 So H.^{2}; the other MSS. תמיד הוא בצער כי. 31 H.^{2} והחולה. 32 So M.; the other MSS. ברוב. 33 H.^{1} adds מי and omits ממש. 34 O. על. 35 O. בני. 36 שהוא.

מוסר שלומנו עליו כי מוכיח בו. ובחבורתו נרפא לנו כי החבורה
שהוא מצטער ומתגורר עליה[37] תרפא אותנו כי השם יסלח לנו בזכותו
ונתרפא מפשעינו ועונות אבותינו ומלשון[38] ושב ורפא לו שלום שלום
לרחוק ולקרוב אמר יי ורפאתיו. וכל הלשונות האלו רבים בענין
הגאולה אנוש לשברך נחלה מכתך. אין דן דינך למזור רפואות תעלה
6 אין לך: כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו יאשים את ישראל בעבור
כי הם בגלותם ישימו כל כונתם[39] בעסקי העולם[40] *ומשים כל אחד
כוונה לעצמו[41] ביתו[42] ועסקיו[43] וראוי[44] להם להיות בוכים ולהתפלל
לפני[45] יי לילה ויום שיכפר על עון[46] ישראל[47] ויחיש קץ הגאולה כי
המשיח בתשובה יבא מיד ואם לאו יתאחר עד הקץ[48] הבא עליו
השבועה[49] כדכתיב וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם.
ונאמר ויי הפגיע בנו את עון כלנו כי העון הזה הנזכר פוגע בו כי הוא
מצטער כל היום על כי איחרו פעמי מרכבותיו ואנחנו אין אנו משגיחין
7 בכך אלא מתעסקין בעסקינו בתוך העמים: נגש והוא נענה כי בבאו
בתחלה עני ורוכב על חמור יבאו עליו נוגשי *כל עיר[50] ושוטריו
ויענו אותו בחירופין וגדופין כי יחרפו אותו ואת האלהים אשר הוא
בא בשמו כענין משה רבינו שאמר לו פרעה לא ידעתי את יי והוא
לא *ענה אותו ולא אמר[51] לו אלהי השמים והארץ אשר ישמידך
מהר אבל שתק וכן משיח לא יענה וישתוק ולא יחדל מלדרוש לישראל
ומלומר לכל מלך שבאומות[52] *כה אמר יי[53] שלח עמי ויעבדוני. והוא[54]

---

[37] So M.; the other MSS. עלינו. [38] מלשון. [39] M. adds ועסקם. [40] H.[1] זמניהם. [41] M. and H.[2] וכל אחד ואחד בונה לעצמו. [42] M. בית; H.[1] omits. [43] M. and V. ועסקא. [44] M. והיה ראוי. [45] H. and O. אל. [46] H. עונות. [47] M. עונם; V. omits. [48] M. עת קץ. [49] O. בשבועה and omits עליו. [50] O. העיר; V. adds ועיר. [51] M. ענהו ואמר. [52] H. adds בכל הארצות; O. omits. [53] So M. [54] M. omits.

כשה לטבח יובל יחשוב בלבו ויאמר[55] אפי׳ אם[55] יהרגוני אעשה
שליחות בוראי כי כן חובה עלי כמו שאמרו חנניה *מישאל ועזריה[56]
והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו׳. וכן אמרו ר׳ז׳ל כל המוסר עצמו
על מנת להעשות לו נס אין עושין לו נס. וכלשון הזה בעצמו אמר
ירמיהו ואני ככבש אלוף יובל לטבח. וכן אמר *אסף המשורר[57] ואהי
8 נגוע כל היום. ואומר כמו חללים[58] שוכבי[59] קבר: מעוצר וממשפט
לוקח יחשוב בלבו שלוקח לעצור בעצמו ומהיות[60] שר ושופט עליהם
ויחשוב[61]. ואת דורו מי ישוחח שיספר להם ויודיעם דרכי הש״י
ויאמר[62] כי אני[63] נגזר מארץ חיים בעבור פשע עמו[64] שהוא הנגע
שלהם וספר הכתוב בשבחו שלא ידאג על חייו רק[65] בעבור ישראל:
9 ויתן את רשעים קברו הנתינה תאמר בכתוב על גמר המחשבה בלב
כמו ונתתי את לבי לדרוש. אל תתן את אמתך. ותאמר על הדבור
כמו[66] ונתת את הברכה על הר גריזים. ונתן אותם על ראש השעיר.
אמר יתן בלבו שיהיה[66] קברו עם רשעי האומות כי יחשוב *ויאמר
ודאי[66] יהרגוני ובמקום הזה תהיה קבורתי *כמו חוצבי[67] מרום קברו
שר״ל[68] המקום שיחשוב שנקבר[69] בו כאשר ימות ולא נקבר בו
מעולם וכן בקברי אשר כריתי לי ולא נקבר בו עדיין. ואת עשיר
במותיו יאמר שיתן לנפשו מיתות הרבה עשירי השלוה שבישראל
שאינם חפצים בו כי[70] יחשוב שיהרגוהו[71] בסקילה או בשרפה והרג
וחנק ולכך אמר במותיו לשון רבים וזהו כדרך המתים בחשך[72] מצרים.

---

[55] So M. [56] O. וחביריו. [57] So M.; the other MSS. המזמור. [58] O. adds דוברי שקר. [59] So M.; the other MSS. שכני. [60] M. ולהיות. [61] M. omits. [62] So M. [63] M. הוא. [64] O. עמי; M. ישראל. [65] H. and O. אלא. [66] So M. [67] So M.; the other MSS. וחצבי. [68] So M. [69] M. שיקבר. [70] So M. [71] So M.; H. יהרגוהו; O. and V. יהרגוני. [72] M. בימי חשך של.

ואמר על לא חמס עשה לרשעים הנזכרים שהם האומות שלא בא
10 לגזול דבר משלהם ולא מרמה בפיו לעשירי ישראל: ויי חפץ דכאו
החלי כי רצה הש״י לזכותו בצער[73] שהוא מצטער בו שתשים נפשו
אשם שיחשוב *כי בו[74] אשם וחטא ובעבור מיעוט זכותו אירע[75]
כל זה כי יהיה לו זכות שלמה בזה. וטעם *אם תשים הם[76] דברי
השם הנכבד והנורא וחפצו שאמר שאם יסבול כל זה ותהיה נפשו שפלה
שלא יקרא תגר והרהור[77] אחר מדותי[78] הנה אתן לו שכר מדה כנגד
מדה שיראה זרע. ואמרו אם כמו אם תשוב ואשיבך לפני תעמד.
יראה זרע ויתקיים בו קרא דכתי׳ תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו
לשרים בכל הארץ ויאריך ימים *לעדי לעולם[79] כמו שנ׳ חיים שאל
ממך נתת לו אורך ימים עולם ועד. וכן אמרו בפרקי דר׳ אליעזר הגדול
דכתי׳ שנותיו כמו דור ודור. וחפץ יי בידו יצלח כי הוא ישלים הגאולה
אשר הש״י חפץ בה וילמד לכל העמים להשכיל ולדעת את יי וזהו
11 וחפץ יי כמו שנ׳ כי באלה חפצתי נאם יי: מעמל נפשו יראה ישבע
יאמר כי בעבור העמל שראה בעצמו ושבע קלון מכבוד בזכות זה
בדעתו יצדיק צדיק כי הוא ידע ויכיר מי ומי הם הצדיקים הראויים
להגאל וכן כל משפטיו יבין צדיקים כמו שנ׳ והריחו ביראת יי וכו׳
ושפט בצדק דלים וכו׳ ועונותיו של רבים הנזכרי׳ הוא *סבלם כי[80]
יתקן בהם תשובה כמו לכל סבל בית יוסף שר״ל תיקון ענינם[81] וכן
12 לכו לסבלותיכם: לכן אחלק לו ברבים שיהיו כל עמים רבים חלקו
ונחלתו ומן הגוים[82] העצומים יחלק שלל[83] לעמו ועבדיו. תחת אשר

---

[73] O. בפחד. [74] O. בו שהוא; V. בו כי; M. בו כי אם. [75] M. adds לו. [76] H. and O. את; V. omits. [77] H. ויהרהר; O. adds רע. [78] H. and O. מדותיו. [79] M. לעד ולעולם. [80] M. יסבול הוא. [81] ענינים and הענינים. [82] M. שלל גוים. [83] M. omits.

הערה למות נפשו שריקן[84] נפשו מכל דבר למיתה כלומר שגמר בדעתו[85] למות שמסר[86] עצמו[87] על מנת למות מלשון אל תער נפשי שר״ל *אל תרוקן אותה מחשקה[88] ומאשר היא מתאוה לראות כי תשלום הרצון יקרא מלוי הנפש כלשון תמלאמו נפשי ובטול החשק הוא עדוי הנפש. ואת פושעים נמנה ותחת שנמנה בלבו *להיות מכלל[89] הפושעים כאשר הזכרתי. והוא חטא רבים נשא בעת ההיא כי לא על פשעיו[90] היה לו רק על חטאם. ולפושעים יפגיע שיפגיע הוא בנפשו[91] עון החוטאים והפושעים כמו וה׳ הפגיע בו את עון כלנו. והנה לא נזכר *בפרשה שינתן בידי[92] שונאיו *ולא שיהרג[93] ולא שיתלה[94] על עץ[95] אלא שיראה זרע ויאריך ימים וירום וינשא[96] מלכותו בין הגוים ומלכים עצומים יהיו לו לשלל[97]:

Passage of the ויכוח.

אמר [פראי פול] הנה החכמים שלהם אמרו *כי המשיח יהיה[98] נכבד *מכל מלאכים[99] ואי אפשר להיות אלא[1] בישו[2] שהוא אלוה[3] בעצמו והביא מה שאמרו בהגדה ירום ונשא וגבה מאד ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת:

---

[84] O. שתיקן. [85] V. את דעתו; H. and O. בנפשו. [86] M. adds את. [87] O. נפשו. [88] H., O., and V. שלא תריקו אותם מחשקם; O. adds כל אותה מחשקה. [89] H. and O. לכלל; V. בכלל. [90] H. פשעו. [91] V. בעצמו ובנפשו. [92] O. בכל הפרשה שהוא ינתן ביד כל. [93] O. omits. [94] H. או יתלה. [95] Effaced in M. [96] M. ונשא. [97] The heading and end vary in all MSS. As they are the composition of the copyists, it has not been thought necessary to reproduce them. [98] St. במשיח שהוא. [99] St. מהמלאכים. [1] O. אלקים. [2] St. adds [שלהם]. [3] St. האלוה(המשיח ו).

אמרתי לו וחכמינו אומרים זה תדיר בכל הצדיקים גדולים[4] יותר ממלאכי השרת. ואמר משה רבינו למלאך במקום שאני יושב אין לך רשות לעמוד. ובכלל ישראל אמרו חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת אבל הכוונה לבעל ההגדה הזאת במשיח לומר כי אברהם אבינו גייר *גרים ודרש[5] לאומות אמונתו של הק׳ב׳ה וחלק על[6] נמרוד[7] ולא פחד ממנו. ומשה עשה יותר ממנו שעמד בשפלותו כנגד פרעה המלך הגדול והרשע ולא נשא לו פנים במכות גדולות שהכהו והוציא ישראל מידו. ומלאכי השרת *מזרזין ממנו[8] בעניין הגאולה שנ׳[9] ואין אחד מתחזק עמי בכל אלה כי אם מיכאל שרכם ואומר ועתה אשוב להלחם עם שר פרס. והמשיח יעשה יותר מכולם ויגבה לבו בדרכי ה׳ ויבא ויצוה לאפיפיור ולכל מלכי העמים בשם האל שלח עמי ויעבדני ויעשה בהם אותות ומופתים גדולים ורעים[10] ולא ירא מהם כלל והוא יעמוד בעירם ברומא[11] עד שיחריב אותה ואפרש הפרשה כולה *אם תרצה[12] ולא רצה׃

---

[4] St. adds צדיקים. [5] St. גויים והיה דורש. [6] O. עם. [7] O. adds המלך. [8] St. (מאד) מזדרזים. [9] St. כמו שאמר. [10] St. corrects ורבים; W. למורדים. [11] St. רומא. [12] Omitted in the MSS.

XXI. AHRON BEN YOSEPH (THE ELDER).

lii. 13 ישכיל יצליח כמו שכל דוד. עבדי י״א שעל ישראל כלו מדבר
והנכון שהוא קשור עם הברו נושאי כלי ה׳ שהמשכילים יותר הם
צעורים בגלות ומוסרים עצמם על קדושת השם. מספר נחמות כל אחד
ואחד לנחמת ישראל יותר מכללם. ואינו מהפשט להיות זה הפרשה
14 בעבור המשיח כי איננו חדל אישים. ירום ונשא נפעל: כאשר שממו
שב מן הנכור לנכח ויאמר כן כי משחת מאיש מראהו דרך לעג
15 והתול שצורת ישראל משונה משאר הצורות: כן יזה וישפוך דם גוים
רבים. ובא משחת במשקל ועתליה המרשעת ואינו מקרה ולא פעול
כמו שסברו זולתנו. ותוארו כשקל ופועלו לא יתן לו. עליו יקפצו
כמו בעבורו יסגרו מלכים פיהם מרוב התמהון כמו לא תקפוץ ידך.
כי אשר לא סופר להם מעולם באותו ההוד ראו לעבד ה׳:

liii. 1 מי האמין דברי ישראל מי האמין אם שמע ולא ראה שככה יתנשאו
2 עבדי ה׳. ומי היה מאמין את זרוע ה׳ על מי נגלתה: כיונק לפניו.
מוסב על מי האמין כמו יונקות. וי״מ לפני השם ואיננו פשט נכון.
ומי יאמין שיעלה שרש מארץ ציה והטעם שהיה בגלות והשם הביאו
בזה ההוד המופלא. לא תאר לו מקודם לכן. ונראה ולא מראה עד
3 שנחמדהו. וי״מ כי מלת ולא מקום שנים. והטעם ולא נחמדהו: נבזה
מצד נס יונקותיו שמתנסה בעולם. וחדל תואר ונסמך כמו חסר משוגעים
והטעם שאינו נחשב לפני אנשים. איש מכאובות שסובל צער האומות.

וידוע סמוך שהוא צעור וידוע חולי מרוב התלאות. וכמסתר פנים ממנו
4 רוב בני אדם להשתכל בדמותו שהיה נבזה ולא חשבנוהו: אכן חלינו
הוא נשא דברי המצערים שאנחנו היינו מחליאים ומכאיבים אותו והיה
סובל מרוב פחדו. ואנחנו חשבנוהו מוכה אלהים שהשם החליא אותו:
5 והוא מחולל מלשון חלי. מדכא אם היה מבעלי ההא היה נקוד בסגול.
מוסר יסור שלומנו וגמולנו עליו. והיה נראה לנו כשהיינו עושים לו חבורה
6 ופצע כי נתרפאנו. והראוי להדגש ובחבורתו: כלנו כשיכירו האמת יודו
כן דוגמא שקר נחלו אבותינו. וי״מ שאלו דברי שאר ישראל שנטו
בדיעות ידועות וכל אחד בחר מה שבחר. הפגיע בו כמו ויפגעו בו.
את עון כלנו כמו גדול עוני אם יקרך עון שהם ענין ענש:
7, 8 נגש נפעל מלשון נוגש. ולא יפתח פיו מוסב אל השה: מעוצר
וממשפט שם כי היה עצור בגלות ומעוצר אל עוצר לוקח. וממשפט
אל משפט ונקמה. ואת דורו שכל אחד מעבדי השם ויראיו את הצרות
שמצאוהו. מי ישוחח וידבר כמו במעשה ידיך אשוחח. כי נכרת
ונגזר מארץ חיים והיא ארץ ישראל שגלו משם. מצד פשעם היה נגע
להם. וי״ל ואת דורו מי ישוחח ויתפלל בעדם אחרי שנגזר מארץ
9 חיים. ומפשע עמו קרה להם נגע ונחתך הצדיק מהחיים: ויתן בכל
אשר יגזרו לו העכו׳מ׳ז. ואת עשיר כי ישראל ביד העכו׳מ׳ז כעני
ואביון. במותיו לשון רבים כמו ממותי חלל. וי״ל כן נתן קברו כמו
10 שיצא בדין רשע וחייב מות וכמו עשיר שמת בפשעו: וה׳ חפץ דכאו
כדי להרבות שכרו בשקל דברו לשלום. החלי בחסרון האלף כמו
למען החטי את יהודה והטעם שהחליאו בתחלואים רבים. אם תשים
כי נפשו תשים אשם התודה שהיסורין שבאו לו מצד אשם ר״ל מצדיק
השם. ומלת אם כמו אם רחץ ה׳ את צואת בנות ציון. יראה זרעו כי
11 יאריך ימים או יאריך מוסב אליו: מעמל שטרח בעצמו יראה טובה
וישבע מנעם ה׳. בדעתו כי יתן מופת לדבריו. יצדיק צדיק מי הוא

זכאי. עבדי לרבים שלא יאמר אומר ליחידים מקיים דבריו. וי״ל עבדי
יהיה לרבים שכתוב בעבורם יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים. ועונותם
הוא יסבול כי הוא ידריכם בדרך טובה: לכן אחלק לו והקרן קיימת 12
לע׳ה׳ב. ברבים שמתו על יחוד השם. רבים הם גדולים כמו רבי
המלך. ואת ועם אנשים עצומים יחלק שלל. תחת אשר הערה למות
נפשו בשביל תורת השם כמו אל תער נפשי לשון יציקה ושפיכה.
ואת פושעים נמנה לוקה ביסורין כאילו פשע ולמפרע חטא רבים
נשא. ולפושעים ובעבור פושעים יפגיע:

XXII. נצחון ישן.

lii. 13 הנה ישכיל . . . מאד כל אותה הפרשה מפרשים המינים בישו
שנתייסר והומת וסבל יסורין בשבילם וגו׳ ותשובתו בצידו דכתיב
14 ירום ונשא מכלל דעד עתה לא היה כן: [וכתוב] כי משחת מאיש
מראהו ותוארו מבני אדם ואם אלהים הוא למה נפלו פניו ואם
תאמר מפני שהיו מכין אותו ומצערו אם אלהים הוא מה היה לו
15 להשחת על כך: כן יזה . . . פיהם כן יקרב אליו גוים רבים היה
לו לומר ר״ל שיקבוץ עמים רבים לאמונתו. אשר לא ספר להם ראו
והלא הם אומרים כי כל הנביאים נבאו עליו:

liii. 1 וזרוע יי על מי נגלתה הרי לך שלא נגלה מעשה ישו מעולם
2 לא לחכמים ולא לנביאים: לא תואר לו . . . אישים וגו׳ הלא הם
אומרים דהא דכתיב בספר תהלים במזמור רחש לבי דבר טוב
3 יפיפית מבני אדם זה ישו וכאן הוא אומר [עליו] נבזה וחדל אישים
ואם יאמר בחייו הוא יפה תאר אבל במותו הוא שאמר בו לא
תאר ולא הדר לו. תשובה ואם אלהים הוא מה מיתה הייתה בו
ומה שינוי הידור פנים היה ראוי להיות לו. וכמסתר . . . חשבנוהו
הרי אלו דברי תהפוכות כי דבר זה ידוע לכל הוא כי קודם שהומת
ונסתר מן הבריות לא היה נחשב למאומה בעיני האדם אלא לאחר
שמת טעו אחריו לומר לשמים עלה וכאן הוא אומר אם לא שהסתיר
4 פניו מבני אדם לא חשבנוהו: אכן חליינו הוא נשא במה הכתוב
מדבר אם תאמר שנשא עונם וכי מקודם שנולד ישו מי לא היה

נשיאות חטא והא כתיב נושא עון ופשע וגו׳ וגם לגבי קרבנות כתיב
וכפר עליו מחטאתו ונסלח לו וכתיב ויאמר יי סלחתי כדבריך וא״ת
בנשיאות חטא לא הוצלו מגיהנם אלא מפורענות ויסורין הוצלו
בסליחה זה והרי מצינו כי בחייהן נפרע מהן דכתיב ויאמר משה
שימו איש חרבו על יריכו וגו׳ ואומר ויפלו מן העם ביום ההוא
כשלשת אלפים איש הרי לך כי בסליחה זו לא הוצלו מן הפורענות
5 וא״כ סליחה זו למה אלא ודאי להנצל מגיהנם: והוא מחולל מפשעינו
מדוכא מעונותינו אומרים שבשביל עונותיהם סבל כל היסורים כדי
לפדותם מדינה של גיהנם והלא לפי דבריהם לא מפני פשע ועון
של בריות היה צריך לכך שהרי מה אומרים שאפילו בני אדם· שהם
בלא פשע ועון היו יורדים לגיהנם נמצא כי לא מפני פשעינו הוצרך
לסבול המיתה אלא כדי לבטל גזירתו שגזר שירדו הכל לגיהנם בין
טוב ובין רע וא״ת כל אודות המאמינים הוא כי מפני עוונותיהם
סבל כל זה שמיתתו מכפרת כל עונות מאמיניו א״כ כל מאמיניו
לאו בני מצוה הן ואין להם לחוש על גזל גניבה ורציחה וניאוף הרי
במיתתו הכל מכופר ונמצא שטובתו היא רעה וקללה לבריות:

XXIII. R. SHEM TOBH BEN SHAPRUT.

אמר המשלש כתיב הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד כאשר שממו עליך רבים כן משחת מאיש מראהו ותוארו מבני אדם ירצה שכאשר היתה גדולתו רבה כן היתה השחתתו רבה: כן יזה גוים רבים ר״ל כן ימשול בגוים רבים: מי האמין לשמועתנו וכו׳ ויעל כיונק וכו׳ נבזה וחדל אישים פי׳ שהיה נבזה בעיני היהודים: אכן חליינו הוא נשא וכו׳ ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה ר״ל שהיה אלוה מוכה ומעונה: והוא מחולל מפשעינו מדכא וכו׳ ר״ל שבחבורתו נרפא לנו עון אדם: כלנו כצאן . . . וה׳ הפגיע בו עון כלנו פי׳ *הוא קבל המיתה[1] בעדנו: נגש והוא נענה וכו׳ ר״ל שקבל המיתה ברצונו: מעוצר וממשפט לוקח ואת דורו מי ישוחח ר״ל שאין מי שיכיר דורו ר״ל זרעו ובפשע העם בא לו המיתה: ויתן את רשעים קברו פי׳ שתלאוהו בין ב׳ גנבים: תחת אשר הערה למות נפשו וכו׳ והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע הנה אלה הכתובים מעידים ומגידים בפי׳ משתקים כל חולק על ענין ישו משיחנו ועל קורותיו:

ענה המיחד. אם פרשה זו נאמרה על ישו יש לי ה׳ תשובות בדבר: הא׳. הנה אמרת שהמשורר קרא עליו יפיפית מבני אדם וגם ירמיה קראו זית רענן יפה פרי תואר ועתה אמרת שכן משחת מאיש

---

[1] שקבל הוא מיתה.

מראהו וכו׳ נבזה וחדל אישים נאמר עליו זה הפך הקודם: הב׳.
ירום ונשא וגבה מאד איך נאמר על האלוה והלא הוא רם ונשא
שוכן עד וקדוש ואל תשיבני מעתה אקום יאמר ה׳ שנראה *שאמר
עתה[2] שכן דרך ל׳ה׳ק קומה למה תישן ה׳ אבל חלילה שנקרא
לאל בשום פסוק חלש ומשחת: הג׳. הנה הנביא קראו איש מכאובות
וידוע חולי והנה ידוע חולי לא[3] נאמר כי אם על מי שהתמידו עליו
חולאים והנה ישו לא מצינו בכל ספריכם שחלה רק ביום שקבל
המיתה לבד והמיתה לא נקראת חולי בשום מקום: הד׳. כתיב נגוע
מוכה אלהים ומעונה ולדבריכם מוכה אנשים מבעי ליה ועוד איך
הוא אלוה והכתוב קראו מוכה אלהים שנראה שיש אלוה ממעל לו
מצוה להכותו ועוד וה׳ הפגיע בו עון כלנו שנראה שהאל הפגיע בו
והוא נפגע וכן וה׳ חפץ דכאו החלי: הה׳[4]. דכתיב מפשע עמי נגע
למו ולדבריך נגע לו היה לו לומר ועוד אם תשים אשם נפשו יראה
זרע יאריך ימים שטעמו לפי דעתך *כי ישים[5] אשם נפשו כמו אם
כסף תלוה את עמי כלו׳ כי כסף א״כ הוא חוטא שאשמה נפשו
וא״ת שהאשם ר״ל המיתה שקבל[6] א״כ נפשו מתה[7] ואתם אומרים
שהבשר לבדו מת ועוד יאריך ימים והלא נתלה בן לב׳ שנה וא״ת
שר״ל האלהות בשהוא חי לעולמים *זה לא[8] יתכן *שלא נאמר[9]
אריכות ימים כי אם בעולם הגשמי אמנם בעולם הרוחני לא יפול
בו זה ועוד יראה זרע איה זרעו וא״ת שטעמו תלמידיו א״כ היה
לו לומר בנים כי שם זרע יורה על הבא משכבת זרע ועוד גנאי
הוא לאלוהות לקרוא[10] עבדי בכל מקום ועוד דכתיב ואתם עדי נאם
יי ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא

---

[2] שעתה. [3] על מי. [4] M. 119 in all passages without the article. [5] אם תשים. [6] לקבל. [7] המיתה. [8] והלא. [9] שלא נמצא; שנאמר. [10] לקרוהו.

לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה: אמר המקצר להיות הנוצרים
עושים עיקר גדול לאמונתם מזאת הנבואה עד שלפי דעתי על נבואה
זו נתיסדה אמונתם אמרתי להאריך בה קצת ויש לי בדבר ארבע
תשובות: הא׳. אם על ישו נאמר איך אמר הנה ישכיל עבדי שנראה
שעד הנה היה סכל בלא דעת ואיך יתכן לומר זה על האלוה: הב׳.
מוכה אלהים אם טעמו שהוא אלוה מוכה כדבריך זה הפך *אמונתך
שאתה אמרת[11] שלא סבל היסורין[12] רק הבשר: הג׳. באלוה איך
יפול בו שום הכאה: הד׳. מעמל נפשו יראה וכן תחת אשר הערה
למות נפשו שיראה שהנפש סבלה העמל והמות זה הפך אמונתך[13]
שלא סבל המיתה רק הבשר:

ונראה שכל הפרשה נאמרה על ישראל שהם מוכים ומעונים
ביד האומות ויקראו[14] עבדי שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב
וכן אמר ישעיה עצמו למעלה זכר אלה יעקב וישראל עבדי אתה
יצרתיך עבד לי אתה וישראל לא תנשני וכן בהרבה מקומות:

lii. 13 ואמר[15] הנה ישכיל עבדי שעם היות ישראל עתה לעם סכל ובזוי
יבא זמן שישכילו ויעלו למעלה גדולה ויצליחו במעשיהם כמו ויהי
14 דוד בכל דרכיו משכיל: ואמר שכאשר שממו... התבוננו ירצה[16]
שכאשר היו מספרים בגנותם עד עתה האומות והיו משחתי[17] המראה
ורעי[18] התואר כן ישלטו באויביהם ויספרו בשבחם ומעלתם מלכים
רבים וכ״ש שאר העם:

liii. 2 ואמר ויעל כיונק לפניו וכשורש מארץ ציה שמתחיל לצמוח בלא
תאר והדר משל ליציאתם מן הגלות בהשתנות פנים ועם כל זה
יחמדום האומות לעתיד לבא ויתמהו ויאמרו זה לזה העם שסבל עול

---

[11] שאתם אמרתם אמונתכם; O. אמונתיך and omits the following two words. [12] יסורין; המיתה. [13] O. אמונתיך. [14] ונקרא. [15] נאמר. [16] וירצה. [17] משחת. [18] ורעה.

3 גלותינו. ואנחנו חשבנוהו שהיה נבזה וחדל אישים: איש מכאובות וידוע
חולי וכמסתר פנים ממנו נאמר על שפלות ישראל בין האומות
ושהם מחשיבים[19] אותם לאיש מכאובות וידוע חולי כשאומרים להם
שיש להם חולי ידוע והוא הווסת כמו שקדם שער ג׳ פ׳ י׳ וכאלו
4 *הסתרנו פנים[20] למיאוסם ופחיתותם: אכן חליינו הוא נשא ומכאובנו
סבלם ירצה שחושבים שישראל אינם בעולם רק לסבול רעות העולם
5 ומכאוביו כמו שכתב מחמד: והוא מחולל מפשעינו מדכא וכו׳ ר״ל
שחושבים שכל עונותם ופשעם נשואים עליו כאלו הוא שעיר המשתלח
וממנו יקחו מוסר כשהם בשלום ר״ל כי נזהרים אז לחטוא פן יקרה
להם כאשר קרה לישראל בסבת חטאם. ובחבורתו נרפא לנו. הוא
6 באשר חושבים שכל המצר לישראל נרפא מעונותיו: כלנו כצאן תעינו
איש לדרכו פנינו וכו׳ הוא נאמר על אמונתם שהם חושבים שאנחנו
הרגנו לישו באשר במיתה ההיא נתכפרו כל עונותם ואנחנו נענשנו
7 במיתתו עונש כולם[21]: נגש והוא נענה . . . נאלמה הוא נאמר על
ישראל שסובלים[22] גלותם בסבר פנים יפות ושומעים חרפתם
8 ושותקים[23]: מעוצר . . . נגע למו טעמו שהאומות לוקחים *אותם
ואונסים אותם ואת ממונם[24] אם בעוצר טעמו באונס ואם במשפט
שלהם משפטי רשע. ואת דורו מי ישוחח טעמו אם באנו לשוח
ולספר *במקרה כל דור ודור מהם[25] מי יוכל לספר רוב תלאותיהם
ומקריהם עד שגזרו אותם מארץ החיים בשמדות שלהם. ומפשע עמי
נגע למו ר״ל שהאומות אומרים שבעון ישראל יבא להם רעה ולכן
חובה עליהם לכלותם או הם דברי הש״י כלומר שכל אלו התלאות
באו להם לישראל שהם עם ה׳ לפי שפשעו וחטאו ולכן הסתיר

---

[19] חושבים. [20] הסתרת פניו. [21] גדול. [22] היות סובלים;
O. היות ישראל סובלים. [23] ואינם משיבים. [24] ואונסים אותנו
ואת ממונינו. [25] מקריהם בבל דור ודור.

פניו הש״י מהם שלולי זה לא היה להם יכולת לאומות עליהם כמו
10 שנ׳ אם לא כי צורם מכרם וכו׳ וז״ש הכתוב וה׳ חפץ דכאו החלי...
יצלח כלומר שזה מאת ה׳ היתה להם ליסרם על פשעם והראשון
9 נראה לי יותר: ואומר ויתן... בפיו ירצה שדרך האומות להתעולל
עלילות ברשע על היהודים וכאשר רואים איש אחד יהודי עשיר[26]
מבקשים עליו עילה בענין ימיתוהו[27] ויקחו את ממונו על לא חמס
בכפיו[28] ולא מרמה בפיו ואז יהיה נקבר בקברי הרשעים כדין הרוגי
ב״ד וככה עושים ג״כ לבלתי עשירים באמרם שהם עשירים ושממון[29]
11 להם: וה׳ חפץ דכאו החלי ואמר מעמל... יסבול ירצה שהעמל
שסבל בגלות שקבל[30] בסבר פנים יפות וישבע במתנת חלקו באשר
הוא יודע אשר בזה יצדיק לרבים לראות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו
יסבול ויכפר עונותיו כאשר בזה נשלם כפרת עונותיו ועון אבותיו
כמו שאמר הכתוב תם עונך בת ציון לא יוסיף עוד להגלותך הפך
כי לא שלם עון האמורי עד הנה וכתיב אבותינו חטאו ואינם ואנחנו
עונתיהם סבלנו וזה שהגלות והעמל שסבל יהיה כפרת עונותיו ועון
12 אבותיו ובניו: *ואמר לכן[31] אחלק לו ברבים... נמנה ר״ל שיזכה
לחלוק שלל אויביו בשכר אשר הערה למות נפשו על קדושת ה׳. ואת
פושעים נמנה במשפטי האומות כמו שאמר ויתן את רשעים קברו
והוא נושא עוניו ועון אבותיו ועון בניו דכתיב אבותינו חטאו וכו׳.
ולפשעים ר״ל בעבור כמו אמרי לי כלומר[32] כי הוא היה מתפלל
בעד החטאים והפושעים כמו שאמר הכתוב ודרשו את שלום העיר
וכתיב ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי ע״כ[33]:

שאלות אשר חבר מאסטרו אלפונסו המומר על ס׳ מלחמות ה׳
ותשובת המחבר עליו:

---

[26] M. 119 adds מדי. [27] מיתתו. [28] עשה. [29] ושטמון.
[30] וקבלנו. [31] ולכן אמר. [32] M. 137 adds בעבורי. [33] The following is only to be found in M. 157.

אמר המשלש. מה שהקשית עלי על מה שאמ׳ כן משחת מאיש מראהו מפרי זית רענן אינה קושיא כי ישתנה האדם בהשתנות המקרה. וטעם כן משחת מאיש מראהו מצד האנושות ומזה הצד יש אלוהים ממעל לו. ואומ׳ איש מכאובות וידוע חולי באותו זמן שהיו מצערים אותו קודם המיתה והנה ידוע על כל ישראל שעלו לרגל שהיה כן. ואמרו נגוע מוכה אלהים שהרשעים הסכלים היו חושבים כן שבדין תורה היו מענישים אותו על פשעיו. ואמרו ויי חפץ דכאו ר״ל מצד האנשות ואמרו כי נגזר מארץ החיים מפשע עמי נגע למו טעמו כמו שאמ׳ הכתוב ועונותם הוא יסבול לפי שאותה מיתה והריגה שהרגוהו היה נגע להם שע״כ יהיו בגלות עולמית כמו שאמ׳ הכתוב ויהי עתם לעולם. ואומ׳ יראה זרע יאריך ימים ר״ל על התלמידים והם תלמידיהם יאריכו ימים לעד. ואמרו תחת אשר הערה למות נפשו ר״ל פטירת נפשו מבשרו[34] . . .

ענה המיחד. דחייתך בפסוק לא תואר ולא הדר שישתנה האדם בהשתנות מקריו מצד חולי ויגיעה אינה לפי שויעל כיונק לפניו וכשורש מארץ ציה ירצה שבעת החלת עלותו מדבר ואם אז היה נבזה וחדל אישים בלי תואר והדר מתי היה כזית רענן יפה פרי תואר. גם ידוע חולי לא יאמר בעת המכות שהיו מכים אותו אז תכף להכאתו היתה תלייתו כמו שנאמ׳ במאטיו פ׳ [כ״ז][35] וא״כ לא היה לו זמן שיחלה מהמכות וגם לא נזכר בכל האיונגיליו שחלה מהם ולא שהיו מכים אותו מכות גדולות רק שהיו טופחים לו בפניו דרך קלון ואפי׳ לדבריך היה ראוי שיאמר ידוע מכות. גם לפי דבריך בפי׳ מוכה אלהים שהוא על העונש שהענישוהו א״כ מומת ונהרג אלהים הי״ל כי העונש שהענישוהו כדין לא היו נגשים והכאות רק המיתה. גם אם כפי מה

---

[34] The continuation in the MS. refers to other passages of Isaiah. [35] A blank space in the MS.

שפי׳ שמפשע עמי נגע למו ר״ל בשביל מה שפשעו במיתתו א״כ לא היה ראוי שיקרא אותם עמי. כי לאויבים נחשבו לו והיה ראוי שיאמר העם סתם כמו רד כי שחת עמך. ועוד אחרי אשר הוא קורא אותם עמי אחר המיתה והפשיעה שעשו נראה שלא אבדו ישראל שמם כדבריך גם מה שאמרת שיראה זרע יאמ׳ על תלמידיו איננו אמת שלשון זרע יורה על הבא מטפת הזרע וא״א שיאמר על התלמידים במלת פנים כמו שפי׳ במקומו . . .

XXIV. R. MOSHEH KOHEN IBN CRISPIN.

A.

פירוש פרשת הנה ישכיל עבדי החמודה להר׳ משה הכהן ז״ל בן קרשפין:

הפרשה הזאת הסכימו המפרשים לפרשה על גלות ישראל וא׳ע׳פ שנאמרה בלשון יחיד: הנה ישכיל עבדי דחקו לומר שהוא כמו ואתה ישראל עבדי וגו׳ וא׳ע׳פ ששם מדבר על עם ישראל שהוא לשון יחיד וכאן לא הזכיר ישראל אלא עבדי סתם. ואין לנו לפרשו על ישראל. ועוד כי שם קרא כל ישראל בשם ישראל אביהם או בשם יעקב כמו שנא׳ שם ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך אבל כאן שאמר עבדי לבדו וכל הפרשה בלשון יחיד ואין שום הכרת[1] שמכריח אותנו לפרשה על רבים ולמה זה נוציאה מפשטה ונפרש אותה על כלל ישראל. ויש מהמפרשים שפירשה על הצדיקים בעולם הזה שהם לחוצים ומעונים ולעתיד ישכילו ויזהירו כזוהר הרקיע. וגם אלו הוציאו הפסוקים מפשטם שהם מדברים בלשון יחיד ופירשום על הרבים. וכמדומה לי שננעלו בפניהם דלתי הפירוש של פשט הפרשה הזאת וילאו למצוא הפתח ועזבו דעת רבות׳ ז״ל ונטו אחרי שרירות לבם ודעתם. ואני רוצה לפרש הפרשה הזאת על דעת ר׳ז׳ל שפירשוה על המלך המשיח ואזהר בכל יכלתי לשמר דרך הפשט

---

[1] MS. הכריח.

ולא אדחוק להוציא הפסוק מפשטו ואולי לא יעבור עלי כל כך דחקים וריחוקים מהפכו כמו שעבר עליהם ובכתבי פירוש הפרשה ארמוז על המלות שבה שמוכיחים למבין שאין פירושם כמו שמפרשין אותה הטוענין בעדינו ומפרשים את הפרשה על האלוה כדי שיהיה בפירושי זה תשובה לטענתם תוספת על פירוש הפרשה:

הנה ישכיל עבדי אומר תחלה שמצינו במקרא מזכיר עבדי על הנביא כמו משה עבדי ואיוב עבדי וכן על הנביאים בכלל אל עבדיו הנביאים וכן על כל ישראל כי עבדי הם וכל זה ידוע שנאמ׳ על בני אדם שנולדו מאיש ומאשה ואפי׳ על מלאך שידוע לנו בברור שהוא מלאך לא מצינו השם הזה לפי שהשם הזה אינו נופל אלא על מי שמשתדל ומשעבד את עצמו לעבודת השם ומטה את עצמו ואת כל מחשבותיו לעבדו בכל לבבו ובכל נפשו ובכל איברי גופו שזהו בכל כחו כעבד הנאמן שנא׳ בו כי בכל כחי עבדתי את אביכן ומסלק את עצמו מעבוד זולתו ולכן נקרא עבד יי שבחר לעצמו להיות עבדו. ועבודה זו עיקרה בלב שנא׳ ולעבדו בכל לבבכם וזה איננו נאמר על המלאך רצו׳ לומ׳ על איזה שכל נפרד מהשכלים הנפרדים שלא יתכן לומ׳ עליו עבודה זו כלל אלא בלב ולא בזולתו כיון שאינו גוף ולא כח בגוף. כש׳ וכש׳ שאי אפשר שיאמר עבד על עצם הבורא ית׳ כדברי הטוענינו כנגדנו בטענת השלוש ואומ׳ שאותו האיש היה מעצם הבורא ית׳ והכל עצם אחד אלא שנחלק לשלשה עצמים אב ובן ורוח ושהבן נתגשם וירד לארץ עם הדבר הזה שאי אפשר לאמרו וכ״ש לציירו ואפי ברעיון אם תאמר שהיה היאך היה קורא את עצמו עבדי ששעבד עצמו לעבדני והוא הוא עצמו להיקרא האיש לעצמו עבדי זה שקר ניכר. ירום ונשא וגבה מאד אומר עוד שגם מיכאן תשובה לטוענין כנגדנו כי המלות האלה בלשון הזה אינם נאמרים אלא על העתיד שהיה מתנבא הנביא על כי לעתיד יתרומם

ויתנשא ויגבה מאד וידוע שהמלות האלה אינם נופלים על האלוה כלל
כי איך יתנבא הנביא שהוא בן אדם על האלוה שעדיין לעתיד ירום ונשא
וגבה ונראה שלא היה כן לשעבר והאלוה אם הוא אלוה כך היה לשעבר
כמו שהיה לעתיד. ואם יאמרו שהוא אומר על הגשם שנתגשם בעולם הזה
ועליו ג״כ אמר עבדי תשובתם בצדם משני צדדים האחת כי מאמרו
הנה ישכיל עבדי יראה שלא תלה שם זה של עבדי אלא במשכיל וידוע
שהגשם אינו משכיל אלא הנפש היא המשכלת ועל המשכיל הוא אומר
עבדי ועליו הוא אומר ירום ונשא וגבה. ועוד שבגשמות שנתגשם בעולם
הזה לא ראינו בו מעולם לא[2] התרוממות ולא התנשאות עד שנהרג:

lii. 13 ועתה אחזור לפרש הפרשה: הנה ישכיל עבדי מאמרו הנה ישכיל
יראה שכל המעלות שאומר עליו הם מצד שכלו שישכיל ויגיע בהשגת
שכלו למעלה גדולה מאד ממעלת כל האנשים השלמים שהיו בעולם.
ירום ונשא וגבה מאד דרשו ר׳ז׳ל ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה
משלמה מאד ממלאכי השרת. ירום מאברהם שהיה תחלה אברם ואחר
כך אב המון ירום ממנו. ונשא ממשה שהיה נשיא נשיאי הלוי ונביא
אשר לא קם בישראל כמוהו והושיע את ישראל תשועה גדולה ביציאת
מצרים והיה שמעו הולך בכל המקומות עד אשר נבהלו מפניו אלופי
אדום ואילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען. וזה[3] ינשא יותר
ממנו כי בקבצו את נפוצותינו מארבע כנפות הארץ יתנשא בעיני כל
המלכים אשר בכל העולם וכלם יעבדוהו וינשאוהו עליהם וכן ניבא
עליו דניאל ואמ׳ וכל עממיא אמיא ולישניא ליה יפלחון שלטניה שלטן
עלם וגו׳ וכתי׳ וכל שלטוניא ליה יפלחון וישתמעון. וגבה משלמה
שגבהה מעלתו עד שנא׳ בו וישב שלמה על כסא יי למלך ואמרו ז״ל
שמלך על העליונים ועל התחתונים. ומלך[4] המשיח שתהיה השגתו בשכלו

---

[2] MS. אלא. [3] MS. זה. [4] MS. מלך.

תגבה מעלתו יותר ממנו. מאד ממלאכי השרת שתהיה השגתו בשכלו קרובה מהשגתם וזאת מעלה רבה עד מאד שיגיע מורכב מחומר להשיג השגה קרובה מהשגת הנפרד לפי׳ נאמר עליו שכחו רב ממלאכי השרת שהם אין להם שום עכוב בהשגתם והמורכב יש לו עכוב גדול בהשגתו מצד חמרו ולכן כשמגיע להשגה גדולה מהנפרד אומ׳ עליו שמעלתו גבוהה מאד וכחו רב מכחם. והמשיח הזה יתכן שלא יולד בתוך גלות ישראל במקום שהם כפופים תחת האומות בכל אפסי הארץ כי שם ברוב השעבוד אי אפשר שיולד אדם שיגיע אל המעלה הרמה הזאת אלא יתכן שיש מקומות בעולם שיושבים בהם ישראל באהלים בתוך המדבר ואינם תחת ממשלת האומות אלא שהם גולים מארצם ואולי הם מכלל ישראל שהגלה סנחריב מלך אשור לחלח ולחבור ואחרי כן הלכו אליהם משפחות מבית דוד ובפרט המשפחה הטהורה שעתיד לעמוד ממנה מלך המשיח. וכשיולד עבד יי זה מיום שיעמוד על דעתו יהיה תמיד פרוש להשכיל ולהשיג מהאל ית׳ כל מה שאיפשר להשיג עד אשר יגיע למעלה שלא עלה אליה זולתו מבני אדם ומעת שיעמוד על דעתו יחשב גם בעמו ישראל ובשעבודם וצרתם ויצר לו מאד בכל צרתם ועל היותם נדחים ונפוצים בקצות הארץ ותגדל דאגתו עד אשר ברוב הדאגה ישתנה זיו מראהו ממראה בני אדם ומרוב הדאגה שידאג עליהם יאחזוהו צירים וחליים רבים כי רוב הדאגה מביאה לידי חליים רבים בגבורת המרה השחורה כאשר הוא ידוע לרופאים וכל היסורין הבאים עליו מצד דאגתו עלינו ולא[5] בעבור שום חסרון או שום חטא בעולם שיהיה בו עד שיהיה נענש ביסורין ובמכאובות כי הוא שלם בתכלית השלמות כמו שאמ׳ עליו הנביא ונחה עליו רוח יי וגו׳[6]. אמנם כל מכאוביו וחלייו בעבורנו

---

[5] MS. אלא. [6] MS. ואו׳.

תמיד הוא מתפלל ומתנפל ומשתטח לפני אל בעדנו שימהר זמן
גאולתנו עד אשר יחיש הבורא ית׳ זמן גאולתנו בחמלתו עליו ועל עוצם
דאגתו שדואג עלינו והוא שאמר הנביא אני יי בעתה אחישנה שיחוש
לגאול אותנו קודם שיגיע הזמן וזה יהיה בחמלתו על רוב צרתו
אשר צר לו עלינו. וכל כך תהיה רוב דאגתו וצערו שיצטער עלינו
עד שלרוב חוליו ומכאוביו יבזוהו רואיו ויחשבו עליו שברוב חסרונו
וחטאתיו הביא עליו אלהים כל היסורין ההם או יחשבו עליו שהבורא
ית׳ מביא עליו יסורין של אהבה כי לא יאמינו שיביאו עליו כל כך
יסורין מצד דאגה. ומצד שמתיחסים את הדבר לחסרונו ולחטאתיו
הוא נבזה בעיניהם ואינם מחשיבים אותו לכלום והם לא ידעו. שזו
שלמות גדולה בו שיהיה אב רחמן לרחם עלינו יותר ממשה רבינו
ע״ה וברוב רחמנותו עלינו יגרום לעצמו כל החליים והיסורין ההם
עד שישמע הבורא תפלתו ויראה ברוב צערו וירחם עלינו למענו
ויחיש גאולתנו וישלחהו לגאול אותנו ולבסוף הבורא ית׳ ישלם לו
גמולו על כל דאגתו אשר דאג עלינו וירבה את זרעו ויאריך ימיו
ויחלק לו חלק בארץ בין הרבים ויתן לו שלל גויים עצומים. זהו ענין
הפרשה הזאת בכלל ועתה אפרשנה בפרט כל פסוק ופסוק בפני עצמו:
14 כאשר שממו עליך רבים אומ׳ על ישראל שהם יושבים שוממים
עליו על עכובו שמתעכב מלבוא. כן משחת מאיש מראהו כלו׳ כן
גם הוא מצטער הרבה על עכוב ביאתו לגאול אותנו עד אשר ברב
דאגתו וצערו נשחת מראהו ממראה כל איש וכן נשחת תארו מרב
הדאגה מתאר בני אדם. ומה שהתחיל לדבר תחלה נכח כאשר שממו
עליך רבים וחזר אחר כך לדבר נסתר כן משחת מאיש מראהו
והיה ראוי לדבר תחלה גם בלשון נסתר כאשר שממו עליו רבים
אמנם דרך הפסוק לדבר כך נכח ונסתר כמו שמעו עמים כלם שהיה
15 לו לומר כלכם וכן כלם תשובו אומ׳ כלם ישובו וכן רבים: שוב

אמר כן יזה גוים רבים כלו׳ כך כאשר הוא משחת מאיש מראֵהו בבואו לגאול אותנו יפזר גויים רבים ויפיץ אותם עד אפסי ארץ כדרך המזה שהוא מפזר הדם. ואמ׳ בלשון יזה לפי שיפזרם בלי טורח כמי שמזה דם כמו שנבא עליו ואמ׳ והכה ארץ בשבט פיו וכן מצאתי שתרגם יונתן כן יזה גוים רבים כדין יבדר עממין. עליו יקפצו מלכים פיהם יסתמו את פיהם מלדבר כי מרוב גבורתו ועוצם נפלאותיו ורב אימתו המוטלת עליהם אשר יכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע יתמהו מגערתו עד אשר יסתמו את פיהם מלדבר ברוב תמהם על ענינו. כי את אשר לא סופר להם ראו כי א׳ע׳פ שסופר להם הרבה מענינו יותר ויותר ראו בו ממה שסופר להם. ואשר לא שמעו התבוננו ומה שלא שמעו מעולם עליו מגודל מעלתו ורב חכמתו ימצאו בו בהתבוננותם בענינו ולכן הם תמהים עד שאינם יכולים לדבר וזהו יקפצו פיהם יסתמו כמו ולא תקפץ את ידך וכן ועולתה קפצה פיה או אמור יקפצו יפתחו כמו מקפץ על הגבעות שאומ׳ על פתיחת רגליו כשהוא מדלג וכאן הוא אומר שיפתחו עליו המלכים את פיהם לספר גדולתו ועוצם מעלתו. ויש מפרשים כן יזה מלשון דבור והוא פועל יוצא כן יעשה לאחרים שידברו והדבור דומה להזאה שהוא מזה וזורק דבריו לשומעים שכן מצינו על הזית המים נאמ׳ נטפו מים ונאמ׳ על הדבור אל תטיפו וכיון שהזכירם בלשון אחד למדנו שענינם אחד. אמ׳ כאן על הדבור יזה ויהיה כאן הפירוש לפי זה כי לפי שמשחת מאיש מראהו יעשה לגויים רבים שידברו עליו בצאתו לבא לגאול אותנו ויאמרו האיש כזה שמשחת מראהו ותארו יבא להושיע ולגאול אומה עצומה כישראל המפוזרים בכל פאות ואחר כך בבואו להלחם עם המלכים לגאול את ישראל מתחת ידם וראותם גבורתו ועוצם נפלאותיו יקפצו עליו פיהם יסתמו את פיהם מלדבר כי יראו בו פלאות אשר לא סופר להם ויתבוננו

בו מעלות גדולות שלא שמעו מעולם עד אשר יתמהו וישתוקו או
יפתחו את פיהם לספר גדולתו כמו שפירשתי:

liii. 1 שוב אמר מי האמין לשמועתנו כלו׳ מי היה יכול להאמין את
השמועה אשר שמענו עליו שהיו אומ׳ לנו על פי הנביאים שנתנבאו
עליו שהיה בא לגאול את ישראל ביד חזקה ובזרוע נטויה עד אשר
ראינו הדבר בעינינו. וזרוע יי על מי נגלתה זרוע כנוי לגבורה לפי
שהזרוע הוא עיקר איברי הגבורה וכן הוא אומר לך זרוע עם גבורה
כלומ׳ על מי נגלתה מעולם גבורת יי שימשל בה על כל בני אדם
2 כמו שנראתה על המשיח הזה ומעולם לא נראתה על זולתו: שוב
אמר ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר
פירושו בא לפרש ענין גדולו היאך היה גדל ואמ׳ ויגדל עבד יי זה
כמו ענף ושרש שיצאו מארץ ציה וגדלו קודם ממנו וראינום בעלות
הענף משרש שיצא חסרת מים או שאומ׳ על שניהם כיונק וכשרש
שיצאו שניהם מארץ ציה לפניו שאין לכל אחד מהם לא תאר ולא
הדר אליו דומה המלך הזה שכל כך היתה דאגתו ועצבו עלינו מיום
שעמד על דעתו וגדל בדאגה ההיא עד אשר לא תאר לו ולא הדר
בענף ההוא אשר ראינו מקודם לכן עולה משרש שיצא מארץ ציה
או שניהם ענף ושרש שיצאו מארץ ציה. כיונק ענף כמו ואל נהר
יונקותיה והרי הוא כאילו היה כתו׳ ויעל כיונק וכשרש מארץ ציה
לפניו כלומר שראינו צומחים בארץ קודם ממנו שלא היה להם לא
תאר ולא הדר אליהם דומה עבד יי זה. ונראהו ולא מראה ונחמדהו
כלו׳ משעה שראינוהו[7] שבא לגאול אותנו א׳ע׳פ שאין מראהו כמראה
אדם מרב השנוי שנשתנה על ידי דאגתו כמו שפירשנו לרוב נפלאותיו
העצומות ופעולותיו הטובות והחמודות ותשועתו שמושיע אותנו נחמדהו

---

[7] Marg. נר׳ שנראהו.

נחמוד להתקרב אליו ולראותו. ויש מפרשים שהוא ענין אחד ונראהו
ולא מראה ולא נחמדהו ולא חוזר על שניהם כי מרוב שנויו שנשתנה
3 ממראה בני אדם לא נחמוד ראייתו: שוב אמר נבזה וחדל אישים
פירוש נבזה הוא בעיני העולם מרוב מאיסותו. וחדל אישים הפחות
שבבני אדם או אמור חדל יהיה מאישים שלא יהיו מתחברים עמו
מרוב מאיסותו. איש מכאובות וידוע חלי בעל מכאובות ומזומן לחליים
ככה יאמרו עליו כל רואיו. וכמסתר פנים ממנו כלו׳ לרוב מאיסתו
יהיו רואיו כמסתירים פנים ממנו שלא יוכלו לראותו לרוב שנויו.
נבזה ולא חשבנוהו כלו׳ וגם אנחנו המשתוקקים לראותו כל כך נראה
מראיתו נבזה עד אשר לא חשבנוהו כל׳ לא נחשבהו לגואל שיוכל
4 לגאלנו ולהלחם לנו[8] לכל מה שאנו רואים מרוב חולשתו: אכן
חליינו הוא נשא בא לפרש סבת חליו ומכאוביו שהכל בא עליו
בעבור דאגתו ועצבו אשר ידאג על חליינו אשר חלינו מרוב עונינו
הרי הוא כאילו הוא נשא עליו כל חליים וכל יסורין שבאו עלינו או
אמור נשא כמו שא נא חטאתי שברוב חמלתו ותפלתו עלינו יכפר
בעד פשעינו. ומכאובנו סבלם סבל עליו מכאובינו כמו נושא סבל
שכל משא מכאובינו נשא עליו והוא נכאב מאד מהם. ואנחנו חשבנוהו
נגוע מוכה אלהים ומעונה כלו׳ ואנחנו לא נאמין שיהיה אדם בעולם
שידאג ויצטער כל כך אפי׳ בעבור בניו עד שישתנה מראיתו כל כך
כ״ש בעבור עמו אלא ודאי נאמת בלבבנו שהיסורין העצומים ההם
הבאים עליו שאינם[9] מדאגתו אלא מפני חסרונו ושגגותיו הרבים באו
עליו היסורין מצד עונש ולפיכך נחשבהו נגוע מוכה אלהים ומעונה
5 כלו׳ מאת אלהים באו עליו היסורין האלה: שוב אמר והוא מחולל
מפשעינו כלו׳ אין הדבר כן כי אין זה עונש מאת אלהים אלא שהוא

---

[8] MS. עלינו. [9] MS. שאינה.

מחולל מפשעינו מלשון חיל כיולדה כלו׳ יאחזוהו חילים מרוב הצרה
שבאה עלינו מצד פשעינו. מדכא מעונותינו כתוש ומשובר כמו דכא
לארץ חיתי לדכא תחת רגליו ואת דכא ושפל רוח כלם לשון שבר
וכתישה כלו׳ מהצרות והיסורין הבאים עלינו מצד עונותינו הוא דואג
כל כך עד שהדאגה משברת אותו. מוסר שלומינו עליו י״מ שהוא
מלשון שלימות כמו ותשלם כל המלאכה ויבא יעקב שלם כי לא
שלם עון האמורי אבן שלמה וצדק כלם לשון שלמות הם ויהיה בכאן
פירושו לפי זה מוסר שלומנו מוסר כלנו שלמים. וי״מ מלשון שלום
ויהיה בכאן הפירוש לפי זה המוסר שהיה ראוי לבא עלינו בעת שהיינו
בשלום כלו׳ הייסורין שהיו ראויים לבא עלינו הרי הם כאלו כלם באו
עליו. ובחבורתו נרפא לנו כלו׳ וא׳ע׳פ שהוא עומד בצער גדול
ממכאובות וחליים בחברתנו עמו וקרבתנו אליו נרפא לנו מכל תחלואי
צרותינו. וי״מ מלשון חבורה ונפלה ממנו הדגש כמו חברברותיו שהם
הכתמים שבנמר הדומות לחבורות שבבשר האדם שנראים בתמים
והחבורה כמו שריטה ובלשון ר׳ז׳ל החבורה היא כשנצרר הדם על
ידי המכה ולא יצא כאמרם אי זו היא חבורה שאינה חוזרת נצרר הדם
א׳ע׳פ שלא יצא ועניינו בכאן לפירוש זה כי בחבורות שיצאו על
בשרו מרוב דאגתו עלינו מרחם השם עליו ומרפא אותנו בחמלתו עליו
על רוב צערו שמצטער עלינו: שוב אמר כלנו כצאן תעינו איש לדרכו 6
פנינו ויי הפגיע בו את עון כלנו כלו׳ בצאן אשר אין להם רועה והוא
הולך ותועה בשדה אנה ואנה כך היינו אנחנו תועים במעשינו ובדרכינו
וכל איש ממנו פונה לדרכו ואיננו פונה לדרך עבודת האל וגדול עוננו
מנשוא ולפיכך נתחיבנו בגלותינו עונש מרובה והרי הוא כאילו העונש
ההוא שהיה ראוי לבא עלינו בעונינו הפגיע בו השם עונש העון ההוא של
כלנו: שוב אמר נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל[10] 7

[10] MS. יבא.

כלו׳ עונש עונינו שהזכיר שהוא נראה שמפגיע בו הבורא כשבאין
עליו היסורין ההם אשר הוא גורם אותם לעצמו כמו שפירשתי. אומ׳
כשהוא מצטער הצער הזה דומה כאיש שנוגשים אותו לקחת ממנו
שהוא מצטער הרבה והנגישה היא בממון כמו לא יגש את רעהו.
והוא נענה העינוי הוא נופל על הגוף וכשסובל החליים והמכאובות דומה
כאיש שמענים את גופו במכות ומיני ענוים. ואומ׳ שהוא רוצה בכל
זה ומקבלו בסבר פנים יפות. ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל
שאינו פותח פה לצעוק. וכרחל לפני גוזזיה נאלמה ולא יפתח פיו
8 ואמ׳ כרחל לפי שהנקבה חלושה מהזכר: שוב אמר מעצר וממשפט לוקח
כלו׳ דומה הוא ברוב שינוי מראיתו למי שהיה עצור בבית הסהר
ימים רבים ויושב ודואג תמיד שמא יוציאוהו להריגה עד אשר נשתנה
זיו מראיתו ברוב דאגתו וכן הוא דומה למי שהיה עומד במשפט לפני
השופטים והם דנין אותו להמיתו אשר נהפכו פניו לפני המת וזהו
מעצר וממשפט לוקח שהוא דומה לאיש אשר לוקח מעצר וממשפט.
עצר שם המקום שהאדם עצור שם והוא לשון עכוב שמעכבים את
האדם במקום ומונעים אותו לצאת משם כמו נעצרה נא אותך וכן
נעצר לפני יי מעוכב שם להתפלל וכן בהיותו עצור בחצר המטרה
תפוש ומעוכב שם. ואת דורו מי ישוחח שוחח לשון דבור כמו במעשה
ידיך אשוחח כלו׳ הגדולה והתפארת תראה על ידו לעמו בדורו מי
יוכל לדבר ולספר עוצם הגדולה ההיא דרך הפלגה כמו מי מלל
לאברהם. כי נגזר מארץ חיים ומפשע עמי נגע למו כלו׳ כי ענין
המשיח הזה נפלא מאד מאד כי הוא מורכב משני ענינים הפוכים
נשמתו גזורה מארץ חיים כלו׳ מאת המלאכים החיים וקיימים לעדי עד
והם השכלים הנפרדים אשר נאצל שכלו מהם ועלה במדרגת ההשגה
למעלה שלא עלה אליה זולתו כמו שפירשנו למעלה. וגופו מפשע עמי
כלומר מחובר מדאגות ומכאובות וחליים מדאגתו מפשע עמו ומצרותם

עד אשר הוא משונה במראיתו ובמכאוביו וחלייו מזולתו וזה לגודל
שלמותו אשר איננו חושש על צער גופו בהיותו מכיר מדריגת הגוף
וחסרונו בעולם השפל הזה אשר אין לו שום קיום ולא עמידה על ענין
אחד אלא משתנה תמיד מענין לענין ומהיותו אב רחמן עלינו עד
שאינו יכול לעמוד בבריאות גופו כשהוא רואה אותנו בצער הגלות
אלא נכנס בעבורנו בעובי הקורה לדאוג ולהצטער עלינו ולהתפלל
בעדנו עד אשר יגאלנו מגלותנו. ובהיותו מורכב משני ענינים כאלה
יתמהו עליו מאד מאד כל שומעיו וכל יודעיו שלא נשמע בעולם נביא
ולא חכם מורכב משני ענינים כאלה ויהיה במעלת השלמות כמוהו עד
אשר יחיש יי בזכותו זמן גאולתנו כמו שפירשתי למעלה באמרו
אני יי בעתה אחישנה כלו׳ כשיגיע עתה אחישנה קודם ליום זמנה
וזה יהיה בזכותו ובחמלת יי על רוב דאגתו ולפי שענינו נפלא מאד
הוא שנא׳ ואת דורו מי ישוחח מי יוכל לספר ופירש הסבה כי נגזר
מארץ חיים ומפשע עמי כמו שפירשתי. נגע למו חוזר לעמי כלומ׳ ומפשע
עמי שהוא נגע למו כלו׳ שמצד פשעם באו עליהם נגעים רבים: שוב
אמ׳ ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו מפרש הנגעים שבאו 9
על עמי מצד פשעם ואו׳ שחסידים וצדיקים רבים מהם נהרגו ויתן
הנותן עם הרשעים קברם ואין לך נגע רב לעמי מזה שנהרג ונתן
עם רשעים קברו כאילו היה ממינם כאמרו על אבנר הכמות נבל
ימות אבנר וכן העשיר שבעמל נהרג ונתן קברו עם הרשעים וזהו
ואת עשיר במותיו כלו׳ ואת העשיר במיתותיו שממיתין אותו במיתות
רבות ונותנין גם כן קברו בבזוי עם הרשעים ולא יועילו לו עשרו
וכבודו[11] במותו. וזהו ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו כלו׳
ויתן הנותן עם הרשעים קברו של עמיו וכן את העשיר שבעמי[12] במותיו

---

[11] MS. לכבודו. [12] MS. in all passages עמי.

נתן את קברו עם הרשעים. על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו כלומ׳
10 כל הנגע הזה נתנו על עמי על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו: שוב
אמ׳ ויי חפץ דכאו החלי חזר למלך המשיח עצמו שהיה מדבר בו
בתחלה ואמ׳ שהחליים והמכאובות שיש לו לאחר שנודע שלמותו
בעולם לא נוכל ליחסם לשום חסרון שיש בו אלא נאמר שהם יסורין
של אהבה שיי חפץ לדכאו ולשברו על ידי החלי או אמור שחפץ יי
לדכאו ולהחליאו. החלי חסר אלף ופירו׳ החליא כלו׳ חפץ דכאו
והחליאו. ואחר שהדבר בחפץ הבורא ית׳ לא נשיג לדעת הטעם כי
לא ישיג חפצו בשלמות אלא הוא ואשר אנחנו מיחסים את חליו
ומכאוביו לחפץ השם לפי שאין אנו יכולין להאמין שיצטער אדם
כל כך צער בעד עמו או אפי׳ בעד בניו עד שיבאו עליו ברוב הצער
חליים ומכאובות כאלה. אם תשים אשם נפשו אם תשים נפשו את
עצמה לאשם כלו׳ שתשים את עצמה כאילו היא אשמה ותקבל כל
כך יסורין בעד אשמינו ופשעינו. יראה זרע יאריך ימים כאילו הבורא
ית׳ אומ׳ עליו אם הוא עשה זה בעבור עמי הנה שכרו אתו שיראה
זרע ויאריך ימים הפך ממה שהיו העולם חושבים עליו שהיו חושבים
ברוב חלישותו אינו ראוי להיות לו זרע כלל וגם אי אפשר שיאריך
ימים לרוב החלישות שרואים בו והבורא ית׳ אשר לא כמחשבותינו
מחשבותיו אמ׳ יראה זרע יאריך ימים כי ישיבנו לימי עלומיו ויתן
לו זרעו ויאריך ימיו. וחפץ יי בידו יצלח כלומ׳ וחפץ יי הוא שיצלח
בכל מעשה ידיו הנה גמולו על כל עינוי שענה את גופו בעד עם יי
שיתחזק ויהיה בריא עד אשר יהיה לו זרע ויאריך ימים ויצלח בכל
מעשה ידיו. וגם מכאן יש תשובה גדולה לטוענין עלינו שזה הפסוק
מוכיח שאין הפרשה מדברת באלוה כדבריהם כיון שאמר עליו
יראה זרע יאריך ימים. ואפי׳ שתאמר שעמו של אלוה נקראים בנים
כמו בנים אתם ליי אלהיכם וכן תלמידי הנביאים נקראים בנים בני

הנביאים זה יתכן אם היה אומ׳ בנים אבל זרע אי אפשר לומ׳ על
האלוה כי האלוה אין לו זרע. ועוד אמרו יאריך ימים יראה שאומרים
על זמן קצוב והאלוה אין לו זמן קצוב ואם היה אומר על האלוה היה
לו לומ׳ יעמוד לעולם ועד כמו יי ימלוך לעולם ועד או יי לעולם ישב
ורבים כאלה אלא ודאי אין הפרשה מדברת אלא על בן אדם ילוד
11 מאיש ומאשה בלי ספק: שוב אמ׳ מעמל נפשו יראה ישבע כלו׳
מפני העמל והצער שהביא על נפשו החיונית ועל גופו בעד עם יי
יראה כל טוב עד אשר ישבע ממנו. בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים
בא להזכיר גודל שלמותו שבדעתו הנכונה יצדיק הצדיק ויעמוד על
האמת בלא ראיה ובלא עדים אלא מאמתות דעתו הצלולה והשלימה.
עבדי לרבים כלו׳ כך יעשה עבדי לעיני הרבים שהם ישראל שאמר עליהם
בתחלת הפרשה כאשר שממו עליך רבים שהם ישראל שנא׳ בהם
ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ונאמ׳ רבבות אלפי ישראל לפי שהם
רבים וירבו יותר משאר האומות. ועונותם הוא יסבול כלו׳ ועונותם
של הרבים שהם ישראל הוא יסבול *ויכפר בעדם[13] ברוב שלימותו עד
12 אשר יסור עונם מעליהם ויהיו נקיים: שוב אמר לכן אחלק לו ברבים
כלו׳ כיון שהוא עשה כל זה להציל את ישראל הרבים אחלק לו חלק
רב ביניהם שיחלק לו הבורא ית׳ חלק בארץ ישראל כמו שאמ׳ ר״ל
בפרק יש נוחלין עתידה כל ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר חלקים
ומפרש שם חלק שלש עשרה למאן ואומ׳ שם לנשיא שבהם שנא׳
ביחזקאל כי חלק לנשיא העובד את העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל
ופסוק זה נאמר על מלך המשיח. ואת עצומים יחלק שלל כלו׳ ואת
הגוים העצומים שהם גוג ומגוג הבאים עליו יחלק שללם הוא וישראל
הרבים. תחת אשר הערה למות נפשו ששפך נפשו למות כמו ותער
כדה כלו׳ תחת אשר הגיע את נפשו עד שערי מות ברוב דאגתו

[13] Repeated in the MS.

וצערו על עם ישראל. ואת פושעים נמנה וגם לעצמו לבא עליו כל
כך יסורין עד שחשבוהו רואיו כפושע ומנו אותו עם הפושעים וכל
זה בגודל אהבתו וחמלתו על עמו ישראל. והוא חטא רבים נשא והוא
בשלימותו נשא חטאם של ישראל הרבים עד אשר יכפר בעדם והסיר
את חטאם מעליהם. ולפושעים יפגיע ובעבור הפושעים שהם ישראל
יתפלל וזהו פירוש חטא רבים נשא שהוא נושא חטאם על ידי שמתפלל
עליהם. יפגיע לשון תפלה כמו הפגיעו במלך וישתומם כי אין מפגיע
כי אין מתפלל ופגעו לי בעפרון כלם ענין תפלה ובקשה:

הנבואה הזאת התנבא בה ישעיה ע״ה על פי יי להודיע לנו ענין
המשיח העתיד לבא ולגאול את ישראל כיצד יהיה ענינו מיום שיעמוד
על דעתו עד שיבא ויגאול אותנו כדי שאם יעמוד שום עומד ויאמר
על עצמו שהוא משיח שנתבונן בדעתנו ונראה בעינינו אם נראה
שענינו כמו שאמ׳ הנביא בנבואה הזאת אז נאמין שהוא משיח צדקנו
ואם לאו לא נאמין בו:

נשלם פירוש הפרשה הזאת על המשיח שיגלה במהרה בימינו.
אמר סעדיה הכותב הנה העתקתי פי׳ הפרשה הזאת אולי ימצא בה תשובה
לתועים המפרשים אותה על ישו וכונתי לרדף ולחזר על פתחי הנבונים
ומאשר תשיג ידי אקיים דברי ר׳ז׳ל ודע מה שתשיב לאפיקורוס כפי
השגתי ודעתי וא׳ע׳פ שאין הפירוש הזה נכון בעיני ולא יתכן בעיני
לפרש הפרשה הזאת על המלך המשיח כלל לכונה מה ירגיש בה
המשכיל ונכון הוא לפרשה על כלל ישראל או על הנביא ירמיה ע״ה:

B.

אמר הממיר א׳ע׳פ שאתה מחפש וחוקר אחרי לסתור דברי וראיותי
שאני מביא לך על ביאת משיחנו ישו עתה אביא לך ראיות ברורות
מנבואת ישעיה הנביא היאך בא וקבל יסורים גדולים וא׳ח׳כ דין

מיתה לפדיון *ברואיו אשר היו[1] בגהינם והושיעם מיד השטן *הידוע
כמו שאמרתי לעיל[2] בעבור העון האוריגינאל שעשו אדם וחוה שלא
היה אפשר להתכפר כי אם על יד גדול מאדם הראשון ואי אפשר
להיות גדול מאדם זולתי ישו משיחנו שהיה אדם ואל ואם תרצה
להודות על האמת לא יהיה לך תשובה נכונה על הראיות שאביא לך
lii. 13 וזו היא הנבואה הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד ואמרו
חכמיכם בתלמוד ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת
מי היה גדול מאברהם ונשא ממשה וגבוה ממלאכי השרת כי אם
14 ישו משיחנו שהיה אדם ואל: ואמרו כאשר שממו . . . מבני אדם
ר״ל כאשר היתה גדולתו רבה כן משחת . . . אדם כלו׳ שנשחת
15 הבשר והתאר מהייסורים והמיתה כאשר צלבוהו: כן יזה גוים רבים
כלומר כן ימשול בגוים רבים. עליו יקפצו . . . התבוננו וכן היה שלא
סופר מעולם הניסים והנפלאות שראו שהיה עושה:

liii. 1, 2 מי האמין לשמועתנו כמשמעו: ויעל . . . הדר כלומר א׳ע׳פ׳י[3]
שלא תאר לו . . . ולא חשבנוהו שהיה נבזה בעיני היהודים ולא
חשבוהו והיה איש מכאובות וידוע חולי הם היסורים שעשו בו
3 היהודים: אכן חליינו . . . ומעונה כלומר אלקים היה מוכה ומעונה
4 לסבול עונותינו לתועלתינו: והוא מחולל . . . נרפא לנו ר״ל שבמיתתו
נרפא לנו העון האוריגינאל שהיו הצדיקים נמסרים לגהינם בעבור
5 אותו העון: כלנו כצאן . . . את עון כלנו ר״ל שקודם בואו היו
בני העולם תועים כצאן אשר אין להם רועה ואיש לדרכו פנו לעשות
איש הישר בעיניו [כי] היו מגששים כעורים קיר. וה׳ הפגיע בו את
6 עון כלנו ר״ל שנמסר למיתה לכפר[4] עונינו: נגש . . . ולא יפתח פיו
7 ר״ל שקבל המיתה ברצון נפשו לפדיון נפשותינו באמור: מעוצר . . .

---

[1] M. יצוריו שהיו. [2] M. כמשל. [3] O. א׳מ׳ת. [4] M. בשביל כפרת.

נגע למו ר״ל שאין מי שיכיר שום זרע שבא ממנו ובפשע עמי בא לו
8 המיתה: ויתן... מרמה בפיו וזה היה שבזמן שצלבוהו נתלו עמו[5]
9–12 שני רשעים: וה׳ חפץ דכאו... ולפשעים יפגיע. עתה ראה כי כל זאת
הפרשה מראש ועד סוף נאמרה על ישו משיחנו שלא תוכל להכחיש
אפי׳ דבר אחד שכלם נתקיימו בו [מראש ועד סוף] בכלל ובפרט:

השיב המאמיר אתה חשבת בלבך *שכל הראיות[6] שהבאת שנאמרה זו הפרשה על ישו משיחכם שאין עליהם תשובה הלא מה שכתוב קודם הפרשה ולאחריה ומה שכתוב בתוכה מבטלים דבריך ומחשבותיך שלא יקומו ולא יהיו:

אמר המחבר אל יאשימוני אם הארכתי בתשובת זאת הפרשה כי בהכרח הארכתי לפי שתופסים אותנו בה יותר מבכל שאר הוכוחים (ע״כ ואילו הם התשובות הראויות להם): הלא קודם הפרשה מורה[7] על קבוץ גליותינו לעתיד לבא (דכתיב) כי לא בחפזון תצאו וכו׳ ומאספכם אלהי ישראל ולאחר הפרשה כתיב רני עקרה לא ילדה וכו׳ וכתיב הרחיבי מקום אהלך וכו׳ כי ימין ושמאל... גואלך ה׳ וכתיב כי מי נח זאת לי וכו׳ כי ההרים ימושו וכו׳ הנה לך שלפני הפרשה מתנבא הנביא בנחמותינו ובקבוץ גליותינו ובנחמת ירושלים ובאמצע הזכיר בה שיאמרו האומות על ישראל בכלל בזמן הגאולה והאומות והמון ישראל על הצדיקים בפרט כשיראום בממשלה ובגדולה שיתמהו עליהם לפי שראום קודם לכן בזויים ושפלים בין העמים כמו שכתוב בה אמר יי לבזה נפש... מניקותיך כי לצדיקים בפרט יהיה גדולה עד אין תכלית לעתיד לבא כמו [שכתוב] ב(ספר) דניאל והמשכילים יזהירו... לעולם ועד. וזהו פי׳ הפרשה כפי הפשט:

lii. 13 הנה ישכיל עבדי וכו׳ זה נאמר על כל א׳ מהצדיקים דכתי׳

[5] M. אז. [6] M. שהראיות. [7] M. אמר.

בירמיה ואתה אל תירא עבדי יעקב . . . מרחוק וכו׳ וכתיב ואתה
אל תירא עבדי יעקב . . . לא אעשה כלה וכתיב אל תירא עבדי
יעקב וישורון בחרתי בו ולפי זה נאמר כאן הנה ישכיל עבדי כלומר
14 יצליח מלשון ויהי דוד בכל דרכיו משכיל: כאשר שממו עליך רבים
ר״ל שכל העמים היו תמהים ומשתוממים על שפלות ישראל בגלות
שנשחת מראיהם ותוארם יותר משאר האומות כי כאשר ר״ל שום[8]
א׳ מכם בזוי גדול לחברו קורא אותו יהודי וכמו שהיו שפלים ונבזים:
15 כן יזה גוים רבים כמו ששממו (על) שפלותו ודלותו כן ימשול בגוים
רבים כמו המזה דם באצבעו שישליכחו לכל צד[9] שירצה כן יעשה
מה שירצה בגוים רבים. עליו יקפצו מלכים פיהם שיתמהו המלכים
בראותם (כל) מעלתם וממשלתם. כי אשר לא סופר להם ראו מה
liii. 3 שלא שמעו מעולם מעלה גדולה כזאת לשום אומה: נבזה וחדל
אישים איש מכאובות וידוע חולי ר״ל שתמיד היו ישראל מוכים
ומעונים ביניהם. וכמסתר פנים ממנו שכל כך היו מאוסים בעיניהם
ער שהיו מסתירים פניהם מלהביטם. ע״כ דברי האומות. והמון
4 ישראל בראותם מעלת הצדיקים יאמרו: אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו
הוא סבלם ר״ל שיאמרו המון ישראל כי כל היסורים והחלאים שהיינו
חייבים לסבול בשביל עונותינו סבלו הצדיקים בעבורינו. נגוע מוכה
אלהים ומעונה ר״ל נגוע ומוכה מהאלהים כמו כי קללת אלהים תלוי
וכמו אש אלהים נפלה מן השמים וכמו כבוד אלהים כלם ר״ל
5 מהאלהים ורבים *דומים לזה[10]: והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו
הוא כמו שפירשתי למעלה שעל כל אחד מהצדיקים נאמר ובחבורתו
נרפא לנו ר״ל כי בחבורתו ובייסורין שסובלים כל אחד מהצדיקים
6 מכפרים על ישראל: כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ר״ל שיאמרו

---

[8] So both MSS. [9] M. מי. [10] M. כמוהם.

פושעי ישראל כלנו כצאן תעינו אחר שרירות לבנו והפגיעה והייסורין
שראויים לבא עלינו כלם הפגיע בהם הבורא כי הצדיקים נתפסים
7 בעון הדור: נגש והוא נענה . . . נאלמה כך חסידי ישראל בין האומות
נגושים ומעונים והורגים בהם ומענין אותם בגזירות ושמדות וחושבים
עליהם למחות שמם מן העולם לולי רחמי אל שלא יעזבם בידם[11]
ואימת המלכים דכתיב כי עליך הורגנו . . . ולא שקרנו בבריתך וזה
8 שאמר ואל יפתח פיו כלומר להטיח דברים כלפי מעלה: מעצר וממשפט
לוקח ואת דורו מי ישוחח ר״ל שכל היום עוצרים אותם (ושופטים
אותם) האומות במשפטים קשים. ואת דורו מי ישוחח ר״ל מי יוכל
להגיד ולהשיח כל התלאות והייסורים שסבלו כל דור ודור בגלות על
קדושת שמים. כי נגזר מארץ חיים ר״ל כמה צדיקים נהרגו בשמדות
ונגזרו בחצי ימיהם. מפשע עמי נגע למו ר״ל שהנגעים שהיו ראויים
לבא עלינו על פשעינו ועונותינו באו עליהם והנה למו לשון רבים כמו
9 שאכתוב לקמן הסבה בע״ה: ויתן את רשעים קברו ר״ל שנהרגו
הצדיקים במיתות משונות כמו שהורגים הרשעים המחוייבים מיתות
ב״ד ואינם נקברים אלא שמשליכים אותם לכלבים. וא״ת והלא נראה
מהפסוק שקוברים אותם דכתיב קברו ואיך אתה אומר שאינם נקברים
אני אראה לך פסוק דומה לזה ביהויקים מלך יהודה דכתיב קבורת
חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים או נאמר פי׳ אחר
ויתן את רשעים קברו ר״ל כמו שאין קוברים הרשעים הנהרגים במצות
ב״ד בקברות אבותיהם כי אם באשפות לבדם כך היו עושים האומות
לנהרגים מישראל קוברים אותם באשפות [לבדם] כדי שלא יסריחו
האדמה. ואת עשיר במותיו ר״ל כמו שהעשיר הרשע שמת ולא עשה
תשובה[12] בחייו ובזמן שמת הכל מקללים אותו ואת עולמו כך עושים

---

[11] O. כיום.

[12] O. adds וטובה.

לצדיקים הנהרגים מישראל ולפי זה אמר הכתוב ואת עשיר במותיו
השוה אותו במיתה ולא בקבורה לפי שהעשיר נקבר בכבוד. על לא
חמס עשה ואין בפיו מרמה וע׳כ׳ז עושים עמם כל הרעות שאפשר
ויכולת בידם לעשות עמהם: ויי חפץ דכאו החלי ר״ל לא היו 10
הצדיקים מישראל מדוכאים ביסורין [וחלאים] כי אם בחפץ הבורא
כדי להפרע מהם בעולם הזה על מיעוט עונות שעשו וג״כ לסבול
עונות פושעי ישראל שהרי הצדיקים תפושים בעון הדור כמו שמצינו
ביאשיהו מלך יהודה שהיה צדיק גמור ונהרג בעון דורו וג״כ כדי
לזכותם *לגדולה ולמעלה בעולם הזה לעתיד לבא לעיני כל העמים
וג״כ לעולם הבא שכרם הרבה מאד ומצינו שהנביא אמר דומה לזה[13]
רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל
עונותיכם וכן אמר שלמה כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכו׳. אם תשים
אשם נפשו ר״ל אם סבלו יסורים הצדיקים כמו אם היתה אשם
בנפשם על כן בשכר זה יראה זרע *יאריך ימים . . . הוא יסבול ר״ל 11
בשכר עמל נפשו יהיה לו כל זה ובשביל שיסבול עונותם[14]: לכן אחלק 12
לו ברבים ר״ל בשביל כל זה אתן לו חלק טוב משלל רבים ואת
עצומים יחלק שלל כל הגוים שיבואו על ירושלים למלחמה *עם גוג
ומגוג דכתיב ואספתי את כל הגוים לירושלים למלחמה וכתיב[15]
במלחמת גוג ומגוג ולא ישאו עצים מן השדה ... בוזיהם נאם יי.
תחת אשר הערה למות נפשו שכמה פעמים מסרו ישראל עצמם למיתה
על קדוש ה׳. ואת פושעים נמנה ר״ל שסבלו חסידי ישראל יסורים
*והיו כמו[16] פושעים *ובמיתתם של[17] צדיקים מתכפרים עונות הרבים
ובחייהם מבקשים רחמים על הפושעים א׳ע׳פ שמצירין להם כמו

---

[13] M. לע׳ה׳ב והנביא. [14] M. וחפץ ה׳ בידו יצלח. [15] M. דכתיב.
[16] O. כמו שהיו. [17] M. ומיתת.

שמצינו בדוד שהיה אומר על מבקשי רעתו תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה וכתיב ואני בחלותם לבושי שק עיניתי בצום נפשי. הנה לך *ראיות ברורות[18] שכל הפרשה מראש ועד סוף נאמרה על הטובה ועל הגמול שעתיד הבורא לשלם לישראל לעתיד לבא בשביל היסורין והמכות[19] שסבלו מהאומות בעולם הזה ויותר המעלה (והכבוד ו)הגדולה שינחיל להם הבורא לעתיד לבא עד שכל האומות ושאר המון ישראל יתמהו ממעלתם ומדרגתם כמו שכתוב והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככבבים לעולם ועד וגם פושעי ישראל יאמרו שבעונותם סבלו הצדיקים כל הייסורים והגזירות בע״ה״ז ושבשביל אותם מיתות ויסורים שסבלו הצדיקים נתכפרו עונותיהם של ישראל ויבא להם גואל בשבילם[20] והם מתפללים לבורא ומבקשים ממנו רחמים בעד פושעי ישראל זהו פשט הפרשה:

אבל מה שאתה אומר שכל זאת הפרשה נאמרה על ישו משיחכם אי אפשר מכמה פנים הלא אמרתי לך למעלה שקודם הנה ישכיל עבדי נבא הנביא על קיבוץ גליותינו דכתיב כי לא בחפזון תצאו וכו׳ ובסיום אותה הפרשה התחיל הנביא בנחמת ירושלים שישכין הבורא ישראל בתוכה כבתחלה כדכתיב רני עקרה לא ילדה וכו׳ כי ימין ושמאל וכו׳ ובאמצע הזכיר הגדולה והמעלה שיהיו לישראל באותו הזמן הנה א״כ אתה בונה יסודותיך (וראיותיך) על ענין רעוע וכשנהרס היסוד (כי אין לו קיום) ינתק הבית הנבנה עליו כי בתחלת דינא פרכא איתא הלא כתוב בתחלת אותה הפרשה הנה ישכיל עבדי היאך תוכל לומר שזה נאמר על משיחכם ולא תבוש לקרוא לאלהיכם עבד והלא האיונגיליאו שלכם מעיד כי האב והבן והרוח הם ג׳ בפירסונאס ואלוה אחד בסוסטנציאה ובפוטינציאה ובאביטוס ר״ל בעצם

---

[18] M. ראיה ברור׳. [19] M. והקלונו׳. [20] M. בזכותם.

וביכולת ובקנין אחד ואיך תעשה ממלך מלכי המלכים הק׳ב׳ה עבד.
וא״ת שבזמן שהיה בצורת אדם שהיה עבד ואחרי מיתתו שנעשה
אלוה ומלך הלא נתקיים בו הפסוק שאמר תחת שלש רגזה ארץ וכו׳
תחת עבד כי ימלוך. ועוד אתה משים בו שנוי ומקרה מה שאין בבורא
ית׳ דכתיב אני ה׳ לא שניתי וג״כ לא תוכל לשום אותו בגדר המקרה
כי הוא במאמר העצם הנה לך שתחלת דבריך סותרים (כל) ראיותיך:
כן משחת . . . אדם והרי אמרת שנאמר עליו יפיפית מבני אדם וכו׳
ועתה אמרת ההפך וזאת ראיה׳ עצמה למה שכתוב לא תאר לו ולא
הדר. נבזה וחדל . . . חולי שר״ל איש סובל יסורים ומכאובות כל
ימיו. מוכה אלהים ומעונה אם הוא היה אלהים היאך הכהו אלהים
וא״ת שר״ל שהאלהים עצמו היה מוכה ומעונה ושזאת היתה הצליבה
שצלבוהו הלא תשים לאלהיך מקולל דכתיב כי קללת אלהים תלוי:
ואת דורו מי ישוחח אמרת שר״ל שאין מִי שיכיר שום זרע שבא
ממנו ירשיעך פיך ולא אני שהרי כתוב עליו סמוך לזה יראה זרע
יאריך ימים אבל אין פירוש דור שאתם מפרשים ייניראציון זרע
כי אם אנשי כל דור ודור כמו דור הולך ודור [בא] ר״ל אנשי זמן
וזמן כמו שכתוב הדור הרע הזה (וכתוב ולפני ירח דור דורים והרבה
דומים לזה). ועוד אם חיה ליום השלישי כמו שאתם אומרים ושעלה
לשמים ושהיה בשוה עם האב ושהוא חי לעולמים באמרכם שהוא
אלוה אמיתי היאך נגזר מארץ חיים שפי׳[21] גלוריאה והיא נקראת
ארץ החיים כמו אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים: ועוד מפשע עמי
נגע למו היה צריך לומר לו כי למו הוא לשון רבים דכתיב תבא
כל רעתם לפניך ועולל למו משעיר למו. וא״ת למו שר״ל לאנושות
ולאלוהות שאתם קוראים אומאניטה אי דיביניטה הפסדת דבריך

[21] M. שם.

שהרי עיקר אמונתך הוא שלא סבל היסורין והמיתה (האלהות) כי
אם הבשר: וה׳ חפץ דכאו החלי כל זה הפסוק מבטל דבריך שאתם
אומרים שמעצמו וברצונו בא לקבל המיתה לפדיון יצוריו והיה לו
לומר והוא חפץ שידכאוהו אלא נראה שלא היה בו החפץ כי אם
בבורא: ועוד אם תשים אשם נפשו אם הוא היה אלוה איך תשים
בו אשם. וא״ת אם תשים אשם שר״ל מיתה היה לו לומר אם תשים
גופו או בשרו שהרי אתם אומרים שנפשו הוא האלהות שבו. וא״ת
שהאשם הוא החטא כפי דרך הכתוב הרי אלהותו חטא. וא״ת שהאשם
היא המיתה הרי אלהותו סבל המיתה: ועוד יראה זרע יאריך ימים
היאך נתקיים בו זרע כי איה הזרע שראה. וא״ת כי אתם הזרע שלו
(באמרכם) שאתם בניו היה לו לומר יראה לו בנים כי *זרע נק׳[22]
על שם טיפת הזרע היוצא מן האדם שממנו מתעברת האשה ובלשונינו
נקרא זרע ובלשוניכם נקרא איספירמה (והיאך אוכל לומר שהיה
לאלהיכם איספירמה). ועוד היאך האריך ימים שהרי אתם אומרים
שהמיתוהו בן ל״ג שנים ועדיין לא הגיע לחצי ימיו. וא״ת יאריך
ימים שר״ל האלהות האריך ימים כשהוא חי לעולמים ולא נוכל לשום
אריכות ימים כי אם בבשר ודם שחיה ימים רבים (וא׳ח׳כ מת) דכתיב
למען יאריך ימים על ממלכתו וכתיב למען תאריכו ימים על האדמה
(ולגבי שלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים) וג״כ כתוב כל
ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע [וכדומה] בכל אלו נופל
לשון אריכות ימים לפי שסופם למות אבל גבי חי עולמים היאך תוכל
לומר יאריך ימים. ועוד כתוב וחפץ ה׳ בידו יצלח נמצא שלא היה
הוא ה׳: ועוד כתוב מעמל נפשו יראה ישבע גם זה לא תוכל לאמרו
עליו לפי שאתם אומרים שלא סבל העמל והצער כי אם הבשר ולא

[22] M. הזרע.

הנפש שאתם אומרים שהוא האלוהות שבו: לכן אחלק לו ברבים
ואת עצומים יחלק שלל אם על ישו משיחכם נאמר מתי חלק שלל
ברבים. ואת עצומים א״ת בעוד שהיה [בבשר] בצורת אדם הודיעני
מה היא המלחמה שנלחם ומי היו הרבים והעצומים שחלק שלל עמם
זה לא תמצא בשום מקום כתוב לא בפסוק ולא באיונגיליאו. וא״ת
שלאחר מיתתו שהיה אלוה אז חלק שלל היאך תוכל לומר באלוה
שהוא מחלק שלל ומי חלק לו שלל והרי הוא עצמו אלוה לפי דבריך.
ועוד הרי הבורא מוריש ומעשיר ומשפיע ומחלק שלל ועושר לאשר
ישר בעיניו ואיך תוכל לומר שהבורא יסייע לבורא בענין שיחלק שלל
אוי לו למי שמאמין דבר בזה שהרי אין שכל[23] בעולם שיוכל לסבלו:
תחת אשר הערה למות נפשו איך תוכל לומר דבר זה על ישו במה
שאמרת שקבל המיתה ברצונו בלי שום הכרח לפדיון יצוריו וזהו שכתוב
תחת אשר הערה למות נפשו כלומר שקבל המיתה ברצונו והלא
האיונגיליאו שלכם מעיד ההפך שאומר שם שהיה ישו ירא ומרעיד
מן המות שכתוב שם ויאמר ישו לתלמידיו נגעה נפשי ממות ונפשי
אבלה ויראה מהמות ובלטין טריסטה אנימה מיאה לוטבית אי
טימואית די מורטי. ועוד כתוב שם שהיה מתפלל לאביו והיה
אומר אבי העבר ממני את המות וזה יהיה ברצונך ולא ברצוני כלומר
שלא היה ברשותו להעבירו. ועוד אתם אומרים שבזמן שנתלה שחרה
לו עד מות ואמר אלי אלי למה עזבתני וכו׳ וכל זה כתוב שם
באיונגיליאו שלכם ואיך אתה אומר שנאמר עליו תחת אשר הערה
למות נפשו וכו׳. ועוד איך תאמר שמת נפשו והרי אתם אומרים שלא
מת כי אם גופו ולא נפשו שהוא האלהות על כן כל ראיותיך בטלים
(ומבוטלים): ועל ההגדה שאמרת ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה

[23] O. סבל.

ממלאכי השרת ושאי אפשר לומר כל המדרגות האלו בשום אדם בעולם כי אם בישו שהיה אל ואדם א'ע'פ שהבאת אותה בתחלה לא השבתי עליה אלא בסוף לפי שעשיתי עיקר להשיבך בתחלה על עיקר דרך הפשט כי ההגדה איננה עיקר להשיב עליה (כי היא כשמה רֵטֹצִיאוֹ בל'ע'ז) ואם רציתי לא הייתי משיב עליה כי כן אמרו ח'ז'ל אין משיבין על ההגדה כי מה שאנו מאמינים מן התלמוד לעשות ממנו[24] עיקר הוא הדינים וענין הזיווג בקידושין ובחופה וג"כ הגיטין ויבמות ושאר מנהגים שתקנו לנו ח'ז'ל מאיסור והיתר והדומים לאלו כולנו מוכרחים לנהוג בהם ולהאמין דבריהם כי מפיהם אנו חיים וזהו התלמוד שאנו עושים ממנו עיקר לפי שנשאו ונתנו בדברים האלו חכמים גדולים ונקבעה ההלכה כמי שראו שהאמת עמו בסברא נכונה ובראיות גמורות. אבל ההגדות שאמרו חכמים ידועים אין אנו עושים ממנו עיקר לפי שהיתה כל אחת מהם דעת יחיד ולפעמים היה אומר הרב לתלמידים ההגדה כדי לשמחם או לפעמים היו ישנים והיה אומר להם הגדה של תימה כדי לעוררם כמו שמצינו שרבינו הקדוש היה דורש לתלמידיו והיו קצת מהם ישנים עד שאמר להם בקול גדול אשה אחת ילדה במצרים ששים רבוא בכרס אחת והקיצו הישנים לאותה תמיהה וא"ל ר' היאך אפשר להיות כך א"ל יוכבד ילדה את משה שהיה חשוב בכל ישראל שהיו ששים רבוא. וכן לפעמים היה החכם ר"ל שום דבר בחכמה שאינו רוצה לגלותו ולפרסמו והוא אמרו דרך הגדה ומשל כענין ספר *כלילה ודימנה[25] ולא היה רוצה לפרסם הפנימי להמון לפי שחכם אחר שיקרא אותה ההגדה יבין כונתה וההמון ג"כ ירצו בקריאתה לפי שמשתעשים במשל כמו רומאנצי וזו היתה כונת שלמה המלך בספר שיר השירים.

---

[24] M. אמת. [25] Both MSS. כלימה ודימונה.

ולפעמים היה אומר החכם שום דבר גוזמא בדבר שאי אפשר להיות שהוא חוץ מהטבע כמו שאמר החכם לגבי עוג מלך הבשן שאמר מחנה ישראל הוא שיעור תלת פרסי אטול טורא בר תלתא פרסי וארמי עליהון עקר טורא בר תלתא פרסי[26] ושוי על רישיה (בעי למרמי עליהון) אתו נמלים וחפרו טורא הדין ונפל על צואריה בעי למירמי מעילויה ונשתברו[27] שניו והיינו דכתיב שני רשעים שברת (אל תקרי שברת אלא שרבבת) וכי יש להאמין האגדה הזאת כפשטה והלא אין פתי בעולם שיאמין שיוכל שום אדם נברא לעקור הר של שלש פרסאות ולהגביה אותו על ראשו אלא בהכרח יש לומר או שאמר החכם דבר זה דרך גוזמא שאולי עקר עוג אבן גדולה מאד להשליך עליהם להרוג מקצתם א׳ע׳פ שלא היתה אחת מעשרים בפרסה אפי׳ הכי היתה גוזמא גדולה. וכן אמרו ח׳ז׳ל שמצינו בתורה בנביאים ובכתובים שבכולם יש דברים של גוזמא ואינם כפשטם. בתורה כתיב ערים גדולות ובצורות בשמים בנביאים דכתיב ותבקע הארץ לקולם בכתובים ותהום כל העיר עליהם ותאמרנה הזאת נעמי וכן בתלמוד [מצינו] בענין הפרוכת שהיה במקדש שהיו שלש מאות כהנים מטבילים אותה וג״כ בענין גפן זהב שעשה הורדוס בבית המקדש כמה היתה גדולה וג״כ בענין התפוח שהיה באמצע המזבח ועל זה אמר רבא (כמה) גוזמא. וג״כ בתלמוד דבתרא אמר רבא לדידי חזי לי ההיא אקרוקתא דהוה באקרא דהגרניא ואקרא דהגרניא כמה הוה שיתין בתי אתא תנינא ובלעא לאקרוקתא אתא פישקנצא[28] ובלעא לתנינא וסליק ויתיב באילנא תא חזי כמה נפיש חילה דאילנא. ועוד אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קא אזלינן בספינתא והוה סגיא

---

[26] M. continues לארמי עליהון. [27] O. ונשתרבבו. [28] O. בנשקנצא.

בין בין שצא לשצא דטורא[29] תלתא יומי ותלתא לילותא איהו בדלאי ואנן בשיפולא דילמא אמרת לא סגיא מיא וספינתא כי אתא רב דימי אמר כמיחם[30] ביעתא הוה אזלינן שיתין פרסי ופתק פרשא גירא וקדמא ליה ההיא ספינתא ועוד אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קא אזלינן בספינתא וחזינן ההוא כוורא[31] דיתבא ליה אבלא טינא באוניה ומית ורמיה מיא לבר וחרב שיתין מחוזי ואכלי מיניה שתין מחוזי ומלחו מיניה שיתין מחוזי ונגדו מגלגלא דעיניה[32] תלת מאה גרבי מישחא וכי אתאי בתר תריסר ירחי שתא חזאי דהוו קא מנסרי מגרמיה לבנא שיתין מחוזי מיניה וכן רבים הגדות כאלו. או אפשר שההגדה הזאת שאמר החכם רצה לרמוז בו ענין אחר כמו שאח״ז״ל עוג היה אליעזר עבד אברהם ונוכל לומר שהיה רוצה לבא להלחם עם ישראל בזכות שלשה האבות שנקראו הרים דכתיב שמעו הרים את ריב ה׳ וכו׳ ושתפלתן של ישראל שנמשלו לנמלים שיש להם כח בפה תשש כחם והזכות שהיה לעוג בהשמוש ששמש לאבות וגם בענין דבר זה דבר החכם דרך גוזמא באמרם ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת שר״ל שמעלת הצדיקים של ישראל תהיה לימות המשיח גדולה עד לאין תכלית עד שדבר דרך גוזמא ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת:

וכיון שאתה מביא לי ראיה מח״ז״ל אני אביא לך ראיה מהם שהגדה זו נאמרה על צדיקי ישראל כמו שאמרו ח״ז״ל בסנהדרין פרק חלק אמר ר׳ אחא גדולים צדיקים ממלאכי השרת וכו׳ ופסוק מלא יש בתורה דכתיב וישר אל מלאך ויוכל וגם כן נוכל לומר על דרך השכל שמעלת הצדיק גדולה ממלאכי השרת לפי שמאחר שהאדם נברא מארבע יסודות שיש בו יצר הרע מצד החומר וטבע נפש

---

[29] O. דכוארה. [30] O. ברחת. [31] O. כאורא. [32] O. דאיניה.

הבהמית והוא כובש את יצרו ומכניע תאוותיו הגשמיות ומגביר ומשתרר שכלו אצל חומרו ומתעסק במושכלות ובעבודת בוראו הלא הצדיק שנהג במנהג הזה הוא גדול ממלאכי השרת לפי שמלאכי השרת אינם חמריים ואין תימא בהיותם נקיים מחטא. ועוד נסמך החכם לנבואת זכריה הנביא שאמר דומה לזה דכתיב ביום ההוא יגן ה׳ . . . ומלאך ה׳ לפניהם וקודם הפסוק הזה אמר והושיע ה׳ את אהלי יהודה בראשונה וכו׳ הרי לך סיוע מהפסוק קרוב מאותה הגדה שאמר וגבה ממלאכי השרת וגם ראיות מהתלמוד וגם על דרך השכל שההגדה והפרשה נאמרו על המעלה והכבוד שיהיו לישראל בימות משיחנו לעתיד לבא וכל דבריך אין להם על מה שיסמוכו:

אמר הכותב עם היות שכל אלו דברים נכוחים למבין ומספיקים להשיב בהם לאפיקורוס ע׳כ׳ז מקום הניחו אבות עולם להתגדר בו כל בעל שכל נבון וחוקר כמו שמצאתי ראיתי נאה ומתקבל על הגדה זו בפירוש חכם גדול מחכמי אומתינו נודע בישראל שמו החכם הכולל דון יצחק אברבנאל מנוחתו כבוד לכן אמרתי עת לעשות ממנו זכרון במקום הזה למען ירוץ הקורא בו וזה לשונו: ואמנם מה שדרשו ח׳ז׳ל ירום מאברהם . . . כפי כונת המאמר הנז׳ בתנחומא ע״כ[33]:

---

[33] See No. 29.

XXV. R. SH'LOMOH ASTRUC.

באור פרשת הנה ישכיל עבדי אל הקדוש אנשלמה אסטרוק:

lii. 13 הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד ישראל יצליח או ישכיל ממש כי בשכל יהיה האדם אדם במה שהוא אדם. וקרא הנביא מלך המשיח עבדי כלשון שולחו. או קרא כללות העם עבדי כמו שאמר למעלה לכן ידע עמי שמו. וכשמדבר מהעם נכלל עמו מלך המשיח וכשמדבר במלך המשיח נכלל עמו העם. ואמר עבדי מלך המשיח ישכיל ויצליח. ואמרו ר׳ז׳ל ירום מאברהם כי אברהם לא רכש רק שבעים נפש ומלך המשיח יהפוך לעבדתו ית׳ עמים רבים שהם כל העמים. ונשא ממשה כי משה לא הקריב לעבודתו ית׳ רק עם אחד והוא ישראל ומלך המשיח יקריב לעבדתו עמים רבים וישלים בין מלכים רבים. וגבה ממלאכי השרת ר״ל שהוא יפעל בשמי המערכת וימשול בהם לשנותם ולהפליא פלאים. או יש לומר ירום מאברהם כי תחלת רוממותו יהיה מזכות אברהם וממה שיירש ממנו לדעת ייחודו ומציאותו. ונשא ממשה ר״ל שהתנשאותו יהיה מצד שיקיים תורת משה והתדבקו בה. וגבה ממלאכי השרת ר״ל שיגבה מכוחותיו השכליים המשרתים אותו אשר הם פונים להדבק בהשם וידמה למלאך

14 יי צבאות ועל זה אמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך: ואמר כאשר שממו מבני אדם אמר הנביא לכללות ישראל כמו ששממו עליך ותמהו כל רואיך לרוב צרותיך ואמרו מה חרי [הגדול על] האומה הזאת

מכל האומות ואמרו הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי כי הפליג הש״י
במכותיך וכן יפליג בטובתך שתהיה מעלת זה הנמשח במשיחתו יותר
משאר הנמשחים בקירון מראה פניו ותוארו יותר תאר טוב ר״ל
תארי מדותיו מכל בני אדם שהיו לפניו. או קרא השכל תאר כמו
15 כי קרן עור פניו וייראו מגשת אליו: ואמר עוד כן יזה גוים רבים
וכו׳ אמר כמו שחרקו שן האומות ואמרו בלענו ומקצם השתוממו
באמרם הזאת העיר וגו׳ על רוב צרותיך כן יפליג השם ית׳ שידברו
עמים רבים על מעלת העם ומשיחו. ואמר יזה מלשון דבור ובלעז
פַרָה פַּרְלַר ר״ל שיכריחם הש״י לדבר עליו ועל המשיח. יקפצו מלכים
פיהם ר״ל יקפצו שיסתמו פיהם מלדבר במעלתם כי אם במְעלת
המשיח כי כלם יהיו כלא היו. והוא מלשון ועולתה קפצה פיה. או
נאמר יקפצו יתחזקו כטעם מקפץ על הגבעות ור״ל שיתחזקו לדבר
במעלת המשיח. א׳ח׳כ נתן טעם בדבור המלכים והאומות למה הוא
ואמר אל תתמה על דבורם כי אשר לא סופר להם ראו ר״ל ראו
לזה המשיח מה שלא סופר להם משום נברא. ואשר לא שמעו
מעולם לשום נברא התבוננו בזה. וזהו אשר יאמרו הגוים והמלכים:
liii. 1, 2 מי האמין לשמועתנו וכו׳. ויעל כיונק לפניו וכו׳. נבזה וחדל
אישים וכו׳ יאמרו הגוים והמלכים מי האמין בהיותנו בגודל מעלתנו
והשלוה אשר גברה עמנו לשמועתנו עתה שאנו בתכלית הבזיון
וההשפלה באמת לא היה ראוי להאמין זה השנוי הנפלא. ועל מי
נגלתה זרוע יי׳ להעלותו במעלה כזה המשיח שעלה כיונק בהתגברות
וכאלו היו לו שרשים ואף כי הארץ היא ארץ ציה. ועוד שמקדם לא
היה לו תאר ולא הדר. ונראהו ר״ל כשהיינו רואין אותו ומביטים
אל מראהו לא היה לו מראה ראוי ולא נחמדהו ר״ל שלא היה בו
שום דבר חמדה שנחמדהו. או אומרים ועתה אנו חומדין אותו לרוב
3 חמודותיו שיש לו עתה: גם שהיה נבזה וחדל אישים ר״ל שלא היה

ראוי לבא בקהל אנשים שהרי היה איש מכאובות והיה משובר מחולי.
וידוע מלשון ויודע בהם. או רצה במלת וידוע שהיה נודע ומפורסם
בסבלנות החולאים עד שהמקללים יאמרו יהיה כמותו. ואמר וכמסתר
פנים ממנו ר״ל שנותנים טעם לדבריהם למה היה ישראל נמאס
ומרוחק ושנאוי בעיניהם ואומרים כאשר ראינו המסתר ר״ל שהשם
הסתיר פניו ממנו והגלהו בין האומות וריחקהו היה נבזה ומרוחק
ממנו ולא חשבנוהו לכלום ר״ל שלא היה לו שום חשיבות בעינינו.
אז יאמרו לא חשבנו עליו שהשם ית׳ יפקח עוד עיניו בו וירחם
עליו אחר שמאסו וריחקו מעל גבולו. על כן זאת ההצלחה והגדילה
4 שיש לו עתה היא נפלאת בעינינו: אכן חליינו הוא נשא וכו׳. והוא
מחולל מפשעינו וכו׳ אומרים *הגוים והמלכים נכפר אנו את דמיהם
ועוד שמה שקרה להם מהמכאובות והצרות קרה להם מצדנו ומפשעינו
כמו שאמרו כלנו כצאן תעינו וכו׳[1] הכונה בזה שהרי אין ספק
כשהאומות נמסרים למקרים כפי מערכתם אם לחרב אם לרעב אם
למלחמה ובהיות ישראל משוקעים ביניהם בבא המקרה על האומות
ואין ישראל ראויים להשגחה הפרטית להנצל מהמקרה ההוא הרי
5 שילקו ישראל בסבתם: וזהו שאמר והוא מחולל מפשעינו וכו׳ או
יאמר שמה שהיה מחולל ומדוכה ממה שהיינו מכאיבים אותו היה
להענישו והיו א׳ח׳כ עונותיו ופשעיו עונותינו ופשעינו באמרו כל
אוכליו יאשמו ואמרו ר׳ז׳ל בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה
בההוא גברא. ויאמרו מוסר שלומנו עליו כלומר שהשלום שלנו היה
מסולק ומוסר מהם או יאמרו כל עת שהיה מוסר השלום ממנו
ובאה עלינו איזו צרה היינו מתרעמים עליו ואומרים הוא הסבה
והוא גרמא בנזקי׳ שלנו. וזהו שאמר ובחבורתו נרפא לנו כי היו

[1] Effaced in the MS. and therefore the reading is uncertain.

חושבים כי כשיעשו בו פצע וחבורה תהיה זאת רפואתם ר״ל שאין
להם מרפא ונחת רוח כי אם בהכותם בישראל ובעשותם בהם פצעים
וחבורות. או יאמר ובחבורתו נרפא לנו ר״ל עתה אנחנו רואים כי
אחר שהוא מוכה בבא אלינו המקרים נרפא לנו ר״ל הפך ממה
שהיינו חושבים בהסרת השלום ממנו ושהגיע לנו הנזק בסבתו עתה
אנו רואין כי הרפואה היתה באה עלינו בסבתו ולא המכה וזה כי
כאשר היה נזוק עמנו ומוכה בהתחברו בינותינו היה הוא מתפלל אל
הש״י והש״י היה מסיר המכה כמו שאפרש בפסוק נגש והוא נענה.
נמצא כי מצד חברתו עמנו במקרה ההוא היתה הרפואה קרובה לבא
עלינו. או יהיה ובחבורתו מלשון פצע ותבורה והכל כונה אחת כי
כשהיה פצוע ומוכה עמנו היה מתפלל להסיר המקרה והיתה הרפואה
באה וזהו שאמר והוא מחולל מפשעינו כפל הענין למה שאמר אכן
חליינו הוא נשא גם לזה שאמר ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים
וחזר ואמר מוסר שלומנו עליו ביאר שאמרו עתה ויודו כי הרפואה
היתה באה להם מצד ישראל הפך ממה שחשבוהו למזיק להם. וזה
מה שיאמרו לחזק שהרפואה היתה מסבת ישראל ושהרע הבא על
ישראל היה דרך מקרה ופגע ושהם היו הפושעים אשר היה המקרה
6 נכון להם: ויאמרו כלנו כצאן תעינו וכו׳ יודו כי הם הפושעים
והתועים באמונתם ודרכם וכי מה שפגע המקרה לישראל היה בסבת
ענש האומות ודרך פגע ומקרה היה בא לישראל אם למה שהיו
מחוברים עמהם אם להעניש האומות כמו שנענשו אנשי מצרים כי
גם שהיה רצונו להוכיח את ישראל הוא ית׳ קצף מעט והמה עזרו
7 לרעה והוסיפו להעניש לישראל כפלים בכל חטאתם: עוד הוסיפו
ואמרו נגש והוא נענה וכו׳ רצו בזה לאמר ולתת טעם למאמרם
שאמרו ובחבורתו נרפא לנו ולפי זה יהיה פירושו שיאמרו הטעם
בבא הרפואה בסבתם של ישראל שכשהיה נגוש ומוכה והיה מתפלל

להש״י הוא היה הנענה והמקובל בתפלתו והנשמע להסיר המכה
ועם כל זה כשהיינו מאשימין אותו היה נאלם ולא יפתח פיו כמו
השה המובא לטבח וכרחל אשר לפני גוזזיה נאלמה ולא יפתח פיו
בהאשימנו אותו. או יהיה הרצון בו שיוסיפו ויאמרו להגיד מה שהרעו
לישראל שהיה נגש ומעונה ומדוכה ואין לו יכולת לפתוח פיו וכו׳
וא׳ח׳כ יאמרו ויתנו סבה על שפלות ישראל והעצר מהם יכולת
8 הדבור: וזהו שאמר מעוצר וממשפט לוקח וכו׳ יתנו טעם על רוב
רשעם ופשעם שהשפילו לישראל ויאמרו גאוה לעצמם ועתה הם
מתחרטין ממה שחשבו וכן הוא הפירוש סבת מה שהיו ישראל
נאלמים לפנינו ומה שהיינו מבזים אותם הוא מפני שראינו שלוקח
העם ממלכות וממשפט ויהיה מעוצר מלשון זה יעצור בעמי. וא׳ח׳כ
יאמרו ואת דורו מי ישוחח והרצון בזה שיאמרו עתה בראותנו הצלחת
זה המלך המשיח מי ישוחח וידבר עליו שיהיה נגזר מארץ חיים והוא
העולם הבא כאשר היינו אומרים ושהנגע מהגלות הבא להם היה
בסבת מה שפשעו בעמי ונגד מושיענו שהוציא הנפשות מגהנם. או
יאמרו מה שעמי מאמין ועושין פשע על שדנוהו לזה יאמרו מי ידבר
9 עתה מה שאמרנו אז בהיותם בגלות: ויאמרו עוד ויתן את רשעים
קברו וכו׳ ירצו בזה שהיינו אומרים שהעם של מלך המשיח נתנו
קברם במקום רשעים המחוייבים מיתת ב״ד. ואת עשיר במותיו ר״ל
שהרגוהו בלא משפט כמו שהורגין העשיר על עשרו כי יתקנאו בו
ואמר במותיו שדנוהו במיתות וייסורין הרבה שלא כדין כאמרו על לא
חמס עשה ולא מרמה בפיו. או יהיה על לא חמס סוף דבריהם שיודו
שהעלילו והאשימו את העם ישראל על לא חמס עשה כי בדין עשו
10 מה שעשו: וא׳ח׳כ יאמרו וה׳ חפץ דכאו החלי וכו׳ יאמרו ומה
שהחליאו הש״י לעם ההוא היה בחפצו לדכאו ולהוכיחו בדי שאם

ישים אשם בנפשו וישוב אל יי ירחמהו הש״י בזרע ובאריכות ימים
ויצליחהו בחפציו וכל זה דבור המלכים והגוים. או יאמרו אלו לאלו
לעצמם אם תחשבו עתה כאשר חשבתם וחשבנו לשום אשם בנפשו
של העם הזה ושהוא חוטא בנפשו ואין לו שכר כי נפשו אבודה אם
כן הוא איך השגיח בו הש״י עתה כל זאת ההשגחה שיראה זרע
ויאריך ימים ויצלח בחפץ השם כאשר הוא עושה עכשו אבל רואים
אנו כי לטובתו נשברה פרתו ולשלמות נפשו ולתוכחתו סבל כל
11 הצרות. וזהו שאמר מעמל נפשו יראה ישבע וכו׳ יאמרו כי ישראל
יזכה לטובה וישבע משלמות נפשו כי זה המשיח שהוא עבדי יצדיק
מי שהוא צדיק באמת כאמרם עד שיבא אליהו ויאמר ויפרסם
לרבים צדקתו. ועונותם הוא יסבול כאמרו אני אסבול ואמלט שידעו
כי מאהבת ה׳ אותו הוכיחו והצילו ועתה כשהשלים מה שיאמרו
המלכים והגוים בראותם הצלחת המשיח והעם שב לדבר ולהשלים
12 מה שאמר הש״י ירום ונשא וגבה מאד: ואמר לכן אחלק לו ברבים
וכו׳ פירוש תחת אשר הערה למות נפשו לסבול הצרות כמו שקראם
בני תמותה לכן אתן לו שיחלק שלל ברבים והם גוג ומגוג כמו
שאמר דוד ע״ה רבים קמִים עלי והוא עם עצום לרוב ובעבור שהוא
חטא רבים נשא כאמרו אני עשיתי ואני אשא שנשא וסבל חטא
האומות כאמור למעלה ואת פושעים נמנה שהיה במנינם בפורענותם
ובכל צרת האומות לו צר או יאמר שהאומות היו חושבים ומונים
את ישראל מכת האובדים והפושעים. ואמר ולפושעים יפגיע ר״ל
שהיה בעיני הפושעים ולפגע רע או יאמרו שהיה מתחנן ומבקש
תחנונים תמיד מהפושעים שהם האומות המצערות אותו בכל יום או
שבתפלתו היה מתפלל גם בעד האומות א׳ע׳פ׳י שהיו פושעים בו.
או שיאמר הנביא ועתה זה המשיח ישתדל ויעשה חסד בלאומים

וישתדל וישא בעדם וישיבם למוטב. ויהיה פירוש יפגיע שיתפלל
בעדם או הוא פועל יוצא לשלישי כלומר יכריח הפושעים ויכניעם
עד שישובו אל על ויתפלל לו כאמרו כי אז אהפוך אל עמים שפה
ברורה לקרוא כלם בשם יי ולעבדו שכם אחד יראו עינינו וישמח
לבנו אמן ואמן:

XXVI. R. YIZḤAQ ELIYYAH KOHEN.

פירוש פרשת הנה ישכיל עבדי להחכם השלם מאישטרי איצק אלי׳ ז׳ל׳ה׳ה׃

למיחלים בציון יעלו מושיעים נחומין הם נופת אמרות בנבואה זאת נפת תטפנה שפתי כהן׃

אמר יצחק הכהן העיר ה׳ הנכבד את רוחי להוציא לאור ביאור פרשת הנה ישכיל עבדי אתמוך בו כי הוא יישרני אל הדרישה ואקבל שכר על הפרישה כי קנא קנאתי על החולקים עלינו ההופכים ללענה משפט דברי הנביאים לקיצורם וקיצור המעתיקים אותם בגוייהם ללשונותם הישרה מעקשים השחיתו התעיבו דבריה׳ הנעימים באמרם תמיד כל היום עמנו מתוכחים שהמה בפתת עינים מאד מתיישבים ומקיימים הדעת התקוע בלבם מאמונת השרש היש בהבלי הגוים מגשימים ויוסיפו אומץ לדעתם בראותם לעתים עמהם מתערבים יחידים מכלל אומתנו יוצאים ביד רמה דרך אורחותם מבלעים מתעים מאשרים וגם מהם לא יבושו כי ידברו עמנו יהודית ובארמית באזני העם שומעים אנחנו מחשים במקהלים ובקבוצים להם מחניפים ואותנו לעיניהם מחרפים ומגדפים לא מהם ולא מהמהם אנחנו נכלמים ובושים כי ידענו אחרי שאין על האמונה ההיא מקטנותם אמונים אי אפשר שכוונו שכלם בענין זה שיהיו פיהם ולבם שוים. וכאשר מימי לא שמעתי ולא ראיתי דעת שפתי מפרש ברור מלול על זה

נוחה המנו דעתי בשלמות ודעת שאר המעיינים על כן אמרתי בעזר
אלהי עלי אגלה ואראה לכל מי שיש לו שכל משכיל מושכל הדברים
ושהם מאותה הסברה הזרה בתכלית התכלית מרוחקים אבל באופן
גלות חרפתה וערותה סובבים ומתקרבים:

lii. 13 הנה ישכיל עבדי אמר הנביא בשם האל וקרא ישראל ויעקב עבדי
כמו שאמר הנביא עצמו ואתה ישראל עבדי שמע יעקב עבדי ורבים
כאלה נמצאו בנבואתו ובנבואת זולתו וכה אמר עם היות שעבדי
ישראל בעת הזאת הוא בשפלות גדול ומעשיו בלתי מצליחים הנה
ימים באים יצליח בכל אשר יעשה. ומלת ישכיל כמו ויהי דוד בכל
דרכיו משכיל. ירום ונשא וגבה מאד בעבור שאלה המלות מתחלפות
בשבח דקדקו החכמים ואמרו ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה
ממלאכי השרת ונתנו מקום לטעות הטועים באמרם זה המסופק שהוא
רומז על האלהות שנתערב בגוף המשיח לדעתם שהוא למעלה
מהמלאכים וחלילה שלא היתה כונתם לומר זה כי אותם המימין
הם ממין של שרות והרצון בזה הוא כי לישראל תבא עליו ההרמה
וההתרוממות מאת אברהם שהיה אב ורם להמון גוים ומזכותו שהיה
אב לכלנו וטבע מקומו ראוי שימצא בנו. ונשא ממשה ר״ל שיבא
לו ההתנשאות על שונאיו מאת משה שהתנשא על פרעה ועל מצרים
ועל סיחון ועוג ומלכי מדין. וגבה מאד יבא לו גבהות מאת מלאכי
השרת שכבר היו בעזרתו בימים הקדמונים והפליאו לעשות עמנו
נסים ונפלאות ברצון האל בעת יציאת מצרים ובזמנים אחרים ואות׳
14 האל יתברך מבטיח אותנו: כאשר שממו עליך רבים ר״ל כאשר
שממו עליך ותמהו עבדי על שפלותך עד שבן אמרו משחת מאיש
מראהו ותארו מבני אדם הרצון בזה שהם מתמיהים על מה שראו
עליו היותו נשחת ונפחת מכל איש מראהו ותארו מבני אדם. והנה
נכנס בהבנת מלת התואר תכונות הנפש ומדותיה שבהן נשמר קבוץ

בני אדם. והכונה בזה כי תכונותיו ומדותיו הם מעוותות ונשחתות
15 מכל בני אדם: כן יזה גוים רבים ר״ל כן אותו המראה ואותו
התאר ואותו המצב הנפלא שיראו בו בעת הגאולה ובעת ההצלחה
העתידה לבא עליו אשר כמוהו לא נהיתה יעשה שידברו עליו גוים
מעלות ושבחים רבים מן רבי המלך וגוים אלה הם המקובצים
מכל האומות ואינם מתיחסים אל אב אחד כמו שאר האומות ועליהם
ועל מלכיהם בלבד באו כל הדברים כמו שאפרש כי הם בלבד מימי
קדם היו שנאינו מנדינו וראשם קיסר מלכות רומי מחריב בית קדשנו
והגלנו מארצנו ויוסיפו עוד שנא אותנו כאשר קבלו על נפשם ועל
זרעם האמונה הרמוזה. ומלת יזה הוא פועל יוצא לשלישי והוא
ע״ד ההשאלה בענין הדבור והזאה והטפה פארה פארלאר בלעז.
עליו יקפצו מלכים פיהם עליו יסתמו מלכי זאת האומה פיהם וממנהג
המתפלא והמתמיה על ענין מה רחוק משכלו תכלית רחוק שקודם
שידבר ידבק שפתו בחזק ומעוות מצבו ופניו לגודל התמיהה ואחר
ידבר כן מלכי אלה האומות יקפצו פיהם לגודל תמיהתם על ההצלחה
הנפלאה והתפארת וההוד אשר יהיה אז בעת ההיא בנו. כי אשר
לא סופר להם ראו כי הנה עיניהם יראו בפתע מה שלא סופר להם
מעלה גדולה כזאת כי אלו היה מסופר להם קודם היו מטעימים
הענין בנפשו ולא יתמהו כל כך כשיראוהו. ואשר לא שמעו התבוננו
זאת השמיעה איננה שמיעת אוזן כי אם קבלת הלב והתבוננותו כמלת
נעשה ונשמע ורבים כמוהו. ואשר לא עלה על לבבו בדרך השמיעה[1]
והתבוננות אז התבוננו:

liii. 1 מי האמין לשמועתנו עתה המלכים מתחילים לדבר ואמרו מי יוכל
להאמין אותה השמועה אם אנחנו שומעים ומבינים עתה. וזרוע ה׳

[1] MS. adds זאת השמיעה איננה שמיעת אזן.

על מי נגלתה ר״ל מי האמין שזרוע ה׳ וגבורתו תגלה ותראה על מי
שנגלתה עתה שיהיה מונח בתכלית הגרעון והפחיתות וז״ש הנביא
חשף ה׳ את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את
2 ישועת אלהינו: ויעל כיונק לפניו ומי מבני אדם יאמין שיעלה
במעלה גדולה כזאת מי שהיה לפניו ר״ל קודם זה כמו יונק וחוטר
אחד יהיה נטוע באופן שלא הצליח לעולם להגיע לעשות ענף ולשאת
פרי. וכשרש מארץ ציה ר״ל אז היה כמו שרש אחד שהיה בארץ
ציה ושממה אשר מעולם לא יצא ממנו צמח. לא תאר לו ולא הדר
ר״ל לא היה לו שום תואר ולא שום הדר שיחשב שהיה אפשר
שעליו יוכל להצליח. ונראהו ולא מראה ונחמדהו ונראהו ר״ל מענין
אל תראוני שאני שחרחרת כלו׳ אנחנו היינו מבזים אותו והוא היה
מקבל אותו הבזיון ושותק ולא היה משיב ומראה אלינו מחמודותיו
דבר מפני היראה פן יגלה קלוננו בהראותו אלינו חמודותיו שהיו בו
שהם נסתרים אלינו בדרך שנחמדהו ולא נבזהו ומלת מראה כמו בכל
3 אשר אני מראה אותך: נבזה וחדל אישים עתה מדבר איכות הבזיון
איך הוא ואותו שהוא היה נבזה בעיניו ונבדל מכל האישים בפחיתות.
איש מכאובות וידוע חולי ר״ל שהוא כמו איש מורגל במכאובות
רבים אשר התמידו עליו כל כך עד ששבו אליו לטבע שלא ירגיש
אליו לרוב ההמשך. וידוע חולי הוא מענין שבירה כמו ויודע בהם אנשי
סוכות ר״ל שהוא נשבר מחולי חזק. וכמסתר פנים ממנו ר״ל שהוא
כאיש אחד שיבקש למען היותו מכיר חסרונו ובשתו יסתיר פניו ממנו.
נבזה ולא חשבנוהו ר״ל כן היה שוה בעינינו ולא נתננו לו שום חשיבות:
4 אכן חליינו הוא נשא אכן אנחנו מכירים עתה שהשחתת מראהו ותארו
היה הסבה בעבור היותו נושא חליינו ומכאובינו כלו׳ חליי נפשנו והרגש
התנגדות מכאוביה שהם האמונות הכוזבות והכבדות בחוזק ואין צער
גדול מהצער הנפשיי ועל זה שאלו לחכם למה האדם הכבד יותר כבד

מן המשא הככד השיב שזה בגופו ונפשו וזה בגופו לבד. ואנחנו
חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ר״ל אנחנו חשבנוהו שהוא נגוע ומוכה
מאת האלהים בפשעו ואיננו כן כי אם מסברתנו ודעותנו הבלתי
צודקות שהיה שומע מפינו והוכרח לסבול מפני היראה. והיותר נכון
שיכוין לומר ואנחנו חשבנוהו שהוא היה נגוע בפשע ובנגע של
5 אלהים תלוי מוכה ומעונה על ידו לפי סברתנו: והוא מחולל מפשענו
הרצון ולא די שהוא היה מחולל מפשענו לנשא פשעי נפשנו ומדוכה
לסבול עונותינו כמו שזכר עוד אנחנו מצערים אותו באופן אחר יותר
רע מן הקודם כי לפעמים כשהיה מוסר ונעדר השלום ממנו אנחנו
מעלילים עליו ואומרים שבעונו באה אלינו הצרה ההיא בעבור היותו
שוכן ויושב בינותינו על אדמתנו. ובחבורתו נרפא לנו הרצון איננו כן
כאשר חשבנו שהוסר שלומנו בסבתו אבל הוא בהפך שבעבור היותו
מתחבר עמנו והיינו מטילים עליו האשם והיה מוכה על ידינו בדבור
ובמעשה אז היה מתפלל לאלהיו ובאה אלינו הרפואה בזכותו וזהו
אמרו ובחבורתו נרפא לנו. ומלת בחבורתו מלה מורכבת מן חברה
וחבורה כמו והמה משתחויתם שהיא מלה מורכבת מן השחתה
6 והשתחויה: כלנו כצאן תעינו ר״ל כצאן אשר אין להם רועה במעשה
תעתועים תעינו. איש לדרכו פנינו כי לטענתו ולדרכו של איש אדם
ולא אל רהבים פנה פנינו והיה אחרית האיש ההוא שהאל ית׳ הפגיע
בו את עון כלנו על ידי ב״ד של מטה ר״ל אותו הפגע שאיכות
האמנתו היה עון גדול לכלנו. והוא ליחס בצד מה אל האלוהות בשריות
וקחת מות והפעלות ואי אפשר שיפנה כל איש ואיש לדרכו ולעשות
הישר בעיניו במקום שיש שם מלכים מולכים מיסרים אותם והורה
זה שהמלכים פה הם המדברים על כן יש לנו לומר שכנוי לדרכו
שב אל האיש הידוע והאות על זה שמספר אותיות האיש במספר
אותיות שמו ואותיותיו כאותיותיו וההא עם האלף ישמשו במקום ואו

וכמו שהחכמים פתחו אות אחת הנקראת משמו לומ׳ כי אין תשועתה
לו כן הנביא חסר אות ההא לבלתי יחשב חושב אנוש עם אל יתערב
7 והמשכיל יבין: נגש והוא נענה ולא די שהוא נגש ונענה לסבול חליינו
ולא יפתח פיו עוד אנחנו מראים ומצערים אותו ביותר להכותו ולהמיתו
בחרב ולשלול שללו וממונו וז״ש כשה לטבח יובל כלו׳ פעם נגש
בהריגה כשה לטבח יובל בפעם נגש בהסרת הממון והקניינים.
כרחל לפני גוזזיה נאלמה וגם בזה לא יפתח פיו שיצעק חמס לפני
המלך או אל השופט כי גם המה בחרו בדרכי הפושעים בו לחשבם
8 שאבדה תקות נפשו: וזהו שאמר מעצר וממשפט לוקח ונעדר מעוצר
העוצר שהוא המלך וממשפט השופט ובעבור שהאומה הזאת מתנהגת
בכללה עם ב׳ מלכים מלך וכהן האחד מיוחס אל הגופות והוא המלך
הנקרא עוצר כ״ש זה יעצור בעמי והאחר מיוחס אל הנפשות והוא
הכהן המתואר שופט אמ׳ מעוצר וממשפט והם הם המלכים אשר אמר
למעלה יקפצו מלכים פיהם. ואת דורו מי ישוחח ור״ל ואנשי דורו
מכל עמי הארץ מי הוא זה ואי זה הוא שהיה או׳ וגוזר בשכלו שהוא
נגזר מארץ חיים. מפשע ר״ל בעבור נגעו. ופשעי עמי הוא שסבר
הסברא הזאת והוא ההפך שאותו הפשע שאמר הוא נגע להם לעמי
שהיו חושבים מה שאינו אמת כי הוא הצדיק ואני ועמי הרשעים.
וארץ החיים הוא עולם הנפשות וזש׳ דוד ע״ה אתהלך לפני יי בארצות
החיים וגמלתי אני במעשי שאתהלך שם שהאמנתי כי אדבר ר״ל זכיתי
הרבים ונתתי להם אמונות טובות בדברי. והאמנתי פועל יוצא לשלישי.
אני עניתי מאד מגזרת ותען להם מרים או מן ענו לה בתודה כל׳ אני
חברתי שירות ועניות מאד שבהם ישירו ויתפללו בני אדם אני אמרתי
בחפזי אם הייתי נחפז מצרתי לא נתתי בטחוני זולתי על יי שיצילני
9 ואמרתי כי כל האדם כוזב ושוא תשועת אדם: ויתן את רשעים קברו
ויתן שב אל מלת עמי שזכר והרצון בזה הוא שלא די מה שעשינו לו

מן ההרדפה וההכעסה והבזיון שעשינו לו בחייו עד שנתן את נבלתו
להקבר אל קבר בני אדם הרשעים ידין אותו לאיש רע רש ונקלה
בלתי ראוי לכבדו כאיש חמס ונקלה ומשקר. ואת עשיר הרצון אבל
במות אחד ממתיו היה מתנהג עמו כאיש עשיר ונכבד לעשות לו כבוד
להיותו נקבר במקום מסויים ומקודם אצלו וכל זה הבזיון נעשה לו
על לא חמס בכפיו ולא מרמה בפיו ממה שעשה אל הרמוז ע״כ
דברי המלכים מודים על פשעם מדברים בעדם ובעד עמם: ויי חפץ 10
דכאו עתה שב הנביא לדבר בשם האל ואמ׳ ויי חפץ לדכאו ולהחליאו
בשבט הגלות לנסותו. אם תשים אשם נפשו עליה ותורה שהיא
מחוייבת לאותן היסורין בעבור עונותיה ואשמותיה ויצדיק את ה׳ עליו.
יראה זרע ר״ל בזכות זה באחרית הימים יראה וישיג הזמן שאמרו
עליו הנביאים כי כימי העץ ימי עמי ומעשי ידיהם יכלו בחירי ועוד כתיב
כי הנער בן מאה שנה ימות. וחפץ יי בידו יצלח ר״ל אז חפץ יי בידו
יצליח ורצונו יצליח בידו כלו׳ שחפץ יי שהוא ההתעסקות וההתדבקות
בתורתו אז יצליח בידו באופן שלא יצא לו שום מעיק ומנגד כמו
שיצא לו כאשר היה בבור הגלות: מעמל נפשו ר״ל מאותו ההתעמלות 11
הנפשיי והוא ההתעמלות שיעמול בתורה[2]. ומלת יראה ישבע ר״ל
שישיג וישבע ממנו. בדעתו יצדיק עבדי ר״ל בדעתו ובכוונתו ישים
מגמתו ר״ל צדיק יצדיק שימצא אז בעבדי להצדיק את הרבים כי לא
כלם יחכמו ויעלו אל המעלה ההיא שיהיו ראויים להצדיק את הרבים
והנשארים שהם למטה ממעלתם יזהירו כזוהר הרקיע. ועונותם הוא יסבול
ר״ל אפי׳ אותם שעונות נפשם ופשעם הוא היה סובל כל זמן הגלות
יצדיקם וישיבם אל הנכונה. ומלת יסבול עתיד במקום עבר כמו ככה
יעשה איוב. ואפשר שהצדיק את הרבים ירמוז אל מלך המשיח שנ׳ עליו

---

[2] MS. adds או.

אצמיח לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ:
12 לכן אחלק לו ברבים יר׳ ועל זה אחלק לו אתן לו חלק ונחלה עם
הגדולים והשרים ועם העצומים יחלק שלל האויבים תחת אשר הערה
למות נפשו הרצון בשכר אשר הערה הכין והזמין למות נפשו לכבוד
האל ותחת אשר היה נמנה עם חפושעים והרשעים עתה יהיה נמנה
עם השרים הצדיקים והנכבדים הגדולים אשר בארץ המה והאדירים.
והוא חטא רבים נשא ובעבור שנשא וסבל חטא הרבים ופשעם עתה
לא יעשה כן כי לא יירא מהם כמו שהיה ירא ויפגיע בהם ויבערם מן
העולם אם לא ישובו למוטב ויחזקו ברשעתם וישיב גמולם בראשם
וישראל במלכם יגילו ששון ושמחה ישיגו ואז תאמר שתשחת ותתבלע
האמונה המאמינה שהחי הקיים והנצחי נרצה לקבל המות והשנוי עד
ששמו את זה בכיה לדורותם בכל שנה ושנה וגם אנחנו לא נבכה על
חרבן בית קדשנו ותפארתנו שכבר היה נבנה בנין עולמי ועוד לא
נהיה חרפה ומשל לגוים כמו שכתוב בלע המות לנצח ומחה יי
אלהים דמעה מעל כל פנים:

∵ תם ∵

XXVII.

lii. 13 آنك بیآید وقت آنچه جهیشنی[1] باشد بندهٔ من *افراشته آید[2]
14 وبه داشته آید وبلند شده آید بغایت: *چه آنچه[3] فرمگن شدند
ابر تو بسیاران که[4] تباه شده آمد از مرد ظهره[5] اوی ونمایش اوی
15 از بنی آدم: همچنین سخن گویند قومان[6] بسیاران ابر اوی
افشارده شوند پادشهان دهان ایشان که[7] آنچه نه وصف کرده آید
بایشان آنچه که بینند وآنچه نه اشنیدند فهم کنند:
liii. 1 که ایمان آورد بخبر بختیگاری ایما وباهوی خدای ابر که
2 آشکارا شده آید: ور شود چون شاخ درخت در پیش اوی وچون
ریشه از زمین تشنستان نه شرافت هست باوی ونه شکوهمندی
وباشیم بینان اویرا ونیست نمایش اوی خوب وآرزو کنیم اویرا:
3 خوار باشیم وکمتر وضعیفتر باشیم از مردمان مرد دردگینیها
وشناسا رنجوری وپنهان[8] کردن روها از اوی ردّ باشیم ونه حسیب
4 کرده آئیم بچیزی: حقیقت رنجوری ایما اوی ور دارد ودردها ایما
بار کشد ایشان را وایما حسیب کنیم اویرا زخم خورده گشتهٔ
5 خدای ورنجیده: واوی درد گرفته از استاره[9] ایما خفته شده از

---

[1] MS. here and p. 138, l. 12, גֿהישני: גֿ = غ and ج (from جهیدن ?). [2] MS. אבֿראשתאיד. [3] MS. צֿואנצֿי. [4] MS. בי. [5] So MS. צֿהרה. [6] MS. קוומאן. [7] MS. בי. [8] MS. ובנהן. [9] MS. אסתארהא; see note 12.

گناهان ایما ادب تمامی ایما ابر اوی وبجراحات اوی درمن
6 کرده آمد بایما: جمله ایما چون گوسفند بیره شدیم مرد براه
اوی روی کردیم وخدای فراز رسید باوی مر گناه جمله ایما:
7 سلطانی کرد واوی رنجیده ونه گوشاید دهان اوی چون گوسفند
بقصاب برده آید وچون ماده میش در پیش پشم بران گنگ شده
8 آمد ونه گوشاید دهان اوی: از بستگی גלות واز حکم ستده آمد
ومر دار[10] اوی که حدیث کنا که[11] بریده آمد از زمین زندگانی
9 از استار قوم من آمد زخم بایشان: وبداد مر ظالمان قبره[12] اوی
ومر توانگر بمردن اوی ابر نه ظلم کرد ونه مکر بدهان اوی:
10 وخدای مراد داشت خفتگی اوی رنجوری اگر بنهی خطا جان
اوی به[13] بیند نسل بسیار دراز کشد روزگاران ومراد خدای بدست
11 اوی جهیشنی باشد: از رنجینی جان اوی به[13] بیند سیر باشد
بعقل اوی راستگر گرداند צדיק بندهٔ من بجماعت وگناه ایشان
12 اوی بار کشد: باین سبب بخش دهم باوی بجماعت ومر
پادیاوندان بخش کنند آوار عیوض آنچه ریخت[14] بمرگ جان اوی
واواز[15] استارگان شمرده آمد واوی خطا جماعت ور داشت وباستارگان
حاجت خواست:

---

[10] MS. דארא. [11] MS. כי. [12] So MS.; see note 5. [13] MS. בי. [14] MS. ריפת. [15] MS. ואבאז.

XXVIII. R. LIPMANN OF MÜHLHAUSEN.

הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד עד לפושעים יפגיע. כאן פערו הנוצרים פיהם לבלי חוק ופירשו הפרשה על הנוצרי וסתור הדבר מתוכו מלפניו ומאחריו כי מלפניו מדבר העניין מגאולת ישראל ולאוספם מן הגולה ולהביאם אל ארץ ישראל שנאמר עורי עורי... ערל וטמא וזה הוא לימות המשיח כדפירשתי למעלה בסימן ר׳כ׳ח כי על מי יפרשו הערל וטמא שלא יבא שמה הלא כל מיני אומות עוד היום שמה ואמר חנם נמכרתם... מה לי פה וגו׳ הרי שעל ישראל שירדו למצרים מדבר ועל אותם שהגלה מלך אשור לחלח וחבור כמו שמפורש במלכים ואמר מה נאוו על ההרים רגלי המבשר וגו׳ וראו כל אפסי וגו׳ כי במנוסה... אלהי ישראל הנה עבדי ישכיל וגו׳ הרי מבואר למי שנתן לו הש״י עינים לראות ולב לדעת שפרשת הנה ישכיל עבדי קאי על גאולת ישראל מן הגלות. וכן מוכח סוף הפרשה שמיד לאחרי כן כתוב רני עקרה... בעולה וגו׳ וכל זה על ירושלים קאי לגאולת ישראל שיהיו רבים כשיתקבצו ואיך יפרשו זאת על אם הנוצרי הלא כתוב לא ילדה וגו׳ וכולם מודים שילדה וכן מסיים וערים נשמות יושיבו וגואלך קדוש ישראל וגו׳ עד כי מי נח זאת לי וזהו לימות המשיח כמו שאפרש בע׳ז׳ה בסו׳ ר׳ל׳ז וסוף הפרשה זאת נחלת עבדי ה׳ וגו׳ וצדקתם מאתי נאום ה׳. ועוד שמתחלת הפרשה ישכיל עבדי ובעצמם אומרים שאינו כ״א משולש

כי אב ובן ורוח ואם לפעמים יעשוהו עבד ולפעמים יעשוהו לבן הרי היה מרובע והלא שיקרא עבד גנאי הוא להם כי עבד אינו ממין האדם כמו בן ממין האב. ועוד מאחר שמפרשים לשון עבד על הנוצרי ומאליהם יצטרכו בעל כרחם לפרשו על גוף הבשר ומעתה טעות הוא לשון ישכיל על הגוף כי הבשר אינו משכיל אף באדם החי כאשר ידוע למשכילים כ״א השכל שבו הוא המשכיל ובעל כרחם יצטרכו לומר ששכלו זה הוא שקוראים האב שאם היו אומרים ששכל הבן דבר אחר בפני עצמו מלבד שכל האב א״כ לא היה אחד וכל אמונתם שהשילוש הוא אחד ולא שנים ולא שלשה. ועוד תמהון הוא שכתוב נבזה וחדל אישים ונגוע שזהו מכת השחין ואיך יפרשו כל זה על אלהיהם. ועוד יש לדקדק לשון הפסוק בהתחלתו שנ׳ כאשר שממו עליך וגו׳ ואינו אומר עליו אלא עליך הרי שהנביא היה מדבר עם אותם שהנבואה נאמרה עליהם וזהו ישראל כמו שאפרש מיד. ועוד שנא׳ מוכה אלהים הרי שהש״י הכה את האמור כאן, ולטעותם שהנבואה קאי על אלהיהם היה להיות איפכא מוכה לאחר אלקים ולא לפני אלהים. ועוד שנא׳ כי נגזר מארץ החיים וזה הוא ארץ ישראל שנקרא ארץ החיים שנא׳ אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים והוא מלשון מחיה כלו׳ שהיא טובה כמו שאמר הכתוב ארץ זבת חלב ודבש וכן קורא אותה יחזקאל שנא׳ נתנו חתית בארץ החיים ועוד פי׳ בפרשת ויחי בסו׳ מ״ב בעניין אחר *ואיככה יפרשו זה על הנוצרי הלא הוא מת בארץ ישראל ואם[1] יפרשו הפסוק על מיתתו א״כ היה לו לכתוב נגזור מחיים מהו ארץ שנגזר ממנו. ועוד תמיה איך עינים להם ולא יראו שכתוב וה׳ חפץ . . . זרע וג׳ ואיככה היתה טובתו על תנאי ואיככה שייך בו קבול שכר מי הוא המשוגע

---

[1] ואיך.

שאמר *דברים אלו על אלהות הלא אינם שייכים[2] כי אם באנשים. ועוד אשר כתב יראה זרע יאריך ימים והלא לא הוא ולא זרעו האריכו ימים. ועוד *כי יאמרו[3] שהנוצרי הזריע זרע א״כ הוליד להם הרבה אלהות ואין לפרשו על תלמידים כי לא תמצא בכל כ״ד ספרים שנקראו תלמידים רק בנים שנ׳ ולמדתם את בניכם וכתיב בני הנביאים וכתיב שמע בני וגו׳ אבל זרע הוא הבן הנוצר מטפת זרעו בלי ספק. לכן אין הפירוש כאשר דימו שישכיל עבדי קאי על אדם אחד אלא הוא קאי על כלל אחד שיש בו רבים. תדע שנ׳ ואת עשיר במותיו ואינו אומר במותו ואדם אחד אי אפשר שימות פעמים ועוד שסוף הפרשה מסיימת זאת נחלת עבדי ה׳ לשון רבים. וכן עוד בהרבה מקומות קורא ישעיהו כל ישראל בלשון יחיד בלשון עבד שנ׳ בהפטרת לך לך ועתה ישראל עבדי וגו׳ וכן קראהו בלשון שפל אל תיראי תולעת יעקב וגו׳ והגלות קורא בלשון חבורה ומכה שנא׳ למעלה והיה אור החמה וגו׳ וביום חבוש ה׳ את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא וכן בראש הספר כתוב מכף רגל ועד ראש וגו׳ וכל אלה על הגלות קאי לכן הכי פירושו:

הנה ישכיל עבדי על ישראל קאי שקרוין עבדי בלשון יחיד כדפרשתי אבל לא על כל ישראל כי אם על הצדיקים שבהם לבד קאי כי הרשעים שבהם אינם בכלל עבדיו שהרי אינם עובדים אותו כשורה והנביא דבר עם ישראל ואמר להם כאשר שממו עליך רבים וגו׳ כלומר האומות שהם רבים רואים כמה צדיקים וגדולים בשפלות בגולה ובשעת הגאולה יתמהו עליהם ויאמרו האומות חשבנו אותם בעלי עבירות ואדרבה עונותינו סבל שהק״בה שלח דבר ורעב ויתר פורענות לעולם בעון האומות ונפגעו על ידם הצדיקים שלא פשעו כדפירשתי

---

[2] קבול שכר... אינו שייך. [3] וכי אומרים.

בפרשת האזינו בסי׳ קו׳. ועוד יאמרו האומות מוסר שלומנו עליו כי לולי זכות הצדיקים לא נתקיים העולם וכבר החריבו הק׳ב׳ה בעון האומות נמצא קיום שלותם בזכות הצדיקים. ובחבורתו נרפא לנו כי מפני שבא הפורענות לצדיקים בחנם רק מחמת האומות כדפי׳ לכן הש״י מניח לפסוק הפורענות קודם הראוי לאומות נמצא שבחבורות הצדיקים נרפא להם. ויאמרו כולנו כצאן תעינו שיוודע להם שאמונתם טעות ויחזרו לאמונתינו כמו שנ׳ ביום ההוא יהיה ה׳ אחד וגו׳ כמו שאפרש בע׳ז׳ה בצפניה בסי׳ ר׳נ׳ט. ויאמרו והוא נענה כשה לטבח יובל ר״ל אותו העבד כלומר הצדיקים. עד כאן ניבא איך יאמרו האומות לעתיד ועתה מסיים הנביא דברי עצמו ואת דורו מי ישוחח כלו׳ ומי יוכל לספר כל התלאות של הדור של אותו העבד והשמדות בימי הגלות. ומפשע עמי נגע למו ·הו״ו של ומפשע מוסיף על ענין הראשון ר״ל לא פגע בהצדיקים הפורענות מחמת האומות לבד אלא גם מפשע עמי נגע למו שמחמת הרשעים[4] הצדיקים בגלות. ויתן את רשעים קברו כלו׳ ועוד עשה אותו העבד נתן עם עצת רשעים קברו ר״ל לפי עצתם ודעתם. ואת עשיר כלו׳ לא עם עצת שרים ומלכים אלא אפי׳ עצת עשיר בעלמא כי גם הוא מושל עליו. במותיו זה קאי על קברו כלו׳ נתן עצמו למשול על קברו ועל מיתתיו. ומסיים יראה זרע יאריך ימים העבד שהם הצדיקים לימות המשיח. תחת אשר הערה נפשו למות העבד שהם הצדיקים שמתו בגולה על קידוש הש״י כי נוצר חסד לאלפים: ועוד נדרש הפרשה על משיח ולפרש פשוטו באתי. ולפי מדרשו ארז״ל ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת ופקרו הכופרים ואמרו אין גבוה ממלאכי השרת רק הש״י לבדו וסתירת דבר זה דרש רבי׳ משה מקוצי והשכל מסכים עמו

---

[4] M. adds יסבלו; W. גם.

שהשלם והצדיק בכל עדיף ממלאכי השרת כי המלאכים שלימים מפני שאין להם יצר הרע אבל מי שיש לו יצר הרע וא׳ע׳פ׳כ הוא שלם בכל טוב מהם ולא תאמר איך יהיה שלימות אדם דומה לשלימות מלאך שהרי גבי יהושע נאמר אני שר צבא ה׳ עתה באתי ופי׳ ר׳ז׳ל עתה באתי אבל משה רבך לא היה חפץ בי שנא׳ אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה ופירשו רבותינו ז״ל שמשה היה ממלא מקום מטטרון *וכיון שמשיח נשא ממשה הרי הוא גבוה ממלאכי השרת[5]:

---

[5] Only in M. 164.

XXIX. DON ISAC ABARBANEL.

הנבואה השלשים תחלתה הנה ישכיל עבדי וכו׳ עד רני עקרה לא ילדה והיא פרשה אחת. וראיתי לשאול בה ששת שאלות:

השאלה הראשונה היא לדעת על מי נאמרה הנבואה הזאת. כי הנה חכמי הנוצרים פירשוה על אותו האיש שתלו בירושלם בסוף בית שני שהיה לדעתם בן האלוה ית׳ שנתגשם בבטן העלמה כמו שמפורסם בדבריהם. ואמנם יונתן בן עוזיאל תרגמה על משיח העתיד לבוא וזהו גם כן דעת חכמים ז״ל בהרבה ממדרשותיהם גם כי זה הפסוק האחרון ממנה לכן אחלק לו ברבים דרשוה על משה רבינו כמו שיתבאר. וכן ראיתי פי׳ שעשה הר׳מ׳ב׳ן על הנבואה הזאת שפירשה על מלך המשיח. והגאון רב סעדיה פירש הפרשה כולה על ירמיהו ופירש יזה גוים רבים כמו יטיף שניבא על אומות רבות וכיונק לפניו כי היה נער וחטא רבים נשא באמרו זכור עמדי לפניך לבקש טובה עליהם וכשה לטבה יובל באמרו ואני כבש אלוף ואחלק לו ברבים רומז אל ארוחתו שנתנה יום יום. וכתב עליו ה׳ר׳א׳ב׳ע וכן הרב רבי מנחם המאירי שיפה פי׳. ולא ידעתי מה טובו ומה יפיו שחזו בו. אבל ר׳ש׳י והר׳ יוסף קמחי ובנו הרב רבי דוד קמחי כלם פה אחד פירשו הנבואה הזאת כולה על ישראל ולכן ראוי לדעת בתחלת הדברים אמיתת כוונת הנבואה על מי נאמרה:

השאלה השנית במה שדרשו חכמים ז״ל על ירום ונשא וגבה מאד

ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת שעם היות שפירשו זה על מלך המשיח עדיין יקשה הדבר מאד שאיך אפשר שבן אדם ינשא ממשה שהעידה התורה עליו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה כל שכן שתגבה [מעלת] ילוד אשה ממעלת מלאכי השרת אשר אין למעלה ממדרגת מציאותם כי אם מציאות הסבה הראשונה יתברך עד שמזה עשו חכמי הנוצרים לפנות דתם באלהות המשיח. ואין להשיב על זה כדרך החכם אנבונייט שפירש מלאכי השרת על החכמים כאמרו ז״ל מאן מלאכי השרת רבנן כי איך יעלה על הדעת שהזכירו מעלתם למעלה ממעלת אברהם ומעלת משה. גם כי אין סמך לזה מהכתובים שהביאו לראיה כי שם הוכיחו מלאכי השרת מפסוק וגובה להם ויראה להם וידוע שאותו הפסוק בצבא השמים ממש מדבר ואיך יוכיחו ממנו ענין רבנן:

השאלה השלישית אם היתה כוונת הנבואה על ישראל כדברי המפרשים איך תארו הכתוב בלשון איש כמו שאמר כן משחת מאיש מראהו נבזה וחדל אישים איש מכאובות כי הנה עם היות שפעמים רבות יאמר הכלל בלשון יחיד להיותו עם אחד אבל לא יקרא בשם איש שהוא הפרטי הרמוז אליו כי מה שיתואר בו הפרטי המוגבל הוא זולת מה שראוי שיתואר בו הכלל:

השאלה הרביעית באמרו אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו וה׳ הפגיע בו את עון כולנו וכן אמר ועונותם הוא יסבול והוא חטא רבים נשא כי הנה אם יאמר זה על ישראל בערך שאר האומות יקשה הדבר מאד כפי משפט האלהי וכבר ביאר הנביא יחזקאל ממדות המשפט האלהי שבן לא ישא עון האב ואב לא ישא עון הבן כל שכן אומה באומה אחרת ואיך יאמר אם כן שישראל בגלות היו סובלים עונות האומות כי מה שאמר ירמיהו אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו הוא על דרך פוקד עון אבות על בנים שענינו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם:

השאלה החמישית באמרו ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה איך אפשר שיפורש על ישראל כאלו אין הדבר כן שאינו נגוע מוכה אלהים ומעונה כי הנה ישראל בגלות היה נגוע מוכה אלהים ומעונה באמת כיון שסבלו ייסורין על עונותיהם ואיך יאמרו א״כ שאינו נגוע מוכה אלהים ומעונה. וכן אמרו אם תשים אשם נפשו כאלו היה הדבר מסופק אם היה עונש ישראל על חטאיו והוא המפורסם שבדברים כפי עדות הנביאים וייעודיהם. וכן אמרו מפשע עמי נגע למו אינו כן כי נגע ישראל על פשעיהם היה לא על פשעי האומות:

השאלה הששית באמרו מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים כי יראה שאין בכתוב הזה מאמר גוזר כי מה לה לראיה עם עמל נפשו ומה ענין לשובע עם הראיה ועל מי אמר שיצדיק צדיק לרבים. סוף דבר שהכתוב הזה צריך יישוב רב. והנני מפרש הכתובים באופן יותרו השאלות האלה כלם: הכוונה הכוללת בנבואה הזאת תודע ותושג בידיעת כונת הנביא באמת בה לא דרך דרש ואסמכתא כי אם כפי מה שיורה עליו הפשט בשכל הישר והסברא הנכונה ולכן ראוי שנחקור על כל אחת מן הדעות אשר זכרתי בשאלה הראשונה היתכנו כפי פשט הכתובים וסגנון הפרשה:

ואומר שדעת חכמי הנוצרים הוא לפרשה על ישו הנוצרי שנהרג בסוף בית שני ושעליו אמר ירום ונשא וגבה מאד כפי מדרש חכמים ז״ל שדרשו ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת מה שאי אפשר שיצדק כי אם על הסבה הראשונה שהוא גבוה מעל גבוה ושעליו אמר נגוע מוכה אלהים ומעונה ר״ל שהוא היה אלהים ונגוע ומוכה ומעונה ושמפני שבטל עונש הנשמות שהיו סובלות בחטאת אדם הראשון לכן אמר ועונותם הוא יסבול והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע כמו שהאריכו בזה בפירושיהם. אבל הדעת הזה הוא כולל כפי המושכל בטלים הרבה: ראשונה שנודה שנענש אדם הראשון

כנגד חטאו עונש נפשיי שתרד נפשו לגיהנם ותשב שם תמיד וזה לא נזכר בכתוב לא בצוואתו ולא בסיפור עונשו וקללתו. ומה שהביאו ראיה על זה ממה שאמר הכתוב כי ביום אכלך ממנו מות תמות מפאת הכפל אינו ראיה כי הנה נתן אמר לדוד על ענין בת שבע הבן הילוד לך מות ימות ואמר ויהי ביום השביעי וימת הילד ואין ספק כי לא ענש הילד לגיהנם. גם אבימלך אמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת ולא היה גוזר הוא על מיתת הנפש בגיהנם כי לא אלהים הוא אבל מות יומת הוא כמו אכול תאכל זכור תזכור ודומיהם שנכפלו לחזק הענין: ושנית כי אף שנודה שנענש אדם על חטאו עונש נפשיי הנה שאר בני אדם שבאו אחריו מה עשו לשיתחייבו גיהנם כי הם לא חטאו ונפש הבן לא תשא עון האם כי הנה האדם בגופו הוא בן אביו ואמו אבל נפשו לא הולידתה נפש אביו וכמאמר הנביא בשם השם יתברך כנפש האב וכנפש הבן לי המה ואם נפש אדם הרשיעה לעשות ונפש אברהם דבקה באלהים ועשתה בהפך ממעשה אדם איך המשפט האלהי יעניש שתיהן יחד והיה כצדיק כרשע בהיות כל אחת מהן במולדתה נקייה וטהורה מכל חלאה: ושלישית שאף שנודה שהיה זה העונש נפשיי ושנמשך לזרע אדם הנה ברצות השם יתברך לכפר ולסלות הקצור קצרה ידו כפי כחו הב׳ב׳ת מהושיע עד שנאמר שהוצרך להתלבש בשר ולקבל ייסורין על עצמו והנה הנפש החוטאת היא תמות ותענש לא שיהיה משורת הדין שמי שחטאו נגדו יקבל העונש ולא החוטא. ואם אמרו שהיה ראוי שאחד ומיוחד מאישי המין יקבל העונש כדי לכפר על כולו הנה אם כן היה ראוי שאדם כאחד ממנו נביא או חכם יקבל אותו עונש ואותם הייסורין לא הסבה הראשונה יתברך שגם אם היה אמת שנתלבש בשר לא היה אדם כאחד ממנו כל שכן שהדבר הזה נמנע בעצמו והוא מכלל הנמנעות אשר להם טבע קיים שיגשים השם יתברך את עצמו לפי

שאלהות הסבה הראשונה שהוא כח בלתי בעל תכלית אי אפשר שיתלבש בשר ויעמוד בנושא בעל תכלית ושיבטל עונש אדם הנפשיי שלא נזכר בכתוב. והעונשים הנזכרים שמה על עמדם יעמודו וכמה מבטולים אחרים יתחייבו לדעת הזר כזה וכמו שהעיר עליהם הרב רב חסדאי בשלימות רב בויכוח הדת אשר עשה בלשון ארצו והוא כבר מועתק בלשונינו ואם הדבר בעצמו בלתי אפשר איך יתכן שיפורשו עליו דברי הנביא:

ומלבד זה הנה פשט הכתובים לא יסבול דעתם בפירוש הפרשה. וזה מפנים. ראשון שאיך יאמר על האלוה הנה ישכיל כי אם היתה הכוונה בהשכלת הידיעה וההשגה הנה הוא מעולם ועד עולם ידע מה בחשוכא במה שהוא אלוה ואיך יעד עליו הנה ישכיל כאלו הוא עתה נעדר ההשכל ויבא זמן שישכיל וידע. ואם היה הרצון בישכיל יצליח מלשון ויהי דוד בכל דרכיו משכיל ומה היתה ההצלחה שנתחדשה בו האם בדברים הגופיים או הנפשיים כי מצליח ובלתי מצליח לא יצדקו על הסבה הראשונה גם שבערך האנושות מבואר נגלה הוא שלא הצליח ויגיד עליו סופו: ושני אמרו עבדי כי איך יתכן שיקרא אלוה העולם לעצם מעצמיו הוא עצמו עבדי כי הנה עבד ואדון הם מתחלפים חוקי ההקבלה ואין להם שיאמרו שקרא עבד בבחינת האנושות והגוף כי הנה ההשכלה שזכר קודם לזה וירום ונשא וגבה מאד שזכר אחריו בסמוך כלם תארים לא יפלו כי אם במה שהוא אלוה לדעתם ולכן עבדי שנאמר באמצע הדברים כה יהיה משפטו בהכרח אף כי הדבר לא יתואר כי אם בצורתו ולא יקרא האדם אדם מפאת חמרו כי אם מפאת נפשו המשכלת ולכן אף לדעתם שיאמרו שהאלוה נתלבש בשר לא מפני זה יקרא עבד כי שמו אשר יקראו לו תמיד יהיה מפאת צורתו האחרונה. וכבר כתב הר׳א׳ב׳ע שלא יתכן שיאמר עבדי על הגוף כי הגוף לא ישכיל אפי׳ כשהוא חי: ושלישי באמרו

ירום ונשא וגבה מאד וכבר ידעת שהמאמרים עתידים ומי יתן ואדע
אם הרוממות הזה שאמ׳ שיתחדש בו יהיה בדברים הגופיי׳ כפי האנושות
או בענין אלהותו כי הנה בענין אנושותו בעולם הזה לא היתה בו
רוממות ומעלה כי אם שפלות ומות כמו שהם יאמרו שנבא עליו הנביא
בנבואה הזאת ואם שעל ענין האלהות אמר ירום ונשא וגבה מאד
הנה הוא מאמר בטל כי האלוה במה שהוא אלוה תמיד הוא רם
ונשא שוכן עד ואיך ינבא עליו שיבא זמן שירום ונשא מחדש: ורביעי
באמרו משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם וכן אמר א׳ח׳ז לא
תואר לו ולא הדר ונראהו ולא מראה ונחמדהו נבזה וחדל אישים
איש מכאובות וידוע חולי וזה שהמאמרים האלה כלם מורים שהוא היה
בטבעו עכור ומעוכר שחוריי חלוש המזג רפה ההרכבה וזה כולו כפי
מה שספור מענינו והוא בלתי אמתי כי הוא היה בחור וטוב נחמד
למראה אף כי חכמיהם אמרו שהיה שוה המזג באכיות האיזון. ואם
אמר זה על מותו הנה כל אדם כשימות זיו אפוהי ישתנא ולא נאמר
מפני זה שהיה משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם וכן לא תאר
לו ולא הדר שהם תארים יאמרו על החי ההמה המורגל שיקראהו
איש מכאובות וידוע חלי היו החליים שהיה רגיל בהם והמכאובות שהיה
סובל והנה לא נזכר דבר מזה בספוריו: וחמישי באמרו אכן חליינו
הוא נשא ומכאובינו סבלם כי זה א״א לפרשו על נפשות הצדיקים
שהיו בגיהנם בחטאת אדם הראשון שפטר׳ והוציאם משם כי העונש
הנפשיי לא נקרא חולי כ״ש שיאמר עליו הוא נשא וסבלם כי אף
לדעת׳ לא יאמ׳ שהאלוה סבל ונשא עונשי גיהנם ופשט הכתוב מורה
שהוא קבל על עצמו אותם החוליים שהסיר מהם ולכן אמר ואנחנו
חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה לפי שהוא עצמו לא היה נגוע
ומוכה. ואם יפרשו זה על מותו והייסורין שנתנו לו יקשה אמרו

חליינו ומכאובינו כי המות אשר היהודים סבבו לו לא היו חולים
ומכאובים כל שכן באמרו ובחבורתו נרפא לנו כאלו יאמר שהיה
להם חליים ומכאובים והוא לקחם על עצמו וסבלם ובזה נרפא להם:
וששי כי איך יאמרו שנאמרו הכתובים האלה על ישוע הנוצרי ושעל
מותו נאמר כי נגזר מארץ חיים כי הנה הכתוב אומר מפשע עמי נגע
למו ומלת למו היא לשון רבים ויורה שהפרשה על רבים נאמרה לא
על יחיד שאם לא כן היה לו לומר מפשע עמי נגע לו. וראוי שתדע
שמעתיקי הנוצרים לבורחם מהספק הזה העתיקו מלת למו בלו ואין
הדבר כן: ושביעי באמרו ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו
כי הם פירשו זה על ישוע הנוצרי שהיתה מיתתו על ידי רשעים שהם
ישראל ולפי דבריהם היה ראוי שיאמר ויתן את רשעים מותו לא
קברו כי כפי ספוריהם לא הרעו עמו דבר בקברו כי אם במותו.
וגם אמרו ואת עשיר במותיו יראה שאין ענין לו: ושמיני באומרו
וה׳ חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו וזה כי אם היה אלוה
ורצה לקבל הייסורין ההם להציל נפשות הקדושים משחת כדעתם
אין יאמר וה׳ חפץ דכאו החלי כאלו האל יתברך בחפצו ורצונו רצה
לדכאו בייסורין ונתן לו חליים ומה שאין לו סבה ידועה ייוחס בו
החפץ הפשוט לא מה שיעשה העושה לתכלית ידוע וכל שכן באמרו
אם תשים אשם נפשו ואיך יצדק המאמר הזה על האלוה וייוחס האשם
לנפשו שהוא האלהות המוחלט: ותשיעי באמרו יראה זרע יאריך ימים
וחפץ ה׳ בידו יצלח כי הנה הוא כפי מה שספור מענינו מת בבחרותו
ולא ראה זרע בן או בת. ואם יפרשו יראה זרע על הנמשכים אחרי
דתו הנה אלה לא נקראו זרע בכל הכתוב. וגם לא תצדק כי מלת
יראה אשר פירושו באמת יראה בחייו ובימיו זרע ובנים לבניו. ואם
על האלהות נאמר בידוע שהוא רואה צופה ומביט מה שהיה ומה
שיהיה ואיך יאמר עליו יראה זרע כאלו תתחדש לו אותה ראייה. אף

כי אומרו יאריך ימים אם מת בבהרותו בן שלשים ושנים שנה ואיה אריכות ימיו. גם אומרו וחפץ ה׳ יצלח אין ספק שלא יפול המאמר הזה כי אם על האדם שיעשה חפצו על ידי זולתו לא על מה שיעשה הוא בעצמו: העשירי באמרו לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל ואם יפרשו אחלק לו ברבים על שקבלו רבים מהאומות דתו ואמונתו מה יפרשו בואת עצומים יחלק שלל האם אותו האיש עשה מלחמות ושלל שלל ובזז בז. הנה התבאר מעשרת המקומות מן הכתובים האלה וממקומות אחרים בהם שכפי הפשט והשכל הישר והסברא הנכונה א״א שתפורש הנבואה הזאת כדרך מפרשי הנוצרים. והוא העד הראשון מהפירוש:

ואולם דרך יונתן וחכמים ז״ל שפירשוה על משיח צדקנו איני יודע אם רצו בזה על משיח בן יוסף אשר קבלו שיבא בתחלת הישועה או אם כוונו בו על משיח בן דוד שיבא אחר כך. ובין לזה ובין לזה אין פשט הכתובים סובל שיהיה פירוש הפרשה כן לפי שעל משיח בן יוסף שימות בתחלת ענינו ומלחמותיו אי אפשר שיאמר ירום ונשא וגבה מאד כי הוא לא יגיע לאותה המעלה הרמה ולא יתמיד בה. גם אמרו משחת מאיש מראהו נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי וה כלו דבר שלא זכרו חכמים ז״ל בענינו כי למה זה יהיה משחת מאיש מראהו ויהיה נבזה וידוע החליים והמכאובות. גם אמרו ואת עשיר במותיו לא נדע ענינו. ועוד כי איך יאמר עליו יראה זרע יאריך ימים אם ימות בהתחלת ענינו: ואם יפרשו הנבואה על משיח בן דוד יקשה אמרו כן משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם לא תאר לו ולא הדר כי הנה ישעיהו אמר הן עבדי אתמוך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו ובמקום אחר קראו חוטר מגזע ישי ואמר ונחה עליו רוח ה׳ וגו׳ אליו גויים ידרושו וגו׳ לא שיהיה נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי. ועוד כי איך יאמר עליו אכן חליינו הוא נשא

ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה כי הוא
יהיה מלך צדיק ולא יהיה נגוע ומוכה כי אם צדיק ונושע. ואיך אם
כן יאמר עליו ובחבורתו נרפא לנו וה׳ הפגיע בו את עון כלנו ושאר
הפסוקים שמורים שהוא יקבל ייסורין ומיתה בעבור ישראל. וגם
יקשה לפרש עליו מעוצר וממשפט לוקח ואת דורו מי ישוחח כי נגזר
מארץ חיים כי משיח בן דוד יהיה בידו העוצר והמשפט אבל לא
ילקח ממנו. וגם לא יהיה נגזר מארץ חיים כי שם ימלוך ויקשה. גם
כן אמרו מפשע עמי נגע למו שהיה ראוי לומר נגע לו בלשון יחיד.
ועוד יקשה אמרו ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו כי הנה
הנביא אמר והיתה מנוחתו כבוד שהוא סותר לזה: והכלל שפירש
יונתן ומה שנמשכו חכמים ז״ל בדעת הזה לא יעלה על הדעת שהוא
פי׳ אמתי בדרך הפשט כי הנה טבע הכתובים לא יסבלנו אבל היה
ענינם בדרך הדרש או אסמכתא ולכן סמכו מה שהיה מקובל בידיהם
בעניני המשיח לכתובים האלה לא שיחשבו שתהיה בן הכוונה האמיתית
בנבואה כי גם חכמים ז״ל עם היות שפירשו פסוק הנה ישכיל עבדי
על המלך המשיח הנה שאר פסוקי הפרשה לא פירשו כי אם על
ישראל וגם יונתן בן עשה שפי׳ הפסוקים הראשונים על מלך המשיח
ושאר פסוקי הנבואה על בחירי צדיקיא כ״ש שגם חכמים ז״ל דרשו
לכן אחלק לו ברבים על מ׳ר׳ע׳ה שמתעה דור המדבר ולא מפני זה
נאמר שכל הפרשה נאמ׳ עליו. וה׳ר׳מ׳ב׳ן עם היות שפירשה על מלך
המשיח כתב שלדעתו לא נאמרה כי אם על עדת ישראל:

ואמנם דעת הגאון שפירש הנבואה הזאת על ירמיהו באמת איני
רואה אפי׳ פסוק אחד שיורה עליו אמתתו כי איך יפורש על ירמיהו
ירום ונשא וגבה מאד ופסוק עליו יקפצו מלכים פיהם כי הנה הנביאים
היו מורגלים באותם הזמנים. ואיך יאמר עליו חליינו הוא נשא
ומכאובינו סבלם ובחבורתו נרפא לנו וכן וה׳ הפגיע בו את עון כלנו

כאלו הוא קבל העונש כלו וישראל היו נקיים. גם מפשע עמי נגע למו וכן ויתן את רשעים קברו לא נמצא בענינו דבר מזה כלל כל שכן יראה זרע יאריך ימים. ואמרו ואת עצומים יחלק שלל כי דבר מזה לא נתקיים בענינו. ותמהתי מאד מהגאון מי הביאו לדעת הזה ומהחכמים אשר שבחו פירושו. סוף דבר שהדרכים האלה כלם הם זרים בלתי מתישבים בכתובים:

ולכן הדעת האמתי שראוי להחזיק בו הוא באחד משני דרכים: הדרך האחד הוא מסכים למפרשים שהנבואה הזאת נאמרה על ישראל שהוא נקרא בדברי השם עבדי כמו שאמר עבדי יעקב ישראל עבדי. וכבר יורה על זה שלמעלה מזה נאמר כי הולך לפניכם ה׳ וזה על ישראל אמרו בהכרח ואחר הפרשה הזו נאמר רני עקרה לא ילדה שגם כן נאמר על ישראל ואם כן הפרשה הזאת שנאמרה בנתים אין ראוי שתפורש כי אם על ישראל כמו הקודמת והמאוחרת ממנה. והפרשה הזאת תחלק לשלשה חלקים. החלק הראשון יספר הנביא בהצלחת האומה הישראלית ושתהיה הצלחתה ביחס שפלותה והכנעתה בגלות. והחלק הזה תחילתו מן הנה ישכיל עבדי עד ואשר לא שמעו התבוננו. והחלק השני יניח בו ההודאה וההכרה אשר יתודו ויכירו וידעו כל האומות בזמן הגאולה בפשעם וחטאתם על מה שהרעו לישראל במיני ענויים רבים. תחילתו מי האמין לשמועתנו וכו׳ עד על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו. והחלק השלישי הוא מאמר הנביא מפרש ענין יסורי האומה על מה היו ומבטיחה בשכר שיגיעה באחרונה. תחילתו וה׳ חפץ דכאו החלי וכו׳ עד סוף הפרשה: והדרך השנית הוא שנראה לי שנאמרה הנבואה הזאת כולה על יאשיהו מלך יהודה. והנני מפרש הפרשה כאשר עם לבבי כפי כל אחד מן הדרכים האלה על פי הכתובים: הנה התבארה הכוונה הכוללת בנבואה הזאת וחלקיה והותרה השאלה הראשונה:

ואמנם מה שדרשו חכמים ז״ל ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה

ממלאכי השרת לא אמרוהו על ישראל אבל הלכו בזה לשנותם לפרש הפסוק הראשון הנה ישכיל עבדי על מלך המשיח. והמאמר הוא במדרש רבי תנחומא וזה תארו שם מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור זה משיח ולמה נקרא שמו גדול לפי שיהיה גדול מהאבות דכתיב הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד ירום מאברהם דכתיב ביה הרימותי ידי אל ה׳ אל עליון ונשא ממשה דכתיב ביה כי תאמר אלי שאהו בחיקך וגבה ממלאכי השרת דכתיב בהו וגובה להם ויראה להם ע״כ. ועם היות שדבריהם כמו שזכרתי הם על המשיח ואני לפרש הפרשה על ישראל באתי אין ראוי שאחדל מלפרש המאמר הזה פן יבאו המתפקרים לחסות בצלו. וראיתי מי שפירש בו שמ״ם מאברהם ממשה וממלאכי השרת אינה מ״ם היתרון כי אם מ״ם הסבה כמו משיצא הדבר ושהיה כוונתם שיהיו במלך המשיח ג׳ שלמיות. הראשונה טבעי שנמשך אליו מאברהם. והשנית הרגלי שנמשך אליו ממשה כי הורגל בתורתו. והג׳ אלהי שישפיעו עליו שפע רב מאת ה׳ מן השמים ועל זה אמרו וגבה ממלאכי השרת. אבל אין דברי המאמ׳ הזה מסכימים לזה הפי׳ ואני כבר בארתי דעתי בו בפרק הראשון עיון שלישי חלק שני ממאמר ישועות משיחו אשר עשיתי ואזכור לך ממנו פה ראשי דברים. והוא שחכמים ז״ל הגדילו מעלת המשיח בשלשה בחינות. הבחינה האחת היא בערך השם יתברך שיהיה אוהבו הולך אחריו ודבק בו וכל מעשיו ופעולותיו יכוין לעבודתו ואמרו שהמעלה הזאת תהיה במשיח יותר ממה שהיתה באברהם אבינו שעזב ארצו ומולדתו ובית אביו ללכת אחרי השם יתברך וקבל חותם ברית קדש לאמר לה׳ אני והלך לעקוד בנו יחידו לקיים מצות אלהיו ומנצחון המלכים לא נכנסה בו גסות הרוח והפעלות הכבוד אשר קנה בנצחונם ולא חמדת שללם אבל אמר הרימותי ידי אל ה׳ אל עליון רוצה לומר שלא היה כבודו מדומה וגשמי אבל המלך

המשיח תרום מעלתו ביראת האלהים ואהבתו מאברהם וכמאמר
הנביא ונחה עליו רוח ה׳ רוח דעת ויראת ה׳ והריחו ביראת ה׳ והיה
צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו. והבחינה השנית היא בערך אל
האומה שיהיה המשיח פודה ומציל רב להושיע ועל זה אמרו ונשא
ממשה ואין זה במדרגת הנבואה ולא בנתינת התורה ובשאר המעלות
שנתעלה בהם ארון הנביאים על כל אנשי מינו אלא בבחינת קבוץ
הגליות וגאולת ישראל ונשיאתם אל הארץ לפי שעם היות שמשה
רבינו עליו השלום הוציא את ישראל ממצרים ונשאם אל האדמה
אשר נשבע ה׳ לאבותם כאשר ישא האומן את היונק הנה הגאולה
העתידה תהיה יותר גדולה מגאולתה לפי שישראל במצרים היו כלם
מקובצים במקום אחד קרובים לארץ ישראל אבל המלך המשיח
יקבץ נדחי יהודה וישראל אשר נפוצו מקצה השמים ועד קצה השמים
ועל השלמות הזה שהוא בבחינת העם בגאולתם ונשיאתם לארץ דרשו
ונשא ממשה ולכן הוכיחוהו ממה שנ׳ בו שאהו בחיקך כאשר ישא
האומן את היונק על האדמה שהוא בגאולת העם ונשיאתו לארץ.
והבחינה השלישית היא בבחינת האומות שיגבר עליהם ויחריבם וא׳ע׳פ
ששריהם העליונים ישפיעו עליהם טובות הנה תגבר יד מלך המשיח
עד שיבוטלו מלפניו המערכות העליונות וכן אמרו ז״ל אין ה׳ק׳ב׳ה
נפרע מן האומה עד שנפרע מאלהיה ויהיה מלך המשיח בקרב עמו
ואומתו כאחד מצבא המרום והשרים המשפיעים על כל אומה ואומה
כי כמו שהשרים העליונים מקבלים השפע מעלותיהם וישפיעו על
אומותם וכחם ילחם עם כח השרים המנגדים אליהם כמו שבא בדברי
דניאל ככה מלך המשיח יקבל השפע מהסבה הראשונה וישפיע על
אומתו הצלחה וכבוד ושלוה רבה ובזה יבוטלו כחות השרים המנגדים
ולכן עשו יחס וערך ממלך המשיח למלאכי השרת ר״ל שרי האומות
בשאלו ואלו מקבלים השפע מהבורא יתברך אבל תגדל מעלת מלך

המשיח עליהם בשני דברים. הראשונה בשהשפע המגיע למשיח יהיה ממנו יתברך מבלי אמצעיים מה שאין כן בשפע המגיע לשרי מעלה שהוא משתלשל באמצעים רבים. והשנית שכחותיהם יתבטלו בזמן ההוא ולא יועילו לאומותיהם לפי שאז יפסד חוט החסד המגיע אליהם מלמעלה אבל המלך חמשיח לא יהיה כן שיגדל ויאמץ כחו ויערה עליו השם רוח ממרום ובהיות מלך המשיח בהלחמו עם האומות מבטל הכחות העליונות אמרו שגבה מהם ולזה כולו כוונו באמרם וגבה ממלאכי השרת. זהו מה שנראה לי בפי׳ המאמר הזה כשיפורש הפסוק הראשון על המלך המשיח. והותרה עם זה השאלה השנית ואחרי ביאור כל זה נבא לפירוש הכתובים כפי דרך הראשון שנאמרו על כנסת ישראל:

lii. 13 הנה ישכיל עבדי וכו׳ עד מי האמין לשמועתנו: זהו החלק הראשון שבו יספר הנביא ההצלחות שיגיעו לאומה בזמן גאולתה ועניינו כי לפי שיעד הנביא למעלה על גאולתם כמו שאמר כי לא בחפזון תצאו זכר אחריו המעלות אשר יזכה אליהם עם ישראל בזמן גאולתם. וקראו עבדי לפי שסבל הגלות שנים רבות ועצומות על דבר כבוד השם יתברך ולא עזב תורתו ומצותיו ועבודתו כעבד הנאמן לרבו. ואמר הנביא שישראל בגלות היו משוללים מארבע מעלות שהיו להם מקדם בסוד אלוה עלי אהלם. המעלה הראשונה היא בחכמה וידיעה ר״ל שבמקום שהיה מקדם עם חכם ונבון הנה בבואם בגלות אבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו נסתרה וכמאמר המשורר מתרעם על זה ואין אתנו יודע עד מה. והמעלה השנית היא מעלת המלכות ר״ל שבמקום שהיו עליונים למלכי ארץ במעלה ומלכות הנה בגלות ישבו לארץ ידמו ובאו מקצה הכבוד והמלכות אל קצה השפלות וההכנעה. והמעלה השלישית היא הנבואה שבמקום שהיו ביניהם מקדם להקת נביאים ובסבת הארון והשכינה שהיו ביניהם היה מתרבה הנבואה והמשא ביניהם בכל יום הנה בבואם בגלות לא מצאו חזון מה׳ וכמאמר המשורר מתרעם על

זה אותותינו לא ראינו אין עוד נביא. והמעלה הרביעית היא השכינה שהיתה ביניהם שבאמצעותה היו מתדבקים בגבוה מעל גבוה יתברך כמו שיעד ואביא אתכם אליו ובבואם בגלות הסתיר פניו מהם עשר מסעות נסעה שכינה ובמקום שהיו דבקים למעלה השליך משמים ארץ תפארת ישראל והרחיקם מעליו וייעד הנביא שבזמן הגאולה העתידה תשוב האומה לזכות הארבע מעלות האלה בשלמות גדול. וכנגד המעלה הראשונה שהיא מהידיעה והחכמה אמר הנה ישכיל עבדי רוצה לומר ישראל עבדי א׳ע׳פ שעתה בגלות הוא כעם סכל כיונה פותה אין לב הנה בזמן הגאולה ישכיל וידע וכמו שאמר המלאך לדניאל והמשכילים יבינו. וכנגד המעלה השנית מהמלכות אמר ירום כי הרוממות הוא ההקמה משפלות הגלות והעניי אל כסא ממלכות ומעלה ומזה הלשון וירוממך לרשת ארץ ותרם כראם קרני שעל המלכות וכבוש ארצות אמר לשון רוממות וכאילו אמר העם הזה אשר עד עתה היה שפל בתכלית השפלות הנה אז ירום במלכותו ומעלתו מעלה מעלה. וכנגד המעלה השלישית מהנבואה אמר ונשא שהוא מענין נבואה כמו וה׳ נשא עליו את המשא הזה כלומר עם היות ישראל בגלות מבלי נבואה זה כמה מהשנים עוד תשוב תראה שיבא זמן שינבא וישא משא מאת האלהים. וכנגד המעלה הרביעית מהדבקות האלהי אמר וגבה מאד ר״ל הנה עם היות ישראל בגלות מרוחק ונפרד מאלהיו הנה בזמן גאולתו יגבה למעלה והגובה לא יאמר באמת כי אם בערך אל הדבוק האלהי מלשון הלא לאלוה גובה שמים המגביהי לשבת כי גבוה מעל גבוה שומר. הנה ביאר הנביא במלות קצרות
14 ארבעה ייעודי מעלות נפלאות שתזכה בהם האומה לבא: ואמנם אמרו
אחר זה כאשר שממו עליך רבים כן משחת וגו׳ מוכיח על מה שאמרתי לך פעמים רבות שהנביאים היו מדברים פעם לנכח ופעם שלא לנכח ולכן אמר כנגד ישראל בלשון נכח כאשר שממו עליך רבים ושאר

הפרשה כולה באה בלשון נסתר כן משחת מאיש מראהו. כן יזה
ושאר הפסוקים כולם ואין דמוי הכתוב כאשר שממו עליך רבים כן
משחת מאיש כי הדמוי הוא כאשר שממו עליך רבים. כן יזה ויהיה
פי׳ הכתוב הזה לדעת המפרשים כאשר שממו ותמהו עליך רבים
מהאומות כמו שאמר משה רבינו ע״ה בקללותיו ושממו עליה אויביכם
והענין כאשר יתמהו על שפלותך ורוע מזלך ותכיפות צרותיך והדין
היה עליהם שיתמהו כי כן היה מראהו של ישראל משחת יותר מכל
15 איש ותארו משחת יותר מבני אדם: הנה כן יזה גוים רבים ר״ל כמו
שהיה השפלות וההשחת׳ בקצה האחרון כן תהיה המעלה באותו ערך
כי ישראל זה עם כל מיעוטו יזה גוים רבים ר״ל יפזר אותם וינצחם.
או יהיה יזה מלשון ויז נצחם על בגדי וכאילו אמר ישפוך דמיהם.
והר׳ד׳ק ואביו פירשוהו מלשון דבור שיזה כמו יטיף והכוונה שיגרום
לדבר עליו בהתחדשות מדרגתו כי יתמהו ממנו מאד ויורה על זה
אומרו עליו יקפצו מלכים פיהם ר״ל ידברו בדלוג גדול על ענינו ולפי
שאשר לא סופר להם ראו כלומר כי מה שלא סופר ולא הוגד להם
שקרה באומה מהאומות בזמן מהזמנים ראו עתה בישראל ואשר לא
שמעו שהיה מעולם התבוננו עתה בענינו ויהיה ואשר לא שמעו
התבוננו כפל ענין במלות שונות. ויותר נכון אצלי כי אשר לא סופר
להם מהמעלות שהיו לישראל בזמן בית ראשון ראו עתה ואשר לא
שמעו שהיה לישראל בזמן בית שני התבוננו עתה שנתחדש בו. זהו
דרך הנאות בפסוקים האלה כפי פשוטם. אמנם רש׳י׳ פירש עליו יקפצו
מלכים פיהם מרוב תמהון. ואם לא תאבה שיהיה בכתוב דבור לנכח
ושלא לנכח תוכל לפרש שלא אמר הנה כאשר שממו עליך רבים
כנגד ישראל כי אם על האומות כי מפני שעליהם אמר למעלה סורו
סורו צאו משם טמא אל תגעו שקרא את האומות טמא לפי שבזמן
מפלתם וחרבונם תהיה משחתם בהם כטמאים הבזויים לכן אמר

עליהם כאשר שממו עליך רבים כלומר כמו שעליך אויב הטמא
ישוממו רבים במפלתך כן היה משחת מאיש מראהו של ישראל
עבדי שוכר וכמו שאתה שחת את ישראל לכן היה משורת הדין
שכן יזה גוים רבים כאופן שכאשר עשית יעשה לך גמולך ישוב בראֹשך.
ובזה נשלם החלק הראשון הזה:

liii. 1 מי האמין לשמועתנו וכו׳ עד וה׳ חפץ דכאו החלי. זהו החלק השני יספר הנביא כי דברי מלכי האומות בתמהונם וקפיצת פיהם שיאמרו מי האמין לשמועתנו וזרוע ה׳ על מי נגלתה ופירושו שני דברים נפלאים נתחדשו בעולם. הראשונה מפלת האומות הרמות והנשאות אשר נפלו מן השמים אש תאכלם וזהו מי האמין לשמועתנו כלומר מי האמין לשמוע מעלתנו וגבורתנו וממשלתנו בהיותנו עתה כדגים שנאחזים במצודה וכערים אשר הפך השם ביום חרון אפו. והר׳ אברהם בן עזרא פירש מי האמין לשמועתנו מי האמין לשמועה הזו אשר שמענו מהצלחת ישראל. והחדוש השני שנעשה בעולם הוא שזרוע ה׳ ויכלתו על מי נגלתה שהיה לו להגלות על בעלי המעלה והממשלה ויבחר לו עם בזוי ושסוי להגלות עליו וזהו החדוש השני המתמיה שאחרי שרצה הק׳ב׳ה לברוא חדשה בארץ ולגלות את זרועו ויכלתו הב׳ב׳ת איך נגלתה על זה העם השפל והנבזה. ואפשר עוד לפרש שבעבור שבאותו זמן יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לה׳ המלוכה ומשה [אמת] ותורתו אמת יתחרטו מאמונותיהם ויודו ששקר נחלו אבותם ולכן יתמהו מהאנשים הראשונים בעלי דעה שהיו מאמינים באותה האמונות הכוזבות שהיו משמיעים אליהם ויסרו אותם ויאמרו מי האמין לשמועתנו ר״ל מי שם אמונתו בדברים המקובלים אצלנו והנדרשים אלינו בהיות שזרוע ה׳ על מי נגלתה רמז בזה למר׳ע׳ה שנ׳ בו מוליך לימין משה זרוע תפארתו שהוא רמז לתורה כאלו יאמרו וזרוע ה׳ ותפארתו כבר נגלתה מימי קדם על מי שנגלתה שהוא משה

ואם כן מי הוא זה ואיזהו אשר עשה ויסד אמונתינו ומי האמין
2 לשמועתנו: ויאמרו בגאולת ישראל ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ
ציה. והנה שני ההמשלים האלה הם נבדלים באיכותם כי הנה היונק
שם הנער הקטן יונק שדי אמו או אם הוא שם הענף מלשון ילכו
יונקותיו והוא תמיד שם נאמר על הדבר המתחיל לצמוח אמנם שרש
מארץ ציה הוא בחלוף זה כי הוא אם יזקין הזקין בארץ שרשו הנה
אם כן היונק הוא הפך השרש הזקן ולכן יקשה למה לקח שני המשלים
האלה בהיותם כל כך מתחלפים בעצמם. אבל כוונת הפסוק כך היא
שיאמרו האומרים האלה הלא תראה שעם ישראל זה עלה כיונק לפניו
כלומר כילד להשתעשע בו וכן תמהר צמיחתו כאלו הוא עם שעתה
לקחם לו כמו שהיה הענין ביוצאי מצרים ולכן הוא מרבה עליו טובות
נפלאות והוא ע״ד ילכו יונקותיו ואין הדבר כן כי הם שרש מארץ
ציה שכמה אלפים מהשנים שהכניסם בגלות שהיא ארץ ציה ואינם
יונק וילד שעשועים כי אם שרש זקן יבש היה כעץ גם אין בו היופי
שיש לילדים שישתעשע עמהם האדם כי לא תאר לו ולא הדר כלו׳
לא תאר לו מבני אדם תאר נאה ויפה ונראהו ר״ל אין בהם תאר
ומעלה ושלמות ואנחנו העדים כי ראינו אותו בעינינו כן ואם כך
הדבר שאין לו מראה האם ראוי שנחמדהו היונק הזה וכל זה הוא
3 לחזק תמיהם ויעל כיונק לפניו: עוד יאמרו שהוא נבזה וחדל אישים
ר״ל שהיה בזוי משאר האומות ולא היו בו אנשים ר״ל אנשי חיל
ועל זה אמר וחדל אישים כלומר נעדר מאנשים. וגם אפשר לפרשו
באומרו וחדל אישים שרמז בו על הגירושין שהיו עושין האומות
לישראל מארצם לאמר כל מלך ומלך ועיר ועיר קומו צאו מתוך עמי
כי זה הוא מה שיוכלל בו חדל אישים שהיה ישראל חדל מלשבת
ביניהם וכאלו אמר לא די שלא היה לו תואר ולא מראה לחמדו
אבל גם היינו מבזים אותו ומגרשים אותו מארצותינו לפי שהוא

איש מכאובות וידוע חולי. וכתב הר׳א׳ב׳ע שמכאובות וחולי הם שמות צרות הגלות. ויותר נכון לומר שמפני תוקף הגלות וצרותיו היו היהודים תמידים בחליים יותר משאר בני אדם אם חליי השחורה כמו שאמרו שהטחורים נמצאים בהם מאד וגם הקדחות הדבקות בעלות הזיה בנסיון מצאנו ראינו היהודים יותר מוכנים אליהם ויותר נזקים מהם עד שמפני זה ידבק ה׳ בך את הדבר שעל ידי ישראל יהיה הדבוק הדבריי ולכן אמר עליהם איש מכאובות עד שמפני זה היינו מסתירים פנים ממנו שלא לראותו לפי שהיה נבזה ולא חשבנוהו או שהחסידים בהם היו מסתירים פניהם מלהביט בפני יהודי כי היה להם נחשב זה לעון פלילי. אמנם מפרשי הנוצרים הרחיקו מאד שיאמר שם איש על האומה כי הוא שם נאמר על הפרטי הרמוז לא על הכלל מין או סוג ובאמת ממיעוט בקיאותם בכתבי הקדש קרה להם זה הלא תראה הכתוב שאמר ואיש ישראל התפקדו ואמר ויצא איש ישראל ואמר ויתחזק העם איש ישראל ואמר והמועד היה לאיש ישראל ואמר ואיש ישראל נשבע במצפה ואמר ואיש ישראל כי צר לו ואמר ואיש ישראל נגש ואמר ושאול ואיש ישראל נאספו וכאלה רבים. ומי המונע מזה המין איש מכאובות וידוע חולי כי בהיות שהמשילו בכל הפרשה בלשון יחיד עשה המשלו כאלו היה איש אחד פרטי. גם כי כבר נוכל לומר שלא נאמר בפרשה איש על ישראל כי אמרו כן משחת מאיש מראהו פירושו כן משחת מראהו של ישראל מכל איש ואומר איש מכאובות וידוע חולי יהיה פירושו שלא לבד היה נבזה וחדל מכלל האישים הנכבדים היפים והבריאים מהאומות אבל גם איש מכאובות וידוע חולי שהיה בעצמו ובטבעו כעור ונמאס בטומאתו היה כמסתיר פנים מישראל ותהיה ו׳א׳ו וכמסתר פנים כמו והיה וכמו שהביא רבינו יונה כאלו אמר כבר היה האיש הטמא הנכרי ההוא איש מכאובות וידוע חולי וא׳ע׳פ׳כ היה כמסתר פנים ממנו ר״ל מישראל. ואחר שזכר

משלו באיש מכאובות וידוע חולי זכר גם כן בנבזה שהוא הפחות
והנקלה במדרגתו להגיד שגם היה מהגוים נבזה עני ודל ועם כל זה
לא היה מחשיב את ישראל לכלום. ואמר ולא חשבנוהו לשון רבים
מדברים בעדם להגיד שהיה זה כולל לכולם כאלו אמר בקטון כגדול
לא חשבנו את ישראל לכלום. או יהיה פי׳ נבזה ולא חשבנוהו נאמר
על ישראל ויהיה תכלית המאמר כולו שהיה נבזה וחדל אישים ואפילו
איש מכאובות וידוע חולי היה מסתיר פנים ממנו לפי שהיה ישראל
נבזה בינינו לא חשבנוהו. והותרה בזה השאלה השלישית. ור׳ש׳י פירש
וכמסתר פנים ממנו שישראל בראותו עצמו נבזה ושפל נגוע ומעונה
4 היה מסתתר ומעלים עצמו מעיני הגוים שלא יראוהו ונכון הוא: והנה
יזכרו המלכים בדבריהם מיני הצרות והרעות שהיו ישראל סובלים
בגלות והם ארבעה. האחד מיני הרעות הגופניות שהיו עושים ומסבבים
להם ועל זה אמר אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ופי׳ הכתוב
הזה ואמתתו אצלי אינו כדברי המפרשים כי כנוי חליינו ומכאובינו
אינו לאומות לפי שהם היו הראויים להיות חולים ונכאבים אבל
ענינו שהפעולות פעמים ייחסוהו לפועלים אותם ופעמים ייחסוהו
למקבלים אותם ולכן נאמר שמעתי את תפלתך תפלה לעני לפי שהעני
והמתפלל הוא פועל התפלה ונאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים
בבית תפלתי שייחס התפלה לש״י לפי שהוא מקבל אותה וכן אתה
הוא מלכי אלהים שר״ל המלך המולך עלי ונאמר ואני נסכתי מלכי ר״ל
המלך שהמלכתי אני תחת ידי וכן במהפכת סדום ועמורה פעמים
מיחס אותה לאל הפועל אותה ונאמר כמהפכת אלהים ופעם אל
המקבל כמהפכת סדום ועמורה כן הענין בחליינו ומכאובינו אפשר
שיהיה הכנוי בו למקבל החולי והמכאוב והוא החולה החוליים אשר
כנו ואפשר שיהיה הכנוי לפועל החולי ומסבב אותו. ומפני שזכר
למעלה איש מכאובות וידוע חולי שנאמר על ישראל יבארו המלכים

והאומרים ההם עתה מי היה הסבה להיות ישראל בגלות חולניים ובעלי
מכאובות ואמר אכן חליינו הוא נשא ר״ל בלי ספק החליים שהוא
נשא בגלות אנחנו היינו סבתם והמכאובים שסבלו היו מכאובינו ר״ל
כאבים נמשכים אליהם ומסובבים ממנו ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה
אלהים ומעונה ר״ל היה דעתנו שחלייהם ומכאוביהם היו מאת האלהים
להרע להם ולהענישם ולא היה הדבר כן כי מאתנו ובסבתינו היו:
5 ואחרי שזכרו זה מהרעות הגופניות ר״ל החליים והמכאובים שהם
בדרך הטבעי זכרו עוד הרעות הגופניות שהיו עושים להם בגלות בדרך
בחירה פצע וחבורה ומכה טריה ועל זה אמר והוא מחולל מפשעינו
מדוכא מעונותינו כלומר הנה ישראל היה עוד מקבל מכות מחולל
ומדוכא ברשעתינו ופשעינו ועונותינו כי מפני רוע בחירתנו ורבוי
פשעינו היינו משחיתים בהם. ואמנם אומרו מוסר שלומנו עליו
ובחבורתו נרפא לנו פירש ר׳ אברהם בן עזרא שהמוסר להתמיד
שלומנו היה עליו כלומר להשחית בו כי בחבורתו נרפא לנו כי בהיות
הגוים בשלוה אוי לישראל וכאשר השם יושיעם תהיה לאומות עת
צרה ולכן בחבורתו ומכתו נרפא לנו. ולפי דעתי יהיה פירושו שיאמרו
המלכים והאומות הנה כל הרעה הזאת היינו עושים לישראל לפי
שבחוב דורשינו ומלמדינו ומנהיגי דתנו כל המוסר שהיו נותנים
ומלמדים להתמיד שלומנו היה עליו ר״ל על ישראל באמרם אלינו
כל היום שבחבורתו נרפא לנו ר״ל שבאשר נעשה בו חבורות פצע
תמרוק ברע תהיה רפואה ושלום לנפשותינו ומפני זה היינו חפצים
6 בהשחתתו: ויאמרו שעם היות האומות מתחלפות אדום וישמעאל
ודתיהם שונות הנה הצד השוה שבהם היה שכולם לבבם להרע לישראל.
ועל זה אמר כולנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ר״ל בדתינו ואמונותינו
כולנו כצאן תעינו שכן יאמרו אז המלכים ההם וכמאמר הנביא אך
שקר נחלו אבותינו וגומר. וה׳ הפגיע בו את עון כולנו ר״ל שהוא

ישראל היה מקבל רשעת כולם ועל זה אמר עון כולנו כמו שאמר
למעלה מדוכא מעונותינו שהעון אינו נאמר על העונש כדברי המפרשים
כי אם על רוע המעשה והפועל המגונה שהיו עושים לישראל. והנה
ייחסו זה לשם ית׳ באמרם וה׳ הפגיע בו להגיד שהאל למשפט שמו
וצור להוכיח יסדו בגלות לקבל ייסורין על ידי האומות או שאמרו
זה כפי מחשבתם שהיו מאמינים שהרעות הבאות על ישראל טבעיות
ומקריות כולם היו בהשגחה על רוע מעשיהם ואמונתם לא ברשעת
הגוים וכמו שאמר ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה. הנה
התבאר מזה שהחליים והמכאובות שהיו ראויים לבוא על האומות היו
ישראל נושאים וסובלים אותם ולא נאמר גם כן שהוא היה מקבל
מאת האלהים העונש שהיה ראוי לבוא על האומות בעבור פשעיהם
כמו שחשבו חכמי הנוצרים שהיה דעתינו היהודים כזה כי לדעתינו
לא כיוון הנביא לדבר מזה אבל הוא כולו כמו שפירשתי שיחס חולינו
ומכאובינו הוא יחס הדבר אל הפועל לא אל המתפעל והמקבל ולא
7 ישאר עם זה מקום לשאלה הרביעית: ואחר שזכר המין הראשון
מהרעות שסבלו ישראל בגלות שהם בגופם זכר המין השני מהרעות
שהיו מקבלים בממונם מתוך המסים והארנוניות והגזל והעושק שהיה
ישראל עשוק ורצוץ כל הימים ועל זה אמר נגש והוא נענה כי נגש
הוא בממון כמו נגש את הכסף לא יגוש את רעהו ונחברו אם כן
יחד שני מיני הרעות בממון ובגוף ועל זה אמר נגש והוא נענה כלומר
גזול ועשוק בהיותו נענה בגופו, ועם כל זה לא יפתח פיו אבל היה
כשה לטבח יובל שיוליכו אותו להרגו ולא יצעק כן היה ישראל סובלים
הרעות הגופניות ושותקים. ועל רעות הממון אמר וכרחל לפני גוזזיה
נאלמה שגוזזים ומסירים הצמר ממנה כן היה ישראל כאלם ולא יפתח
פיו לפני גוזליו. ובעבור שעשה בזה שני המשלים אחד לענין מות
הגוף ואחד לענין רעות הממון לכן אמר שני פעמים לא יפתח פיו.

ואפשר לפרש נגש והוא נענה כולו על רעות הממון שהיו גחלים ממנו
ממונו מענין אותו במאסר ובית כלא עד שיתן מה שישאלו ממנו:
8 עוד זכר המין השלישי מרעות הגלות והוא שלא היה בישראל מלכות
ולא ממשלה ולא שבט משפט ולא היה ביניהם יכולת להעמיד משפטי
התורה על תלם ולקיימם כמו שהיה מקדם בהיותם בארצם ועל זה
אמר באמת מעצר וממשפט לוקח ועוצר הוא מלכות כמו זה יעצור
בעמי ומשפט הוא הסנהדרין ומשפטי השם התוריים ואמר שישראל
לוקח ונעדר מכל זה ולפי שהיה לשואל שישאל איך אמר לוקח כאלו
היה לו מקדם העוצר והמשפט והרי הוא כמה מהשנים בגלות מבלי
מלכות ומבלי משפט כי אם נכנע לנימוסי העמים לכן הוסיפו לומר
ואת דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים ר״ל אמנם דורו של ישראל
בימים הקדמונים מי ישוחח יגיד ויספר מעלתם ומשפטיהם כאשר
נגזר מארץ חיים שהיא ארץ ישראל כי שם עוצר ומשפט היה להם
האמנם נגזר ולוקח מהם ברוע העמים אשר עלו עליהם והחריבום
ולקחו את ארצם. ועל זה אמרו מפשע עמי נגע למו ר״ל מסבת פשע
עמינו בבל ואדום אשר גזרו את ישראל מארץ החיים נמשך ובא
נגע החרבן והעדר העוצר והמשפט למו לישראל כי עם היות שכנה
אותו בפרשה בלשון יחיד ראה הנביא לתארם פה בלשון רבים במלת
לָמו כדי לבאר ולהודיע שהיחיד הנזכר בפרשה הוא כללות בני ישראל
לא איש אחד פרטי. ואולי שאמר למו לרמוז לשני החרבנות חרבן
ראשון וחרבן שני. ורש״י פירש ואת דורו מי ישוחח השנים שעמד
בגלות והתלאות שעברו עליו מעת שנגזר מארץ החיים מי ישוחח
ויגיד אותם כי רבו מארבה ואין להם מספר ובזה השלים המין השלישי
9 מהרעות: עוד זכר המין הרביעי מהרעות שסבלו ישראל בגלות והוא שאפי׳
במותם לא היו בטוחים ונקיים מרשעת האומות כי הנה המשורר אמר
במתים חפשי כמו חללים שוכבי קבר וישראל לא היו במתים חפשי

כי גם אחרי מותם וקבורתם היו רשעי האומות באישון לילה ואפלה מוציאים אותם מקבריהם כדי לגזול תכריכיהם ולחרף ולגדף גופותיהם ובפרט אם היה היהודי עשיר שהיו חושבים סכלי האומות שירד אחריו כבודו ועשרו ולכן היו משליכים אותו מקברו כפגר מובס ומניחים אותו ערום נגד השמש כמו שקרה בארצותנו זה פעמים רבות ועל זה נראה לי בלי ספק שנאמר כאן ויתן את רשעים קברו שישראל גם בקבורתו היה נרדף מהרשעים ואת עשיר במותיו ר״ל וכל שכן אם היה עשיר בזמן מותו שאז היה יותר נתן לרשעים קברו. ולפי שבזה ספרו מיני רעות הגלות כלם חתמו דבריהם ואמרו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו כלומר כל הרעות האלה שזכרנו היו באים עליו מבלי שיעשה חמס במעשיו ולא מרמה בפיו שבעבורו יתחייב לזה. ומאמר על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו הוא מהאומות כפי מחשבתם כי הנביא לא אמר זה לפי שבגלות מבואר שהיו פושעים בישראל בעלי גזל ואונאה ומרמה בפיהם עד שמפני זה יעד לעתיד לבוא שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית מכלל שקודם לכן לא היה ככה אבל האומות מפני שכוונתם היה להגיד שסבלו ישראל רעות הגלות שלא כדין אמרו זה. ורש״י פירש ויתן את רשעים קברו מסר עצמו להקבר בכל מקום שיגזרו עליו רשעי האומות שהיו הורגים אותם בדרכים וקוברים אותם כתמורים ואם היה עשיר היה סבת מותו עשרו אבל לא שעשה חמס. ויש מפרשים על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו שהיה גלות ישראל בקרב אדום בכל כך מהצרות בעבור הריגת אותו האיש שנהרג בסוף בית שני והם עשו הדבר במשפט ובעבור שלא עשו חמס ועוות הדין בזה להצילו בהיותו בן מות כפי שורת המשפט מצאום רעות רבות וצרות ואמנם בקרב הישמעלים היו צרותיהם לפי שלא באו להודות בפנות דתם ועניניהם ועל זה אמר ולא מרמה בפיו ר״ל שבעבור

שלא חמס עשה בהריגת ישו הנוצרי היה נרדף מאדום ובעבור שאין
מרמה בפיו להודות לישמעאלים באמונתם היה נכנע ומשתת מבני
10 ישמעאל: וה׳ חפץ דכאו החלי וגו׳ עד סוף הנבואה. זהו החלק
השלישי מהפרשה והם דברי הנביא. ואמנם בפי׳ וה׳ חפץ דכאו החלי
לפי שלא ישרו בעיני דרכי המפרשים חשבתי אני שלשה דרכים
והשנים הראשונים מהם לא החזקתי בם מפני סבות שאזכור והשלישי
אחזתיו ולא ארפנו: הדרך הראשון הוא שתהיה המלה התנאית שהיא
אם כמו שאמר אם תשים אשם נפשו חוזרת למעלה ויהיה הכתוב
מסורס כאלו יאמר וה׳ אם חפץ דכאו החלי כלו׳ אם רצה להענישו
בגלות תשים אשם נפשו כלו׳ דע נא והאמן שלא היה כי אם בחטאת
ישראל ואשמת נפשו כי אין ייסורין בלא עון ולכן אם חפץ השם
יתברך לדכאו לישראל ולהחליאו בכמה מינים מהמכות והחליים אל
תחשוב שהיה הדבר כדברי מלכי האומות שאמרו שהיה כל זה לישראל
על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו אבל תשים אשם נפשו ונאמין
שבעונותיו סבל רעות הגלות ולכן אחרי מירוק עונותיו בצרות הגלות
יראה זרע יאריך ימים בזמן הגאולה שיתרבה זרעם רבוי רב כמו
שאמר יחזקאל ארבה אותם כצאן אדם וצפניה אמר ורבו כמו רבו
וכן אל ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא ימצא עוד. ועוד יאריך ימים
כמו שאמר כימי העץ ימי עמי ואמר כי הנער בן מאה שנה ימות.
וחפץ ה׳ בידו יצלח שעל ידו יראה בעולם יכולת השם ית׳ ומלכותו.
אבל הפי׳ הזה עזבתיו לפי שאיני כדרך פעל הטעמים שעשה אם תשים
סמוך במקף: והדרך השני בפירושי הוא שיהיה החלי מגזרת ותחלימני
והחייני שאינו מגזרת חולי כי אם מגזרת בריאות וחיים כאלו יאמר
וה׳ שחפץ דכאו את ישראל בגלות הוא החלימם והחים בגאולתם ולכן
עם היות שהיו לו חטאות ועונות הנה יזכה לטובות הרבה והוא אמרו
אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים אבל הפירוש הזה אינו

נכון לפי שתחלימני שרשו חלם ושרש החולי הוא חלה ולכן אי אפשר שיפורש מענינו החלי כי היה צריך לומר החלים לפי שהמם היא למד הפעל: אמנם הדרך השלישי הוא הנכון אצלי יאמר הנביא כמשיב על דברי מלכי האומות הנה גלות ישראל אף על פי שנניח שהוא בחטאתיו לא היה עולמי לנצח נצחים כי לא יעשה השם כלייה בעמו ובנחלתו להסירם מעל פניו לעד אבל היה כדי לדכאו ביסורין כאשר ייסר איש את בנו וזהו וה׳ חפץ דכאו. והייסורין ההם לא היו כדרך מיתה כאדם ההורג את חברו בכעסו אבל היו כדרך חולי בתקות רפואה ותעלה וכמו שאמר המשורר הלעולמים יזנח ה׳ ולא יוסיף לרצות עוד האפס לנצח חסדו גמר אומר לדור ודור השכח חנות אל אם קפץ באף רחמיו סלה ואמר חלותי היא שנות ימין עליון ר״ל באמת אין זה הריגה וכלייה מוחלטת אבל הוא חולי שבא עלי ונהייתי ונחליתי אעפי׳ שהוא חולי ארוך ונושן מאד משנות ימין עליון ר״ל שנים רבות כפי יכלתו הנה בזה הדרך אמר כאן וה׳ חפץ דכאו החלי ר״ל חולי היה שגזר עליו לא כלייה. ולכן עם היות שתשים אשם נפשו כלומר שהיו חטאות ואשמות לישראל הנה עם כל זה ירפא מחליו ויראה זרע רב מאומתו ויאריך ימים בחייו ובשלותו ומלבד זה חפץ השם שהוא שיבאו כל בני עולם להכיר אלהותו כמו שאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וגומר בידו של ישראל יצלח לפי שמציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלם. והרב רבי אברהם בן עזרא פי׳ וה׳ חפץ דכאו והחליאו בזה הגלות ואם ישראל ישים אשם נפשו ויודה בחטאתו כאמרו אבל אשמים אנחנו על כן באה אלינו הצרה הזאת הנה כאשר יעשה התשובה הזאת יגאלהו השם ויראה זרע יאריך ימים ומה שפירשתי הוא יותר נכון. הנה התבאר מזה שמאמר ואנחנו חשבנוהו נגוע ומוכה אלהים ומעונה וכן מפשע עמי נגע למו הם דברי מלכי האומות כפי מחשבותיהם אשר לא ידעו דרך ה׳ ואמנם

מאמר אם תשים אשם נפשו שהם דברי הנביא אינו כמספק אבל
פירושו עם שיתיחס אשם לנפשו שכן הוא האמת עם כל זה אחרי
מירוק עונותיו יראה זרע יאריך ימים והותרה אם כן השאלה החמשית:
11 וביאר הנביא באי זה זכות יכופר לישראל אשם נפשו ויראה זרע
יאריך ימים וחפץ ה׳ בלמוד האומות והכניסם תחת כנפי השכינה
בידו יצלח באמרו מעמל נפשו יראה וגו׳ ופירוש יראה ישבע יצדיק
אצלי אינו לעתיד אבל הוא ספור מה שהיה בגלות היה רואה היה
שבע היה מצדיק יגיד הנביא ששלש זכיות גדולות היו לישראל בגלות.
האחת מסבה שעמל נפשו יראה ואמר זה כנגד מה שזכר למעלה
אם תשים אשם נפשו באילו אמר שהיה ישראל מכיר בחטאו ואשם
נפשו ועונותיו ורואה אותם כדי לשוב מהם וכבר יאמר עמל על החטא
והאשם כמו הרה עמל וילד שקר והבט אל עמל לא יוכל תחת לשונו
עמל ואון. והזכות השני זכר באמרו ישבע בדעתו כלומר שא׳ע׳פ׳
שהיה בגלות רעב וצמא בחוסר כל סבוהו כמים בלהות הנה הוא
היה שבע ועשיר בעיניו ומתגדל בעצמו במה שהיה יודע מתורת
האלהית כי בידיעתו זאת נראה לו ששבע ילין בל יפקד רע ולא
יחוש לכל עמלו בערך פקודי השם המשמחים את לבו. ועם היות
שבעלי הטעמים עשו זקף במלת ישבע להבדילו מבדעתו והיתה בית
ישבע קמוצה הנה פירו׳ שהוא ישבע וישיש בעצמו. ואחר כך זכר
סבת השובע וההסתפקות ההוא באמרו שהיה בדעתו. ורש׳י׳ פירש
מעמל נפשו היה רואה ושבע אבל לא חומס וגוזל. והזכות השלישי
היא שעם היותו בגלות בין האויבים לא היה שומר לפיו מחסום בענין
האמונה והדת ולא היה מודה לדבריהם כדי להחניפם אבל ישראל
העבד הנאמן היה מצדיק בפרסום הדעת הצדיק והאמתי בקרב הרבים
עם היות שעל זה היה סובל רעות רבות כפי רשעת האומות ועל זה
אמר יצדיק צדיק עבדי לרבים ר״ל יצדיק דעתו שזכר הצדיק ישראל

עבדי לרבים מהאומות א״ע״פ שעל זה עונותם הוא סובל. ואפשר לפרש יראה ישבע יצדיק שהם כלם לעתיד כי לפי שזכר למעלה שיזכה לשלשה דברים הראשונה יראה זרע השנית יאריך ימים השלישית וחפץ ה׳ בידו יצלח ביאר שלשתם וכנגד מה שאמר יראה זרע אמר כאן מעמל נפשו יראה ומם מעמל תהיה מם היתרון כמו טוב שם משמן טוב טובה חכמה מפנינים כלומר יותר ממה שראה מהעמל לנפשו בגלות יראה זרע בזמן הגאולה וכנגד מה שאמר יאריך ימים אמר ישבע שימות תמיד זקן ושבע ימים וכנגד מה שאמר וחפץ ה׳ בידו יצלח שהוא בהכנסת האומות תחת כנפי השכינה לקרא כולם בשם ה׳ כי הוא חפץ ה׳ אמר בדעתו יצדיק צדיק כלומר בידיעתו וחכמתו ישראל עבדי שהוא צדיק יצדיק לרבים שיסירם מאמונותיהם הכוזבות ויביאם לצדק עולמים יאמ׳ שלא יחדל מזה בעבור מה שהרעו האומות להם בגלות וזהו ועונותם הוא יסבול ר״ל א״ע״פ שעונותם הוא יסבול עתה בגלות. הנה התבארו הכתובים הקשים האלה בפירושם

12 והותרה השאלה הששית: ואמנם אמרו לכן אחלק לו ברבים אמרו המפרשים שהם דברי האל או דברי הנביא בשמו. ויותר נכון שיהיה תפלת הנביא שיתפלל אל השם שיחלק לו ברבים ר״ל שישראל ימשול על עמים רבים מהאומות ויתנם לו לנחלה וחוא מלשון וידו חלקתה להן בקו. וכן ואת עצומים יחלק שלל קרא עצומים האומות העצומות אשר יעלו על ישראל בימי גוג ומגוג שיתן הק״ב״ה שללם בידיהם של ישראל ואמר שיזכה לזה לארבע סבות. האחת תחת אשר הערה למות נפשו ר״ל בעבור שישראל בגלות הערה נפשו למות על קדושת השם והערה הוא מלשון שפיכה כמו ותער כדה. והשנית לפי שאת פושעים נמנה כלומר שישראל בהיותו בגלות היו האומות מונין אותו[מכלל[הפושעים והכופרים וכדי בזיון וקצף ולכן יהיה שכרו שיעלה לגדולה. והשלישית בעבור שהוא חטא רבים נשא ואין הכוונה

שהוא יכפר בעד חטאתם אלא שרשעתם ומעשיהם הרעים של האומות שהם היו חטאיהם ועונותם הוא היה נושא וסובל אותם בהיותו מקבל היזקם. והרביעית לפי שלפושעים יפגיע ר״ל שבהיותו בגלות היה מתחנן לפני הפושעים ופוגע בם כעיני עבדים אל יד אדוניהם ולכן תהיה שורת דין שבמקום שהיה מתחנן לרגליהם עתה ימשל בם ויחלק שללם. ויהיה יפגיע מלשון אל תפגעי בי או שיהיה תפלה להש״י שבגלות היה ישראל מתפלל אל הש״י בשלום האומות וטובתם כמו שאמ׳ במוסף של ראש השנה וכל בני בשר יקראו בשמך להפנות אליך כל רשעי ארץ יכירו וידעו כל יושבי תבל וכו׳ וגם ירמיהו אמר והתפללתם בשלום העיר. וי״מ ולפושעים יפגיע מלשון לך ופגע בו שימית ויחריב את הפושעים מהאומות ואינו נכון. הנה התבארה הפרשה הזאת כפי הדרך הזה והותרו שאלותיה כפי הדרך הראשון שנאמרה על ישראל:

והדרך השני הוא לפרש הנבואה הזאת כולה על יאשיהו מלך יהודה שעָשה הישר בעיני ה׳ וכמוהו לא היה לפניו מלך וכאשר עלה פרעה נכה מלך מצרים להלחם עַל מלך אשור לא נתנו יאשיהו לעבור בארצו ויצא לקראתו למלחמה ויורו המורים וימיתוהו וזכר הנביא ירמיהו שמת בעון דורו ולפי שהיתה מיתתו זר ומתמיה כפי רוב שלימותו לכן נבא עליו הנביא בזאת הפרשה כי כן תמצא אחר זה בפ׳ צופיו עורים כלם שנבא גם כן עליו באמרו הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק ובמגלת קינות קונן עליו באמרו רוח אפינו משיח ה׳ נלכד בשחיתותם וגו׳. ואין להפלא מאשר תבא הנבואה הזאת בתוך ייעודי הגאולה העתידה כי אין נבואות הס׳ הזה כולם מקושרות ומיוחסות זו לזו אבל נכתבו הנבואות והייעודים שנבא הנביא כל אחת בפני עצמה כמו שיראה מסגנון הנבואות. ואפשר ג״כ לומר כי בעבור שאמר

למעלה לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא ואמר כנגד האומות סורו
סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה לכן הראה הק׳ב׳ה לנביא
רעה גדולה שתמשך בבוא פרעה נכה מלך מצרים דרך העברה בארץ
ישראל שנהרג שם יאשיהו להגיד שלא יקרה עוד ככה בזמן הגאולה
lii. 13 העתידה כי לא יוסיף עבור שם עוד ערל וטמא: והתחיל הנביא בשם
האל יתברך להגיד ראשונה שלמות יאשיהו בפסוק הראשון ויזכיר
מיתתו בפסוק השני ואחר כך נקמתו בפסוק השלישי. ואמר הנה ישכיל
עבדי להגיד שהיה יאשיהו עבד ה׳ בכל מעשיו כמו שאמר בדברי
הימים ויסר יאשיהו את כל התועבות מכל הארצות אשר לבני
ישראל ויעבד את כל הנמצא בישראל לעבוד את ה׳ אלהיהם כל ימיו
ואמר בו שישכיל להגיד שיבין ויחכם בדרכי השם יתברך ובספר
התורה כמו שנזכר בספרו גם מפני שדוד נקרא עבד ה׳ ונאמר
בו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל והוא שנאמר ביאשיהו וילך בדרכי
דוד אביו ולא סר ימין ושמאל לכן כינהו הנביא בכנוי דוד להיותו
דוגמתו באמרו הנה ישכיל עבדי ובבחינת מלכותו אמר עליו ירום
שהיה מלך יהודה. ובעבור שמלבד מלכותו עוד מלך על אותם אשר
החזיר ירמיהו מהשבטים וכמו שאמר בד״ה ויטהר יהודה וירושלם
ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי וגו׳ שמורה שמשל גם כן
עליהם וכן אמרו חכמים ז״ל בפרק אחרון דעירובין ירמיהו החזירן
ויאשיהו מלך עליהם אמר ונשא. ואמר וגבה מאד להגיד שהיו כל
מחשבותיו ופעולותיו כלפי מעלה לעבוד את השם שהוא הגבוה מעל
גבוה ולא לשמש ולא לירח כאבותיו מנשה ואמון. ואפשר לומר שאמר
ירום על מעלת המלכות ונשא על מעלת המדות שהיה מעולה בהם
וגבה מאד על מעלת הדעות והדבקות האלהי שהיה זה בו בהפלגה רבה:
14 ואחרי שספר שלימותו ספר מיתתו שלא היתה בעונו כי אם ברשעת דורו
ולכן אמר מדבר עם ישראל כי עמו היה הדבור למעלה כי הולך

לפניכם השם וגו׳ כאשר שממו עליך רבים כן משחת מאיש מראהו
ר״ל כמו שאתה ישראל היית סבת שוממות ומיתת רבים ונכבדים
מהנביאים וחסידי עולם שמתו ברשעת דורם כמשה ואהרן וזולתם שהיו
רבים ונכבדים כן עליך ובסבתך משחת מאיש מראהו של עבדי יאשיהו
הנזכר כי נשחת מראהו מיד איש שהיה פרעה נכה ונשחת תארו
מבני אדם הם אנשי חיל פרעה והמורים בחצים אשר ירו בו והענין
שלא היתה מיתתו בידי שמים כפי הראוי לשלמות חסידותו אבל
נשחת ומת מיד בני אדם בחטאת עמו: ואחר שספר מיתתו יעד על 15
נקמתו שיעשה השם בפרעה ובמצרים באומרו כן יזה גוים רבים ר״ל
כמו שאלו בני אדם המצריים שפכו דם יאשיהו כן יזה השם בעבורו
דם גוים רבים ועם היות שלא נזכר בכתוב מלת דם הוא נכלל בכח
במלת יזה כי ההזאה ענינה שפיכת דם. וכנגד פרעה נכה שהוא
האיש שעל ידו משחת מראהו של יאשיהו אמר עליו יקפצו מלכים
פיהם כי אשר לא סופר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו כי הנה
אמר זה על החרבן הגדול אשר עשה נבוכדנצר והמלכים אשר אתו
בפרעה ובכל מצרים זמן מועט אחרי מות יאשיהו ולפי שלא האמינו
מלכי ארץ שתחרב מלכות מצרים בתכלית החרבן כמו שהיה לכן אמר
כי אשר לא סופר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו:

ואחר זה התחיל הנביא להתרעם על מיתת יאשיהו בשם ישראל liii. 1
ואמר מי האמין לשמועתנו ר״ל מי האמין השמועה הרעה הזאת ממיתת
יאשיהו שאין מי שיאמין שהפך ישראל עורף לפני אויביו ומת מלכם
לפניהם. ואפשר לפרש למד לשמועתנו שהיא למד הסבה יאמר מי
האמין הרעה הגדולה הזאת ממיתת יאשיהו שאין מי שיאמינה לסבת
שמועתנו מהיושר והצדק הטהרה והחסידות ועבודת השם שהיה על
ידי יאשיהו שבעבור זה היה ראוי שיצילהו השם מפח יקוש ושיגבר
על אויביו על שחל ופתן ידרוך והיה זה הענין בהפך שיכולת האל

ית׳ וזרועו עזר לפרעה נכה עד שהרג את יאשיהו וזהו אומרו וזרוע ה׳
על מי נגלתה כלומר האם היה פרעה נכה צדיק וישר מיאשיהו כדי
שתתגלה עליו זרוע השם ועשה הערך והבחינה בזה משלמות יאשיהו
וצדקתו ופחיתות פרעה נכה ורשעתו להתרעם מרוע ההשגחה והסדור
2 שהיה צדקיהו צדיק ורע לו ופרעה רשע וטוב לו: וזה שאמר על
יאשיהו ויעל כיונק לפניו ר״ל שמנערותו וילדותו מהיותו יונק נתישר
לעבודת השם ללכת לפניו בתום לבבו וכן נאמר עליו בדברי הימים
ובשמנה שנים למלכו והוא עודנו נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו
והפליג בשלמותו באומרו שהיה יאשיהו כשרש מארץ ציה לפי שאבותיו
אמון ומנשה היו רעים וחטאים להשם מאד וכשמלך יאשיהו היתה
הארץ ציה וצלמות מלאה גלולים ועבודה זרה ויצא אחר כך יאשיהו
כשושנה בין החוחים וכשורש מארץ ציה ועתה כשנגעה אליו הרעה
ואמות מות נפלו עליו לא תואר לו ולא הדר ונראהו ולא מראה ר״ל
זיו אנפוהי אשתני ואין לו עוד תואר והוד מלכות שהיה לו מקדם
וכשנראהו ולא נביט בו המראה שהיה לו כמו שאמר למעלה משחת
מאיש מראהו ותוארו מבני אדם ומפני שהיה אהוב לעמו אמר ונחמדהו
כי אחרי מותו גדלה חמדתם אליו. ואתה תדע שעם היות שבספר
מלכים בא ספור מיתת יאשיהו בקיצור הנה בדברי הימים נזכר שהוא
לא מת מיד כאשר ירו בו המורים אבל בא לירושלם נגוע ומוכה
3 משחת המראה והתואר ושם מת: ואחר שזכר שלמות יאשיהו זכר
פחיתות האיש המשחית אותו פרעה נכה ועל חסרונו אמר נבזה וחדל
אישים איש מכאובות וידוע חולי כי הוא לא היה גבור חיל רב פעלים
כי אם נכה רגלים בעל חולי הפודגרה וכמו שלמעלה קראו איש באומרו
משחת מאיש מראהו כן אמר עליו כאן חדל אישים איש מכאובות
והיה כל כך נבזה ובלתי נחשב בעינינו שהסתרנו פנים ממנו ולא
שמענו לדבריו ששלח לומר ליאשיהו מה לי ולך מלך יהודה לא עליך

אתה היום כי אל בית מלחמתי ובני יהודה הסתירו פנים ממנו ולא
קבלו דבריו כי היה נבזה בעיניהם ולא היה נחשב לכלום ועל זה אמר
4 וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנוהו: אף אמנם לא ידו של פרעה
נכה נגעה ביאשיהו להרגו אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו הוא סבלם ר״ל
אנחנו סבבנו לו ליאשיהו החולי והמכאוב שסבל לא פרעה נכה ויהיה
חליינו ומכאובינו כנוי לפעל שחטאתם היתה סבת מות יאשיהו לא
גבורת פרעה. או יהיה חליינו ומכאובינו כנוי לבעל הדבר כלומר
החלאים והמכאובות שהיינו ראוים אנחנו לקבלם כפי פשעינו ונשא
וסבל אותם אותו צדיק בעדינו ולכן אנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים
5 ומעונה שמיד האלהים היה נגעו ומיתתו לא מיד פרעה נכה: כי הוא היה
מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו ולהיות מיתתו ברשעת דורו היה הפועל
אותה באמת השם ית׳ השופט כל הארץ לא פרעה נכה כי הוא לא היה
כי אם כמו כלי מיתה כחרב ביד ההורג והראיה על זה שמוסר שלומנו
עליו ובחבורתו נרפא לנו ר״ל שבמיתתו הוסר השלום והבטחון שהיה
לנו עליו בעודו בחיים חיתו או יהיה פירוש עליו על מיתתו שהוסר
שלומם על מותו וכן היה באמת כי הנה אחרי מותו מלך יחואחז בנו
שלשה חדשים ויאסרהו פרעה נכה ברבלה ויתן עונש גדול על הארץ
וימלך את יהויקים ומיד נבוכדנצר עלה עליו ויאסרהו בנחשתים להוליכו
בבלה ומת בדרך בחרפה ובוז ואחריו מלך יהויכין שלשה חדשים
ויעל עליו גם כן נבוכדנצר ויגלהו עם כל כלי בית השם ועם רוב
שרי ירושלים וגבורי החיל והחרש והמסגר וימלך את צדקיהו ובימיו
נחרבה ירושלם ונשרף בית השם ונשחטו בניו לעיניו ועורו את עיניו
והוליכוהו בבלה הרי לך מבואר שמיום מות יאשיהו הוסר כל שלום
יהודה וירושלם וילכו בלא כח לפני רודף מרעה אל רעה עד אשר
לימים מועטים עשרים ושתים שנה גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה
ועל זה באמת נאמר מוסר שלומנו עליו שהוסר שלומם וטובתם בסבת

מיתתו. וההפך שהפך שבחבורתו ר״ל בחייו בהתחברו עמנו נרפא
לנו כי הוא היה מגין בעדנו ורפואה שלמה היה לכל חליי פשעינו
וצרותינו וכמו שאמר ירמיהו מסבים לזה כולו רוח אפינו משיח השם
6 נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים. ולפי שאולי יאמר
אומר שהיו בני יהודה בימי יאשיהו צדיקים וטובים ואיך אמרו והוא
מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו הנה להשיב לזה אומרו כולנו כצאן
תעינו איש לדרכו פנינו וגו׳ כלומר עם היות שיאשיהו הסיר הבמות
והעבודה זרה מן הארץ ולא היו עובדים אותם העם בכללות ובפרהסיא
כימי קדם הנה כל אחד בפרט ובסתר היה עובד עבודה זרה וכמו
שאמרו חכמינו ז״ל באיכה רבתי ועל זה אמר כולנו כצאן תעינו איש
לדרכו פנינו וה׳ הפגיע בו את עון כולנו ר״ל שהפגע שהיה ראוי
שיקבלו הם על עונותיהם הפגיע הק׳ב׳ה ביאשיהו ע״י פרעה נכה:
7 וספרו עוד בתלונה הזאת מסבלנות יאשיהו שעם היות שראה עצמו
נגש ר״ל נרדף מהמצרים באותה מלחמה והוא בעצמו היה נענה נגוע
ומוכה הנה עם כל זה לא פתח פיו לקלל את יומו ולא נתן תפלה
לאלהים מתוך צערו אבל היה בסבלנותו כמו השה שהוא הזכר מן
הצאן כאשר לטבח יובל ויראה עם זה את הרחל שהיא נקבתו לפני
גוזזיה נאלמה ועם כל זה אותו שה הוא כל כך סבלן בטבע שלא
יפתח פיו ולא יצעק מרה לא על הריגתו ולא על גזיות נקבתו כן
יאשיהו ראה עמו ומחנהו נגש ונרדף ומשולל מהאויבים כמדרגת הרחל
הגזוזה וראה עצמו נענה ונגוע והיו מוליכים אותו למות בירושלם כמדרגת
השה אשר לטבח יובל ועם כל זה לא יפתח פיו להתרעם ממשפטי
השם וכפי זה הפירוש יהיה ולא יפתח פיו הראשון נאמר על יאשיהו
ולא יפתח פיו האחרון חוזר אל השה שזכר וכף וכרחל אינה כף
8 הדמיון כי אם כף הזמן כמו כבואכם העיר כצאתי את העיר: והמשיך
הנביא דברי התרעומת הזאת באומרו על יאשיהו מעוצר וממשפט ר״ל

שבמותו לוקח מהמלכות והמשפט שהיה עושה משפט וצדקה ואחרי
שלקח אותו אלהים את דורו מי ישוחח כלומר מי יתפלל ויגן על
דורו או מי יוכיחם ויורם וילמדם דעת ויראת השם כיון שהוא
נגזר מארץ חיים לכן נאמר באמת שבאותו פשע עמי שסבב מיתתו
בא הנגע למו ר״ל לישראל עצמם כי הם היו הנגועים במותו נהרגים
יותר ממנו כי הנה ליאשיהו לא היה אז במותו היזק אחר אלא שנתן
9 השי״ת עם אותם הרשעים המצרים ועל ידם קברו. ואמר קברו על
מיתתו כי מפני שהמת נקבר יקרא המות קבר. ואפשר שאמר שאותם
הרשעים המצרים נתנם השי״ת כלים וסבה לקוברו כי היו במדרגת
המקברים את המת. ואפשר לפרש ויתן את רשעים קברו שנקבר גופו
של יאשיהו אצל אמון ומנשה ואבותיו שהיו רשעים או עם בני יהודה
ואנשי ירושלם שהיו עובדי ע״ז. וכן נתן את פרעה נכה שהוא העשיר
המושל במכמני מצרים כלי ואמצעי למיתתו וזהו ואת עשיר במותיו
כי לפחיתותו לא קראו מלך ולא גבור כי לא בחרבו עשה זה אבל
קראו עשיר שהוא שם יאמר למלך כמו שאמר שלמה גם במדעך
מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר וסוף הדברים על לא
חמס עשה ולא מרמה בפיו שיאשיהו היה תם וישר ירא אלהים וסר
10 מרע: ולא מת בעונו אלא שהשי׳ חפץ דכאו החלי ר״ל שהשי׳
רצה וחפץ לדכאו והוא נתן בו אותו החולי לא המורים ותראה כי זה
הלשון החלי אמרו על עצמו כשהוכה שנ׳ בד״ה ויאמר המלך
לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד. והענין כולו בזה התרעומת שהיתה
מיתתו ברצון וחפץ עליון לא במשפט וצדקה ולהפלגת התרעומת אמר
אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח ר״ל
מאחר שיאשיהו בהיותו טוב עם ה׳ ועם אנשים הק׳ב׳ה חפץ דכאו החלי
הנה אם כן אם היה בהפך בעל אשמות וחטאות וזהו אם תשים אשם
נפשו לא היו מתקצרים ימיו אבל יראה זרע יאריך ימים ר״ל שהיה

רואה בנים לבניו ויאריך ימים עד זקנה ושיבה ולא היה אז חפץ
השם לדכאו כמו שעשה אבל בהפך שבהיותו אשם וחוטא יהיה חפץ
השם שיאשיהו בידו יצלח וינצח אויביו לא שינוצח ויהרג כמו שנהרג
וזה כולו מדרכי התרעומת והתלונה על דרך מה שאמר איוב מדוע
רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל זרעם נכון לפניהם וגו׳ בתיהם שלום
11 מפחד ולא שבט אלוה עליהם: ואחרי שהשלים הנביא תרעומת ישראל
ותלונתו על ה׳ מפני הריגת יאשיהו יספר עתה תשובת הש״י על
תלונתם באומרו מעמל נפשו יראה ישבע וגו׳ ר״ל מפני העמל אשר
סבל יאשיהו במיתתו זאת הנה יהיה שכרו שיראה וישבע ר״ל שיראה
באור החיים וישבע בשובע שמחות שהוא כולו רמז לשכר הרוחני
אשר לנפש בע׳ה׳ב כמו שיזכור עוד ואמר שראוי והגון היה הוא
לאותו שכר עליון לפי שבדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ר״ל שעבדי
יאשיהו בהיותו נגוע ומוכה בשעת מיתתו בדעתו ובשכלו מצדיק צדיקו
של עולם וזה לרבים ר״ל שבפרהסיא כנגד הרבים היה מצדיק עליו
את הדין לקדש את השם וכמו שאמרו ח׳ז׳ל במסכ׳ תעניות שבאשר
היו מביאים אותו נגוע לירושלם הטה ירמיה את אזנו אחריו לשמוע
מה ידבר ושמע שהיה אומר צדיק הוא ה׳ כי פיהו מריתי ועל זה
באמת נאמר יצדיק צדיק עבדי לרבים אבל זה מפני ענותנותו
וחסידותו היה אומר כן כי כפי האמת לא היה הדבר כן אבל
12 עונותם של ישראל הוא יסבול והם היו סבת מיתתו: ולכן אחלק
לו ברבים ר״ל שיהיה חלקו עם האבות הקדושים כמו שפ׳ר׳ש׳י
כי הגבורים אשר מעולם נקראו רבים לגודל מעלת מדרגתם ועל
זה גם כן אמר ואת עצומים יחלק שלל שלעת התחייה שיחיו
צדיקי ישראל וישובו אל אדמתם יאשיהו עם אותם העצומים
והשלמים שיקומו בתחייה יחלק שלל זה העולם הגופני שיזכו בארץ
ישראל וטובותיה ויהיה זה תחת אשר הערה למות נפשו ר״ל שגלה

נפשו היותה קדושה לאלהים בהיותו קרוב למות ואת פושעים נמנה שמנה עצמו מכלל הפושעים בהצדיקו עליו את הדין ואומרו כי פיהו מריתי ובאמת לא היה כן כי לא בחטאו מת אבל חטא רבים נשא ומת בעונות עמו ולפושעים יפגיע שר״ל שמפני פשעי ישראל יפגיע בו פרעה נכה על ידי המורים והוא מלשון וה׳ הפגיע בו את עון כולנו:

הנה התבארה הפרשה הזאת והותרו שאלותיה גם כפי זה הדרך השני והוסרו מעלינו תלונות חכמי אדום וזיוף פירושיהם:

XXX. R. DAVID DE ROCCA MARTINO.

הנה ישכיל עבדי. זאת הפרשה תחלק לג׳ חלקים. החלק הראשון מתחיל הנה ישכיל עבדי עד אמרו אשר לא שמעו התבוננו. השני מתחיל מי האמין עד אמרו לא חמס עשה ולא מרמה בפיו. השלישי מתחיל וי״י חפץ דכאו עד אמרו ולפושעים יפגיע:

אולם החלק הראשון הוא מאמר הנביא בכלל וינתח לנתחים שנים. הראשון יעד על הצלחת והתרוממות הכנסיה המעונה והמכונה בשם עבד באמרו עבדי יעקב והוא מה שיכלול הפסוק הראשון הנה ישכיל עבדי וגבה מאד. הנתח השני הודיע בהצלחת האומה בדרך ההקש[1] והיחס אמר כי יחס ההצלחה יהיה כיחס השפלות וההכנעה העבדות והענוי אבל השפלות היתה[2] לאין תכלית אף[3] ההצלחה תהיה לאין תכלית. וזה הנתח השני יכלול השני פסוקים באמרו כאשר שממו עליך רבים וגו׳ כן יזה גוים רבים וכו׳: החלק השני יניח בו הודוי זה ההודאה וההכרח אשר יתודו מלכי האומות בראותם הצלחת האומה וישועתה וינתח לג׳ נתחים. בנתח הראשון הניח בו תמהון המלכים איך חיו העצמות היבשות ההם והצליחם האל ית׳ ויכלול שני פסוקים מאמרו מי האמין לשמועתנו וכו׳ עד אמרו נבזה ולא חשבנוהו הודיע בדרך כללות בזיונם ושפלותם ועצבונם ועם כל זה נגלתה עליהם זרוע השם בדרך מופת וסוד פלאי. הנתח השני יזכור בו ודוי המלכים ולומר אבל אשמים אנחנו אשר ראינו צרותיהם שחטאנו הפך מה שחשבנו אנחנו

---

[1] MS. הקשה. [2] MS. היה. [3] MS. אפ׳.

מהם וזה הנתח יכלול הפסוק באמרו אבל חליינו הוא נשא. הנתח השלישי יגיד בו בפרטות מיני הצרות והפגעים אשר קרה להם: פירוש ובאור הכללות הנז׳ בנתח הראשון מספרם ד׳. א׳ צרה גופיית והם הקדושות. ב׳ צרות ממוניות והם המסים והארנוניות. ג׳ הסרת ההנהגה ועשיית המשפטים. ד׳ הקלאת המתים וחטוטי קברים. הראשונה נכלל בפסוקי׳ הראשונים אמרו והוא מחולל מפשענו והם הנהרגים על קדושת השם והם הסובלים מכות וחבלות באמרו מדוכא מעונותנו מוסר שלומנו עליו והם היסורים המגיעים עליהם בהיותנו בשלום והשקט והם באנחה וצרה גדולה וחבורתו למוכים ולפצועים בגלות הזה והוא מה שנכלול הפסוק הראשון ולהיות זאת הצרה להם גדולה ועצומה זכו והתודו עליה כאשר אמר הנביא ונקתי דמם לא נקתי וכו׳ והוא מה שיכלול הפסוק השני כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויי הפגיע בו את עון כלנו ההתנצלות ובקשת המחילה לאמר אל נא נאבדה בנפש האנשים האלה כי אתה יי באשר אתה חפצת עשית. הצרה השניה והיא ממוניית נזכרת באמרו נגש והוא נענה ירמוז אל היותם נגשים ותפושים מונחים במשמר עד שיפרעו מסיהם גורמיהם ונטליהם ואמר כשה לטבח יובל כמו השה אשר יקשר לרגליו כאשר יובל לבית המטבחיים יוליכוהו במשמר עד אשר למורא יובל שי פרעונו ואמר וכרחל לפני גוזזיה נאלמה רמוז אל העומסים התמידיים שנה בשנה במדרגת הרחל הגוזזה ויהיה א״כ החלק הראשון ירמוז אל העומסים בלתי נהוגים. הצרה השלישית נזכרת באמרו מעוצר וממשפט לוקח אמר כי נעדרה ממנו היכולת וההנהגה והשולטנות ואיננו רשאי לחדש תורות ומשפטים ודבר לשומם ולסדרם בעיני אנשי דורו וגרם לו זה התגרשו והגזרו מארץ החיים אשר היתה שם לשכת הגזית אשר יורו משפטיהם ותורותיו לישראל ולהיות הגזרה מארץ החיים הוא סבה גדולה ועצומה ורשומה אשר בעת ההוא קרה לאומה נגע ופגע גדול חזר והוסיף בו

וידוי ואמר מפשע עמי נגע למו. הצרה הרביעית והיא חטוטי קברי׳ לה זכרון בפסוק ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו יאמר כי לפעמים תקרה באומה הנזכרת ובעבד הנבזה הנזכר לתתו במדרגת העוני והרשע ועשיר העונה עזות אשר יסוחב ויושלך ולא יזכה לגבורה[4] והוא מה שיכלול החלק השני: אולם החלק השלישי הוא מאמר הנביא באמרו ויי חפץ דכאו וינותח לג׳ נתחים. הנתח הראשון הודיע ונבא והתרה העבד הנז׳ לקבל יסוריו באהבה ויצדיק עליו את הדין כי חפץ השם לדכאו ולענותו ולא לכלותו ולהפר בריתו אתו ומאחר שכך גזרה חכמתו ראוי שיחפוץ במה שרצהו והחפץ ההוא ישוב לו לרוח והצלחה כי הוא ממית ומחיה משפיל אף מרומם ומחץ מכתו ירפא וזה מה שיכלול ויי חפץ דכאו. הנתח השני יאמר כי עתיד העבד הנזכר באשר יראה רוחתו וישעו לפרסם ולהכריז צדקתו לעיני העמים כי כמו שפעמים הרשיעו את עצמם ואמרו בהתודותם כלנו כצאן תעינו כן אמר יאמר העבד צדקתו ודינו לפני הרבים לומר כי צדק בדברו וזכה במשפטו כי הצרות שהשיגוהו וסבלם היו בעונותם והוא אמרו מעמל נפשו וגו׳. הנתח השלישי יעד והבטיח הנביא העבד לשלם לו שבעתים על כל מה שלוקח ממנו כמו שאמר בשעבוד מצרים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ולזה רמז באמרו ואת עצומים יחלק שלל והוא חלף עבודתו וסבלותו וזה לו מן האמות כופר מנחה וקרבן על פשעם כמו שיעידו הנביאים באמרם שפעת גמלים תכסך ויביאו קרבנותיהם במקדש באמרו כל צאן קדר וגו׳ והם מתפללים עליהם וזהו מה שיכלול פסוק לכן אחלק לו ברבים:

◆ נשלם הבאור תהלה אליו ית׳ ◆

---

[4] לקבורה?

XXXI. R. SAADYAH IBN DANÂN.

אמר סעדיה ב׳כ׳א׳ר מימון ז׳ל׳ה׳ה אבן דנאן י׳ב׳ץ הנה בחמלת יי עלי נתן בלבי דעה ובינה והשכל להבין ולהשכיל בדברי חכמים דורשי רשומות ולהשגיח על סתומות וחתומות ולהתיר קושיות גדולות ועצומות ויוציאני וינחני מחוץ לעיר המצפצפים ההוללים המשובשים והמבולבלים. ויהי עם פי ולשוני שלא לדבר בדברים שאין להם טעם ולהרים קול ברעש וברעם ולהראות פנים של זעם אולם בנחת אשמיע את דברי ויושר לבי אמרי לאוהבי וחברי. ואני בראותי בספר ישעיה בפרשת הנה ישכיל עבדי שמתי דברי המפרשים אותה לנגדי ואעיין בהם ואראה סברותיהם ולא נתישבו לי דבריהם ואמרותיהם וכ״ש בהיותם מתחלפים בנושא[1] כי מהם מי שדורש אותה הפרשה על כנסת ישראל בכלל. ומהם מי שדורשה על המלך המשיח שיגלה ב״ב על אופנים רבים. ור׳ז׳ל רמזו בו למלך המשיח ודרשו בפרק חלק למרבה המשרה וגו׳ בקש הק׳ב׳ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג וכו׳. והתועים פירשו אותה על משיחם ומצאו בפתרונם טענות על קורותיו ומיתתו ועל אמונתם הכוזבת בו. והרבה מחכמי ישראל סתרו טענותיהם בראיות ברורות. ור׳ יוסף בן כספי מלאו לבו לומר כי הדורשים זאת הפרשה על המלך המשיח שיב״ב גרמו לתועים לפתור אותה על ישו. והשם יכפר בעדו כי לא דבר נכונה כי רבותי׳

---

[1] M. בנושאים.

חכמי התלמוד ז״ל מכח הנבואה ידברו דבריהם וקבלה יש בידם
בעיקרי הפירושים ודבריהם הם האמת. והעיקר אשר צריך כל מפרש
להשען עליו ולא יתכן שימנעו מלומר האמת כדי שלא יטעו השוטים
כי הנה אלהינו ית׳ וית׳ לא אבד כלום מעולמו בעבור השוטים שעברו
נבראיו. ומה שהורוני מן השמים אומר כי זאת הפרשה על חזקיהו
מלך יהודה וישראל נאמרה ובה רמזים למלך המשיח דבר דבור על
אופניו. ודוגמתה בפרשת בלעם שהוא מדבר על המלך דוד ורומז
למלך המשיח וכן *בנין בית[2] יחזקאל אין ספק כי על בית שני ובית
שלישי הוא אומר כי הנה רבותי׳ ז״ל מביאים ראיה ממנה על בנין
בית שני במסכת מדות והנה קבוץ כל השבטים וחלוק ארץ ישראל
לי״ג חלקים ושמות השערים על שמות השבטים והקרבת המלואים
שאמר לא היו ולא נבראו עד עתה ואין ספק כי על בית שני הוא
מתנבא ועל הבית השלישי הוא מכון ורומז דבר דבור על אופניו כי
ייחול הדור ההוא ותקותו היתה לבית השני וכונת הנביא ותכלית
בשורתו היתה לבית השלישי וחלילה חלילה שיהיה יעוד[3] הנביא בטובה
בהפלגה ולשון הבאי אמנם במשלים ובהצעות האיום והתוכחות ידברו
הנביאים לשון הפלגה. ומוצק ענין זאת הפרשה הוא גדולת המלך
חזקיהו והצלחתו וצדקתו וזכותו שעמדה לו בהצלתו[4] הוא ועמו מיד
סנחריב והצרות שעברו עליו מסנחריב ומחיליו אחר כן. והנה הנביא
ישעיה ע״ה כתב נבואתו על סנחריב איך תהיה מפלתו ומפלת חילו
ומפרשת הוי אשור עד פרשת סנחריב הוא מתנבא על ענינים שונים
כפי מראותיו בפעמים רבות במראה ובחלום פעם ידבר על מפלת
סנחריב ופעם על מפלת בבל עמו שבבל היא סמוכה לאשור והיא
היתה תחת ממשלת סנחריב בימים ההם. ופעם ידבר על גדולת

---

[2] O. בנינת. [3] M. מדבר. [4] M. בהצלחתו.

חזקיהו וצדקתו. ופעם על גלות עשרת השבטים. ופעם על מאורעות גלות בבל. ואחר כן כתב *פרשת סנחריב [5] להודיע שיצאה נבואתו לפעל במפלת סנחריב וחילו והמשיך עם זה זכרון חולי חזקיה והנס שנעשה בהחזרת השמש והנבואה שנתנבא על ביאת שלוחי מלך בבל. ואחר כתב מנחמו נחמו עד הנה ישכיל עבדי ג״כ בענינים שונים כפי מראותיו מהם השלוה והשקט והטובה שהיתה בימי חזקיהו. ומהם הישועה שתהיה בבנין בית שני ושלישי לפי דעתי ג״כ. ואחר כך כתב פרשת הנה ישכיל עבדי בדרך מליצה קצרה וצחה מאד כוללת מאורעות חזקיהו ורומזת למלך המשיח שיב״ב כמו שאמרתי. ואם תאמר יש סדר לפרשיות הנבואיות ולמה נתאחרה פרשה זו והיה ראוי להקדימה לפרשת סנחריב נשיב [6] כי כבר כתב הנביא נבואת מפלת סנחריב וחילו קודם הפרשה ההיא ועיקר הנבואה שבפרשת הנה ישכיל עבדי היא *הצלחת חזקיהו [7] וגדולתו שהיתה אחר מפלת סנחריב ועוד שלמלך המשיח הוא רומז:

lii. 13 אמר הנה ישכיל עבדי כלומר [חזקיהו] שהשכיל וחכם והחזיק בתורת אלהיו ומצותיו ולא נסכל כאביו שהרשיע ופשע ועבד ע״ז יצליח [8] כי ישכיל משמע [9] לשון בינה ולשון הצלחה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וכן פירשו חכמים בשמע ישראל לשון שמיעה וקבלה והבנה. ירום ונשא וגבה מאד ובמדרש אמרו ר״ז״ל ודרשו על מלך המשיח ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת וכן נאמר בחזקיהו שהוא משיח הדור ההוא [כי] היה הנס שנעשה לו במפלת מחנה אשור יותר ממלחמת אברהם בארבעה מלכים שאמר הרימותי ידי אל יי ויותר ממלחמת משה בסיחון ובעוג שנשאו הק׳ב׳ה בהכאתם

---

[5] M. סנחריב ופרשתו. [6] M. אשיבך. [7] M. חזקיהו הצלחתו.
[8] M. ויצליח. [9] O. משמיע.

ואמר לו היום הזה אחל תת פחדך ויראתך וגו׳ ויותר מהפיכת מלאכי
השרת את סדום ועמורה שאנשי סדום ועמורה ירד עליהם גפרית
ואש ונשרפו כלם ואנשי מחנה אשור נשרף[10] קרבם וגופם קיים וכן
דרשו ח׳ז׳ל ותחת כבודו יקד יקוד וגו׳ שריפת נשמה וגוף[11] קיים.
ופשוטו של מקרא הוא כי ירום ויתנשא מרוב הצלחתו ויגבה בסופו
מאד וכן כתוב בדברי הימים כי גבה לבו אחר שנתרפא מחליו
14 והצליח: כאשר שממו עליך רבים רוח הקדש אומרת כן לנביא או
הנביא לנפשו כי רבים מהעם היו משתוממים ותמהים על יעוד הנביא
במפלת סנחריב על ירושלם והנה הוא תפש כל ערי יהודה הבצורות
והצר על ירושלם ולא היו מאמינים לדבריו. פ״א כי היו חושבים
שהנביא בתפלתו יוכל להצילם והיו רשעי העם משתוממים ותמהים[12]
לאמר מה לנו חפץ בנביא אחר שלא יצילנו מן הצרה הזאת וכן
אמר יהורם בן אחאב ש״ע[13] אם יעמד ראש אלישע בן שפט עליו
היום כי הוא היה חושב שאם ירצה אלישע יכול הוא להבריח מעליו
המיצר ההוא. כן משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם מראה העבד
הנזכר שהוא חזקיהו היה משחת מרב הדאגה והצער שהיה סובל
בנפשו והצום והתענית ותארו נשתנה כי היה ירא מעונות העם
ומעשיהם בימי אביו ושמא גרם חטאם ונגזרה גזירה עליהם והכתוב
הודיע כי נתקבלה תפלתו ועמדה לו זכותו וצדקתו א׳ע׳פ שתלו לו
15 בזכות דוד אביו: כן יזה גוים רבים יעד את חזקיהו כי בזכות
סבילת הצער והשענו על אלהיו ובטחונו בו ידבר לגוים רבים ולמלכים
השגחת אלהיו עליו והנסים והנפלאות שעשה כשישאלוהו על הנס
שהיה בארץ כי הנס ההוא הרגיז[14] ארץ והרעיש ממלכות. פ״א

---

[10] M. נשרפו. [11] M. וגופם. [12] M. ותוהים. [13] M. בש״ע. [14] M. הרגיש.

כן יזה יגרם להם שישאלוהו על המופת כי חכם גדול היה והנביאים עמו. וכמו שדרש מלך בבל המופת כך דרשוהו מלכים ושרים אחרים. עליו יקפצו מלכים פיהם המלכים האומרים לעלות על ארצו ולהלחם בו יסכרו פיהם וישתוקו מלדבר עליו רעה וייראו שמא יקרם מה שקרה לחיל סנחריב. כי אשר לא ספר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו כי ראו חזרת השמש טרם שסופר להם המופת שנעשה[15] לחזקיהו. ואשר לא שמעו מעולם שנפל גדוד גדול כגדוד הזה של מחנה אשור מבלי חרב ומלחמה. או הוא כפל ענין ור״ל שבמפלה ההיא לא סופר להם ולא שמעו:

liii. 1. מי האמין לשמועתנו וזרוע יי על מי נגלתה כלומ׳ א׳ע׳פ שאם יסופר להם שקרה בימים קדמונים במפלה ההיא מי יאמין לשמועה כזאת או על מי מן האומות נגלתה זרוע יי ועשה להם נס גדול כזה:

2 ויעל כיונק לפניו אמר כי זה היה בזכות הפרנס הצדיק שצמח כעץ רענן וכן כתוב ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה. וכשרש מארץ ציה כי הוא היה צדיק וחסיד וחכם ורודף אחר התורה והמצות[16] מאד א׳ע׳פ שנתגדל בבית אחז אביו הרשע הכופר והוא מאס בכל מעשי אביו ונתאמץ והחזיק בתורת יי מנעוריו. וכנה הצדיק ביונק ושרש וכנה הרשע וביתו בארץ ציה בענין למען ספות הרוה את הצמאה. לא תאר לו ולא הדר שהוא בנערותו דואג ומצטער ממעשי אביו וחולה מדאגתו ומן האש שהעבירו אביו בה בקטנותו וכן קבלו ר׳ז׳ל כי בשמן[17] סלמנדרא משחתהו אמו ונצל מן האש וכל בני אחז מתו בלהב שהעבירם בו לע״ז ולא היה לו הדר בני המלכים שמתנשא למלך כי חולק על אביו היה. ונראהו ולא מראה ונחמדהו אמר ישעיה שעתה[18] נראהו ולא נמלא עינינו ממראהו מאהבתנו וחמדתנו וחמלתנו

[15] M. אשר נעשה. [16] M. ומצוות. [17] M. בשומן. [18] M. שאתה.

עליו שלא תשלט בו עין רעה על כן ונראהו ונחמדהו אין לנו חמדת
לב אלא הוא שנחמד שיאריכו ימיו ושיהיו בנינו צדיקים וטובים
3 ומשכילים כמוהו: נבזה וחדל אישים שבזהו סנחריב ורבשקה ויבז
בעיניו מלכותו ועבודתו ובטחונו באלהיו באמר לו[19] איה אלהי חמת
וארפד וכו׳ איו[20] מלך חמת ומלך ארפד וגו׳ ועתה התערב נא את
אדוני וכו׳ אל ישיא לכם חזקיהו וגו׳. וחדל אישים שחדל מן המלחמה
וסמך על התפלה[21] ובעיני סנחריב היה חדל מן הכח ומן הגבורה
שאמר כי לא יוכל להציל אתכם. איש מכאובות וידוע חולי שהוא
נכאב הלב[22] מן הצער ומחרפת גדופי נערי המלך אשור ונאנח וחולה
הגוף מן הדאגה. וכן דרשו שחלה חולי אחר לפני החולי שחלה למות.
וכן משמע בימים ההם חלה חזקיהו למות מכלל שיצא חולי[23] אחר
שלא למות ואולי היה בהצר לו סנחריב. וכמסתר פנים ממנו שהיה
שומע חרפתו מן העם ומן השרים באמרם לעבד את מלך אשור
ושחזקיהו המלך מתנקש בנפשותם והוא היה כמסתיר פנים מהם וכאלו
אינו שומע דבריהם ויודע מחשבותיהם. וכן דרשו ר׳ז׳ל ששבנא
הסופר כתב בפתקא שבנא עבד וחזקיה מרד וכרך על החץ וזרק למלך
אשור. נבזה ולא חשבנוהו שגם למקצת עמו היה נבזה ולא חשבו
שהוא כל כך צדיק וחסיד וראוי להעשות לו נס גדול באותה התשועה:
4 אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם כי הוא היה גבור גדול בלבו
וזרועו וא׳ע׳פ שנשתנה מראהו ותארו מן הצער והיראה מפשע העם
שמא יגרם החטא לא היה מראה להם שום יראה ופחד מסנחריב
והיה מדבר על לב העם ומחזיק לבותם עד שמסיר חולים וכאב לבותם
מן הפחד. וכן אמר להם חזקו ואמצו אל תיראו ואל תחתו מפני מלך
אשור ומלפני כל ההמון אשר עמו כי עמנו עם רב מעמו. וכתיב עמו

[19] M. לי. [20] M. איה. [21] M. הכפרה. [22] M. לבו.
[23] M. מחולי.

זרוע בשר ועמנו יי אלהינו לעזרנו וגו׳ וכשנעשית התשועה בזכותו
ובתפלתו נעשה כאלו סבל ונשא כל חלאיהם ומכאובותם. ואנחנו
חשבנוהו נגוע מכה אלהים ומעונה חשבו שיתפשהו מלך אשור ויהיה
מוכה ומעונה בידו הפך ממה שהיה כי צדקתו ותפלתו הגינה עליו
ועליהם כי העם לא האמינו כמוהו ולא סמכו על צדקתו ועבודתו כי
רשעים מימי אביו היה בהם. ומכה אלהים ר״ל מוכה הרבה והשם
5 להפלגת הענין כמו שלהבת יה. כהררי אל: והוא מחולל מפשעינו
מדכא מעונותינו והוא חיה נכאב ומדוכא מעונותיהם ופשעיהם שפשעו
בימי אביו ועזבו התורה והעבודה. מוסר שלומנו עליו מוסר השלום
שהוא התורה והמצות שם עליו והחזירם למוטב בהשתדלותו שכמה
ישיבות קבץ ורבץ בהם תורה ולמדם וכן דרשו ר׳ז׳ל וחובל עול מפני
שמן עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה מה עשה נעץ חרב *על
כל[24] פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב
זו בדקו מדן ועד באר שבע וכו׳ כדאית׳ בח׳. ובחברתו נרפא לנו
באותן החבורות שחבר בבתי מדרשות לעסוק בתורה נרפא להם
מפשעם כמו ושב ורפא לו כלו׳ נמחלו להם עונותיהם בהתעסקם
בתורה שהוא חברם והכריחם לכך ובאותו התשועה ידעו שנרפא להם
6 כלו׳ שנמחל להם: כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו שהיו כלם
תועים בעצותיהם זה אומ׳ נעבוד מלך אשור וזה אומ׳ נצא ונלחם
וזה אומ׳ נצא ונברח. איש לדרכו פנו ר״ל לדרך עצתו. פ״א כי
לפני שהחזירם חזקיהו בדרך יי היו בימי אביו כצאן תועים איש לדרכו
והישר בעיניו יעשה ולא דרשו את יי. ויי הפגיע בו את עון כלנו
[שהאל] ית׳ נעתר לו וקבל תפלתו וסלח לעונם והושיעם. הפגיע
לשון קבול תפלה כמו שהוא פגע לשון תפלה ואל תשא בעדם רנה

[24] M. לכל.

ותפלה ואל תפגע בי וכמוהו לשון עתר ונעתר. הפגיע בו סלח
7 בעבורו: נגש והוא נענה ולא יפתח פיו אמר שהיה נגש מסנחריב
ונענה מחרוף רבשקה. ולא יפתח פיו לענות אותם וכן כתי׳ בו
ויחרישו ולא ענו אותו כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו:
כשה לטבח יובל שהוא מזומן להנתן ביד מלך אשור כמו צדקיהו
שמרד בנבוכדנצר ונתן בידו לולי ישועת יי ואולי שרשעי העם היו
אומרים שינתן ביד סנחריב ויהרגנו מפני שמרד בו. וכרחל לפני
גוזזיה נאלמה ולא יפתח פיו ששריו ועבדיו היו אוכלים ממונו ורוצים
לעבוד את מלך אשור והוא יודע ושותק ובוטח באלהיו בכל לבבו
וכן דרך המלכים שבעת המלחמה והמצור כופלין האפסניא וכפלי
8 כפלים: מעצר וממשפט לקח מצד השררה ומצד המשפט נבחר. מעצר
לשון שררה ומלוכה כמו זה יעצור בעמי[25]. ולקח לשון בחירה כמו
ואתכם לקח יי כלמ׳ מצד שנהג בנימוסי המלכות ובמשפטי התורה
כטוב וכישר בעיני יי בחר בו והרימהו כי מלך ואב ב״ד היה.
ואת דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים כלו׳ מי ילמד דורו תורה
כמוהו אם הוא מת מחוליו ונגזר מארץ החיים כמו שאמר יה בארץ
החיים לא אביט. ישוחח פועל יוצא לשני פעולים כלומר יכריחם
לשיח בדברי תורה. מפשע עמי נגע למו כלומ׳ שמפשע העם חלה
ונטה למות ומעונם הוא נעדר מהם פרנס צדיק כמוהו כענין כי מפני
הרעה נאסף הצדיק[26]. ואמר נגע למו כי השחין שהיה[27] חולה ממנו
היה מזיק להם יותר אם היה מת ממנו כי בעבור הצדיק ההוא יהיו
9 נשארים למקרים הרעים ולפקד עליהם את עונותיהם: ויתן את רשעים
קברו ואת עשיר במותיו כלומ׳ שכבר עברה עליו צרה גדולה שנכנס
במצור בירושלם בקבור בתוך אותם הרשעים הצרים עליו ר״ל חיל מלך

---

[25] M. בעמים. [26] M. אל צדיק. [27] Both MSS. היה.

אשור וכענין כי חצבת לך פה קבר. ואת עשיר במותיו מפני
סנחריב היה מתחנן ומתפלל בבמותיו שהם בית המקדש ובית
המדרש וכן צורת המקדש עזרה למעלה מעזרה כמו במות רבות.
ועשיר לשון מלך כמו ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר שהוא מלך
קל: על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו כלומ׳ כי הצרות האלה הבאות
עליו מסנחריב ומהחולי לא באו עליו מפני חמס שעשה במשפט בבית
10 דינו ולא מפני מרמה שהיתה בפיו בנימוסי מלכותו: ויי חפץ דכאו
החלי אלא שהאל ית׳ רצה לדכאו ולהחלותו מפני שהיה נמנע מפריה
ורביה כמו שדרשו ר׳ז׳ל וא׳ע׳פ שהיתה כוונתו לטובה שלא יצא ממנו
בן רשע א׳ע׳פ כן מפני שבטל המצוה הביא ה׳ק׳ב׳ה עליו ייסורין
להמיתו מדה כנגד מדה כי לא תוהו בראה לשבת יצרה. אם תשים
אשם נפשו יראה זרע אם תשים נפשו כפרה לחטאו שיתעסק בפריה
ורביה ויהיה לו זרע. יאריך ימים וחפץ יי בידו יצלח כמו שיעדהו
הנביא הנה יוסף על ימיך חמש עשרה שנה וחפץ יי שיצלח בידו
הוא המלוכה והמשפט. וכן יעדהו הנביא ומכף מלך אשור אצילך וגו׳
כדי שיהיה שלו ושקט לנהג מלוכה ומשפט בתורה וכישר בעיני יי:
11 מעמל נפשו יראה ישבע מן העמל שעמלה נפשו בתורה יראה
האמת וישיג (רצון) בוראו וישבע טוב. בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים
מי שהוא צדיק וחכם בכח יצדיקהו עבדי להועיל בו רבים ברעתו
ובחכמתו ובהשתדלותו ללמוד תורה כרבים. ועונותם הוא יסבל
עונותם שהיו בידיהם הוא יסבלם בצדקתו ובחכמתו שלמדם ויגן
בעד דורו שלא יהיה בו דבר רע כי אם שלום ושלוה וחכמה וכן אמר
12 כי יהיה שלום ואמת בימי: לכן אחלק לו ברבים שחלק לו עושר
וכבוד ונשאהו לעיני הגוים וכן כתוב ורבים מביאים מנחה ליי לירושלים
ומגדנות לחזקיהו מלך יהודה וינשא לעיני כל הגוים מאחרי כן.
ואת עצומים יחלק שלל שנתן לו ביזת חיל סנחריב ואמר ואת עצומים

רמז לבזת עשרת השבטים שהיתה ביד חיל סנחריב והותרה לו לחזקיהו. ואמר יחלק שלל כי כן משפט הבזה מחצה למלך ומחצה לצבא. ולשון אחלק לו ברבים הוא ענין אחר ר״ל[28] הדרונות שהיו משלחים לו המלכים והשרים כי נשיא אלהים היה בתוכם מאחר שנעשה לו הנס הגדול ההוא וכן לשון חלוק מורה על חלקים שוים ובלתי שוים ולשון חצוי כמוהו. תחת אשר הערה למות נפשו בבואו במצור לפני מלך אשור ועבדו קצת שריו וחשבו להרצות בראשו לסנחריב והוא ע״ה. חשב אם יעשה לו נס מוטב ואם יגרם החטא ימות על עבודת אלהיו וכאלו הערה נפשו מגופו למות. ואת פושעים נמנה כי סנחריב מנהו עם מלך חמת וארפד וספרוים ורבשקה חשבהו לפושע באמרו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו ואת מזבחותיו וגו׳. והוא חטא רבים נשא הוא היה צדיק גמור שנצלו עמו בזכותו ונשא חטאם ופשעם שפשעו בימי אביו ולא נתפשו עליו הפך ממה שחשבו עליו סנחריב ורבשקה. ולפושעים יפגיע שהיה מתפלל בעד דורו תמיד ונעתר לו האל פעמים רבות כי יפגיע לשון הווה הוא בענינו ולא זכר הכתוב כל הנפלאות והתשועות שנעשו לו. ואחר מפלת סנחריב והצלחת חזקיהו נתקבצו הרבה מישראל מארצות רחוקות ובאו[29] לארץ ישראל ולירושלם ונתוספו עם דלת העם שהשאיר שלמנאצר ונתישבה כל ארץ ישראל מדן ועד באר שבע שהוא גבול ארץ ישראל שנא׳ וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל וגו׳ וכן כתוב וישלח חזקיהו על כל ישראל ויהודה. ור״ל כתבו בפ״ח שבימי חזקיהו בדקו מדן ועד באר שבע וא״כ הנה חזקיהו מלך על ישראל ויהודה כדוד אביו ולכן סמך הנביא ישעיהו ע״ה לפרשת הנה ישכיל עבדי רני עקרה לא ילדה שאמר כן לירושלם כי נתקבץ לה קבוץ

---

[28] O. כל.   [29] O. באו.

גדול מישראל ונתישבה ישוב דחוק והיו רוב יושביה מאנשי מלכות שומרון ועל כן אמר הנביא לירושלם שתרון ותשמח בישובה שהיא כמו עקרה שלא ילדה שוכניה כי מעירות אחרות באו לה. פצחי רנה וצהלי כפל ענין במלות שונות וטעמו לחזק הענין. כי רבים בני שוממה בני שומרון שנשתוממה מלכותם והלך מלכם בגולה היו בירושלם יותר מאזרחי ירושלם. מבני בעולה בני ירושלם שעמה נוצח ושלו ושקט ומלכה חזקיהו הצדיק המצליח. ובמשל הזה מדמה האומה או המדינה לאשה והמלך לבעל והאומה שאבד נגידה ומלכותה לאלמנה שוממה ואחר הפסוק הזה דבר על ישוב שאר הארץ ורוב מה שכתב מכאן עד סוף הספר הוא על בנין הבית השלישי שיבנה ב״ב:

א׳מ׳ם הנה בארנו פרטי זאת הפרשה באופן נאה ומקובל והפירוש הזה הוא הנגלה אמנם הנסתר הוא חתום וגנוז בתוכו מדבר ורומז למלך[30] המשיח שיגלה ב״ב בלי ספק. וכן דרשו ואמרו ר׳ז׳ל אכן לא נוכל לפרש כל פרטי הפרשה על המשיח כי לא נדע פרטי ביאתו ואופני הגאולה שיגאל את ישראל עד בואו. אולם מה שאמרו ר׳ז׳ל בזה נקבלהו והוא האמת והנכון כי כל דבריהם אמת והסובר סברות בפרטי זאת הפרשה לפרשה על המלך המשיח יתעה וימשש חשך ולא אור כמו שקרה לתועים שנתפשו בפירושי פרטיה על משיחם ונראה שקרם ותעתועם וכבר השיבו חכמים רבים על הפירוש ההוא במה שיספיק והשם למען שמו יאיר עינינו במאור תורתו ויוציאנו מאפלה לאורה ויגאלנו גאולה שלמה:

⬥ נשלם של׳ ות״ל ⬥

---

[30] M. אל מלך.

XXXII. R. SH'LOMOH BEN MELEKH.

lii. 13 ישכיל יצליח כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וכן תרגם יונתן
14 יצלח: כאשר שממו ענין תמיהה כמו משמים בתוכם. משחת מהכבד
והחירק מקום הקמץ או יהיה תואר וכן הערים המבדלות בחירק הממ
תאר. ותארו בא בחולם שלא כמנהג מפני האלף כי היה ראוי תארו
15 וכמוהו ופעלו לא יתן לו: יזה ענין דבור כמו יטיף שהוא בענין הזיה
ובענין דבור נטפו מים לשון הזיה אל תטיפו יטיפון לשון דבור כן יזה
כענין ידבר והוא פועל יוצא לשלישי ובלעז פארה פרלאר. גוים נפלה
יוד הרבים מהמכתב ונשארה במבטא. יקפצו ענין סתימה ומניעה
ובפירוש יקפצו לשון פתיחה כמו מקפץ על הגבעות שהוא פתיחת
המצעד בדלוג ובלשון סגירה כמו לא תקפוץ את ידך ושניהם יכולים
להתפרש על מלת יקפצו יפתחו פיהם לספר בגדולתו או ישימו יד
על פה מרוב תמהון:

liii. 2 כיונק מן ילכו יונקותיו ונקראו הנטיעות הילדות והרכות יונקות
כמו שנקרא הילד יונק. ונחמדהו ולא היינו חומדים אותו אלא מתעבים
3 אותו ולא שזכר עומד במקום שנים: וחדל אישים תאר סמוך ופירושו
פחות מבני אדם היה. וידוע חלי ענין ידיעה ופירושו כי הוא ידוע
ומוחזק לכל כי הוא בעל חליים. וכמסתר שם. ולא חשבנוהו ענין
4 חשיבות כלומר לא הרגשנו בו ולא חשבנוהו למאומה: חלינו שם והוא
5 חסר יוד הרבים. סבלם ענינו כבד המשא וטעינתו על הכתף: מחלל

פועל מהמרובע מן הכפולים מענין חלל ואפשר שהוא מנחי העין מענין
חיל כיולדה. מדכא מן דכא לארץ חיתי. שלומנו מענין שלום כלומר
המוסר שהיה ראוי לבא עלינו כשהיינו בשלום בא עליו. והרי״ק״ם
פירש שלומינו כמו כלנו כמו הגלת שלומים כלומר גלות שלמה ופירושו
היסורים שהיו ראוים לבא עלינו כלם באו עליו. ובחברתו מן חבורה
תחת חבורה אלא שבזה נפל הדגש ממנו וענינו שריטה מתרגום
ירושלמי בלא תתגודדו. ומדברי רבותינו ז״ל נראה כי החבורה נקראת
המכה שנצרר הדם בה ולא יצא באמרם אי זו היא מכה שאינה
חוזרת ונצרר הדם אף על פי שלא יצא ונקראת חבורה לפי שנתחבר
6 הדם במקום המכה. וטעם נרפא לנו כמו כי אני יי רפאיך: כלנו
כצאן תעינו ר״ל כצאן מבלי רועה לפיכך אמר כצאן הפתח בכף
לידיעה כי אותו הצאן הוא תועה שאין לו רועה. הפגיע העון הוא
הפוגע בהם והאל הוא המפגיע ששולח להם הרע. ופירוש עון עונש
7 העון כמו כי לא שלם עון האמרי עד הנה: נגש ענין לחץ וענינו בממון
כמו נגש את הכסף לא יגוש את רעהו. והוא נענה בגוף שמענים גופו
8 במכות. נאלמה מלעיל והוא נפעל עבר: מעצר מקום שהיה עצור שם
ורמז בו על הגלות. וממשפט השבי שהיו עושים בו שפטים לוקח
ונפדה מכל זה. ואת דורו מי ישוחח מי היה מדבר שיהיה דורו כל
כך בגדולה וכמוהו מי מלל לאברהם. ישוחח דבור וכן במעשה ידיך
אשוחח והם מבנין המרובע מנחי העין. מפשע עמי כל עם ועם יאמר
9 כן כי מפשעו היה בא להם הנגע לא מפשע עצמם: ואת עשיר פירש
רבי יונה כמו רשע ואין נכון להוציאו מענין עושר ופירושו לפי שאמר
ויתן את רשעים קברו כלומר שמת קודם זמנו שיהרגוהו על לא חמס
בכפיו כמו הרשעים שמתים קודם זמנם כמו שאמר הנביא אנשי דמים
ומרמה לא יחצו ימיהם שהורגים אותם על רשעם וכן ואת עשיר במותיו
כמו העשיר שהורגים אותו על עשרו. ובפירוש וטעם ויתן את רשעים

קברו שהוא היה מוסר עצמו למיתה על קדושת השם כי אם היה
כופר בתורתו וחזר לתורתם היו פוטרים אותו וטעם ואת עשיר במותיו
כי גם העשיר הורגים אותו בעבור עשרו ולא בעבור רשע שהיה בו.
במותיו שם קבוץ מות בנוח הוו וטעם הקבוץ במות שפעמים ימיתו
האדם בדקירות רבות או ביסורים קשים ובשעת השמד יש מהם
נשרפים ויש מהם נהרגים ויש מהם נסקלים ולכל מוסרים עצמם על
10 יחוד השם: החלי נקרא כבעלי האלף ונפלה האלף למד הפועל מהמכתב
ואף על פי שרוב השרש הוא בהא. יאריך ימים פועל יוצא כי בסבתו
11 יאריכו ימיו שישמור המצות ועיין בשרשו: יראה ישבע כלומר יראה
טוב שישבע בו. הערה ענין שפיכה ויציקה וכן ותער כדה ענין שפיכה
12 אבל הוא בנין אחר: יפגיע ענין תחנה ובקשה וכמוהו מן הכבד בלשון
תחנה ובקשה הפגיעו במלך וישתומם כי אין מפגיע. ופירושו ובעבור
הפושעים היה מתפלל כמו שאמר ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי
אתכם שמה:

XXXIII. R. ABRAHAM FARISSOL.

A.

להיות בפרשה הזאת מאד ההדמות והרמז אל מעשה משיחם וקורותיו אשר קרוהו לרעתם אשר בא ונשא את עון העדה באופן שלא נמצא נבואה כמוה בכל הנבואות שיוכלו ליחס עניינה ונושאה אל האלוק המשיח בזאת צריך לנו להתיר ולבאר באר הטב בשעור מספיק וברור בדרכי הפסוקים והמשכם יחד למען ירוץ הקורא בו: ונאמר כי החכם גיירונימו המעתיק שלהם הפסיק גם בזאת הפרשה מן הנה ישכיל עבדי והניח ג׳ פסוקים אלו מן הנה עד מי האמין לשמועתינו והפסיק והתחיל קפי׳ נ״ג בפס׳ מי האמין ומשמה והלאה בכל משך הפרשה יפרשו מפרשיהם כל מה שיכוונו במכאובות מֵשיחם מיוחסים אליו על אשר בא למות לשאת ולכפר עון העדה. ואנחנו כאשר נתחיל מראש הפרשה כמשפטה מן הנה ישכיל עבדי ולפרש בראשונה כוונת הנביא ולדעת מי הוא העבד הזה אשר הנביא מיחס אליו הפרשה הזאת אז יודע משך הפשט הפרשה כלה על נושאה ולא ימשך ממנה בטל: והנה ראיתי מפרשים מה פירשו הפרשה הזאת על דרך תלונת צדיק ורע לו. ואחרים יפרשו אותה בודאי על מלך המשיח שיהיה עבד אל ומשיח וכן דעת ר׳ז׳ל הוא באמרם במדרש ירום מאברהם ונישא [ממשה] וגבה ממלאכי השרת למעלתו ורומו. אבל אנו נפרש אותה מיוחסת לכנסת ישראל בודאי אשר קרא אותה

הנביא וכנה את שמה בשם עבד ובלשון יחוד בהרבה נבואות קדמו לזאת הפרשה מצינו הנביא מדבר לכנסת ישראל בכינוי שם עבד יחיד. וכן מצינו הנביא ממש קרא כנסת ישראל והסכים לקרותה בשם זה של מלת עבד בהסכמה ויחוד. אמר למעלה קודם זה זכו׳ אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה יצרתיך עבד לי אתה ישראל אשר הפסוק הלז מיוחס דבורו בודאי היות הנביא מדבר לנוכח הכנסיה וכינה את שמה עבד וזה הפסוק המיוחד לענין זה הוא בישעיה קפי׳ מ״ד. ומלבד הפסוק הלז אשר הוא עקר הוראה זו להיות נק׳ כנסת ישראל בשם עבד פרטי ויחיד הנה נמצאו נבואות אחרות ופסוקי׳ רבים ג״כ קודם לזאת דרכו הסדר הזה והכינוי הזה. אמר ואתה ישראל עבדי (בישעיה קאפי׳ מ״א וראש קפי׳ מ״ד) ועתה שמע יעקב עבדי ואחר זה זכור אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה יצרתיך עבד לי אתה ישראל לא תנשני מחיתי כעב פשעיך וגו׳ ר״ל שימחול עוונות הכנסיה וקורא אותה עבדי ותכף אומר כי גאל יי את יעקב א״כ ראוי הוא ומחוייב הוא שנפרש הפרשה דרך כונת הנביא ממש אחרי היות מבואר מדבריו נושא הפרשה שהוא כנסת ישראל. וכן בסוף הסיפור אמר יצדיק צדיק עבדי לרבים שהוא הכנסיה יותר משנטריח עצמנו לפרשה על נושא אחר. ואם יצדקו דברי החכמים במשיח גם כי הם אמת ודבריהם אמת דרך דרש עיונם. ואולם אנחנו נפרש כל הפרשה הזאת על כנסת ישראל בכינוי שם עבד אשר הפרשה מתלוננת על צרות ישראל ואורך גלותם ועל מה שיאמרו אומות העולם עליהם אחר בא הגאולה לישראל יזכרו וישומו ויתמהו מרוב המכאובות והצרות אשר סבלנו באמרם שהם היו ראוים יותר מישראל לקבל הפורענות והעונשים ושהיה ביאור הפר׳ כן בקצור:

lii. 13 אמר הנביא בשם ית׳ שמו הנה ישכיל עבדי ר״ל יצליח עבדי יעקב

14 וכנסת ישראל. ירום ונשא במעלה העתידה לבא וכו׳: כאשר שממו

ר״ל כאשר שממו עליך כנסת ישראל נק׳ עבד פי׳ רבים מהאומות
והמלכים אשר תמהו על היותו העבד הלז משחת מאיש מראהו ותארו
מבני אדם באמרם עוד כל היום בראותם איש עבדי יבזוהו לומ׳ יש
15 לו פני יהודי: כן יזה כן יבא זמן שידברו עליו גוים רבים. ויזה מלשון
הזיה נופל על הדבור מבנין הפעיל כענין אטיף לך. וגם עליו יקפצו
ויתמהו מלכים בפיהם בכח התשועה לעבד הלז. כי אשר לא ספר להם
שיהיה באמת זאת הטובה להם עתה ראוהו ואשר לא שמעו התבוננו
כי לא חשבו האומות והמלכים ולא שמעו ולא האמינו שיושעו ישראל
מעולם:

liii. 1 ואז יאמרו המלכים מי האמין לשמועתנו אשר אנחנו שומעים
וזרוע ה׳ על מי נגלתה על אותו העבד שהיה נבזה ונפוץ ומאוס:
2 ועתה ויעל כיונק וכו׳ וכשרש מארץ ציה שנתעלה ונתגדל בטובה זו
כשרש עולה מן הגלות לעשות פרי למעלה וטרם זאת מלפנים בהיותו
בגולה לא היה לו לא תאר ולא הדר ולא מראה אנוש חשוב שנחמדהו:
3 אף כי היה נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי מעותד
למקרים ולחלאים. היה תמיד מסתתר פניו לרוב שפלותו ונבזה ולא
4 חשבנוהו לשום דבר. וכל זה הוא מאמר העמים: ובראותם העמים
ישועת ישראל ושלומם הצומח יאמרו אכן חלינו הוא נשא ר״ל עתה
הרגשנו בודאי כי זה העבד ישראל נשא פורענות וצער העוונות אשר
כמוהו היה ראוי לנו לשאת אותו והמכאוב שהיינו חייבים לסבול בעד
מעשינו הנה הוא סבלם. ואנחנו חשבנוהו בהיותו בגלות בינינו כי כל
קורותיו וצרותיו היו על היותו נגוע מוכה אלהים ומעונה בענויים
5 ובצרות מאת ה׳ מן השמים: והוא מחולל מפשעינו מאמר העמים הוא
על דרך הפסוק הקודם ר״ל הוא מחולל בחולאים ומקבל ייסורין תמורת
מה שהיינו חייבים אנחנו לקבל. מוסר שלומנו עליו ר״ל מוסר השלום
וגזר דין מהשלוה שיש לנו היה נכון עליו ר״ל שהיה ראוי שיעמוד הוא

בשלוה ולא אנחנו. ועתה בחבורתו נרפא לנו אשר נשא פורענות ועונש
על היותו בלתי ראוי אליו לכך נרפא לנו מאחר שלא קבלנו עונש
הראוי מעוונותינו שאנחנו הרשעים ולא הוא אחר ראותינו היותם
צדיקים בדיעותיהם שהגיעו אל החפץ והטובה הזאת וקבלו יסורין עד
היום ונחנו פשענו ומרינו בשעבודים אשר העבדנו אותו ולא נתפרענו
6 ממנו: באמת יאמרו עוד העמים כלנו כצאן תעינו בדעותינו הכוזבות
עליו כמו שאמר ירמיה (קפי׳ י״ו בסוף) ה׳ עזי ומעזי אליך גוים יבואו וגו׳
ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל. ויי הפגיע בו את
עון כלנו והביא על העבד הנזכר עון ופורענות. כלנו כטעם אכן חלינו
7 הוא נשא: נגש והוא נענה המעתיק העתיק זה בדמות ביאור ע״ד
דעותיהם וכתב ואמר על משיחם הומת ונתרצה ואנחנו נבאר אותו
נגש מן והנגשים אצים את העם. ויאמרו העמים על זה העבד שהוא
נגוש ודחוף בצרות אתנו והוא נענה ונכנע ונושא עול צרותינו וההלשניות
והעלילות המונחות עלינו ולא יוכל לפתוח פיו מן פחדו מהעמים רק
8 הוא כשה לטבח יובל: ועוד יאמרו העמים בקשר זה בראותם צמיתת
מעלת העבד מן הגלות מעוצר הגלות וממשפט הפורענות שנשא לוקח
משם ויצא לאור. ואת דורו מי ישוחח ר״ל ולבני דורו מי מלל שינצל
זה העבד מכל צרותיו אשר סבבוהו. כי נגזר מארץ חיים בל יזכה
לטוב הצפון לעולם הבא. מפשע עמי נגע למו ואמר כל א׳ המלכים
מפשע עמי וחטאתם רואה אני נגע למו לאותו העבד על דרך והוא
מחולל ויהיה למו לפי זה הפי׳ כמו נגע לו לעבד שזכר כמו אשר אין
חליפות למו שהוא כמו חליפות לו ורבים כמוהו או שאמר מפשע עמי
שפשעו וחטאו להרע לישראל והוא העבד הנז׳ נגע למו עתידים
9 בני עמי להיות נגועים על דרך וינגע ה׳ את פרעה: ויתן את רשעים
קברו מאמר העמים או המלכים על העבד מה שחשבו עליו מאז
מקדם היות קברו וסוף שכרו בשאול תחתית וקבר רשעים מוכן

לפורענות ליסורי גהינם ובאמת כי רואים אנחנו היום הזה שזאת הכונה
אשר חשבנו עליו היא כוזבת על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו:
10 רק הנכון הוא לומר וה׳ חפץ דכאו החלי ממאמר הנביא ומודיע כי
רצה הק׳ב׳ה להכאיבו ולדכאו ולהחליאו לזכותו לראות אם ישים אשם
נפשו ר״ל שהעבד הנזכר יצדיק עליו את הדין למען יזכה ויראה זרע
ויאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח ר״ל יראה זרע בבנים שיחיו ואף
בגלותו ויאריך ימים ולא יספה בגלותו לעד ובסוף חפץ יי בידו יצלח
11 ותורתו הקדושה תצלח בידו: מעמל שראה נפשו בגלותו עתה יראה
טוב וישבע בשלוותו ובדעתו שיגדל ויחכם ויזכה תבונה כאמ׳ כי מלאה
הארץ דעה כן עבדי יצדיק צדיק ברבים והוא עבדי שזכר ועונתם הוא
יסבל ר״ל באו אליו (את) הטובות האלה תמורת הפורענות עונות
העמים אשר הוא סובלם תחתם הוא כדרך חלינו הוא נשא אומ׳
12 עונותם הוא יסבול שהעבד יסבול: לכן בגלל הצרות שנשא אמר הנביא
בשם האל אחלק לו שלל ובזת גוג ומגוג ברבים מן מלכים עצומים
ואת אלה יגיעוהו לעבד באחרית הימים. תחת אשר הערה למות נפשו
וקבל יסורים מאהבה וגם מה שנמנה ונחשב בין העמים בכלל פושעים
ורשעים וחטא רבים נשא ולפושעים יפגיע ר״ל כי לא די שכנסת
ישראל הוא העבד מה שנשאו הפורענות שהיה נכון וראוי למצרים
ומרעים להם ומשעבדים אותם אלא שתמיד הם מתפללים בשלומה של
מלכות ובשלום של פושעים המריעים להם. ובהצלחת התבואות
והבריות כמו שבא בכתוב בתפלות הכוללות אשר אנו מתפללים בגולה
או יהיה הרצון בזה ולפושעים יפגיע כי מימי הגולה יפגיעו ויתפללו בעד
פושעים שירפא להם וימחול להם שיחזרו בתשובה וזה הביאור הנכון
בפרשה זאת לכוין בפרשה כולה על כונת הנביא לדעת העבד אשר
ייסר אותם עליו מהו והוא כנסת הסובלת והלוקה בחטאים יותר מכל
האומות ובחבורותם ובמכותם המגיעים אליהם נראה הוא בעין שנרפא

לכל האומות שלא יקבלו כלל מן העונש הראוי למרים כמו שיאמרו אל המאהימיטאני כת כל הישמעאלים והתוגרמים שלא יקבלו שום עונש על מרים רק תמיד ישבו בטח בעולם הזה מונחים לצבא השמים ולפי דרך זה נראה לעין שאין מוכן לפורענות אלא ישראל אפשר כי בלקותם ירפא לכל וטעם מה שרמזו על זה אנשי הקבלה ז״ל ורמזו ג״כ החכם הכוזרי היות הדרוש הלז פעולה וגזרה טבעית חקקה כן האלוה ללקות בנמצא ובגוף היותר משובח והיותר עיקר ואשר התפעל ביותר ויצטרך לו המריקה וזה הטעם נראה כח האדם אשר בתחלה התפעל האחדי׳ הראשיים ובפרט הכבד מקור דם החיים ולכן אליו יצטרך ההקזה וההרקה וכל שאר האברים יתרפאו ואשר יבין היות ישראל עם קרובו לב לכל העולם וארץ ישראל מקור כל הארצות אשר מתמציתם ישתו כל העולם יבין כל זה ולכן בלקותם ובחבורתם נרפא לכל. וכבר אמרנו למעלה הטעם התורני בלקות ישראל יותר מכל אומות העולם לפי שהם מצווים ועומדים לשמור התורה האמיתית אשר נתנה לנו ולא לשום עם ולשון כאמרו מורשה קהלת יעקב מגיד דבריו ליעקב ע״כ בהעוותם ילקו ויענשו יותר מכל אומות העולם שלא קבלו תורה אמ׳ הושע רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע״כ אפקוד עליכם וכו׳ :

B.

להיות בפרשה הזאת [לדעתם] מאד *ההדמות והרמז[1] אל מעשה משיחם אשר בא ונשא את עון העדה מה שלא ישוער ומה שלא נמצא נבואה כמוה בכל הנבואות ביחסם נושא הפרשה אל *האלוה המשיח[2] צריך לנו להתיר ולבאר באר היטב בשיעור מספיק ובקצור[3] בדרכי הפסוקים *והמשכם יחד[4] למען ירוץ הקורא בו(: ונאמ׳ כי

---

[1] דמות ורמז. [2] משיחם. [3] וקצור. [4] באופן יסכימו יחד.

החכם המעתיק שלהם הפסיק גם בזאת הפרשה מהנה ישכיל עבדי
והניח ג׳ פסוקי׳ אחריו ועשה ראש הפרק מי האמין לשמועתנו
ומשמה ולמטה והלאה נמשכו משך הכוונות כלם אשר יכוונו במכאובות
משיחם אשר נשא לכפר את עון העדה) : ואנחנו כאשר נתחיל מראש
הפרשה *אלינו כמשפטה הנה[5] ישכיל עבדי ולפרש[6] כוונת *הנביא
על עבדי ומי[7] הוא העבד כמשפט[8] שאר הנבואות *ימשך משך[9]
הפרשה כלה על כנסת ישראל או על תלונת הצדיק ורע לו ולא ימשך
ממנה בטל. *ואומ׳ כי אמרו[10] הנביא בשמו ית׳ הנה ישכיל עבדי
רצה להורות על כנסת ישראל שנקראת עבדי כמו שמבואר ונראה
בנבואות אחרות רבות *שהעבד היא כנסת ישראל[11]. אמ׳ [הפסוק]
ואתה ישראל עבדי (סימן מ״א) ואמר[12] אל תירא עבדי יעקב (סימן
מ״ד) [עוד שם] ועתה שמע עבדי יעקב (מ״ד) ואמר ישעיהו להיות
נקראת כנסת ישראל בשם עבד זכור אלה יעקב וישראל כי עבדי
אתה יצרתיך עבד לי ישראל לא תנשני (סמוך לסוף סימן מ״ד) שבאר
בו היות כנסת ישראל נקרא עבדי. ומלבד אלה בסוף הפרשה הזאת
מהנה ישכיל עבדי זכר בחתימת הנבואה ואמר יצדיק צדיק עבדי
לרבים ויהיה כוונת כל הפרשה מתלוננת על צרות ישראל וגלותם
הארוך ועל מה שיאמרו אומות העולם עליהם אחר בא הגאולה לישראל
יזכרו וישיחו ויתמהו מרוב המכאובות והצרות אשר סבלנו באמרם
שהם היו ראוים יותר ממנו לקבל הפורענות ויהיה הפירוש כן
בקצור:

lii. 13 אמר הנביא בשם[13] ית׳ הנה ישכיל עבדי ר״ל יצליח עבדי יעקב
14 [וכנסת ישראל] ירום ונשא וכו׳ : כאשר שממו עליך (כנסת ישראל

---

[5] מפסוק הנה. [6] לפרש. [7] הנבואה מי. [8] ולפרשה כמשפט פירוש. [9] אזי יסבים המשך פסוקי. [10] ואמר כי אמר. [11] עבדי בכינוי ישראל כנסת לכלל המכנות. [12] ועוד אמר. [13] בשמו.

הנקראת בשם עבד) רבים מהאומות והמלכים להיותו העבד הלז
15 משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם: כן יזה כן יבא זמן שידברו
עליו גוים רבים ויזה[14] מלשון הזיה ודבור מבניין הפעיל וגם עליו יקפצו
ויתמהו מלכים בפיהם כי אשר לא ספר להם שיהיה באמת
ראוהו עתה ואשר לא שמעו התבוננו כי לא חשבו *ולא שמעו ולא
האמינו[15] שיושעו ישראל מעולם:
liii. 1 ואז יאמרו אלה המלכים והגוים מי האמין . . . נגלתה על אותו
2 העבד שהיה נבזה ונפוץ: ועתה ויעל כיונק וכו׳ וכשרש מארץ ציה
שעלה (במעלות) מהגלות ולא היה לו לא תאר ולא הדר ולא מראה
3 שנחמדהו[16]: אף כי היה נבזה וחדל . . . פנים ממנו היה תמיד מסתיר
4 פניו ממנו לרוב שפלותו ונבזה ולא חשבנוהו לשום דבר: *וכל זה
מאמר העמים ג״כ ויאמרו בראותם שלות ישראל[17] עתה הרגשנו שזה
העבד ישראל נשא פורענות העון שהיה לנו [ראוי] לשאת וזה אמרו
אכן חליינו . . . ואנחנו חשבנוהו בהיותו בגלות בינינו[18] היותו נגוע
5 מוכה אלהים ומעונה בענויים ובצרות *מאת ה׳[19]: והוא מחולל מפשעינו
על דרך הפסוק הקודם ר״ל הוא מחולל ומקבל ייסורין תמורת מה
שהיינו חייבים לקבל. מוסר שלומנו עליו ר״ל מוסר השלום שיש לנו
היה נכון עליו ר״ל שהיה ראוי לעמוד בשלוה תמורתינו ועתה בחבורתו
נרפא לנו אשר נשא פורענות על היותם בלתי ראויים לכך נרפא לנו
6 שלא קבלנו פורענות מעוונותינו: אחר ראותנו היותם צדיקים בדעותיהם
שהגיעו אל החפץ וקבלו יסורים ונחנו פשענו ומרינו בדעות ובשעבוד
אשר העבדנו[20] אותם ולא נתפרענו ממנו. *באמת יאמרו עוד[21] העמים

---

[14] וזה. [15] Transposed. [16] ונחמדהו. [17] ועתה כשיראו ויביטו שלות ומעלת ישראל יאמרו. [18] אצלינו. [19] מאתו ית׳. [20] עבדנו. [21] עוד יאמרו.

כלנו כצאן תעינו בדעותינו הכוזבות[22] וה׳ הפגיע בו עון כלנו על העבד
הלז שזכר[23] הפגיע בו עון כלנו והוא כטעם[24] אכן חליינו הוא נשא:
נגש והוא נענה [גרונימו] המעתיק החליף הנה כונת המלות והשיטה 7
מ״מ הכונה (כמעט) אחת היא כי יש נוסחאות כתוב בשין שמאלית[25]
נגש מן והנגשים אצים ר״ל הוא היה נגוש בצרות אתנו והוא נענה
ונכנע ונושא עול הצרות בגלות *והלשניות ועלילות[26] ולא יוכל לפתוח
פיו רק הוא כשה לטבח יובל: ועוד יאמרו העמים מעוצר הגלות 8
וממשפט הפורענות שנשא לוקח משם ויצא לאור ואת דורו מי ישוחח
ר״ל מי מלל[27] לבני דורו שינצל מכל צרותיו אשר סבבוהו כי[28] נגזר
מארץ חיים (ר״ל חשבנוהו היותו נגזר מארץ חיים) בל יזכה לטוב
הצפון לבא. מפשע עמי נגע למו יאמרו המלכים כי מפשע עמי וחטאם
נגע למו ר״ל נגע ומכה לו *לעבד הנז׳[29] כי למו כמו לו. או פירוש
אחר יאמרו המלכים שזכר מפשע (עמי) שעשו להרע לאותו עבד
וכנסת[30] ישראל נגע למו עתידים לקבל ממנו[31] פורענות ונגע יבא להם
על דרך וינגע ה׳ את פרעה ואז מלת למו כמו להם כמשפטה על
הרוב. או למו ישוב לכנסת ישראל כטעם שזכר אכן חליינו הוא נשא
כאמור: ויתן את רשעים קברו (כמו שזכר שחשבו האומות היות 9
נגזר העבד ההוא מארץ חיים כך היינו חושבים שתמיד נתן את רשעים
קברו) ר״ל היותו ראוי לקבל עונש וגמול רשעים וגם את עשיר במותיו
ר״ל וגם שיהיה חלק נפשו חלק של *עשירים גזלנים ועשירים[32] והיתה
זאת הכונה הכוזבת עליו על לא חמס עשה ולא מרמה בשפתיו:
וה׳ חפץ דכאו *להכאיבו ולהחלותו[33] לראות אם ישים אשם נפשו 10

---

[22] M. 284 adds עליו. [23] אשר זכר. [24] הטעם. [25] בסין שמאל.
[26] והמלשינות והעלילות. [27] ימלל. [28] אשר. [29] לעבוד ע״ז.
[30] כנסת. [31] על זה. [32] עשירי עם הגוזלים וחמסים מזולתם.
[33] M. 284 ולהכאיבו ולהחליאו.

ר״ל יצדיק עליו דינו (למען) יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח:
11 מעמל שראה נפשו יראה (טוב) וישבע עתה בשלותו[34] ובדעתו שיגדל
ויחכם וירבה תבונה כי אז תמלא הארץ דעה כן יצדיק צדיק ברבים
עבדי שזכר למעלה. ועונותם הוא יסבול גם זה כטעם חוליינו הוא נשא
ר״ל יבואוהו הטובות והשלימות האלו תמורת עונות העמים שיסבול
12 (וסבל) העונש תחתם: לכן בגלל הצרות שנשא[35] אמ׳ הנביא בשם האל
אחלק לו שלל ובזה ברבים ואת מלכים עצומים וגדולים וזה יבא לו
לעבד שזכר. תחת אשר הערה למות (נפשו) וקבל ייסורין ונמנה
ונחשב בעמים (בכלל) *פושעים ורשעים[36] וחטא רבים נשא כאמור
לעיל ולפושעים יפגיע ר״ל כי לא די שכנסת ישראל נשאו הפורענות
שהיה נכון וראוי לזולתם שהרעו להם אלא שתמיד הם מתפללים
בשלומה של מלכות ובשלומה של פושעים המריעים להם ובהצלחת
התבואות והבריאות כגון התפלות הכוללות אשר אנו מתפללים בגולה[37]
[דבר יום ביומו]. או יהיה הכוונה כי אז בימי הגאולה יפגיעו ויתפללו
בעד הפושעים [המריעים להם] שיחזרו בתשובה וזהו הנכון ואז[38] יתמהו
העמים במלקות[39] [הגלות וצרות] ישראל בחטאם תמיד יותר מכל
האומות ואף גם היום בחבורתם נראה שנרפא לכל האומות שלא יקבל
העונש הראוי למרים כמו שיאמרו גם הם למאומיטאנו כת כל
הישמעאלים ותוגרמים שלא יקבלו שום עונש על מרים רק תמיד ישכנו
בשלוה אין פרץ ואין צוחה[40] כי זה הדרוש כבר רמזוהו אנשי הקבלה
והביאו הכוזרי בספרו היות הדרוש הלז פעולה וגזרה טבעית חקקה כן
האלוה ללקות *הנמצא בגוף[41] היותר משובח ועקרי והוא אשר יתפעל

[34] שלוה. [35] אשר נשא. [36] פשע ורשע. [37] בגלות.
[38] M. 284 ואל. [39] M. 284 בלקות. [40] M. 284 יוצא.
[41] M. 284 בנמצא ובגוף.

ביותר ויצטרך לו המריקה[42] והוא הטעם אשר נראה בחולאי האדם ירגיש בו המלך הגדול שהוא הלב [יותר משאר איברי הגוף] ואליו [ובעבורו] יצטרך ההקזה וההרקה וכל[43] שאר האברים יתרפאו ויחלימו כן ישראל [הם] לב העולם בין האומות ועקר המציאות וכו׳ ודי בזה ובלקותם ובחבורתו *נרפא לכל. וכבר ביארנו[44] למעלה הטעם התורני בלקות ישראל יותר מכל *אומות העולם[45] למה שהם מצווים ועומדים לשמור התורה שלא נתנה רק מורשה להם וה׳ ידעם מכל אומות העולם מגיד דבריו ליעקב ע״כ בהעוותם הם לוקים יותר מן העם שלא נצטוו[46] אמ׳ הושע רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע״כ אפקוד עליכם וכו׳ ה׳ יטהרנו ויושיענו [אמן]:

---

[42] המריחה. [43] ועל ידי כן. [44] ירפאו הכל וכבר ביארתי.
[45] האומות שבעולם. [46] אשר לא נצטווה.

XXXIV.

הנה ישכיל עבדי. כבר ידעת כי רוב המפרשים ר׳ש׳י ה׳ר׳א׳ב׳ע ר׳ד׳ק והאברבניאל הסכימו שהנבואה הזאת נאמרה על האומה הישראלית. ואצלי זה הוא הדרך הנכון אחר שמצאנו בנבואות הרבה לנביא ישעיה שכינה אותם לעבדי ה׳ אמר (סימן מ״א) ואתה ישראל עבדי. ואמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתיך. ובסימן מ״ד אמר זכר אלה יעקב ישראל כי עבדי אתה יצרתיך עבד לי אתה ישראל אל תנשני ורבים כאלה. וקרא קרא בחיל כי לי בני ישראל עבדים. עבדי הם. הנה א״כ סתם עבד ה׳ הוא יעקב ובניו עם סגולה. ואל תקשני ממה שדרשו חכמים ז״ל נבואה זו על המלך המשיח כמו שמצינו שדרשו ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת כי להיותנו מאמינים המשיח מלך ב״ו בא׳ ממלכי ישראל הצדיקים כמו שכתב הר׳מ׳ב׳ם מה׳ מלכים הנה מגדולת המלך יובן גדולת העם כמו שמגדולת העם יובן גדולת המלך ולכן היעודים הנאמרים על מלך ישראל הם לישראל כמו שהנאמרים על ישראל הם נאמרים ג״כ על המשיח. גם לא רצו בזה שיהיה גדול ממשה וממלאכי השרת אין הכרח שמ״ם ממשה תהיה מם היתרון אבל תהיה כמ״ם ממך הכל וגו׳ במקום זה. ג״כ רצו ח׳ז׳ל להודיע כי הנדיבות יהיה לו מצד היותו מזרע א״א והנבואה מצד היותו תלמידו של מ׳ר׳ע׳ה ומקיים תורתו והגבהת שכל אל המשכלות מצד היות המלאכים בני ביתו:

lii. 13 ישכיל אמר הנביא שהאומה תשכיל. והנה מצאנו מלה זו נאמרת
על ההשכלה שכלית כמו שאמר הנביא בעצמו (סימן מ״א) למען יראו
וידעו וישימו וישכילו יחדו כי יד יי עשתה זאת וג׳ ג״כ על ההצלחה
אמר בדוד ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו. ובמקום הזה תוכל
לפרשו כרצונך כיון שמצינו ששני היעודים נאמרו על האומה במקומות
הרבה. אמר על ההשכלה כי כולם יודעים אותי (ירמיה סימן ל״א)
ועל ההצלחה אמר ישעיה (סימן מ״ח) אני אני דברתי אף קראתיו
הבאותיו והצליח דרכו. ירום מצינו שהרמה נאמרה על נצחון האויבים
אמר הכתוב (מיכה סימן ה׳) תרם ידך על צריך וכל איביך יכרתו
ובמקום הזה ג״כ יעד לאומה שתרום על אויביה ותכניעם. ונשא הנה
השם הטוב ההולך למרחקים יקרא בשם נשיאות אמר הכתוב על
חזקיהו (ד״ה ב׳ סימן ל״ב) ורבים מביאים מנחה ליי לירושלם
ומגדנות ליחזקיהו מלך יהודה וינשא לעיני כל הגוים מאחרי כן הכי
נמי יעד הנביא לאומה שתנשא לעין כל ויצא שמה בבל העולם כמו
שיעד השם לה במקומות הרבה אמר ירמיה (סימן י״ו) אליך גוים
יבאו מאפסי ארץ וג׳. וגבה מאד הנה האדם אשר לא יפנה אל
הבלי ה׳ע׳ה׳ז אבל כל אות נפשו אל המושכלות ויגביה שכלו למעלה
יקרא גבה אמר הכתוב על יהושפט מלך יהודה (ד״ה ב׳ סימן י״ז)
ויהי יי עם יהושפט אף כאן יעד ה׳ לאומה שלא תפנה אל רהבים
ושטי כזב אבל תגביה שכלה למעלה להבין ולהשכיל בדרכי ה׳:
14 כאשר שממו עליך רבים אמר כי כאשר בזמן הגלות היו כל רואיהם
נבהלים ומתמהים על מפלתם כתוב בד״ה (ב׳ סימן כ״ט) ויהי קצף
יי על יהודה וירושלם ויתנם לזעוה לשמה ולשרקה כאשר אתם ראים
בעיניכם הנה שהעיד הכתוב שהיתה האומה בגלות לשמה כאשר ייעד
אליה ע״י משה נביאו (דברים כ״ח) והיית לשמה למשל ולשנינה
בכל העמים אשר ינהגך יי שמה. כן משחת מאיש מראהו ותארו

מבני אדם והשממה היתה על היות תארם משחת כמאמר המקונן
חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות צפד עורם על עצמם יבש היה
15 כעץ: כן יזה גוים רבים הזיה תאמר על דבר הנעתק ממקום למקום
ע״י תנועה הכרחיית בלתי מסודרת וכן משפט נשל אמר הכתוב
בישעיה (סימן ס״ג) ויז נצחם על בגדי (מלכים ב׳ סימן ט׳) ויז
מדמה אל הקיר. ונשל כיוצא בזה (דברים י״ט) ונשל הברזל מן העץ
וינשל את היהודים מאילות (מלכים ב׳ סימן י״ו). עתה אמר הנביא
כי כמו שבזמן הגלות היו שוממין עליה כך עתה גדולתם מן הקצה
אל הקצה ינטלו גוים רבים ממקומם. ואולי אומרו בלשון זה הנאמר
ברוב המקומות על הדם לומר שהנטילה תהיה ע״י דם שיהרגו.
עליו יקפצו מלכים פיהם אמר שמלכי אדמה כשמעם גדולת ישראל
ישימו יד על פה אמר (מיכה סימן ז׳) יראו גוים ויבשו מכל גבורתם
ישימו יד על פה אזניהם תחרשנה. כי אשר לא ספר להם ראו אמר
הנביא בעצמו (סימן ס״ו) מי שמע כזאת מי ראה כאלה הנה על כל
הדברים האלה יקפצו מלכים פיהם כלו׳ לא יהיה להם פה לדבר אחרי
ראותם מה שלא חשבו מימיהם לראות:

liii. 1 מי האמין לשמועתנו וכל אחד מהם יאמר בינו לבין עצמו מי האמין
שנשמע שמועה כזו שאנחנו שומעים עתה. אמר חבקוק (ס״א׳) ראו
בגוים והביטו והתמהו תמהו כי פעל פעל בימיכם לא תאמינו כי
יספר. וזרוע יי על מי נגלתה הנה התמהון יתרבה אצלם כראותם
שזרוע ה׳ וגבורתו נגלה אל עם בזוי ושסוי כאשר היה עד עתה
ישראל יאמר הוא בעצמו (סימן מ״ט) כה אמר יי גאל ישראל קדושו
לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו
2 וג׳: ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה והפלא הוא כי בפעם פתאום
פרח כיונק שהוא ענף אילן הנטוע בארץ וכשרש מארץ ציה וכמו
האילן הנחתך ונשאר שרשו בארץ מכוסה כי לא יראוה העוברים ולא

יחשבו היות שמה ותכף יראו הענף לאילן גדול והשורש מוציא יונקותיו כך יאמר בזמן ההוא על שהיתה עד עתה יבשה ועתה עשתה פרי למעלה. [וכן אתה] מוצא מה שאמר הושע (סי׳ י״ד) אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון ילכו יונקותיו וג׳. לא תאר לו ולא הדר אולי רמז אל חכמי ישראל והסנהדרין כי החכמים הם הדרת האומה. וח׳ז׳ל דרשו בזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה פנה משם פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה ואתה מוצא שבזמן שגלו מעל אדמתם אמר המקונן ויצא מן בת ציון הדרה. וד׳ר׳ז׳ל זו סנהדרין שגלתה. ונראהו ולא מראה ונחמדהו גם אלו דברי האומות ומלכיהם האומרים שבזמן הגלות לא היינו מביטים בפניו להיותו נבזה בעינינו כאמור אך עתה ונחמדהו אנחנו מתאוים וחומדים להיותו כמותו. אמר בלעם (במדבר ס׳ כ״ד) ותהי אחריתי כמוהו והמשורר אמר (בסי׳ ק׳י׳ב) רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד כי המזמור הזה נאמר על האומות ע׳ע׳א. ואמר כי הרשע בזמן הגאולה יראה הצלחת האומה וכעס ולרוב כעסו שניו יחרוק כראותו שלא יוכל להשיג באושר כמותם. אמר חגי (סימן ב׳) חמדת כל הגוים שהכוונה שיבא ישראל במדרגה שכל הגוים יחמדו להיות כמותם כי
תאבד תאותם שלא יוכל להשיגם: נבזה וחדל אישים אמר שיאמרו 3
האומות שישראל עד עתה היו נבזים ושפלים כמו שאמרנו לעיל בפסוק כה אמר יי גאלו ישראל קדשו לבזה נפש ונחמיה אמר (בס׳ ב׳) כשבא לבנות חומות ירושלים וילעיגו לנו ויבוזו לנו. איש מכאובות ספר שהאומה היתה תמיד במכאובות כמו שהיה מתרעם המקונן באמרו היש מכאוב כמכאובי. אמר ירמיה (ט״ו) למה היה כאבי נצח ומכה אנושה ובסימן ל׳ אמר מה תצעק על שברך אנוש מכאבך. וידוע חולי והיו מעותדים אל כל מין חולי כמו שיעד לנו הכתוב באמרו (דברים סי׳ כ״ח) גם כל חלי וכל מכה וחלים רעים ונאמנים

ואמר ישעיה (סימן א׳) כל ראש לחלי ואמר ירמיה (ס׳י׳ד) כי קול
כחולה שמעתי צרה כמבכירה קול בת ציון תתיפח תפרש כפיה אוי
נא לי כי עיפה נפשי להרגים. וכמסתר פנים ממנו המפרשים פירשו
שהאומות היו מסתירים פניהם מישראל. ואולי ירצה שהאומות היו
סוברים שה׳ הסתיר פנים מהם. ולמה לא יקשה אומרו וכמסתר
שלפי המפרשים היה לו לומר ומסתר פנים ממנו אך עתה שדבר על
הסתר השם פניו ממנו שהוא דרך משל אמר וכמסתר. וכיוצא בזה
אמר המקונן אמרו בגוים לא יוספו לגור פני יי חלקם לא יוסיף
4 להביטם: אכן חליינו הוא נשא אומרים האומות יפה עשו ישראל
שקבלו הייסורין שהיינו מיסרין אותם וסבלו אותם וחליינו אינו ר״ל
החלאים של האומות אלא החלאים שהיו האומות מצערין אותם כי
כנויי חליינו לפעמים יהיה פועל כמו כי בפעם הזאת אני שולח את
כל מגיפותי וכן איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי כי הפועל היה ה׳
או למך. אמר המשורר (סימן ל״ט) הסר מעלי נגעך שהכוונה הנגעים
אשר הבאת עלי והמקום הזה ג״כ יהיה פועל החלי האומות המדברות
ואומרות שהחולאים שהם היו מצערים את ישראל היה סובלם. אמר
הנביא ירמיה (סי׳ י״ו) אוי לי על שברי ואשאנו ואמר המשורר (סי׳
ס״ט) כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלמה פני. ואנחנו חשבנוהו נגוע
מכה אלהים ואנחנו אומרים האומות היינו חושבים שהצרות שהיו
מגיעות אליו בגלות על ידינו שהיינו מכים בזה כיון שהיינו רואים
אותו נגוע חשבנו שאין לו תקוה. אמר המשורר (סי׳ פ״ח) נחשבתי
עם יורדי בור ובסי׳ ק״ח אמר בשם האומה חלצני יי מאדם רע וג׳:
5 והוא מחולל מפשעינו פשע יאמר ג״כ על העבירות שבין אדם
לחבירו. אמר יעקב מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי ואחי יוסף
אמרו לו שא נא לפשע. ועתה אומרים האומות אנחנו מכירים שהיה
מחולל ממנו מפשעינו כלומר שאנחנו פשענו ומרינו לחללו מה שלא

היינו חושבים עד עתה. אמר הנביא ירמיה (סי׳ נ׳) כל מוצאיהם אכלום וג׳. וידוע כמה חליינו בגלות אמר המשורר (סי׳ ס״ט) כי את אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך. מדוכא מעונותינו ואנחנו אם דכינו אותו מצאנו עון. אמר המשורר (סי׳ מ״ד) מקול מחרף ומגדף וג׳ כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות ובסי׳ צ״ד אמר עמך ה׳ ידכאו ונחלתך יענו. מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו אומרים האומות מוסר שהכונה המוסר שהיינו מיסרים אותו שלומתו עליו כלו׳ היה מתפלל על שלומנו באופן כי בחבורתו נרפא לנו כיון שלא זכינו לכך אלא ע״י הצרות והגלות אשר הגיע לו שגרמו לנו את כל הטובה הזאת שהם היו מתפללים עלינו כי כן צוו אותם הנביאים. אמר הנביא ירמיה (סי׳ כ״ט) ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל יי ואתה ידעת אמרם ז״ל
6 לא נתמלאה צור אלא מחרבנה של ירושלם: כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ייעד הנביא שיכירו האומות בימים ההם טענתם ויודוה בפיהם. אמר ישעיה (סי׳ ב) ובאו במערות צרים וג׳ ביום ההוא ישליך אדם את אלילי כספו וג׳ ואמר בסי׳ כ״ט וידעו תעי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח. ויי הפגיע בו את עון כלנו כלו׳ עתה אנחנו רואים שרצה הש״ית שכלנו נחטא עמהם וכביכול הוא היה סבה להחטיאנו עמהם כמו שאמר איוב בסי׳ ו׳ למה שמתני למפגע לך:
7 נגש והוא נענה עתה יאמרו האומות מין אחר מהצרות שהיו מצירים לישראל והוא שהיו נוגשים אותו מידי יום ביום במסים ועולות כמו שאמר הכתוב (ישעיה ט׳) ויאכלו את ישראל בכל פה והמשורר (סי׳ מ״ד) אמר תתנו כצאן מאכל הרי שהיה נגש ונענה ממנו ולא יפתח פיו. כשה לטבח יובל וכרחל לפני גוזזיה במקומות הרבה נקראת האומה שה אמר (ירמיה סי׳ נ׳) שה פזורה ישראל אריות הדיחו. אומרים האומות כי עם כל הצרות שהיו מצירים לישראל שלא היה

להם פה לדבר במאמר המשורר נאלמתי לא אפתח פי כי אתה
עשית ובסי׳ ל״ח אמר ואהי כאיש אשר לא שמע ואין בפיו תוכחות:
8 מעצר וממשפט לקח המלך המושל בעם. נקרא עוצר אמר ה׳ אל
שמואל (בסי׳ ט) זה יעצור בעמי. עתה אומרים האומות שישראל
לוקח מהם המלכות והמשפט היינו השופטים והרודים אחר מצותם
כאשר יעדה התורה (דברים ל״ב) ואפס עצור ועזוב. אמר המשורר
(סי׳ פ״ט) השבת מטהרו וכסאו לארץ מגרתה ויהיה פירוש הכתוב
השבת מטהרו שהוא הכהן השופט המטהר וכסאו לארץ מגרתה
שהשליך כסאם לארץ ואין להם מלכם. ואת דורו מי ישוחח עתה
מי יוכל לספר גדולת דורו זה תחת היותי בעיני העמים נגזר מארץ
החיים. אמר ישעיה (סי׳ ס׳) תחת היותך עזובה וג׳ משוש דור ודור
והמשורר (סי׳ מ״ח) אמר למען תספרו לדור אחרון ויואל אמר
וירושלם לדור ודור. מפשע עמי נגע למו יאמר כל אחד ממלכי אדמה
המכות אשר הכינו אותו היה מפשע עמי ולא מפשעיהם של ישראל
וכבר ייעד זה ישעיה בעצמו (סי׳ מ״ו) זכרו זאת והתאוששו השיבו
9 פושעים על לב ובמקום אחר אמר ושבר פשעים וחטאים וג׳: ויתן
את רשעים קברו אחד מהצרות אשר סבלה האומה הוא היותם
נקברים ח״ל. אמר עמוס אל אמציה (בסי׳ ז׳) ואתה על אדמה
טמאה תמות והנביא הושע (סי׳ ט׳) אמר כי הנה הלכו משד מצרים
תקבצם מף תקברם. ואת עשיר במותיו אמר (שאל) העשיר היה מענים
אותו וממיתים אותו במיתות משונות לאכול ממונו כמו שאמר זכריה
(סי׳ י״א) כה אמר יי אלהי רעה וג׳ לא יחמול עליהן הרי שהאומות
היו הורגים האומה לקחת את עשרם ולכן אמר ואת עשיר במותיו.
על לא חמס עשה כי לא חטאנו אליהם. אמר המשורר בשם האומה
(סי׳ מ״ט) רבו משערות ראשי וג׳ אשר לא גזלתי אז אשיב. ולא
מרמה בפיו כבר העיר הנביא צפניה על זה (סי׳ ג׳) באמרו שארית

10 ישראל לא יעשו עולה וג׳ לשון תרמית: ויי חפץ דכאו אלו הם דברי הנביא על האומה כלו׳ דעו כי מיי היה הדבר לדכאו כמאמר המקונן כי יי הוגה ואמר המשורר כי דכיתנו במקום תנים (סי׳ מ״ד). אם תשים אשם נפשו כלו׳ אם נפשו תשים עצמה אשמה כמאמר הנביא יחזקאל (סי׳ מ״ד) ויכלמו מעונותיהם יראה זרע וג׳. יראה זרע יאריך ימים על רבוי הזרע אמר הנביא הושע (סי׳ א׳) והיה מספר בני ישראל כחול הים ועל אריכת ימים אמר ישעיה (סי׳ ס״ה) כי הנער בן מאה שנה ימות גם עתה ייעד אליה הנביא שירבה זרעם ויאריכו ימים. וחפץ יי בידו יצלח אמר הנביא ישעיה בעצמו (סי׳ ס״ב) כי לך יקרא חפצי בה כי חפץ יי בך במקום הזה ייעד לה
11 הנביא כל מה שחפץ ה׳ יצלח בידם: מעמל נפשו יראה ישבע כל׳ העמל והתלאה אשר באה עליהם יראה וישבע עתה כנגדה שובע שמחות כמאמר יואל (סי׳ ב׳) ושלמתי לכם את השנים וג׳ ולא יבשו עמי לעולם הנה שבפי׳ ייעד לנו הנביא בדבריו שכל שאכלו לנו אלו ד׳ מיני ארבה שהם הארבעה מלכיות עתיד הק׳ב׳ה להחזירו אלינו עד כי נאכל לשבעה ונהלל שם ה׳ אף כאן אמר שישמח וישבע בעמלו אשר עמלו אשר עמל בגלות בשובע שמחות אשר ישמחנו ה׳ש׳ית בגאולה העתידה. בדעתו יצדיק צדיק לרבים אמר כי בימים ההם תמלא הארץ דעה את יי עד כי בדעתו כל אחד מהם יצדיק צדיק ואמר לרבים כלומר לא בלבד לבני עמו אלא לרבים ג״כ כמו שאמר הנביא מיכה על האומה (סי׳ ד׳) ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים אף כאן בדעתו יצדיק צדיק. ועונותם הוא יסבל פי׳ ועונותם של אלו הרבים הוא כלומר כל אחד מאנשי האומה הוא בעצמו יסבול עונות האומה ולא יצטרכו שיהיה ה׳ נושא את עונותיהם כאשר עשה עד היום הזה כי אחד ממדותיו יתברך להיותו נושא עון. אמר יחזקאל (סי׳ כ״ג) ונתנו זמתכנה עליכן וחטאי גלוליכן תשאינה:

12 לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל אמר כי חלף כל התלאה
הזאת אשר עברה עליהם בגלות הזה הנה שכרם אתו ית׳ כי יתן
להם חיל גוים כמו שייעד לנו הנביא זכריה (סי׳ י״ד) הנה יום בא
ליי וחלק שללך בקרבך וישעיה (סי׳ ס׳) אמר וינקת חלב גוים ושד
מלכים תינקי. תחת אשר הערה למות נפשו וכל זה נותן להם תחת
שכל אחד מהם מסר עצמו להריגה לעבודתו ית׳. אמר המשורר
(סי׳ מ״ד) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ואת פשעים
נמנה שכל האומות היו מחזיקים אותם בחזקת רשעים צא ולמד מה
שכתבו שטנה צרי יהודה אל כותי הפכם[1] (עזרא סי׳ ד׳) די יבקר
בספר וג׳ דך החרבת הרי לפניך שהאומה נחשבה תמיד אצל כל
יודעיה למורדת ופושעת עתה תחת זה אחלק לו ברבים כאמור.
ולפשעים יפגיע אמר המשורר (סי׳ ע״ב) ויתפלל בעדו תמיד וגו׳ כי
מצאנו פגיעה שהוא לשון תפלה אמר אל תפגע בי או יהיה לשון
הריגה כמו לך פגע בו ורבים באלה ולפי זה ירצה שעתה יהרוג
הפושעים אמר ישעיה בעצמו כמבשר אל האומה (סי׳ ל׳) והיה על
כל הר גבוה וג׳ בנפל מגדלים:

[1] So MS.

XXXV. R. MEIR ARAMAH.

lii. 13 הנה ישכיל עבדי וגו׳ למעלה בישר להם לישראל בלשון יחיד ואמר
שתים הנה קוראותיך והא׳ השוד והשבר בנכסי׳ והב׳ הרעב והחרב
בגוף כי כן יקרה היום אבל בישר להם שיתהפך לששון ולשמחה:
14–liii. 3 כאשר שממו עליך רבים רצו׳ על ישראל להיותך נבזה ומאוס בעיניהם
כן משחת מראה המשכיל בערך השאר כי כבר ידעת ממדותיו פת במלח
תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ומי יחיה
*חיי הבשר[1] במדות אלו אמנם כמו שיקרה לו זה. כן יזה גוים רבים
ובדעתו ישלוט בהם ויעלה לשולחן מלכים כי שמעו מפיו[2] מה שלא
סופר להם עד עתה אחר שזרוע ה׳ נגלתה עליו וממדות אלו *א׳ע׳פ׳י
שתשובתם[3] רעה כי על הרוב הם בעלי המדה ע׳כ׳ז נחמדם לשכלם
4 הרב: אכן חליינו הוא נשא עתה בא לבאר למוד א׳ מפואר והוא
שייסורין באין על[4] כמו זה הצדיק ועליהם יכירו[5] הע׳כ׳ו׳ם רוע אמונתם
כאו׳ צדיק ורע לו ולא ידעו כי הצדיק אבד באין מבין כי מפני הרעה[6]
נאסף הצדיק להיותו כנר אלהים לפני העם ובהיותם רעים וחטאים כבו
נרם מעליהם א״כ זה הוא ראיה על חטאת העם לא עול [האל] חלילה וח״ש
אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו שהאל הכהו
והוא רוע הסידור וזהו ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה:
5 והוא מחולל מפשעינו ב׳ מיני ייסורין האפשריים לדון[7] על האדם והם

---

[1] A. omits; B. מהבשר. [2] A. adds מה יגידו. [3] B. וא׳ע׳פ שאמונתם. [4] Both עליו. [5] A. יבנו; B. יכינו. [6] A. רעת העם; B. רעת הגוים. [7] A. לבוא.

ייסורי האהבה וייסורי החטא ושניהם באו עליו מפאת עצמינו ועליהם
אמר והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו והב׳ מוסר שלומינו עליו
7 המוסר אשר בא לשלום ג״כ הוא עליו: נגש והוא נענה עתה הגיד
כי הב׳ מינים הנז׳ למעלה מהב׳ עונשים הבאים על כלל האומה מן
האומות והם אשר בממון והגוף ג״כ יבואו עליו והוא כצאן אשר לטבח
10 יובל הגוף וכרחל לפני גוזזיה נאלמה ולא יפתח פיו והוא הממון: וה׳
חפץ דכאו החלי נתן מופת כי תבאו[8] הייסורין הבאים על הצדיק על
חטאתיו כי אין צדיק אשר לא יחטא נבין[9] אשר באו על חטא העם
אשר אמרנו ואמר כי הייסורין הבאים עליו בשביל חטאתיו לא יגיעו
עד המיתה כי הוא ידוע שיעשה תשובה וי[ת]ודה עליה ובהכירו אשמו
ירחמו עליו מן השמים כחזקיה ויחיה אבל אם הוא נתפס בעון הדור
אין בידו התשובה וימות[10] בגללם וזהו אם ה׳ חפץ לדכאו כמו *בעונותינו
*שחשבנוהו[11] למעלה[12] כשתשים אשם נפשו ירצה כשתשים נפשו עליו
ויכיר באשמו חוייב שיראה זרע יאריך ימים כי חפץ ה׳ בידו יצלח לכפר
עליו אבל אני רואה ב׳ דברים[13] הא׳ שהוא צדיק והב׳ שרואה רעות
רבות וצרות וישבע בהם ולא יכופר עליו אלא במיתה כאמור אם כן
11 אינו בגלל חטאתיו אלא בעון העם ועליהם אמר: מעמל נפשו ישבע
וזהו הצרות הנז׳ בדעתו יצדיק צדיק וכו׳ כי הוא מצדיק צדיק אם
12 כן עונותיהם הוא יסבול ובגללם הוא סבלם: לכן אחלק לו ברבים
וכו׳ יבאר כי אלה הייסורין שסובל אינ׳ עול לו כי בעולם שכולו טוב
ישלם ה׳ פעלו בין הרבים והעצומים כי זכותו[14] גדול ואז ירום מאברהם
ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת כדבריהם כי אין מעלה למעלה ממעלת
המקדש שם שמים ונתפס בעון הדור:

---

[8] A. יתבארו; B. יתכפרו. [9] Both ובין. [10] A. ולכן ימות; B. ולכן לא ימותו. [11] A. בעונותיו שהבנוהו. [12] שחשבנו למען. [13] B. דרכים. [14] A. בזכותו.

XXXVI. YIZḤAQ TROKI.

הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאוד ישעיה נ״ב. וכן מה שטוענים הנוצרים מזה הפסוק ומפסוק מי האמין לשמועתינו עם כל הפסוקים הסמוכים אחריו עד ופושעים יפגיע באמרם הנה ישעיה הנביא ע״ה ניבא אלו הפסוקים על ישו הנוצרי כי עליו אמר ירום ונשא וגבה מאד לפי שעליו יאות זה המאמר ולא על זולתו וכן עליו אמר אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו הוא סבלם וגו׳ וכן הוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו וגו׳ לפי שהוא ניתן בענוי בעדם להושיע נפשותם במיתתו מיד השטן הרודה בהן. התשובה אין טענותם זאת ג״כ אמיתית כי אחר שהכתוב אומר הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגו׳ איך יוכלו לפרשו על ישו הנוצרי אחר שהם מתיחסים לו האלהות לפי דעתם הסכלה כי איך יקרא האלוה עבד בדברי הנבואה. ואם יאמר הטוען כי נקרא עבד מצד גופניותו ומצד רוחניותו נקרא אלוה נשיב לו כבר הוכחנו בראיות גמורות בפ׳ י׳ שישו הנוצרי אינו אלוה אפי׳ לדעת האון גליון וכ״ש לדעת עצמו שהוא לא קרא עצמו אלוה בשום מקום וכאשר יתבאר עוד מדברי כותבי האון גליון כל דבר ודבר במקומו בחלק הב׳ מזה הספר. מצורף לזה שלא נתקיים בו מאמר ירום ונשא וגבה מאד כי דנוהו למיתה כשאר אנשים הפחותים שבעם. וכן לא נתקיים בו מאמר יראה זרע יאריך ימים כי לא היה לו זרע ולא יוכלו לומר שתלמידיו נקראים זרעו כי לא מצינו שהתלמידים יקראו

זרע רק נקראים בנים לבד כמו שהמלמדים יקראו אבותם אבל בשם
זרע לא יקראו לאדם רק היוצא מחלציו. וכן לא מצינו שהאריך ימים
כי בן ל״ג שנים נהרג. וכן אין להם לומר אריכות ימים על אלהות
כי לא יתואר השם באריכות ימים כי הוא ראשון והוא אחרון ושנותיו
לא יתמו. וכן על מי יפרשו פסוק לכן אחלק שלל לו ברבים ואת
עצומים יחלק שלל מי הם. הרבים והעצומים אשר ישוו לו ויחלוק
עמהם שלל לפי דעתם. וכן מ״ש ולפושעים יפגיע למי היה מתפלל
בעד הפושעים אחר שהוא עצמו היה אלוה לפי סברתם הנבערה
והרבה כיוצא באלו. אמנם פרשת הנה ישכיל עבדי עם כל הפסוקים
הסמוכים אחריו עד ולפושעים יפגיע נאמרה בנבואה לישעיה ע״ה על
אומת ישראל הסובלים עול הגלות הזאת וקראם עבדי בלש׳ יחיד כמו
שקראם שם גם במקומות אחרים כגון ישעיה מ״א ואתה ישראל עבדי
יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי וסמוך לו ואומר לך עבדי
אתה וכן שם מ״ד ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו וסמוך
לו אל תירא עבדי יעקב וכן שם זכור אלה יעקב וישראל כי עבדי
אתה יצרתיך עבד לי וכן שם מ״ה למען עבדי יעקב וישראל בחירי
וכמו כן מצינו גם בנבואת ירמיה ע״ה ל׳ ואתה אל תירא עבדי יעקב
ואל תחת ישראל וסמוך לו אל תירא עבדי יעקב נאם יי וכן גם
בתהלים ק׳ל׳ו נחלה לישראל עבדו כ׳ל׳ח. הנך רואה שבכל אלו
הפסוקים הכתוב מכנה את אומת ישראל בשם עבד או עבדו בל׳
יחיד. וכן מצינו שבעשרת הדברים דבר הש״י לשש מאות אלף איש
בל׳ יחיד. וכן אם יטענו ממ״ש אכן חליינו הוא נשא . . . נרפא לנו
באמרם לא נראה ולא נשמע בשום זמן מהזמנים שאומת ישראל
תסבול חליים ומכאובים וחבורות בעון שאר האומות ואפי׳ מה שסבלו
מהצרות והיסורים לא סבלו כ״א בעבור עונותיהם לא בעבור שאר
אומות. התשובה מבוארת כי זה דבר מורגל בפי הנביאים לכנות צרות

ושפלות הגלות בשם חלי ומכה כדכתיב ישעי׳ א׳ כל ראש לחלי ... ומכה טריה וכן שם ל׳ ביום חבוש יי ... ירפא וכן הושע ו׳ כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו וכן איכה ב׳ כי גדול כים שברך מי ירפא לך וכן ירמיה י׳ אוי לי על שברי נחלה מכתי ואני אמרתי אך זה חלי ואשאנו וא׳ח׳כ ביאר מה הוא השבר והמכה והחלי באמרו אהלי שדד וכל מתרי נתקו בני יצאוני ואינם וגו׳ וכן שם ל׳ כי כה אמר יי אנוש לשברך נחלה מכתך עם שאר פסוקים הסמוכים אחרון עד כי אעלה ארוכה וממכותיך ארפאך וגו׳ ואחר כך ביאר מה הם הארוכה והמרפא באמרו כה אמר יי הנני שב שבות ... והרביתים ולא ימעטו וגו׳ וכן שם במקום אחר סי׳ ל״ג כתי׳ הנני מעלה לה ארוכה ומרפא ורפאתים וגו׳ וביאר אחריו מה הם הארוכה והמרפא באמרו והשיבותי את שבות ... אשר חטאו לי וגו׳ עם שאר הפסוקים עד סוף הפ׳ ההיא. הנה נראה מכל אלו הפסוקים שהכתוב מכנה הגלות הצרות והתלאות בשם חלי ומכה ושבר וחבורה אבל הגאולה הרוח והצלה הכתוב מכנה בשם רפואה וארוכה. והנה הנבואה הזאת שהיא פרשת הנה ישכיל עבדי בכללה באה להבטיחנו ולאמץ את לבבינו כי א׳ע׳פ שלמאד השפלנו ועד עפר ירדנו בגלותינו יש תקוה לאחריתינו כי בחמלת יי עלינו נרום ונשא ותגבה מעלתינו מאוד אז מזמן הגאולה ואילך עד כי אומות העולם ואפי׳ מלכיהם בראותם ישועת ישראל והתעלותם למעלה עליונה בתכלית העלוי והתרוממות יתמהו עלינו תמיהה עצומה ונפלאה כי כמו שהיו תמהין על שפלותינו בגלות בהיותינו נבזים ושפלים לכל העמים אשר על פני האדמה כן יתמהו על מעלתינו וידברו עליה תמיד ויאמרו איש אל רעהו הנה אחר שכבר נודע לנו בבירור כי אנחנו כלנו כצאן (אשר אין להם רועה) תעינו איש לדרכו פנינו ושקר נחלו אבותינו הבל ואין בהם מועיל ואין תורה אלהית ואמונה אמיתית בשום אומה שבעולם כ״א

באומת ישראל א״כ הצרות והיסורים שהיו ישראל סובלים בגלותם לא באו עליהם בעונם כי אנחנו היינו חייבים לסבול הצער והיסורים כפי גודל עונינו אכן החולי והמכאוב שהיו ראוים לבא עלינו היו באים עליהם לכפר על חטאתינו להיותם עבדים תחת רשותינו ומפגיעים ומתפללים בעד שלומנו והצלחת מלכותינו אבל אנחנו חשבנו להפך שבעבור גודל עונם שהוא הריגת המשיח ואלהים באו עליהם הצרות הגדולות ההן. ע״כ דברי האומות. מצורף לזה כי האומות העולם לפחיתותן בעיני הש״י כמו הבהמות אינן מושגחות מאתו ית׳ לפקוד עליהם את כל עונותיהם אלא כשיעשו רעות לישראל בזמן שהם עושים רצונו של הש״י או כשיעשו חמס גדול כדור המבול וסדום ועמורה אז הוא ית׳ פוקד עונם ועושה בהם כליה אבל אומת ישראל לא כן כי הוא ית׳ מאהבתו אותנו גובה בהע׳ה׳ז כל עונותינו מעט מעט ע״י גליות ויסורין לבד ואין עושה אותנו כליה כמו שהבטיחנו ע״י נביאו כדכתיב ירמיה ל׳ כי אתך אני נאם יי ... ונקה לא אנקך וכתיב בנבואת עמוס סי׳ ג׳ רק אתכם ידעתי ... כל עונותיכם וכתיב משלי ג׳ כי את אשר יאהב יי יוכיח וגו׳ והסבה בזה אומת ישראל היא מבחר המין האנושי כמו שהלב הוא מבחר כל האברים ע״כ בהיותם בגלות בתוך העמים כלב בתוך האברים סבלו כל הצרות הבאות על כל העמים אשר הם בתוכם כמו שהלב סובל מרירות וצער כלל הגוף אשר הוא בתוכו כדכתיב ויתערבו בגוים ... ויהיו להם למוקש וכתוב לב יודע מרת נפשו וכמו שהלב בזמן הרע מקבל (לבדו) צער הדאגה והיגון כך הוא לבדו בזמן הטוב מקבל עונג השמחה והששון וזהו מ״ש בסוף זה הפסוק ובשמחתו לא יתערב זר וכמו שהלב הוא העקר שבכל הגוף כן ישראל הוא העקר שבכל האומות וכמו שבזהקת הגיד הנמשך מן הלב מתרפא הגוף כולו כן בחבורת ישראל ירפא לכל האומות כשילכו אחרינו וילוו עלינו כדכתיב ונלוה הגר

עליהם וג׳. וידוע שהש״י בחר באומת ישראל להיות לו לעם סגולה מכל האומות כדכתיב והייתם לי עם סגולה וג׳ ע״כ נתן להם את תורתו להורות להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ולהורות נתן בלבם גם לשאר האומות כי רחמיו על כל מעשיו והוא אמרו שם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וכן ואתם כהני יי ... ובכבודם תתימרו הנה קרא הכתוב כלל האומה הישראלית בשם כהנים להודיע לנו כי כמו שהכהנים והלוים היו מורים לאומת ישראל התורה והמצות כדכתיב יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל כן אומת ישראל יהיו מורים ומלמדים לאומות העולם אשר הם מפוזרים ביניהם דברי אלהים חיים כדכתיב ספרו בגוים כבודו וג׳ וכתיב הודו לייי קראו בשמו וג׳ וכמו שהלוים והכהנים היו נזונים מתרומות בני ישראל וממעשרותיהם כן אומת ישראל בזמן העתיד יהיו נזונים ממתנות האומות שכר עבודתם להם בגלות וחילוף הוראותיהם והוא אשר אמר הכתוב שם חיל גוים תאכלו וכבודם תתימרו ועל כן א״א שתבא שום ברכה והצלחה נפשית לא״ה אלא באמצעות אומת ישראל כדכתיב והתברכו בזרעך כל גויי הארץ וכן ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך כאשר בארנו בפ׳ י״ג. הנך רואה שאומת ישראל נבחרו מהש״י להיות חלקו ונחלתו כדכתיב כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו וכתיב כי חלק יי עמו יעקב חבל נחלתו וכן להיות תיירים ומורים דרך יי גם לשאר אומות ע״כ להם לבדם נתנה התורה האלהית להורותם דרך הישרה כי כשילך התייר בדרך הטובה אז כל ההולכים אחריו יגיעו אל מחוז הפצם אבל הבלתי הולכים אחריו והנעזבים ממנו יתעו בלי ספק ע״כ כל הרוצה ללכת בדרך הישרה יצטרכו להחזיק בכנף בגדו של התייר כדי שלא יעזבו לצאת ולתעות מן הדרך הטובה המכוונת מאתו ית׳ והוא אשר כתב זכריה בנבואתו על העתיד בימים ההם אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי

לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם ומן חטוב אשר ייטיב יי לתיירים ייטיב גם להולכים אחריהם באמצעותם כדכתיב והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יי עמנו והטבנו לך. ומצינו שנתקיימה הבטחת ההטבה ההיא בזרעו של יתרו כדכתיב לכן כה אמר יי צבאות אלהי ישראל לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים דומה למה שהבטיח לאומת ישראל שנ׳ כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם יי כן יעמוד זרעכם ושמכם. וכן רוב התלאות והמאורעות ומקרי הדרך יקרו להולכים בד״ך לפנים ובפרט בהולכי מלחמה האנשים ההולכים לפנים סובלים מכות חבורות ופצעים וע״כ״ז כאשר ינצחו אויביהם ויחלקו שלל אז גם האנשים ההולכים אחריהם ימצאו שלל בלתי סבול שום פצע וחבורה ומכה והוא אשר נבא ישעיה בדרך משל על העתיד והוא מחולל מפשעינו . . . ובחבורתו נרפא לנו וכן שאר הדברים הדומים לאלו הם ע״ז הדרך וכאשר האנשים ההולכים לפנים למלחמה סובלים מאורעות ומכות ופצעים יותר מההולכים אחריהם כן הם מוצאים מלקות ושלל יותר מהם והוא אשר כתב הנביא שם לכן אחלק לו ברבים . . . ולפושעים יפגיע. וכן גם מהפסוקים הסמוכים לזה הפרק ר״ל מהקודמים ומהמתאחרים נראה היטב שהכתוב אינו מדבר רק על הצרות ושפלות אֻומת ישראל בזמן הגלות והתעלותם למעלה עליונה מזמן הגאולה ואילך אם מהקודמים כמו עורי עורי לבשי עזך ציון וג׳ והפסוקים הסמוכים לו והיותר סמוך מכולם לפסוק הנה ישכיל עבדי הוא כי לא בחפזון תצאו וג׳ וכתיב בתריה הנה ישכיל עבדי וגו׳ ואם מהמתאחרים כמו רני עקרה לא ילדה וגו׳ והפסוקים הסמוכים לו כלם מעידים ומודיעים על הגאולה העתידה ושלא נגלה עוד אחר כך כאשר מבאר קודם פרשה ההיא באמרו כה אמר אדוניך יי ואלהיך יריב עמו וג׳ וכן באומרו כי לא יוסיף יבא בך ערל וטמא ואחר הפ׳

ההיא באומרו כי מי נח זאת לי וג׳. זהו פי׳ הפרשה הזאת בדרך כלל
ומעתה נפרש כל פסוק ופסוק בפני עצמו בשם ית׳ שמו:

lii. 13 הנה ישכיל . . . וגבה מאד פי׳ ישכיל יצליח כמו ויהי דוד בכל
דרכיו משכיל והרצון בו הנה ישכיל עבדי ישראל בצאתו מגלות אדום
וישמעאל הנקראים שם בשם ערל וטמא ומאז ואילך ירום ונשא וגבה
מאד אמר ענין המעלה בכל לשון להורות שתהיה מעלתינו בזמן ההוא
14 יתירה בתכלית מה שאפשר בחוק מבחר מין אנושי: כאשר שממו . . .
מבני אדם פי׳ שממו ענין תמיה כמו כל יודעיך בעמים שממו עליך.
כאשר תמהו עליך רבים מרוב שפלותיך ואורך גלותיך עד שהיו אומרים
איש אל רעהו באמת משחת יותר מכל איש מראהו ותארו יותר משאר
בני אדם שכן מנהג הגוים בשיראו אדם מכוער מאד אומרים הנה זהו
האדם מכוער כיהודי ופי׳ בן משחת כמו בן בנות צלפחד דוברות:
15 כן יזה . . . התבוננו פי׳ יזה ענין דבור והוא יוצא לשלישי כמו יטיף
מל׳ אל תטיפו יטיפון. אמר כמו שתמהו הגוים על רוב שפלותינו כן
יתמהו על גודל מעלותינו וידברו עליה איש עם רעהו לאמר מי האמין
לשמועתנו וגו׳ עם שאר הפסוקים הסמוכים אחריו והמלכים מרוב
תמיהתם והשתממותם עלינו יקפצו ויסגרו פיהם וישימו יד לפה. ופי׳
יקפצו ענין סתימה וסגירה כמו ועולתה קפצה פיה והוא מ״ש מיכה
הנביא יראו גוים ויבשו מכל גבורתם ישימו יד לפה לפי שיראו
ממעלתינו יותר ממה שספר להם מפינו ויותר ממה ששמעו מדברי
הנביאים יתבוננו באותו הזמן מגדולתינו:

liii. 1 מי האמין . . . נגלתה פי׳ הגוים יאמרו אז בראותם הצלחת ישראל
מי האמין ממנו לשמועה שהיינו שומעים עליו מפי הנביאים והנה
אנחנו רואים עתה בעינינו יותר ממה ששמענו עליו ואפי׳ מה ששמענו
לא היינו מאמינים שתגלה זרוע יי עליו בהיותו בעינינו פחות ונבזה
2 מאד והוא שאמר וזרוע יי על מי נגלתה: ויעל כיונק . . . ונחמדהו

פי׳ ואין לתמוה אם לא היינו מאמינים לשמועתינו כי העלותו למעלה
גדולה כזאת אינו בדרך טבע העולם רק בדרך נס ופלא כעלית יונק
מהשרש שהיא בארץ ציה כן הוא בהיותו בגלות לא היה שום אדם
שיסבור אפשרות עליתו ויציאתו ממנה אבל היתה נמנעת בעיני השכל
האנושי לפי שלא היה לו תואר ולא הדר ולא מראה יפה אבל היה
כעור ומשונה משאר בני אדם ע״כ לא היינו מתאוים וחומדים לראותו
3 אבל היינו בוזים ומתעבים אותו: נבזה . . . ולא חשבנוהו פי׳ ואיך
היינו חומדים אותו והוא היה נבזה ופחות שבבני האדם כי היה רגיל
לסבול עליו תמיד כל צער וכל אונאה שהם יסורי הגלות הנמשלים
במכאובות וחליים ומרוב פחיתותו ושפלותו היינו מואסים אותו וכמסתר
פנים ממנו לא היינו רוצים להסתכל בו כי כל כך היה נבזה ומאוס
4 בעינינו שלא חשבנוהו לכלום: אכן חלינו . . . ומענה פי׳ האומות
יאמרו ג״כ לפי סברתם אחר שכבר נתאמת אצלינו בראיית העין
שהאמת אתו ואנחנו כלנו כצאן תעינו א״כ הצרות ייסורי הגלות לא
באו עליו בעונו אכן החוליים והמכאובים שהם הצרות והייסורים שהיו
ראוים מן הדין לבא עלינו באו עליו אבל אנחנו חשבנוהו להיפך כי
להפלגת מריו באלהים שהכהו וענהו הוא נגוע מוכה אלהים ומעונה
ממנו מה שלא היה לו אלא בעונינו ופשעינו לא בפשעם ועונותיהם:
5 וזה מ״ש והוא מחולל . . . נרפא לנו פי׳ מחולל פעול מן המרובע
מענין חיל כיולדה ופי׳ מוסר שלומנו עליו הוא כי הע׳ה׳ז עולם השנוי
והתמורה ואין טובתו טובת שלימה וגמורה כי אין בו שלום בלתי
יסורין וכן אין בו שלוה בלתי ריב וקנטורין ולא גילה ושמחה בלי יגון
ואנחה אבל כל טובותיו ותענוגותיו מעורבות ברעות ותוגות והנה אנחנו
ראינו בעונינו שמוסר שלומנו עליו ר״ל שהשלום בא עלינו ויסורי
השלום באו עליו וכן באו עליו פצע וחבורה שהם יסורי הגלות ולנו
מרפא וארוכה שהם הצלחה ומלכות. וטעם נרפא כטעם כי אני יי

רופאיך לפי שאמר קודם לכן כל המחלה אשר שמתי במצרים לא
אשים עליך. ופי׳ בחבורתו מן פצע וחבורה אלא שזה קל וזה דגש.
ויש לפרשו מן חבור עצבים אפרים ויהיה חבורתו שם עם כנוי הנסתר
בשקל גבורתו והרצון בו כי בהיותינו עמנו בקיבוץ ובחבורה אחת
היה מתפלל לאל על צרותינו והיה השם שומע תפלתו ושולח רפואה
למכותינו: כלנו כצאן . . . את עון כלנו פי׳ הגוים כלם יתודו על עונם 6
המפורסם לעיני השמש באמרם עתה ידענו כי האמת היתה עם ישראל
ולא עמנו כי אנחנו כלנו תעינו כצאן אשר אין להם רועה איש לדרכו
פנינו ר״ל כל עם אל אלהיו פנינו אך עתה ידענו כי המה לא אלהים
כמ״ש אליך גוים יבואו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקר נחלו אבותונו
הבל ואין בהם מועיל וכתיב בתריה היעשה לו אדם אלהים והמה לא
אלהים והיינו חייבים עונש בלתי משוער אלא שהשם הפגיע והשליך
עליו את עונש כלנו. והנה הוא עד עתה עבד עבודתינו וסבל עולינו
ומכאובינו ומכאן ואילך נתחייב אנחנו לסבול עולו ולעבוד עבודתו
ברצונינו ובחפץ לבנו כדכתיב ועמדו זרים ורעו צאנכם וג׳ וכן והיו
מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך וג׳ והרבה כיוצא באלו: נגש . . . 7
ולא יפתח פיו פי׳ לפי שבהיותו בגלות תחת ידינו היה תמיד נגש
ונענה כי היינו נוגשים אותו בממון לקחת ממנו מנדה בלו והלך וזולת
אלה ממון הרבה בעלילות שקר והיינו מענים גופו במכות משונות והוא
עם כל זה לא היה פותח פיו לצעוק ולהתרעם על מה שהיינו עושים
לו אלא היה סובל הכל כמו השה שאינו צועק כשיובילו אותו לשחוט
וכמו רחל אשר היא נאלמה ובלתי צועקת כשגוזזין אותה וכן אינה
מפרכסת לחלושתה כמו האיל כי הנקבה יותר חלושה מהזכר בכל
המינים כך היה ישראל בגלות חלוש מאד ע״כ לא פתח פיו כי לא
היה מי שיצילנו מידינו וזה מ״ש המשורר תתננו כצאן מאכל ואמר
שם נחשבנו כצאן טבחה וירמיה אמר שה פזורה ישראל אריות הדיחו

הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכדנצר מלך בבל:
8 מעצר . . . נגע למו פי׳ מעוצר הגלות וממאסר השבי והעבדות שהיה
עצור ואסור בידינו עתה נצל ונמלט וממשפטי העלילות שקר שהיינו
עושים בו שפטים רעים עתה לוקח ונפדה וג״כ את דורו שהיו סובל בו
יסורים רבים ומיתות משונות בגלות מי יוכל לשוחח ולדבר וכן לספר
את כל התלאה אשר מצאתם בגלות כי פעמים רבות נגזר מארץ חיים
והומת מיתה משונה על יחוד השם אכן אנחנו היינו חושבים שבפשעם
נגזרה עליו המיתה המשונה ההיא ואינו כן רק מפשע עמי היה בא לו
הנגע וקרא היסורים והמיתה בשם נגע כי הנגוע הוא נחשב כמת
כדכתיב אל נא תהי כמת ואמר מפשע עמי ר״ל שכל עם ועם יאמר
9 כן כי מפשעו היה בא להם הנגע לא מפשע עצמם: ויתן את רשעים
קברו . . . בפיו פי׳ שהוא היה מוסר עצמו למיתה ולקבר על ייחוד
השם כדכתיב כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה לפי
שתמיד היינו מבקשים עליו עלילות שקר להרגו כמו שהורגים הרשעים
על רשעם וכן היינו הורגים העשיר על עשרו במיתות רבות ומשונות
ואפי׳ עני שבישראל בחזקת עשיר היה אצלינו והיינו מיסרים אותו
ביסורים קשים כדי שיגיד היכן ממונו וכל זה על לא חמס עשה כי
לא נהרג בעבור רשע וחמס רק בעבור לקיחת ממונו וכן בעבור שלא
היה מודה לאמונתינו הכוזבת ולא היה רוצה לדבר מרמה בפיו
לומר שהוא מודה בה כי בדיבור הקל אע״פ שיהיה במרמה שלא יהיו
פיו ולשונו (עם לבו) שוים היינו פוטרין אותו מהמיתה המשונה הנגזרת
10 עליו מאתנו: ויי חפץ דכאו . . . בידו יצלח פי׳ אחר שהיה הוא
מחזיק בתורה האלהית והיה מוסר עצמו למיתה משונה אין אנחנו
רואים שום סבה למכאוביו ולצרותיו בגלות אלא שהאל חפץ לדכאו
ולהחליאו בגלות למען ענותו ולמען נסותו להטיב לו באחריתו בזמן
הגאולה כאשר אנחנו רואים היום ע״כ אם שמה נפשו עצמה במקום

אשם כמו שאמר ויתן את רשעים קברו בשכר זה יראה זרע שהרצון
זרע בו כמו רב אנשי מדות שהרצון בו מדות גדולות והוא מ״ש
זכריה הנביא אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים ורבו כמו רבו ואמר
שם אל ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא ימצא להם ואמר ארבה אותם
כצאן אדם וכן יאריך ימים כמו שאמר בספר הזה כי כימי העץ ימי
עמי ואמר זכריה הנביא ואיש משענתו בידו מרוב ימים אם כן חפץ
יי אשר חפץ לדכאו ולהחליאו בגלות כדי להטיב לו בזמן הגאולה
יצלח בידו שירבה אותו וייטיב לו מאד כדכתיב והטיבך והרבך
מאבותיך. ע״כ דברי האומות מכאן ואילך דברי הש״י: מעמל 11
נפשו . . . הוא יסבול פי׳ מעמל נפשו אשר סבל בגלות יהיה לו גמול
טוב שיראה וישבע בו וכן בדעתו אותי כדכתיב כי כלם ידעו אותי
למקטנם ועד גדולם וגו׳ יצדיק צדיק שהוא עבדי ישראל לגוים רבים
כדכתיב והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יי אל בית אלהי
יעקב ויורנו מדרכיו והוא בצדקתו יסבול עונות הגוים הרבים כי
בצדקתו יהיה שלום וטוב בעולם ואפילו לגוים: לכן אחלק . . . 12
ולפושעים יפגיע פי׳ אתן חלקו וגורלו עם עבדי הגדולים אשר היו
בארץ והם האבות הראשונים והנביאים הקדושים והיא ההצלחה
הנפשית והקדימה למעלתה על הגופיית ופי׳ ברבים מל׳ ורב יעבד
צעיר ואחר כך זכה ההצלחה הגופיית באמרו ואת עצומים יחלק שלל
והעצומים הם גוג ומגוג והעמים אשר אתו שיבואו על ירושלים למלחמה
שאחר שיומתו שם במיתות משונות בעבור המיתות המשונות שהיו
עושים לישראל כדכתיב ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני
אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמים רבים אשר אתו
יחלקו ישראל שללם וממונם תחת השלל והממון אשר שללו ובזזו
הגוים מישראל בגלות והוא שאמר הכתוב ושלל את שולליהם ובזזו
את בוזזיהם וכתיב ואסף חיל כל הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרוב

מאד וזה הגמול יהיה לישראל על שמסר עצמו למיתה בידי הגוים
בגלות ע״כ יהיה נפשם תחת נפשו וממונם תחת ממונו שלקחו בגלות
והוא אמרו תחת אשר הערה למות נפשו ופי׳ הערה שפך מל׳ ותער
כדה אל השקת ותחת אשר את פושעים נמנה כמ״ש ויתן את רשעים
קברו ר״ל שהגוים היו מחזיקים אותו בחזקת רשע ושנאוי לאל ית׳.
לכן ינתן לו חלק רב מהרב הטוב הצפון (לצדיקים) ליראי יי ולחושבי
שמו כאבות הקדושים וזולתם מהנביאים גדולי האומה ההיא. ומ״ש
והוא חטא רבים נשא הרצון בו לא די שלא היה רשע כמו שהיו
חושבים אותו הגוים אבל הוא בצדקתו נשא וסבל חטא רבים מהגוים
כמ״ש ועונותם הוא יסבול. וכן היה מתפלל לאל ית׳ בעד הגוים
הפושעים א׳ע׳פי שהיו עושים לו רעות גדולות ע׳כ׳ז היה מפגיע ומתחנן
לאל ית׳ בעד שלומם והצלחת מלכותם ושיתן מטר ארצם בעתו כמ״ש
הנביא מפי יי ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה
והתפללו בעדה אל יי וג׳ ואמרו ח׳ז׳ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות
וכו׳ כאשר אנחנו היהודים אומרים תמיד בתפילתנו אלהינו שבשמים
תן חיים ושלום למלך אדונינו אלהינו שבשמים תן שלום בארץ אלהינו
שבשמים תן שלום במלכות אלהינו שבשמים תן טל ומטר לברכה
בעתו בארץ אלהינו שבשמים תן זרע לזורע ולחם לאוכל כדכתיב
בסדורי תפלות הקהלות הספרדים וזולתם הרבה. והנה נשלמה
תשובתינו גם לזאת הטענה והיא תשובה אמיתית מסכמת עם מאמרי
הכתוב אשר לא יוכל להכחישה רק המכחש דברי אלהים חיים:

XXXVII. R. MOSHEH EL-SHEIKH.

lii. 13 הנה ישכיל עבדי וכו׳ הנה המקראות אלו קשים להולמם ליישבם בדרך ישר פשטיי שיותכו תיבותיהם ויקושרו המקראות איש את אחיו וראש וסוף כל אחד ראשו על כרעיו ועל קרבו. והנה המפרשים ראיתי עולים ויורדים בהם ולא השוו בנושאיהם ולא התירו תיבותיהם דרך פשטיי. ואני בעניי לא מחכמה שאני דובר בהם בא אחריהם כי אם להתיך את התיבות לפי פשט המקרא דרך ישרה שיבור לו האדם ליישב המלות והקשרים ואשר לנוכח ואשר שלא לנוכח. ואומרה כי הנה ר׳ז׳ל פה אחד קיימו וקבלו כי על מלך המשיח ידבר ואחריהם ז״ל נמשוך כי להיות כי הוא דוד הוא משיח כנודע ומקרא מלא הנביא דבר בשם ה׳ עבדי דוד יהיה עליהם למלך על כן יצדק בו אומרו ישכיל עבדי עליו כי ילמד סתום מן המפורש. והנה גם שלא נעיר ההערות אשר בכתובים בהגלות נגלות לעיני הכל לא יבצר משום לב אל פתיחה זו באומרו הנה ישכיל עבדי ולא אמר כה אמר ה׳ כהתחלת כל פרשה זולתה. אמנם הנה אר׳ז׳ל כי כל הייסורין שבאו לעולם השליש היו לדוד ולאבות והשליש השני לדורו של גזרה והשלישי למלך המשיח ונבא אל הענין והוא כי הנה יש ייסורין על עון ויש ייסורין של אהבה שסובל הצדיק על עון הדור והנה על זאת ישתומם האיש אשר לא ידע עד היכן מתן שכרן מגיע באמת באמור הירצה ה׳ שאיש אחד יחטא או הדור כלו ועל איש צדיק תמים אשר לא חטא

יקצוף להעמים עליו את עונות כל עושי רע שיהיו הם שמחים והצדיק
עצב הרשעים בריאי אולם והוא נגוע מוכה והמה פעמים שמחים לאדו
ומלעיגים על צרתו ביין משתיהם אשר הוא מוכה עליהם על כן להסיר
דאגה מדבר זה בא האלהים במקראו׳ אלו להודיע עד היכן יד זכות
סובלי ייסורין על הדור מגעת ומביא ראיה ממלך המשיח אשר הוא
סובל עונות בני ישראל והנה שכרו אתו. והענין כי הוא ית׳ עם
ישראל יתוכח אשר עד כה דבר בם באומ׳ סורו סורו כו׳ כי לא
בחפזון תצאו כו׳ ואומר עליהם באהבה רבה כמדבר עם בן יקיר
לו בלשון יחיד ואומר הלא אמרתי כי הולך לפניכם ה׳ ומאספיכם
אלהי ישראל והלא תתמהו כי כל אשר חטאתם לא מורק ולא שוטף
עד גדר כל הטובה הזאת והלואי שהיינו זוכים ללכת בצער לבנות
לנו בית המקדש כאשר היה בבית שני ע״י כורש אך הביטו וראו
כמה גדול כח סובל ייסורין על הדור כי הלא מהגדולה אשר אתן למלך
המשיח ממנו תראו מה רב טוב ייסורין של אהבה לסובל אותם כי
הנה ישכיל ויצליח עבדי הוא מלך המשיח כי ישכיל הוא כ׳ד׳א ויהי
דוד לכל דרכיו משכיל שהוא ענין הצלחה. והנה תכלל ארבעה עולמות
שהוא מעולם השפל ועולם המלאכים ועולם הגלגלים ועולם העליון והנה
הצלחתו תהיה בכולם כי ירום בעולם הזה ונשא בעולם הגלגלים כאשר
היה ליהושע באומרו שמש בגבעון דום וכיוצא בו וגבה בעולם המלאכים
שגם הם יהיו סרים אל משמעתו כי לא יגרע משלמה המלך כי א׳ר׳ז׳ל
למה לא מנו את שלמה בכלל אשר מלכו בכיפה שהוא מפני שהוא
מלך אפי׳ בעליונים שהם מלאכים שנ׳ וישב שלמה על כסא ה׳ מאד
יהיה כי גם תהיה לו הצלחה גם בעולם העליון לפניו ית׳ שהוא מאמרם
ז״ל על פסוק שאל ממני שיהיה כבן יקיר. מתחטא לפני קונו ואומר
שאל ממני כו׳ הרי היות לו הצלחה בארבע עולמות וזהו הנה ישכיל
כו׳ כי בד׳ תיבות אלו ירום ונשא וגבה מאד נכללו ארבעתן במדובר.

והנה אר׳ז׳ל ירום מאברהם שנ׳ בו הרימותי ידי וכו׳ ונשא ממשה שנ׳
בו ונשאו אתך וגבה ממלאכי השרת שנ׳ וְגובה להם כו׳ והנה לא
על חנם תפסו אברהם ומשה ומלאכים וגם שלא יתכן ונשא ממשה
כי מי לנו גדול ממשה אך הנה אמרו ר׳ז׳ל על פסוק אל עמק שוה
שהוא כי הושוו כל האומות שבעולם להמליך עליהם את אברהם
ועשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה ואמרו לפניו אתה מלכנו כו׳.
ונבא אל הענין שהוא מעין דרכנו אשר כתבנו שירום בארץ מאברהם
כי כאשר כל האומות הודו מלכותו עליהם כך ויותר ממנו ירום וכאשר
משה משל גם בעולם הגלגלים כמו שאמרו ז״ל שעל כן ברד ארבה
חשך היו ע״י משה וע״כ נאמר נטה ידך על השמים כו׳ מלך המשיח
יהיה לו כן יותר בשלימות וזהו וגבה ממשה ואין הענין בחכמה או
בנבואה רק בבחינה זו כמדובר וגם לא שבאותו הזמן לא יהיה גדול
משה ממנו בכל דבר כי זה לא יאמן ליודעי דעת כי אם וגבה מאשר
גבה משה בזמנו הקודם וגבה ממלאכי השרת הוא מעין המקר׳ כי
וגובה להם ויראה להם שעם שגובה להם יראה להם מלפניו ית׳ כי
לא יערבו אל לבם לשאול שאלות מקונם כצדיק המתחטא לפני הק׳ב׳ה
כבן לפני אביו וזהו אומרו וגבה מאד ממלאכי השרת שהוא מה שכתבנו
במלת מאד כי אנו חלקנו הדבר לארבע חלוקות והמה במה שלא
פירשו ירום בודד בעצמו אלא ירום על הזולת וכן באומ׳ ונשא ובאומ׳
וגבה נמצאת החלוקה הרביעית בכלל השלישית ומופלגת במלת מאד
והכל הולך אל מקום א׳ לפי מה שחשבתי דרכם במדובר ונחזור
אל התכת הכתובים שהוא שאומר הוא ית׳ אל בנו יחידו ישראל הנה
ישכיל ויצליח עבדי בר׳ עולמות: ומהיכן זכה לכל זה הלא הוא על 14
כי כאשר שממו עליך ישראל רבים בשתי החורבנות שכל עובר ישום
וישרוק על כל הדברים הרעים שבשני המוסרי׳ הכתובים בתורה אשר
אפי׳ הנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות כו׳ ישום וישרוק

ויאמר מה חרי האף הגדול הזה הנה כשיעור אשר שממו עליך רבים
כן משחת מאיש מראהו ותוארו וכו׳ מחמת רבוי הייסורין ועל פי דרכו
כיון לומר כי מה שנשחת מראהו הוא מאיש המביט בו אשר יראה
צלם אלהים אשר בפניו כי אם בשר ועור וכן משחת תוארו מבני
אדם אך לא ממנו ית׳ הרואה אל הרוחנית. או שעור התיבות מה
שהוא מאיש אך לא מה שהוא מה׳ק׳ב׳ה שהוא צלם אלהים וכן
15 ותוארו ממה שהוא מבני אדם לא מה שהוא מלמעלה: וכאשר ארבע
מעלותיו היה לו מחמת ייסוריו כן ע״י הייסורין יזה גוים רבים שבזכות
זה יזה יז נצחם הוא דמם שיהיה לפניו כפרץ מים. וכ״ב גדלו מעשיו
לעיני הגוים כי עליו יקפצו מלכים פיהם שיאמרו מה נדבר מגדולתו
שנספיק לגמור על כן יקפצו פיהם מלדבר עליו דברי גדולתו והוא
בראותם כי אשר לא סופר להם ראו כו׳ שהוא כי כמה נבואות
שנוגעים אליהם הנאמרים ע״י הנביאים מאשר תבא עליהם ולא סופר
להם כי הנביאים מתנבאים וכותבים ובלתי מספרים אל האומה עצמה
כי אם ששמעו הדבר בהמשך הזמן עתה ראו בפירוש נעשה על ידו
וכן אשר לא שמעו כל מהדברים העתידים ליעשות על ידו התבוננו
שהוא כי דברים נוראים שנעשו על ידו אשר לא שמעו המלכים ההם
בראותם אותם נעשים על ידו היו מתבוננים בדבר אם הוא כאשר
נראה לעיניהם אם אין כי לרוב תמיהתם היו כבלתי מאמינים ומתבוננים
כמסתפקים אם כמראה עיניהם כן הוא:

liii. 1 ואומר הוא יתברך הנה אין לתמוה על התבוננם על ראותם פלאות
גדולות כבלתי מאמינים מה שרואים כי הלא מי האמין לשמועתנו
שהשמיענו מן השמים לכם אשר הם הדברים שלא שמעו הם כי הם
דברים נוראים מאד שבעיני כל שומע יפלא וגם זרוע ה׳ על מי נגלתה
לכל כאשר על מלך המשיח כלל הדברים כי כל זה השיגה ידו על יד
זכות סובלו ייסורין על ישראל שהם ייסורין של אהבה כמדובר:

2 ויעל כיונק לפניו כו׳ הנה מפסוק זה והלאה הכתובים מורים באצבע כי דברי הנביא המה כמוכיח ומלמד דעת את העם או דרכי העם ולא דבריו ית׳ והוא מאומרו ונראהו ולא מראה ונחמדהו כי אינן צודקים ליאמר מפיו ית׳ על עצמו וכן אומרו נבזה ולא חשבנוהו שבפסוק שאחר זה וכן אומרו אכן חליינו הוא נשא כו׳. וגם מר׳ז׳ל שדרשו הפסוקים הקודמים על מלך המשיח יראה כי פסוקים אלו ידברו על צדיק סובל ייסורין של אהבה בעולם הזה על כן אמרתי כי עד פה תבא אמרת ה׳ מדברת גדולת המלך המשיח בשכר ייסורי אהבה אשר סבל למען הודיעם את יד סובל ייסורין כמה גדולה מעלתו היא מאד ועתה הנביא ידבר בלשון כאלו כל ישראל מדברים ומאמתים דבריו ית׳ ומקבלים עליהם אמונה שלימה זאת ואומרים הנה אמרת ה׳ צרופה אשר השמיענו ממלך המשיח פיתחה אזנינו להסיר סמיות עיננו אשר היינו רואים איש צדיק תמים מדוכא בייסורין נבזה מאד ויהי בעינינו בזוי ושסיו בעיני אלהים ואדם באמת באמור אלהים עזבו אין זה כי אם שגם בעיניו ית׳ נבזה הוא ועל כן סחי ומאוס שמהו אך עתה הוא ית׳ העיר לנו אזן כי גדלו ייסורין של אהבה עד אין קץ לכן מעתה יגדל נא כח אשר נראהו צדיק ושפל רוח נגוע מוכה כי אז נסכים ונאמר אין זה כי אם שחליינו הוא נשא וייסוריו הן להגן על הדור. והן אלה דברי הנביא כאלו כל ישראל יחד מדברים ואומרים ויעל כיונק כו׳ לומר הנה ראינו מי שהוא כיונק שיש לו מים כי יונק שגדל ועולה אך אין זה רק לפניו של השם הנז׳ כאומרו וזרוע ה׳ שהוא הצדיק הגמור סובל ייסורין כי לפניו ית׳ היה מצמיח גדל ועולה בעולם העליון אך בארץ לפנינו היה כשורש היוצא מארץ ציה כי אינו יונק כי אין לו מים כי יינק והוא כי עני הוא ועל כן בעולם הזה לא תואר לו ולא הדר ונראהו לפי מראה עיננו כי חשך משחור הייסורין תוארו וכחשו בפניו יענה ולא היה לו מראה שנחמדהו על

צדקו כי אדרב׳ נמאס בעיניו. חהו היות הו״ו של ונחמדהו נקודה
3 בשוא ולא בפתח כי אינו גיזרה: ולא בלבד בעיננו היה נבזה כ״א
גם בעיני עצמו מרוב חסידותו וזהו נבזה וחדל אישים כו׳ לומר כי
צדיק זה לרוב חסידותו היה נבזה בעיניו ולא בלבד בהיותו בין אישים
שרואה עצמו בין אנשי מעלה ומחזיק עצמו לנבזה בעיניו בערכם
רק נבזה גם בהיותו חדל ומשולל אישים שהוא בינו לעצמו ועם כל
חסידותו הוא איש מכאובות וידוע חולי והוא כי יש שני מיני חולאים
יש בעל מכאובות והולך על רגליו ויש בעל חולי כשחפת או קדחת
שהו׳ מדוכא על מטתו על ערש דוי אך לא יכאב לו וזה יקרא
ידוע חולי שנכנע מחמת החולי כ״ד״א ויודע בהם את אנשי סוכות.
או יהיה ידוע חולי כי בני אדם שבאים עליהם חלאים פעם חולי א׳
ומתרפא ממנו ופעם חולי אחר ונרפא גם מזה וכן שלישי או רביעי
ויש אשר יש לו חולי א׳ המדכאו והוא תמיד עמו וזה קשה מהראשון
ועליו יאמר וידוע חולי ידוע חולי א׳ לא ימיש ממנו זולת יתר חולאים
הבאים וחולפים. ואמר כי שני מציאות החולאים נוסדו יחד על האיש
הזה עם היותו נבזה בעיניו שלא נאמר כי גאותו הכניעתו אשר לפי
האמת אין ההסתר פנים מצד עצמו רק על עון הדור אך הוא מקבל
כאלו המסתר פנים הוא ממנו מצד עצמו בעונו וזהו אומרו וכמסתר
פנים ממנו שהוא כאלו המסתר פנים של העוני הוא ממנו על עונותיו
וזהו לרוב צדקתו וענתנותו חושב שהוא רשע בעונו לוקה ועודנו נבזה
4 בעיני עצמו ולא חשבנוהו גם אנחנו: ולפי האמת ההסתר פנים לא
היה ממנו רק מהעם כי אכן מאשר למדנו ממאמרו ית׳ בפסוקים
הקודמים השכלנו כי אכן חליינו הוא נשא כו׳ ואמ׳ הוא כלומר כי
הוא מעצמו חפץ לנושאם בענין רבי אלעזר ברבי שמעון שהיה אומר
בואו אחי בואו רעי וכאשר נתוסף על החולי גם מכאובות סבלם ולא
אמר כדברי האומר לא הם ולא שכרם. ואנחנו חשבנוהו שלא היה

נוטלם מעצמו רק נגוע מוכה אלהים הוא מדת הדין בדין על עונותיו
ולא מאהבה כר׳ אלעזר בר׳ שמעון. ואמר נגוע על היותו ידוע חולי
ומוכה לומר כי מה שעל היותו ידוע חולי גם היה איש מכאובות הוא
כי היה נגוע ע״י נגעי בני אדם הם כחות הטומאה הנעשים ע״י אחד
מהדברים שעליה נגעים באים וא׳ח׳כ על שלא שב מעונו הכהו ה׳
בעצמו והיה מוכה אלהים ולא שהיה הוא חפץ בם מאהבה מאת
ה׳ כי אם מחמת מדת הדין ומה שהוא נבזה א׳ח׳כ בעיניו כאומרו
איש מכאובות כו׳ נבזה הוא מחמת עניות כי גם הוא מעונה וזהו
5 נגוע מוכה אלהים ומעונה: ולא כן היה רק מה שהוא ידוע חולי הוא
כי הוא מחולל מפשעינו על כן היה ידוע חולי ומה שגם לו מכאובות
הוא שהוא מדוכא מעונותינו שהוא נגוע על הפשעים שלנו מוכה על
העונות ומה שהוא מעונה בדלות ועל כן הוא עיקר היותו נבזה הוא כי
מוסר שלמנו הוא עליו כי אחר שהוא כבר מחולל מפשעינו ומדוכא
מעונותינו הנה עדיין כל זה הוא למנוע ממנו ייסורין אך לשיהיה
לנו שלום וטובה קניינית צריך ייסורין אחרים שהוא היותו ג״כ מעונה
בדלות על כן עתה מוסר שלומנו עליו שהוא מוסר נוסף כדי שיהיה
לנו שלום וטובה הוא מה שהוא עליו עתה כי לסלק רעה מבשרנו
ועונותינו שלא תבא עלינו רעה הנה כבר בחבורתו של חולי ומכה
נרפא לנו לסלק רעה ועתה זה עליו לשיהיה לנו שלום. או שיעור
הכתוב אם חליינו נשא כו׳ היה זה מספיק להעביר רעה מעלינו אך
לא לשיהיה ג״כ לנו שלום וטובה אך הנה יש לנו שלום וטובה גם כן
הלא הוא כי הנה כבר מאז חלה הוא מחולל מפשעינו ומאז חלו
עליו מכאובות הוא כבר מדוכא מעונותינו ומה שמתמידים עליו הצרות
הוא כי מוסר שלומינו עליו ולשייטב לנו כי לסילוק הרעה כבר
6 בחבורתו מאז נרפא לנו: כולנו כצאן תעינו כו׳ דרך הצאן שהכל
הולכים אחר המשכוכית אם המשכוכית תועה כולם תועים אחריה

מחמת האחדות כמאמרם ז״ל כד רגיז רעיא על ענא עביד לנגדא סמיתא נמצא כי אחד בלבד תועה ואחדות השאר מאבדם אחריו אמר מי יתן והיה כך שהיה א׳ תועה ואחדות השאר ממשיכם אחריו כי אחדות אפי׳ לרעה הוא טוב כ׳ד׳א חבור עצבים כו׳ אך אנו בשני הדברים היה השנוי לרעה כי בצאן התועה היה אחד ואנחנו היו התועים רבים וזהו כלנו כצאן תעינו ושם היה הטעות הכולל נמשך מאחדות ואנחנו היה ע״י פירוד כי איש לדרכו פנינו שהטעות היה כולל ולא נמשך מאחדות כי אם מפירוד שאם היה באחדות לא גדלה אשמתינו כי חבור עצבים אפרים הנח לו וראו נא חסדו ית׳ כי אחר שתעינו בפירוד היה לו ללקות בדרך נפרד שהוא לכל אחד ואחד כי כל א׳ בעונו הנפרד בורא קטיגור אחד הפוגע בו לייסרו וה׳ לא הביט בזה כי אם כלל אותנו כאחד וחשב עון כולנו יחד והפגיע את העון הזה בצדיק זה וזהו הפגיע בו את עון כולנו ובזה הספיק הצדיק לסבול את הכל מ״ש״כ אם היה נחשב עון כל אחד בפני עצמו:

7 נגש והוא נענה כו׳ הנה בב״ר א״ר״ז״ל יש הגשה לתפלה שנא׳ ויגש אליהו אמר כי מחסידותו היה כי עם שתפלתו נשמעת לפני קונו לא היה מתפלל להסיר רעתו מעליו ולא אומר צר לי על ייסורי בענין אמור לא הם ולא שכרם בענין רבה שעם שהוא ורב חיסדא רבנן חסידי מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא וע״כ״ז א״ע״ג דבבי רבה שיתין תיכלי כו׳ לא היה מצלי להסיר ייסוריו עם שתפלתו נשמעת להמטיר כן אמ׳ הנה הצדיק הלז כל כך היתה תפלתו נשמעת שבהיותו נגש לתפלה מיד והוא נענה מהב״ה ולא יפתח פיו שמבלי פתוח פיו הוא נענה כענין טרם יקראו ואני אענה ועם כל זה בהיותו בצרת גופו כצאן לטבח יובל וגם בצרת הנכסים כרחל לפנו גוזזיה נאלמה כך הוא סובל ולא יפתח פיו לבקש על אחד מייסוריו להסירם מעליו או לומר לא הם ולא שכרם וזהו

ולא יפתח פיו כי הוא שמח בייסוריו: מעצר וממשפט כו׳ אמר הנה 8
עודנו חי היה מגין עתה שמת מעוצר כו׳ כי מחמת עצור גשמים
העתיד לבא ומפאת משפט העתיד לוקח להגין והנה בהגינו מפני
הרעה והדור בלתי שב מעונו שהיה גורם העוצר ומשפט יקרם כעובדא
דמדרש הנעלם דרבי אחא בכפר טרשא שהגין על המגפה ואמרו לו
מן השמים כי מה הועיל שהעון היה נשאר על העם והוצרך להשיבם
בתשובה ולעשות שיהיו עמלים בתורה תמיד כן יאמר ואת דורו
מי יתן יבא מי ישוחח וידבר להם כי נגזר הדור מארץ חיים על העון
שהגין הצדיק על כי הם לא שבו ממנו. והטעם הוא כי עד כה מפשע
העם היה צדיק זה נגוע כו׳ אך מעתה מפשע עמי יהיה נגע. למו
בעצמם כי אין מי שיוכה על פשעיהם ואפשר במה שאמר פשע יחיד
כיון על פשע אומרם כי בעונו מת ובלתי שובם מאשמות על מותו:
ויתן את רשעים כו׳ גם פסוקים אלו כלם מקשה וקשים להלום גם 9
שלא נזכיר הערותיהם והנה ר׳ז׳ל בשני מקומות ראיתי דרשו פסוק
לכן אחלק לו ברבים על משה ר׳ע׳ה בכל מדרש לפי דרכו מנקוט
מיהא כי עליו ידבר אותו הכתוב והבוחר דרכם ז״ל חל עליו חובת
ביאור איזה קשר יש לפסוק ההוא שידבר במשה עם הקודמים ועל כן
חשבתי למשפט כי גם הקודמים עליו ידברו ואומרה כי הנה אחר
אומרו כי לא בלבד הצדיק מטיב לדורו בחיים חייתו שחליים הוא
נשא כי אם גם במותו כי מעצר וממשפט לוקח מן העולם לכפר
על הדור אמר עתה הנה על זאת יתחמץ לבב אנוש לומר הלא
בייסורין שיסבול הצדיק בחייו הלא לא יבצר שהוא נהנה ממקום אחר
לפחות בתורה ומצות שהוא מקיים אך במותו שימות בעד הדור וימנע
ממנו טוב העולם הזה וגם טוב העולם הבא שימנע מתורה ומצות
ל׳ז׳א ויתן את רשעים קברו כו׳ לומר הנה אביא לך ראיה מרבן של
כל הנביאים ומבחר שבכל הנבראים שסבל בשביל הדור צער גם

אחרי מותן שהוא יותר מהנלקח בעון הדור כי הוא נתן את רשעים
קברו הוא מר׳ע׳ה כח׳ז׳ל שנקבר בח״ל עם מתי מדבר שהיו רשעים
בלתי זוכים לבא לעולם הבא לולי נצטער משה ליקבר אצלם בחוצה
לארץ להביאם עמו ולא נאשם על מה שנפר׳ אומרו רשעי׳ על דור
המדבר המתים על עון המרגלים כי זה הוא על דרך שפירשו ז״ל
ואת פושעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר ולא את אלו בלבד כי
אם גם נקבר במדבר אשר שם הוא קרח שהיה עשיר אשר שם
הוא עם כל המתים בשבילו האומרים אתם המיתם את עם ה׳ שנתן
משה קברו אתם כלו׳ במדבר ההוא להביאם גם המה עמו לעולם הבא
כנודע כי גם קרח ומותיו הם המתים בשבילו כלם יעלו עמו כמ״ש
ז״ל שע״י תפלת חנה שאמרה מוריד שאול ויעל נגזר שישוב קרח
ויעלה משאול וכ״ש מותיו המתי׳ אתו עם כל דור המדבר וזהו ויתן
כו׳. ואת עשיר במותיו כלומר ראו נא אשר נודע שנתן את רשעים
קברו הוא מר׳ע׳ה שנקבר בחוצה לארץ להביאם עמו ולא בלבד עם
דור המדבר להביאם כי אם גם את עשיר עם מותיו להביאם על לא
חמס עשה כדור המדבר לישאר עמהם ולא מרמה בפיו באומ׳ ואם
בריאה יברא ה׳ כו׳ לומר חלילה אולי חטא כדור המדבר או במה
שהוציא מפיו על דבר קרח כי אם שקבל צער הקבר בח״ל להטיב
להם וזהו על לא חמס עשה וכו׳: והלא תאמר למה זה שתים יעשה 10
הוא ית׳ עם צדיק זה שידכאנו ויחליאנו בחייו בעון הדור ואחריתו
ילקח מהעולם בעונותם כו׳ ואין הב״ה חש פן יקוץ ויאשם לז״א תדע
כי הנה אשר ה׳ חפץ דכאו החלי בעון הדור וא׳ח׳כ אם תשים בשביל
אשם הדור נפשו למות בעון הדור שנפשו תשים עצמה לאשם הדור
לא יחוש כי מצד אחר ישמח כי על כן ייטיב לו הוא ית׳ בדברים
אחרים כי יראה זרע יאריך ימים וגם יעסוק בתורה ומצות ויצליח
שהוא כי ייסורין של אהבה שהם הבאים להגין על הדור אין בהם

ביטול תורה וזהו וחפץ ה׳ בידו יצלח נמצא נהנה בעולם הזה
ולעולם הבא: מוסיף הוא ית׳ על דברי הנביא ואו׳ מעמל נפשו 11
יראה כו׳ והוא מאמרם ז״ל על פסוק ותשחק ליום אחרון כי בעת
סילוק הצדיק מראין לו מתן שכרו ונפשם שבעה והם ישנים והוא מה
שכתבו במקומו כי נפש הצדיק קשה עליה מה שאינ׳ יותר בע׳ה׳ז
לסגל תורה ומצות יותר והגוף קשה שהולך להתרקב בקבר ע״כ מראה
הוא ית׳ מה שהנפש שבעה בכל מה שעשה וזהו נפשם שבעה והחומר
ממה שנהנה נשאר כישן וזהו והם ישנים ובזה יאמר אל יקוץ בעל
נפש זאת על מותו בעון הדור באמור כי היה חפץ לחיות יותר
להשביע עצמה מזכיות כי הלא מעמל נפשו אשר עד מותו עמלה
יראה בסילוקו ממה שישבע על כן בדעתו ורצונו אני מייעץ שיצדיק
מי שהוא צדיק שהוא עבדי לרבים ושעונותם הוא יסבול: כי לכן 12
אחלק לו ברבים שיטול חלק בע״ה ברבים שזכו על ידו על זכות
היסורין ועל שא׳ח׳כ מת על עונות הדור על כן ואת עצומים האבות
ודומיהם יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו בעד ישר׳ וגם זה
תחת אשר את פושעים נמנה שבסובלו היסורין היו אומרים העם שהיה
מוכה אלהים על פשעיו ומונים אותו בכלל פושעים וידע וסבל וחטא
זה של רבים נשא ולא חשש לכעוס עליהם ואדרבה לפושעים שהוא
כי בשביל הפושעים האומרים זה בפשיעה ולא בשגגה כזולתם היה
זה מפגיע ומתפלל בעדם את ה׳ק׳ב׳ה. או שעור הכתוב כי בחייו ע״י
מה שרואה לעומת ייסוריו יראה זרע כו׳ ע״כ בדעתו כלומר ברצונו
יצדיק צדיק זה שהוא עבדי את הרבים וכל עונותם הוא יסבול ולא
יקפיד כלו׳ אך לסבול צער אחרי מות בשביל אחרים הלא כמו
זר נחשב וא״כ איפה למה מר׳ע׳ה סבל בשביל מתי מדבר לתת את
רשעים קברו בח״ל אך אינו קושי כי לכן על צערו זה ארבה שכרו
כי לכן אחלק לו ברבים שכל זכות הרבים תלוי עליו וזולת זכותו

חלק בחלק אחלק לו בכל זכותם שעושים הרבי׳ וגם עם כל עצומים
הם ראשי הדורות וחכמיהם מלמדי התורה בכל דור ודור יחלק שלל
עם כל שכרם עמהם ולהיות כי זה הוא שיעור מופלג אל תתמהו
כי הלא אלמלא הוא לא באו לעולם כי הלא הוא הערה למות נפשו
כי שם נפשו בכפו עליהם לומר אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא
כו׳ שאמר שהיה רוצה למות במקומם וגם הוא בשבילם את פושעים
נמנה שהוא כי אמר אלהים עד אנה מאנתם לשמור מצותי חוקותי
ותורותי שכלל את משה עם מחללי שבתות כמו שאמרו ז״ל כמא
דאמרי אינשי בהדי הוצא לקי כרבא שאגב הרשעים מתגנה הצדיק
וזה יאמר ואת פושעים נמנה כלו׳ ולא הקפיד כי היה שם נפשו
עליהם ולא עוד אלא שהוא חטא רבים נשא שאמ׳ לו הוא יתבר׳
לך רד כו׳ מגדולתך על חטא ישראל וא׳ע׳פי כן לפושעים יפגיע
שבכל מקום שהיו פושעים היה מתפלל בעדם וזה חטא רבים נשא
ולפושעים יפגיע׃

XXXVIII. R. SH'LOMOH LEVI.

הנה ישכיל עבדי וכו׳. אמר שלמה בכמה״ר יצחק לבית הלוי נרו׳ בנבואה הזאת כלה נתקשו כל המפרשים בפירושה ונתחלפו חלוף לא מעט בכונתה ואת אחרונים אני הוא כמו כן אשר נתקשתי בה רוב ימים וגם עתה הנה בשמים עדי וסהדי [במרומים] לא רוה צמא תשוקתי מה שהעלתי במצוד׳ עיוני ממעייני מוצעות תכונת הספרים. והרוצה לעמוד על רוב הסברות יעמוד בפירושי השר המאושר ז״להה ובכל דברו הטוב אשר דבר. ולי אני עני ונכה רוח נראה שהנביא בא לדבר במיני יסורי הצדיקים בכללם ובפרט להודיענו איך התכלית בכלם הוא לשלמות המתיסר ואמר שמי שהוא שלם בעיון וז״א הנה ישכיל ישלם במעשה שהוא עבדי ר״ל עושה מצותי. וירצה שעבדי העוש׳ המצות ולא כמצות אנשים מלומדה אלא בהשכלה ועיון זה ודאי ירום ונשא וגבה מאד. אולי כיון לומר שמעלתו למעלה מכל העולמות. על השפל אמר ירום ואולי על זה כיונו רז״ל באומרם ירום מאברהם שהוא קרא עצמו עפר ואפר. ועל האמצעי אמר ונשא ממשה כי מדת משה נקראת שמים ליודעי חן ועליו נאמר עלית למרום שבית שבי וכו׳ ולכן בו אמרו ז״ל הרבה פעמים כשעלה משה למרום. ועל עולם המלאכים אמ׳ וגבה ואמרו בו ז״ל וגבה ממלאכי השרת. וכיונו עוד בזה שזה השלם נשלם בג׳ עיקרי הדת ירום מצד מציאו׳ השם שהודיעו א״א ונשא מצד תור׳ מן השמים

שהביא׳ מרע״ה וגבה מצד ההשגחה אשר להיותה מצד השכל לפי סברת הרב מ״ה הם היושבי׳ ראשונה במלכו׳ ורואי פני המלך ומושגחים תמיד מאתו עד שלדברי קצת מה שתרגם אנקלום על ופני לא יראו ודקדמי אמר על המלאכים. או ירצה ירום במעשה הנהגת עצמו ונשא במדיניות הנהגת אחרים וגבה בעיון ולפי שר׳ז״ל ממדרש תנחומא דרשו זה הפסוק על מלך המשי׳ מהר׳ יגלה ביחוד ואמרו הנה ישכיל וכו׳ זה מ״ה ירום מאברהם שנאמר בו הרימותי ידי וכו׳ ונשא ממשה שכתוב בו כי תאמר אלי שאהו וכו׳ וגבה ממ״ה שכתוב בהם וגביהם וגובה להם וכו׳ וכד״א מי אתה הר הגדול שהוא גדול מן האבות ע״כ. ועם שהשר הישר פירש בזה המאמר פי׳ נכון לי נראה שרצו בזה שמלך המשיח יהיה יותר נדי׳ מאברהם עם כל נדיבותו שאמר הרימותי ידי לאל עליון אם מחוט וכו׳ כי הפסו׳ עצמו מורה צד חסרון בנדיבותו שלא היה לו לומר ולא תאמר אני העשרתי את אברם ובת נדיב אמרו בת א״א וכן נאמ׳ נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם ולכן מדת חסד לאברהם נתונה למורשה. והוא יהיה יותר סבלן ממשה רבינו שהיה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה אבל לא יותר מהמשיח כי עם כל סבלנותו אמר האנכי הריתי את כל העם הזה וכו׳ כי תאמר אלי וכו׳ למה הרעותה לעבדך וכו׳ ובאומרו על כל פני האדמה הורה לנו כי כמו שסבלתי סבלונות הוא בא מן הארציות כי על כן הבהמו׳ שאין להם שכל לרסן חמר׳ אין להם זה הסבלנו׳ כך כשתרבה הידיע׳ וההשכל׳ ירבה הסבלנו׳ ומ״ש וגבה ממ״ה יובן בהיותנו מתבוננים שהפסוק אשר הביאו ז״ל שהוא וגביהם וגובה להם ויראה להם נאמר באופנים והאופנים לפי דעת הרב הם היסודות ולפי דעת שאר המפרשים הם הגלגלים וזה לא יקשה להם ז״ל כי כבר מצאנו עושה מלאכיו רוחות כ״ש אלה הנמצאות והכונה שהוא יהיה שולט לעשות בהם אותות

ומופתים לפי צרכו ולז״א הפסוק שעם כל גבהותם שלהם יראה לפי שיש לצדיק יכולת לשדד מערכותיהם. ונזכרו בזה ג׳ תנאים היותר צריכים במלך. הא׳ הנדיבות. הב׳ הסבלנות. הג׳ השלמנות. ולפי שבכאן לא נזכרו יצחק ויעקב אלא אברהם אמרו שכבר בא עליהם רמז שאומרו מי אתה הר הגדול ור״ל גדול מהאבות שיצחק היה גדול במעלת הגבורה שפשט צוארו ע״ג המזבח וכן נקראת מדתו וכמ״ש איזהו גבור הכובש את יצרו ויעקב היה גדול במעלת האמת וכמו שאמר תתן אמת ליעקב. ובספר הזוהר בפרשת וישב דרשו הנה ישכיל עבדי על מדת מלכות וירום שמקבלת אורה מן מדת בינה ונשא שמקבלת ממדת חסד לאברהם וגבה ממדת יצחק מאד ממדת יעקב וכו׳ והרמז שהצדיק התחתון בהיותו עובד ה׳ כל תקוניו הם בשכינה תתאה ובמצותיה ובעבודותיו נעשה עבד ה׳ וע״ש:

14 כאשר שממו וכו׳ להיות פסוק הנה ישכיל עבדי דברי ה׳ ית׳ הוא עצמו אמר לנביא שכמו ששממו ותמהו עליך רבים כשהלכת ערו׳ ויחף כנבז׳. וחדל כלו׳ וכי איפש׳ שזה נביא כן עבדי הנז׳ אעפי׳ שיהיה משחת מאיש מראהו שזה יורה על רוע מזג ותוארו מבני אדם שזה יורה על רוע ההרכבה. ובאומרו מאיש יורה על רוע מזגו מצד אישו בעצמו ובאומרו מבני אדם הורה על רוע תכונתו גם מצד הוריו. ועוד באומרו מאיש הורה חסרון מזגו כפי המזג האישיי הנאות לו ובאומרו מבני אדם הורה על חסרונו במזגו כפי מינו שהם ב׳ ענינים

15 נזכרו בפ׳ המזגים שם בספר הקאנון ע״ש: כן יזה וכו׳ ירצה עם היותו כן והיה נראה שרוע ההכנות המבעיו׳ ימנעוהו מהתנבא ולמדו את אחרים אמר שעם כל זה יזה רוצה לומר ילמד וינבא לגוים רבים מצד הכמות ומצד האיכות. עליו יקפצו מלכים פיהם ירצה שבעבורו יסתמו המלכים את פיהם ולא ידברו או שימהרו וידלגו לדבר עליו נפלאו׳ לפי שהוא ישלימם בדעות. ואשר לא סופר להם מקוד׳ יראו

רוצה לומר יבינו ממנו ובמדות התבוניות אשר לא שמעו התבוננו.
ודקדק כי הלמידה תהיה לגוים רבים בכמות ולמלכי׳ גדולים באיכות
כי בעבורו יקפצו פיהם אחר שישמעו דבריו כי ירגישו על ידו בחוש
הראות מה שלא סופר להם בעצמ׳ ואש׳ לא׳ שמעו אצל אחרים
התבוננו בשכל:

liii. 1 מי האמין וכו׳ הנביא מביא ראיה על מה שאמר לו השם יתברך
ואמר הנה בתחלת התחדשותנו אנחנו עם בני ישראל שהיה בהיותנו
עושים לבנים במצרי׳ כעבדים פחותים נמכרים לצמיתות מי האמין
לשמועה והשם שיצאו בעולם ממנו וזרוע נטויה והיד החזקה של השם
2 יתברך על מי נגלתה רוצה לומר בעבור מי נגלתה במצרים: ופתע
פתאום עלה עם בני ישראל ממצרים לפניו יתב׳ מארץ ציה וצלמות
שהיא ארץ מצרים כיונק וכשורש כלומר כאלו היה להם מקדם שורש
וענף או יר׳ שפתע פתאום עלה עד שתחלה עלה הענף ואחר כך
נשרש שרשו לפי שהיה בארץ ציה והיה אז באופן מהפחיתות
שראינוהו שלא תואר לו במדות המשוערות ולא הדר בדעות ההדורות
ואפילו באומץ והגבורה והטובות החצוניות לא היה לו מראה שנחמדהו.
או ירצה שלא היה לו תואר והדר ועם כל זה נראהו ולא היה לו מראה
ועם כל זה נחמדהו. או ירצה שעלה ונתגדל כאלו דרך פניו היה
יונק כי אי אפשר שמהשורש היה יונק לפי שהוא היה בארץ ציה על דרך
שאמרו שהאד׳ אילן הפוך כי עיקר יניקתו מלמעלה ולכן הפנים מביטים
למעלה. ואומרו לא תואר וכו׳ חוזר אל השורש לא תואר לו מצד
ההרכבה וזה בכל אבר ואבר ולא הדר מצד חבור המזג עם ההרכבה
3 ומאד עריכת האיברים זה לזה ולא מראה מצד המזג: נבזה וחדל
וכו׳ עתה הוליד התולדה בנמשל ואמר שכמו כן המשכיל עבד ה׳ אשר
מצד תבונת איבריו והרכבת גופו הוא נבזה מצד רוע הרכבתו ועם
שהרכבתו תמצא במינים לא תמצא באישים שאינה לא כפי איש

המין ואיש האקלים ואיש המדינה ואיש הארץ וכו׳ אשר הוזכרו שם
אצל בן סינא. ועל החולי המשותף שהוא בחלקי׳ חמתדמים ובכליים
אמר איש מכאובות וזה מצד פצע וחבורות שבו. ועל רוע המזג אמר
וידוע חולי רוצה לומר שאין רוע מזגו ממה שיקשה להכירו. והנה
בעבור הסתירנו הפנים ממנו לבלתי הביט בפניו ובמכאוביו היה נבזה
מאתנו ולא חשבנוהו. או ירצה שכאלו הוא בהסתר פנים ממנו יתברך.
או שהשם יתברך הוא בהסתר פנים ממנו הואיל ובו כל כך מהיסורי׳
ולכן היה נבזה ולא חשבנוהו אפילו לנבזה כי לא עלה זכרונו לפנינו
4 מפאת שפלותו וכו׳: אכן וכו׳ ירצה אבל אינו כמו שחשבנו כי להיותו
איש כללי ושלם הוא מכפר בעד הכלל כי חולי רוע המזג שבנו
הוא נשא ומכאובנו שהוא החולי המשותף הוא סבלם. ואמ׳ מכאובנו
לרמוז אל כל מיני הכאב המוזכרים במקומו. ואמר נשא על שההתחלה
והדריש׳ היתה ממנו לשאת החולאים עליו ועל שאחר כך לא בעט
בהם כל זמן היותם עליו אמר הוא סבלם. ואנחנו חשבנוהו שבדין
ומשפט הוא נגוע מוכה מצד המכאובו׳ ומעונה מצד הרוע מזג כי כל
ימי עני רעים זה מי שלו רוע מזג וכמו ש״ז״ל זה אסטנים. או ירצה
ואנחנו חשבנוהו ר״ל אנחנו גרמנו לו להיות נחשב בזה החשבון. או
ירצה שאנחנו חשבנוהו מורה במידת הדין ולא מאהבה לפי שהיה
נגוע במכות ויש לו גם כן עניות ותרויהו ליתנהו כאחד שעל זה נאמר
5 באיוב כי על זה בחרת מעוני י״ש: והוא מחולל וכו׳ אמר שחולי רוע
המזג שלו הוא מצד פשעינו שרבו. ומדוכא בחולי המשותף מצד
עונותינו והוא רמז לצרות פנימיו׳ וחצוניות וכמו שהפשעים גדולים
מהעונות כן הפנימיו׳ גדולות מן החצוניות. ואמר כי באו צרותיו
ותחלואיו לרפאת אותנו אם בעד הנהגת הבריאו׳ והעמדתו בא חולי
ומוסר רוע מזג וז״א מוסר שלומנו עליו רוצה לומר המוסר הראשון
הוא בעד שלומנו. ובחבורתו הוא החולי המשותף נרפא לנו רוצה לומר

6 הסרת החולי מעלינו: וביאר הענין ואמר כי הנה היו בנו שני מיני חולאים אחד כולל לכל הקבוץ ומשותף לכלם. וז״א כלנו כצאן תעינו רוצה לומר מצד היותנו נמשלים לצאן יש בנו טעות כללי לכלנו. ועוד מצד האישיות יש לכל אחד חטאים פרטיים וז״א איש לדרכו פנינו. והנה העון הפרטי אשר לכל איש ואיש אי אפשר שיתכפר על ידי יסורי הצדיק אלא כל אחד יש לו שכרו ועונשו המיוחד אחר המות אמנם עון כלנו רוצה לומר מצד כללותנו ה׳ הפגיעהו בו בצדיק המיוסר בעון הדור. ובילקוט הביאו מדרש אח׳ מאגדת שמואל רב הונא בשם ר׳ אחא לג׳ חלקי׳ נתחלקו היסורים אחד לדוד ולאבות ואחד לדורו של שמד ואחד למלך המשיח שנאמר והוא מחולל מפשעינו וכו׳ ואומר ואני נסכתי מלכי וכו׳ פשט המאמר יורה שראית פסו׳ והוא מחולל אינה לשלשתם אלא לאחרונה דהיינו להוכיח שמלך המשיח יקבל יסורין והוכיחו מזה הפסוק המדבר בו לדעת חז״ל. ועוד הוכיחוהו מפסוק ואני נסכתי מלכי וכו׳ שאחד מפירושיו משכתיו מן היסורים דנראה שעתיד לקבל יסורין. ואולם המאמר הזה יורני ויאמר לי שדרכי בזאת הפרשה הוא אמת ויציב כי הנה כלה מדברת על יסורי הצדיקים ואלה הם בג׳ פנים. הפן הא׳ הוא יסורי אהבה ונסיון כיסורי האבות ומשום כבוד דוד צרפוהו עמהם שעל האמת יסוריו היו לכפ׳ עון בצד מה וגם כי למבין מעני׳ הנסיון הנפלא שגם הוא בא לכפר עון ישראל בפ׳ הנסיון וכמה שכתבתי אני בס״ד. ואם בעון הדור ועדין נשאר הדור נתפס ואולי הצדי׳ אבד כדי שיהיה הדור יותר נתפס כמו בדורו של שמד. ואם בעון הדור והדור כלו מתכפר בעדו כמו בדורו של משיח. ואולי והוא מחולל מפשעינו הוא רומז לא׳ מדוכא מעונותינו הוא רומז לשני מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו באופן שלא נשא׳ בנו שום עון הוא רומז לדורו של משיח ואתה רואה שבפסוקי זאת הפרשה יש נאותים ומכווני׳ לכל השלשה חלקים

הנז׳ כאשר עיניך תחזנה מישרים. והנה במה שדרשו על מלך המשיח
במלת ואני נסכתי מלכי דרשו בו לשון משיחה להורות על שלמותו
בחכמה כי משיחת השמן יורה על שפע שכלי. ודרשו בו לשון ענל
מסכה להורות על שלמותו בטובו׳ החצוניו׳ כעושר. ולשון יסוד כמו
המסכת להורות על חוזקו וגבורתו ולשון גדולה כמו נסיכי אדם
להורות על כבודו ולשון משכתיו מן היסורים להורות על שלמותו
במדות כי היסורים משלימים המדות והמאמר הזה תמצאנו כלו
בילקוט תלי״ם בפסוק ואני נסכתי מלכי ע״ש: נגש והוא נענה וכו׳ 7
עתה מדבר על הרבה צדיקים נתפסים בדורו של שמד ונהרגי׳ ונשרפים
על לא חמס עשו. ואמר הנה הצדיק ההוא יוליכוהו אל בית הדין
תחלה נגש ומעונה ר״ל בהכאו׳ נמרצות בעת שיוליכוהו אל הדיין
ומשם אל בית הסוהר ולא יפתח פיו. ועוד שנית יוציאהו משם לדונו
בהריג׳ וכשה לטבח יובל וגם יגזרו שם שיהיו כל נכסיו למלכות וז״א
וכרחל לפני גוזזיה נאלמה ר״ל שאם היא צועקת לא יגוזזה כ״כ אמנם
כשהיא נאלמה יגוזזה עד כלה וכאותה רחל יגזזו לזה הצדיק כל
טובותיו ולא יפתח פיו כמו כן: ואמר שבלקיחתו הושוו בזה המלך 8
ובית המשפט כי כלם שוים לעשות רע לישראל ואין א׳ מהם מעכב
איש על יד חבירו כמנהג שבית המשפט לפעמים מוכיחים למלך והמלך
לבית המשפט. והנה הרע הזה המשיג במותו הוא לנשארים כי מי
ישוחח וידבר ויישיר וייסר לדורו כי הוא נגזר מארץ חיים ר״ל מן
הצדיקים שבהם שעמהם היה מתחבר נגזר ונכרת כי מפשע שאר עמי
הרשעים בא נגע לאותם חיים שהם הצדיקים חברי הצדיק המומת.
וכל אלה הם דברי הנביא כאמור: ואמר שהוא נתן ר״ל עזב והניח 9
שקברו ומיתתו תהיה על ידי רשעים וגם עזב במותו כל עושרו שכל
נכסיו לקחום למלכות הרשעה על לא חמס עשה שיקחו נכסיו
ולא מרמה בפיו שיהרגוהו. והנה הן עוד היום גדול כאלה וכאלה

אנשים צדיקים נהרגים בדורו של שמד כי ישימו להם עלילות דברים על לא חמס עשו ולא מרמה בפיהם. והמאמר שזכרתי מאגדת שמואל יורה אמתות זה הפי׳ כאמור עמוד עליו וראה והבן כי אלה הדברים האמורים באמת אבותינו ספרו לנו שקרו להם בארצו׳ ספרד וכל גלילות הגויים האלו הם הנשרפים והנתפסים שם של קדושת ה׳ ויחוד

10 שמו: וה׳ חפץ דכאו וכו׳ עתה מדבר במין היסורים הבאים על עון האדם בעצמו או שהם יסורים של אהבה לו בעצמו כמו יסורי האבות ויסורי דוד עם היות שלפי דרך הרב המורה אין יסורים בלא עון ואני ביארתי דעתו והמאמר ההוא בשלמות בספר לחם שלמה בס״ד י״ש. ואמר אמנם מי שהשם חפץ בו ר״ל שחפץ ה׳ ורצונו להשלימו וכמש״ה כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח והוא רוצה בו כמו האב לבנו הנה זה הוא מדכאו בחבורות ומחליאו בחלאים שהם ב׳ מיני יסורי׳ חצוניים ופנימיים והנה עם היות שיסוריו יהיו אהבה ובלי עון אם הוא ישים אותם בעבו׳ אשם נפשו. ויאמר כי אולי אעפי׳ שבפעל ובמעשה לא חטא שמא חטא בהרהור עבירה או שמא יש אשם בנפשו במה שלא השיגה יותר ממה שהשיגה וכו׳ הנה זה ודאי מלבד שחפץ ה׳ ותכליתו שהיה להשלימו בעצתו או להשלים עמו את אחרים ע״ד עתה ידעתי עתה הודעתי וכו׳ שיהיה הוא כמו נס לכל העמים. בידו יצלח ויבא התכלית לידי גמר שזה הטוב לבדו היה מספיק לו. עוד יהיה נשכר שיראה זרע שיאריך ימים על האדמה כימי השמים על הארץ. ובברכות פ״ק אמר רבא בר רב הונא מי שהקב״ה חפץ בו מדכאו ביסורין וכו׳ עד יצלח ביארו הפסוק כפי מה שכתבתי ולדבריהם אם ישים אשם נפשו ר״ל אם ישים בזה נפשו ורצונו שיקבלם ברעתו וכאדם שמביא אשם שהוא מדעת וברצון נפשיי. ומה שאמרו תלמודו מתקיים בידו יסבול מה שפירשתי בפסוק כי הנה השי״ת שהוא המיסר הוא המלמ׳ לאדם המתיסר דעת והמתים׳ הוא

התלמי׳ והלמוד ההוא הנלמד משם מתקיים בידו שהוא חפץ ה׳. והנה
באומרו שיראה זרע שיאריך ימים שלל שלא יהיה כאותו זרע
של רבי יוחנן דקאמר התם בגמרא דהוו ליה בנים ומתו. ובמה
שאמרו הם ז״ל שתלמודו מתקיים בידו שללו שלא יהיו יסורים
שיש בהם ביטול תורה. ובספר הזוהר פרשת וישב ז״ל וה׳ חפץ
ובו׳ בגין דיתדכי וכו׳ אם תשים אם ישים מבעי ליה אלא לנשמתא
אהדר מלה וכו׳ וחפץ ה׳ דא אוריתא בידיה אצלח וכו׳ ע״ש:
מעמל נפשו וכו לפי שבפסוק הקודם דבר ביסורים הבאים בתוכחו׳ 11
על עון עת׳ ידבר באותם שהם מאהבה על דרך הנסיון. ואמר כי
בראותו והביטו עמל נפשו ישבע ר״ל יתעדן ויתענג וישבע בהיותו
יודע כי הוא צדיק והוא עבדי ושלוחי שאני שולחו להצדיק הרבים
מכאן ולהבא ולהשיבם בתשובה שלמה ועל מה שקדם עונותם הוא
יסבול: לכן אחלק וכו׳ אמר ה׳ על הצדיק המכפר בעד הדור או 12
המנוסה שבנסיונו ילמדו העם לדעת את ה׳ וללכת בתורתו כמו
אברהם בעקיד׳ וכו׳ אמר הנה אני אחלק לו חלק לע׳ה׳ב כנגד
חלקי אותם רבים ששבו בעדו אל ה׳ כי הוא זכה את הרבים וזכות
הרבים תלוי בו. ועוד בעה״ז עם העצומים והמושלים חלק שלל העושר
והכבוד והטובו׳ החצוניו׳ כי הנה תחת אשר הערה למות נפשו ובזה
חטא הרבי׳ נשא אחלק לו חלק לע׳ה׳ב כנגד אותם רבים שזכו על ידו
ותחת אשר נמנה את פושעים בעה״ז שהפושעים שלטו ונתמנו עליו
או שחשבוהו כאן כאחד מן הפושעי׳ והוא היה מפגיע ומחלה לפושעים
שישובו או שהיה מתפלל עליהם לכן את עצומים יחלק שלל. גם יר׳
כי לפי שהוא קדש שמי ברבים אחלק לו ואתן לו חלקו ומנתו ברבים
ולא יוכלו הרבים מנוע מידו. ולפי שהיה עצומים וחזקים הורגיו
ולוקחים שללו לפני העצומי׳ יחלק שלל האויבי׳ ויתן מתנת שללם
לאוהביו וקרוביו תחת אשר הערה למות נפשו כי בחר במות מחיים

והוא עצמו הערה נפשו למות ואע״פי שבהמיתם אותו היו מונים אותו בכרוז אשר מכריז׳ לפניו בכלל שאר פושעים לא עשה חשיבות מזה ביודעו באמת כי הוא חטא הרבים נשא וכפר בעד רבים ולעולם היה דרכו להתפלל בעד הפושעים שיכופרו: ובסוטה פ״ק לכן אחלק לו ברבים וכו׳ דרש ר׳ שמלאי מפני מה נתאוה משה ליכנס לארץ וכו׳ עד ואל תפגעי בי הורו אמיתת פירושי בפסוק כי הם ביארו הפסוק במשה רבינו עליו השלום ועליו היה מאמ׳ משה זכה וזכה את הרבים זכות הרבי׳ תלוי בו. ואמרו שלא יעלה על הדעת שהיה רוצ׳ לאכול מפריה ולשבוע מטובה של ארץ ישראל [אלא] כדי להעיד להם לישראל איך קיים הקדוש ברוך הוא מה שיעד שתהיה ארץ ישראל שלימה בערב ובמועיל שהוא נרמז בפריה וטובה שהוא נרמז בטוב׳ שזה נרמז בחלב ודבש כי החלב מועיל והדבש ערב והשפע הוא הטוב כי בלי שיעיד הוא לפניהם ע״ז גלוי וידוע היה לו שכן היה אלא שרצה לקיים המצות הנהוגות שם ולהוציאם מן הכח אל הפעל והשם יתברך אמר לו כלום אתה מבקש אלא ליטול שכר רוצה לומר להוציאם לפעל כי השכר אינו נתן אלא בעבור גמר הפעולה ולא בעבור הקנין מעלה אני עליך כאלו עשיתם כי הואיל ואתה הגורם שיעשום ישראל הרי הוא כאילו עשיתם. ולכן אחלק לו ברבים רוצה לומר חלק ככל אותם רבים רוצה לומר ישראל הנכנסים יכול באחרונים והרמז בזה מלבד פשוטו על השכר האחרון שבעולם הבא וראשונים הוא השכר שבעולם הזה והאבות זכו לשניהם לעולם הזה ולעולם הבא ועתיד משה רבינו לזכות עוד בעולם הזה בזמן התחיה תחת אשר הערה למות נפשו בחטא העגל ועל זה בעצמו דרשו והוא חטא רבים נשא ואת פושעים נמנה שנמנה ממתי מדבר וגם מפי הפרוש האחר כמה צרות צררוהו דור המדבר. ולפושעי׳ יפגיע הם עצמם אנשי מדבר כי עם שהיו מצרים לו היה מתפלל בעדם

שישובו בתשובה. גם בילקוט הביאו עוד מדרש ספרי בו מורה שדרשו
הפסוק על משה רבינו עליו השלום שזכה וזיכה את הרבים וזכות
הרבים תלוי בו כי כל אותם שלמיות שהושלמו ישראל על ידו הוא
ראוי שיטול חלק הזכות עם כלם וכמו שאמר ויתא ראשי עם לפי
שצדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל כי הרבה משפטים היה עושה
עם כל כת וכת. ואם בעל נפש אתה עליך להבין כי כל מה שנדרש
על איש צדיק תמים בדורותיו שעברו עליו צרות רבות ורעות ונתיסר
בבמה יסורים יוכל להדרש על כללות האומה כי כל ישראל כאיש א׳
חברים ויקרא את שמם אדם:

XXXIX. R. ABRAHAM OF CORDOVA.

פרק מ״א ביאור דברי ישעיה פרק נ״ג

ואולם ראיה הג׳ לקוחה מאת חכמי אדום להורות על המשיח כי הוא זה יש״ו עד האלהים יסודתה בדברי ישעיה כאשר אמר מי האמין . . . ונראהו ולא מראה וגו׳ הנה אמרו הנצרים כי דבר הנביא את כל אלה על המשיח בבנותו בלי תאר והדר נבזה . . . ומעונה. והנה קיימו הנצרים וקבלו כי איש אשר אלה לו היה יש״ו הנצרי הוא היה נגוע מוכה נבזה ומת מחולי הנפש בגלל חטאת הסוג האנושי הוא אשר קיים הנביא בהוסיפו לבסוף אכן חליינו הוא נשא והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו וגו׳: ואשיב בהקדים כי חק הכתוב ומנהגו בהרבה מקומות להזכיר כללות האומה בשם פרטי פעמים בשם יעקב ופעמים בשם ישראל תכונה וקורא אותה פעם בשם ציון ובשם ירושלים פעם אחרת וכיוצא. וכן על פי ההקדמה הזאת הוא אומר שמע ישראל ה׳ אלהינו וגו׳. והנה הדרך הזה בעינו דרך ישעיה בבנותו פה את אומתנו האבלה והשוממה לאיש נגוע מוכה אלהים. וכפי זה החל ישעיה עצמו נבואתו באמרו ידע שור קונהו וחמור אבום בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן וסמוך לו דבר בלשון רבוי על מה תוכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי. גם להלן הוא אומר בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצוף בדברו על כלל האומה במדבר על א׳ יחיד: את הדרך הזה תפש גם הנה הנביא ואחר שבשר גאולת ישראל בשם ציון באמרו מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו׳ אומר לציון מלך אלהיך ולמעלה בסמוך אמר עורי

עורי לבשי עוזך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקדש כי לא
יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא הבטיח כי מדי בא המשיח האמיתי
לא תוסיף עוד ירושלים ליפול ביד הערלים כאשר נפלה לא הוסיפה
קום עדנה מאז בא יש״ו. וזה לנו לאות כי לא המשיח אמת הוא
כי מת הוא. והרחיב עוד מאמרו בלשון יחיד ואמר התנערי מעפר
קומי שבי ירושלם התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון עד כי
בהשלמת הפרק אמר הנה ישכיל עבדי (הוא כללות עם ה׳ הנזכר
עדנה בשם ישראל) ירום . . . התבוננו כל אלה תארי גלותנו אנחנו
אלה פה היום. כלנו כצאן תעינו בין הגוים. ובפרק הסמוך רמז
הגאולה אשר תגרום פליאה עצומה בקרב כל הגוים כי ביום ההוא
יגדיל הק׳ב׳ה את ישראל באמצעות המופתים הנוראים אשר יראו
עיניהם יותר מאד ממה שידומה ואמרו כי הגוים אשר נפוצו בם בני
ישראל מרוב פליאתם יאמרו איש אל רעהו מי יאמין את אשר שמענו
עתה *ומי השיג[1] עד הנה את זרוע ה׳ ויכלתו להושיע כרגע את עמו
ישראל ולהגדילו ולא אנחנו חשבנוהו כשרש מארץ ציה נעדר הלחות
חסר התקוה ולא תאר לו ולא זכות ונראהו בלי[2] שום טובה ראויה
לעורר קנאתנו בו נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי מורדף
מן הגוים בלי הפסק אשר על כן לא היינו נמנעים מלבזותו מלקללו
מלרדפו תמיד ומלהביא עליו חליינו מכאובינו ומכותנו אשר היינו
מכים אותו באכזריות כי חשבנו זאת רצון האל וכי הוא אמנם שנאוי
מאתו ומרוחק נגוע מוכה אלהים ומעונה ועזוב ממנו עד עולם. אך
עתה שמענו כן ראינו כי הדבר הפך[3] מחשבתנו כי ישראל היה מחולל
מפשעינו מדוכא מעונותינו אשר היינו מכים בו מכת נפש למען ישמע
אלינו ויאבה לבא גם הוא עמנו אחר שירות לבנו אחר דברינו

---

[1] וישיג. [2] בלא. [3] הפוך.

ואחר עצתנו. והוא לא כן עשה ולבבו כן חשב לסבול מחרון אפנו
נגד הדין והאמת מכות אכזריות וחלאים רעים ונאמנים כצאן לטבח
הובל וכרחל לפני גוזזיה נאלמה ולא פתח פיו להרהר אחר גזירת
הבורא אך הצדיק עליו דינו יתעלה ויהי לנו לעון. וכונת[4] מוסר
שלומנו עליו היא כי המשיח יקרא לו ה׳ שלום וכמהו אבי עד שר
שלום והשעור כי אז יאמרו בגוים כאשר יגדיל[5] ה׳ לעשות עמנו
נסים עד אין חקר ונפלאות אין מספר בבוא גואלנו משיח צדקנו.
יאמרו כמדברים בעדם המוסר אשר היה ראוי לנו הנוצרים כאשר
בדינו שקר ביאת משיחנו והיינו ראוים אז לעונש נפל על ישראל
ימים רבים כל זמן גלותו המר והארוך עם כי כוון האמת ולא הודה
בטעותנו ואנו לא חדלנו מענותו בחשבנו כי בחבורותיו אשר היינו
פוקדים עליו שבט אפנו בקנאתנו קנאת אמונתנו הכוזבת יהיה לנו
זכות. וטובה וירפא לנו מכאובו וחבורתו. אך עתה רואים אנחנו כי
כלנו תעינו כצאן אשר אין להם רועה איש לדרכו פנינו אלה רודפים
כת א׳ ואלה כת אחרת ולא הבננו כי ה׳ דכאו על ידינו החייבות
להטיב לו באחריתו למען יזכה אל הטוב הגדול הזה אשר לפנינו אשר
עינינו רואות בקרבו: ואולם הנביא עצמו לבשת הנוצרים ולבושת
ערות אמונתם רצה לתת לדבריו אלה את ההבנה וכוונה אמיתית
הזאת אשר בארנו ולא אחרת בשום צד אשר על כן הרחיב לשונו
ואמר מפשע עמי נגע למו כנראה בנוסח ספרי קדשנו ותפארתנו
בלשוננו הקדוש הקדום והאמיתי לא נגעה בו יד ההעתק להעתיקו
משדי האמת וצדק להראות באצבע כי כוונת כל הנבואה הזאת איננה
על א׳ יחיד בדורו רק על כללות אומת ישראל ועל כן בכוונה ממנו
נשמט פעם זו ודבר בלשון רבוי נגע למו רצונו לבני ישראל היה הנגע

---

[4] ולכוונת. [5] הגדיל.

מסבת חטאתם וכן הוא אומר מחטאת נביאיה עונות כהניה וגו׳: ומי הוא זה אמנם אשר לא יפקח עיני עיונו לראות ערמת ומרמת הכוזב גיירונימו המעתיק בהעתיקו עתק קסתו דרך על תבת למו ויכוננה לפי דרכו להשיבה על משיחו כאשר היסב כוונת כל הנבואה והעתיק מפשע עמי נגע לו ורצונו למשיחו היה הנגע מחטאת העם: סוף כל סוף השלים הנביא נבואתו ואמר כי ישראל סבל כל המכות והיסורים על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו עד כי לעת עתה בהגלות האמת אמרו מהרסיו ומחריביו כי חנם שנאו אותו וירעו לו ריק על רצותו להשלים גם בגלותו בין האומות חקי ה׳ ותורותיו וזה הדבר אשר עשה להאמין באחדות ה׳ ובביאת משיחו לא לחמס נחשב לו כי כל דבריו אמת וצדק ולא מרמה בפיו: והנה אנכי המחבר לא יכולתי להתאפק מבאר כל תבות הנבואה הזאת אחת לאחת אל נכון אחרי ראותי כי בנו ממנה הנוצרים מצודים וחרמים ויעשו עקר גדול בקחתם מן הנבואה הזאת ראיות כמעט כמספר תבותיה להורות כי אין עוד משיח לישראל כי כבר אכלוהו בכל פה מימות יש״ו וכל זה בראותם כי באמת ובתמים פשט הנבואה הזאת וענינה בעצם בכל חלקיו תבותיו ואותיותיו אשכלות מרורות למו ואמנם בכל התעצמם להפוך הקערה על פיה בעות פשטי הכתובים וידברו עליהם כזבים לא זו שנתגלה ונתראה מעוט יסודם כי גם נתאמת זדון לבם כי הוכרחו לשקר ההעתקה ברצותם לרמות ההמון נמוג לצוד נפשות אביונים נקיים אשר נמשכו בחבלי תחבולותם והאמינו כי הנביאים דברו דבריהם אלה על יש״ו. את אלה עשה גיירונימו ויקדש בם הוא ואחוזת מריעיו ההלכוא אתו לפי דבריו ואחר עצתו בהצותו על ה׳ ועל נביאיו וכל השומע מהם וקורא העתקתם הולך בתומו בטמאתם כעור בחוצות יתגאל בדם וירד חי שאולה מדרגה אחר מדרגתם ואני בפשט דברי ה׳ אעלוזה וביד אדם אפר דם אל אפולה:

XL. R. SH'MUEL LANYADO.

הנה ישכיל עבדי וגו׳ עד וה׳ חפץ וגו׳. ישכיל עבדי זה מלך המשיח ירום ונשא וגבה מאד ירום מאברהם שכתוב בו הרימותי ידי אל ה׳ ונשא ממשה שכתוב בו שאהו בחיקך וגבה ממלאכי השרת שנא׳ וגביהם וגובה להם וכ״ה אמר אתה ההר הגדול שהוא גדול מהאבות עכ״ל. ומהר״יא ז״ל הוקשה לו מאד איך יתכן שיהא נשא ממשה אשר נאמר בו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה והיותר קשה מ״ש שהוא גדול ממלאכי השרת והם רוחניים והמשיח סוף סוף הוא ילוד אשה אשר מתוך זה ראו העכו״ם לשום פנת דתם האלהות במשיח ודחה דברי החכם בן בונ״ט שפירש מלאכי השרת על הת״ח כי איך יעלה על הדעת שהזכירו מעלתם למעלה מאברהם ומעלת משה גם כי אין להם סמך לזה מהפסוקים שהביאו לראיה שהוא פסוק וגביהם וגו׳ וידוע שאותו הפסוק בצבא השמים ואיך יוכיחו ממנו ענין רבנן ע״כ. והרב ב״ע ז״ל [אמר] בשער כ״ח בכל הנז׳ והוא הביא הענין רחב יותר בשם החכם בן בונ״ט ז״ל במה שא׳ ירום מאברהם בבחינת הנדיבות ובסיפוק הצרכים לישראל יהיה נשא ממשה וגבה ממלאכי השרת על ת״ח. ודחה כדמהר״יא ז״ל והוא ז״ל פירש שכוונו לשלימות שנקנה עי׳ משיח צדקינו אם מציאות האמונה אשר היה אברהם ראש אליה והאמין בה׳ ויאמן העם ויאמינו בה׳ ולזה אמ׳ שהמשיח ירום בזה יותר מאברהם שעל ידו מתפרסם האמונה בה׳

יותר מע״י אברהם זהו הרימותי ידי אל ה׳ קונה שמים וארץ והב׳ ענין התורה ומצותיה שניתנו ע״י משה והדריכנו בה ע״ז נאמר שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק שלא אמר זה על ההנהגה הגופנית כי אם להיותו מורה דעה ומבין שמועה בגמולי מחלב ועתיקי משדים שישאה׳ האומן כן משה ע״ה היה מדריך אותנו בה וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל כשולחן ערוך ועל זה אמר כי המשיח ידריכם בהבנת התורה ומצותיה ונשא יותר ממשה [ו]לא דבר הכתוב בנבואה כי מדרגת משה לא קם נביא עוד בישראל ממשה ולפי שאלה השתי מעלות הנז׳ תלויות בהשקט ושלוה לצדיקים טוב להם וטוב לעולם והשלוה הזאת לימות המשיח תרבה מאד ויהיה ע״י הדבק אליו ההשגחה האלהית עד שיכנעו אליו מלאכי השרת השולטים באומות כי יפקוד על צבא המרום במרום בהשגחת השי״ת הדבקה עמו ועל מלכי האדמה באדמה ואל זה רמז וגבה ממלאכי השרת כי יתן השי״ת לפניו גוים ומלכים ירד ע״כ תורף דבריו ז״ל. ומהר״יא ז״ל כתב ראיתי מי שפירש שאין מ״ם מאברהם מ״ם היתרון כי אם מ״ם הסיבה והכוונה שיהיה במשיח שלשה שלימיות הראשון טבעי שנמשך אליו מאברהם והשני הרגלי שנמשך אליו ממשה כי הורגל בתורתו. והשלישי אלהי שהשפעו עליו שפע רב מאת ה׳ מן השמים ועל זה אמרו וגבה ממלאכי השרת אבל אין דברי המאמר מסכימין לזה הפירוש. והוא פירש כפשוטו שהמשיח גדול מאברהם במה שהיה אברהם עובד מאהבה ועזב ארץ מולדתו ובית אביו ללכת אחרי השי״ת וקבל חותם ברית קדש והלך לעקוד בנו יחידו לקיים מצות אלהיו והניצחון של המלכי׳ לא הכנים בו גסות הרוח והתפעלות מהכבוד שקנה מנצחונם ולא חמדת שללם אבל אמר הרימותי ידי אל ה׳ אל עליון שלא היה כבודו מדומה וגשמי אבל מלך המשיח תהיה מעלתו ביראת ה׳ והיה צדק אזור מתניו וגו׳ והבחינה השנית בערך

אל האומה שיהיה פודה ומציל רב להושיע ועל זה אמר ונשא ממשה שגאולת משה היתה ממצרים אל הארץ ומלך המשיח יקבצם מארבע רוחות העול׳ ועל זה אמ׳ ונשא ממשה והבחירה הג׳ בבחינת האומות שגבר עליהם וישלוט עליהם ואף על פי ששריהם העליונים ישפיעו עליהם טובות הוא יכניעם (כנ״ל בהרא״בע ז״ל) זהו וגבה ממלאכי השרת שיפקוד השם יתברך על צבא המרום וכחותיהם לא יועילו לאומותיהם ושתהיה השפע האלהי נשפע עליו בלי שום אמצעי מה שאין מגיע כן למלאכי השרת אלא ע״י כמה אמצעיים ע״כ תורף דבריו. ויקשה על הבחינה הראשונה מאברהם שמעלת עבודתו של אברהם מאהבה היה לו להביאה מזרע אברהם אוהבי לא היה לו לפסוק לרמוז אותה בתיבת ירום הרומז להרימותי ידי ע״כ. ולע״דן בזה מה שעיינתי כוונתי לדעת החכם ן׳ בונים ז״ל שדבר נכונה בשני החלוקות הראשונו׳ כי בענין הנדיבו׳ היה נדיב יותר מאברהם ולזה אמר ירום כי הנדיב והשונ׳ בצע אפי׳ ממון עצמו כאברהם שאמר הרימותי ידי אל ה׳ וגו׳ אם מחוט ועד שרוך נעל בלי ספק כי יהי מרומם מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו כן משיח צדקנו ויותר מאברהם. ובבחינת הנהגת ישראל הנה יהיה יותר ממשה שמשה ע״ה בהיותו רועה צאן חמל על הגדי שברח ממנו והלך לשתות והביאו בחיקו כי על ידי כך בחרו הש״ית ועא״כו לישראל והוא מ״ש כי תאמר אלי שאהו בחיקך כמו שפירשתי בבלי חמדה שהכוונה דברים שאינם בידי כמו בשר לא תאמר אלי כי מאין לי בשר וגו׳ אבל כי תאמר אלי הוא שאהו בחיקך שזהו בידי הוא לישא אותם כאשר ישא האומן את היונק וכנגד זה אמר ונשא ממשה ולמדו יותר מאברהם וממשה מתיבת מאד שבסוף שחוזרת לשלש החלוקות שאם אינה חוזרת אלא לוגבה לא היה ראוי להיות וגבה אלא גבה מאד אבל מואו ונשא וגבה מאד בו״ו העטף מורה שבולם יהיו מאד על הקודמי׳.

אמנם במה שפי׳ החכם בן בוני״ט גבי וגבה ממלאכי השרת הדין עם הרב ב״ע ז״ל ועם מהר״יא שדחהו בשתי ידים כי הנכון בעיני הוא ממלאכי השרת כפשטו ויש בו סוד אין הפה יכולה לדבר יש לו גלוי בס״ה בפ׳ כי יקרא קן צפור שאין לתמוה איך יגבה ממלאכי השרת והוא האמת ולפי הפשט אומר אני שמה שדבר הכתוב הוא בבחינת המורא והיראה שיראו ממנו שיהיה מוראו וחיתתו על כל בשר יותר ממלאכי השרת אשר ראינו למנוח ואשתו אשר אמרו כי אלהים ראינו מות נמות וז״ש וגבה ממלאכי השרת שנאמר וגבה להם ויראה להם שבבחינת היראה והמורא שיהיה להם ר״ל שהמביט בהם ירא וחרד שיחזקאל בראותו אותם ירא וחרד שאין הכוונה שהם יראים מהש״ית שאין צ״ל זו אבל ויראה להם שמטילים יראה ואימה בכל המסתכלים בהם ובזה וגבה מאד המשיח. ומ״ש ההר הגדול שהוא גדול מהאבו׳ לפי שכל אב מהאבות תקן העולם בעון אחד ממה שנתקלקל ע״י אדם הראשון כמ״ש בס״ה שאברהם תקן שלו ולזה הפילוהו באש לקיי׳ פסילי אלוהיהם תשרפון באש ואברהם טעם צער השריפה וכפר בעד אדם ולזה נקרא האדם הגדול ויצחק כפר על ש״ד שהרי הוא כאילו נשפך דמו על גבי המזבח ע״י הפחד שפחד כמ״ש ופחד יצחק ויעקב תקן עריות שעשה שלום בין שתי האחיות מה שאין זולתן גורם כי אם צרור ופרוד שעל כן נאמר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור עליה בחייה. מעתה נתיישבו דחז״ל אשר בפסוק הזה שפירשוהו אכן לא נתבאר בדבריהם אם דברו במשיח בן אפרים או במשיח בן דוד כמו שחקר מהר״יא ז״ל שלא יתכן על משיח בן אפרים שאיך יאמר עליו ירום ונשא וגבה מאד. ואם משיח בן דוד יקשה אומרו כן משחת מאיש מראהו כי הרי ישעיה אמר עליו הן עבדי אתמוך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו ובמקום אחר אמר ויצא חוטר מגזע ישי וגו׳ ואיך יאמר עליו נגוע ומוכה אלהים ומעונה כי הוא יהיה צדיק

ונושע הוא ואליו גוים ידרושו לא שיהיה נבזה וחדל אישים ושאר
הפסוקים כולם שמורים שיקבל יסורין ומיתה בעד ישראל לא יתכן
שידברו במלך המשיח בן דוד. אלא זה הכלל שמה שפי׳ חז״ל
ות״י לא יעלה על הדעת שהוא פי׳ אמיתי בדרך הפשט בפסוק אבל
הוא דרך דרש ואסמכתא בפסוקים שקבלתם אסמכוה אקרא והמוכיח
כן הוא שהמתרגם תרג׳ שאר הפסוקים על ישראל לא במשיח וכן
חז״ל פירשום במשה רבינו לכן אחלק לו ברבים וגו׳ עד כאן תורף
דבריו בחלק הזה. גם הרא״בע זל׳ הקשה קרוב לזה כמו שאכתוב
בסמוך בתוך דבריו בס״ד: ולע״דן שדברו חז״ל כדרבונות וגו׳ והנכון
בדבריה׳ הוא בפסוקים שהפסוקים הזה לבד מדבר במשיח בן דוד
ועליו כל השבח הזה ירום ונשא וגו׳ ואמר שתהיה שיעור מעלתו
כאשר שממו עליך וגו׳ מדבר לנוכח עם משיח בן אפרי׳ להחזיק
לבו שלא יירא מרבבות עם שאם משיח בן אפרים יהרג הב״ה ינקם
מהם עי׳ משיח בן דוד שיזה דמם של גוים רבים וזהו שאומ׳ לו
כאשר שממו עליך רבים כשיצאת אתה משיח בן אפרים לעולם
שממו עליך רבים כאומר בלשון תימה היתכן שיהיה כן משחת מאיש
מראהו ותוארו מבני אדם הזה יהיה משפט המושיע הנה כשיעור הזה
שלעגו עליך בהפלגה כן יזה דם גוים של משיח בן דוד הוא אומר
שהרי מדבר שלא לנוכח מורה שמדבר על זולתו מהנדבר שהוא
משיח בן אפרים שהמשיח הנ׳ יזה דמם של גוים רבים ומלכיה׳
ישימו יד על פה ז״ש עליו יקפצו מלכי׳ פיהם כי אשר לא סופר
להם ראו ע״ד הוספת על השמועה כלו׳ על מה שסופר להם קודם
בא המשיח בן דוד הנה ראו נוראות עוד מה שלא סופר להם ראו
ואשר לא שמעו התבוננו כלו׳ ועל אשר לא שמעו אשר התבוננו
מרוח בינת׳ שהבינו דבר בתוך דבר גם עליו נוסף עא״כו. והשי״ת
מדבר בעדו ובעד כל קהל ישראל או בעדו ובעד המשיחי׳ ואומר כי

זרוע ה׳ על מי נגלתה בימים שעברו עד שיוכלו לדמות מילתא למילתא
כי זרוע ה׳ על מי נגלתה בגלוי כמ״ש חשף ה׳ שבמצרים אעפי׳ שעשה
השי״ת בזרוע עוזו אבל לא כל כך בגלוי בפעם הזאת בגאולה
האחרונה. ואמר על משיח בן אפרים שיבוא קודם משיח בן דוד
ולפניו שיהיה כמו יונק וב״ד א׳ קטן בערך חמשיח בן דוד הבא אחריו
ז״ש ויעל כיונק לפניו וכשורש מארץ ציה שהשורש ההוא קטן מאד
כן המשיח בן אפרים לא תואר לו וגו׳ נבזה וחדל אישים בכמה
מכאובות כמו שספרו עליו ח׳ז׳ל שעומד בשער רומי וקושר כל מכה
ומכה בפני עצמה א׳ לא׳ פן יקרב עת הגאולה פתאום והיו המכאובו׳
שלו וחליו כאלו ההסת׳ פני׳ הזה מהחלאים הנז׳ היה ממנו וממעשיו
שהטו אלה להיותו ולא חשבנוהו לכלום אבל האמת אינו שהוא אין
לו אשם בחליו ומכאוב ז״ש אכן חליינו הוא נשא שהחולאים שהיו
מעותדים לבא עלינו בעונינו הוא נשא ומכאובים הוא סבלם ואנחנו
טעינו שחשבנוהו נגוע ומוכ׳ אלהי׳ (כד׳ר׳שי) שנאוי למקום כאשר בא
כדר׳ש׳י ז״ל וכמ״ש מעוצר שהיה המשיח בן אפרים עוצר ומושל
בישראל ובאומות ועושה משפט והוא לוקח כשירצו האומות להרגו
ואת דורו מי ישוחח ויספר את התלאות אשר מצאוהו כי נגזר מארץ
חיים ונהרג וזה היה מפשע עמי הנגע המעותד למו יסבול הוא ויתן את
רשעים קברו שנקבר בין הנהוגים במלחמה שיתקבצו עליו הגוים להרגו
ואמר שיהיה נמסר ביד עשיר שהוא מלכות זדון בבל המיתו׳ שימיתוהו
שלא יהרגו אותו מהרה אבל יענישוהו כמה עונשים ומיני הצער רעים
וחמורים כמה וכמה מיתות ז״ש ואת עשיר במותיו לשון מיתות הרבה
על לא חמס עשה במעשה ולא מרמה בפיו בדיבור כי אם אמונת
השי״ת בפיו וה׳ חפץ דכאו והחליאו ואם אתה ישראל תשים לנגד
עיניך האשם הזה של הריגתו ופיקוח נפשו אם יהרג ותצטער על זה
הנה הצער הזה יעורר אותך לשוב ויגרום שלא יהרג משיח בן יוסף

אבל יראה זרע יאריך ימים ומעמל נפשו אשר סבל ישבע כלומ׳ יאכל
וישבע מהשכר הנותן לו על העמל נפשו בדעתו יצדיק צדיק ואעפי׳
שלא יהיה מגדר וערך משיח בן דוד עכ״ז בדעתו יצדיק צדיק עבדי
לרבים יזכה ועונותם יסבול ביסורין ולכן אחלק וגו׳ זהו ישיב הפסוקים
על פי שיטת ח״ל שמדברים במשיח בן דוד ומשיח בן יוסף שהוא
בא מאפרים[1]:

lii. 13 ולע״דן לפרש הפרשה הזאת על הצדיק עובד השם שעליו הוא אומ׳
הנה ישכיל עבדי אמר כי מהיותו משכיל במושכלות בתורה כעבד
ואמר יזכ׳ שסוף הכבוד לבוא ירום ונשא וגבה מאד ולא אמר וירום
בוי״ו גם הפסיק בתיבת עבדי בין תואר ישכיל לתואר ירום ונשא
וגבה להורות מ״ש שמעלת ישכיל הוא בהשכלה שהי׳ הצלחת הנפש
עבודת ה׳ ומתוכה יזכה להצלחות המדומות ירום במעלות העולם הזה
ונשא וגבה מאד על ידי הצלחת הנפש בהיותה נשאת מאד וגבה
14 שיהיו נבוים מחופתו כל העומדים תחתיו: ואמר כאשר שממו עליך

---

[1] The author gives here the opinion of Rashi (see No. X), of Ibn ʿEzra (No. XII), of R. David Qamḥi (No. XIII), and of Abarbanel (No. XXIX). He adds the following remarks on the last:—*a*. On liii. 2 (p. 160, l. 17), ק״ק לדבריו שה׳׳ל״ל ונראהו הו״ו בפתח כיון שהוא לשון עבר; *b*. On liii. 8 (p. 165, l. 20), ואין זה תירוץ שהרבוי היה ראוי להיות בתיבת נגעים לו; *c*. On liii. 9 (p. 166, l. 5), ובארץ ישמעאל גם כן כי לכך משליכים מי כרכום על התכריכים לצבעם להכר; *d*. On liii. 10 (p. 168, l. 3), ואי משום הא לא איריא כי למפרשים לשון חולי והוא הפשט יקשה ג״כ שחסרה האלף שהיה ראוי להיות החליא א״כ חסרה למד הפועל; *e*. On liii. 12 (p. 172, l. 5), וקשה קצת כי היעוד ההוא ודאי בתוך ירושלם קאמר ולא בכל תחום ארץ ישראל ויאשיהו לא נהרג אלא חוץ לירושלם ואם כן אין שייכות לענין לא יבוא בך עוד ערל וטמא לענין יאשיהו:

לנוכח מדבר עם ישראל הנזכר בסוף הפרשה שלמעלה ועמהם מדבר
פה אל פה לתת טוב טעם למה יזכה עבד ה׳ לכל הרוממות הזה
והסיבה בזה לפי שכאשר שממו עליך ישראל רבים בראותם צרותיך
נשתוממו עליך המה ראו כן תמהו וכשיעור אותו שממון ששממו עליך
רבים על שנשתנו עליך סדרי בראשית כן משחת מצורת איש מראהו
של עבדי הנזכר בהיותו מצטער בצרות צבור וצרת ישראל עד שנשחת
מאיש מראהו במראה הפנים נהפך לירקון ותוארו דהיינו קומתו הולך
15 הוא בכפיפת קומה ראשו בין ברכיו נכנע מעמל ישראל: וכיון שנצטער
עבדי זה הנזכר בצרתן של ישראל עד שנשחת מאיש מראהו כן ראוי
שיזה גוים רבים ר״ל גורם הוא בזכיותיו למעט את הגוי׳ רבי׳ להשאר
מהם מתי מספר כהזי׳ הזו כמו שטובל אדם אצבעו ומזה טיפין טיפין
טפה אח׳ הנה ואח׳ הנה כן יזה גוים רבים ר״ל שיהיו כעין הזיה
מעט מזער שנים שלשה גרגרים בראש אמיר. ועליו רוצה לומר
בעבורו ועליו בזכותו יקפצו פיהם המלכים בראותם ההצלחה אשר
יצליחו ישראל באחרית הימים. כי אשר לא סופר להם למלכים
ראו שהרי הנבואות הטובות לא סופרו אלא לישראל לא להם לאומות
ואשר לא שמעו לשעבר התבוננו שהרי הייעודים של הנביאים לא היו
אלא לישראל אבל האומות לא סופר להם ולא שמעום:
liii. 1 וישראל אומרים מי האמין לשמועתינו אשר שמעו בשורות מעלתינו
מי האמין באותה שמועה שהעם השפל ירום ונשא. וכן הנבואות של
זרוע ה׳ שעתידה לעשות נקמה בשונאיו על מי נגלתה הלא לא נגלתה
אלא עלינו עם בני ישראל וכשמעם הנבואות מהבטחה ושלוה ואחרית
טוב אלינו מי האמין וכן בהגלות זרוע ה׳ להנקם לא נגלתה אליהם
ולא היו מאמינים ובאשר יראו לעתיד הצלחת ישראל יראו כעין מה
שלא סופר להם וכל זה בסיבת צדיק אחד שהוא עבדי הנזכר כי
2 צדיק יסוד עולם: ועליו אומר ויעל כיונק לפניו כמו הענף הזה הנקרא

יונק כמו שכתוב ואל נהר יונקותיה על שם שיונקות מן הנהר כן הצדיק
במעשיו הטובים ובהשכלתו הנזכרת עולה הוא לפניו כיונק הזה שיונק
מהלחות ומהמים זה היה לפניו יתברך ויתעלה שהיה יונק מהשפע
האלהי וחי בו. אמנם לפני בני אדם לא היה אלא וכשורש מארץ ציה
שאין בו שום לחות כן היה השלם׳ הצדיק הנז׳ לא תואר לו ולא הדר
גופני ועם כל זה ונראהו היינו מקוים ומתאוים לראות קלסתר פניו וכן
ולא מראה טוב בפנים צהובות ועם כל זה ונחמדהו כי חן וכבוד יתן
ה׳ ואעפי׳ שלא היה לו תואר ולא הדר גשמי עכ״ז ונראהו ונחמדהו:
3 ואמר נבזה היה וחדל אישים פועלי און לפי שהיה איש מכאובות
מזמן לזמן היו באים עליו מכאובות מלבד שהי׳ לו חולי קבוע ז״ש
וידוע חולי והיו טועים בו שהחולאי׳ והמכאובו׳ היו מהסתר׳ פני השי״ת
ממנו מהצדיק הנז׳ מסיבת עונותיו שחשדנוהו בחוטא חלילה ולכך
היה נבזה ביותר ולא חשבנוהו לפי שהיה בעינינו כחוטא להש״ית ולזה
4 היה מבוזה ביותר: אכן האמת אינו כן אלא חליינו הוא נשא וגו׳.
ויונתן תרגם וכמסתר פנים ממנו וכמה דהות מסלקא אפי שכנתא
מננא בסירין ולא חשיבין ע״כ. ואמר אכן חליינו וגו׳ רוצה לומר הצדיק
ברצונו הטוב חפץ הוא לנשא חליינו שהוא קל יותר מהמכאובות
לפי שהחליים הם רמז לצרות העוברות כחולי המתרפא ואינו כל כך
צער כמו המכאובות ולזה בחלי אמר הוא נשא הוא דייקא שהוא
ברצון עצמו נתרצה לשאת אותו בעד כל קהל ישראל אמנם במכאובות
שהם צרות ומכאובים מכאיבים יותר לא אמר בהם הוא סבלם אבל
אמר ומכאובינו סבלם שהקדוש ברוך הוא הפגיע בו כן כרבסמוך:
5 וכן בסמוך והוא מחולל מפשעינו מדוכא וגו׳ במחולל הקל אמר
והוא אמנם במדוכא לא אמר והוא ואף על פי שמחולל עונש הפשעים
ומדוכא עונש העונות הקלים מהפשעים לא יקשה על מה שאמרנו
כי אעפי׳ שהפשעים חמורים עכ״ז רבוי העונות המצויים יותר ונכשלו

בהם גורמים הם הדכוי להיותו מדוכא מעונותינו. ואנחנו חשבנוהו
נגוע מוכה אלהים ומעונה מאד עונותיו ולא היה כן אלא נגוע מסיבת
עונותינו ומוכה מפשעינו לא מפשעיו כי צדיק ותמים הוא. ובזה לא
יקשה התימה שתמה מהר״יא ז״ל שאיך יתכן שילק׳ האדם בעבור
חבירו אם אפי׳ הבן לא ימות בעון האב ולא האב בעבור הבן כ״ש
הזרים שאין ראוי ללקות איש בעד רעהו. שאין זאת קושיא כי
הצדיק ברצון נפשו חפץ לישא חליי הדור כדי לזכות בנועם מתמיד
לאין תכלית לכפר על הדור ואולי זהו שאמר ואנחנו חשבנוהו שהיה
נגוע מוכה אלהים ומעונה שמהשי״ת יצא הדבר ואין הדבר כן אלא
הוא מנגע ומכה את עצמו ושואלם בואו אחי בוא[ו] רעי שמחו ביסורין
לכפר על כל עדת ישראל א״כ אינו נגוע מוכה אלהים ומעונה בעל
כרחו שלא בטובתו אבל בבחירתו היתה לו כן. ואפשר בטעם יתור
והוא מחולל וגו׳ שכבר נאמר זה במ״ש אכן חליינו וגו׳ שדבר הכתב
על מין יסורים מועטים שיבואו על הצדיק כדי לכפר על הדור כאשם
תלוי לתלות להם העונש וכדי שישובו בתשובה וזהו והוא מחולל
וגו׳ והתכלית במוסר ההוא כדי שנתייסר אנו ונעשה שלום עם הב״ה
ז״ש מוסר שלומינו הוטל עליו ואגב חדא תרתי שבחבורתו נרפא לנו
לא רפואה שלימה שהרי לא כתוב ובחבורתו נתרפאנו אבל נרפא לנו
חלק מהחולי: כולנו כצאן גו׳. ושמעתי מהחכם השלם כמה״רר 6
משה אלשיך ז״להה שפירש הצד השוה שבכולנו הוא שכולנו כצאן
תעינו שכשהצאן א׳ תועה כולם תועו׳ היו והלואי כטעו׳ הצאן שרחל׳
בתר רחל׳ אזל׳ אבל אנחנו לא כן אלא איש לדרכו פנינו כל אחד
פנה לדרכו וכול׳ דרכים מקולקלי׳ שלא ראי זה כראי זה וה׳ הפגיע
בו את עון כולנו כנז׳ל ע״כ. ולע״דן במ״ש וה׳ הפגיע בו עון כולנו
שלא אמר עונות כולנו ר״ל לפי שיש לנו עונות כוללים שנכשלו בהם
כלל העם ועונות פרטיים שנכללו בהם יחידים והכוללים חמורים

ביותר ע״ז מ״ש ח״ז״ל אינו דומה מועטים העושים את המצוה למרובים
העושים את המצוה כן אינו דומה מרובים הנכשלים בעברה לז״א על
הכלליים כולנו כצאן תעינו. כולנו יחדיו דרך כלל וכן היה כנוי עונות
פרטיים ואיש לדרכו פנינו והנה על הפרטיים איש בחטאו יומת אמנם
העון הכללי עון שכולנו נכשלנו בו יחדיו הפגיע ה׳ בו זהו וה׳ הפגיע בו
עון כולנו והוא עון כולנו כצאן טעינו לא הפרטיי איש לדרכו פנינו.
ואפשר שכולנו כצאן תעינו על הנגלה שכולנו כצאן תעינו בו ואיש
לדרכו פנינו הוא על הפרטיי בסתר איש לדרכו פנינו שלא ידע בו
נברא כי איש יחידי הפונה לדרכו ומי רואהו ומי יודעהו וה׳ הפגיע
בו את עון המפורסם עון כולנו כאמור כולנו כצאן תעינו כי הנגלות
לנו לפקוד ולזה הצדיק נפגע בעון המפורסם לא בנסתרות אשר
איש לדרכו פנינו בה וזה שאמר וה׳ הפגיע בו את עון כולו. ולכל
אלה הפירושים עון לשון עון ממש ולא לשון עונש כמו שחשב הר״אבע
7 ז״ל: נגש והוא נענה נכונים דברי מהר״יא נגש והוא נענה בגופו
ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל וגו׳. ובענין הממון וכרחל לפני גוזזיה
נאלמה וגו׳. ולא יפתח פיו לא בענין צרת גופו ולא בצרת ממונו שהוא
נמשל לגיזת הרחל. ולי אפשר בכפל לא יפתח פיו שעם היותו נגש
ממנוגשים והוא נענה ומעונה מהם ולא יפתח פיו אליהם לא בזמן
שכשה לטבח יובל ולא בזמן ששוללים ממונו כרחל לפני גוזזיה נאלמה
אמנם או׳ ולא יפתח פיו באחרונה היינו שלא יפתח פיו לקרו׳ תגר נגד
מידותיו ית׳ אבל יצדיק דין שמים עליו נמצא ולא יפתח פיו נגד
המרעים לדבר אתם קשות או רכות ותחנונים אמנם ולא יפתח פיו
8 השני נגד דין שמים: מעוצר וממשפט שמעתי בשם החכם השלם
כמה״ר משה אלשיך ז״לה״ה שפי׳ שהצדיק נלקח מיסורין וממשפט
הראוי להעשות בישראל א״כ נלכד בשחיתותם על הדור עד שנפטר
והלך לו לבית עולמו מעת׳ את דורו מי ישוחח לדבר להם גלוי דעת

להודיע כי עתה שנגזר הצדיק שהיה ביניהם נגזר מארץ חיים ונכרת
מעתה צריך שיזהרו מלפשוע כי מכאן ואילך מפשע עמי נגע יבו'
למו לעמי ולא לזולת' כמו שאירע לצדיק הזה אשר נלכד בשחיתות'
ומפשע עמי נגע לו לצדיק אבל יהי' נגע למו לכך הזהרו מכאן ואילך.
ולע"דן מעוצר וממשפט וגו' מיסורין וממשפט לוקח מהעוצר והמשפט
המעותד לבא על הדור הוא לוקח תמורתם ובזה את דורו מי ישוחח
אפילו דיבור קל שהרי הצדיק הזה כפר בעדם כי די שנגזר מארץ
חיים מפשע עמי נגע למו לצדיקים. ואפשר לפרש באופן אחר ונבין
איך מיתת הצדיקים מכפרת ומצינו שמפני הרע' נאסף הצדיק כדי
שיבוא הפורענו' ובספר כלי חמדה תירצתי קושיא זו. ואפשר עוד כי
כשהגיע עתו של צדיק שהשלים חוקו או כשנלקח מכפר הוא על
הדור וז"ש שם הכתוב אשכול איש שהכל בו אז הוא כופר ומכפר
אמנ' הצדיק שהיה לו לחיות ולהשלים נפשו עוד ונגזר מארץ החיים אז
הסתלקותו לפורענות ומפני הרעה נאסף הצדיק וז"ש כאן כנגד החלוקה
הראשונה אמרו מעוצר ומשפט לוקח כשלוקח בהיותו בעוצר מעלה
וכבוד עוצר בעם ישראל ועושה משפט ולוקח הנה אז הוא אשכול
הכופר איש שהכל בו ומכפר על הדור כמו שכתוב דודי ירד לגנו
לערוגת הבושם וגו' וז"ש ואת דורו מי ישוחח אמנם כי נגזר מארץ
חיים שנכרת ולא השלים חוקו. ואולי רמז זה באומרו כי נגזר מארץ
חיים שלא זו בלבד נגזר מהעולם הזה כי אם גם נגזר מארץ החיים והיה
זה מפשע עמי הנה בלי ספק עתיד נגע לבוא למו לעמי ומפני הרעה
נאסף הצדיק והזכרו א"כ שתי חלוקות הנז"ל בפסוק האחד שמיתת
הצדיק מכפרת על הדור ואת דורו מי ישוחח והשנית כי נגזר מארץ
החיים מפשע עמי אז נגע למו על עונותיהם ונוסף עוד נגע על מה
שגרמו גזירת הצדיק מארץ החיים: ויתן הצדיק הנזכר בחיים חיותו 9
לקח לו אחוזת קבר עם רשעים דרך ענוה ויתן את רשעים הוא בעצמו

נתן קברו את רשעים ואת עשיר במותיו שלא היה עני אבל היה
במותיו מיתות הרב׳ היה מתחבר לעשיר כי לא היה רש עד שישנאוהו
כל אחי רש שנאוהו ועכ״ז בחר לו קבר את רשעים ועם היות שאת
עשיר במותיו שהיה לו כח לחצוב לו קבר עם הצדיקי׳ עכ״ז ויתן את
רשעי׳ קברו עם היות שלא חמס [עשה]. אז אמר עשיר במותיו שעשיר
קורא לעשו וזהו ואת עשיר במותיו שכל המיתות שלא עשאם לו העשיר
וסבר וקביל על לא חמס עשה שאילו חמס עשה כמוהם לא קברוהו
שלא במבחר קברי׳ ולא עשה לו העשי׳ הנז׳ הוא עשו מיתו׳ משונו׳
כנז׳ במותיו בלשון רבים. ולא מרמה בפיו שלא היה או׳ קברוני בתוך
רשעי׳ דרך מרמה וערמה אלא ולא מרמ׳ בפיו אלא בלב שלם היה
10 או׳ שיקברוהו עם רשעי׳ ונותן קברו בתוכ׳: וה׳ חפץ דכאו החלי
אמר שהשי״ת חפץ דכאו לצדיק החלי לבד חולי קל כדי שאם תשים
אתה כלל ישראל תשים אשם נפשו זה הענוי נפש אשר יש לו לצדיק
אם תשים נפשו כאש׳ הזה להתוודו׳ על עונותיך אז בלי ספק הצדיק
הזה שנדכא לכפר על הכלל יתרפא ויראה זרע יאריך ימים וחפץ
השי״ת אשר היה לטהר ישראל בידו יצלח שהרי שמת נפשו כאש׳
מעילו׳ אשם גזילות ושאר אשמים המכפרים. נמצא שבפ׳ הזה דבר
שלא לנוכח וה׳ חפץ דכאו ודבר בו לנוכח אם תשים שלא אמר אם
ישים וגו׳ בענין פ׳ אשר שממו עליך רבים שדבר לנוכח ומאמר עליך
כשאר הכתוב שלא לנוכח מראהו ותוארו שמדבר על הצדיק שבדור
הנה ישכיל עבדי וגו׳ שלא לנוכח ומאמר עליך לנוכח על כלל ישראל
כך ביוצא בו מדבר כאן דכאו. יראה. יאריך שלא לנוכח על הצדיק.
11 ומל׳ אם תשים על כלל ישראל לכך באה לנוכח בדפרישית: מעמל
נפשו יראה וגו׳ לכן אחלק לו וגו׳ אמר שיש שני מיני עמל האחד
עמל הנפש והוא עמל התורה והמצוה ועמל שני עמל לגוף יגיעה
בסחורות לקבץ הון לאכול ולשתות לזה אמר כי השלם הזה שאמר

עליו הנה ישכיל עבדי ירום וגו׳ הנה מעמל נפשו לא יהנה בעולם
כלום אבל כולו צפון לעה״ב ליהנות בו מזיו השכינה שהוא תלוי
בראיה שהיא משל אל ההשגה והשכלה וראיה וז״ש מעמל נפשו
ומסיבת אותו עמל ישיג שיראה הטוב הרוחני וישבע ממנו. ואפשר
שאמר כן על מה שאמרו חז״ל שבעודו בעולם הזה הב״ה מראה לו
השכר הצפון לו ורואהו ונפשו שבעה כמו שאח״ז בב״ר והם
ישנים ונפשם שבעה בפ׳ וימת אברהם זקן וזהו מעמל נפשו והמ״ם
יהיה מקצתית מקצתו של העמל יראה ישבע קצתו יראה בעה״ז וכולו
לא יראה. בדעתו הזך ונקי ידריך לזולתו בצדק ויצדיק צדיק. או אמר
שבבא לפניו שנים בדעתו ידין ויצדיק צדיק יצדיקהו בדינו ויחייב
הרשע ועבדי זה כל פניותיו לרבים הם פניותיו לזכותם לרבים בעשה
טוב כמ״ש בדעתו יצדיק צדיק ובסור מרע במה שעונותם הוא יסבול
הוא ר״ל בטוב רצונו יקבל את הייסורין הראויים לבא עליהם הוא
יקבלם בסבר פנים יפות: לכן כיון שהוא מזכה את הרבים זכות 12
הרבים תלוי בו ויש לו חלק במה שזוכה הרבים כמו שפירשתי בפ׳
צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל שכל מה שישראל עושים מצדקת
ה׳ ומשפטיו יהי׳ נחשב למשה ע״ה שזיכה אותם כאילו הוא עשה
אותם עם ישראל ר״ל בחברתם וכן פירשתי חבר אני לכל אשר יראוך
שכיון שהוא זיכה אותם והיה סיבה לשיראוך א״כ חבר אני לכל מה
שיראוך שחלק יש לי עמהם. ז״ש לכן אחלק לו ברבים שיהיה לו
חלק עם מה שזוכים אותם הרבים וכן את עצומים אותם שהעצים
אותם להיות צדיקים בעצותיו הנכונות על דרך מה שפירשו ח״ז״ל
בפסוק כי עצום עושי דברו שהב״ה מעצי׳ כחן של צדיקים דהיינו
לשיהיו עושי דברו וז״ש כאן ואת עצומים יחלק שלל השכר כי אותם
שהעצים בכחם לעשות דבר השי״ת הוא יחלק שלל כאילו הוא עיקר
והם טפלים כי גדול המעשה יותר מן העושה והוא מה שנתן סיבה

לכל הנזכר באומרו תחת אשר הערה למות נפשו לסבול עונותם
הנזכרי׳ והוא היה גונב דעת הפושעי׳ והרשעים להיות נמנה עמהם
כאילו הוא אחד מהם וחברם לפשוע אבל התכלית היה בהפך שהוא
חטא רבים נשא באומרו אליהם שובו נא אל תהי עולה שמעו קולי
והיו דברים מתקבלים כיון שהיה נמנה עמהם וגם כן כשהפושעים
היו רוצים לפשוע היה מפגיע להם אל נא אחי תרעו בכמה מיני חלויים
היה מחלה פניהם ומפגיע שלא יפשעו וזהו ולפושעים יפגיע. או אפשר
אחלק לו ברבים שמלבד היות החלק טוב הנה אכבדהו בהיות החילוק
בתוך קהל ועדה ורבים וזה שאמר אחלק לו ברבים בתוכם אחלק
כי זה תפארת לו ותהלה וכן את עצומים יחלק שלל אתם בחברתם
שיהיה חופתו אצל חופתם:

XLI.

מונַא אונַגְרִיר קולום | בִּייִכּ בולִיר דַכּוטַרִילִיר | דַבִּייִכּ בולִיר גַיֵיט : lii. 13
נֵצִיכְּבִּי מַנְמוּנְלַנְדִילָר סֵנִיג אוּצוּן כּוּפְלַר | אַלַי צִיפַּלִיר כִּישִׁידַן כּורִימִי 14
אַנִיג | דַצִירַיִי אוּגְלַנְלַרִינְדַן אָדָם נִיג : אַלַי סוּזְלַטִיר כּוּפּ אוּלוּסְלַרְנִי | 15
אַנִיג אוּצוּן קִיסִרְלַר כַּנְלָר אַגִיזְלַרִין | כִּי נֵכִּי אַכַּיִט בוּלִינְמַדִי אַלַרְגָא
כּוֹרְדִילַר | דַנֵכִּי אֵשִׁיטְמַדִילָר אַגְלַדִילַר :
כִּים אִינַנְדִי כַּבַּרִימִיזְגַא | דַקוּבַּטִי יְיָ נִיג | כִּים אוּסְטוּנָא אַשְׁכָּרָא liii. 1
בוּלְדִי : דַצִיקְטִי קַלַם גִיבִּי אַלְדִינַא | דַטַמוּר גִיבִּי קוּרְגַק יֵרְדַן | 2
יוּקְטִיר צִירַי אַגַר דַיוּקְטִיר סִיי | דַכּוֹרְדִיכּ אַנִי דַיוּקְטִיר כּוֹרוּם |
דַסוּקְלַנְמַדִיק אַנִי : כּוֹר דַאלְצַגִי כִּישִׁילַרְנִיג | סִיזְלוּבְלִי כִּישִׁי דַבֵּלְגִילִי 3
כַּסֶטַא | דַיִשִׁירְגַן גִיבִּי חַזְרַט לַרְנִי אַנְדַן | כּוֹר רַבַגִישְׁלַמַדִיק אַנִי : כַּרְטִי 4
כַּסְטַלִיגִימִיזְנִי אול כּוּטַרְדִי | דַסִיזְלוּבְלַרִימִזְנִי אול יוּכְּלַנְדִי אַלַרְנִי | דַבִּיז
סַגִישְׁלַדִיק (ת״א חיסב אטטים) אַנִי כַּסְטַלַנְגַן | אוּרוּלְגַנִי טַנְרִינִיג
דַקְיִינַלְגַן : דַאוֹל כַּסְטַלַנְגַן גוּנַחְלַרִימִיזְדַן | יַנְצִילְגַן גוּנַחְלַרִימִיזְדַן | אוּגוּטִי 5
ג׳וּמְלַמִיזְנִיג אוּסְטוּנַא | דַבִּיטוּב יַרַסִינְדַן | אונַלַרִי בִּיזִים אוּצוּן :
ג׳וּמְלַרִימִיז קוֹי גִיבִּי אַזַשְׁטִיק | הַר כִּישִׁי יוּלִינָא קַיִירִילְדִיק | דַא יְיָ 6
אוּצְרַטְטִי אַגַר | גוּנַחִין ג׳וּמְלַרִימִיזְנִיג : קִיסְטַלְגַן דַאוֹל קְיִינַלְגַן 7
דַאַצְמַסְטִיר אַגְזִין | קוֹי גִיבִּי סוֹגוּמְגָא כֵּטִירִילִיר | דַטִישִׁי הוֹי
גִיבִּי אַלְדִינַא קִירְקִיוּצִילַרִינִיג טִילְסִיז בוּלְדִי | דַאַצְמַסְטִיר אַגְזִין :
טִיילְמַכְּטַן דַשַׁרַעְטְטַן אַלִינְדִי | דָא דַוּרִין כִּים כּוּזְלַר | כִּי כֵּסִילְדִי יֵרִינְדַן 8

9 טִירְלִיכְּנִיג | גוּנַחִינְדַן אוֹלוּסִימְנִיג | כַּסְטְלִיק כֶּלְדִי אַלַרְנַא׃ דַבֶּרְדִי רָשָׁע
לַר בִּילַן זְרַמִין | דַסוּנָ׳א בִּילַן אוֹלְגַנִינְדַא | אַנִיג אוּצוּן כִּי אַוַנְלִיק
10 קִילְמַדִי | דִיוּקְטִיר יַלְטַיְלִיק אַנְזִינְדָא׃ דַיְיָ׳ כִּילַדִי יַנְצְמַא אַנִי כַּסְטַלַנְדִירְדִי |
אֶגַר קוֹיְסַג אָשָׁמְנִי אוֹרְנִינָא גַ׳נִינִיג | כּוֹרַר אוּרְלוּק אוּזַרְטִיר כּוּנְלַר |
11 דַכִּילַגִי יְיָ׳ נִיג קוֹלִינְדָא אוֹגַר׃ אֵמְגַגִינְדַן גַ׳נִינִיג כּוֹרַר טוֹיַר | בִּילִיבִי
12 בִּילַן רַסְט אֵטַר צַדִיק קוּלוּם כּוּפְלַרְנִי | דַגוּנַחְלַרִין אוֹל יוּכְלַנִיר׃ אַנִיג
אוּצוּן אוּלוּשׁ בֶּרִירְמִין אַגַר כּוּפְלַרְדַא | דַכּוּצְלִילַר בִּילַן אוּלַשִׁיר אוֹלְגַ׳א |
אַנִיג אוּצוּן כִּי צִינַרָא בֶּרְדִי אוֹלוּמְנַא גַ׳נִין | דַגוּנַחְלִילַר בִּילַן סַנַלְדִי |
דַאוֹל יַזִיגִין כּוּפְלַרְנִיג כּוֹטַרְדִי | דַגוּנַחְלִילַר אוּצוּן תְּפִלָּה אֵטְטִי׃

---

lii. 13 مونا اوغارير قولوم | بييك بولير ده كوتاريلير | ده بييك بوليرغاية:
14 نچيككي مغمونلاديلار سنينك اوچون كوپلار | اله (اويله) سايپالير
15 كيشيدان كوريمی انينك | ده چيرالی اوغلانلاريندان ادم نينك: اله
سوزلاتير كوپ اولوسلارنی | انينك اوچون قيسارلار خانلار اغيزلارين |
كی نه كی حكايت بولينمادی ا[نك]لارغا كورديلار | ده نه كی
ايشيتماديلار انكلاديلار:
liii. 1 كيم ايناندی خبريميزغا ده قوتی ''' نينك | كيم اوستونا اشكارا
2 بولدی: ده چيقتی قلم كيبی الدينا | ده تامور كيبی قوراجق يردان |
يوقتير چيرای اكر ده يوقتير صويی | ده كورديك انی ده يوقتير كوروم |
3 ده سوخلانمادق انی: خوار ده لچاغی كيشی لارنينك | سيزلوبلی كيشی
ده بيلكيلی خسته | ده ياشيرغان كيبی حضرتلارنی اندان | خوار
4 ده باغيشلامادق انی: كرتی خستەليغيميزنی اول كوتاردی ده
سيزلوبلاريميزنی اول يوكلادی الارنی | ده بيز ساغيشلاديق (حساب
5 ايتتيك) انی خستەلانغان | اورولغاغی تنكرينينك ده قجينالغان: ده اول

خستەلانغان کناەلاریمیزدان | یانچیلغان کناەلاریمیزدان | اوکوتی
جملەمیزنینك اوستونا | دە بیتو یاراسیندان | اونکالدی بیزیم
6 اوچون: جملەلریمیز قوی کیبی ازاشتیق | هر کیشی یولینا
قاییریلدیق | دە ייי اوچراتتی انکر | کناهین جملەلریمیزنینك:
7 قیستالغان دە اول قینالغان دە اچماستیر اغزین | قوی کیبی سوغومغا
کتیریلیر | دە دیشی قوی کیبی الدینا قیرقیجی لارینینك دیلسیز
8 بولدی | دە اچماستیر اغزین: تیلاملكدان دە شریعت دان الیندی |
دە دورین کیم کوزلر | کی کسیلدی یریندان تیرلیکنینك | کناەیندان
9 اولوسیمنینك | خستەلیق کلدی ا[نك]لارغا: دە بیردی רשעلار بیلان
زیارتین دە سوغا[ت] بیلان اولکانین دا | انینك اوچون کی یاوانلیق
10 قیلمادی | دە یوقتیر یالتاقلیق اغزیندا: دە ייי قیلدی یانچما انی
خستەلاندیردی | آکر قویسانك اثامنی اورنینا جانینینك | کورر
11 اورلوق اوزاتیر کونلار | دە قیلاغی ייי نینك قولیندا اونکر: امکاکیندان
جانینینك کورر تویار | بیلیکی بیلان راست ایتار צדיק قولوم کوپلارنی |
12 دە کناەلارین اول یوکلانیر: انینك اوچون اولوش بیریرمان انکە کوپلاردا |
دە کوجلیلار بیلان اولاشیر اولجا | انینك اوچون کی چقارا بیردی
اولومکا جانین | دە کناەلیلار بیلان سانلدی | دە اول یازیغین
کوپلارنینك کوتاردی | دە کناەلیلار اوچون תפלה ایتتی:

XLII. R. ABRAHAM BEN Y'HUDAH ḤAZAN.

lii. 13 הנה ישכיל עבדי פי׳ באחרית הימים. ישכיל יצלח. עבדי יעקב פי׳
צדיקים שבו. וגבה (ער ווערט זיין גיאכפרט). במדרש ישכיל עבדי
זה משיח ירום מאברהם שנ׳ הרימותי ידי ונשא ממשה שנ׳ כאשר ישא
14 האומן וגבה ממלאכי השרת שנ׳ וגביהם [ו]גובה להם: כאשר שממו
(אז זיא הבין זיך פער וואונדרט) פי׳ כאשר תמהו עמים רבים בראותם
שפלותם ואמרו זה לזה בגלות ראו כמה משחת מראהו ר״ל שמראם
חשוך משאר בני אדם כי יש עמים רבים שיחשבו שצורת יהודי משונה
מכל הצורות ושואלים היש ליהודי פה ועין כמו בארץ ישמעאל ופרס:
15 כן עתה גם הוא תגבר ידו וידה את קרנות הגוים אשר זירוהו. יזה
(ער ווירט פערווערפין). ור׳ד׳ק פי׳ ל׳ דבור שיתמהו העמים על גדולתו
וידברו עלי׳ תמיד. יקפצו ל׳ פתיחה וי״א ל׳ סגירה (זיא ווערין
בישליסען) כמו לא תקפוץ ידך ולשון פתיחה שיפתחו פיהם לספר
בגדולת ישראל או ישימו יד לפה מרוב תימהון על כבודם.
אשר לא סופר להם פי׳ יותר יראו כבוד מאשר סופר להם על שום
אדם ראו בו. התבוננו ת״י אסתכלו:

liii. 1 מי האמין לשמועתינו כן יאמרו הגוים. איש לרעהו אילו היינו
שומעים מפי אחרים מה שאנו רואי׳ אין להאמין. וזרוע יי וגו׳ כזאת
2 הגדולה והוד על מי נגלה עד הנה כמו שנגלת על זה: ויעל כיונק
פי׳ העם הזה לפני בא לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה

מאליו כיונק (אז איין יונג ווארצל). ציה (וואוסט) פי׳ אם ימצא שורש
או עשב או עץ שצומח בארץ ציה שהוא דבר פלא כן זה פלא עלותו
מהגלות. לא תאר פי׳ בעודו בגלות לא היה לו תאר ולא הדר. ונראהו
ולא מראה פי׳ כאשר ראינוהו מתחלה באין מראה. ונחמדהו בתמיה
3 היאך נחמדהו ואדרבה היינו מתעבים אותו: וחדל אישים פחות שבבני
אדם היה. ד״א חדל היה מאנשים שלא היו מתחברים אליו. איש
מכאובות פי׳ מכאובות וחולי הוא צער הגלות. וידוע פי׳ ידוע ורגיל
הוא לעבור עליו עול הגלות. וכמסתר פנים ממנו פי׳ ר׳ש׳י מרוב
שפלותם היו מסתירים פנים ממנו שלא נראה אותם כאדם מנוגע
שמסתיר פניו ויירא מהביט. ור׳ד׳ק פי׳ שלא היינו רוצים להביט בו
4 מרוב מיאוס שהיינו מואסים בו ולא חשבנוהו לכלום: אכן (פערוואר)
פי׳ אבל עתה אנו רואים שלא מחמת שפלותו בא לו אלא מיוסר הוא
ביסורין להיות כל הרשעים מתכפרים ביסוריהם של ישראל. ואנחנו
חשבנוהו וג׳ היינו סבורים שהוא שנאוי למקום. נגוע (גיפלאגט) מכה
5 (גישלאגין) ומעונה (אונ׳ גיפייניקט): מחולל (וואר גישלאגין) כמו בחלל
חרב. מפשעינו בשביל פשעינו. מדוכה לשון דך. מוסר שלומנו פי׳
בא עליו יסורין להיות שלום לכל העולם. ובחבורתו הוא צער הגלות:
6 כולנו כצאן תעינו עתה נגלה כל ע׳ אומות תעו. תעינו ל׳ תועה (מיר
זיין ווארין פעראירט). הפגיע בו (ער איז ווארין איבר בעטין) בו
(פון זייני ווענין) פי׳ נעתר על ידו ונתרצה על עון כולנו שלא החריב
7 עולמו: [נגש] (ער וואר פער דרונגין אין דעם גלות) נענה מעונה
במכות בגוף ועם כל זה לא יפתח פיו לזעוק ולהתלונן על מה שעשינו
לו אלא היה כמו השה שיובילו אותו לשחוט ולא יפתח פיו לצעוק או
8 ברחל לפני גוזזיה. נגש בממון ומעונה ביסורי הגוף: מעוצר לשון
ממשלה כמו זה יעצור בעמי וי״א מעוצר שהיה עצור בידם. וממשפט
יסורין שסבל עד עתה פי׳ האומות יאמרו זאת באחרית הימים כשיראו

שנלקח מן העוצר שהיה עצור בידם. ואת דורו מי ישוחח פי׳ מי היה
מדבר שיהיה דורו כ״כ בגדולה. ישוחח ל׳ דבור ד״א מי ישוחח כל
התלאות שמצאוהו. דורו (זיין ביזי צייט). ישוחח (ווער קאן דער צילין)
כי נגזר מארץ החיים נגזר (ער איז ווארדין פער שניטן). מארץ חיים
מא״י. וי״מ שבגלות הוא נחשב באמת כאילו נגזר מארץ החיים ואיך
היינו חושבים לו גדולה כזו. מפשע עמי כל עם ועם יאמרו כן כי
9 מפשעו היה בא להם הנגע ולא מפשע עצמם: ויתן וגו׳ מסר עצמו
להמסר ולהקבר בכל אשר יגזרו עליו הרשעים שהיו קונסין עליהם
הריגה וקבורת חמורים במעי הכלבים. את רשעים (נאך ווילן דער
רשעים) ר״ל לדעת הרשעים נתרצה ליהרג ולא כפר באלהי ישראל וזהו
ויתן כי אם היה כופר היו פוטרים אותו ממיתה והוא לא כפר ומסר
*את עצמו[1] למיתה על יחוד שמו. ולא מרמה בפיו לקבל עליהם ע״א
10 לאלוה: וה׳ חפץ דכאו פי׳ הק׳ב׳ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב. החלי
(דרום הט ער אין מכין קרנק). אם תשים אשם נפשו אמר הק׳ב׳ה אם
תהא נפשו נמסרת בקדושתי להשיבה לי אשם על כל אשר מעל
אגמול לו גמול טוב יראה זרע יאריך ימים. אשם לשון כופר כמו
בפלשתים תשיבו לו אשם. יראה זרע כמו שאמר יחזקאל[2] ארבה
אותם כצאן אדם. יאריך ימים שנ׳ בימי העץ ימי עמי ואמר זכריה
ואיש משענתו בידו מרוב ימים. וחפץ ה׳ שירבה אותו וייטיב לו עד
11 למאד: מעמל נפשו עד כאן היו דברי האומות מ״ו דברי האל י״ת
ור״ל מעמל נפשו שסבל בגלות יראה טוב שישבע בו. בדעתו יצדיק
צדיק עבדי פי׳ עבדי צדיק שהוא ישראל יצדיק בדעתו שכולם ידעו
אותי כמו שנ׳ ומלאה הארץ דעה את ה׳ [י]צדיק בדעתו רבים כמו
שכתוב והלכו גוים רבים וג׳ ויורנו מדרכיו. ועונותם הוא יסבול ר״ל

---

[1] Ed. אותו. [2] Ed. יחזקיה.

12 בצדקו יסבול עונות רבים ובצדקתו יהיה שלום וטוב בעולם: לכן
אחלק וגו׳ פי׳ על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל עם האבות
הראשונים. ור׳ד׳ק פי׳ אחלק לו שלל עמים רבים שיבואו עם גוג אל
ירושלים. ולפי הפירוש שכתבתי ברבים (בל״א אונטר דען בידר לייט).
עצומים (דען שטרקין). הערה (ער הט גשטערצט) למות ר״ל בגלות
מסר עצמו למיתה. נמנה (ער וואר גיצילט) פי׳ סבל יסורין כאילו
חטא ופשע חטא הרבים נשא פי׳ חטא שחטאו בו הגוים נשא וסבל
צערם. ולפושעים בשביל הפושעים היה מתפלל לברך את ארצם
אע׳פ׳י שהם פשעו בו יפגיע (ער הט גיביטין):

XLIII. R. NAPHTHALI ALTSCHULER.

הנה ישכיל עבדי יען כי ראיתי בעונותינו שהאומות בנו תל של הבל על פרשה זו באתי לסתור אותן הטועים בסתירת נצחית אמיתית כפי אשר קבלתי משאירי האלוף גדול מרבן שמו כמר נחמן מבעלזיץ. הראשון לפי דבריהם למה נקרא עבדי והלא לפי טענותיהם הוא אלוה וא״ת שנקרא עבד בעוד שהיה אדם אם כן למה אמר ירום וגבה ונשא והלא בחייו לא היה בשום שררה אפי׳ לפי דבהיהם וא״ת שהוא ירום לאחר תחיית המתים לפי זה ג״כ קשה למה קרא אותו עבדי והלא אמרו האומות שלאותו הזמן יהיה הוא אלוה ממש וק״ל. השני במה שאמר כן משחת מאיש מראהו לפי דבריהם לא שייך זה על אותו האיש כי הם בעצמם מפרשים מזמור מה יפיפית מבני אדם הוצק חן וגו׳ על אותו האיש וא״כ פעם אחד קרא אותו נבזה ופעם אחת קורא אותו יפה והנה סותרים את דבריהם. השלישי במה שאמר וכמסתר פנים ממנו מי יאמר זה אם ישראל הלא הם לא הסתירו פניה׳ ממנו אלא אדרב׳ כמה פעמים העיזו פניהם וזלזלו אותו כידוע להם ג״כ ואם אומות העולם יאמרו הלא גם האומות לא הסתירו פניהם כי הם היו מרוצים לכל מצותיו. הד׳ במה שאמר אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם וג׳ ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומעונה וגו׳ ע״כ לפי דבריהם יאמרו ישראל כך שלא רצו לקבלו לאלוה ואומרי׳ שחשבו שמכה אלהים היה ולא לכפר על העונות

הוא בא כלו׳ שטעו בזה ח״ו וא״כ הוא למה יאמרו אכן חלינו הוא
נשא הלא לא יכפ[ר] למי שלא קבלו לאלוה וק״ל. והחמישי במה
שאמר כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו וה׳ הפגיע את עון כלנו
ולמה יאמרו ישראל וה׳ הפגיע בו עון כלנו הלא מי שלא יאמין בעינוי
שלו לא יועיל ג״כ לזה עינוי שלו כמו שאמרו הנוצרים וא״ת הנוצרים
יאמרו אכן חלינו הוא נשא וגו׳ א״כ קשה לפי דבריהם במה שאמר
חשבנוהו מכה אלקים מאחר שחשבוה מכה אלקים ולא בא לכפר
על עונותיה׳ בעינוי למה קבלו[הו] לאלוק ועוד מה כלנו כצאן תעינו
וגו׳ הלא הם הלכו אחריו וק״ל:

lii. 13 ועתה אפרש פסוקים אלו על משיחנו שיבא במהרה· בימינו
א׳כ׳י׳ר: ותמיה למה לא פי׳ רשי׳ ור׳ד׳ק על משיח ה׳ כמו שפי׳
התרגום וז״ל הא יצלח עבדא משיחא וגו׳ וישכיל באחרית הימים.
ואמר ירום ונשא וגבה· לשון המעלה בכל לשון לפי שמעלתו תהיה
יתירה ועד לזה שאמר פ׳ זו על משיחנו כי קודם לזה אמר פצחו רננו
יחדו חרבות ירושלים ואמר מה נאוו על ההרים וגו׳ אמר על הגאולה
14 וא׳ח׳כ מיד אמר הנה ישכיל עבדי וק״ל: כאשר שממו כאשר תמהו
עליך עמים רבים בראותם שפלותם ויאמרו זה אל זה כמה משחת
איש מרעהו ראו מה תארו חשך משאר בני אדם כי עמים יחשבו
כי צורת היהודי משונה מכל הצורות וגם יש בהם שישאלו היש ליהודי
15 פה או עין וכן הוא בארץ פרס (אבן עזרא): וכן יזה גוים רבים
כן הוא מלך המשיח יבדר גוים רבים עליו בעבור זה עליו יקפצו יסגרו
פיהם מרוב תמיהא אשר ראו בו כל ה׳ כך הצלחה וכבוד מה׳. כי אשר
לא סופר להם מעולם לא עלתה זה על דעתם של אומות שיבא
משיחנו כי הם אמרו שכבר בא ואבד זכרם וסברם ואשר לא שמעו
כפל הלשון לחזק:

liii. 1 ומי האמין לשמועתינו כן יאמרו איש לרעהו אלו היינו שומעין

מפי אחרים מה שאנו רואים עכשיו לא היינו מאמינים. וזרוע ה׳
בגדולה והוד על מי נגלתה וכי היה ראויה להיות נגלה זרוע ה׳ על
אומה שפלה כאומה זו הישראלית. ויהיה פירושו דרך בזיון כלומר מי
2 היה שנגלתה עליו זרוע ה׳: ויעל כיונק לפניו לפני בא לו גדולה שפל
היה כלומר שמו של משיח לא היה ניכר בעולם ועלה מאיליו כיונק
מיניקת האילנות. וכשרש יעלה מארץ ציה שיהיה פלא כן היה פלא
שהעלה ישראל מגלות. לא תאר לו לא היה לו מתחלה תאר הוד
הדר. ונראהו וכשראינו מתחלה היה באין מראה ואיך חמד אותו
הק׳ב׳ה עכשיו או אמר ונחמדהו לא היינו חומדים אותו אלא מתעבים
3 אותו: נבזה היה בעינינו וחדל מאישים פחות שבני אדם היה או פירש
חדל הוא מאישים שלא היו מתחברים עמו. איש מכאובות כל ימיו
היה בדאגה ומכאב לב בגלות שלא יבאו האומות פתאום עליהם ויכה
אותם. וידוע חולי כי ידוע ורגיל היה לעבור עליהם עול הגלות יאמר
לשון יחוד על שם משיח שמלך עליהם וע״כ קרא משיח ג״כ נבזה על
שם ישראל שהיו בזוים. וידוע י״א לשון שבר. וכמסתיר פנים ממנו
שלא היינו רוצים להביט בו מרוב מיאוסו שהיו מואסים אותנו. ולא
4 חשבנוהו לישראל לכלום: אכן חליינו הוא נשא אכן לשון אבל.
אבל עתה אנו רואי׳ שלא מחמת שפלותנו בא לו אלא מיוסר היה
ביסורים להיות כל ישראל מתכפרין ביסוריו כמו אצל מיכה הנביא
שאותו דם שיצא ממנו היתה כפרה על כל ישראל. חולי שהיה ראוי
לבא עלינו הוא סובל ואמר זה כאשר ימות משיח בן יוסף בין השערים
ויהיה פלא בעיני הבריות למה יהיה עונשו כל כך מה חטאתו ומה
פשעו אלא סובל הוא יסורין של ישראל וזהו מכה אלהים וי״א שאמ׳
זה על המשיח שהוא עכשיו מוכה ביסורין בעולם הבא כדאיתא
בגמרא וסובל יסורין של ישראל. ואנחנו חשבנוהו אנו היו סבורין
5 שהוא שנאוי למקום וישראל אומרים זה: והוא לא היה כן אלא מחולל

היה מפשענו ומדוכא בעונותינו. מוסר שלומנו עליו באו עליו יסורי
השלום שיהיה אח״כ לנו כי הוא היה מיוסר כדי שיהיה שלום עלינו:
6 כצאן תעינו ר״ל כצאן מבלי רועה עד שלא בא מלך המשיח. הפגיע
7 בו נעתר על ידו ונתרצה על עון כלנו שלא החריב אותנו: נגש הוא
בנוגשים ודוחקים. והוא נענה באונאת דברים. ולא היה פותח פיו סובל
היה ושותק כמו השה אשר לטבח יובל וכרחל אשר לפני גוזזה
8 נאלמה ולא יפתח פיו מוסב על שה לטבח יובל: ומעוצר וממשפט
לקח שנלקח מן העוצר שהיה עצור בידם ממשפט יסורין. ואת דורו
מי ישוחח מי היה מדבר שהיה דורו כל כך בגדולה. ישוחח ענין דבור.
כי נגזר מתחלה היה נגזר ונגלה מארץ החיים והיא ארץ ישראל.
9 אשר מפשע עמי בא הנגע הזה למשיח: ויתן את רשעים קברו
מסר את עצמו להקבר ככל אשר יגזרו עליו הרשעים שהיו קונסין על
ישראל ההריגה. את הרשעים לדעת הרשעים נתרצה לקבור. ואת עשיר
במותיו לדעת המושל מוסר עצמו בכל מיני מות. והוא לא חמס עשה
ולא מרמה בפיו ולמה יהיה כן שיענשוהו על לא חמס בכפו אלא
הב״ה מנסה אותו ואמר זה על ישראל שהן עכשיו בגלות וי״א שאמר
זה על מלך המשיח ואמר ויתן את רשעים קברו את כמו עם ר״ל
כמות זה הרשע כן מות המלך המשיח כאלו עם רשע קברו. וכן את
עשיר שהוא מאסף ממונו מגזילה כן מותו והוא על לא חמס עשה:
10 אם תשים אשם נפשו וגו׳ אמר הק׳ב׳ה אראה אם תהא נפשו נמסרת
בקדושתו להשיבה לי אשם על כל אשר מעל אגמל לו גמולו ויראה
זרע בעולם הזה ויאריך ימים בעולם הבא. אשם זה לשון כופר שנותן
אדם למי שחטא לו וחפץ ה׳ בידו סרס המקרא וחפץ בידו ה׳ יצלח:
11 מעמל נפשו היה אוכל ושובע ולא היה גוזל וחומס. בדעתו יצדיק
צדיק יהיה שופט מלך המשיח משפט אמת לכל הבאים לדון לפניו.
עבדי לרבים שר לרבים יהיה ואמר עבד ע״ד שאמר בגמרא שררה

אני נותן לך עבודות אני נותן לך. ועונותם הוא יסבול כדרך כל
12 הצדיקים שנאמר אתה ובניך תשאו עון המקדש: אחלק לו ברבים
נחלה וגורל ברבים עם האבות הראשונים בחלק בג״ע. ואת עצומים
החזקים והן האבות. יחלק הוא השלל לעולם הבא ואמר שלל ד״מ.
וזה יהיה לו תחת אשר הערה למות נפשו גמול שמסר עצמו למיתה.
ואת פושעים נמנה סבל יסורין כאלו חטא ופשע והוא בשביל אחרים
נשא חטא הרבים. ולפשעים יפגיע ע״י יסורין שבאת ע״י טובה
לעולם ור״ש״י פי׳ פרשה זו על הצדיקים שהן בגלות וסובלין הצרות
והיסורין:

XLIV. R. SH'LOMOH DE MARINI.

הנה ראוי שיסמוך כאן אחר שדבר מאסיפת ישראל אל עיר הקדש נבואות רני עקרה וגו׳ כי רבים בני שוממה וגו׳ הרחיבי מקום אהלך וגו׳ אמנם נראה שהפסיק בנבואה זו בנתים לפי שאמר סורו סורו צאו משם וגו׳ שמדבר עם האומות הנשארות בעול אחר גאולתם של ישראל ויביאו׳ מנחה לה׳ יראו גודל׳ והרמת מעלת׳ ויתמהו גם בעיניהם יפלא הפלא ופלא ויתעוררו במח[ש]בתם לדעת איך נהיה הדבר הגדול הזה בעולם להשתנות עם א׳ פתע פתאום מן הקצה אל הקצה לכן ספרה הנבואה מה שיעלה על דעתם לדבר הענין זה ואיך לפי דרכם יחשבו להסביר שתי החלוקות היינו לשפלותם ולמעלתם ושיכירו טעותם עד שירדו לסוף האמת ויודו אותה ויצדיקו דינו ית׳ בכל אשר עשה ומה שישיב ה׳ על זה בסוף דבריהם הכל כמו שיתבאר וראשונה ראה להציע באלו הג׳ כתובים ולבאר היטב צורת זה השלמות והאושר האחרון שישיגו ישראל אשר עליו ירוממו רבים ואמר הנה ישכיל עבדי וגו׳. וצריך שנדע כי נבואה זו מדברת על עם ישראל ועל המלך המשיח וגם רומזת על איזה צדיק מהם אשר היה הוא אות ומופת על מה שאירע לאומה בכלל ושלשתם נקראו בשם עבדי׳ כ״ש משה עבדי מת כאשר הלך ישעיהו עבדי וזולתם וכתיב וישראל כי עבדי אתה ועל המלך המשיח ג״כ אמר הן עבדי אתמך בו וגו׳ ובהיות הענין כל אחד מאלו מיוחד בפני עצמו ובזמנו על כן נאמרה נבואה זו בלשון יחיד להיותה רומזת על כל מי שנקרא עבדי ואין עוד בכתוב זולתי שלשת אלו ר״ל הצדיק הפרטי והעם בכלל והמלך משיח ה׳

אשר ימלוך עליהם אמנם כבר הטיל בה מלה תורה על הרבים באמרו
מפשע עמי נגע למו להורות על העם שהם רבים ובזה נבא לביאור
הכתובים :

lii. 13 הנה ישכיל עבדי וגו׳ ונשא וגבה מאד בג׳ מלות אלו כלל כל מה
שיוכל הפה לדבר והלב לצייר בענין השלמות והאושר האחרון והנה
רבותינו הקדושים גילו את אזננו בהם באמרם ירום מאברהם שכתוב
בו הרימותי ידי אל ה׳ אל עליון ונשא ממשה שכתוב בו כי תאמר
אלי שאהו בחקיך וגבה ממ״ה שנאמ׳ וגביהם וגובה להם וזה כי
השלמות האמיתי הוא בהשלים עצמו תחלה כל מה שאפשר בעבודת
ה׳ יראתו ואהבתו וא״ח״כ להשלים ולהשפיע לזולתו כמו שהוא ית׳
עושה ובזה ימצא חן בעיני אלקים ואדם וישיג האושר האחרון ותכלית
העונג שהוא הדבקו׳ בו ית׳ כפי האפשר וליהנות מזיו שכינתו ולאור
באור פניו ובזה נכלל כל הטוב והנה אברהם היה האיש הראשון אשר
השתדל להשלים עצמו בעבודת ה׳ למדרגה העליונה מהיראה ואהבה
אליו ית׳ מכל האדם עד שלא מנע ממנו את בנו יחידו ומשה
השלים לזולתו יותר מכל האדם כמו שאמרו משה זכה וזיכה את
הרבים זכות הרבים תלוי בו כי על ידו נתנה התורה האלקית ולמדה
לישראל וכל מה שנשיג וישיגו חכמי הדורות נמשך ממנו ומלאכי השרת
הם הדבקים באדון הכל ועומדים לפניו נהנים מאור שכינתו יותר
מכל הנבראים להיותם קדושים נבדלים מחומר והנה זה המלך וזה
העם בזמן ההוא יעלו מעלה יותר עליונה משלשתם וז״ש מאד כי
אברהם בזמנו עדיין לא נתנה תורה אבל הוא עשה כן בטוב בחירתו
ויושר מידותיו והסכימה דעתו לרעת העליונה אך גדול המצווה ועושה
בהגיע אל המדרגה ההיא אחר שנתנה תורה ומשה לא נתפשט לימודו
אל שאר האומות זולתי לישראל ואז ישובו כל האומות לדעת את ה׳
ויהיה הטוב כללי וזה ע״י ישראל כ״ש והלכו גוים לאורך ומלאכי

השרת הם דבקים בה׳ בתורת חסד מאת ה׳ שעל זה האופן בראם
וישראל אז ישיגוהו בזכות מעשיהם וגם בעוד היותם בגוף ונפש
כדכתיב מלך ביופיו תחזנה עיניך ואמר כי עין בעין יראו בשוב ה׳
14 ציון: ידוע כי כל ענייני ישראל והצלחתם הראשונה מאז היו לעם
לא היה בדרך טבע העולם אלא ע״י נסים ונפלאות היו נוצחים
ומתגברים וכן היה שפלותם אחר שחטאו ונענשו ירבו עד המדרגה
התחתונה ואירע להם מה שלא אירע לשום אומה בעולם ולזרות
עניינם ישתומם ויתפלא כל משגיח בהם כדאיתא באיכה רבתי ג׳
נתנבאו בלשון איכה משה ישעיה וירמיה משה אמר איכה אשא לבדי
וגו׳ ישעיה אמר איכה היתה לזונה וגו׳ ירמיה איכה ישבה בדד משל
למטרונה שהיו לה ג׳ שושבינין א׳ ראה אותה בשלותה וכו׳ כך משה
ראה את ישראל בכבודם ובשלותם ואמר איכה אשא לבדי וגו׳ ישעיה
ראה אותם בפחזותם ואמר איכה היתה לזונה ירמיה ראה אותם
בנוולתם ואמר איכה ישבה בדד הנה שהנביאים עצמם היו מתמיהים
מענייניהם ואומרים איכה היתה הדבר וכ״ש האומות זש״א כאשר
שממו עליך רבים מכל מה שאירע לך לשעבר מן ההצלחות כן משחת
מאיש מראהו ותארו מבני אדם כי הגיע קלקול זאת האומה עד הקצה
האחרון כי כפי מעלתה וגדולתה כן תגדל שפלותה כשהסתיר ה׳
פניו ממנה וכמו כן יש בו לתמוה עליה בזמן שתשוב לאיתנה ותעלה
15 למדרגה יותר עליונה מבראשונה: וכן יזה גוים רבים . . . התבוננו
אפשר ירמוז על הגוים הרחוקים עד אפסי ארץ אשר לא שמעו
שמעם:

liii. 1 ועל הגוים אשר הם בארצם וראו דברי הנבואות והכתובים אמר
רמז על מה שהיו מוציאים דברי הנבואות לעניינים אחרים בדו מלבם
ואז יאמרו מי הוא זה שהיה מאמין לשמועה רחוקה כזו וזרוע ה׳
האמור למעלה חשף ה׳ את זרוע קדשו על מי נגלתה כי לא היינו

מציירים דבר זה כזה וזה מן הטעמים שיאמרו בכתובים הנמשכים :
2 ביאר עד כמה יפליגו אלו האומות לספר בגנות ושפלות זה העם באמור
שלא מצאו לו שורש וענף אשר יצלח אלא הוא דל ומדולדל חסר מכל
טוב היאמן כי יסופר שהעם אשר בחר ה׳ לו יהיה משולל ונעדר מכל
טובות העולם והוא גולה ומטולטל בארצות הזרים נודד ללחם איה
בחרפה ובבושת פנים כאשר היה שמיום שגלינו מארצנו נחלתנו
נהפכה לזרים ומימינו בכסף שתינו כי מתחלה לנו היה המים ובעבור
ישראל היו הגשמים יורדים מן השמים ובארץ ישראל והתמצית לשאר
ארצות ועתה היה להפך והשפחה תירש גברתה ואוי לבנים שגלו מעל
שלחן אביהם לאכול לחם דמעה ולשתות מי ראש ובזה הם טוענים
תמיד נגדנו לאמר אם האמת אתכם ולא אתנו למה יעזוב אתכם זה
כמה שנים בידנו להיותנו מושלים בכם הקצור קצרה ידו להושיע
ולקרב אתכם אלא שמאס בכם ולולי שאנחנו מקריבים אתכם בתת
לכם חניית קרקע לא היה לכם שום שארית והייתם מתים ברעב
ובחוסר כל ז״ש ויעל כיונק לפניו כל גדולו כיונק לבד אשר אין לו
שורש נטוע בארץ אלא יונק ממקום אחר והוא ארץ העמים ולא עוד
אלא וכשורש מארץ ציה כאלו יונק משורש רע ומר שורש פורה
ראש ולענה וזה רמז על חסרונו ופחיתות מדותיו כפי מחשבתם הוא
אומרם לא תאר לו ולא הדר היינו לא שלמות הנפש ולא שלמות
הגוף לא מעלת המדות ולא חכמה לא עושר וכבוד לא מלכות ולא
ממשלה ונראהו ולא מצאנו בו דבר למראה עינינו ואיך א״כ היה
3 אפשר שנחמדהו כי אין האדם דן אלא לפי ראות עיניו: עוד ראינו
שהיה עם בזוי ושפל מבלי היות לו גבורת אנשים ואומץ הלב להתגבר
על מעיקיו כפי הצורך הלא לבו כלב אשה מצירה ירד וחרד מכל
דבר ורדף אותם קול עלה נדף א׳ ממנו ירדוף אלף ושנים יניסו רבבה
גם כל א׳ מהם איש מכאובות וידוע חולי היה קשה יום וקשה מזל

עלול לכל מקרה וכל מחלה וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנוהו
יר׳ ואח׳ היותו גרוע כ״כ ושהיינו רואים בו כל אלו החסרונות ועוד
בראותנו כי הסתיר ה׳ פניו ממנו ולא נעשו לו נסים ונפלאות כמו בימי
הראשונים אמרנו כי הי׳ נבזה ולא חשבנוהו כי הנה בגלות בבל עם
היותו שם עם עני ודל כבר הוצרכו מלכי בבל ע׳כ׳פ להודות לישראל
בעבור הנסים שנעשו שם לחנניה משאל ועזריה ולדניאל וכן בגלות
מדי הודו האומות לישראל ע״י מרדכי ואסתר וגם ביון ע״י החשמונאים
אבל בזה הגלות לא ראו בו נס מפורסם. או אפשר שיהיה כנוי ממנו
חוזר אל האומות עצמם והם אומרים כי על כן טעו טעות גדול בזה
לפי שהאמת נסתרה מהם ומעולם לא הגיע להם דבר ה׳ ולא ראו
אור תורה אלא כאשר ימשש העור באפלה: יר׳ אכן לא היה הדבר 4
כמו שחשבנוהו כי חליינו הוא נשא כי אנחנו היינו החולים בעצם
וראשונה מכל זה וכל העונשים ההם לנו היו ראוים כי הם חטאו
במקרה ואנחנו חטאנו בעצם הואיל והיה להם תורת אמת ואנחנו
היינו הרחוקים ממנה והנה ענין זה ביארו ר׳ז׳ל במדרש שיר השירים
על פסוק אל תראוני שחרחורת והוא נשא החולי וקבל עונש עונו
וזה מטעם הכתוב שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה
על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם יען שכבר נתבאר היות
ישראל באומות כמו הלב באברים בתוך הגוף כי כמו שהלב בהיותו
יותר שוה המזג ויותר זך מכל שאר האברים על כן דבקה בו הנפש
החיה כן עם ישראל מצד שרשו ועצמותו ידבק בו הענין האלהי ולכן
יקרה לישראל עם האומות מה שיקרה ללב עם שאר האברים וזה כי
כמו לזכוך הרגשתו מפני זכות דמו ורוב רוחו הוא מרגיש בפתע
פתאום מה שיפגעהו מכל דאגה ויגון ופחד ונטירה ושנאה ואהבה
ושנוי העתים ושנוי המאכלים וחלוף התנועות והשינה והקיצה (בועלים
או?) והוא נקל להתפעל משאר האברים תחלה אפי׳ כחוט השערה ולכן

הוא רב חולים מכלם אפס כי הוא מתאמץ רב כח לרחות מעליו מהר
מה שיפגעהו מה שאין כן בשאר האברים כי כבר אפשר שיתעכב
בהם החולי זמן מה ולזה היה הלב ג״כ רב בריאות משאר האברים
זה בעצמו יקרה לעם ישראל בין האומות להיות השכינה אצלם כערך
הנפש החיה אצל הלב כי זה מרכבה לזה וכמו שהבריאות הלב הכרחי
כדי שתחל על ידו הנפש החיה בגוף כן העם הזה צריך לבריאות
השלמות כדי שיחול על ידו השכינה בעולם ולכן מצד זכותו ובריאות
השלמות הנמצא בו ישיגוהו חולאים [ו]עונשים וזהו סבת היותו תמיד
בעונשים תמידים ויסורין רבים וגליות והוא הסבה ג״כ אשר יפקוד
עליו עונותיו מבלי איחור ועכוב למען לא יתחזק עליו חליו עד מלוי
סאתו הגורם לאבדון הגמור זהו רק אתכם ידעתי כי לעוצם מדרגת
שלמותם אשׁר בו הם ידועים ממנו ית׳ היא הסבה שבמעט שיחטאו
יענשו כי לא תשרה השכינה בהם אם לא יהיו נקיים מכל חטא ולזה
ירגישו בענשו במהרה וזהו סבת היותו רבי החלאים והעונשים והוא
הסבה אשר בה יתוקנו ויזדככו מהרה להיות החטא בלתי מתעכב בם
עד שיתחזק כמו באומות שעליהם נאמ׳ כי לא שלם עון האמרי עד
הנה והנ׳ זה הענין יתגלה אז לאומות ויודו בפיהם ויאמרו אכן
חליינו הוא נשא כי אנחנו היינו החולים באמת ולא היינו מרגישים
והוא לזכות עצמותו היה מרגיש בנקל ובכן היה החולי ברחה מעליו
והיה מוכן לקבל הרפואה ועוד מלבד מה שנגזר עליו מכה חלושה
למרק החטא אנחנו הכבדנו עליו ידינו והוספנו מכאוב למכאובו
ומכאובנו הוא סבלם וזהו תרעומת המשורר באמרו כי אתה אשר
הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו וה׳ ית׳ העיר על זה דכתיב כי
אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה ומלת הוא סבלם נסתרת בקריאה
לרמוז אל מה שכתוב עמו אנכי בצרה וכתיב בכל צרתם לו צר כאלו
כ״י הוא ית׳ מרגיש בצרת עמו וסובל ואנחנו חשבנוהו נגוע בלתי

מקבל רפואה והנה חליו היה סבת רפואתו מוכה אלקים ומעונה ולא כן
היה כי אנחנו היינו המכים אותו בידים מכת אכזרי והנה עד כאן סדרו
דבריהם ממה שחשבוהו בכתוב הראשון משפלות זה העם ודלותו: ואמנם 5
על מה שדבקו מפחיתות מדותיו בכתוב השני שאמרה נבזה וחדל
אישים הנה בהתודע להם האמת יאמרו והוא מחולל... הכונה כי כל
חסרון זה העם וחטאתו אשר נשתקע בו היה מצד רשעת הגוים אשר
נתערב בתוכם והמה היה להם למוקש ומאז שהיה לעם בארץ מצרים
נטמא בגילולי מצרים ובבואם אל ארץ כנען נמשכו אחרי דרכי האמורי
ואשר הותירו מהם היו לשכים בעיניהם ולצנינים בצדיהם והם הסיתום
לעבוד את אליליהם וגם אחר שגלו מארצם ויתערבו בגוים למדו
מעשיהם כי אלו לא סרו ימין ושמאל מדברי התורה לא היו יכולים
כ״כ לבזותם כדכתיב ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובנתכם לעיני
העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון
הגוי הגדול הזה וזה הענין נרמז במה שכתוב אל תראוני שאני
שחרחרת... נטרתי ז״ש והוא מחולל מפשענו ועל מה שבזוהו מבלי
היות לו אומץ הלב וגבורת אנשים ידעו אז כי כן היה נגזר עליו כ״ש
והבאתי מרך בלבבם בארצות אויביהם וכתיב איכה ירדף... מכרם
ושפלות ישראל גרם ממשלתם להיות כשזה קם זה נופל כדכתיב
והיה כאשר תריד וגו׳ וכל זה יובן ממה שאמרה מוסר שלומינו עליו
ובחבורתו נרפא לנו: אמר כי אז יהיו תמהים על עצמם איך לא היו 6
מרגישים בטעותם וזה כי אם היו כל האומות שבעולם שומרים דת
אחד לבד וישראל דת אחרת והמה בשלוה וישראל בצער ובשפלות
אז היה מקום לטעות ולומר שהאמת אתם ושישראל טועים אך בהיות׳
האומות ודתיהם חולקות זו על זו כל אחת מכחש׳ לחברתה ועם כל זהיש
לכלם ממשלה ושלטנות בעולם וא״כ לא הם ולא מלכותם מופת וראיה
על אמתת דתם ואין חסרון והעדר המלכות שבישראל טענה לומר שלא

תמצא בהם הדת האמיתית וכ״ש שכל האומות מודים בדת ישראל
היותה אלקית אלא שבקשו לערער עליה דברים אשר לא כן ועל זה
יאמרו כלנו כצאן תעינו והראיה כי איש לדרכו פנינו ולא היינו
מסכימים לדעת אחד ודת אחת אלא היינו מכחישים זו לזו אך אמנם
מה שהיינו אנחנו בשלום וישראל בצער זה היה כי ה׳ הפגיע בו את
עון כלנו. וביאור זה כי הן אמת כי כשגלו ישראל מעל אדמתם על
עונותם היה אך מה שהתמיד כ״כ מניעת השפע האלקי וקלקול העולם
זהו בשביל הע״ע ובלי ספק אם היו כל האומות עתה קוראים בשם
ה׳ לעבדו שכם א׳ היה העולם מתוקן אבל בהיות שמו מחולל בין
הגוים יגיע מזה צער ונזק לישראל בהיותם בגלות וזה הענין רמזוהו
רבותינו ז״ל בהגדת ברכות פ׳ א׳ תנא משמיה דר׳ מאיר בשעה
שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחין עטרותיהם בראשיהם
ומשתחוים לחמה מיד כועס הק״בה ושמו סימן לזה כי באותו רגע
ישתנה אדמימות התרנגול וכו׳ ופירש שם המפרש כי הכוונה לרמוז
שבאותו רגע קטן שהק״בה כועס ימשך לקות בעולם השפל ומגיע
ממנו עצבון גדול אפי׳ לבעלי חיים אך אמנם עקר הצער הגדול הזה
7 מגיע לישראל בפרט והם המתפעלים ממנו: גם בעבור טעותנו זה
היה הוא נגש ונלחץ מכלנו והיינו מרחיקים אותו כי אין שנא׳ כשנאת
הדת וחרפה היה לוקח כל הנקרא בשם עבדי והיינו מייסרים אותו
בייסורים קשים על שלא היה מתרצה להודות לדברינו ואפילו הדבור
היינו מונעים ממנו ולא יפתח פיו כלל לברר ולהוכיח עקרי דתו
והשלכנו אמת ארצה ועשתה והצליחה הדת המזויפת עד כי כשה לטבח
יובל כל הבא לחלוק עליה ועל דבר זה היו נהרגים ונחרפים למאות
ולאלפים כדי לעמוד באמונתם גם היינו מעלילים עליו עלילות ברשע
כדי לבוז את ממונו כרחל לפני גוזזיה נאלמה ולא יפתח פיו כי לא
8 יוכל לדון עם שתקיף ממנו: גם היו טענותינו נגדו בהיות שראינו זה

העם כי מעוצר וממשפט לוקח היינו כי בימים הראשונים היה נקרא
עם ה׳ והיתה ההשגחה האלקית דבקה בו תמיד ומרוב האהבה צוה
שיעלה לראות את פניו ג׳ פעמים בשנה להיות נעבד לפניו כבן לפני
אביו מחבה יתירה שנודעת לו והיה כל הנוגע בו משאר האומות כנוגע
בבבת עינו וסוף היה נוטל את שלו מתחת ידו והיה לוקה בשפטים
גדולים ורעים ועתה ראינוהו חסר מכל זה כי תחת אהבתו מאס בו
והיה למרמס ולמאכל לאויביו כל החפץ להתעולל בו ואין דן דינו
למזור ונוקם את נקמתו. ואת דורו מי ישוחח ואם התמיד דורו היינו
מציאותו בעולם ולא עשה עמו כלה לגמרי מי ישוחח ומי יעשה עיקר
ממנו כי ובמ׳ נחשב הוא בעינינו וכאלו לא היה באמרנו עליו כי נגזר
מארץ חיים עד שהיינו אומרים לנפשו אין ישועתה לו באלקים אבל
שנשאר בעולם על זה הוא פן להיות לנו למשל. ומפשע עמי נגע למו
היה אומר כל אחד ממנו בבואו להוכיח את חברו כדי שלא יעשה
בהם ויענש זהו מאמרם והנה זה הפך הכתוב שאמר הכרתי גויים
9 נשמו פנותם אמרתי אך תראי אותי תקח מוסר: אפשר מלת ויתן
חוזרת אל עמי הנזכר והוא שיאמרו כי בשתים רעות היו מגנים אותו
העמים אם באמרם כי זה העם יתן את רשעים קברו ושכל א׳ מהם
קבורת רשע יקבר ואיך בשרו עליו יכאב ונפשו תלך לאבדון ואת עשיר
ג״כ חשבוהו במותיו וזה כי תאר עשיר על הרוב יבא לגנאי על מי
שבוטח בעשרו ומתגאה בו כדכתיב ועשיר יענה עזות הון עשיר קרית
עוז וזולתם והיינו לומר על זה העם שהיה להוט הרבה אחר הממון
עושה עשר ולא במשפט אלא בעושק וגזל בחצי ימיו יעזבנו ואחריתו
יהיה נבל עד שחשבוהו רע לשמים ולבריות. על לא חמס בכפיו ולא
מרמה בפיו היינו שבשמירת התורה לא היה טועה לא במעשה ולא
בעיון וסופו הוכיח על תחלתו כי הוא היה מבחר מין האדם ועתה
10 נודעה הסבה אשר בעבורו עכבו ה׳ בגלות זמן ארוך: הוא שאמרו

וה׳ חפץ . . . יצלח האמת הוא כי מעולם לא מאס ולא געל בו אבל
חפצו ורצונו היה בו וכדי לצרף אותו היה מדכאו ביסורים והחליאו
להטיב לו באחריתו וכן לר׳ז׳ל במס׳ ברכות אמר רבה כל מי שהקב׳ה
חפץ בו מדכאו ביסורין וכו׳. וה׳ חפץ דכאו החלי בלבד לא לכלותו
אלא כדי שישוב אליו ית׳ בכל לבו כי המדוכאים ביסורים הם יותר
קרובים אליו ית׳ כדכתיב ואת דכא ושפל רוח וכתיב לב נשבר ונדכה
אלהים לא תבזה והחולה שתשש כחו החמרי יגבר שכלו והו׳ עם
ה׳ וזהו שאמרו ר׳ז׳ל שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה ולזאת
התכלית היה כבר דל כחו החמרי של זה העם כדי שיכנע לבבו
ויפסק ממנו זוהמת יצרו וישאר זך ונקי כ״ש ואצרף סבור סיגיך
ואסירה כל בדיליך. אם תשים אשם נפשו היינו יקבל זה עליו באהבה
וידע כי בעבור זה שולח בגלות ולא ישמח אל גיל בעמים ולא יתערב
בהם ולא ישכח את ירושלם אבל יתפלל תמיד לשוב להסתפח בנחלת
ה׳ ולעבדו בלב שלם. יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח וכאן
נתבאר ג׳ תכליות גדולות אשר להן אנו מצפים. הראשון הגאולה הכללית
עם התחיה שישום לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם אשר מתו
בצער ומסרו עצמם על קדושת ה׳ אז יראה כל אחד את קרובו ויתענגו
כלם יחד. הב׳ הבטחון שלא ישובו עוד לגלות ויאריך ימים כ״ש כי
הנער בן מאה שנה ימות וכתיב בלע המות לנצח ומה גם לפי דעת
ר׳ז׳ל האומרים שאינם חוזרים לעפרם אבל שאחר עבור עליהם ימים
רבים יזדכך חמרם בעצם השמים וישוב להיות בלתי נפסד כמו שהאריך
הר׳א׳ה ז״ל בפירוש ברכת הלבנה. והג׳ שעל ידן של ישראל יזכו כל
שאר האומות לדעת את ה׳ ולעבדו שכם א׳ ולאורו יראו כלם אור
האמת: מעיד הכתוב כי כן היה ובפרט הצדיקים שבכל דור בישראל 11
והמומתים על קדוש ה׳ כל א׳ מהם לא היה חושש וכאילו לא ירגיש
בכל הצער הגדול הזה אלא היה מקבל בשמחה בצערו זה התכלית
העצום ומעמל נפשו יראה בדעתו ויחשוב כי כל זה לטובתו וישבע

ויתענג בזה והוא כמו שכתוב עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון
היינו כי נפש הצדיק צהלה ושמחה גם בעודה בכובד הצרות והתלאות
וזה בהיותה מצפה ומיחלת ליום אחרון יום שיותן לה גמולה הטוב
והתענג על ה׳ ומזה תשבע ותנוח דעתה הן בעודה באלו החיים עם הגוף
וכן זה העם מעמל נפשו ישבע בהיותו מצפה ומיחל יום הישועה
יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונותם הוא יסבול היינו כי הוא לקח ראיה
ממה שיארע לצדיק בדורו שידע שהיה צדיק גמור ועבד ה׳ ועכ״ז היו כל
ימיו מכאובים ומצאוהו צרות רבות ורעות כי רובם של צדיקים כך היו
חייהם אך יתקרר דעתם בזכרם כי זה להם לתכלית טוב ושהדברים
היקרים לא יושגו אלא ע״י יסורין ודרך חיים תוכחות מוסר ועל כונה זו
אמר הכתוב מי גבר יחיה ולא יראה מות בכל יום ובכל עת גם בהיותו
חי מרוב הצרות שימלט נפשו מיד שאול כלה יר׳ מי גבר יחיה ולא
יראה מות בכל יום ובכל עת גם בהיותו חי מרוב הצרות שימלט נפשו
מיד שאול כלה זה א״א ועל דרך שאמרו שאם ימות יחיה ואם יחיה
ימות וא״כ במקרה הצדיק גם הוא יקרהו דכתיב במופת הייתי לרבים
ומזה ידע שלא יגיע לזה התכלית הגדול אלא בסבלו תחלה עול גלות
12 ארוך. ועונותם הוא יסבול כמו שסובל הצדיק עון דורו: יען אשר סבל
כל זה לכן אחלק לו הטוב ההוא ברבים שירבו צבאיו מבניו שיחיו
ויקומו ובכל האומות שישארו בעולם ייראו גוים מצדקו ואת עצומים
יחלק שלל בעלותו למעלה ממדרגת האדם כ״ש ר׳ז׳ל עתידים צדיקים
שיאמרו מ״ה לפניהם שירה כי החולק שלל הוא לוקח מה שלא היה לו
מתחלה וכל זה תחת אשר הערה למות נפשו ומסר עצמו להריגה לקדש
ש״ש הדין נותן שיקנה חיים יותר מעולים והוא חטא רבים נשא ולפושעים
יפגיע בהתפללו תמיד שיתוקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו
בשם ה׳ לעבדו בלב שלם זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו
והוא יקבל שכר כנגד כולם :

XLV. R. YIZḤAQ LOPEZ.

אמר הנוצרי, הלא הגדלת על כל שמך אמרתך באמרך שבידנו מאזני מרמה והמה התעונו ולכן לא ירד דעתנו להשיג הנעלמים ואתם החרשים והאלמים ותגששו כעורים וסוף דברי הנה זאת חקרנוה כן היא שכל פה לנו יודה שכל דבריך המה זבובי מות יבאישו ואתנו שמן רוקח יביע על דבר אשר דבר המלך ודתו מגיע ואפי׳ הרפאים ירגישו ואשר בתי חומר שוכנים כי יעירו עליהם חברים יקיצו ויאמרו אבל לא אשמים אנחנו כי [אם] כנים בהיותנו מאמינים בי״ש״ו משיחנו. ועתה אביא לך ראיות מנבואת ישעיה היאך בא וקבל יסורים גדולים וא׳ח׳כ מת לפדיון ברואיו אשר היו בגהינם והצילם מידי השטן המפגיע בהם ואם תרצה להודות על האמת לא תוכל להשיב על הראיות שאביא לך וכך אומר הנבואה:

הנה ישכיל . . . מאד על מי נאמר זה כי אם על ישו ועוד שאמרו חכמיכם על זה הפסוק ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת וא׳ע׳פ׳י שהם פירשוהו על מלך המשיח איך אפשר ליישב הפסוק על בן אדם שירום ממשה שאמר עליו הפסוק ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ועוד שיגבה ממלאכי השרת שאין למעלה ממדרגת מציאותם כי הם האלקות לכן לא תוכלו לישב הפסוק אלא על משיחנו שהיה אל ואדם: כאשר שממו . . . מבני אדם שר״ל שא׳ע׳פי שהיתה גדולתו כ״כ רבה שממו עליה רבים ע״כ היה משחת מאיש מראהו כלומר שנשחת מראה הבשר והתואר מהייסורין והמיתה כאשר צלבוהו:

כן יזה . . . התבוננו שר״ל שיזה וימשול על גוים רבים והמלכים יקפצו
פיהם בראותם נפלאותיו:

liii. 1, 2, 3 מי האמין לשמועתנו וגו׳ כמשמעו: ויעל . . . ונחמדהו: נבזה . . .
ולא חשבנוהו ר״ל שהיה איש מכאובות על רוב הייסורים שנתתם לו
4 ובזיתם אותו: אכן . . . ומעונה כלומר אלהים היה מוכה ומעונה
5 לסבול צרותינו: והוא מחולל . . . נרפא לנו ר״ל שבמתתו נרפא לנו
6 שנתכפר העון הכללי שעליו היו כל היצורים נמסרים לגהינם: כולנו
כצאן . . . עון כלנו ר״ל שקודם בואו כל בני העולם היו תועים על העון
7 שהיתה בידם ובביאתו הפגיע בו ה׳ את עון כל היצורים: נגש . . .
ולא יפתח פיו ר״ל שמאהבתו ורצונו קבל המתה בעבור פדיון נפשותינו:
8 מעצר . . . נגע למו ר״ל שנגזר מארץ חיים ובפשע עמו בא לו המיתה
9 והייסורים: ויתן . . . בפיו שר״ל שבזמן שצלבוהו שתלו אז עמו שני
10, 11 רשעים והוא ביניהם: וה׳ חפץ . . . יצלח: מעמל . . . יסבול לבטל
12 עונש הנשמות שבא להם על עון אדם הראשון: לכן . . . יפגיע. ועתה
פקח עיניך וראה שכל הפרשה הזה ניבא הנביא על ישו משיחנו ולא
תוכל להפוכה:

אמר היהודי. צור כל העולמים למה לנצח תייסרנו תענישנו לאורך ימים שלא נשאר לנו קימה לפני העמים גלה נא כבודך עלינו וידעו כל הגוים כי אתה אל האלקים ויבושו בושת המתהללים באלילים כמוך וחבריך התועים באמורך שפרשת הנה ישכיל עבדי נאמר על ישו משיחכם הלא דעתך זה כולל כפי המושכל בטולים הרבה שמבטלים מחשבותיך: וביען שפסוקי הפרשה הזאת אתם מחזקים דבריכם לתפוש אותנו יותר מכל שאר המקומות אל תאשימני אם אאריך בו כדי שתבין שכל מה שאתם אמרים דברי הבל המה ורוח עובר שאין בו ממש ולא יסבול דברי הנביא הפירוש שאתם אמרים מכמה פנים ולא נאמר ח״ו על ישו. ור׳ז׳ל אמרו על הפרשה הזאת שני פירושים יש

מהם שפירשוה על משיח צדקנו וכך אמר י'ב'ע ואחריו נמשכו הרבה
מרבותינו במדרשים רבים וג"כ הר'מ'ב'ן פירש זה הנבואה אבל הר"י
קמחי ובנו ר'ד'ק ור'ש'י פירשו אותה על ישראל ויש צדדין לכאן ולכאן
ומתוך הנבואה נראה שהיה על ישראל דברי הנביא שהש'י'ת קראו
עבדי כנז' בכמה מקומות מזה הנביא וג"כ הפרשיות שלפניה ושאחריה
יוכיחו שעל ישראל היא הואיל שלפניה ניבא על קבוץ גליות ישראל
ואמר כי לא בחפזון תצאו וגו' כי הולך לפניהם ה' וגו' מאסיפכם
קדוש ישראל ואחריה רני עקרה לא ילדה וגו' וכל שאר הפרשה שהיא
ייעודים טובים בקבוץ גליותנו ולכן הפרשה שבבנתים צריך ג"כ
לפרשה על ישראל וכן נכון יען שג"כ אותם שפרשוה על משיח כי'ב'ע
אמרו שמקצתה על משיח ומקצתה על ישראל וכן דעת ר'ז'ל יען שיש
קושיות רבות לפרשה באופן אחר. ויותר מהמה תמצא לפרשו על
ישו שלא תוכל לעשותו מכמה פנים ואלו הם: הפן הא' שאמר הנביא
הנה ישכיל עבדי ואיך יאמר על האלק הנה ישכיל שאם ר"ל שישכיל
וידע הנה הוא הידיעה ומעולם ועד עולם ידע במה שהוא אלק ואיך
ייעד לו הנביא הנה ישכיל דנראה שעתה הוא נעדר ההשכלה ויבא
זמן שישכיל. וא"ת שישכיל לשון הצלחה כמו ויהי דוד לכל דרכיו
משכיל מה היתה הצלחתו גופי או נפשי כי מצליח ובלתי מצליח לא
יצדקו מלבד שנראה שלא הצליח ויגיד עליו סופו: הב' היאך תוכל
לומר עליו ישכיל עבדי ואיך יתכן שיקרא אלק העולה לעצם מעצמיו
והוא עצמו והלא עבד ואדון מתחלפים חוקי ההקבלה ואתם אומרים
שהם ג' בפירסונם ואלק אחד בסוסטאנסיאה פוטינסיאה
איאביטו ר"ל בעצם ביכולת ובקנין ואיך תקרא למ'מ'ה עבד.
ולא תוכל לומר שקראו עבד בבחינת האנשות יען שלא יתכן באנשות
ישכיל ירום ונשא וגבה אלא באלקות כפי דעתכם וכן פירש הר'א'ב'ע
שלא יתכן שיאמר על הגוף ישכיל כי הגוף לא ישכיל אפילו כשהוא

חי ואם כן ההשכלה היא בנפש והנפש היא האלק. וא״ת שכל זמן שהיה בצורת אדם קראו עבד ושאחר מיתתו נעשה אלק ומלך הרי נתקים בו מה שאמר שלמה תחת ג׳ רגזה ארץ וגו׳ תחת עבד כי ימלוך. ועוד שהמיתה בו שינוי ומקרה והנביא אמר כי אני ה׳ לא שניתי והנה בזה סתרת דבריך: הג׳ איך יתישב עליו ירום ונשא וגבה שידוע שכלם פועל עתיד הודיעיני אמתי היה הרוממות הזה אם היה במדרגת האנושות בדברים הגופיים או באלקות אם תאמר באנושות לא אמרת כלום שלא היה בו שום מעלה או רוממות ולא נתקים בו ירום ונשא וגבה שדנוהו למיתה כשאר הפחותים אלא שפלות ומות כנז׳ מהנביא ואם על האלקות אמר הרי הוא מאמר בטל ומה היה מבשר לו הנביא והלא האלקות רם ונשא הוא במה שהוא אלק שכן אמר הנביא כה אמר ה׳ רם ונשא שוכן עד וגו׳ ואיך ינבא עליו שיבא זמן שירום ונשא וג׳ ומי ראה אלק שמתחילה היה שפל ועני וא׳ח׳כ יתנשא הלא זה דבר נגד השכל: הד׳ שאמר כאשר שממו עליך שמדבר לנוכח ואם הדבור הוא עם ישו היה לו לומר שממו עליו הרי שהנביא היה מדבר עם אותם שהנבואה נאמרה עליהם: הה׳ שאמר משחת מאיש מראהו ותוארו מבני אדם וגו׳ ובמקום אחר אמרת שהנביא אמר עליו זית רענן יפה פרי תואר וגו׳ ודוד המלך שג״כ אמר עליו יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך וכאן אתה אומר בהפך וזאת ראיה עצמה למה שכתוב לא תואר לו ולא הדר ונראהו וגו׳ נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי והמאמרים האלה כלם מורים שהיה בטבעו עכור ומעוכר שחוריי חלוש המזג ורפה ההרכבה וזה הוא לא כן שידעתי באמת שלא נמצא בשום מכתב לא בעדותכם החדשה ולא בדברי חכמיכם שהיה ישו כך מכוער אלא כתבו שהיה בחור טוב ונחמד למראה אדמוני עם יפה עינים. ועוד שוה המזג שלא היה בו כאב אפילו מכאב ראש כל ימיו עד יום

מותו ואיך תאמרו עליו איש מכאובות וידוע חולי וזה השם אינו נופל אלא במי שמותמד בחולאים. ואם תאמר זה על מיתתו הנה כל האדם כשימות זיו אנפוהי ישתנא ולא יאמר עליו מפני זה שמשחת מאיש מראהו וגו׳ שהדברים הללו יאמרו על החי והייסורים שקבל וסבל בשעת המיתה לא נקראים חולי כי אם פגיעה או מקרה שבא עליו: הו׳ שאמר אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם שזה לא תוכל לפרשו על הנפשות שבגהינם בעבור עון אדם שהוא הוציאם משם יען שצריך שנדע שנענש אדם הא׳ על אותו עון עונש נפשי ושירד לגהינם לשבת שם וזה לא אודה לך יען שלא נמצא לא בצוואתו ולא בעונשו וקללתו. ומלת מות תמות שאתם מפרשים משם על העונשׁ הנפשיי אינו כן שהרי מצינו במקומות שאמר מות תמות שלא תוכל לפרשו מיתת נפשי הלא תמצא שאמר נתן לדוד על ענין בת שבע הילד הנולד לך מות ימות ואין ספק שאין עונש הילד לגהינם וגם אבימלך אמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת ובודאי הוא לא היה גוזר על מיתת נפשי כי לא אלקים הוא וכיוצא בזה רבים ובאים בכפל לחזק הענין. וא׳ע׳פי שאודה לך שאדם נענש על חטאו עונש נפשי הנה שאר בני אדם שבאו אחריו מה עשו לשיתחייבו לגהינם כי הם לא חטאו ונפש הבן לא תשא עון האב ואם נפש אדם חטא ונפש אברהם דבקה בש׳י׳ת ושמר משפטיו כדכתיב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורתי איך המשפט האלקי יעניש שתיהם ביחד והיה כצדיק כרשע. ועוד שא׳ע׳פי שאודה לך שהעונש היה נפשי ושנמשך לזרע אדם הנה ברצות הש״ית לכפר העון הקצור קצרה ידו הב׳ב׳ת מהושיע עד שנאמר שהוצרך להתלבש בבשר ולקבל ייסורין על עצמו והלא דבר חוץ לשכל שיהיה משורת הדין שמי שחטאו נגדו יקבל הוא העונש ולא החוטא. ואם תאמר שהיה ראוי שאחד מיוחד ממין האישי יקבל העונש לכפר על כל מינו היה מן הראוי שהעונש

הזה יקבלוהו איזה נביא או חכם ולא שימית בנו ומי ראה מלך שחטאו לו עבדיו והוא הרג את בנו לכפרת חטאם. ומלבד כל הבטולין הנזכרים הדבר נמנע בעצמו שהש״י״ת שהוא כח ב׳ב׳ת יגשים את עצמו ויתלבש בשר ויעמוד בנושא בעל תכלית. ומלבד זה יש עוד בטולים אחרים שהזכיר הרב רב חסדאי ואיני רוצה להאריך בם. ועוד איך תרצו לישב עליו שהוא נשא החולי וסבל המכאוב שלא יתכן שהאלק יסבול עונש גהינם. ואם תרצו לישב זה על המות והייסורים שנתלו לו יקשה אמרו חליינו כי המות אינו קרוי חולי. ועוד קשה לישב עליו מוכה אלקים ומעונה ואם הוא אלקים איך הכהו אלקים וא״ת שר״ל שהאלקים בעצמו היה מוכה הי״לל אלקים מוכה ומעונה מאנשים ולא מוכה אלקים שנראה שאלקים הכה אלקים. ועוד וה׳ הפגיע בו את עון כלנו נמצא שהוא נפגע וה׳ המפגיע שניכר באמת שהש״י״ת האדון והוא תחתיו וכן וה׳ חפץ דכאו החלי ואתה אמר שהוא אלק ולא יתכן: הז׳ שאמר מעוצר שר״ל מלכות כמו זה יעצור בעמי וגו׳ וממשפט לוקח וזה לא יתכן עליו שלא היה לישו מעולם שולטנות כאשר הוכחתי בפרק ט״ו וג״כ לא יתיישב עליו כי נגזר מארץ חיים שר״ל כפי הפשט שנגזר מארץ ישראל הנקרא ארץ החיים והלא זה לא יתכן שידוע שבירושלים מת. ואם תרצו לפרשו על הגרוֹריאָה חיי הנ״ע שנגזר משם שהוא נקרא ארץ חיים גם זה לא יתכן שהרי אתם אומרים שהוא חיי ביום הג׳ ועלה לשמים וישב לימין ה׳ ושם הוא חי לעולמים ולכן לא יתכן לומר שנגזר מארץ חיים יען כפי דבריכם הוא תמיד בארצות החיים. ועוד קשה שתאמר שעליו נאמר מפשע עמי נגע למו שנראה שהנביא דובר עם רבים שהי״לל נגע לו כאשר זייפו מתעיכם שכתבו לו במקום למו. וא״ת שאמר בלשון רבים לרמוז על האנושות ועל האלקות הפסדת אמונתך שעיקרה הוא שלא סבל הייסורים והמיתה צד האלקות כי עם צד הבשר שאתם קוראים אוּמַנִידַאת: הח׳ שג״כ

לא יתכן עליו פסוק ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו ולא יתכן
מה שאתם אומרים שר״ל מתתו שהם רשעים של ישראל כי לפי זה
הי׳ל׳ל ויתן את רשעים מותו הואיל ולא נמצא בספוריכם שאחר מותו
הרעו לו שום דבר בקבורתו. ועוד שזה הייעוד הוא נגד מה שהוא
ישעיה ייעד על המשיח שאמר והיתה מנוחתו כבוד שאתם זייפתם
וכתבו מתעיכם והיתה קבורתו כבוד וגם ענין ואת עשיר במותיו לא
יתכן עליו: הט׳ שגם פסוק וה׳ חפץ דכאו החלי לא יתכן עליו שאם
היה אלק ורצה לקבל הייסורים ההם להציל נפשות בוראיו כדבריכם
לא יתכן לומר עליו וה׳ חפץ דכאו שנראה שהש״ית בחפצו רצה לדכאו
ומה שאין לו סיבה ידועה ייוחס אל החפץ הפשוט ולא מה שיעשה
העושה לתכלית ידוע. ועוד איך יתיישב עליו אם תשים אשם נפשו
אם הוא אלק ואיך היתה טובתו על תנאי ואיכבה שייך בו קבול שכר
הלא כל הדברים האלו שייכים באנשים ולא באלקות. ועוד שהנביא
ייעד לו שיראה זרע ויאריך ימים ולא זה ולא זה הגיע לו שמת בחצי
ימיו בן ל״ג שנים ובנים לא היה לו. ואם תאמר שזרעו הם הנמשכים
אחר דתו לא יתכן עליהם מלת זרע שלא תמצא בבל הכ״ד ספרים
שהתלמידים נקראו זרע רק בנים שנאמר ולמדתם אותם את בניכם
וכן בני הנביאים ולכן הי׳ל׳ל יראה בנים כי זרע הוא הנוצר מטיפת
זרעו של אדם ויוצא מחלציו ואיך תאמר שהיה לאלק שכבת זרע.
וא״ת שהאריכות הימים שאמר הנביא הוא על האלקות שהוא חי
לעולמים לא היה צריך שהנביא יבטיחהו על זה שהרי ידוע שהבורא
הוא ראשון והוא אחרון ושנותיו לא יתמו והוא צופה ומביט מה שהיה
ומה שיהיה ולא היה דבר חדש ולא יתכן יאריך ימים כי אם על בשר
ודם. ועוד איך יתכן עליו וחפץ ה׳ בידו יצלח שזה לא יפול אלא על
האדם שיעשה חפצו ע״י זולתו לא על מה שיעשה הוא בעצמו וג״כ
לא יתכן עליו מעמל נפשו יראה ישבע שהרי אתם אומרים שחלק

האלקות לא סבל העמל והצער כי אם חלק הבשר: הו׳ שג״כ לא
יתכן עליו לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל שאם תפרשו
לכן אחלק לו ברבים על האומות שקבלו דתו ואמונתו איך תפרש ואת
עצומים יחלק שלל שלא תמצא בשום ספר שישו עשה שום מלחמה
ולא חלק שום שלל ועל חלק האלקות לא יתיישב שה׳ יסעדו לבורא
בענין שיחלק שלל וכן ולפושעים יפגיע למי היה מתפלל בעד הפושעים
אחר שהוא עצמו הוא האלוה. וג״כ לא תוכל ליישב עליו תחת אשר
הערה למות נפשו שקבל המיתה בלי שום הכרח אלא ברצונו שכבר
בפרק הזה הוכחתי שהיה בעל כרחו נתבאר מהעשרה הפנים הנז׳
שכפי׳ הפירוש הישר והסברא הנכונה שאי אפשר לפרש הנבואה הזאת
על ישו משיחכם כאשר פירשת:

ועתה אפרש לך הפרשה הנז׳ על נכון וכאשר פירש אותה ר׳ד׳ק
ור׳ש׳י ומפרשים אחרים שהיא מדברת על ישראל בענין קבוץ גליותינו
והראיה מה שאמרתי שלפניה ולאחריה הנביא מיעד ייעודים על גאולתנו
שנאמר עורי עורי לבשי עוזך ציון וג׳ התנערי מעפר קומי שבי ירושלם מה
נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו׳ פצחו רננו יחדו חרבות ירושלם כי נחם
ה׳ עמו גאל ירושלם כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך
לפניכם ה׳ ומאספכם אלקי ישראל ומיד מתחיל הנה ישכיל עבדי ואחר
הפרשה מתחיל פעם אחרת בייעודים טובים רני עקרה לא ילדה וכל
הענין שהם ויעודים לזמן גאולתנו ואם כן הוא מבואר לכל שכל יודע
שפרשת הנה ישכיל עבדי היא על זמן גאולתנו והוא מה שיאמרו הגוים
עלינו בכלל ועל הצדיקים בפרט שראו חרפתנו ובזיונינו ועתה יראו
מעלתנו וכן התחיל הנביא:

lii. 13 הנה ישכיל עבדי שהם ישראל שכן קראם הנביא בכמה מקומות עבדי
שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב ובמקומות אחרים אין מספר (סימן מ״ד
14 ומ״ה) וכן אמר הנה ישכיל עבדי ויצליח וירום מהשפלות אשר יש בו

וכן אמר כאשר שממו עליך רבים בראות שפלותך שנשתנה מראה ותואר
15 שלכם מרוב השעבוד כן יזה שר״ל ימשול ויגדל מלכותו ויהיה כ״כ
מעלתו שהמלכים יקפצו עליו פיהם ויתמהו בראותם גדולתו ויאמרו׃
liii. 1 מי האמין לשמועתנו וגו׳ שזה העם הבזוי יעלה לכ״כ גדולה. וכן
2 אמר נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי מרוב הצרות שאתם
מבזים לנו והגיע לכ״כ בזיונינו ביניכם שהרוצה לחרף חברו ולבזותו
בזיון גדול קורא לו יהודי ומלבד זה מגרשים אותנו מארצותכם. ועוד
וכמסתר פנים ממנו שר״ל שרבים מכם מסתירים פניהם מהביט בפני
יהודי כי היה להם נחשב לעון פלילי. ואל תקשה על שאמר איש
מכאובות שנראה שמדבר על יחיד יען שתחת איש יבא פעמים רבות
על אומתנו שכן מצינו ושאול ואיש ישראל נאספו וגו׳ ואיש ישראל
נשבע במצפה וגו׳ ויחזק העם איש ישראל ורבים כזה ואמר שהיה כ״כ
4 נבזה שלא חשבנוהו׃ ואתם תאמרו אכן חליינו הוא נשא ומכאובנו
סבלם והיה דעתנו שאותם הייסורין היה להם מאת הש״ית להרע להם
ולהענישם ולכן חשבנוהו נגוע מוכה אלקים ומעונה ולא היה הדבר כן כי
מאתנו ובסבתנו היו או נטה לדרך אחר שהדברים האלה דברי ישראל
שאמרים על הצדיקים וכולם מתיישבים עליהם וכך הוא הבנת אכן
חליינו וגו׳ שהמון ישראל יאמרו על הייסורין שהיינו חייבים לסבול
5 בעונותינו שהצדיקים סבלו אותם בעבורם׃ ולכן אמרו והוא מחולל
מפשעינו וגו׳ ובחבורתו נרפא לנו שר״ל שבחבורות הצדיקים נסלח לנו׃
6 ויאמרו פושעי ישראל כלנו כצאן תעינו אחר שררות לבנו הלכנו וה׳
7 הפגיע בצדיקים את עון כלנו׃ נגש והוא נענה ולא יפתח פיו וגו׳ אלה
הצדיקים שיושבים בין האומות נגושים ומעונים והורגים בהם ומענים
אותם בגזרות ובשמדות והיו מכלים אותנו לולי רחמי שמים׃ מעוצר
וממשפט לוקח ואת דורו מי ישוחח ר״ל שכל היום עוצרים אותם האומות
במשפטים קשים. ואת דורו מי ישוחח ר״ל מי יכול לספר ולהשיח כל

התלאות והייסורין שסבלו בכל דור ודור בגלות על קדוש השם. כי נגזר
מארץ חיים רמז על כמה צדיקים שנהרגו בשמדות ונגזרו בחצי ימיהם.
מפשע עמי נגע למו ר״ל שאותם הנגעים הראויים לבא עלינו על פשעינו
9 באו על הצדיקים ולכן אמר למו לשון רבים: ויתן את רשעים קברו רמז
לאותם צדיקים שהורגים אותם כמו לרשעים המחוייבים מיתת ב״ד
ומשליכים אותם לכלבים בלי קבורה וא׳ע׳ג שאמר ויתן את רשעים קברו
שנראה שנקברים יש לומר שאינו קבר אלא כקבורת יהויקים מלך יהודה
שנאמר עליו קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ור״ל
כמו שאין קוברים לרשעים הנהרגים על ידי ב״ד אלא באשפות כך היו
האומות עושים את ההרוגים מישראל. ואת עשיר במותיו ר״ל כמו הרשע
עשיר שמת שלא עשה טוב וצדקה בחייו שבעת מותו הכל מקללים לו כך
עושים האומות לישראל אחר שיהרגום ואולי רמז בזה ג״כ שרשעי
האומות לא בלבד עושים לנו רעות בחיינו אלא ג״כ במותנו שאחרי שאנו
קוברים מתינו הולכים באישון לילה ואפלה ומוציאים אותם מקבריהם כדי
לגזול תכריכהם ולחרף גופותהם ובפרט אם המת עשיר שהם חושבים
שירד אחריו כבודו ועושרו וכל זה עושים א׳ע׳פי שאין מרמה בפיו ולא
10 חמס עשה: וה׳ חפץ דכאו החלי וגו׳ ר״ל וכל הייסורים חולאים ועגויים
הבאים לצדיקים לא באו להם אלא בחפץ ה׳ כדי למרק מהם איזה עון
שעשו ולכפרת עונות פושעי ישראל שהצדיק הוא מכפר על הדור כמו
שמצינו ביאשיהו מלך יהודה שהיה צדיק גמור ונתפש בעון דורו וכן
אמר שלמה המלך ע״ה כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכאב את בן ירצה ואם
תשים אשם נפשו ויקבל עליו הייסורין באהבה כאילו אם היתה אשם
בנפשו יזכה בשכרו שיראה זרע ויאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח:
11 וכן מעמל נפשו יראה ישבע וגו׳ ר״ל בשכר עמל נפשו יהיה לו כל זה
12 ובשביל שסבל עונותם: לכן אחלק לו ברבים ר״ל בשביל כל זה אתן לו
חלק טוב משלל רבים. ואת עצומים יחלק שלל מכל הגוים שיבואו על

ירושלים כדכתיב במלחמת גוג ומגוג ושוללו את שולליהם ובזזו את בוזזיהם
נאום ה׳ וכל זה תחת אשר הערה למות נפשו ומסרו את עצמם למות על
קדוש ה׳ כאשר עינינו רואות שעושים בספרד ובפורטוגאל ששורפים
כמה וכמה חיים על קדוש ה׳. ואת פושעים נמנה ר״ל שאלו הצדיקים
סבלו ייסורים ומיתה כאשר אם היו רשעים ומדוחים שבמיתתם מתכפרים
חטאות הרבים ובחייהם מבקשים רחמים על הפושעים א׳ע׳פי שמצירי׳
להם: הנה לך ראיה ברורה שכל הפרשה נאמרה על הטוב והגמול
שעתיד הש׳י׳ת לשלם לישראל לעתיד לבא בשביל הייסורים והקלונות
שסבלו מהאומות בעולם הזה ויהיה אז כ״כ גדולתם ומעלתם שכל
האומות יתמהו שנאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ופושעי ישראל
יודיעו שכל הייסורין שהצדיקים סבלו היו בעבורם ושנתכפר להם עונותם
במתתם ושבזכותם יבא הגואל להושענו מהגלות הארוך הזה: ועל ההגדה
שאמרת ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת ושאי אפשר
לומר המדרגות הללו בשום אדם בעולם זולתי בישו שהיה אדם ואל
אע׳פ׳י שאמרת אותה בתחילת דבריך לא השיבותי לך אלא בסוף יען
שעשיתי עיקר להשיבך דרך פשט ולא על דרש ומלבד זה כבר אר׳ז׳ל
אין משיבין על ההגדה וביען שבמקום אחר אאריך בכל ההגדות לשכנו
תדרוש ובאת שמה. ועם כל זה אומר לך מה שפירש על ההגדה הזה
אחד מר׳ז׳ל והוא הר״מ מקוצי והוא שהשלם וצדיק עדיף ממלאכי השרת
כי מלאכי השרת שלמים יען שלא יש להם יצ׳ה׳ר אבל מי שיש לו י׳צ׳ה׳ר
וא׳ע׳פ׳כ הוא שלום טוב מהם ולא תאמר איך יהא שלמות אדם דוגמת
מלאך שהרי גבי יהושע נאמר אני שר צבא ה׳ עתה באתי ופרשו ר׳ז׳ל
עתה באתי אבל משה רבך לא היה חפץ בי שנאמר אם אין פניך
הולכים אל תעלינו מזה ופרשו ר׳ז׳ל שמשה היה ממלא מקום מטטרון
וכיון שהוא נשא ממשה הרי הוא גבוה ממלאכי השרת וזה מה שרציתי
לפרש בזה הענין להסיר עקשות מלבך:

XLVI. R. Y'HOSHU'A SEGRE.

דע כי עוד לנוצרים ראיה אחרת אשר חשבו היתה חזקה כראי
מוצק לית נגר ובר נגר דיפרקיניה מישעיהו נ״ב ונ״ג אשר עליה
העמידו חכמיהם רוב ראיותיהם ובנייניהם לומר שישו הוא משיח
lii. 13 וכי מת בתחלואים רבים לכפר אשמים שנאמר הנה ישכיל עבדי
וג׳. ופירושם ישו שהוא עבדי הנה בלי ספק ישכיל יצליח באלקיות
ויהיה רם ונשא וגבה מאד והגביהו הנביא בג׳ הפלאות והעלאות נגד
14 השילוש הקבוע בו אב בן ורוח: ואומר לו כאשר שממו עליך רבים
בימי חייך שלא ידעו טבעך ויאמרו כאשר אמרו איך יוכל בן אדם
לעשות מעשה נסים כאשר הוא עושה. כן משחת מאיש מראהו
ותארו מבני אדם שיהיה לו הדרת פנים ותאר ויופי עינים ועמו
15 אספקלריא המאירה שלא נמצא כמוהו בכל הנבראים והילודים: כן
יזה עמים רבים ירצה יזה במימיו מים קדושים מי הבאטיזמו גוים
רבים כי ינזור המים לכל באי עולם. עליו יקפצו מלכים פיהם ירוצו
מלכים אליו לשמוע חכמתו וידיעתו וכן אמרו עליו ויניטיר מגייץ
אוריינטיץ ירצה שבאו מלכים ממזרח שמש לראות הודו ואת תפארתו
אחר הכוכב. ואשר לא סופר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו
כי באו אליו לעבדו ולכבדו מסיבת שם טוב אשר לו בכל הארץ:
liii. 1 ועתה מתעצם הנביא ואומר מי האמין לשמועתנו . . . נגלתה
בהיותו יודע שהיהודים לא יאמינו בישו וימיתוהו על זה שואל מי

2 האמין לשמועתינו שסיפרנו שעתיד ישו לבוא. וזרוע ה׳ וגו׳: ויעל
כיונק . . . ציה כי בהיותו קטן וילד לא ישגיחו בו כלל ועיקר. לא
תאר לו ולא הדר בתחילתו. ונראהו ולא מראה יר׳ ילמד מאחרים
ולא ילמוד לאחרים ובהיותו מלובש בגוף וכח בגוף יהיה מוכרח
לשמור דרכי הגוף ועל זה יקבל ולא ישפיע. ונחמדהו אף השם חמד
3 בו לבנו יחידו: ובהיותו בין אנשים יהיה נבזה וחדל אישים שהיהודים
יכחישו באלקותו ויאמרו שהוא מכשף ומסית ומדיח את ישראל ועל
זה יסקלוהו ויתלוהו על הצלם. ויהיה איש מכאובות . . . פנים ממנו וכיון
שהש׳י׳ת יעזוב אותו בידינו וירשה אותנו להמיתו ויהיה אצלו כבהסתר
4 פנים. נבזה יהיה ולא חשבנוהו: ואומר הנביא דעו שאם הש׳י׳ת
הסתיר ממנו פניו והניחו ביד היהודים להמיתו. יהיה בשביל שחליינו
הוא נשא הוא נשא וסבל כל החולי הראוי לבוא עלינו בשביל
החטאים. ומכאבינו מכאוב הראוי לבוא עלינו הוא סבלם. ואנחנו
חשבנוהו נגוע מוכה אלקים ומעונה מסבת רשעו ופשעו ולא כן הדבר
5 שנגוע ומוכה הוא בשביל פשעינו: ועל זה סיים ואמר והוא מחלל
מפשעינו מדכא מעוונותינו ירצה מקבל החולי והמכות והמיתה מסיבת
פשעינו לכפרם ולהסירם מעלינו. מוסר שלומינו עליו ויוסר השלום
עלינו מלמעלה למטה בשבילו יען על ידי חבורתו שקיבל בשברו ידיו
ורגליו על הצלם נרפא החטא עלינו וכן הפגם שעשה אד׳ה׳ר על ידי
6 חטאו שנסגרו דלתי ג״ע ונפתחו במות ישו: אף על כל היהודים
שיעשו לו כל הענין הזה וישעיהו מהם היה אומר כלנו כצאן תעינו
בראותו שעתידים הם לקום עליו לתלותו ומגלגלין חובה ע״י חייב.
איש את דרכו פנינו אחרי שהמיתוהו בהר. וה׳ הפגיע בו את עון
כלנו שתכף אחרי מותו נחרב הבית השני ונגלו ישראל מארצם ביד
7 בני עשו היושבים בשעיר: ואומר הנביא אם רצונכם לדעת שישו
הבן מת ברצונו וחפצו לכפרת אשמים ראו ודעו שבשעת מיתתו לא

הרים קולו יען לא שמע ולא הרגיש את היסורין שנתנו לו היהודים
נגש והוא נענה ולא יפתח פיו: ומה עשתה לעולם מיתת ישו מעוצר 8
וממשפט לוקח מן העולם על ידי התלייה להעמיד ולעצור הדין השניות
נגד כל באי עולם. ואת דורו ואת הטובה העצומה שעשה לבני דורו
בפרט מי ישוחח מי יספרנה. ואם לא היה נותן עצמו אל המות כל
הדור ההוא גם כן בשאר דורות כבר נגזר מארץ החיים שעדיין
סגורים היו דלתי ג״ע. מסיבת פשע עמי נגע למו שלא היו יכולים
להכנס שם שהעוון מונע: ואע׳פ׳כ נתן את רשעים קברו וגו׳: 9
וה׳ היינו האב חפץ דכאו בחולי הזה הכבד למען כי לעתיד החפץ 10
ה׳ בידו על ידי ישו יצלח ויקנה ג״ע בהיותו מאמין בתורתו חדשה:
ומעמל נפשו את שיעמול וימרח לעבוד את ישו יראה ישבע. בדעתו 11
יצדיק צדיק על ידי הודוי הנקרא בלשונם קונפיציוני ולעולם אף לעתיד
הוא יסבול כל עוונו אם יאמינו בו ויעשו כל מצותיו: ואומר האב 12
על הבן לכן אחלק לו ולתורתו כבוד ברבים. ואת עם אומות עצומים
יחלק חלק ושלל של תורתו. תחת אשר הערה למות נפשו ואת
פושעים נמנה שהומת בין שני גנבים שנקראו לדרוני. והוא חטא
רבים נשא וכיפר ובשביל הפושעים יפגיע ויתפלל לעתיד כשיאמינו
בו:

אף הספקות המבטלות הפירוש הזה הבדוי ומכריחות הביאור האמיתי אלו הן:

הא׳ איך קורא בנו יחידו בשם עבד שהוא שם הנופל על העלול המשועבד לעילה מכל וכל הי׳ל׳ל לפי דרכם הנה ישכיל בני שהוא תאר יותר שלם: הב׳ אומר שישכיל וירום ונשא וגבה מאד וא׳ח׳כ אומר נבזה וחדל אשים תרי דסתרן אינון איך יעמדו יחד בנושא אחד ובאדם אחד: הג׳ שאומר כי שממו רבים על ישו שהיתה לו צורה שלא כשאר בני אדם במה היה משונה. אם בקרני ההוד

הדבר הזה לא היה שלא מצינו שברחו בני אדם וייראו ממנו כאשר היו בורחים ממשה אלא תפסוהו והמיתוהו. ועוד אין אחד מכותביהם שכתבו היות ישו בעל קרני ההוד: הד׳ שפירשו כן יזה גוים רבים על המים הקדושים שצוה להציק על ראש כל אדם והלא לא הוצק מים על ראשו ולא יצק מעולם בידיו מים על ראש כל נברא ואף כי ספרו שיואן בטיזטא נתן מים עליו שקר גמור הוא שאינה יציקה אלא טבילה ממש ולא צוה יציקת המים אלא בדאוה בהמשך הימים עם שאר ענינים אשר בדו מלבם: הה׳ איך בתחלה אמר עליו יקפצו מלכים פיהם וביארו ששלשה מלכים חכמים יבואו לכבדו ולשמוע חכמתו ואחרי כן אמרו עליו נבזה וחדל אישים: הו׳ אם בחטאו מת בידוע איך יאמרו עליו נגוע מוכה אלקים ומעונה: הז׳ על מה שפירשו והוא מחולל מפשעינו וגו׳ הכא אמרי טוביה חטא וזגוד מנגד והתם אמרי שכם נסיב מבנאי גזית היתכן שבאי העולם חטאו וישו ימות אין זה שורת הדין ימות הצדיק להציל הרשע: הח׳ איך אמר כולנו כצאן תעינו וגו׳ אם גזרת מלך היתה שימות ישו לכפרת חטאים ואשמים ואם עשו רצונו שבא לעולם על מנת כך למות על הצלם לכפר איך יאמר שתעו ישראל להמיתו והלא עשו בהוגן וכשורה יען כי כך היתה רצונו ורצונו של אדם זהו כבודו: הט׳ איך פירשו נגש והוא נענה על ישו והלא לוקא העיד בספרו שבשעת מיתתו היה קורא בקול גדול וצעק ואמר אלי אלי למה עזבתני והלא צועק היה וקורא אל אלוק אם כן לא היה אל שלא יקרא כי אם בעל היכולת כאשר אבאר במקומו: הי׳ איך יבואו על ישו יראה זרע יאריך ימים אם מת בלא אשה ובלא בנים בן ל״ג שנה. מכל הספקות הללו ספו תמו כל ראיותיהם ופירושיהם וכל ביאור שנופל בו ספיקות רבות הבל הוא ואין בו ממש:

הן אמת כי פירושים רבים ביארו הקדמונים חדשים גם ישנים

על הנבואה הזאת. יונתן בן עוזיאל בתרגומו הודיע רצונו וחפצו
עליה מפי הקבלה. וביארו עליה די והותר ר״ש״י ור״ד״ק ור״ל״ב״ג הרב
דון יצחק אברבנאל ומה״ר״ם אלשיך זל״ה״ה ומהר״ש״ די ליניאדו
ז״צ״וק״ל בספר היקר כלי פז וכלם ובפרט כמה״ר״ר יעקב בן חיים מטונים
מדפים העשרים וארבעה סיימו בישעיהו סימן נ״ב באשר לא שמעו
התבוננו והתחילו סימן נ״ג מי האמין לשמועתנו ואף כי לא כן דעת
יונתן בטלה דעתו אצל חכמי המסרה ושמור זה הסדר וביאוריהם
תמצאם בספריהם למיניהם. ולפי עניות סברתי נראה שביאור
הנבואה הזאת לפי האמת כך יהיה וידוע לכל קורא כי בראש סימן
נ׳ מדבר הנביא בענין הגאולה ומהמשך בענין זה והלך עד התחלת
סימן נ״ג כאשר נבאר הכל בפרקים הבאים בעזרת הבורא:

lii. 13 ואחרי שהראה והודיע לנו נ׳ נ״א נ״ב כל המקרים הגדולים ומופלאים
שיש בנו בזמן המשיח האמיתיי להוד ולתפארת אמר בסוף דבריו הנה
ישכיל עבדי העבד שלי שאני אתן לו שררה ושאשית אני עליכם
למלך בגוף הנה ישכיל ויצליח כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל
והארץ בימים שיבוא משיח תשקוט ממלחמה. ויהיה משיחנו לעיני
הגויים רם ונשא וגבה מאד שלם בכל חלקי נפשו רם בענייני הנפש
נשא ברוח וגבה מאד בנשמה ויהיה מלך על כל הארץ אף עבדי
יהיה וממשלתו וגדולתו ומלכותו באה אליו ממני ומאתי ומרצוני לא
מיכלתו ומרצונו כי כל שהוא גוף או נברא הוא תחת ממשלתו ית׳
14 ואין בכל העולמות נמצא שאינו משועבד לו יתע׳: ואחרי, כן הנביא
מדבר לישראל ואומר כאשר שממו עליך רבים לשעבר ואמרו ראה
זה חדש הוא לא היה לעולמים במעלה הזאת ואותם שהכירו אותך
במצרים עבד עולם שממו עליך כשבאת לידי גדולה. כן משחת מאיש
מראהו הזוהר שלו והתואר התלוי במראה ישחית החיים הרוחניים
מאיש ותארו יסיר הרוח מבני אדם כי ישארו נפלאים ושממים

ויתרקו שן. ומשחת הוא מלשון השחתה והוא שם כמו משכן מן
שכן והמם נוספת ומוסב לרואי המשיח שכל רואיו יפחדו וייראו
15 וישארו שוממים: ועתה הנביא מספר מה יעשה משיח בבואו יזה
גוים רבים ויעבירם מעליו והוא כמו יזרה בחסרון הריש לתפארת
ההלצה וביאורו יסיר מעל פניו כל הגוים אף כי רבים יהיו על כי
הכבידו את עול ישראל בהיותם ביניהם בגלות ועשו להם שלא כהוגן.
ואמר עליו יקפצו מלכים פיהם שיסגרו מלכי האומות את פיהם ולא
יענו עוד ולא ידעו להתחיל תהילותיו בראותם חכמתו וגדולתו ובא
סוף הפסוק להודיע טעם סגירת הפה ואומר שיסגרו פיהם על כי
ראו מה שלא סופר והתבוננו עתה על ידי ראייתם מה שלא שמעו
מפי חכמיהם ומפי יודעיהם. והנה תם ונשלם ענין המשיח שהתחיל
לדבר בו מתחילת סימן נ׳ עד סוף סימן נ״ב:
liii. 1 ועתה מודיע הנביא כל התמיהות אשר יעשו האומות לע״ל בראותם
עם ישראל בגדולה וכבוד יותר משנים קדמוניות ואשר לא היה כזה
מעולם ומספר את כל דבריהם העתידים דרך התמיהה מי האמין
לשמועתנו מי הוא האיש אשר האמין לשמועתנו שאמרנו אנחנו עליהם
כי אבדה תקותם וכי זנחם ה׳ ועזבם ביד המזל. וזרוע ה׳ על מי
נגלתה נבואת ה׳ לשעבר באמרנו העתידות עליהם לרעה על מי נגלתה
2 נבואת ה׳: ועתה מצאנו וראינו הכל להפך. אנחנו אמרנו עליהם שלא
יעלו מעולם מעלה ועתה ראינוהו שויעל כיונק לפניו וכשורש
מארץ ציה שהיו משוקעים ואבודים בה. לא תאר לו . . . ונחמדהו
נתעלה ברוב המעלות כיונק הזה וכסעיפי פוריה הנקראים יונקים.
ומילת לפניו מוסבת אל היונק בתחילת גידולו. וכשורש מארץ ציה
שבתחילתו אין תאר לו ואין לו הדר ובראותינו אותו בימים ההם
ונראה אין לו מראה ואחר כך עולה הוא למעלה ראש עד כי כל
הרואים אותו חומדים בו כך ישראל ויעל עתה עד רום המעלה והרבה

בנו חמדה להתדבק בו: נבזה וחדל אישים וגו׳ עדיין סגנון הנבואה 3
מספר חתימת העמים אשר יעשו לעתיד על גדולת ישראל ויאמרו
איך עם ישראל אשר היה נבזה וחדל אישים כי חדלנו כל ימי
חיינו מלילך עמו ואין איש מאנשנו אתם בבית ולעולם היה איש
מכאובות כי היום היינו באים עליו בעלילה אחת ולמחר בקנוניא
אחרת וידוע חולי ועל כי ידוע היה לנו שנטרד לחולי העניות היינו
מסתירים פנינו ממנו ובהיותו עם נבזה לא חשבנוהו והיה בעינינו כחרס
הנשבר: אכן חליינו . . . סבלם יר׳ סבל ונשא כל החלאים וכל 4
המכאובות ששמנו עליו והכבדנו את עולו בעול ברזל על צוארו עד
כי לא היה יכול להרים ראש כל ימי חיותו נגוע מוכה אלקים ומעונה
וכי אבדה תקותו: אך מצאנו ראינו כי הוא מחלל (מלשון חיל 5
כיולדה כך כתב ר׳ד׳ק בפירושיו ועשאו מן הפועלים המרובעים) ויש
לו צירים וחבלים מסיבת פשעינו ירצה חבליו באים מפשעינו כל
חבלה וציר הבאה עליו ריבוי פשע וחטאת הוא לנו. מדכא מעוונותינו
וכן כל זמן שנשאר מדוכה הוא רבוי עוונותינו ולהוסיף על חטאינו
פשע. אם כן עתה מוסר שלומנו עליו יובן מוסר זה מבנין פועל אך
לא שם דבר ומוסר כמו הורס שלומנו מאתנו. עתה עליו בשבילו
בשביל הרעות שעשינו עמו. ובחבורתו נרפא לנו ירצה אנחנו היינו
סבה שנרפא מחבורותיו. ויובן לנו כמו בשבילנו וסידור הענין הוא
בשבילנו שהרבינו עליו חולאים קשים נרפא מכל חבורותיו שבאו
עליו על עוונותיו ואנחנו שפלים ונבזים מדוכים ומעונים ומשועבדים
תחתיו: ועתה הם אחרי רואם שישראל אף כי היו נבזים ומאוסים 6
ביניהם נגדלו בתכלית היקר והכבוד וידעו שכל העונשים שנתנו
לישראל נגד הדין היו ורואים הרעה הבאה עליהם בימי משיח שבאה
לפי הדין ולפי האמת מדה כנגד מדה ואומרים כולנו כצאן תעינו
מלשון והנה איש תועה בשדה ואיש לדרכו פנינו זה נגד זה לראות

פני חבירו כדרך המתמיהים ומשתוממים. וה׳ הוא ובית דינו הפגיע
לנו עתה את עון כלנו ואמר בו כי עונותיו הלכו למעלה להתפלל
7 ולפגוע עלינו שיקריב השם את עונשינו: ובראותם הרעה מוכנת
לבוא וכי לא יוכלו לברוח ממנה חוזרים להזכיר כל המעשים אשר
לא יעשו שעשו לישראל וכל השתעבדם בהם ויאמרו ראו איך לשעבר
העם הזה כי עתה הוא ברום הגלגל נגש והוא נענה מלשון ענוי והיה
מקבל כל ייסורין בלי פתחון פה שלא היו יכולים לפתוח פיו נגדנו
כי כומרי חקירותיו מעכבם להם לדבר ולפצות פה ולצפצף נגד
סדריהם ועונשיהם וסדרי מלכיהם ואלופיהם ושריהם והיה גם כן
בפנינו כרחל לפני גוזזיה נאלמה ונכפל הענין בפסוק להורות שני
ענינים שיספרו א״ה עלינו ויאמרו בין אם היו אנחנו הורגים אותם
כשה הזה יובל לטבח ובין אם היינו לוקחים כל כספם וזהבם וכל
מחמד עיניהם כרחל הזה לפני גוזזיה ולא יפתח פיו מפחד ורעדה:
8 ועתה לוקח מאתנו מתחת ממשלתנו ומעונש משפטינו. ומעוצר יר׳
ומעצרינו מלשון עצור ועזוב משועבד בעול משא הגלות וכן ביאר
ר׳ד׳ק בפירושו ועלה לגדולה. ואת דורו הזה מכובד ומהודר מי היה
יכול להשיחו ולספרו ולגלות שלא היינו מאמינים בגאולתו. ועתה
נגזר מידינו ויצא מתחת סבלותינו בשביל ארץ החיים להביאו שם.
ומסיבת פשע עמי שנתן נגע למו וייסורין קשין נלקח מאתנו והובא
לכל הכבוד הזה אשר הוא בה עתה כל בהיותו בינינו היה חשוב
9 העם ההוא כבהמה: ויתן את רשעים קברו שהיינו מתחייבים אותו
לקנות קבריהם בכסף מלא מחוץ לעיר כרשעים הללו שאינם נחשבים
לכלום. ואת עשיר ירצה אף העשיר שבעם הזה אם חשב להוציא
זהב הרבה מכיסו לקנות מקום לעצמו לקבורת אבותיו לא היינו רוצים
ליתן לו רשות והיינו מכריחים אותו להיות קבור במותיו בין אחרים
והעם הזה היה מדוכה ומעונה בינינו כל כך אף כי לא חמס עשה ולא

10 מרמה בפיו וכל העניינים האלה הולכים ובאים עלינו בגלות: עוד
יאמרו עתה ראינו וה׳ חפץ דכאו הש״י״ת רוצה לענשו וליסרו *החולי
לחול א״ח״ב ההוא עליו[1] בימות המשיח ע״ד ונתתי נקמתי באדום
ביד עמי ישראל אשר על זה יתעורר נירון קיסר ואמר ק״ב״ה בעי
לחרובי ביתיה ובעי לכפור ידיה בההוא גברא אזל ואגייר (שם גיטין
פ׳ הנזקין). ועל כי שם העם הזה נפשו בכפו לקבל בסבר פנים יפות
כל הפגעים והמקרים שקיבל יראה זרע יאריך ימים שהש״י״ת ישלם
לו טובה וירבו בו מפלאי החכמות העליונות ושלימות אחד מושך
11 אצלו שילומיות רבות: וחפץ ה׳ בידו יצלח שהש״י״ת יגזור גזירה
והצדיק מבטלה כאו׳ ז״ל על פסוק צדיק מושל יראת אלקים וזהר
ויקרא ע״פ נפש כי תחטא. ומעמל נפשו יראה ישבע כי יגיעו הרעות
על האומות ובעל כרחם שלא בטובתם יספרו תהילותיהם של ישראל
כי מסיבת עמל ואון שקיבל עתה נפשו תראה זרע יאריך ימים ברבוי
חכמתו עד כי בדעתו יצדיק צדיק עבדי יר׳ העם אשר בתחלה היה
12 עבדי עתה מושל על רבים הוא: לכן אחלק לו כל הכבוד השייך לו לפי
מעלתו. ואת עצומים ועם עצומי עמו יחלק שללנו והגיע לכל הכבוד
הזה על כי הערה למות נפשו ועם פושעים נמנה שחשדוהו פושע
ורשע וסבל יסורים וחטאים שעשו עמו וזהו והטא רבים נשא. ועתה
במדה שמדדנו לו הוא ימדיד לנו כי לפושעים שפשעו נגדו והכוהו
וקללוהו וחרפוהו ובזוהו לימים שעברו עתה גם הוא יקום כאריה
לעומתם ויפגיע בהם מן פגע בו האמור ביואב ועל זה סיים הנביא
ואומר בסי׳ הבא אחרי כן רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא
חלה כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה׳ לנחם את אומתנו
שמבלי ספק היינו נגאלים בכבוד והדר:

---

[1] החלי לחול א״ח״ב החולי ההוא עליהם?

XLVII. R. DAVID ALTSCHULER.

A.

lii. 13 ישכיל. הוא ענין הצלחה כי המצליח בדבר נראה כאלו עשה
14 מעשהו בהשכל וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל: שממו ענין תמימה
כמו פנו אלי והשמו. כן ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד
דוברות. מראהו הוא זיו קלסתר פנים בלובן ובהירות. ותוארו הוא
15 צורת הפרצוף: יזה מלשון הזאה והטעם כמו ויז נצחם על בגדי.
יקפצו ענין סגירה כמו ועולתה קפצה פיה. התבוננו ענין הסתכלות
יתירה כמו ואתבונן אליו בבוקר:

liii. 1, 2 על מי בעבור מי. נגלתה מלשון גלוי: כיונק ענף רך היוצא
מהאילן כמו ראש יונקותיו. ציה שממה ויבשה. הדר ענין יופי.
ונחמדהו הוי״ו היא במקום שי״ן וכן ויקחו לי תרומה ור״ל שיקחו
3, 4 לי תרומה: וחדל ענין מניעה. אישים אנשים: נשא מלשון משא
וסבל. נגוע ענין חלשות וכשלון וכן וינגעו יהושע וכל ישראל.
5 ומעונה מלשון עינוי: והוא הוי״ו הוא במקום או. מחולל מלשון חיל
וחלחלה. מדוכא ענין שבר וכתיתה. מוסר מלשון יסורין. שלומינו
6 מל׳ שלום. בחבורתו מלשון חבורה ומכה: תעינו מלשון תועה. פנינו
7 מל׳ פנים. הפגיע ר״ל הפגיש בו לרעה להכותו וכן גש ופגע בו: נגש
נלחץ ונדחק לקחת עשרו כמו נגש את הכסף. והוא הוי״ו היא במקום
או. נענה מלשון עינוי. לטבח לשחיטה. יובל כמו יובל שי. גוזזיה
8 ענין בריתת הצמר: מעוצר מקום המאסר שהיה כלוא ומעוכב שמה
וכן והוא עודנו עצור. ישוחח ענין ספור ואמירה כמו במעשה ידיך

אשוחח. נגזר ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי. נגע ר״ל כשלון וחלשות.
למו להם ולפי שכל הענין מדבר בלשון יחידי על כלל האומה לכן
9 אמר למו לגלות שעל הכלל ידבר: עשיר ר״ל מושל כי על פי הרוב
10 ימשול העשיר. במותיו מלשון מיתה: דכאו ענין שבר וכתיתה. החלי
11, 12 מלשון חולי. אשם ענין חטא ופשע: מעמל ענין יגיעה וצער: עצומים
חזקים. שלל ענין בזה. תחת במקום ובגמול: הערה ענין שפיכה וכן
אל תער נפשי. נמנה מלשון מנין ומספר. נשא סבל. יפגיע ענין תחנה
ובקשה כמו ואל תפגע בי:

B.

lii. 13 הנה ישכיל עבדי אז יצלח עבדי ישראל וקראם כולם בל׳ יחיד
בדרך המקרא במקומות רבות. ירום וכו׳ יהיה רם ונשא וכו׳ וכפל הדבר
14 במ״ש לפי מרבית הגדולה והממשלה: כאשר שממו כפי שיעור מרבית
התמהון אשר תמהו רבים על שפלותם באמרם הן אמת נשחת מראהו
ממראה איש ותוארו משונה מתואר בן אדם ר״ל אין בו לא ממשלה
15 ולא גבורה ולא אמצות הלב: כן יזה גוים רבים כמרבית השיעור
הזה בעצמו ימשול ויגבר ידו ויאמץ לבבו להזות ולטפטף דמי עמים
רבים עכו״ם. עליו יקפצו מלכים פיהם על הדבר הזה יסגרו מלכי
העכו״ם את פיהם לבלי דבר מאומה מרוב התמהון. כי אשר לא
סופר להם ראו ר״ל בעיניהם ראו הגדולה והממשלה עוד יותר ממה
שסופר להם כי הוסיף על השמועה. ואשר לא שמעו כפל הדבר
במ״ש. התבוננו הסתכלו בהבנת אמתת הדבר כפי מה שהיה:

liii. 1 מי האמין לשמועתנו אז יאמרו בגוים עד הנה לא ראינו הדבר
בעינינו מי מכולנו האמין אל השמועה אשר שמענו ממרבית הגדולה
והממשלה שבאה לישראל. וזרוע ה׳ חוזק כח זרוע א׳ בעבור מי
2 נגלתה מימות עולם לשנאמין שגלה זרוע עוזו בעבור ישראל: ויעל

כיונק לפניו לפני בא לו הגדולה ההוא עלה כענף היוצא מן האילן
שאין לו יניקה מן הקרקע אלא מן האילן רצה לומר לא היה לו השפעה
אחרת כ״א באמצעית הע׳כ׳ו׳ם. וכשורש מארץ ציה ר״ל מעט ההשפעה
שהיה לו מעצמו כלה ואבד במעט זמן כשורש היוצא מארץ ציה ושממה
מבלי לחלוחית מים שחיש מהר ימולל ויבש. לא תואר לו ולא
הדר ר״ל ההשפעה לא היתה שלימה ומהודרת כשורש היוצא מארץ
ציה שאין לו לא תואר ולא הדר. ונראהו ולא מראה וכאשר
הסתכלנו בו לא מצאנו בו מראה מפואר שנחמדהו על ידו ר״ל לא
מצאנו בו לא גבורה ולא אמצות הלב לחמדו בעבורה ולזה היינו
3 מתעבים אותו: נבזה וחדל אישים על כי היה נבזה בעיני כל והיה
חדל מאנשים כי לא היה מי שהעכו״ם מתחבר עמו לגודל שפלותו
והיה בעל מכאובות וידוע ומוחזק לכל כבעל חליים ולא היינו יכולים
לראות בפניו כאלו הסתיר פניו ממנו לבל ראותו ר״ל שהיה בכל
עת מעונה בגלות וביסורין ובשפלות עד שהיינו ממאסים להסתכל בפניו.
נבזה ולא חשבנוהו ר״ל לכן היה נבזה בעינינו ולא היינו מחשיבים
4 אותו כי אמרנו יד ה׳ עשתה זאת כי מאס בו: אכן חליינו הוא נשא
אבל באמת לא מאס בו ה׳ כי כל חלי וכל מכאוב אשר סבל
הכל באה מפאת עצמנו מה שהיינו מחליאים ומכאיבים אותו
ברוע בחירתנו. ואנחנו חשבנוהו אבל אנחנו טעינו וחשבנו אותו לנגוע
5 ומוכה מאלהים כי מאס בו ועל ידו הוא מעונה ביסורים: והוא
מחלל מפשעינו או האמת שהוא מה׳ אבל לא באה בעבור מאסו בו
ברוע מעלליו אך בעבור פשעינו נתמלא חלחלה להיות פשעי כל
העכו״ם מתכפרים בהיסורין הבאים עליו. מדוכא מעונותינו כפל הדבר
במ״ש. מוסר שלומינו עליו הייסורין הראויים לבוא עלינו למרק העון
להתמיד שלומנו הנה באו עליו. ובחבורתו עם החבורה הבאה עליו
נרפא לנו נגעי העון כי בזה נתכפרו והלכו להם והוא כפל ענין

6 במ״ש: כולנו כצאן תעינו ר״ל כי כן היה בידינו עון רב כי כולנו
תעינו מדרך האמת והישר כדרך הצאן כשאחת מהן תועה מהדרך
כולן נמשכות אחריה ותועות עמה ור״ל ולפי שאבותינו תעו מדרך
האמת לזה נמשכנו גם אנחנו אחריהם. איש לדרכו פנינו ר״ל והלואי
היינו כהצאן הזה שרחילא בתר רחילא אזלא בדרך המוטעה אבל
אנחנו לא כן היינו אלא כל אחד פנה לדרכו לא ראי זה כראי זה
וכלם מקולקלים וא״כ יש בידינו עון רב. וה׳ הפגיע בו המקום הפגיע
בו עם העון של כלנו ר״ל העון שלנו הוא המכה בו ומייסרו בגזירת
7 המקום: נגש והוא נענה בעבור זה היה נלחץ לקחת עשרו או היה
הוא נענה בעינויי הגוף אם דל הוא ואין ידו משגת. ולא יפתח פיו
להתלונן ולהתרעם על הדבר כי פחד פן יוסיפו סרה. כשה לטבח
יובל והיה כשה המובא אל הטבח וכרחל העומדת לפני הגוזז צמרה
שהרחל היא נאלמה ולא תזעק בקולה והשה לא יפתח פיו וכן לא
התלונן המעונה הנמשל לשה המובל לטבח ולא התרעם המנוגש
8 הנמשל לרחל הגזוזה: מעוצר וממשפט לוקח ממקום המאסר שהיה
שם עצור וכלוא וממקום המשפט שהיה נדון שם הנה נלקח לנגשו
או לענותו ולא פטרוהו בלא כלום. ואת דורו מי ישוחח מי יוכל
לספר כל התלאות אשר עברו עליו בכל ימי דורו. כי נגזר מארץ
חיים כי סוף הדבר היה אשר נכרת מארץ חיים כי התלאות היו
סיבה לקרב מיתתו. מפשע עמי נגע למו כן יאמר כל אחד הנה
לא באה עליהם הנגע בעוונם כי באה מפשע עמי או עמי פשעו
בהם לענותם ברוע בחירתם או הם היו מנוגעים לכפר פשעי עמי:
9 ויתן את רשעים קברו מסר עצמו להקבר עם הרשעים ודומה להם
בענין רע ובבזיון ר״ל לא רצה לעבור על דת להנצל מזה. ואת עשיר
במותיו מוסב על מלת ויתן לומר שמסר עצמו להסכים עם דעת
העשיר המושל בכל מיני מיתות שגזר עליו למען יעמוד באמונתו.

על לא חמס עשה ר״ל ובחנם גזר עליו המיתה לא על החמס שעשה
ולא על המרמה שבפיו כי לא עשה החמס ולא דבר מרמה ובעלילה
10 בא: וה׳ חפץ דכאו החלי זהו מאמר הנביא במשיב על דברי העכו״ם
שיהיו כמסתפקים אם הצרות הבאות על ישראל היו מרוע בחירתם
ולא בגזרת המקום או באו מיד ה׳ לכפר על עון העכו״ם ואמר
להם לא כן הוא אבל ה׳ חפץ לדכאו ובגזרת המקום נעשתה והוא
החלי אותו. אם תשים אשם נפשו ר״ל אולם לא באו לכפר עון
העכו״ם כי אם לנסותו להטיבו באחריתו וכאלו אמר אראה אם נפשו
תשים את עצמה אשם לומר שבדין בא מה שבא כי חטא ואשם לא
יהרהר אחרי אז יהיה גמולו שכל ימי חייו יראה זרעו בעיניו ויאריך
ימים ועכ״ז לא ימות מי בחייו. וחפץ ה׳ בידו יצלח והנה הצליח
11 חפץ ה׳ כי עמד בנסיון ולא הרהר אחר מדת הדין: מעמל נפשו יראה
ישבע כי מעמל נפשו אשר ראה היה שבע ונהנה ממנה. בדעתו
יצדיק צדיק כי בדעתו יחשוב להצדיק את ה׳ הצדיק לומר שבא למרק
אשם העון למען לא יקופח שכר מעשה הטוב. עבדי לרבים רצה
לומר לא היה עבד של העכו״ם הרבים לשמוע בקולם בדבר האמונה
כי היה עבדי אל מול העכו״ם הרבים ולא שמע אליהם ויט שכמו
12 לסבול מה שעוו בו לייסרו ולהכאיבו בעבור זה: לכן הואיל ועמד
בנסיון אתן לו חלק בנחלת העמים הרבים. ואת עצומים את העכו״ם
החזקים יחלק לעצמו להיות לו לשלל. תחת וכו׳ בגמול אשר שפך
נפשו והפקירה למיתה. ואת פושעים נמנה בפי העכו״ם היה מנוי בכלל
הפושעים והכופרים וכדי בזיון וקצף. והוא חטא רבים נשא והוא נטה
שכמו לסבול מה שחטאו בו עמים רבים לייסרו ולהכאיבו. ולפושעים
יפגיע אל העכו״ם הפושעים בו היה מפגיע ומתחנן ועיניו תלויות
אליהם כעיני עבדים אל יד אדוניהם ולכן שורת הדין שבמקום מרבית
ההכנעה ימשול בהם בעת הגאולה:

NOTES.

a. R. David ben Abraham the Qaraite.

אלם. על יונת אלם רחוקים قوله יונת يشير به الى الامّة الذى قال فيها יונתי בחגוי הסלע. وسمّاهم אלם لخراستهم عن قول الحقّ نحو قوله נאלמתי דומיה. נאלמתי לא אפתח פי. وكذا وصف ישעיה عمّ عن بعض الשארית נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל וכרחל לפני גוזזיה נאלמה:

b. R. Yonah Ibn Janâḥ.

חבר. חבורה תחת חבורה. הבאישו נמקו חבורותי. חבורות פצע كلّه جرح وخدش. ومنه عندى ובחבורתו נרפא לנו. وهو اسم الفعل لا اسم الجرح نفسه على زنة אין קול ענות גבורה. אין קול ענות חלושה. משפט הבכורה. واضافة هذا المصدر الى الضمير كاضافة קחם על זרועותיו الذى تقديره קחת אתם על זרועותיו فكانّة قال ובחבור אתו. وتلخيص ذلك انه لما وصف فضل هذا الرجل الصالح الكثير التواضع الشديد النفس اغتماما بما عليه الناس من الكذبة فى الدين المجفىّ من اهل زمانه كما قيل عنه נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חלי אכן חליינו הוא נשא ומכאובנו סבלם והוא מחולל מפשעינו מדכא מעונתינו. يقول كنّا نظنّه مؤلما من البارئ موجعا منه باستحقاقه ذلك لما كنّا نرى من إلمه

ونشاهد من مرضه واذا المه انما كان اغتماما منه بآثامنا. قال
מוסר שלמנו עליו ובחברתו נרפא לנו כלנו כצאן תעינו איש לדרכו
פנינו. يقول وكان ادب جميعنا وجفاءنا لاحقا به وكانّا انما
كنّا نشفى بجرحه وآلامه فكلّنا ضللنا فى فعله ذلك كالبهائم
وما انصرف احدنا عن مذهبه القبيح فيه وانما لقّاه الله ذنوب
جميعنا اى انّ لا امتحنه الله الاّ بذنوبنا: فسّرت שלומנו جميعنا
مثل قوله הגלת יהודה כלה הגלת שלומים الذى معناه اجلوا
جميعا. وفسّرت מחולל مؤلما وموجعا لانّه من מחוללת תנין.
فמחוללת فاعلة ومחולל مفعول به:

c. R. Mosheh ben Maimon.

Fol. 6b. איכות עמידת המשיח ובאיזה מקום יראה בתחלה יראה בארץ
ישראל כי בא״י תהיה תחלת הראתו שנ׳ ופתאום יבוא אל היכלו הארון
אשר אתם מבקשים וג׳ אבל איכות עמידתו דע שלא תדע עמידתו
קודם היותה עד שיאמר עליו שהוא בן פלוני וממשפחה פלונית אבל
יעמד איש שלא נודע קודם הראותו והאותות והמופתים שיראו על ידו
הן הן הראיות על אמתת יחוסו שכן אמר ה׳ק׳ב׳ה׳ כשספר לנו
עניין זה הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח. ואמר ישעיהו כמו כן
כשיראה מבלי שיודע לו אב ואם ומשפחה ויעל כיונק לפניו וכשרש
וגו׳ . . . אבל המדה המיוחדת לו היא בשעה שיגלה יבהלו כל מלכי
ארץ משמעו ויפחדו ותבהל מלכותם ויתנכלו איך לעמוד כנגדו בחרב
או בזולתה כלומר שלא יוכלו לטעון ולערער עליו ולא יוכלו להכחישו
אלא יבהלו מן המופתים שיראו על ידו וישימו ידם לפיהם שכן אמר
ישעיהו בעת שספר שישמעו המלכים לו אמר עליו יקפצו מלכים
פיהם כי אשר לא ספר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו:

d. R. Meir ben Shim'on (?).

הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד. הם מפרשים פרשה זו על ישו וזה אינו ראוי לומר לפי דבריהם שאומרים שהוא בן אלוה[1] והוא אל[וה] והכל [אלוה והוא] אחד איך קראו עבדי והאל יתבר׳ אינו עבד אך הכל עבדיו. ואם תאמר כי רצה לומר [עבדי] שהוא עבד האלהות והלא הם אומרים כי הוא אל ואיך יקרא עבד מי שהוא בורא הכל ומושל בכל. ועוד איך אמר הנה ישכיל שמורה (על) לשון הצלחה כמו שכתוב ויהי דוד בכל דרכיו משכיל שפי׳ מצליח בכל אשר יפנה ומה היתה הצלחתו הלא *כשלונו ורעתו נראה[2] לעין שנהרג הוא ותלמידיו והפרושים והחכמים וכל העם דנוהו למות כמו שכתו׳ בספרם. ואיך יאמר ירום ונשא וגבה מאד היכן רוממותו וגבהותו בחייו רק על העץ שנתלה עליו הלא תראה שהיה בורח ויירא יום יום. ואם תאמר (כי) על האלהות (נאמר) האל לא יקרא עבד. ועוד האלהות מעולם ועד עולם רם ונשא מאין *שנוי והתחלפות[3] ואיך יאמר[4] שירום עתה. ואם תאמר שירום ברוב הנפלאות שיעשה הנה לא עשה מהם רק בדרך שהחכמים והפרושים אמרו כי בכשפים היה עושה אותם עד שעשו בו מה שעשו. ועוד הנה כתוב בפרשה זו יראה זרע יאריך ימים וחפץ יי בידו יצלח איזה זרע ראה ואיזה אריכות ימים האריך ואיזה חפץ יי *צלח בידו[4] הלא הוא ותלמידיו כלם מתו בקוצר ימים ונכשלו בדבריהם ולא הצליחו. ואם תאמר על האלהות אמר לא יתכן זה[5] לומר כמו שכתבנו (למעלה). ועוד בסוף הפרשה כתוב לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל איזה שלל חולק לו ברבים ואיזה טובה *בא לו בחייו שהיה בורח (נע) ונד ויירא

---

[1] P. האל. [2] P. כשללו ודעתו נראית; marg. בשלהנו. [3] Transposed in B. [4] P. תאמר. [5] In B. after אמר.

ונרעד[6] מן המות. ואם תאמר על האלהות וגם על הבשר שאתם אומרים שעלה לשמים והכל אל יחד הגוף והאלהות איך אמר אחלק לו הלא הוא עצמו המחלק לאחרים ואיך אמר אחלק לו ברבים והיה עלייתו לשמים[7] לדבריהם היה בסתר לא היתה ברבים תחת אשר היה [ראוי] לעשות המופת הגדול לעיני רבים כמו שכתבנו (למעלה) גם כי בימיו לא נראו ועדין [היום] לא היו הדברים שכתבנו למעלה הראויין להיות בזמן המשיח האמיתי: לכן כל משכיל יתבונן בענין פרשה זו שעל עם ישראל נאמרה שהם מדוכאים על אמונת הבורא ותורתו ושלולים ונבזים ונהרגים ונשרפים יום יום כמו שאמ׳ המקרא כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה ונאמ׳ ותשימי כארץ גיוך וכחוץ לעוברים. וגם על מלך המשיח וסיעתו תוכל[8] לפרשה על דרך ההגדות והכל ענין אחד ובאה ההבטחה כי בעת הישועה יחלק להם הבורא שלל גוג ומגוג וכל חילו וכמו שכתו׳ ושללו את שולליהם ובזו את בוזיהם וגו׳ ונאמ׳ תחת הנחשת אביא זהב . . . ונגשיך צדקה ורבו הנבואות על זה. ואמר[9] ישכיל עבדי לשון יחיד [כי] כן דרך הנבואות כמו שכתו׳ אל תירא יעקב עבדי ואל תחת ישראל . . . ושאנן ואין מחריד ונאמ׳ ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי וכן במקומות רבים[10]. ובחלק שלישי נכתב פירוש כל הפרשה מילה במילה על אמיתתה ב׳ג׳ה ואע׳פ שדי כמה שכתבנו לכל משכיל:

פרשת הנה ישכיל עבדי בפ״ק דשוטה דריש לה במשיח כדאית׳ התם ויש שדרשה במשיח ועל דרך הפשט יש לדרשה בישראל שהרי בהרבה מקומות הנביאים מזכירים כלל עם ישראל בלשון יחיד כמו שכת׳ אל תירא עבדי יעקב וגו׳ הן עבדי אתמך בו וכן רבים

---

[6] B. ויירעד . . . ראה. [7] B. בשמים. [8] B. נוכל. [9] B. אמרו.
[10] B. ends here.

לפני פרשה זו והנוצרים מפרשים אותה במשיח ואומרים שהוא היה אותו האיש שהיו אומרים שהוא היה משיח ואל ולו הם עובדים ומקבלים כאלוה ויש להקשות עליהם אם הוא אלוה בגופו ובשרו ורוחו היאך קראו עבדי ממי היה עבד אם הוא אל עם בשרו וגופו ועוד אם על הגוף אמר שקראו עבד איך אמר ירום ונשא וגבה מאד והלא לא מצאנו לו רוממות וגבהות כל ימי חייו רק על העץ שנתלה בו וחיה בורח פעם למצרים פעם למקומות אחרים וא״ת על האלהות אמר היאך האלהות נקרא עבד והלא הוא הבורא והכל ברואיו ועבדיו וא״ת על הבשר נאמר אחר התחיה שהם אומרים שעלה ביום השלישי לשמים מי ראה עלייתו ואם היה זה אמת היה לו לעשות מופת זה בפרהסיא לפני כל העם כמו שנדון לעיני הכל ואיך אפשר שנאמין במופתים שאדם יכול לחלוק עליהם עד שהפרושים אמרו כי בשם השדים היה עושה אותם בפרהסיא כדי שיאמינו בו ומופת תחייתו ועלייתו עשה בסתר שהיה לו לעשות לעיני כל העמים ולהראות להם כדי שלא יכשלו בכפרם בו והתורה אמרה ארור משגה עור בדרך וכל זה בארנו עוד למעלה במקום אחר: הנה ישכיל עבדי פי׳ על עם ישראל אמר והראיה כי בפרשיות של מעלה אמר אל תירא עבדי יעקב ואמ׳ הן עבדי אתמך בו וגו׳ ואמ׳ מי עור כי אם עבדי וגו׳ ואמ׳ אחר כן והוא עם בזוי ושסוי וגו׳ הנה פרש כי העבד שהוא אומר הוא עם שהוא בזוי ושסוי ביד האויבים בגלות ואמר א׳ח׳ב מי נתן למשיסה . . . ולא ישים על לב:

e. R. Mord'khai ben Y'hosafah?

ופרשה הנה ישכיל עבדי שאומ׳ הנוצרים כי כל הפרשה ההיא נאמרה על משיחם שקבל ייסורים להושיעם ואומ׳ כי ישעיהו הראו[הו] שנ׳ ואנחנו חשבנוהו נגוע ומוכה אלהים ומעונה ר״ל כי הנגוע והמוכה

הוא אלהים. והם אין נותנים ללב למה שכתוב בפרש׳ כי מזה דבר הנביא על הגלות ואומ׳ חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו וכתי׳ אל תירא יעקב ועבדי ישראל בכמה מקומות בפר׳ שלמעלה הימינה אלהי ישראל מאסיפכם שיאסוף נדחי ישראל ואחר כך התחיל הנה ישכיל עבדי ר״ל עוד יהיה עת שיצליח עבדי הנזכר לעיל וירום ונשא וגבה מאד א׳ע׳פ שבגלות משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם מפני שפלותו כן יהיה עוד זמן שיתמהו על מעלתו שתצמח ישועתו ברגע קטון ותגדל ותעלה לפני השם ית׳ כמו היונק העולה לפני האילן הנקצץ וגזעו מחליף וזהו ויעל כיונק לפניו. ויאמרו אכן חליינו הוא נשא ומכאובנו הוא סבלם שנשאו ישראל בגלות החבלים והמכאובות שהכאיבו האומות ויאמרו שעבדו יעקב הנזכר או מלך המשיח שיהיה מלך על זרע יעקב והוא מחלל או נדכה בעון האומות כדי שיעשו עליהם שנ׳ והוא מחלל מפשעינו וכו׳. אז יאמרו האומות כלנו כצאן תעינו שיהא ישראל נגש ונענה ולא יפתח פיו שיסבול הכל לכבוד הבורא ית׳. מעצר וממשפט לקח ואומ׳ שלוקח ונסתלק מן העולם מרוב נגושות ושפטים שעשו להם האומות בגלות. ומי יאמין דבר זה בעת הגלות שהיה נגזר מארץ החיים מפשע עמי נגע למו אומ׳ האומו׳ כי כל זה שעשה להם הכל יהיה בפשע האומות כדי שינקום הבורא נקמתם מהם. ויתן [את] רשעים קברו ואת עשיר במותיו כי הם התירו דמן ונתנו קבורתם בבזיון בקבורת הרשעים כדכת׳ הכמות נבל ימות אבנר בן מסרו עצמן על קדושת השם והעשיר במותם מסר עצמו למיתה בשתי מיתות במיתת עצמו והפסד ממונו שאהב השם בכל נפשו ובכל מאודו. וה׳ חפץ דכאו החלי וה׳ חפץ לדכאו בייסורים למרק עונותיו. אם תשים אשם נפשו ר״ל אם נפשו תאשים את עצמה ותקבל יסורים מאהבה יראה זרע יאריך ימים ומעמל נפשו יראה וישבע ר״ל יראה טובות ונחמות וישבע

עדין. ועל היסורים בגלות יצדיק צדיקו של עולם ברבים דכת׳ בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים[1] ויאמר כי הוא הש׳ הצדיק. ועונותם הוא יסבל ר״ל ופשעי האומות יסבול לכבוד האומות על כן כשהצדיק את דינו ברבים כך יגיע זמן שמחלק לו שלל האומות בפרהסיא כדכתי׳ לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו לכבוד השם ונחשב בגלות כמו פושע וחוטא ונושא עונותיו שנ׳ ואת פשעים נמנה. והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע ר״ל ועם כל זה היה מתפלל ומפגיע בעבור הפושעים המכים אותו כמו שאמר דוד על אויביו ואני בחלותם[2] לבושי שק: הנה פירשתי לך כל הפרשה כולה. ויש בפרשה זו כמה דברים מרחיקים פי׳ הנוצרים. תחלה אומ׳ לך אמ׳ אנחנו חשבנוהו מוכה אלהים ומענה חלילה כי לא קרא האל מוכה אך הפיר׳ שהיו האומות חושבי׳ בעת גלותינו כי מאת ה׳ היתה זאת לישר׳ להיות מוכה ויאמרו עתה שאינו כן כמו שחשבו אבל הוא מחולל בעון פשעי האומות שינקום הש׳ נקמתו מהם. ועו׳ איך יאמר על האל כי נגזר מארץ חיים איך יתכן לומר על הש׳ ית׳. ועוד איך יאמר יראה זרע יאריך ימים איך יתכן הבטחון הזה לאל. ואמ׳ וחפץ יי בידו יצלח א״כ זה המשיח *אינו. ואיך[3] יאמר מפשע עמי נגע למו היה לומר נגע לו כי למו משמע לשון רבים הענין על ישראל. וגם מעמל נפשו יראה וישבע איך יתכן על זה וכל הפרשה כולה היא הפך אמונתם:

f. R. Mosheh of Salerno.

ועתה אפרש פרשה זו כדי שכלי ובינתי כי נאמרה על ישראל. הנה אמר קודם זה יעקב עבדי וישראל עבדי בהרבה מקומות ואמר בכאן הנה ישכיל עבדי בידוע הוא כי נאמר על ישראל כי הם בגלות

---

[1] MS. ברבים. [2] MS. בחלותי. [3] MS. אינן אך.

בשפלה ויהיו לעתיד בגאולה. אמר ירום ונשא וגבה מאד והיה
כאשר שממו עליך רבים לשון תימה כאשר תמהו עליך רבים כי ראו
כי היה משחת מאיש מראהו יותר מכל בני אדם כמו שתראה כמה
גוים ששואלים אם יש ליהודים פה או עין וחוטם וכיוצא באילו.
כן יזה גוים רבים פי׳ יזה יטיף שהוא לשון דבור כמו אל תטיפו יטיפון
וכמו כן מלשון זה נטפי מים כן יזה כמו כן לשון הזיה ולשון דבור.
עליו יקפצו מלכים פיהם יפתחו פיהם כשיראו גדולתו ויאמרו כי אשר
לא סופר להם ראו א׳ע׳פ שספרו להם גדולת ישראל כשהיו בגלות
לא ספרו להם אחד מאלף מאשר ראו ואשר לא שמעו התבוננו:
מי האמין לשמועתינו אז יאמרו ישראל מי היה מאמין מכם לשמועתנו
כשהיינו משמיעים באזניכם גדולת ישראל. וזרוע יי על מי נגלתה
כי אם עלינו. ויש מפרשים מי האמין לשמועתנו כי הם הגוים יאמרו
לא היינו מאמינים דבר זה משמועה כי לא היינו רואים. ויעל כיונק
לפניו כמו יונק של עץ קטן ויבש בארץ ציה נראה לא תאר ולא הדר
ונראהו ולא מראה ואיך נחמדהו בתמיהה. ויתכן פירושו ונחמדהו
עתה. נבזה וחדל אישים כי היה בגלות נבזה והיה נחדל מבני אדם
איש מכאובות וידוע חולי לא יתכן לומ׳ כי אם על מי שסבל חליים
כמה שנים ויש לא סבלם כי אם יום מיתה לבד אלא ודאי על ישראל
יאמ׳ שסובלים וכמסתר פנים ממנו כשהיה עובר בדרכים היה נסתר
ממנו מרוב בשתו וענותנותו נבזה ולא חשבנוהו. על כן חליינו הוא
נשא החולאים שהיו ראוים לבא עלינו והמכאובות הוא נשאם וסבלם
ואנחנו חיינו חושבים עליו שהיה נגוע ומוכה אלהים ומעונה. והוא
מחולל מפשעינו ויונתן תירגם בית המקדש שהוא מחולל היום מפשעינו
ומה שתרגם אשר הערה למות נפשו דמסר נפשיה עושי (?) לקטליה ר״ל
על המשיח פי׳ שמסר עצמו לסכנת המלחמת מפני ישראל לא שמת לעולם
וכן תמצא זבולון עם חרף נפשו למות. מפשענו מדוכא מעונותינו מוסר

שלומנו עליו מוסר כלנו וייסורין שהיו ראויים לבא עלינו עליו באו ופי׳ שלומנו מן הגלת שלומים כמו שאמר הגלת יהודה כלה הגלת שלומים והוא מלשון שלם. ובחבורתו נרפא לנו הוא מלשון חבורה תחת חבורה כשיהיה נגוע כלנו כצאן תעינו בדבר זה ויי הפגיע בו את עון כלנו ואנחנו חשבנוהו מוכה אלהים ומעונה נגש והוא נענה ולא יפתח פיו וג׳ איך יוכלו לומר זה על ישו והלא הוא היה צעק אלי אלי למה עזבתני. כן היה בגלות כשה לטבח יובל. מעצר וממשפט לוקח מעוצר גלות וממשפטים ויסורין לקחו הבורא והוציאו לרוחה. ואת דורו מי ישוחח מי היה מדבר לאותו הדור כשיגזר מארץ החיים מארץ ישראל. מפשע עמי נגע למו אומרים מפשע עמנו היה נגע להם היו הם מכים כמו שאמר והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותנו. ויתן את רשעים קברו ומותו ביד רשעים ועשירים שהיו מפתים אותו לעבוד ע״ז ולא היה רוצה ונתן נפשו למות שלא יעשה חמס ולא היה מרמה בפיו. ויתכן פירושו הרגוהו בלא חמס ולא מרמה שלא עשה מרמה ולא חמס והרגוהו חנם. ויי חפץ דכאו החלי אם תשים . . . יצלח *היאך יוכלו המינים לא נאמר זרע כי אם על אסיפה פרשה זו יראה זרע[1] לא היה לו זרע ולא ארך ימים ואחרי הפרשה הזאת רני עקרה לא ילדה כי בועליך עושיך יי צבאות שמו כי כאשה עצובה ועצובת רוח קראך יי זה קרא לישראל כמו שאמר איזה ספר כריתות אמכם מי היתה עצובת רוח כי אם עדת ישראל בגלות ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך מי היא מפוזרת שיקבץ אותה כי אם כנסת ישראל בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ואומר בחסד עולם רחמתיך וג׳ כי מי נח זאת לי וג׳ אשר נשבעתי מעבור מי נח על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך על מי קצף פעמים רבות והגלם למצרים לאשור ולבבל ואומר כי ההרים ימושו . . . אמר מרחמך יי:

[1] So MS.

g. R. Yoseph Albo.

ופעם יחולו על הצדיק רעות בעבור כללות האומה לא על צד העונש אבל כדי לכפר על כלל האומה וזה שלהיות הש״י חפץ בקיו׳ העולם ויודע שהצדיק יקבל היסורין בסבר פנים יפות ולא יקרא תגר על מדותיו של הקב״ה לפי׳ מביא הקב״ה יסורין על הצדיק כופר הרע הנגזר לבא על כלל האומה כדי שיהיה כפרה עליהן וזהו שאמרו ר״ל מיתתן של צדיקים מכפרת. ונמצא זה מפורש בכתוב אמר השם ליחזקאל שכב על צדך השמאלי ושמתי את עון בית ישראל עליו מספר הימי׳ אשר תשכב עליו תשא את עונם וגו׳ ונשאת וגו׳ וכלית את אלה ושכבת על צדך הימנית שנית ונשאת את עון בית יהודה וגו׳. ועל זה הדרך הוא כל מה שנזכר בפרשת הנה ישכיל עבדי על ישראל שקראם עבדי ואתה אל תירא עבדי יעקב ואתה ישראל עבדי. ואמר אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו מוכה אלהים ומעונה יאמר שהרואה היסורין באין על הצדיקים יחשבו שבאין עליהם בעבור עצמן ויתמהו מזה ואינו כן שאין באים עליהם בחטאה אבל הם כפרה על כלל העולם או על כלל האומה או על המדינה:

h. R. Yisrael (Nagara?).

ירום ונשא וגבה מאד	וישכיל עבדי
הוא עבדי צמח פדות יצמח	יקבוץ צאן ידי
[ונחה עליו רוח חכמה	והוד כבודי[1]]
אחיש את שילה למען לא	יבושו קויי
דגלי יקומם רגלי ירומם	בעבור ישמח כל לבב דויי

[1] MS. כבידי.

שערי פדות מהר יפתח | מבלי סוגר
יפדה את דוים לו מקוים | באו עד מסגר
חרב נוקמת נקם ברית | אז[2] יהיה חוגר

רוח שפתיו ימית רשע | וצר ישסף
והיה צדק אזור מתניו | מצפונים חושף
מארבע פיאות צאן נהלאות | אליו יאסף

אלשר הוא עומד לנס עמים | גוים ידרושו
גם מנוחתו תהיה כבוד | וכפירים רשו
המתהללים באלילים | אזי[3] יבושו

i. R. Eliyyah de Vidas.

Fol. 264b. אמדו בתאנא דבי אליהו בי״ג שנה שהיה חבוש במערה רבי שמעון בן יוחאי ע״ה נתגלו לו עמקי החכמה והשיג עתידות. ובפרט מי שיש לו עונות צריך לסבול ייסורין על עונותיו ולא יזכה אל האור העליון שהוא השמן שעליו אמר ד׳ע׳ה דשנת בשמן ראשי אלא אם יכתת עצמו וזה שאמר ועור בלילה בשמן כתית הדא הוא דכתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו. והכוונה שכמו שהמשיח סובל העונות שלנו עושים לו שיהא מדוכא אם כן מי שירצה שהמשיח לא יהיה מדוכה מעונותינו יסבול וידכה הוא בעצמו:

Fol. 249b. אמרו בויקרא רבה וזאת תורת האשם כך אמ׳ הב״ה ליש׳ בני אני הוא שאמרתי לכם אין חפצי אלא ברנה ובמי שאין בו עבירה חזרתי בדברים אפי׳ יעשה אדם כמה עבירות זו למעלה מזו ויחזור בתשובה וישפיל עצמו לארץ ויראה את עצמו כאלו חציו

---

[2] M. 189 אל.

[3] M. 189 אליו.

זכאי וחציו חייב באשם תלוי בכל יום הרני עמו ברחמי׳ ומקבלו בתשובה ונותן לו בנים זכרים עוסקי׳ בתורה ובמצו׳ וישמרו דברי תורה בפיהם שנא׳ וה׳ חפץ דכאו החלי . . . בידו יצלח :

j. R. Ḥayyim ibn Musa.

Fol. 232a. עוד אמר שיש מן היהודים שיאמרו כי המשיח הולך בעולם משתחוה ונכנע על עונותינו וכן נראה זה מן הפסוק שאו׳ ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה. ונשיב כי דברי ניקולאו גם היהודי שהביא לא הראה זה מפסוק ואם הוא מדרש אין אנו מוכרחים להשיב עליו כי אין משיבים על הדרש כי גם אני ראיתי דורשים בין הנוצרים ויכחישום חכמיהם הרבה והרבה חכמים בזה המלכות יכחישו לפראי ויסינטי פיריר מה שהיה דורש והיה נחשב ביניהם לחכם מופלג וקדוש :

Fol. 235b. אמר ניקולאו שגם ענין מיתתו נזכר בישעיהו שאמר כצאן למות יובל. והנה ישעיהו לא אמר זה הפסוק לפי האמת ואם אחר אמרו מי יאמר לנו שאמרו על ישו זה היה בספק עד שיראהו לנו. אך באמת[1] נאמין כי הוא על עם ישראל או יהודה שנקראים עבדו :

Fol. 238. הקושיא הט׳ אמר שהיהודים ממה שאמר ישעיה על המשיח שיבא במהרה בימינו יראה זרע יאריך ימים וכי ישו לא היה לו זרע ולא האריך ימים א״כ לא היה משיח. ואמר שהקשו כמו זה ממזמור פ״ח שאמר עד עולם אכין זרעך ולא היה זה לישו א״כ לא היה משיח : והשיב ניקולאו כי לא נכון שיהיו לישו כי אם בנים רוחניים לא חמריים כי הזווג הבשריי יביא עמו פתיות ושיכול להשאיל כזה כי ביצחק יקרא לך זרע ורצה לומ׳ כי באפושטולוש יקרא לו זרע : ונשיב כי

[1] MS. בעונות.

מלת זרע לא נאמר בכתוב בחוק אלוה רק מלת בנים ואם ישו כפי אמונתם היה אלוה איך יאמר יראה זרע ומ״ש יאריך ימים לא נתקיים בישו כי בחצי הימים הקצובים לכל האנשים סבל יסוריו. וטעם שני כי הכתוב אומר אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים ומלת אם תנאית ויהיה הענין שאם לא ישים אשם נפשו לא יראה זרע ולא יאריך ימים וזה מגונה באלוה ולא במשיח. והג׳ איך יאמר אם תשים אשם נפשו על האלוה זה לא יתכן. ומה שהביא מפסוק עד עולם אכין זרעך הנה הוא דבור מאת ה׳ אל דוד שהבטיחו [ש]יצאו ממנו מלכים בשריים לא רוחניים וזהו האמת ואין בלעדיו:

k. מלחמות ה׳.

אמר הנוצרי. הנה הגענו בפרשת הנה ישכיל עבדי ואני הנה שמעתי את אשר אמרת לי דרך כלל שכל הנבואות עתידות שבזה הספר המועדות שמחה ושלוה רומזות לענין אם מגלות בבל או מגלות אדום זה הארוך כמה שיוזכרו בה תמיד ציון וירושלים. וכן שאמרת לי דרך כלל שאני מלקט בין העמרים לומר שכל מה שתמצא פסוק אחד לראיה לא לחוש להתקשרו למעלה ולמטה הנה זאת הפרשה שכולה נאמרה עליו אות באות ותיבה בתיבה מתחלתה ועד סופה בבואו ביד אויביו וקבל יסורין בעצמו בעונינו ושם נקבר בין הרשעים ושהוא מחולל בפשע העם ושבחבורתו נרפא לנו והרבה דברים כיוצא בהם אינך צריך רק לקריאת הפרשה תמצאנה כולה מבוארת עליו. וכן שגדולי אמונתכם העידו לפי תומם שענין הפרשה נאמר על האל באמרם ירום ממשה וגבה ממלאכי השרת ומי הוא שיהיה גבוה ממלאכי השרת רק האל לבדו: אמר העברי. אף גם זאת אוציאנה מחיקך כי מחשבתך באמת מן הפרשה נמנעת מכמה פנים. אחת

שקראו עבדי וידוע שהאלהות לא יקרא עבד לאלהות שכמותו או שהוא עבד כי אפילו האב לא יקרא שם בנו עבד כי מלת עבד מורה חלוק עצמות בינה לאדון יותר ממלת בן בינה ובין האב. וכל שכן שמלת בן נגזרת מלשון בנין ורומז על שהוא מבנין האב ולכן נקראו המלאכים בנים מצד שכלם וכן הצדיק מצד שכלו. אבל עבדות מורה חלוק עצמות רק יש ביניהם דבוק מקרי. והצדיקים נקראו ג״כ עבדים להיות גזירותיו ית׳ עליהם מוטלות או להמנע ממנו ונמצא בן מצד שכלו ועבד מצד גזרת האל עליו. והוא אמרו אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי אמר ה׳ צבאות יחס הכבוד לבן והמורא לעבד. וכן שקראו איש מכאובות וידוע חלי וזה לא נאמר רק על איש מתמיד בחליים והוא לא חלה בהתמדה. ועוד שקראו נבזה וחדל אישים בלא תאר ובלא הדר והוא מצד תארו יפה היה אף כי היה מזרע המלוכה שמן הסתם הם טובי תאר ויפי מראה. ואם מצד זמן מתתו אין לשונות אלו נאמרים אלא על מי שכל ימיו הוא כך עד שמתמיהין על מעלתו. ועוד כי אמר מפשע עמי נגע למו ולמו הוא לשון רבים והיה לו לומר נגע לו וא׳ע׳פ שמצאנו כן לפעמים כמו יחזו פנימו הוא דרך זרות. ועוד שאמר ויתן את רשעים קברו והיה לו לומר ויתנו כי על ישראל הוא אומר שנתנו בין רשעים קברו. ואם תאמר שעל עצמו הוא אומר כן והלא היה אחר זה שמת והגוף לא היה בו שום הרגש. וכן שאמר עליו יראה זרע ולא תמצא לעולם לשון זה ר״ל זרע רק על הנולד דרך טבע. וכן שאמר עליו יאריך ימים נופל לפי דרכי הפשט רק על זמן שיש לו תכלית. ואף על פי שדרשו ח׳ז׳ל והארכת ימים לעולם שכולו ארוך זה דרך דרש נדחקו לומר כן מצד שיש להם תחלה אבל ימים שאין להם תחלה וסוף לא יאמר עליהם לשון אריכות ימים. ואם תאמר שעל האנושית נאמר בן הרי לא האריך ימים. וכן שקראו נגזר מארץ חיים ולא יתכן לומר

כן על אלוה: וכן אודיעך דרך כלל שמשיח בן דוד כל הספרים מעידים עליו שלא יהרג ולא ימסר ביד שונאים ובמשיח בן יוסף הוא שנאמר זה בסבות כבר ביארנום בפרק חלק. וכן שתדע דרך כלל שהאיש המיועד למשיח התיעדו עליו אותות וסימנים לא נראו עדיין לאחד מכל אותם שיתיחסו בכך כמו שהעידו בבר כוזיבא אשכחוה דלית מוכח ודיין. וכבר ידעת באחת מן האותות שהתיחסה אליו ממשלה יתירה באמרו ומשלו מים ועד ים וכן ומלכותיה לעם אחרן לא תשתביק וזה לא היה עדיין לא בו ולא באחד כל שכן בו שלא היה בו ממשלה כלל. ואף רומי שהיתה מושלת ברוב העולם כשחזרה לדתו לזמן רב נתמעטה והפסידה ממשלתה הרבה וכן כמה אותות התבארו במקום אחר מזה החבור. אבל תדע באמת שזאת הפרשה כולה נאמרה על ישראל ועל המשיח שיצליח הצלחה יתירה ויתפלאו עליו ועלינו כל העמים שכבר ידעו בשפלותנו. והנה כל הביאור תמצא בפירושנו בספר הזה ביחוד מרווח. וכן ממה שהבאת ראיה ממאמר ר׳ז׳ל שאמרו וגבה ממלאכי השרת אין בו הכרח כלל כמו שביארנו:

l.

ישכיל פי יצליח: משחת פי שהיה נשחת מראהו ותוארו נשחת ממראה בני אדם: יקפצו מלכים טעמו כמו שרים עצרו במלים וכף ישימו בפיהם: ויעל כיונק פי׳ ענף כלו׳ היה ישראל לפני השם מקודם לכן כיונק וכשורש שהם בארץ צייה שלא יגדלו. ולא מראה ונחמדהו פ׳ר׳ח ולא מראה שנחמדהו. וכמסתר פנים א״ג אם היה מעט מסתיר פניו ממנו היה נפסד. והוא נבזה ולא חשבנוהו: אכן חליינו פי׳ אכן כמו אם כן הוא חליים שעשינו אליו הוא נשא ומכאובינו שעשינו אליו סבלם. נגוע מוכה פי׳ בשהיינו מנגעים אותו היינו חושבים

בקרבינו כאילו אלהים אמ׳ לנו הכוהו ותענוהו: והוא מחולל פי׳ הוא מחולל בעוונותינו ר״ל אנחנו חשבנו כשהיינו מכים אותו כאילו השם אמ׳ לנו ועכשיו אומ׳ אילו האומות הוא מחולל בפשעינו שהיינו מכים אותו על דרך הנקמה על כן פשענו בו בחליו וכשהיינו מדכאים אותו עוינו בו. א״ג והוא מחולל כלו׳ אנחנו חשבנו עליו כי נגעו אלהים ויסרו והוכיחו ואינו כן אך הוא נחלה ונכאב על שהיינו פושעים בו ומוסר שלומינו כלו׳ תוכחות כולנו עליו. ובחבור אותו נרפא לנו כלו׳ חובר הוא תחתינו. ומלת שלומינו כמו כולנו כעניין הגלת שלומים שפי׳ כולם יחדו. פי׳ מחולל מעניין נגע וחולי. ור׳י׳פ׳ מוסר שלומינו כלו׳ מוסר ומסולק היה שלומינו מעליו שאף שלום לא היינו נותנים לו. ויי הפגיע בו פי׳ השם ית׳ שם אותו לפנינו למכשול ולפוקה: מעצר וממשפט לקח נ״ל כשהובל לטבח מבית הסהר ומייסורין לוקח כלו׳ שתחלה ייסרוהו וא׳ח׳ב הובילוהו לטבוח. ז׳א׳ב. ואת דורו ואת דירתו מי יוכל לספר איך היא. ז׳א׳ב. מפשע עמי יש אומ׳ מפשע עמו שהוא נגעם או עתיד לבא נגע להם. ז׳א׳ב: ויתן קמחי בשם א״ג כלו׳ שמת קודם זמנו שיהרגוהו. על לא חמס בכפיו ברשעים שמתים קודם זמנם או שהורגין אותם על רשעם. במותיו לשון קיבוץ במות שפעמ׳ ימיתו האדם בדקירות רבים או בייסורין קשים. ז׳א׳ב: מעמל ול״נ מעמל הצרות שסבל ישבע מהם וא׳ע׳פ׳כ עבדי הצדיק צדיק ולא הרשיעו בעבור צערו רק שפט צדק עם היותו מצטער וסובל עוונותם לכן אחלק לו. ז׳א׳ב:

m.

כן יזה כן יתגבר עכשיו ויזה גוים רבים יגרשם מארצם ויפזרם כאדם המזה את המים ואין טיפה נוגעת בחברתה. אר״יה: ויעל ישראל כיונק לפניו כמו היונק שאינו נראה וניכר ולזמן מועט יראה

אילן גדול כך היו ישראל שפלים בגלותם ועתה נתנשאו על הכל. וכשרש העומד בארץ ציה שסבורין בני אדם שיבש ואין לו תקוה וסוף שהוא מצמיח ועושה פארות וענפים מרובין. לא היה לו תאר בתחלה ולא הדר והיינו רואים אותם ולא היה לו שום מראה ונחמדהו שנחמוד אותו ונאמר כמה הוא נחמד זה יהודי במראהו. אר״יה: י״מ וידוע חולי שבור החולי מן ויודע בהם את אנשי סכות. וחדל אישים בעבור היותו מדבר על כלל ישראל כאילו הוא איש אחד אמ׳ וחדל אישים כלו׳ חדל להיחשב ולהמנות עם שאר האנשים לרוב שפלותינו. הר׳ עמנואל ז״ל: אכן חלינו הוא נשא שהיינו מחליאים ומכאיבים אותו ומפני זה לא היה לו מראה. ואנחנו חשבנוהו נגוע מכה אלהים ומענה וחפץ הבורא הוא שנענה אותו: והוא מחולל מפשעינו שפשע גדול היה נחשב לנו לפני הבו״א כשהיינו מחללים אותו לשון חלל. מדוכא היה מעונותינו שעון פלילי היה נחשב לנו מה שהיינו מדכאים אותו. מוסר שלומנו עליו מוסר ומסולק היה שלומנו מעליו שאף שלום לא היינו נותנים לו. ובחבורתו נרפא לנו בשהיינו עושים לו חבלה וחבורה אז היה לנו כאילו נתרפאנו כך היינו שמחים ברעתו:

n. ספר חסידים.

כל הנבזה בעיני אדם שלא מחמת מעשים רעים עתיד שיתעלה שנאמר הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד ומי הוא אותו שכתוב עליו במקרא של אחריו נבזה וחדל אישים:

o. Midrash Konen.

הבית החמישי [בג״ע] בנוי מאבני שוהם וישפה ואבני מילואים וכסף וזהב וכתם טוב וסביביו נהרי אפרסמון ולפני הפתח מושך

נחל גיחון ומסך[1] מכל עצי לבונה וריח טוב ומטות זהב וכסף ובגדי רקמה ויושבין שם משיח בן דוד ואליהו ומשיח בן אפרים ושם אפריון מעצי הלבונה כענין המשכן שעשה משה במדבר וכל כליו ועמודיו של כסף רפידתו זהב מרכבתו ארגמן ובתוכו משיח בן דוד שהוא אוהב את ירושלים. אליהו ז״ל תפסו בראשו ומניחו בחיקו ומחזיקו וא״ל סבול יסורין ודין מרך שמיסרך על חטאת ישראל וכן כתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו עד זמן שיבא הקץ:

p. עשרה מאמרות.

והנה משיח לכפרת שניהם [א׳ד׳ה׳ר ודוד] ישים אשם נפשו כדכתיב גביה להדיא בפרש׳ הנה ישכיל עבדי אשם בגימטריא מנחם בן עמיאל מה כתיב בתריה יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח:

q. ספר הגלגולים.

ודע כי נשמה לנשמה מזיהרא עילאה לא זכה עליו עדיין שום נברא בעולם ומלך המשיח עתיד ליטלה ולכן נאמר עליו הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגו׳ ואמרו ז״ל ירום מאברהם מאד מאד׳ה׳ר:

r. Yalqut R'ubheni (from the מדרש הנעלם).

Fol. 115b. אמר ר׳ חייא סבא לא אשכחנא רעייה דמסר נפשי׳ על עאנא כמשה דאמר ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מאי מחני נא מן עלמא הדין ומן עלמא דאתי לקיים תחת אשר הערה למות נפשו:

Fol. 122a. זאת תורת האשם כך אמר הק׳ב׳ה לישראל בני אמרתי לכם אין

[1] Jellinek (Beth ham-Midrash, II. p. 29) proposes ומפתח.

חפצי אלא במי שאין בו עבירות וחזרתי בדברי אפי׳ שיעשה אדם מאה עבירות זו למעלה מזו ויחזור ויעשה תשובה וישפול לארץ ויראה עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי ויראֹ עצמו כאילו חייב אשם תלוי בכל יום הרי עמו ברחמים ומקבלו בתשובה ונותן לו בנים של תורה ועוסקי תורה ומקיימים ואשימם ד״ת בפיו לעולם שנאמר וה׳ חפץ דכאו א״ל הק׳ב׳ה לישראל בני אל תשימני כחול הזה שאינו לא מן החיים והמתים אלא ישפיל אדם עצמו ויאמר אם תשים נפשו בכפו כמ״ש יביא אשם ויתכפר על נפשו בוודאי יראה זרע ויאריך ימים. ד״א יראה זרע יאריך ימים יראה זרע בע׳ה׳ז יאריך ימים לע׳הב׳:

Fol. 126b. מי שחליינו הוא נשא ומכאובינו הוא סובל הוא האדם בעצמו שגרם המיתה בעולם וילמוד הסתום מן המפורש פי׳ משום שחליינו הוא נשא מטעם שהוא האדם בעצמו בגילגול אדם דוד משיח ע״כ סובל היסורין לכפר עון אד׳ה׳ר שהביא המיתה לעולם:

s. Yalqut Ḥadash.

נשמות של צדיקים משוטטין בעולם וכיון שרואים אותן בני אדם המדוכאין ביסורין וסובלין יסורין בשביל קידוש השם ורואין ג״כ רשעי הדור הגורמין אריכות הגלות באים ומגידין למשיח מיד נכנס משיח להיכל אחד בג״ע הנקרא היכלא דבני מרעין מיד נכנם לשם משיח ומקבל על עצמו כל כאיבין ויסורין דישראל שיבואו עליו ואלמלא שהוא מקיל מישראל היסורין לא היה אדם בעולם יכול לסבול היסורין על עונשין דאורייתא וכשהיו ישראל בארצם היו מסלקין היסורין וכל מרעין בישין על ידי הקרבנות אבל השתא משיח מסלק להון דכתיב והוא מחולל מפשעינו:

t.

פוקרין מפרש׳ הנה ישכיל עבדי וכו׳ [על ישו] תשיב למה קראו עבד בלא אדון ואם הבן נעבד לאב אם כן הן שני פרצופים נפרדים והם אומרים שהכל אחד ואם קראו עבד שעובד לעשות רצון אלקותו א״כ למה יקבלו העבד לאדון ואלוקות הלא טוב לנו עבוד אלוקים אדון הכל מלעבוד של מלך. ועוד אמר הכתוב מוכה ומעונה אלוקים לא ענה מלבו כי הי[ה]ודים תלוה[ו] במשפט פילאטוס. ועוד אמר ויי חפץ דכאו א״כ ישימו אותנו האשמה בצליבתו ויי רצה בו לתיקון עולמו וכן גזרה חכמתו ולמה יענשו עושי רצונו. ועוד אמר הכתוב ויי הפגיע בו עון כלנו והרי לא נושע לנו הישראלים כלל ואפי׳ מאמינים שאומרים שבא לפדות מגיהנם ולתקן חטא א״ה על יצחק ויעקב ומר׳ע׳ה אשר דבר פה אל פה בו ועסק עמו בקבורתו ובמיתתו מות ימותו כאחד הצדיקים והנבלים ומורידו שאולה כצדיק כרשע שזהו ודאי אין השכל גוזרו והדעת [אין] סובלתו כלל וכמ׳ש׳ה מי האיש ירא יי וגו׳ נפשו בטוב תלין וכן הבטחתו ית׳ למ׳ר׳ע׳ה הנך שוכב עם אבותיך וכי הבטיחו שישכב בגיהנם עם שאר אבותיו גם עד היום חוטאים וסוררים כקודם ביאתו ועושי רשע יורדי לגיהנם ועושי טוב ינחלו ע׳ה׳ב כמו שהם בעצמם אומרים ואם בא לתקן חטא א״ה היה לו לפדותם ולתקנו מכל וכל להסיר איבת הנחש ועצבון הלידה והעמל והיגיע׳ לאכל לחם וצמיחת קוץ ודרדר והרציח׳ והמלחמה שמתעורר בסבת זהומת הנחש והכל[1] מעיד עליו שאין יתרון או חסרון עתה כקודם ביאתו ואכבה כל יום ויום קללתו שהרג קין הבל אחיו מרובה מחבירו. ועוד אם תשים אשם נפשו שהוא דבר נאמר על תנאי אם יעשה כן יראה זרע וג׳ ואיה בנים שהוליד ישו ואם הוא אלקים ודאי לא יתכן הדבר כזה עליו:

---

[1] Uff. והרוש.

ובחבורתו נרפא לנו או׳ שהם רפוים וחלושים שכמה מתלמידיו ורובם נהרגו ונצלבו ולא כפר בעדם פצע וחבורה שסבל ישו אלא הפרשה הזאת בכלל נאמר׳ על כל צדיק עובד ה׳ מאהבה לימסור נפשו על קדושת השם ית׳ לסבול היסורין:

u.

ברח דודי עד שיפוח קץ מחזה	חיש ונסו הצללים מזה
ירום ונשא וגבה נבזה	ישכיל ויוכיח ורבים יזה
חשוף זרועך קרוא כזה	קול דודי הנה זה

v. בוך דר פרצייכנונג.

קפיטל נ״ג וועלכש זיא היישן דאש גולדן קפיטל אונ׳ זאגן עש ניט אויף אירן משיח ועלכש קלארליך צו בוייזן איז דז עש גיט אויף ישראל וויא מיר נאך יום ביום זיין וויא אין קפיטל שטיט אך קאן מן זעהן אין קפיטל נ״ב אונ׳ נ״ד קאן עש יוא ניט אויף אירן משיח זיין. אונ׳ זאגין אך איר משיח איז איין גאט אונ׳ דז קפיטל היבט זיך אן עבדי מיין קנעכט ווערט ווייזליך טון איין עבד קאן קיין גאט זיין שטיט משה איז גיוועזט עבד להש״י אונ׳ לא קם כמשה שטיט. אונ׳ זיא זאגין ער זייא צום קרבן גנגין ווילגליך וועגין אירי עבירות שטיט דאך אין און כליון אין יוחנן קפיטל ח׳ וויא זיא אויף אין ווארפן מיט שטיינין מאכט ער זיך הין וועק. אונ׳ אים סוף קפיטל שטיט יראה זרע יאריך ימים וויא שייך ווערט איין אלוה זרע האבן אונ׳ וויא אלט איז גאר זיין טעג גיוועזין. דז זיא יוא ניט מיט פֿארט קענין וויא מן נאך בעשיר ביווייזן קאן מאג נור ניט מאריך אונ׳ נים מבלה זמן זיין:

XLVIII. HERZ HOMBERG.

הנה, הנבואה הזאת עד ולפושעים יפגיע אינה דבקה עם מה lii. 13
שקדמה לה: והנה לדעת ר׳ש׳י והר׳א׳ב׳ע על ישראל נבא לעת קץ
הגלות ומה שאמר עבדי וכל מה שנמצא בלשון יחיד על כל אחד
מישראל נאמר. ואולם מה טעם והוא מחולל מפשעינו חלינו הוא נשא
ומכאובינו סבלם איש לדרכו פנינו וה׳ הפגיע בו את עון כלנו. מי
הוא המחולל. מי הפושעים. מי נושא החולי וסובל המכאובים. ואיה
החולים הלא הם בעצמם המוכים והסובלים. ואם איש לדרכו פנה את מי
הפגיע ה׳ עון כולם: והגאון רב סעדיה פירש כל הפרשה על ירמיהו. ובאמת
כמה מקראות יש שנמצא בם דמיון רב אל מה שקרה אל אותו הנביא
אשר נרדף מנביאי שקר. אבל התחלת הנבואה ירום ונשא וגבה מאד וכן
ואת עצומים יחלק שלל אי אפשר לפרש על ירמיה: והעיקר שעל מלך
המשיח נאמר שיבא באחרית הימים לעת רצות ה׳ לפדות את עמו
מקרב גויי הארצות. והנה בהתגלותו יתמהו עליו כל רואיו לאמר מי
זה האיש אשר לא תאר ולא הדר לו אשר מלאו לבו לצוות על
כל מלכי הארץ לשלח ישראל חפשי. בארץ הלזו יחרפוהו ויבזוהו
וירחיקו עצמם ויסתירו פנים ממנו. בארץ אחרת יכוהו ויהדפוהו עד
שיהיה מלא פצעים וחבורות ושבע מכאובות ואם ילך הלאה שם יפגעו
בו להמיתו מבלי דין ומשפט ולהשליך אותו באחד קברי הרשעים
והגוזלים. וגם בני ישראל לא יחשבוהו כ״א כאחד הרקים ולא יאמינו

לדבריו שיגיד בשם ה׳ ויפשעו וימרדו בו ויאמרו כל החרופים והגדופים
והרדיפות מאת אלהים הם לו הוא מוכה אלהים בעבור חטאת עצמו.
והם לא ידעו בתחלה שכל מה שסובל בעבור פשעם הוא נושא כי
השם בחר בו לשום כקרבן אשם כשעיר המשתלח לשאת את כל
עונות בית ישראל. והוא בנפשו ידע כי על ידי מכאובותיו וגדופיו
תבא התשועה והגאולה הנאמנה לקץ הימין. לכן יסבול הכל בחפץ
נפש ולא יתמרמר ולא יפתח פיהו במצור ובמצוק אשר יציקוהו
שונאי ישראל כמו שנרמז מזה באגדה. והנה כאשר יבואו מי הזעם
עד צואר אז תגלה עליו זרוע ה׳ לחלצו מכל צרותיו ולא יתן נפשו
למות כאחד הפושעים וירימהו וינשאהו ויגביהו מאד וחפץ ה׳ בידו
יצלח. ותחת אשר מסר נפשו בעד הרבים לטובת הכלל יתנהו ה׳
לראש על הרבים והם בני ישראל הנפוצים ומלכי ארץ ישתוממו
עליו שנדמה להם בראשונה נבזה וחדל אישים ועתה הוא כאחד מהם
כי את עצומים יחלק שלל. ואולי נוסדה על זה דעת שמואל האומר
אין בין העולם הזה לימות המשיח כ״א שעבוד מלכיות בלבד. ישכיל
14 יצליח: שממו השתוממו. כל העברים בפרשה הזאת הם עתידים כי
הנביא בחזיונו רואה הדברים כאילו כבר נעשו. כן מלה משמשת
לאמת הדבר (mit Recht). משחת החירק במקום הקמץ וענינו בלוי
15 ומקולקל: יזה ת״י יבדר ענין פזור והשלכה למרחוק וכן דעת ר״ש״י
לפי שהמזה מפזר את הדם המכונס לכמה טיפין. יקפצו לשון סגירה
לא תקפוץ את ידך (דברים ט״ו ז׳) ישימו יד על פה מרוב תמהון
(הר״ד״ק). ואין צורך לשימת יד על פה שהמשתומם סוגר שפתי פיו
ואינו יכול לבטא בשפתים:

liii. 1 מי האמין הפסוק הזה הוא מאמר מוסגר שהנביא אומר בדין הוא
שיתמהו המלכים ויקפצו פיהם כי מי ששמע את דברינו לא יכול להאמינם.
2 נגלתה חוץ ממנו: כיונק נטיעה קטנה וחלושה הדבק׳ בקרקע האדמה

כילד היונק משדי אמו. ונראהו אין בפניו דבר שימשוך את עין
3 הרואה עליו: וחדל יהיה נחדל מבני אדם שהכל ירחיקו עצמם ממנו.
וידוע מיוסר ומדוכא בחלים רעים מענין ויודע בהם את אנשי סוכות
(שופטים ח׳ ט״ז. הרד״אט). וכמסתר הטעם יהיה כמו הנבזה
והנמאס שכל אחד מסתיר פניו ממנו על דרך ואנכי הסתר אסתיר
פני (דברים ל״א י״ח). ולא חשבנוהו ובעינינו אינו שוה את כל מאומה
4 כמו כי במה נחשב הוא (לעיל ב׳ כ״ב): אכן לפי דרכנו במה
שקדמנו אל באור הפרשה הוא מאמר ישראל והכרתם את מה שהיה
נעלם מהם ואומרים עתה ידענו שהוא סבל בעד חטאותינו. סבלם
בא הכנוי אחר השם לחזק הענין כמו ותראהו את הילד (שמות ב׳
ו׳ו. הרד״אט). ואנחנו אבל בעת ההיא טועים היינו שחשבנו שכל
5 הייסורים הבאים עליו בחטאו הם באים: מחולל כמו ולבי חלל בקרבי
(תהלים ק״ט כ״ב). מפשעינו בעבור פשעינו כמו מדאגה מדבר
(יהושע כ״ב כ״ד) כלומר בעבור הדאגה וכן מעונותינו. מוסר שלומינו
6 כל מה שהיה יכול להסיר את שלומינו או להשביתם נטל עליו: תעינו
כדרך הצאן ההולכים לתומם. הפגיע מלבד הוראת שרש פגע
הידועות נאמר גם על הרגש גופני או מוסרי (Empfindung, Gefühl)
הנולד על ידי פגישת מוחש או ציור או הכרה מה אל עצם המרגיש
ומזה אמרו אין שוטה נפגע (ein Tölpel ist gefühllos, wird nicht
7 gerührt). עון עונש כמו גדול עוני מנשוא (בראשית ד׳ י״ג): נענה
8 באונאת דברים (ר״ש״י): מעוצר המושל מגין על עמו נקרא עוצר
וכן זה יעצור בעמי (שמואל א׳ ח׳ י״ח). וממשפט מקום שבת
השופטים. לקח נחטף כמו וארון אלהים נלקח (שמואל א׳ ד׳ י״א)
ומזה נקרא מה שחוטפים אנשי החיל מן השבוים בחזקה מלקוח
והטעם שיחטפוהו ולא יתנוהו להנהיגו לפני העוצר והמושל פן
יחום עליו להצילו מידם ולא העמידוהו לפני השופטים פן

יצא זכאי בדין ועל כן יהיה משולל מעוצר וממשפט. ישוחח ענין
הגיון ודבור כמו במעשה ידיך אשוחח (תהלים ק׳מ׳ג׳ ה׳) הוגה
ומדבר אני בם בחשק נפש. ויתכן שואת דורו מי ישוחח הוא מאמר
מוסגר שהנביא מפסיק באמצע דבריו ואומר מי ישא על שפתיו
זכרון אותו הדור הקשה והרע שגזרו אותו מארץ חיים בלי דין ומשפט
באשמה לא לו. נגזר אין הכוונה שיהרגוהו כי מה טעם יראה זרע
יאריך ימים וכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל אבל
יתנכלו אותו להמיתו ויגזרו לתת את רשעים קברו ואולם ה׳ לא
יתננו בידם ויחלצנו מכל צרותיו. ונגזר הוא כמו ואת אשר נגזר עליה
(אסתר ב׳ א׳): ויתן כבר אמרנו שנמנו וגמרו לדונו כמוחרם שאם 9
יהרגוהו יקברו אותו אצל רשעים. עשיר כמו עשיר ישכב ולא יאסף
(איוב כ״ז י״ט) שאיוב אומר עליו זה חלק אדם רשע ויהיה א״כ
לפעמים תואר מיוחד למי שנתעשר ע״י חמס וגזל והענין כפל
במלות שונות. במותיו שעור הכתוב ויתן במותיו את רשעים ואת
עשיר קברו. וטעם רבים של במותיו כאילו ימיתוהו הרבה פעמים
שידקירוהו בדקירות רבות כדרך האכזרים: וה׳ ואולם השם בגזרותו 10
העמוקה חפץ דכאו כאשר מבאר והולך. אם תשים זהו מאמר הנביא
נוכח השם אם גזרת לשום נפשו קרבן אשם כל זה הוא למען יראה
זרע יאריך ימים. והטעם עשית זאת לווכח את מלכי האומות שהוא
שליח השם לקבץ נדחי ישראל: יראה ירגיש את עמל נפשו עד 11
לשבעה מרוב צרותיו על דרך שבעתי נדודים (איוב ז׳ ד׳). בדעתו
עם כל זה יצדיק בדעתו ובמחשבתו את דין החרוץ עליו מאת השם
כי צדיק עבדי לרבים. והטעם יש צדיק תמים נקי וזך מכל דבר
פשע ועושה רצון קונו אבל הוא צדיק לו ולנפשו ואינו מוסר עצמו
וחייו בשביל אחרים ואמנם עבדי הוא צדיק לרבים משליך נפשו
מנגד לטובת הכלל ואינו חס על חייו אם אחרים נעזרו ע״י מותו

12 וסובל משא עונותם כדי לפוטרם מן העונש: לכן בגלל אשר מסר
נפשו לתועלת הכלל יהיה טוב וגורל הרבים בידו וזה יהיה חלקו ופרי
מכאוביו. שלל אין זה שלל המלחמה כי לא נזכר דבר שילחמו עמו
אבל הוראתו שפע ורבות הטובה כמו ושלל לא יחסר (משלי ל״א
י״א) והטעם שיחיה בשפע טובה כאחד העצומים ממלכי ארץ. הערה
שפך והריק נפשו מגופו דוגמת ותער כדה. נמנה שהכינו קברו
אצל הרשעים. יפגיע יתפלל בעד הפושעים והקמים נגדו:

XLIX. R. YAQOB YOSEPH MORD'KHAI ḤAYYIM PASSANI.

תמהתי על המפרשים אשר נתנו לבם להעמיק בפרשה זו. זה אומר כוונת הנביא על מ״ר״ע״ה. וזה אומר על האומה הישראלית. ובא הכותב השלישי על המלך יאשיהו. והאחרון הכביד על מלך המשיח והכניסו המדרש בכתובים ואנחנו נדע נאמנה כי אין המקרא יוצא מידי פשוטו לעולם ואין זה הדרך להשיב לאפיקורוס. ועוד אין פירוש אחד מהם עולה בסגנון שלם לכל הענין ואינו מספיק להפים דעתנו וכל שכן דעת המכחישים שעשו הפסוקים האלה יסוד לאמונתם. והנה הפסוק לא תואר לו ולא הדר אי אפשר לפרשו על מ״ר״ע״ה כי הכל יודעים שהיה איש צורה גדול וגבור כארי. ואם הפסוק מפשע עמי נגע למו הכוונה על ישראל כאשר היא באמת אם כן המיוסר הוא בעבור האומה לא האומה עצמה. והמלך יאשיהו באשר נתמלאה סאת עונות דורו עם כל יושר לבבו לא זכה לשום נם לאמר כי עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא סופר להם ראו וגו׳ וגם לא יתכן לומר עליו יאריך ימים יען מת בקוצר שנים במבחר זמנו. ולאשר פירשה על המשיח נוכל לומר חכמים הזהרו בדבריכם ואם הוא דרך משל וחידה. והנה מלאני לבי לחשוב כי באמת הפרשה מדברת על חזקיה מלך יהודה באופן קרוב וברור. וגם כי ידענו כי נבואות ישעיה רובם ככולן על המשיח באחרית הימים הנה הם

בפרט על המלך הצדיק ההוא ועל מפלת סנחריב שהיתה בימיו
lii. 13 ובזכותו. וזה החלי לאמר: הנה ישכיל עבדי כי כן בדברי הימים
ב׳ ל״ב אמר ויצלח יחזקיהו בכל מעשהו והוא ראוי להקרא עבד ה׳
כי שב והשיב את יהודה ועוד רוב מישראל לעבודת האל ית׳ מה
שלא בקשו אבותיו בכל כונתם הטובה. הוא הסיר הבמות ושלח
אגרות בכל שבט ישראל לאמר (שם ל׳) שובו אל ה׳ אלהי אברהם
יצחק וישראל וגו׳ והחזיר העטרה ליושנה בחלות את פני שריו
ועבדיו וכמעט נכנע לפניהם באמור להם (שם כ״ט) שמעוני הלוים
עתה התקדשו וקדשו את בית ה׳ אלהי אבותיכם והוציאו את הנדה
מן הקדש כי מעלו אבותינו ועשו הרע וגו׳. והנה ירום ונשא וגבה
כי כן אמר (שם ל״ב) ורבים מביאים מנחה לה׳ ומגדנות לחזקיהו
14 מלך יהודה וינשא לעיני כל הגוים: כאשר שממו . . . מאיש מראהו כי
החולי הכבד והמסוכן שקפץ עליו שנה את עוז פניו ומשמן בשרו
15 ירזה בהגיעו עד שערי מות: כן יזה . . . כי את אשר וגו׳ כי כמה
מלכים ושרים נפלאו למאד על הנס נעשה עליו כי לא בחרב ובחנית
יהושיע ה׳ את משיחו מיד סנחריב והיותר גדול הפלא הנראה בעולם
בשוב גלגל השמש אחורנית לעיני הכל ומרודך בלאדן שלח אליו
מליצים לדרוש המופת אשר היה בארץ וזהו אשר לא סופר להם ראו
וידעו בבירור כי הוא רצוי בעיני ה׳ לשנות עליו סדרי הבריאה:
liii. 1 מי האמין לשמועתנו כמתפלא אומר הנביא כן עם צדיקי דורו כי
מאחז הרשע יצא חזקיהו הצדיק ועליו נגלה זרוע ה׳ באבדן סנחריב:
2 בזמן שכולם היו מוטבעים בעבודת אלהי נכר הוא עלה כיונק וכשורש
3 מארץ ציה ועיף בלי אמונה ויראת ה׳: וכאשר חזקיהו מילדותו הוא
מואס במעשי אביו ובמדות מגונות כל בני דורו הנה גם הוא היה
מתועב מהם ומתרחקים ממנו והיה על זה נבזה וחדל אישים ואביו
בפרט שונאו עד מות כי העבירו באש למולך (מלכים ב׳ י״ו ג׳.

סנהדרין פ׳ד׳ מיתות דף ס״ט) ונצול בנס אל תי. והנה מעט מהצדיקים
שהיו באותו הדור מתאוים וחומדים אותו לאמר מי יתן ויצא חוטר
מגזע ישי ונחה עליו רוח דעת ויראת ה׳ זהו כונת ולא מראה
ונחמדהו: ובמות אביו ישב על כסא המלוכה שלא ברצון עבדיו עד 4
כי מרדו בו ושבנא בראשם ובקשו להשתעבד תחת יד פקח בן רמליהו
הרשע מלך ישראל כאשר אמר ישעיה (ח׳ ו׳) יען מאס העם הזה
את מי השילוח וגו׳ והוסיפו שנאה ושפכו בוז על הנדיב בראותו
מיוסר בחלאים קשים ושפטו לרעה שזה יהיה עקב בזותו אמונתם
הרעה וכאילו פסילי אלהיהם הסתירו פנים ממנו: אף כי בראותם 5, 6
שמרוב ענותו לא היה מתנהג בטכסיסי המלכות (פרק חלק דף צ״ד)
שהיה אוכל ליטרא של בשר ויען שעשה הוא הישר בעיני ה׳ בלב
שלם כדויד אביו (ד״ה ב׳ י״ח) ויוציא הנדה מן הבית וישב כל ישר׳
לאמונתו ית׳ הנה א״כ היסורים שסבל היו בעבור הדור וכמעט נגזר
מאת ה׳ לכבות הגחלת הנשארת לתת ירושלם ביד סנחריב ורק ע״י
חזקיהו היה פדיון נפשם ונעשתה להם הצלהָ גדולה על רוב זכיותיו
הנוספות היתר שאת על היסורים שסבל וכולם אז הבינו כי הוא
מחולל מפשעיהם מדוכא מעונותיהם לכפר עליהם לפני ה׳ כי מדת
הדין המתוחה כנגדם הפגיעה בו את עון כולם. זהו שאמר מפשע
עמי נגע למו נגע הראוי לבוא עליהם: והנה בעת כובד חליו הצדיק 7
עליו את הדין וכאלם לא יפתח פיו היה שומר רגע מיתתו מעת לעת
כאשר אמר במכתבו (ישעיה ל״ח) אני אמרתי בדמי ימי אלכה
בשערי שאול וגו׳ וקבל יסורי ה׳ באהבה בלתי התרעם עליהם
ועל קוצר ימיו: אלא כששמע מהנביא צו לביתך כי מת אתה ולא 8
תחיה אז קרא אל ה׳ ירצה לתת לו אורך ימים לעבודתו א״כ מעוצר
וממשפט לוקח במבחר ימיו ובתחלת שני מלכותו. ואם מיד אחר
מות אחז הרשע בנו שהיה צדיק היה מת בחצי ימיו עד בלי הספיק

להחזיר האמונה לאיתנה הראשון את דורו מי ישוחח אלא היו היה
דור ההולך בחשך עד תומו בלתי ראות מעשי ה׳ הגדולים אשר עשה
9 למען המלך הצדיק ההוא: ולא היה משאיר אחריו זכרון ממנו והיה
נקבר עם אביו הרשע וזה ויתן את רשעים קברו כלומר והיה נגזר
10 וכל זה בנקיון כפיו ועל לא חמס עשה: והיה ברצון הש״ת שדכאו
החלי לשום אשם הדור על נפשו. ואחר התפללו אליו ושמע את
עתירתו וראה את דמעותיו נאמר עליו יראה זרע יאריך ימים כי
הש״ת הוסיף ט״ו שנה על ימיו והראה לו זרע כי קודם לכן לא היו
12 לו בנים: לכן אחלק לו ברבים רצה על שלל סנחריב וזה על אשר
סבל עונות הדור ונמנה כאחד הפושעים ועל הכל התפללו בעד שארית
הנמצאה שהיו פושעים כאשר אמר (מלכים ב׳ י״ט) ויתפלל חזקיה
לפני ה׳ ויאמר (ובד״ה ב׳ ל״ה) ויתפלל חזקיה המלך וישעיה בן אמוץ
וגו׳ וזהו כונת ולפושעים יפגיע שלא תנתן ירושלם ביד מלך אשור.
וכאשר שבו כל יהודה וירושלם ושארית ישר׳ לעבודת ה׳ והחזיר
המקדש לטהרתו והכהנים לעבודתם ולוים לדוכנם אשר אחז הזניחם
והביטו בנסים אז אהבוהו וכבדוהו כל עבדיו וכשמת לא נתן את
רשעים קברו כאשר היה נגזר וקרוב להיות אבל נקבר במעלה קברי
בני דוד וכבוד עשו לו במותו:

את זה ראיתי לפרש על הפסוקים האלה ואם לא כונתי לדעת הנביא אחלה מאת הש״ת יתן לי שכר על הפרישה. ה׳ יאיר עיני בתורתו כאשר עם לבבי כ״ר:

L. SH'MUEL DAVID LUZZATTO.

הנה ישכיל עבדי, מכאן עד סוף סימן נ״ג נבואה אחת היא מציירת עבד ה׳ מדוכה בכל מיני יסורים ואח״כ עולה ומתנשא בהצלחה ובכבוד גדול. והנה כבר ראינו בשאר מקומות בנבואות האלה כי עבד ה׳ הוא כינוי לישראל וכמו שאמר בפירוש ואתה ישראל עבדי (מ״א כ׳) ואמר לך עבדי אתה (שם ט׳) ועתה שמע יעקב עבדי (מ״ד א׳) אל תירא עבדי יעקב (שם ב׳) וישראל כי עבדי אתה (שם כ״א) למען עבדי יעקב (מ״ה ד׳) וכן כאן נראין הדברים כי על ישראל מדבר ומזכיר שפלותם בגלות וגדולתם בגאולה. ועל הדרך הזה פירשו הפרשה הזאת ר״שי וראב״ע ור׳ יוסף קמחי (בס׳ הגלוי) והר״מב״ן ור״ד״ק ודון יצחק (בראשון משני הפנים). ומן הנוצרים Döderlein ואחריו Eckermann, Carl Georg Schuster Telge, Eichhorn, ורוז׳. וכבר בימי התנאים היו ישראל מפרשים הפרשה הזאת על הדרך הזה כמו שהעיד Origines: אמנם הנוצרים פירשוה לפי דרכם וכבר השיבו עליהם ראב״ע ודון יצחק ורוז׳ וגיז׳: ורוז׳ בנעוריו ואחריו גיז׳ פירשו הפרשה על הנביאים (וקרוב לזה Paulus על הכשרים בישראל) וכבר חזר בו רוז׳ מפירוש זה מפני קצת לשונות שלא יצדקו עליהם. וכבר הזכרתי כי לא היו הנביאים קהל בפני עצמו שיתכן להזכירם בשם כולל עבדי גם לא מצאנו בכל מקום שיאמר לשון זה בפירוש על כלל הנביאים כי מה שאמר מקים

דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (למעלה מ״ד כ״ו) אין עבדו על להקת הנביאים כ״א על כל נביא ונביא שהיה בכל הדורות; ורא׳ב׳ע בסוף הסימן אמר כי לדעתו הנביא דבר על עצמו; ויונתן והכורם פירשו על מלך המשיח; ורבנו סעדיה ואחריו Grotius על ירמיה הנביא; Augusti על עזיה מלך יהודה; Bahrdt et Kongnenburg על חזקיה; דון יצחק בשני מן הפנים על יאשיה; Voltaire et Ständlin על ישעיהו הנביא; ור׳ אליעזר אשכנזי בעל מעשי ה׳ פירש הפרשה הזאת על איוב; והנני מפרש הפרשה על ישראל בגלות. אמנם הנני רואה כי לא יצדקו הדברים על ישראל בגלות בבל אלא עלינו בגלות הזאת. וכן נראה לי כי הנבואות אשר מכאן ואילך אינן על גאולת בבל אלא על הגאולה העתידה. והנה כמו שהקדים למעלה ייעוד גלות בבל (ל״ט ו׳ ז׳) והמשיך אחריו נבואות רבות על גאולת בבל כן הקדים כאן ציור ישראל בגלות הזאת והמשיך אחריו נבואות הרבה על הגאולה העתידה;

lii. 13 הנה ישכיל עבדי ישראל יצליח תחת אשר היה בימי הגלות קשה
יום וכל עניניו רחוקים מההצלחה. ירום ולא לבד יצליח כי גם
14 ירום ונשא וגבה מאד; כאשר שממו עליך רבים כמו שהשתוממו
עליך רבים בראותם עניך בגלות כן תרום ותתנשא ותזה גוים רבים. בן משחת וגו׳ מאמר מוסגר (רוז׳ וגיז׳). והנה פתח לנכח אבל אחר שאמר במאמר המוסגר מראהו ותארו לנסתר המשיך הלשון לנסתר ואמר כן יזה וגו׳. כן משחת כ״כ היה מראהו משחת ומשונה מכל איש. משחת משחת הי׳ל׳ בשני קמצין והוא בינוני כמו נודר וזובח משחת לה׳ (מלאכי א׳ י״ד) וכאן קשה מאד חירק המים ופתח החית. ותלמידי מוהרר׳ ר״מ עהרענרייך הלוי אומר כי בעלי הנקוד עשו זה בכוונה על דרך שפירשתי למעלה (מ״ט ז׳) למתעב גוי כי הפכו הוראת המלה שלא תהיה מענין מום ודופי אלא שמן משחת אלהיו

ונכון הדבר. והנה על ישראל בגלות הזאת תצדק המליצה שמראיהם משונה משאר בני אדם כי כל רואיהם יכירום כי הצרות והשעבוד והמגור מסביב רישומן ניכר בפנינו. וזה לא יתכן לאמרו על הנביאים כי א׳ע׳פ שלפעמים היו להם אויבים הנה לא היה פחדם נופל עליהם כ״כ עד שישתנה תארם שאם היו רכי הלב היו חדלים מהתנבאות:

15 כן יזה גוים רבים כמו שלעבר שממו עליו רבים בשפלותו כן עתה
יגרום לגוים רבים פליאה גדולה בהתנשאו. יזה שרש נזה עיקר הוראתו בערבי ובלה׳ק ענין דלוג כמו ויז נצחם על בגדי (ישעיה ס״ג ג׳) ואשר יזה מדמה על הבגד (ויקרא ו׳ כ׳) ויז מדמה אל הקיר (מ״ב ט׳ ל״ג) כלם ענין קפיצת הדם ממקום למקום וכן כל הזאה הוא מעשה הגורם קפיצת המשקה וכן בלשון אשכנז springen (saltare) sprengen, (adspergere). וכאן הכוונה יביא בגוים השתוממות גדולה עד שיקפצו ממקומם מרוב הפליאה כאשר יקרה לאדם אשר יראה פתאום דבר אשר לא דמה לראות. ומפני שהזכיר ענין קפיצה אמר א׳ח׳כ עליו יקפצו כמו מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (ש׳ה׳ש ב׳ ח׳) אלא שהחליף המליצה ואמר יקפצו פיהם ל׳ סגירת הפה ליראה ולחרדה ולבושה כמו יראו גוים ויבושו מכל גבורתם ישימו יד על פה (מיכה ז׳ י״ו) שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם (איוב כ״ט ט׳) ועולתה קפצה פיה (שם ה׳ י״ו) יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה (תהלים ק״ז מ״ב). ושרידיר רוז׳ וגיז׳ פירשו יזה יביא בהם שמחה רבה כמו exsultare הנגזר מן saltare ואין הענין הזה מתישב יפה במקום הזה ואין לו התיחסות עם כאשר שממו עליך שלפניו ולא עם עליו יקפצו שאחריו. והיירונימוס ואחרים פירשו יזה יכפר על הגוים מענין הזאת הדם וכבר השיב Schröder ואמר כי ראשונה לא נמצא ל׳ הזאה בלא הזכרת הדבר אשר תהיה בו ההזאה אם דם אם מים ואם שמן, ושנית כי לא יאמר הזה איש אלא על איש או אל איש כי

אין הזה אלא גרם קפיצה. ושלישית כי אין ענין זה נקשר עם כאשר
שממו. כי אשר לא ספר להם ראו דברים שמעולם לא הוגד להם
דוגמתם. והנה ענין יזה גוים רבים יפה יתישב אם הענין על ישראל
אך אם הענין על הנביאים הנה אויבי הנביאים ומחרפיהם לא היו הגוים
אלא ישראל עצמם והנביאים לא היה להם דין ודברים עם האומות
כ״א עם בני עמם ומה טעם א״כ להזכיר כאן הגוים:

liii. 1 מי האמין לשמועתנו אחר שאמר כי אשר לא ספר להם ראו
מצייר כאלו הגוים משיבים אם היינו אנחנו משמיעים את המאורע הזה
מי היה מאמין לשמועתנו כ״כ הוא זר ויוצא מן המנהג הטבעי. וזרוע
ה׳ על מי נגלתה דרך בזיון מי בחר לו ה׳ לגלות בשבילו זרועו ויכלתו
שהיה לו לגלות כחו בשביל בעלי המעלה והממשלה והוא לא כן עשה
אבל בחר לו עם בזוי ושסוי שפל ונבזה מי האמין כזאת (דון יצחק).
לשמועתנו רבים פירשו מה שמגידים לנו כלומר מה שהנביא מגיד
לסוף הסימן. אך הנביא מצייר את האומות כאלו רואות הענין בפעל
לא כאלו שומעות הנבואה מפי הנביא. וגיז׳ פירש כי הנביא אומר
בעדו ובעד כל חביריו מי האמין לשמועתנו מי האמין לנבואות שהיינו
2 משמיעים שישראל עתידין להגאל: ויעל כיונק לפניו עבד ה׳ עלה
וצמח בגלות לפני ה׳ ובעזרתו כיונק וענף היוצא מן האילן וכשרש וכל
זה אמנם היה מארץ ציה כי לא היה אפשר לשער שיגדל וירום עבד
ה׳ כמו שאין אדם משער שיצמח מטע בארץ ציה וארץ לא זרועה.
והנה שיעור הכתוב ויעל לפניו מארץ ציה כיונק וכשרש. לא תאר לו
ולא הדר ונראהו כן ראוי לחבר המלות האלה והטעם לא היה תארו
יפה שימשוך עינינו אליו לראותו לא היינו חוששים אפילו לראותו. וכן
לא היה לו מראה כדי שנחמדהו (ר׳ מאיר אבירניק והכורם ורוז׳ וגיז׳
והמתרגם היוני Symmachus). אבל בעל הטעמים התחכם כדרכו
להסיר חרפה מעל ישראל והטעים באופן שתהיה הכוונה א׳ע׳פ שלא

היה לו מראה היינו רואים אותו וחומדים אותו. וגם יונתן בתרגומו
שנה הענין ופירש לא תאר חול תארו ולא אימתו אימת הדיוט והיה
זיו קדש זיוו אשר כל רואהו יביט אליו. לא תאר לו וגו׳ חוזר לעבד ה׳
לא ליונק ולשרש אך היא נתינת טעם למה המשילוהו ליוצא מארץ
3 ציה כי היה תארו נבזה בעיניהם: נבזה וחדל אישים כך היה עבד ה׳
הוא ישראל בימי הגלות. וחדל אישים חדל יותר מכל שאר בני אדם
כמו וכסיל אדם (משלי ט״ו כ׳) כסיל שבאדם. וטעם חדל אובד וחסר
כח כמו אדעה מה חדל אני (Martini ורוז׳) וקרוב לזה פירוש ראשון
שהביא ר׳ד׳ק פחות שמבני אדם היה. וגיז׳ ואחרים פירשו כפירוש
שני של ר׳ד׳ק שחדלו ממנו בני אדם ולא היו מתחברים עמו, אמנם
לא נמצא שרש חדל להוראת העזיבה ומה שהביאו לראיה חדלו קרובי
(איוב י״ט י״ד) אין ענינו חדלו ועזבו אותי אלא חדלו מהיות ומהראות
בקרובי. וידוע חולי כמו אלופי ומיודעי (תהלים נ״ה י״ד) והוא משל
כאלו הוא רע וחבר לכל מיני חלאים וכטעם אמור לחכמה אחותי
את ומודע לבינה תקרא (משלי ז׳ ד׳) ורוז׳ וגיז׳ פירשו נודע ומפורסם
בעבור חליו. ותלמידי מוהרר׳ אפרים רפאל גירונדי ז״ל מפרש
כמשמעו שהחולי יודעו ומכירו והוא משל כאלו החוליים חוזרים
לאכסניא שלהם והולכים אל מי שמכירים שהוא מזומן תמיד לקבלם.
ונכון. וכמסתר פנים ממנו היה כמעט גורם לכל רואהו שיסתיר פניו
ממנו לבלתי ראותו כ״כ היה נמאס. מסתר כמו מסתיר כמו וידבקו
(ש״א י״ד כ״ב. ר׳ד׳ק ורוז׳ וגיז׳) וכאן הוא יוצא לשלישי גורם
לאחרים להסתיר פניהם. נבזה ולא חשבנוהו נבזה היה ולא היה נחשב
4 בעינינו למאומה: אכן חליינו החליים שהיו ראויים לבא עלינו כלומר
יותר היינו ראויים אנחנו להענש ולא הוא והנה נראה כאלו הוא סבל
בעדנו. נגוע מיד האלהים ואלהים שזכר אחר כן חוזר לשלשתם. והנה
מכה בלא ספק סמוך וצריך להיות נקוד צרי וכן הוא בדפוס ברי״שא

ור׳ע׳ח אבל בקצת ספרים נקוד בסגול ואינו אלא שבוש ובת׳נ׳ך גדול שנת ר׳פ׳ה הוא בצרי ובגליון נמסר עליו מכה ב׳ וקמץ חד כתיב יוד מכי חרב במלחמה כלומר מכה נמצא בשני מקומות בקמץ קטן (שהוא צרי) ובאחד מהם הוא ביוד ובשאר מקראות גדולות דפוס ויניציאה הדפיסו המסרה ועם כל זה הדפיסו מכה בסגול: מחלל לשון חלל כמו למעלה (נ״א ט׳) מחוללת תנין (רא׳ב׳ע רוז׳ וגיז׳) אלא ששם הוא בינוני פועל וכאן הוא מקבל הפעולה. מפשעינו בגלל פשעינו כמו מחטאת נביאיה עונות כהניה (איכה ד׳ י״ג). מוסר שלומינו עליו היסורים המביאים שלום שהיו ראויים לנו באו עליו. ואולי כוונת הנביא היתה לומר שְׁלומנו לשון שנת שלומים (למעלה ל״ד ה׳) באו ימי השלום (הושע ט׳ ז׳) והשופט בשלום (מיכה ז׳ ג׳) ובעלי הנקוד הפכו ל׳ פורענות ללשון שלום וברכה. ובחברתו ענין חבורה וראוי היה להנקד ובחֲבורתו אלא שבעלי הנקוד התחכמו ועשו אותו מענין חברה כמו שעשה יונתן שתרגם ובדנתנהי לפתגמוהי חובנא ישתבקון לנא ומלת נתנהי הוא משרש נהא שענינו התחברות הלבבות לשוב בתשובה כמו וינהו כל בית ישראל אחרי ה׳ (שמואל א׳ ז׳ ב׳) תרגומו ואתנהיאו כל בית ישראל בתר פולחנא דה׳ וכן ונקוו אליה כל הגוים לשם ה׳ (ירמיה ג׳ י״ז) תרגומו ויתנהון למפלח בה כל עממיא. ובחברתו נרפא לנו לתפארת המליצה הזכיר שני ענינים מתנגדים והטעם ע״י מה שסבל הוא היינו אנחנו בשלום. והנה כל הענין הזה לא יצדק באמת וכמו שהעיר ר׳ד׳ק כי לא יתכן שיסבול אומה אחת על עונות חברתה אך לתפארת המליצה הנביא נותן כדברים האלה בפי האומות להראות איך יכירו כי ישראל היו נקיים והם היו החטאים. והנה הדבר ברור כי כל זה לא יתכן על גלות בבל כי אז כמה אומות היו משועבדות תחת בבל כישראל ולא מצאנו שהיה מצב ישראל קשה ממצב שאר אומות אך זה צודק מאד בגלות הזאת שהיו ישראל בכל

6 דור ודור עם בזוי ושסוי לא נעשה כן לכל גוי: כלנו כצאן שדרכן
לתעות וללכת הנה והנה. איש לדרכו כל אחד אחר שרירות לבו
והכוונה על השחתת המעשים לא על האמונות הכוזבות. הפגיע בו
עשה שיפגע בו וימצאהו. עון כלנו הענש הראוי לכלנו. וכאן ראיתי
להזכיר דעת אחרת בפירוש שלשת המקראות האלה (ד׳ ה׳ ו׳) אשר
מצאתי בפירוש כ״י לס׳ הכוזרי אשר בידי והמפרש מביא אותו בשם
רבו בספרו עדות לישראל שגם הוא פירוש לס׳ הכוזרי וז״ל הנביא
ישעיה היה אומר כי גלותנו אינו מצד פשעינו וסכלותנו והעדר הידיעה
ממנו ולכן אמר תחלה הנה ישכיל עבדי אך הוא לפשע וחטאת הדור
ההוא ר״ל דור ישעיה וחוא אמרו אחריו והוא מחולל .מפשעינו
וגו׳ הטעם אנחנו עומדים בשלוה והוא עומד ביסורים ומכתו וחבורתו
הן רפואות לנו כי הוא סובל מה שהיינו ראויים לסבול ושלותנו אינה
מצד תום דרכינו כי כלנו כצאן תעינו וגו׳ ע׳כ׳ל. ומי שירצה לסייעו
יוכל לומר כי כן באמת תחלת גלות יהודה לא היתה אלא בגלל
7 חטאת מנשה ודורו: נגש ל׳ לא יגוש את רעהו (דברים ט״ו ב׳) והוא
נפעל עבר. והוא נענה המפרשים פירשוהו ל׳ ענוי ולפי זה נתקשו
במלת והוא עד כי Martini רצה להגיה נגש הוא ונענה והסכים עמו
רוז׳. וגיז׳ פירש שהיו נוגשים אותו גם כי כבר היה מעונה. והנכון
כדעת Coccejus שהוא לשון ענוה כמו עד מתי מאנת לענות מפני
(שמות י׳ ג׳) אמר היו נוגשים אותו והוא לא היה מורד אלא היה
סובל בענוה ונמיכות הרוח ולא יפתח פיו וכן בלשון חכמים נעניתי
לך מחול לי (ברכות כ״ח) ענינו אני נכנע לך וכן נענתי לך קום אכול
(כתובות ס״ז) נעניתי לכם עצמות שאול בן קיש (יומא כ״ב). ויש
לתמוה על ר׳ש׳י שפירש (בברכות) נעניתי לך דברתי יותר מדאי.
וכרחל לפני גוזזיה דמיון הרחל הוא לנגישת הממון שהוא בדמיון
הגז ומלת נגש על הממון כמו איש כערכו נגש את הכסף ואת הזהב

(מלכים ב׳ כ״ג ל״ה) לא יגוש את רעהו (דברים ט״ו ב׳). ולא יפתח
פיו שבסוף הפסוק חוזר למשל השה והרחל כלומר סוף דבר לא היה
פותח פיו. וכל זה אמנם צודק מאד על ישראל בגלות וכמו שכתב
ר׳א׳ב׳ע ולא יצדק על הנביאים (כשיטת גיז׳) שארי אם לא היו
פותחים פיהם באמץ לב ובגבורה לא היו נביאים ואם היו חדלים
מהתנבאות לא היה אדם שונאם. וגיז׳ הביא לראיה ולדוגמא דברי
ירמיהו (י״א י״ט) ואני ככבש אלוף יובל לטבוח והוא לא ראה כי
ירמיה מדמה עצמו לכבש לא מצד סבלנתו אלא מצד שהיו אורבים לו
והוא לא ידע כמו שאמר מיד ולא ידעתי כי עלי חשבו מחשבות ואיך
יאמר כי ירמיהו היה סבלן כשה ובפסוק שאחריו הוא אומר אראה
8 נקמתך מהם: מעצר וממשפט לקח ר׳ש׳י רא׳ב׳ע ור׳ד׳ק פירשו שנגאל
מצרותיו וזה לא יתיישב בהמשך המאמר. ודון יצחק פירש שלוקחה
ממנו הממשלה וא״כ הי׳ל׳ל עוצר ומשפט לקח ממנו. ורוז׳ וגיז׳ פירשו
מרוב הצרה מת. אמנם לא יתכן שיקרא ענוי הצדיק בשם משפט. ול״נ
מעצר וממשפט בלי עצר ובלי משפט כמו מחץ מתנים קמיו ומשנאיו
מן יקומון (דברים ל״ג י״א) בלי יקומון והרבה מן מורים על השלילה
והכוונה שהומת בלא רשות השלטון ובלא גזרת המשפט אלא כל מוצאו
יהרגהו אם יחפוץ כמו שהיה מצב ישראל בקצת הזמנים. עצר שלטון
וממשלה כמו זה יעצור בעמי (ש״א ט׳ י״ז) ואין מכלים דבר בארץ
וירש עצר (שופטים י״ח ז׳). ואת דורו מי ישוחח רוז׳ וגיז׳ פירשו
ואנשי דורו מי היה מהם שישים על לבו כי מפשע עמי נגע למו ול׳פ׳ז
ומדורו הי׳ל׳ל. גם אין לשון שיח אלא דבור. ור׳ש׳י פירש מי יגיד כל
התלאות אשר מצאוהו אמנם אין זה מלת דור. ואני אומר כי את זה
כמו עִם והטעם כמו כי ידברו את אויבים בשער (תהלים ק׳כ׳ז ה׳)
מי היה עומד להליץ בעדו ולדבר עם בני דורו ולהוכיחם על מה
שעושים עמו ואמר ישוחח כי אפילו שיחה קלה לא נמצא מי שידבר

בעדו ואמר את דורו כי כל בני הדור יחדו רדפוהו לא עם אחד ולא
שנים. מפשע עמי כמו עמים כמו הרודד עמי תחתי (תהלים ק׳מ׳ד ב׳).
נגע למו מפשע העמים שהיו הם עצמם חייבים לסבול הנגע שסבל
הוא. נגע למו אשר נגע למו (Martini et Hensler). ואחרים פירשו
בא הנגע להם (ואמר להם כי עבד ה׳ הוא כולל כל ישראל) ורחוק
בעיני שיאמר במליצה הזאת נגע לו. מכה לו על בוא הנגע על האדם.
ובתרגום יוני המיוחס לשבעים זקנים מתורגם כאלו כתב נגע למות
ודבקו בנוסחא זאת Capellus, Michaëlis, Kennicott, Lowth, Koppe
Houbigant, אמנם איך יאמר נגע למות שנראה כי עדיין לא מת
וקודם לכן כבר אמר כי נגזר מארץ חיים וא׳ח׳כ אומר ויתן את רשעים
9 קברו: ויתן את רשעים קברו נקבר בלא כבוד כרשעים. ואת עשיר
במותיו להיות מלת מות בלתי מקבלת הרבוי (אם לא בפסוק מותי
ערלים תמות (יחזקאל כ״ח י׳) וגם שם לא יתכן באמת שתהיה המלה
הרבוי מן מות כי עם היחיד מדבר ואיך ימות אדם אחד מיתות הרבה)
נ״ל כדעת רא׳ב׳ע ואחריו Lockemacher, Martini, Lowth וגיז׳ (בדפוס
שני) לפרש ל׳ במה והכוונה בנין מפואר על הקבר. והנה רוב
המפרשים פירשו עשיר כמו רשע ואין טעם שיכנה כאן הרשע בשם
עשיר גם אין שום עדות ברורה לזה משאר מקראות. ע״כ נ״ל הטעם
היה קברו את רשעים והוא צדיק והיה משפטו שיהיו לו במות על קברו
כמו העשיר לזכר צדקתו. במתיו הבמות הראיות לו כמו חליינו ומכאובינו
למעלה. על לא חמס עשה לא על חמס שעשה כי לא עשה חמס
10 וכיוצא בזה על לא חמס בכפי: וה׳ חפץ דכאו החלי דכאו נ״ל כדעת
Gussetius דכא שלו המדוכה על ידו והיה ראוי להנקד דכָאו בקמץ
ובא בשוא כמו מקדשו נדחו ומצאנו דכא או דכה בבנוי לשון שקר
ישנא דכיו (משלי כ״ו כ״ז) ולענין פירוש המקרא אני מפרש וה׳ חפץ
שהמדוכה על ידו אשר הוא החלי אותו אם תשים אשם נפשו

יראה זרע וגו וזה המשך דברי האומות לעתיד לבא. החלי מענין חולי הפעיל עבר והיה משפטו החלה ובא על דרך נחי ל״א כמו המציא וכמו שמצאנו תחלואים והוא ע״ד ל׳ ארמית (אגלי. הגלה) וכן בל״ת העני. אם תשים אשם נפשו אם נפשו תמסור עצמה למיתה בקרבן אשם. תשים תשים עצמה כמו לבא חמס שבעים בני ירובעל ודמם לשום על אבימלך אחיהם (שופטים ט׳ כ״ג) שעניָנו כדי שיבא חמס בני ירובעל ודמם וישים עצמו על אבימלך וכן אשר שם לו בדרך (ש״א ט״ו ב׳) כלומר שיסבול צרותיו לכפרת עונותיו ויצדיק עליו את הדין. אז גם בהיותו בגלות ה׳ חפץ כי המדוכה הזה שהוא החלי אותו יראה זרע ויאריך ימים ולא יאבד ולא יכרת עד כי לבסוף חפץ ה׳ בידו יצלח וחפץ ה׳ הוא שוב כל העמים לדעת אחדותו ולעבדו כי זה יהיה על ידי הנסים והנפלאות שיעשה ה׳ לישראל בגאולה העתידה. וכאן נשלם מאמר האומות אחר שיודו כי מה שסבלו ישראל בגלות היה שלא כדין ושיותר היו הגוים עצמם ראוים להענש ולא ישראל ושבזכות שהיו ישראל מצדיקים עליהם את הדין בימי הרעה שמרם ה׳ והמשיך מציאותם עד בוא עת גאולתם אשר היא לטובת העולם כלו. והמפרשים ורוז׳ פירשו דכאו כמו לדכאו והוא קשה שיזכיר ל׳ חפץ בענוי עבדו הצדיק והי״ל וה׳ אמר כי ל׳ חפץ לא יורה על הרצון לבד אלא על דבר שהאדם רוצה אותו בשמחת וזה טעם החפץ אחפוץ מות הרשע (יחזקאל י״ח כ״ג) ועוד החלי חסר ויו החבור וענינו לפי דעתם חפץ לדכאו והחלי אותו. וגיז׳ פירש דכאו שם מן דכא (והדגש מיותר) ענוי שלו וה׳ חפץ והחלי ענויו כמו החליתי הכותך (מיכה ו׳ י״ג) מכה נחלה (ירמיה י״ד י״ז) ועדיין חסרה הויו ונשארה מליצת וה׳ חפץ על ענוי הצדיק. ולפרושי חסרה מלת אשר אחר מלת חפץ כמו ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ענינו חפץ שיגדיל תורה. ועוד חסרה מלת אשר אחר דכאו. דכאו אשר החלי כמו

מאנוש ימות וחביריו רבים. אם תשים אשם נפשו אם נפשו תשים
עצמה אשם. ורוז׳ וגיז׳ פירשו אשם קרבן לכפר על הגוים כטעם
אכן חליינו הוא נשא (למעלה פסוק ד׳) וזה שקר כי א׳ע׳פ שהגוים
יאמרו חליינו הוא נשא מצד שבאו על ישראל הרעות הראויות לבא
עליהם איך יאמרו כי ישראל נתנו עצמם לכפר בעדם והלא לא לכך
נתכוונו ישראל בסבלם הגלות ולא ידעו מאומה שענוייהם יועילו לשאר
עמים. ומלבד זה הוא שקר שיהיה זה ענין מלת אשם כי לא מצאנו
אשם אלא לכפרה על המביא אותו ולא בשביל אחרים כי עקר הוראת
שרש אשם הוא חרטה ואיך יתחרט ראובן על עונות שמעון והכפרה
בשביל אחרים כפר ופדיון תקרא ולא אשם. יראה זרע יאריך ימים
המפרשים ורוז׳ וגיז׳ פירשו לאחר הגאולה והוא רחוק שיתואר הגאולה
בתארים האלה שאין בהם דבר יוצא מן המנהג הטבעי. ולפירושי
הענין על זמן הגלות. ושבעים זקנים ויונתן תרגמו דכאו מענין ל׳
ארמית לטהרו תרגום טהור דכי ונראה כי כן ג״כ דעת ר׳ש׳י. אמנם
אין שרש דכא או דכה נמצא בשום מקום במקרא על ההוראה הזאת
אך מצאנו במקומו שרש זכה ובארמית נתחלפה הזין בדלת כמו זכר
דכר. ור׳ מאיר אבירניק והחכם י׳ש׳ר תרגמו וה׳ חפץ דכאו החלי
בתמיה וכי יחפוץ ה׳ לדכאו ולהחלותו לעולם. לא. אמנם אחר שמסר
נפשו כאשם יראה זרע וגו׳ אך לפ״ז נראה שהי׳ל׳ל וה׳ יחפוץ לא חפץ
כמו ואתה תירשנו (שופטים י״א כ״ג) ואתה תנצל (למעלה ל״ז י״א).
והנה ממה שהזכיר למעלה ויתן את רשעים קברו כאלו כבר מת וכאן
אומר יאריך ימים נראה ברור שאינו מדבר על איש אחד כ״א על
האומה. ויש משיבים ומפרשים זרע שיאריך ימים א׳ע׳פ שהוא כבר מת
11 ומה שאכתוב למטה על יראה ישבע יתבאר שאין הדבר כן: מעמל
נפשו מכאן ואילך דברי האל. מעמל נפשו חפשי מעמל נפשו (גיז׳)
קרוב למה שפירשתי למעלה מעצר וממשפט לקח ועל כיוצא בזה כתב

Gussetius כי כן בלשון רומי מלת absque נגזרת ממלת ab, a שענינה מן. יראה ישבע יראה זרע וישבע ימים (וכן מצאתי א׳ח׳כ לדון יצחק). והנה מאחר שהזכירו הגוים ענין יראה זרע יאריך ימים ה׳ מקיים ההבטחה הזאת גם לעתיד ואומר אם עד עתה היה רואה זרע ומאריך ימים בשכר מה שהיה סובל בגלות עתה יגאל מעמל נפשו ועוד יוסיף לראות זרע ולשבוע ימים. ורא׳ב׳ע ור׳ד׳ק פירשו יראה טוב עד שישבע והנה העקר חסר. ורוז׳ פירש יראה וימצא צרכו שישבע בו. וגיז׳ ישבע במה שיראה. בדעתו בחכמתו ובצדקתו וביראת ה׳ שבו כמו כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיו (מלאכי ב׳ ז׳) ואם לא ישמעו בשלח יעבורו ויגועו בבלי דעת (איוב ל׳ו י׳׳ב) עיני ה׳ נצרו דעת ויסלף דברי בוגד (משלי כ׳׳ב י׳׳ב) שענינו עיני ה׳ תצרנה איש דעת כלומר איש צדיק וירא ה׳ וכן כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך (הושע ד׳ ו׳) בכל אלה הדעת היא הצדקה ויראת ה׳ כי דעת כמו חכמה וחכמה על הרוב שם נאמר בספרי הקדש על ההליכה בדרכי הצדק וביראת אלהים כי תחלת חכמה יראת ה׳ ויראת ה׳ ראשית דעת. בדעתו יצדיק צדיק עבדי כאן הפסיק מאמר מעמל נפשו יראה ישבע שלא היה אלא כנגד יראה זרע יאריך ימים שאמרו האומות. ומתחיל לספר שבח ישראל בימי הגלות ואמר עבדי ישראל בדעתו ובצדקתו ויראת ה׳ אשר בו היה בימי גלותו מצדיק את הצדיק כלומר היה מצדיק עליו את הדין והיה מצדיק את אלהיו שהוא אל צדיק והיה אומר צדיק הוא ה׳ כי פיהו מריתי. יצדיק צדיק עבדי לרבים כך היה מדתו של עבדי בזמן שהיה עבד לרבים בזמן שהיה משועבד תחת יד המושלים והגדולים. ועונותם הוא יסבל והיה סובל כל מה שהיו מרשיעים נגדו. והמפרשים פירשו זה לאחר הגאולה וזה לא יתכן בעבור ועונותם הוא יסבול שאין ענינו אלא על זמן הגלות. ורוז׳ ,Hensler ,Martini ואחרים פירשו יצדיק את הרבים

אחר גאולתו הוא שסבל עונותם בגלותו וכן דון יצחק פירש א׳ע׳פ
שהרעו לו וסבל עונותם בגלות וכל זה רחוק מאד. וגיז׳ אומר כי גם
אחר הנאולה יסבול עונותם ע״י שיחזירם למוטב וזה רחוק יותר. ור׳ש׳י
פירש על זמן הגלות ופירש יצדיק צדיק עבדי לרבים שהיה דן דין
אמת לכל הבאים לדון לפניו ומליצת יצדיק צדיק עבדי לרבים רא׳ב׳ע
ור׳ד׳ק ודון יצחק ורוז׳ וגיז׳ פירשו הצדיק שהוא עבדי יצדיק את הרבים
ויביאם לעבוד את ה׳ ולפ״ז תקשה למד לרבים גם צדיק עבדי קשה.
ור׳ מאיר אבירניק והחכם י׳ש׳ר תרגמו על זמן הגלות ישבע עבדי
עמל ויגון בגלותו אך בדעתו יצדיק את עצמו בלבו ידע כי צדיק הוא
ועי״כ עונותם יסבול ואין ל׳ הכתוב מדוייק לפי הפירוש הזה: לכן 12
זאת אעשה לו אחרי גאולתו. אחלק לו ברבים אתן לו חלק בין
הגדולים אשים חלקו כחלק המושלים והנכבדים שהיה עד עתה משועבד
תחת ידם (De Wette וגיז׳). ואת עצומים יחלק שלל ועם עצומים
(גיז׳) כלומר כמו העצומים (כמעם ויתן את רשעים קברו) יחלק שלל
שיהיה גדול ונכבד בעיני העמים ויכבדוהו ויתנו לו מנחה ומס ואם עם
אחד ימאן לכבדו ויבא להרע לו הוא ילחם בו וישלול שללו. אחלק לו
ויחלק שלל ל׳ אחד לשתי הוראות לתפארת המליצה. ורא׳ב׳ע ור׳ד׳ק
ודון יצחק ורוז׳ פירשו אחלק לו נחלת גוים רבים והוא יחלק שלל
גוים עצומים ואין הל׳ מדוייק. ור׳ מאיר אבירניק והחכם י׳ש׳ר פירשו
אחלק לו ברבים אתן לו שכרו בפרהסיא לעיני כל העולם וזו הוראת
מלת ברבים בל״ח לא בל׳ מקרא. גם ואת עצומים אחריו מוכיח כי
ברבים מל׳ רבים ועצומים. הערה גלה כמו את מקורו הערה כדעת
יש אומר שהביא רא׳ב׳ע והטעם לא חשך ממות נפשו לא הציל עצמו
בהמרת דתו. וכל שאר מפרשים פירשו ל׳ שפיכה כמו ותער כדה
(בראשית כ״ד כ׳) אל תער נפשי (תהלים ק׳מ׳א ח׳) ורחוק בעיני כי
אמנם לא שפך הוא את נפשו. ואת פושעים נמנה סבל שיקראוהו

פושע בעבור דבקתו באמונת אבותיו. והמליצה הזאת ראיה גדולה
נגד האומרים כי עבד ה׳ הנזכר כאן הוא הנביא או הנביאים כי מעולם
לא נחשבו הנביאים כפושעים אבל היו הפושעים שונאים אותם על
אודות תוכחותם הקשות. ולפשעים יפגיע היה מתפלל בעדם כמו
הפגיעו במלך לבלתי שרוף את המגלה (ירמיה ל״ו כ״ה) רא״ב״ע
ר״ד״ק דון יצחק וגיז׳. והנה הל׳ הזה ולפושעים יפגיע מוכיח כי והוא
חטא רבים נשא ענינו שהיה סולח לעון המציקים לו כטעם נושא עון
(שמות ל״ד ז׳) שא נא חטאתי (שמות י׳ י״ז) שא נא לפשע אחיך
(בראשית נ׳ י״ז) וחבריהם שאם אין אתה אומר כן אין שום יחס
וקשר בין והוא חטא רבים נשא ובין ולפושעים יפגיע. והנה עתה ידענו
באיזה זכות יהיו ישראל נגאלים והוא בזכות שיסבלו הצרות והמות
ויסלחו למציקים להם ויתפללו בעדם כלומר שיאהבו את העמים ולא
ישנאום אף אם יגמלו להם רעה:

LI. פואינטי קלארו[1].

פרופיטיזו טאנביין דישטאש פרידיקאש אואידאש די אדום דישטוש אפורטיליאדוריש די פיג̃וש די ישראל ישעיהו פרופיטה פרק נ״ג: אי פארה דיקלאראשיון דישטה פרופיזיאה איש די נוטאר קי פונדארון אדום קרישטיאנוש ליימאדוש פאלשאמינטי איל קואירפו מארטיריזאדו די שו ליאמדו אותו פור אישטה פרופיזיאה קי אינפישה קיין קריו אה נואישטרה אואידה קואינטרה לה וירדאד קי נון פאבלה איניל שולאמינטי איניל קואירפו די ישראל פואיבלו פ̄ירידו די טודוש לוש פואיבלוש פאשאדוש אי פריזינטיש באבילוניש פירשאש גריגוש רומאנוש גינטיליש אגורה קרישטיאנוש שוברי איל קואל פואיבלו פירידו אי מארטיריזאדו אי אינפירמו אוזאדו טאנטו פור אישטה אינפירמידאד פונדה איל פרופיטה טודאש שוש פרופיזיאש קומו פור איל קאפיטולו נ״ב שי אינטינדרה מוי קלארו קי קונטיאיני קון אישטי קאפיטולו נ״ג: אי איל יירו דישטוש שאביאוש די אדום פואי פורקי אינטריפריטאן איל נונברי שינגולאר קוליטיבו פור איל שינגולאר פרופיאו. איל שינגולאר קוליטיבו איש מי שיאירבו יעקב אי ישראל: דיזי הק׳ב׳ה פור בוקה די שו פרופיטה קאפיטילו ל׳ אי שירה קואנדו וירנאן שוברי טי לאש פאלאבראש אישטאש לאש בינדישיאוניש אי

[1] For the corrections and additions see the preface.

מאלדישיאוניש קי [די] דילאֿנטי טי אי טורנאראש אטו קוראשון אין
טודאש לאש גינטיש קי טי אינפושו ה׳ דייו אליי איטורנאראש פאשטה
ה׳ טו דייו אי אואיראש אין שו בוש קומו טודו לוקי טי אינקומינדו
אוי טו אי טוש פיגוש קון טודו קוראשון אי קון טודה אלמה טורנאראש
אה ה׳ טו דייו די טו קאטיבירייו אי פיאדארטיאה אי טורנארטיאה
די טודוש לוש פואיבלוש קי טי פיזו ה׳ טו דייו אישפארזיר אליי. אי
דיזי מאש איל פרופיטה אי דארה ה׳ טו דייו טודאש לאש
מאלדישיאוניש אישטאש שוברי טוש אינימיגוש קי טי פירשיגיירון
אי טורנאראש אי אואיראש אין בוש די ה׳ אי פאראש טודאש שוש
אינקומינדאנשאש קי אוי טי אינקומינדו אי פאזירטיאה אבונדאר ה׳
טו דייו אין טודה פינ̄ה די טוש מאנוש אי אין פרוטו די טו ביאינטרי:
אי אקי קומו דיזי הק׳ב׳ה קי לאש מאלדישיוניש קי פאדישיאו ישראל
אין טיירה די שוש אינימיגוש אי אבורישיינטיש טורנארה שוברי שוש
אינימיגוש ה׳ שו דייו קואנדו ישראל טורנארה די שוש קאריראש לאש
מאלאש. אישטו פרופיטיזו ישעיהו אין איל קאפיטולו שינקואנטה אי
אונו אנשי דישו ה׳ טו דייו באראגו פור שו פואיבלו היק טומי די
טו מאנו אבאזו די לה פישונייא אי איש דיל ואזו די מי שאנייה
נון איניידיראש ביוירלו מאש אי פונירלואי אין מאנו די טוש אינימיגוש
אי אנגושטייאדוריש קי דישירון [אטו אלמה] אבאשאטי אי פאשארימוש
אי פוזישטי קומו טיירה טו קואירפו וכו׳ איק אקי איל קואירפו די
ישראל אבאטידו אינגאניאדוש פור שו לייאמאדו אותו: איניל קאפיטולו
נ״ב פרופיטיזה לה גאולה אאישטו פואיבלו אבאטידו די[ש]פואיש
קי פוזו שו קואירפו קומו קאליי אפאשאנטיש קי אינפישה דישפירטאטי
דישפירטאטי וישטי[טי] טו [פורטאליצה וישטיטי טוש רופאש די]
lii. 13 פֿירמוזורה ציון דיזי אין איל פין דיל קאפיטולו איג פרושפיראה
מי שיאירבו יעקב אי מי פואיבלו ישראל קי פוזו שו קואירפו קומו

קאליי אפאשאנטיש שירה אינאלטישידו שירה אינאלשאדו ישראל
אי שירה שובלימאדו. דישו טריש ויזיש פור דינוטאר קי אאינדה קי
אישי אבאטימיאינטו דיל פואיבלו ישראל פואי מוגו גראנדי קומו וימוש
אוי אין דיאה אין קונפאראשיון מוגו מאש שירה שו אינשאלש[אש]יאון
קי שי אליואנטו די לה טיירה אי די פוניר שו קואירפו קומו קאליי
אפשאנטיש. אי אישטו פורקי טומו הק׳ב׳ה אואזו דילה פישונייא אי
איש דיל ואזו דישו שאנייא אי נון אינייאדירש אה ביבירלו מאש אי
14, 15 לו פוזו אין מאנו די שוש אנגושטיאדוריש: אי ויינדו איל פואיבלו
ג̃ינטיל טאן גראנדי גאולה אאון פואיבלו טאנטו אבאטידו דיזי איל
פרופיטה קי שי מאראוילייאראן שופרי טי מוגוש אנשי [דניאדה̇] שו
וישטה אי שו פורמה מאש קי אפיגוש די אונברי אנ[ש]י פארה
פאבלאר גינטיש מוגאש אי שוברי איל שיראראן [ריאיש] שו בוקה אי
לוקה נון פואי קונטאדו אאיליוש. איג אקי קומו אישטי נומברי מ̅י
שיאירבו שינגולאר קוליטיבו פורקי נון פואי קונטאדו אאיליוש אין
נומירי פלוראלי קיריפיטי אל מי שיאירבו קי איש איל פואיבלו
ישראל אבאטידו פירידו די טודאש לאש ג̃ינטיש ביאירון לאש גינטיש
liii. 1 אי לוקי נון אויירון אינטינדיאירון: אינטונשיש מארביליאדוש קון
אישטי נונברי דיראן קיין קריו אנואישטרה אואידה אי איש
אנואישטראש פרידיקאש קי אואימוש די וארוניש די נואישטרו
פירמאמנטו די נואישטרה פאש אי אישי די נואישטרו משיח די̇ קון
ה׳ מינשאג̃ירו אינביאדו אין לאש גינטיש פור דונדי נוש אדום
שונבאאידוש ק̉י לוש דוזי וארוניש נוש פודיאירון שינבאאירנוש
אליואנטאמוש אי פיזימוש אליואנטאר אלאש גינטיש קואינטרה
איללייא לה ליי די משה אלא פיליאה דיראן בראשו די ה׳ אקיין פואי
דישקוביאירטו. אנשי קי אישטי נונברי שיירבו איש שינגולאר קוליטיבו
מי שיירבו ישראל אי לאש גינטיש שוש בוש אדום קרישטיאנוש קי

בוש אליואנטאשטיש אי אליואנטאש אוי אין דיאה אלאש גינטיש אלה
פיליאה קואינטרה לה ליי די הק׳ב׳ה קומו פרופיטיזו עבדיה פרופיטה
פור אדום אי איש אואידה אואימוש די קון ה׳ אי מינשאג̃ירו אינביאדו
אלאש גינטיש. פור אישטי מודו טודאש לאש פרופיזיאש דישטי
2 קאפיטולו שון מוי קלאראש: דיזי מאש איל פרופיטה שוביאו דילאנטי
די איל קומו ראמו אי קומו ראאיש די טיירה שיקה נון פורמה אאיל
נון פירמוזורה אקי שו אישפוזיטור דיקלארה אי איש קי אישטי אותו
לייאמאדו אויאה דישיר קונשיוידו אין ווינטרי די שו מאדרי נון
אומידישידו קון שימיאינטי די אומברי. אי פור אקי אי פור אוטראש
פרופיזיאש מאל אינטינדידאש קומו דיקלארארימוש שי הק׳ב׳ה אפלאזי
פור דונדי פרובאן קי קונשיביאו אי פאריאו קידאנדו וירגיל אונה
בלאשפימיאה קי פאזי מאראביליאר קומו פרופיטיזו דניאל פרופיטה.
שינדו קי איל אינטידימיינטו איש די לה פרופיזיאה קי אנשי קומו
לוש ראמוש אי פלאנטאש קי נאשין דיטיירה שיקה שון מינגואדאש
אי טרישטיש שין וישטה דישפריזאדאש אין רישפייטו די לאש קי
נאשין די ריגאדיאו קי שון וישיוזאש אי פירמוזאש קובדישיאדאש
אנשי אישטי פואיבלו די ישראל אבאטידו אבאשאדו טימידו מארטיריזאדו
פילאדו די טודאש לאש גינטיש קרישי דילאנטי הק׳ב׳ה פרובידינשיאה
קומו ראמו אי ראאיש די טיירה שיקה פור שוש פיקאדוש. קומו
פרופיטיזו ירמיה קאפיטולו י״ז אנשי דיזי ה׳ מאלדיטו איל וארון
קי שי אינפיאוזיארי אין אומברי אי פוזיארי אין קארני שו בראשו
אי די ה׳ אפארטארי שו קוראשון אי שירה קומו איניברו אין לה
לייאנורה אי נון וירה קואנדו ויניירי ביאן אי מוראדה אין שיקוראש
אין איל דיזיירטו טיירה יירמאדו קי נון שי פובלארה בינדיגו איל
וארון קי שי אינפיאוזירי אין ה׳ אי שירה קומו ארבול פלאנטאדו
שוברי אגואש אי שוברי ארוויוש טיאינדי שוש ראאיזיש אי נון וירה

קואנדו ויירנה קאלור וכו׳. פורטאנטו אישטי פרופיטה ישעיהו איניל קאפיטולו מ״ד קונשולה אישראל נישטי פריזינטי דישטירו איל קואל לייאמאדו דישייירטו די פואיבלוש פור טודוש לוש פרופיטאש פרופיטיזאנדו אגורה אויי ישראל מי שייירבו קי אישקוגי איניל אנשי דיזי ה׳ טו דייו טו פאזידור טו פורמאדור די ויאינטרי טי איודרה דיזו די ויינטרי פורקי ישראל נישטי פריזינטי דישטירו איש אשימיגֿאדו אלה קי פארה קי אישפירה פור אלינברמיינטו אי איודה די ה׳ שו דייו קומו לאש פרינייאדאש. דיזי מאש נון טימאש מי שיאירבו יעקב אי ישראל קי אישקוגי איניל קי ואזיארי אגואש שוברי שיקיאוזו אי שוברי ראאיש די טיירה שיקה קי אישפירה פור· אגואש אי דישטילאמינטו שוברי שיקורה ואזיארי מי אישפריטו שוברי טו שימיינטי אי מי בינדישיאון שוברי טוש פיגֿוש אירמולייאשיראן קומו יירבה אי קומו ארבוליש שוברי ארויו די אגואש. היג אקי שי מושטרה קלארו קי אאישטי מוי לואינגו דישטירו לייאמה איל דיו פור בוקה די שו פרופיטה שיקורה אי איל פואיבלו די ישראל אבאטידו נישטי דישטירו ראאיש די טיירה שיקה אישטונשיש קואנדו איל דיו ואזיארי אגואש שוברי שיקיאוזו אי שוברי ראאיש די טיירה שיקה אי שו בינדישיון שוברי שוש פיגוש אינטונשיש לו קי נון פואי קונטאדו אאללייוש ויראן לו קי נון אויירון אינטינדיר[אן] לאש גינטיש קומו פרופיטיזו איל פרופיטה. מאראבילייאדוש די טאנטא גראנדי גאולה דיראן קיין קרייו אנואישטרה אואידה אי איש אנואישטראש פרידיקאש די וארוניש די נואישטרו פירמאמיינטו קי אואימוש די קון ה׳ מינשאגירו אינביאדו אלאש גינטיש קריאיראן קי אישטי פואיבלו אשי אבאטידו אי פילאדו קי פוזו שו קואירפו קומו קאליי אפאשאנטיש שוביאה דילאנטי איל אי איש די ה׳ שו דייו קומו ראאיש די טיירה שיקה קומו פרופיטיזו איל פרופיטה. לייאמה אישראל אין רישפייטו די

טודאש לאש גינטיש קיטיינין ריי טיינין טייראש ראאיש די.טיירה
שיקה פורקי וויי אינטרי לאש גינטיש אישפארזידו קי ה׳ שו דייו
לוש דיראמו אבאטידו קאטיבו פור טייראש די אינימיגוש דישפרישיאדו
אין טודאש לאש גיגטיש קרישי שין פורמה דילאנטי הק׳ב׳ה קון שו
פרובידינשיאה קומו פרופיטיזו מיכה אי ישראל אינטרי לאש גינטיש
קומו רושיאו שוברי יירואש אי קומו גוטה קי נון אישפירה אאומברי.
קונפארה איל פרופיטה אקי לה פרובידינשיאה דיל דייו אלאש יירואש
אי אלאש גוטאש קי קאאין שוברי לה יירבה אין טיינפו שיקו איניל
אישטיו אנשי ישראל אינטרי לאש גינטיש אין טיאינפו די טאנטה
שיקורה קונשירבאדוש קון לה פרובידינשיאה דיווינה אישטו נון שין
גראנדי מאראבילייא מאש קינו לה די מצרים קי שי שושטינטה אין
טאנטה שיקורה דונדי אישטאן לוש די אשור אי שוש לייש די בבל אי
שוש לייש לוש פירשאש אי שוש לייש קומו ליש בינו לה שיקורה שי
מישטוראראן קון לאש גינטיש. פורטאנטו נוש קונשולה הק׳ב׳ה פור
בוקה די שו פרופיטה ירמיהו דיזיאינדו איג מי שיאירבו יעקב קי פארי
פֿין אין טודאש לאש גינטיש קי טו אינפושי אאי דיטי נון פארי פין
אי קאשטיגארטיאי אלגואישיו אי טאגאר נון טי טאגארי מיינטריש
קי איל גואיזיו טורה אי איל קאשטיגו קרואיל אי לה פירידה לואינגה
אינטאנטו קי לאש גינטיש דונדי טי דיראמי נו לו גושגאן פור
מיליזינה די טוש פיקאדוש קון טודו יו פארי שוביר מיליזינה שוברי טי
אי די טוש פירידאש טי קוראריֹ. דישטה גראנדי גאולה פרופיטיזו
הושע פרופיטה שיראן אפאנייאדוש פיגוש די יהודה אי פיגוש די
ישראל אאונה אי פורנאן אאילייוש קאפיטאן אונו אי שוביראן די לה
טיירה קי גראנדי דיאה די יזרעאל אי איש דיל דיו שו שינבראדור.
פורטאנטו פרופיטיזו שוביראן די לה טיירה פרופיטיזה מאש אדילאנטי
קי דיאש מונוש אישטאראן פינוש די ישראל שין ריי אי שין מאיוראל

אי שין שאקריפישיו אי שין אישטאנשיאה אי שין אפוד ותרפים
דישפואיש טורנאראן פיגוש די ישראל אי בושקאראן אה שו דייו
אי אדוד שו ריי אי אישפאבורישירשיאן די אה ה׳ שו דיו אי די
שו ביאין אין פושטרימיריאה די לוש דיאש. דיזי מאש איל פרופיטה
ישעיהו נון פורמה אאיל פורקי קרישי נישטי פריזינטי דישטירו
קומו ראאיש די טיירה שיקה אי דיראן לאש גינטיש מאראביליאדאש
קומו פרופיטיזו איל פרופיטה פארה מאראבילייאר איל פואיבלו אישטי
אלוש אפונשאדיאנטיש שוברי מונטי די ציון אי בימוש אי נון ויישטה
קובדישיארלואימוש: אי מינושפרישיאדו אי בידאדו די וארוניש קומו 3
וארון די דולוריש אוזאדו אאינפירמידאד קומו שי שאבי פור לוש
טיינפוש פאשאדוש אי פריזינטיש שוטו פודיר די טודאש לאש גינטיש.
קומו אינקוברין שוש פאשיש דיל מינושפרישיאדו אי נוש נון לו
אישטימאמוש קומו קי דישישי בואישטרוש לאש גינטיש מאראבילייאדאש
די טאנטה פרופונדה באשיזה די ישראל שובה אטאנטו אינשאלשאמינטו
קומו פרופיטיזו איל פרופיטה איניל פין דיל קאפיטולו פרישידינטי קי
שירה אינאלטישידו אי אינשאלשאדו דיריש קיאין קריו אנושטרה
אואידה קי אואימוש די קון ה׳ מינשאג̃ירו אינביאדו אלאש גינטיש
קיאין קריאירה קי בראשו די ה׳ שי דישקובריריאה אאון פואיבלו
מינושפרישיאדו וידאדו די וארוניש קי קובריאה שוש פאשיש טודוש
שי פארטאבאן דיל קומו די און אינקונאדו אוזאדו אאינפירמידאד
אישטה אשופורטאר מינושפרישיוש אי אבאשאשיאוניש די טודוש לוש
פואיבלוש פאשאדוש אי פריזינטיש אי נוש נון לו אישטימאמוש
דישטה טאנטו גראנדי מאראבילייא קי טודוש לוש פואיבלוש שי
מאראבילייאראן פאשטה קי אירה לא פאמה אלוש קי ביבין אין כוש
קומו פרופיטיזה אין איל קאפיטולו י״ח קי אינפישה גואי טיירה
שולונברוזה די אלאש קי אפארטי די ריאוש די כוש דיזי איל פרופיטה

קי אישטוש פואיבלוש מאראביליאדוש די לה פאמה די טאן גראנדי
גאולה פרופיטיזה איל פרופיטה קי אינביאראן פור ליאמאר מינשאג׳ירוש
אין ואזוש די גונקוש שוברי פאשיש די אגואש אי דיראן אנדאד
מינשאג׳ירוש ליג׳ירוש אה ג׳ינטי שונטראאידה אי פולאדה קי פואי קי
די מינושפרישיאדה אינקובריאה שוש פאשיש אפואיבלו טימירוזו אגורה
קי פואי טימידו דיש קי פואי איל איש די שו נאשימיינטו אי אדילאנטי׃
דיזי מאש איל פרופיטה אין קומו אישטה טאנטו גראנדי גאולה שירה
שינ[יאל]אדה אין טודה לה טיירה פרופיטיזאנדו טודוש מוראדוריש די
מונדו אי מוראדוריש די טיירה קומו אלשאר פינדון שוברי מונטיש
4 וירדיש אי קומו טאנייר שופר אואירידיש׃ דיזי מאש איל פרופיטה
דישיאירטה נואישטראש אינפירמידאדיש איל לאש לייבו נואישטראש
דולוריש איל לאש שופורטו קי טוקאבה אנוש שופורטארלאש קומו
מאלוש שונבאידוש פור וארוניש די נואישו פירמאמיאינטו קי נוש
פודיארון שונבאאיר קומו פרופיטיזו עבדיה פרופיטה אי ישראל לוש
שופורטו קומו שופורטה אוי אין דיאה טאנטוש טראבאגוש פירדישייוניש
מואירטיש מינושפרישיאוש פור שושטינטאר שו שאנטה ליי לוש
קואליש בושאוטרוש פור שושטינטאר טאן גראנדיש בלאשפימיאש
די מודו קי שיגיינדו איל פרופיטה שו פרופיזיאה דיזי קי דיראן
לאש ג׳ינטיש נוש לו אישטימאמוש לייאגאדו פירידו דיל דייו קומו
דיזין אוי אין דיאה קי פור אביר מאטאדו אשו דייו אי משיח אי נון
אביר קריאדו ישראל אין איל איש לייאגאדו אי פירידו די ה׳ שו דייו
די מודו קי שיגיינדו איל פרופיטה שו פרופיזיאה דיזי קיין קריו
אנואישטרה אואודה דיראן לאש ג׳ינטיש קי אואימוש דישטוש
וארוניש די נואישטרו פירמאמיאינטו קי אישטי פואיבלו שוביריאה
אטאן אלטו אישטאדו קואנדו נוש אין טיינפו די שו באשיזה אואימוש
לוקי אישפיראבאן שיירטו קי נינגונו מירו שוברי קיין דישקובריאו

איל דייו שו פודיר שוברי פירשונאש טאנטו באשאש אין אונוש די
טודו איל מונדו ויטופיראדו אי שין נינגונה אפארינשיאה די שיר ואזו
קאפאש די טאנטו ביאין אנטיש די נוש אפארטאר די איללייוש קומו די
ואזו שושיו אי אבורישידוש דיל דײו קומו פואי אין מצרים דונדי איל
פואיבלו די ישראל טאנטו אבאטידו קי טיניאן ישראל פור אבומינאשיאון
קומו פארישי פור לה שאקרה אישקריטורה אי דיגירון לוש מיגוש
אפרעה דידו דיל דייו איל נון קריו קי קון פירשונאש טאנטו
באשה אמושטראשי איל דייו שו פודיר אי פואיש איל אין איל
מאראביו קונפישו אי דישו דישיאירטו איל דייו פיליאה פור איללייוש
אי לוש די מצרים. דיגירון אינטונשיש קיין קריו אנואישטרה אואידה
קי אואימוש דידו דיל דייו אקיאין פואי דישקוביאירטו אי בוזאוטרוש
דיריש בראשו קומו פרופיטיזו איל פרופיטה. פורקי קואנטה דיפירינשיאה
איי די און דידו אטודו און בראשו טאנטה דיפירינשיאה איש די און
ריינו אטודו איל מונדו דונדי ישראל אישטה אישפארזידו פור טאנטו
לוש די מצרים דיגירון דידו מאראביללייאדוש איבושאוטרוש ארום
אי טודאש לאש גינטיש דיראן בראשו: דיזי מאש איל פרופיטה 5
אבאטידו אי דולורידו פור נואישוש פיקאדוש מאגאדו פור נואישוש
דיליטוש קומו קי דיגישי איל פרופיטה שיאירטו אינגאנייאדוש
אישטאבאמוש דיראן לאש גינטיש קי איל דייו נון לוש פֿירײו פור
אישטו פיקאדו אנטיש פור איל קונטראריו נואישוש פיקאדוש קאבזארון
קי לוש אדולוריאשימוש פואיש קי וימוש קי איל ואזו די לה פישונייה
אי איל ואזו די לה שאנייה דישו דייו קי איללייוש ביויאן לה פוזו אין
נואישטרה מאנו אי לה ביוימוש קומו פרופיטיזו אישטו פרופיטה אין
איל קאפיטולו נ״א. קי אישטה אישפושישיאון שיאה ויירדאדירה איל
פרופיטה לו דיקלארה קי דיזי קי דיראן לאש גינטיש קאשטיגו
די נואישטרה פאש שוברי איל אי פור שו טולונדרו פואי מיליזינאדו

אנוש קומו קי דישישי איל קאשטיגו קי מירישיאמוש פור לה פאש
נואישטרה אי איש פור איל משיח. איל משיח איש נומבראדו פור
אישטי פרופיטה מאיוראל די פאש קי אליואנטמוש אפירמאנדו
קי קון שו בינידה וינו לה פאש פרופיטיזאדה אין טודו איל
מונדו וינו שוברי ישראל אפריטו די נושאוטרוש פורקי דילייויש
שאליירון אי שאלין אוי אין דיאה לוש אינוינטאדוריש די טאליש
אי טאנטאש בלאשפימיאש שינדו נוש לוש מירישידוריש קי
פור טאליש פיקאדוש די טאליש קאשטיגוש אפליאישיוניש די ישראל
לוש שופורטו: דיזי מאש איל פרופיטה פור שו טולונדרו פואי
מיליזינאדו אנוש אי איש ישראל פואי מיליזינאדו פור איל טולונדרו
קי רישיביאו די נוש פואיש קי פור איל פואי אינשאלשאדו. אישטו
איל פרופיטה אדילאנטי לו דיקלארה דיזיאינדו שי פוזייראש פור
אינמינדה שו אלמה וירה שימיאינטי אי אלונגארה דיאש אי שי
אינטריפרטארימוש קומו איש אישטוש שאביוש די אדום אינטריפריטאן
פור שו טולונדרו פואי מיליזינאדו אנוש אי איש פור שו טולונדרו
פואימוש מיליזאנאדוש בירימוש קי דיראן לאש גינטיש מאראביליאדוש
אין טודו איל טיינפו קי ישראל רישיביאו איל טולונדרו די נוש אי
איש איל ואזו דילה פישוניא אי איל ואזו דילה שאנייא די ה׳ שו דייו
נוש איראמוש מיליזינאדוש פורקי איל וירדוגו אי לה וארה קון לא
קואל איל דייו קאשטיגה אשו פואיבלו איש נישישאריו קי אינטרימינטיש
קי איל קאשטיגו קי לה וארה פרושפירי, קומו איל פרופיטה
קאפיטולו י׳ דיזי אשור וירדוגו די מי פולור וארה אין שו מאנו
מי אירה אין גינטי לוגינגירה לו אינביארי אי שוברי פואיבלו די מי
שאניא אי איש פארה שיקוטאר מי שאנייא לו אינקומינדארי פארה
אישפונאר אישפונגו אי פארה פריאר פריאה פארה פונירלו ריפולייאדורה
קומו לודו די קאלייש. טודו אישטו פאדישין ישראל נישטי פריזינטי

דישטירו שוטו דישטוש נוצרים לוש קואליש איש נישישאריו קי
שיאן מיליזינאדוש פור איל קאשטיגו אי טולונדרו קי ישראל ריש[בי]יו
די איליייוש. דיזי מאש איל פרופיטה קואנדו קונפליירי ה׳ טודה
שו אוברה אין מונטי די ציון אי איש אין קונפאניא די ציון אי
די ירושלים אי שיקונטארה שוברי פרוטו די גרנדיזה די קוראשון די
אשור אי איש די לוש אינימיגוש די ישראל. אי פור אישטי מודו שי
אינטינדירה איל שאלמו די דוד ריי די ישראל קי דיזי דייו די וינגאנשאש
ה׳ דייו די וינגאנשאש רישפלאנדישי אי איש גאולה. דיזי מאש
אדילאנטי ביאין אבינטוראדו איל וארון קי לו קאשטיגאש ה׳ אי די
טו ליי לו אביזאש פארה אשיגוראר אאיל די דיאש די מאל פשטה שיר
קאואדה אל מאלו פואישה אי איש פאשטה שיר קיוראדה לה בארה
אין לה מאנו דיל מאלו שו בירדוגו קומו דיזי איל ריי דוד קי נון
דישאינפארארה ה׳ אשו פואיבלו אי שו אירידאד נון דישרה. אינטונשיש
דיראן לאש גינטיש מאראבילייאדש דישיאירטו קי פור שו טולונדרו
פואימוש מיליזינאדוש: דיזי מאש איל פרופיטה טודוש נוש קומו 6
אוביגאש איראמוש אי קאדה אונו שוש קאריראש קאטאמוש די
מוגאש אופינייוניש אין לה פרימירה פ̄י לאש לייאמאדאש אריאנאש
אי קאטוליקאש אין אישטה פריזינטי פ̄י אוטראש קאריראש די
לאש קואליש איגה מאנו אדום קאלוינישטאש אי נוצרים לייאמאדוש
[?] אי קאדה אונה דישטאש גינטיש קאטאן שוש קאריראש קומו
פרופיטיזו ירמיהו פרופיטה אדום איגה מאנו דיקולייאדוש אי שון
שייטאש. אינטונשיש דיראן לאש גינטיש מאראבילייאדאש די טאן
גראנדי גאולה די ישראל ה׳ פיזו אוקוריר איניל אפיקאדוש די
טודוש נוש. אישטה פרופיזיא פרופיטיזו איניל קאפיטולו ט׳ פור
אוטראש אליגוריאש קומו אישטה דיקלאראדו דיזיאינדו אינשאנייה
די ה׳ שי אישקורישירה לה טיירה אאישטאש שייטאש אי אופינייוניש

לייאמה איל פרופיטה אישקורידאדיש פורקי קומו אין לאש אישקורידאדיש
קאדה אונו קאטה שו קארירה אנשי איל פואיבלו שיאיגו די
אינטינדימיאינטו קאדה אונו קאטה שו קארירה קומו אישטה דיקלאראדו:
7 דיזי מאש איל פרופיטה איל אפריטו אל דיגולייאו איש לייואדו אי
קומו אוביגה דילאנטי שוש טראשקילאדוריש אינמודישיאו קומו בימוש
אוי אין דיא אין לאש אינקישישיאוניש קי מודו שון לייבאדוש אקימאר
8 אי שי פאבלאן לי איגאן מורדאשה אין לא לינגואה: דיזי מאש
איל פרופיטה די דיטינימיינטו אי די גואישיו פואי טומאדו שו
ארנאנשיאו קיין פאבלארה אינטינדימיאינטו דישטה פרופיזיאה איש
דינוטאר קי דיטינימינטו אין לאש פרופיטאש שי אינטיינדי אין בואינה
אי אין מאלה פארטי אין בואינה פארטי שי אינטיינדי פור טודאש
לאש פאשקואש קומו אין לאש טראזירוש דיאש די פסח קומו דיזי
עמום אבורישי בואישטראש פאשקואש אי נון גולירי אין בואישוש
דיטינימיאינטוש קי שי אלשארידיש אמי אלשאשיאוניש אי בואישטרוש
פריזינטיש נון גולירי אי אקי אין קומו דיטינימיאינטו שיאה די
אינטינדיר אין לה שאקרה אישקריטורה פור פאשקואש אקי שי
אינטיינדי טאנביאין פור אבלות קי שון אוקאשיאוניש די אובראש
קון אנגושטיאה אי טרישטיזה קומו שי פרובה פור יואל פרופיטה
קאפיטולו פרימירו. דיזי שינייבוש אי אינדיגאד לוש כהנים אאובלאד
שירביאינטיש ארח ביניד שינייד שאקו שירביאינטיש מי דיו קי פואי
וידאדו די קאזה די נואישטרו דיו פריזינטי אי טינפלאשיאון אפלאזאד
איונו לייאמאד דיטינימיאינטו אפאנייאד ויאיגוש טודוש מוראדוריש
דילה טיירה אקאזה די מואישטרי דייו. אי אקי אין קומו דיטינימיאינטו
שי אינטיינדי טאנביאין אין לוש פרופיטאש פור אבלות דישטי מודו
שי אינטינדירה אקי. אי פור אישטי מודו אישטה קלארה לא פרופיזיאה
קי איל פרופיטה פרופיטיזו אין קומו מאראביליאדאש לאש גינטיש

אין טיינפו די לה גראנדי גאולה אין קומו ישראל נון מירישיינדו לוש טראבאגוש אי מאליש קי פאדישי אוי אין דיאה פור גוארדאר שו שאנטה ליי אי איליוש שינדו לוש מאלוש אי בלאשפימוש אידולאטרוש פרושפיראַרון אי פואירון מיליזינאדוש פורקי ה׳ פיזו אוקורִיר אינ׳ל אי איש ישראל איל פיקאדו די טודוש אילייוש פרופיטיזה איל פרופיטה קי דיראן לאש גינטיש קיאין קריו אנואישטרה אואידה קי אואימוש וכו׳. קירירה קי אישטאנדו איל פואיבלו די ישראל אין דיטינימיינטו אי איש אבלות פור לה פירדידה קי פירדירון אי פורקי ה׳ שו דיו שי אפארטו די איליוש אי די גואיזיו אי איש אישטאנדו סופריינדו איל גואישיו קי ה׳ שו דייו פאבלו קואינטרה איליוש אין דיאה די שו פולור די דישטירוש מואירטיש אנגושטיאש רואינאש פואישי טומאדו די נושאוטרוש לאש גינטיש קי נוש אליואנטאמוש קואינטרה אילייוש אלה פיליאה לוש אביאמוש די לייואר קומו אין באזו לינפידו אקאזה די ה׳ שו דייו אי אמונטי די שו שאנטידאד אי אין ירושלים אין קוטאריגואש אי אין אנדאש. קומו פרופיטיזו איל פרופיטה קאפיטולו י״ח קי דיזו אי שירה אין איל דיאה אישי שירה לייבאדו אה ה׳ צבאות פואיבלו פורלונגאדו אי פילאדו די טודאש לאש גינטיש. אי זכריה פרופיטה קאפי׳ ח׳ אי איל פרופיטה ישעיהו קפי׳ מ״ט אי ירמיה פרופיטה קפי׳ י״ו די מודו קי טודוש אישטוש פרופיטאש קונפירמאן קי ישראל אין טיינפי די גאולה די שיר טומאדו די טודאש לאש גינטיש אי לייואדו פור פריזינטי אקאזה די הק׳ב׳ה. קי אישטה אישפוזישיאון שיאה בירדאדירה איל פרופיטה לו דיקלארה נישטי שיגינטי קאפיטולו קי דיזי שו ארנאנשיאו קיין פאבלארה קומו קידיגישי אין טודאש לאש גאולות קי טובו ישראל טודוש לוש ארנאנשיאוש פואירון קונטאדוש. אינלה דישינדידה די טיירה די כנען אה מצרים די פאנברי אפארטורה לוש ארנאנשיוש פואירון קונטאדוש שיטינטה אלמאש אינטרי פיגוש

אי נייטוש. אין לא שובידה די ישראל די מצרים אטיירה שאנטה פואירון קונטאדוש טריבו פור טריבו ארנאנשיאו פור ארנאנשיאו קומו פארישי פור לה שאנטה ליי. דיזי אגורה איל פרופיטה נישטי גלות טאנטו גראנדי די און דישטירו טאנטו לואינגו נישטאש טימירושאש טייראש קיאין פאבלארה אי איש קונטרה קומו קי דישישי נינגונו פודרה קונטאר אי דישטינגיר לוש ארנאנשיאוש שולו הק׳ב׳ה. אישטו דינוטו איל פרופיטה אין איל קאפיטולו טראזירו אלייגאדו קואנדו פרופיטיזה קומו טראאין לוש פֿיגוש די ישראל אפריזינטי אין ואזו לינפיאו אקאזה די ה׳ אי טומארי די אילייוש וכו׳. אקי קֿאוין דוש אישפושיאוניש אי איש די אילייוש קי טראאין אה ישראל קי שירה טאנטה לא קונפוזיאון קומו אוי אין דיאה פור לה מישטור׳ די טאנטו לונגו טיינפו קי פינשאראן אלגונוש די לוש קי טראאין אה ישראל קי שון גינטיליש אי אילייוש שיראן פיגוש די ישראל אי די אילייוש טומארה איל דייו פור כהנים אי די אילייוש אי איש די לוש טראאידוש פיגוש די ישראל טומארה הק׳ב׳ה פור כהנים פורקי שולו הק׳ב׳ה שאברה קואליש שיראן לוש וירדאדיריש כהנים או לוים: דיזי מאש איל פרופיטה פואי טאגאדו די טיירה די וידאש אי איש די טיירה שאנטה קומו פרופיטיזו יחזקאל פרופיטה קאפיטולו ל״ז קי דירה ישראל שיקארונשי נואישטרוש גואישוש אי דיפירדיושי נואישטרה אישפיראנשה פואימוש טאגאדוש די נואישטרוש מישמוש נוש דישאמוש טאגאר פור לה ליי דיל דייו אי פור שאנטידאד די שו נונברי: דיזי מאש איל פרופיטה פור ריבילייו דימי פואיבלו פלאגה אאיליוש קומו דישישי פור ריבילייו דימי פואיבלו לוש פאדריש פלאגה אאילייוש שוש פיגוש נישטי פריזינטי דישטירו. קומו איל פרופיטה ירמיהו אין אינדיגאש פרופיטיזה קי דירה ישראל נישטי פרישינטי דישטירו נואישטרוש פאדריש פיקארון אי נון אילייוש אי נוש שוש דיליטוש שופורטאמוש שיארבוש פודישטארון נוש אי

ליברא[דור] נואיי די שוש מאנוש. אין פרופיטיזאר איל פרופיטה פלאגה
אאילייוש דינוטו מוי קלארו קי איל שינגולאר קי אישטוש שאביוש די
אדום אינטירפריטאן פור פרופיאו ריפירינדו אאישטי טאגאדו לייאמאדו
משיח איש פור ישראל שינגולאר קוליטיבו: דיזי מאש איל פרופיטה 9

דיו קון מאלו [שו] שיפולטורה אי קומו ריקו אינטרי שוש מואירטיש
קומו קי דיגישי לוש מואירטיש די אלייוש פור לה ליי די ה׳ שו דיו
אי פור שאנטידאד די שו נונברי קומו מאלוש אינטרי שוש מאטאדוריש
דיאירון אקאבאמיאינטו קומו וימוש אוי אין דיאה קי לוש אפוגאדוש
קימאדוש פור לה שאנטידאד דיל נונברי די ה׳ שו דייו קומו מאלוש
שון קונטאדוש לייאמאנדולוש די איריגיש מאלפיגוריש פאמאש אילייוש
קומו ריקוש די מוגאש בירטודים קי איש איל אופוזיטו די מאלוש
באראגאניש שאנטוש אינטרי לוש שויוש מואירטיש דיירון שיפולטורה
אי איש אקאבאמינטו פואיש קי מוריירון פור שו שאנטה ליי אי פור
שאנטידאד דיל נונברי די הק׳ב׳ה קומו פרופיטיזו דניאל פרופיטה קאפיטולו
י״א אי מאלישיינטיש פירמאמיאינטו פאראן פאלשאר קון בלאנשיאש [אי]
קונושיינטוש שו דייו אינפורטישיראן אי פאראן אי אינטינדידוש דיל
פואיבלו פאראן אינטינדיר אמוגוש קי שון לוש פרינישמוש אי
איש ריקוש אינטרופישאראן אין אישפאדה פלאמה אי קאטיבירוו
דיאש מוגוש קומו וימוש נישטי טאנטו לואינגו קאטיווירו. קי אישטה
אישפושיאון שיאה וירדאדירה איל פרופיטה לו דיקלארה פרופיטיזאנדו
שוברי קי פאלשידאד נון פיזו אין שו שאנטה ליי קי פור אילייא
שומוש אביזאדוש קומו וימוש אוי אין דיאה נון אינגאנייו אין שו בוקה
אי דיזירון קי אאישטי טאגאדו משיח נון אאיל מאניאנה קומו
פרופיטיזארון ישעיהו אי דניאל פרופיטה קומו שי אינטינדרה פור איל
שיגינטי קא[פיטולו] שולאמינטי קי פואי און שונבאאידור אי קי
גושטהמינטי פואי קונדינאדו קומו הק׳ב׳ה אינקומינדו קי לו מאטאשין

איניל קא[פיטולו] י״ג די ליברי חמישי. אינטונשיש דיראן לאש גינטיש
מאראבילייאדאש די טאן גראן גאולה פור לוקי נון פואי קונטאדו
אאילייוש ויראן אי לוקי נון אינטינדיירון אואיראן אי דיראן קיין
קריאו אנואישטרה אואידה אי איש פרידיקה קי אואימוש די קון ה׳
מינשאג̄ירו אינביאדו אלאש גינטיש קירירה קי לוש קי מאטאמוש קימאמוש
אפידריאמוש אי פיזימוש קי קון מאלוש דיאישין [שו] שיפולטורה אי איש
אקאבדאמיאינטו לייאמאנדולוש די איריגיש מאלפיגוריש אילייוש אינטרי
לוש שויוש איראן לוש ריקוש די בירטודיש פרינישמוש לוש בעראגאניש
אי שאנטוש. שוברי קי נו פיקארון ני מאלדאד פיזיאירון ני אינגאנייו
אין שו בוקה מאטאר אישטי גודייו קי שי פיזו קונפאניירו דיל דייו
10 אי שו משיח: דיזי מאש איל פרופיטה ה׳ אינבילונטו ייאגארלו אי
פיזו אינפירמאר שי פוזיאירי פור אימינדה שו אלמה וירה שימיאינטי
אי אלונגארה דיאש אי איש שישי דיגארי קאשטיגאר אי איל קאשטיגו
טומארי קון פאשינשיאה פירשיויראנדו אין גוארדאר שו שאנטה ליי
פור אינמינדה די שוש פיקאדוש בירה שימיאינטי אי אלונגארה
11 דיאש [אי] בולונטד די ה׳ אין שו מאנו פרושפירארה: פור לאזיריו די
שו אלמה אי איש פורקי דישו אשו אלמה *לאשרר ביבירה איל ואזו
די לא פישוניא אי איל ואזו די לה שאניא די ה׳ שו דיו קי רי[סי]ביו די
מאנו די שוש אינימיגוש אנשי אנטיש שיבוש קי דיגיראן איגאטי אי
פאשרימוס אי פוזו שו קואירפו קומו קאליי אפאשאנטיש אין מאנו
די שוש אינימיגוש אי פארטארשיאן אין ביויר קי טאנטו דישיאו שו
אלמה בינגאנשה די שוש אינימיגוש[2]: דיזי מאש איל פרופיטה אי
קון שו שינשיאה גושטיפיקארה ג̄ושטו מי שיאירבו ישראל אמוגוש
לוש גושטיפיקאדוש [אין] ויר טאנטו גראנדי גאולה דיראן דישיאירטו

[2] This passage is totally corrupt.

נואישטראש אינפירמידאדיש קי טוקאבה אה נוש לייבארלאש נואישטראש
דולורי׳ קי טוקאבה אנוש שופורטארלאש קומו מאלוש אידולאטראש
בלאשפימוש איל ישראל לאש שופורטו אי לאש אוטראש
גושטיפיקאשיוניש קונטינידאש נישטי קאפיטולו אי אנשי לאש
גושטיפיקאשיוניש פרופיטיזאדאש פור ירמיה פרופיטה קאפיטולו י״ו קי
דיזי ה׳ מי פורטאליזה אימי ריפו[ג]ו אין דיאה די אנגושטיאה אטי גינטיש
וירנאן די פיניש די לה טיירה אי דיראן דישיירטו פאלשידאד אירידארון
נואישטרוש פאדריש נאדה אי נון אין אילייוש אפרוביגאן שי פארה אשי
אונברי דייו אי אילייוש נון דייו. פור דונדי קלארו שי מואישטרה קי
פרופיטיזה קי ישראל נישטי פריזינטי דישטירו פור לה פורטאליזה
אי ריפוגו קי פוני אין ה׳ שו דייו אין אישטוש דיאש די אנגושטיאה
אי איש מארטיריוש קי פאדישין לאש גינטיש שי גושטיפיקאראן אי נו
פור לוש מארטיריוש די שו נונבראדו אותו קומו אילייוש דיקלאראן:
דיזי מאש איל פריפיטו פור טאנטו פארטירה דישפוגו פורקי אי[נ]טריגו 12
אמורטי שו אלמה אי קון ריבילייאדוריש פואי קונטאדו פארה
אינטי[נדי]מיאינטו דישטה פרופיזיאה איש די נוטאר קי לוש קי פיליאן
קון לוש אינימיגוש אי בינשין איל דישפוגו די לה גירה פארטין קון לוש
קי גואררדאן לה שיבדאד ליי פואישטה פור איל ריי דוד. דיזי אנשי איל
פרופיטה קי לוש קי פונייררין קון איל קוארפו פ[א]רה אינטריגאר אלמה
פור לה ליי די הק׳ב׳ה אי מורייררין פור איליא מואירטיש אי טרומינטוש
אי בינשיירין קי איל דישפוגו קי איש איל מירישימיינטו איגואלארון
דישטי וינשימינטו דיל אלמה קואינטרה איל קוארפו קי איל שופריו די
לה ראזון פארטירה קון מוגוש קון לוש פואירטיש קי גואררדאן לה
שיבדאד קי איש לה ליי די הק׳ב׳ה פורקי פור אילייא אינטריגו שו
אלמה אמואירטי אי קון ריביליאדוריש פואי קונטאדו פואיבלו
מאטיריזאדו. טודו אישטו אישטיש שאביוש די אדום אינטריפריטאן

פור שו לייאמאדו אותו לו קי איש פאלשו קומו אישטה פרובאדו אי טאנביאין פור אישטה קונדישיונאל אפירמאטיבה אלה קואל שי שיגי די נישידאד לה ניגאטיבה קי איש אופוזיטו שו אלמה וירה שימיינטי אי אלונגֿרה דיאש אי בולונטאד די ה׳ אין שו מאנו פרושפיראר֗ה שיגישי די נישידאד לא קונדישיאונאל ניגאטיבה שי נון פוזיארי פור אינמינדה שו אְלמה נון בירה שימיינטי ני אלונגארה דיאש ני בולונטאד די ה׳ אין שו מאנו פרושפיראר֗ה אנֿינטיביל קי קון מוגה ראזון שי אינטיטולה גינטיביל פואיש קי שיגין לאש דוטרינאש די לה גינטיביל קומו שי פואידי אבירי֗גואר אישטה פרופושישיאון קונדישיאונאל. אפירמאטיב׳ אי לה שויא קונטראריאה ניגאטיבה אין און אומברי קי לו אדוראש פור דייו אי אומברי פיגו דיל דייו קי ביוי אי רייֿנה קון איל קי פאבולה איש אישטה קינו קאבי אין אינטינדימיינטו דיבינו קואְנטו מאש אומאנו: דיזי מאש איל פרופיטה אְיל אי איש ישראל מי שיאירבו פילאדו די מוגוש שופורטו קומו אוי אי[ן] דיאה שופו[ר]טה איל קאשטיגו קי מירישיאן אוי אין דיאה לאש גינטיש שוש בירדוגוש פור לאש בלאשפימיאש קי שושטינטאן קואינטרה הק׳ב׳ה פור פסוקים דילוש פרופיטאש קי קורונפין אי מאל אינטיי[נ]דין אי קיירין רישפונדיר די אינגורראדוש שי קאליאן אי אפריטאדוש אי אפריטוש נון אוזאן אבריר שוש בוקאש אי קומו אוביגא׳ אלדיגולייו שון לייואדוש אי קומו קורדירוש דילאנטי שוש טראשקילאדוריש אינמודישין אי טאנביאין שי אינטינדירה קי ישראל שופורטה אינישטי פריזינטי דישטירו איל קאשטיגו דילוס פיקאדוש דישוש פאדריש אינטריגאנדו אמואירטי שו אלמה קון לוש קואליש פארטין דישפוגו: דיזי מאש איל פרופיטה אי֞ פור ריבילייאדוריש רוגארה קומו איל פריזינטי רוגה פור ביין דיל פואיבלו שוטו קואל פודיר ביוין קומו ליש אינקומינדו הק׳ב׳ה פור בוקת די שו פרופיטה ירמיה דיזיינדו רוגאד פור ביין די בבל קי קון

שו פאש טינדריש פאש אינטונשיש מאראביליאדא[ש] לאש גינטיש די טן
גרנדי גאולה דיראן קיאין קריאו אנואישטרה אואידה אי איש פרידיקאש
די וארוניש די נואישטרו פירמאמיאינטו קי נוש פודיאירון שונבאאיר
קי די קון ה׳ מינשאגירו אינביאדו אלאש גינטיש קי אישטי פואיבלו
אנשי אבאטידו אי אבאשאדו אי פילאדו די נוש פור נוש רוגארה. אי
אקי קלאראמינטי פרובאדו אין קומו לה פרופיזיאה די ישעיה פרופיטה
קאפיטולו נ״ג אין לה קואל לוש שאביוש די אדום פונין גראנדי
איפיקאשיה פ[א]רה פרובאר לה מואירטי אי פאשיאון דישו לייאמאדו
אותו אביר פאדישידו פור אינמינדה די לוש פיקאדוש די טודאש לאש
גינטיש: שיר אונה גראנדי פאלשידאד קי לה פרופיזיה נון איש שינו
פור איל קואירפו די ישראל מארטיריזאדו פור טודאש לאש גינטיש
פאשאדאש אי פריזינטיש. פואיש דירה אלגונו איש פושיבילי קי לוש
פרופיטאש נון פרופיטיזארון שוברי אישטי גודיו מואירטו מארטיריזאדו
אדוראדו פור דייו אי משיח טאנטו טיאינפו די טודאש לאש גינטיש
אאישטו רישפונדו קי דניאל אי ישעיהו פרופיט[א]ש פרופיטיזארון דיל
מווו קלארו קומו שי אינטיינדרא פור איל קאפיטולו שיגינטי:

LII. Y'HUDAH BEN BAL'AM.

lii. 14 כן משחת מאיש מראהו مفعول لم يسمّ فاعله وحقّه الضمّ
مثل הנה ראשו מושלך אליך. ותארו מבני אדם جاء هذا مثل ופעלו
לא יתן לו وحقّهما ان يكونا مضمومى العين بקמץ חטף مثل זכר
כי תשגיא פעלו. والعجب من ترك هذا على بيانه وقال فى رسايله
الرفاقية[1] انّ ופועלו اسم الفاعل اى الاجير ويضطرّ على هذا ان
يقدّره לא יתן לו שכרו. واذا تبيّنت الפסוק رأيت صحّة كونه اسم
الاجرة ويرجع الى قوله ברעהו יעבד חנם اى انّه يستخدم به ثمّ
15 لا يوفيه اجره: כן יזה גוים רבים يحكم عليهم بالآفات التى منها
ויז נצחם על בגדי الذى هو نضح دماءهم:
liii. 3, 5 וכמסתר פנים ממנו مصدر: והוא מחולל מפשעינו مفعول من
الثقيل والمعنى مصروع بجرومنا مضروب باوزارنا كانّه ماخوذ بنا.
מוסר שלומינו עליו ובחבורתו נרפא לנו معناه انّ هذا الولى الفاضل
لما تحمّل الآداب الواردة عليه على سبيل المحنة اذ كان لا ذنب له
فكانّ كل ادب كان يلزمنا نحن وسلّمنا منه قد جلبه ونزل عليه
وكان بجرحه شفانا. ובחבורתו اسم فعل وقد ذكرنا جواز هذا الفعل
7 من الله للتعويض المضمن عنه: נגש והוא נענה منفعل من معنى
את עני עמי وللمؤنّث ונפש נענה תשביע الّا انّ الهاء فى هذا

---

[1] So both MSS.; رسالة الرفاق elsewhere and Ibn Janâḥ. See Derenbourg's preface to his edition of Ibn Janâḥ's *Opuscula*.

8 للتأنيث واللام ساقطة: מעצר . . . נגע למו ترجمته ولقد قبض من
الضيقة والمحنة ولا من يحدث عنه اذ انقطع خبره عن دار الحياة
وبجرم قومى ابتلى. قوله למו يريد לו اى ان بليته انما كانت
عن جرم الامّة لا عمّا استحقّ هو فى نفسه لقوله על לא חמס . . .
10 בפיו: ויי חפץ דכאו החליא من חלא بالف مثل החטיא את ישראל
وترجمة اللفظة هكذا والله قد اراد مرضه على ان نفسه كانت ترى
الاثم اثما اى انّه كان متحرجا من الاثم بضدّ من لا يرى الذنب
ذنبا فيستهتر فى المعاصى. وفى كلام العرب ما يشبه هذا الاستعمال
قال خطيبهم اللهمّ ارِنى[2] الغىّ غيّا فاجتنبه والرشد رشدا فاتبعه:
12 אשר הערה למות נפשו حدر نفسه للموت بمعنى عرضها للاهوال.
ومعنى ואת פושעים נמנה كانّه كان معدودا فى جملة الفسّاق
لحلول البلايا عليه وكان من لا يعرف ضميره يظنّ به الشرّ وانّه
معاقب بذلك وهو انما كان يحمل ذنب غيره لقوله והוא חטא
רבים נשא ולפשעים יפגיע يشفع عليهم ويرغب فيهم مثل ואל
תפגע בי: *قيل انّ المشار اليه بهذه النبوة هو ירמיה ويمكن فى
ذلك لمشابهة حوادثه ما فيها. وابن جقطيله صرّفها الى יחזקיהו
الملك فيا ليت شعرى متى كان חזקיהו נגוע מוכה אלהים. ונגש
והוא נענה לא יפתח פיו انّ هذا منه عجبا ولم سها هذا المتصوّر[3]
عن قوله فى هذا الولى ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא
תאר לו ולו הדר وما اعرف فى اجداده بعد שלמה اعظم بهجة
ولا اعظم عزّة منه[4]:

---

[2] MS. אדני. [3] MS. אלמתסור.

[4] Omitted in No. 618, which is generally shorter.

lii. 13 הנה ישכיל עבדי ينجح مثل ויהי דוד לכל דרכיו משכיל. כי אז
14 תצליח את דרכיך ואז תשכיל: כאשר שממו עליך רבים المعنى עליו
لانّه ضمير الغائب وهو עבדי المذكور وكذلك قال عنه מראהו ותארו
كلّها ضمير الغائب. وقوله כן משחת מאיש מראהו يريد כן נשחת
ومعناه الفساد والتغيّر اى انّه كان عندهم اوّلا مفسود الصورة
مبغوض ممقوت لا قدر له ولا حرمة بل مرذل مستقذر مستهان
حقير كما وصفه اوّلا לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים فكانوا
يستوحشونه ويستقذرون رائه حقارة وهوانا ويكرهونه فانعكس امره
15 الى ان صار كما قال عنه מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו: كذلك
قال هنا כן יזה... התבוננו لانّهم يستغربون حالته غاية الاستغراب
ان ينتقل شخص او ملّة مثل هذه النقلة الغريبة من الضدّ الى
الضدّ دفعةً من غير سبب محسوس ظاهر بل بامر الاهى وسرّ
ربانى فحقّ له ان يكون الاستغراب منه هكذا. ومعنى יזה גוים
רבים ينضح دماءهم ويهرّقها بقتلهم امّا بسيف ظاهر ونصرة
ظاهرة بيد قوية او بسيف باطن كما جرى لסנחריב وقومه كما
قيل فى مكان اخر ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי الذى
هو نضح دماءهم. ويحتمل ان يكون יזה גוים רבים يفرقهم ويبدّد
شملهم كالشىء المايع الذى يرشّ فتتفرّق اجزاه افتراق لا يرجع
بعده اجتماع كما قيل וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו
ويكون ذلك استعارة ومجاز. ومعنى יקפצו מלכים פיהם يطبقونها

اذ لا يستطيعون الكلام بين يديه هيبة وحرمة او فى غرابة امره
مثل ועולה תקפץ פיה. ועולתה תקפץ פיה:

liii. 2 ויעל כיונק לפניו نبت كالغصن الصغير مثل ועלתה ארמנותיה
סירים. ויונק من ואל נהר יונקותיה التى هو اغصانها وفروعها.
ومثله فى المعنى וכשרש מארץ ציה وايضا ויצא חטר מגזע ישי. לא
תאר לו ולא הדר ונראהו اى لم يكن له فى اوّلية حاله بهجة منظر
3 يشتهى نظره لاجلها: נבזה וחדל אישים كما قال عنه اوّلا לבזה נפש
فهو مزدرى واضعف الناس جسمًا وان كان اقواهم نفسًا. וכמסתר...
חשבנוהו اى اذا اختفى عنّا وغاب عن بصرنا لشدّة ازدراه وحقارته لا
يعتدّ به ولا يفكر فيه ان غاب وان حضر ولا يحسب له حساب:
4 ואנחנו . . . ומעונה بل هو عندنا محسوب من جملة الخاطئين
المعاقبين اى كنّا نظنّ انّ اوجاعه والمه عقوبة له من الله
لاستحقاقه ذلك بين يديه على ذنوبه وخطاءه فكنّا دائما ننظره
بعين النقص والحقارة ثمّ علمنا الآن على الحقيقة انّ العقوبة لنا بفرقته
وغيبته عنّا لانّه يشتغل بمرضه وبنفسه عن الاشتغال بمصالحنا
5 وتدبير ما ينفعنا فكان توجّعه والمه مرض لنا وعقوبة: ومع ذلك
كان متألّم علينا دائما بسبب تقصيرنا ونقصنا عن الخلاص والفوز
فكان مع ضعفه مشتغل النفس متألّم علينا. מוסר שלומנו עליו
ادبنا جميعنا وجفاءنا لاحقا به مثل הגלת שלומים الذى معناه
اجلوا الجميع بكمالهم. ومعنى מחולל متألّمًا متوجّعا لما يراه من
ذنوبنا وبعدنا عن الصلاح. يشتقّ מחולל من מחוללת תנין اى كاسرة
له مهلكة معدمة لقوّته والمعنى انّ شدّة المه وقوّة مرض قلبه
واشتغال نفسه انما هو اغتماما منه باثامنا وما يراه من نقصنا.
ובחבורתו נרפא לנו قيل بصحبته لنا واجتماعه بنا اخيرا حصل لنا
6 الشفا وزال عنّا المرض والعقوبة: כלנו . . . פנינו لانّا كنّا ضالّين
كالبهائم كل احد منّا سالك متّجه مع هواه لعدم المرشد والراعى

المدبّر اى انّ افعالنا كانت كالبهائم السالكة مسلكها الطبيعى من
غير تصوّر ولا تعقّل ولا اعتبار الضارّ من النافع فكان هو كل ما
رأى ذلك تألّم وتوجّع حتى كان الله قد الزمه وطالبه بذنوبنا
اجمعين هو قوله וײ הפגיע בו את עון כלנו. وقيل انّ معنى הפגיע
تشفّع مثل ואל תפגע בי اى انه قبل شفاعته فيهم وخلّصهم من
7 ذنوبهم واغاثهم وافرج عنهم: נגש והוא נענה لم يزل مضغوطًا
معذّبًا مؤلومًا موجوع القلب لانّ معنى נגש الضغط والتضيّق مثل
לא יגוש את רעהו. והנוגשים אצים. ונענה منكسر منخضع متألّم مثل
עד מתי מאנת לענות מפני. ונפש נענה תשביע. את עני עמי אשר
8 במצרים: מעצר וממשפט לקח قيل من سجن وضائقة لانّه كان
محكوما عليه اى انّه من جملة اهل الגלות المحكوم عليهم وما
كان احد يشعر به. مشتقّ من ויעצרהו מלך אשור. وقيل من
ملك وحكم من זה יעצור בעמי والاوّل اصحّ واقوى فى المعنى. ואת
דורו מי ישוחח فسّر وليس فى جيله من يصف كماله او يتحدّث
بفضائله. ومعنى ישוחח مثل במעשה ידיך אשוחח متضاعف اللام
من שיחה. שיחו בכל נפלאותיו. כי נגזר מארץ חיים المعنى انّه ما يعلم
مقداره ويصف كماله وفضائله الّا بعد موته وخروجه من عالم الحيوان
معنى هذا العالم المحسوس مثل ולא תמצא בארץ החיים اى انّ
الحكمة لا توجد ولا تعلم فى العالم الحيوانى. وهذا هو حال جميع
الانبياء والاولياء والعلماء انهم لا يوصفون ويعلم عظمة مقدارهم
وفضلهم على الحقيقة ويتبارك بهم ويطلب زيارتهم والتشفّع بهم
الّا بعد انتقالهم من هذا العالم وطالما هم فى الحياة لا يوبه اليهم.
מפשע עמי נגע למו يريد לו او למו لكل واحد وواحد اى انهم
جميع ما يبلون به ويقعون فيه من العقوبات والגלות هو من
ذنوبهم واثامهم باستحقاق من احكامه تعالى ولذلك اذا استوفوا
ما وجب عليهم ما حكم عليهم ابعث لهم شخص يدبّرهم

ويخلّصهم وهذا الشخص الموصوف واحد من اولائك المدبّرين
المخلّصين لهم من الגלות ومن اعدائهم اجمعين: ויתן . . . עשה 9
هذا وصف اوّل حاله انه كان يضطرّ لعشرة الظالمين والانضواء
معهم والانقباض معهم والاختلاط مع سعداءهم لعلّه يصلحهم
ويعظهم ويخرجهم من الظلمات الى النور ومن الموت الى الحياة
وايضا انه لم يجد فى وقته من يخالطه سوى هاولاء وامثالهم
فصار بينهم كانّه ميت مثلهم لكن لا يشابههم ويماثلهم فى
افعالهم ومظالمهم بل هو داخل فيهم لاصلاحهم وخارج عن افعالهم
لسعادته. والمفسّر قال وجعل له مع الظالمين قبرا استقتالا ومع
المستغنيين بقتله ظلما مع كونه لم يصنع ظلما ولا فى فيه مكرا.
וחפץ ייי בידו יצלח ومع ذلك جميعه اخر الامر على يده تمّ
مشية الله وبوساطته تنجح ارادته وتثبت: וייי חפץ דכאו החליא 10
وانما لما اراد الله امتحانه فاكسره بالمرض واشغله بالاوجاع ليظهر
للعالم كماله وصبره وتثبّته ومحبّته للّه من الصبر على احكامه
تعالى بغير تقلّق ولا تضجّر. والالف فى החליא مبدلة من الهاء
هى لام الفعل فى חלה مثل החטיא من חטא وحقّه החלה مثل כי
הקרה ייי אלהיך לפני: תחת אשר הערה נפשו جزا ما جرد نفسه للموت 12
وخاطر بها مع الاعداء فى انتفاذ مشية الله وامضى ارادته فعرض
بنفسه للاهوال والاخطار فى ذلك. לכן אחלק לו שלל فسّر فيه لذلك
انصبه مع الاجلّاء اى اجعل له نصيبًا مع عظماء الوجود ومع
العظماء والكبراء والاجلّاء يقتسم السلب على مثل ושמתי לך
שם כשם הגדולים אשר בארץ وانه يكون منصورا بين الملوك
والاجلّاء وكل من قابله اخذ سلبه واكسره ودفعه من بين يديه
وانفاه. ואת פושעים נמנה اى هذا جميعه بعد ان يكون يعدّ
ويحسب من جملة المجرمين الخاطئين على ما كانوا يرون من
حاله الظاهر ولم يطلّعوا على باطنه ولم انكشف لهم سرّه فيظنّ

انّ ذلك عقاب له على عظيم ذنوبه وخطاءه وهو فلم يكن له
ذنب يستحقّ عليه العقوبة بل كان تشفع فى الخاطئين فتغفر
ذنوبهم. هو قوله והוא חטא רבים נשא مثل נשאת עון עמך. אם
תשא חטאתם يعنى ومع ذلك يشفع فى الاشرار الذى كانوا يظنّون
به الشرّ ومن تواعضه فلا يبغضهم لذلك ويتركهم ويتأخّر عنهم بل
ולפושעים יפגיע مثل ואל תפגע בי ومعنى ולפושעים المجرمين
العظيمين الذنب المفرطين فى الاصول المنكرين لها على قول
الكتاب فى النكران والجحود על כל דבר פשע:

وهذا الشرح جميعه على ظاهر الفاظ النصوص وسياقة اندراج
بعضها مع بعض كما رأيت على افراض ان ليس فى الفاظها تمثيل
على عادته فى جميع كلامه وعلى عادة آكثر كلام الانبياء على ما
بيّنّا انهم يمثّلون للجمهور الحقائق الذى يدركونها بامور متعارفة
عند الجمهور وبالفاظ هى متعارفة عندهم وعلى ما يراد ان يقرّر
فى اذهانهم من اعتقادات نافعة لهم فى انتظام امور دنياهم
واتّصالهم الى ما يمكن مثلهم الى الوصول اليه من امور اكثرهم اذ لم
يكن لهم قوّة لفهم تلك الامور على حقائقها كما تدركها الانبياء
ولا الحكماء او العلماء. وعلى افراض ايضا ان ليس فى تلك النصوص
والاقوال مبالغة وتغايى على ما هو ايضا جائز كما تبيّن فى مواضع
كثير ولا غير ذلك من عادتهم فى مخاطبتهم التى بيّنّا كثيرا[ة]
منها فى ما مضى بل انساق الشرح فى هذا الفصل على سياقة
ظاهر الالفاظ حسب:

LIV. THE KHOZARI AND ITS COMMENTATORS.

A. Y'hudah hal-Levi.

... فلسنا بمنزلة الميت لكنّا بمنزلة المريض المذبول الذى يؤيس الاطبّاء عن بريه ويطمع فى ذلك من طريق المعجزات وخرق العادات كقوله[1] התחיינה העצמות האלה. وكالمثل المضروب فى הנה ישכיל עבדי من قوله לא תאר לו ולא הדר. וכמסתר פנים ממנו يعنى انه من سماجة الظاهر وقبح المنظر بمنزلة الاشياء القذرة التى يستقذر الانسان النظر اليها فيستر وجهه عنها. נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי:

قال الخزرى. وكيف يكون هذا مثل لישראל وهو يقول אכן חלינו הוא נשא وישראל انما حلّ بهم ما حلّ بسبب ذنوبهم:

قال الחבר. انّ ישראל فى الامم بمنزلة القلب فى الاعضاء اكثرها امراضا واكثرها صحّةً:

B. R. Sh'lomoh ben M'naḥem[2].

lii. 13 [הנה כאשר ייעד הנביא על הגלות ועל ביאת הגואל תאר הצלחת אומתינו בשני אילו התארים ואמר] הנה ישכיל . . . מאד הבטיחנו [בזה

---

[1] MS. וקולה. [2] The introduction of O. is the following: אמר המפרש אחרי ראותינו חלוקת הדיעות בביאור זאת הפרשה הלא היא הנה ישכיל עבדי עד שקצת מרבותינו ביארוה על מלך המשיח

כי עם עמידתנו בגלות לא נשוב במדרגת השכלים והחסרים כי *עם
כל[3] הנה נשכיל ונחכם ונוסיף דעת ואם נוסיף מכאוב ואח״כ בביאת
14 הגואל נרום ונשא: וספר אחר כן המכאובים והצרות אשר יקרו אל
ישראל בגלות ואמר כי מרוב עייונו והתבודדותו בחכמה עזב התאוות
הגופניות ופירק מעליו עול העולם הגופני. כאשר שממו עליך רבים
ר״ל שהגביר שכלו על תאוותו בצד[4] ששממו ותמהו עליו אנשים רבים
15 עד כי משחת . . . אדם: כן[5] יזה . . . התבוננו מלכי האומות ונכבדיהם
יסגרו פיהם מלדבר נגד זה הפלא כי לא בא עליהם דבר זה על דרך
הסיפור והשמיעה רק עין בעין:
liii. 1 עוד יאמרו מלכי האומות מי האמין לשמועתנו ר״ל מי היה מאמין
דבר זה אם היה בא לנו דרך [קבלה ו]ספור ושמיעה. או נוכל לומר
שזה דבר ישעיה על העבד הנזכר ואמר מי יוכל להאמין זה הפלא
הנפלא. וזרוע ה׳ (וגדולתו) וגודל השפעתו הידועה בו על מי נגלתה:
2 ויעל . . . ציה ר״ל *שזה השפע הנכבד[6] כמו יונק ונטע אשר שרשו
בארץ ציה ושממה[7] מעטת הלחות אשר הוא בלי ספק רוחני ונכבד.
לא תאר לו ולא הדר ר״ל שזה השפע הבא לו *מאתו ית׳[8] שכלי
גמור לא דמיוני ונראה(ו) בעין השכל (ו)אם אין לו מראה כי הוא

וקצתם ביארוה על גלותינו. ודעת החבר נמשך לזאת הכונה ראיתי להביא כונת אדוני מורי בביאור זאת הפרשה בספרו הנקרא עדות לישראל. Of M.: נמשך בכללה לדעת בעל הכוזר ואתחיל ואומר ודברי החבר הנה הנם אמנם קצור קצרו בזאת הפרשה. ולהרחיב כוונתו אביא בכאן מה שכתב בה אדוני מורי בספרו הנקרא שמו בישראל עדות לישראל. כי כוונתו בה נמשכת אחר העיון הטוב לכוונת בעל הכוזר ואם הוא הרחיב לדבר דבריו בארוכה יותר ויותר מבעל החבר ז״ל על אפנו ומתכונות דעתו. The [ ] contain additions of M.; the ( ) of O. [3] M. באמת. [4] O. עד. [5] M. כי. [6] O. כי השפע ההוא הנכבד הוא. [7] O. ומלחה. [8] O. מאת השם.

3 מופשט גמור ע״כ נחמדהו: וזה פלא גדול איך יתכן זה (ה)השכל
בזה התואר המופלג מהריבוי עם היות זה העבד המשכיל נבזה . . .
וכמסתר פנים ממנו ר״ל שזה המכאוב והצער[9] הוא מכוון מאתו מפני
שהוא מסתר פנים מגופו ואכזר לחמרו לרחמנותו על נפשו. והנה הוא
חדל[10] הגוף ונבזה מרצונו ולא היינו חושבים זה מתחלה כי היינו
4 חושבים *שזהו לו[11] מטבעו: אכן . . . סבלם הטעם שצרותיו אינם מצד
פעולותיו רק *מפני חטאינו ועונותינו[12] הרבים ואנחנו היינו חושבים כי
5 הוא נגוע מוכה אלהים מצד עוונותיו: כלל הפסוקים כי הנביא ישעיה
היה אומר כי גלותינו אינו מצד פשעינו וסכלותינו והעדר הידיעה ממנו
ולכן אמר תחלה הנה ישכיל עבדי אך הוא לפשע וחטאת הדור הרע
ההוא ר״ל דור[13] ישעיהו והוא אמרו אחריו והוא מחולל . . . נרפא לנו
ר״ל אנחנו עומדים בשלוה (ושלום) והוא עומד בייסורים ומכתו
וחבורתו הם רפואות לנו כי הוא סובל מה שהיינו ראויים לסבול:
6, 7 ושלותינו אינה מצד תום דרכנו כי כולנו כצאן תעינו: נגש . . . פיו
8 כי סובל ייסורין[14] מרצונו: מעצר הממשלה והשררה והתאוות הגופניות
לוקח. ואת עניין דורו מהצרות הרבות אשר יקרו לו בימיו[15] מי יוכל
לדבר לספר ולשוחח. ויותר מזה כי נגזר מארץ חיים והיא הארץ
9 הנבחרת: ויתן את רשעים קברו בארץ טמאה ומיתתו עם עשירים או
עם שרים (זהב להם) האוכלים למעדנים ישבו עולמים בחרבן שכלם:
10 ואמר אח״כ וה׳ חפץ דכאו תארו בגלות לחולה נשבר (ונדכה) נואשו
*ממנו הרופאים[16] ורפואתו היא על דרך פלא. והגדיל (מאמר נמרץ
ו)שבח רב עליו באמרו אם תשים . . . ימים כאלו אמר שזה הגלות אינו

---

[9] M. והציור. [10] O. דל. [11] O. זה. [12] O. מצד פשעינו וחטאינו. [13] O. בדור. [14] O. ייסוריו. [15] M. בו. [16] O. כל הרופאים מרפואתו.

לו בהכרח רק ברצון לבד כי אם היה משים על נפשו להאמין באמונתם
היה רואה זרע ומאריך ימים בשובה ונחת כמו שאמר החבר כי במלה
אחת שיאמר [אותה] מבלי טורח היה חבר לנוגש [בו]. (ו)לכן חפץ ה׳
בידו יצלח על דרך מאמר הא״ע ולדבקה בו בראש ובסוף. (או) אולי
יאמר כי ה׳ חפץ דכאו החלי לראות אם נפשו תשים האשם עליה[17]
לומר עוונותי הטו אלה ולכן בסוף יראה זרע יאריך ימים (על ממלכתו)
11 וחפץ ה׳ בידו יצלח: מעמל . . . ישבע עוד יעשה (העבד) ישראל
בגלותו הנה יאמר לכל[18] כי מעמל ואון ושקרות (נפשו) וחטאה יראה
הצרות וישבע מהיסורים. בדעתו . . . לרבים גדולה מזו יעשה זה העבד
כי בדעתו (הנבונה ושכלו השלם) ינקה ויצדיק הדורות הקדומים הרבים
מחטאת ופשע (ויאמר) כי צדיקים הם ולא חטאו והנה הוא בהפך כי
12 עוונותם הוא יסבול: לכן אחלק ייעד לו התשועה[19] והקבוץ הכללי
ושובו לארץ הנבחרת עם ריבוי הקניינים העולמיים. תחת אשר הערה
. . . נשא ר״ל[20] שהוא נשא בגלות חטא הדורות הקדומים ועם כל זה
ידינם לכף זכות ויתפלל ויפגיע לה׳ שיוציאהו[21] מהגלות בזכותם. בארתי
בקצרה (כונת) כלל הפרשה (הזאת עם חדושים נפלאים):

---

17 O. עליו. 18 M. לכן. 19 M. התשובה. 20 O. יאמר.
21 O. שיוציאוה.

LV. R. GERSHOM BEN NATHAN.

lii. 13 הנה ישכיל עבדי וג׳ ר״ל הנה באחרית הימים יצליח עבדי כלומר
14 הצדיקים. ירום וג׳ ר״ל יתרומם ויתנשא וג׳: כאשר שממו
וג׳ ר״ל כאשר היו מתמיהים ומשתוממים בשפלותיכם ואמרו עליכם
כן משחת וג׳ ר״ל נשחת כולה עד שאינם דומים עוד למראות איש
15 אחר: כן יזה ר״ל כן יתיז ויזרק ישראל את קרנות וחשיבות הגוים
עתה וישתוממו עליהם. יקפצו מלכים פיהם פ׳ יסגרו את פיהם על רוב
הגדולה שיראו בישראל אשר לא יוכל איש לספר ע״ד ולו דומיה
תהלה מה שראו בישראל גדולה יתירה והתבוננו היטב מה שנעשה
להם:

liii. 1 מי האמין לשמועתנו ר״ל כן יאמרו האומות אלו שמענו כזאת ולא
ראינו לא היינו מאמינים. וזרוע וג׳ ר״ל ומה ראו שזרוע ה׳ וחזקו על
2 מי שנגלה עתה ר״ל על ישראל וכבר היתה הגדולה להם: ויעל כיונק
לפניו פי׳ עלה כנטיעה ילדה וכבר היו שפלים כ״כ ועלה עתה
במהירות לגדולה גדולה. וכשורש הזה שצמח׳ בארץ ציה וחורבה שאין
לה תואר יפה מתחלה ויהיה אילן נאה. ונראהו ולא מראה וג׳ ר״ל
כשראינוהו מתחלה לא היה להם מראה שנהיה נחמדי׳ להם שכ״כ
3 היו נבזים ושפלים ועתה להפוך: נבזה וחדל אישים כלו׳ היו כבר כן
והנביא מזכירם בל׳ יחיד כל ישראל בכמה מקומות. מכאובות צרות.
וידוע חלי ר״ל יסורים של חולי. וכמסתר פנים ממנו ר״ל מרוב

בושתם היו כמו המנוגעים המסתירי׳ את פניהם ומתביישי׳. חשבנוהו[1]
4 וג׳ כלו׳ כ״כ אנו היינו חושבים אותם לכלום: אכן חלינו הוא נשא
ר״ל אמנם עתה ראינו שהחולה[2] שלנו ויסורים ומכאובות של[נ]ו היו
סובלי׳ הם בשבילנו שיהיו כל האומות מתכפרי׳ ביסורי׳ של ישראל.
נשא סבל. ואנחנו חשבנוהו וג׳ ר״ל היינו סוברים *אנחנו שיהיו[3] לוקים
מאלהי׳ כזאת ולא היה כן אלא הם היו נגוע ומוכה וג׳ בשבילנו:
5 מחולל לשון חללי חרב. מדוכא ל׳ דך ונבלם. מוסר שלומנו עליו
נ״ל מקרא מסורס הוא ור״ל שלומינו שהיה לנו לא בשביל צדקתנו
היה אלא בשביל שישראל קבלו בעונם היסורי׳ שהיו לבוא עלינו.
ובחברתו נרפא לנו פי׳ משבאה לו חבורות ומכות הנ״ל היתה לנו
6 לרפואה. ל׳ חבורה תחת חבורה: תעינו פי׳ עתה תועים אנחנו
ור״ל שעתה נגלה שכל האומות תועים באמונתם. לדרכו פנינו ר״ל
לדרכו הרע היה כל אחד ממנו פונה עד הנה. הפגיע בו ל׳ תפלה
ותחנה ור״ל הק׳ב׳ה הפגיע הנביא והוכיח בישראל שסבלו היסורים
7 בעדנו שלא להחריב את עולמו: נגש והוא נענה פי׳ היה מנוגש
ונכפה ובענויים מעונה תחת הגוים. ולא יפתח פיו משום הקנטורים
שמאננים ומקנטרי׳ להם תמיד. יובל יובא. נוזזה כלו׳ לפני זה
שרוצה לגזז אותה. נאלמה לשון אילם כלו׳ ממורא. ולא יפתח פיו
8 מוסב על שה לטבח יובל לפי ששה ל׳ זכר ורחל ל׳ נקבה: מעצר
וממשפט לקח ר״ל ממה שהיה נעצר אצלינו ישראל בגלות תחת יד
שלנו וממשפט יסוריהם וענוייהם הם נלקחים עתה כך יאמרו האומות
לעתיד על ישראל. ואת דורו מי ישוחח ר״ל מה שעירא להם בכל
דור ודור פורענות מי יוכל לשיח ולמלל את הכל. כי נגזר וג׳ כלו׳
מתחלה כשנכברתו ונגרשו מא״י שנקראה ארץ החיים. מפשע עמו[2]

---

[1] MS. continues נגוע. [2] So MS. [3] MS. שאנחנו יהיו.

וגו׳ ר״ל מחמת פשע של עמו באה להם הנגע הזאת והצרה שעברה
9 עליהם ור״ל הנביא אמ׳ זאת לישראל. למו יבאו אליו: ויתן [את]
רשעים קברו ר״ל היה נותן ומוסר את עצמו לקבר ככל אשר יגזרו
עליו רשעי האומות שקנסו עליו הריגה. ואת עשיר במותיו ר״ל מפני
העשיר והמושל מסר ישראל את עצמו לכל מיני מיתות כאשר גזרו
עליהם. ולמה עשו לישראל כן על לא חמס וג׳ ר״ל שלא רצה
ישראל לקבל עליו לעשות רעות כמו הם לגזול ולחמום ושלא היה
10 מרמה בפיו אלא פיו כלבו ולא הודה לע״ז שלהם: ויי חפץ דכאו
החלי ר״ל הק׳ב׳ה חפץ לדכא את ישראל ולהחזירו למוטב לפיכך
החלי אותם בחלאים רעים. אם תשים אשם נפשו פי׳ כך אמ׳ הק׳ב׳ה
אם נפשו ניתן ונמסר לי בקדושה להשיבה לי כקרבן אשם שהיתה
מכפרת על העון אז יראה זרע וג׳ ר״ל יראה את זרעו הולכים לפניו
בחייו ויאריך ימים. וחפץ יי בידו יצלח ר״ל ומה שיחפוץ מה׳ ישלח
11 בידו ויצליח: מעמל נפשו יראה ישבע ר״ל יזכה שיראה יגיע כפו
אצלו וממנו ישבע ולא יצטרך לאחרי׳ או לגזול. בדעתו יצדיק צדיק
פי׳ יצדיק לאותו שיהיה צדיק ולא יעות הדין. עבדי לרבים פי׳ עבדי
יצדיק ידין דין אמת לרבים. ועונתם הוא יסבל ר״ל ועונות הרבים
12 יסבול כדרך כל הצדיקי׳ שמתפללי׳ על אחרי׳ שלא יענשו: לכן אחלק
וכו׳ ר״ל בשביל זאת אחלק לך נחלה וגורל ברבי׳ ר״ל תהא נראה
לרבי׳ ונחשב בעיני רואיך כמו האבות הראשונים. וכן ואת עצומים
כלו׳ עם החשובים החזקי׳. תחת אשר הערה וג׳ פי׳ שהריק כלו׳
שמסר את עצמו על קדוש השם. ואת פשעים נמנה ר״ל סבל יסורים
רבים כאלו חטא הוא ונמנה עם שאר פושעי׳. והוא נשא חטא בשביל
זה האחרים. ולפשעים יפגיע ר״ל בשביל הפושעים שסבלו יסורי׳ הפגיע
והתפלל הנביא אל ה׳ והביא הטובה ע״י לעולם:

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

Page 18, line 4, read نظيرة . . . مثله وشاهدوا ; 5. من نبت ; 7. P. omits له ; 8. وكمن for وكما ; 9. اذا for اذ ; 15. يوخذ for زخر يثبت فى يده: ومن شقاوة ; 2. بتخويفه for بتدويكه — 19, 1. انعدّ وهو قد احتمل ذنب الكثيرين وعلى ; 6. ما جرد ; 5. (MS. שקאיה) — دواونيهم — 22, 5. كان — 21, 16. كانّ for كان — الفاسقين يستقبل 25, 16, the point before قال to be omitted — 26, 9. عتو ; 11. وتنخسر ; 24. انخسرت — 27, 15. الغرامة — 28, 14. يموت — 29, note. ذهنى — 31, 1. اخر for اخذ — 34, 13, to be added after רשלע׳ the following words, אור זה שהוא גנוז תחת כסא כבודך למי הוא אמר לו למשיח ולדורו אמר לפניו רשלע׳ ; 15. הנח for הנה — 35, 14, after המשיח to be added שהיה — 38, 18. נגזר ; 20. עליו רשעי — 39. 1. כי כאשר שממו עליך רבים שהיו אומרים משחת מאיש — 41, 4, 5. כאלוה מראהו האיך אפשר דבר זה שבענין שאנו רואים יהא משחת מאיש מראהו ראו לא תאמר שכל ; 9. לפיהם ; 7. של עם זה ותוארו משאר בני אדם הנחמות שנתנבאו הנביאים יתקיימו להם בישראל אלא אפילו טובות ונחמות אשר לא סופר להם לאומות יתקיימו ויראו בישראל ; 10. התבוננו ; 11, 13. מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר ולא מראה ; 17. ומי האמין לשעבר ולא מראהו שאנו רואים בו עכשיו לא דומה למראה שהיא לשעבר שאינו דומה זעומות מכאב לב ומשבר רוח בראי׳ פנים שוחקות מטוב לב. ונחמדהו עכשיו הם נחמדים למראה. נבזה — 42, 2. נבזה ולא אנו רואים אלהים אמת עבדו ; 3–5. חשבנוהו לא נחשב בעינינו כלום ותורת אמת שמרו ומשפט אמת קיימו וחלינו שהיינו רואין (so) לסבול כשהיינו רואים אותם נגועים ; 6. בעון שתעינו אחר ע״ז הוא סבלם תופסין חוקים ומשפטים צדיקים. והוא מחולל ; 8. ומוכים ומעונים על כל העולם שמשפטים ישרים ; 11. מפשעינו היו מחוללים בין האומות עכשיו אנו מכירים שחוקים ; 16. שמרו ותורת אמת היתה בפיהם הא מה

של הבל שמרנו ותורת שוא תפסנו: כלנו . . . פנינו איש בשם אלהי 6
וכולם הבל היו מעשה תעתועים עתה ידענו כי אין אלהים בכל הארץ
כי אם בישראל. וה׳ הפגיע בו בישראל את עון כלנו: נגש . . . פיו 7
לשעבר היה ישראל ניגש. ניגש פתר מיצר במדתא כי (מי?)צר לו
כי נגש העם. והוא נענה פתר נכנע במדתא לענות מפני שתרגומו
לאיתכנעא קדמי. ולא יפתח פיו כשהיה אחד מהם יוצא ליהרג לא היה
פותח פיו כנגד מי שדן אותו להריגה. כשה לטבח יובל שאין פותח
פיו לפני הטובח וכרחל . . . נאלמה כן לא היה אחד מהם שיפתח פיו
לפני הורגו: מעצר וממשפט לקח מייסורים שהיה סובל בגלותו עכשיו 8
נסתלק ממנו. ואת דורו . . . החיים באותו דור שהיה סובל עול גלות
כשהיה נגזר מארץ החיים שנגזר מכל דורו שאדם חי בהם. מי ישוחח
ומי ימלל שיהו באין לגדולה זו כלומ׳ מי האמין באותו הימים שיבאו
לגדולה זו כשהיו נושרים (so) מארץ החיים. ומפשע . . . למו כל עם
ועם יאמר מעולם לא באו נגעים לאילו כשהיו נגועים ומוכים בגלותם
אלא מפשע שפשעו עמו באו נגעים למו שעל כרחך אין לומר בעון עצמה
לקו שממה שאנו רואין שאלהיהם מתקיימין פעליהם עכשיו למדת שתורת
אמת שמרו ומאחר שדרך ישר שמרו אין לתלות הנגעים שבאו למו
בעון עצמם אלא מפשע עמי נגע למו מפשע שפושעים עם ששומר חקים
ומשפטים שאני שומר באו נגעים למו: ויתן . . . קברו כל אומה ואומה 9
שהיה דן אחד מישראל היה דן אחר משפט רשעים במשפט שופכי
דמים וגלוי עריות ואותו מיתה שהיה בורר לו אחד מהאומות אותה
מיתה היה מקבל ה״ה ואת עשיר במתיו מיתה שהיה בורר לו עם שהיה
בתקפו ובעשרו היה מקבל אותם. על לא חמס . . . בפיו ולאחר שעל
לא חמס נהרגו על מה נגזרה גזירה עליהם שהיו אומות העולם שולטין
בהם וממיתין בהן מיתות חמורות לפי שחפץ לזכותם ביום הדין: ה״ה 10
ויי . . . החלי מי שהק׳ חפץ בו מדכאו בייסורין וכן שלמה הוא אומר
כי את אשר יאהב יי יוכיח ואשרהו לאדם שייסורין באין עליו והוא
מצדיק עליו את הדין. ה״ה אם תשים . . . ימים: מעמל . . . ישבע 11
משכר פעולתו ישבע אותו שהיה מצדיק את הצדיק מרצונו ומדעתו
שהיה סובל עול גלות מרצונו ומדעתו ובגילת נפשו כדי לזכות את הרבים

ה״ה בדעתו . . . לרבים כלומ׳ עבדי צדיק כלומ׳ ישראל עם גוי צדיק
שהיה מצדיק בדעתו את הרבים שהיה גלותו מרצונו ומדעתו לזכות את
הרבים ועוונותיהם הוא יסבול: גוי שהוא מצדיק את הרבים דין הוא 12
שיחלק לו ברבים ואת עצומים . . . למות שהיו מוסרין את נפשם על ייחוד
השם. ואת פושעים נמנה לא היה אומה בעולם ש[לא]היו מונים אותם
פושעים בישראל. והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע: — 43, 13, to
be added after לפני the following words, כי קטן היה כאשר התנבא
וה׳ הפגיע בו והוא חטא רבים נשא כי כן כתוב זכור עמדי לפניך;
17, the reading as in the note (so also Lañado)—44, 22. λ. ואנחנו
שהיינו מכאיבים אותו חשבנו — 45, 14. אבן? for לכן — 46, 1, note,
Casanata and λ, the latter has במותו for כמות; 6, like L. וילחם
בישראל של בלק; 15, like L. אם תשים נפשו לנגדו יראת השם,
אם תשים אשמתו נפשו. יראה. השם יראה בניו ויאריך ימים λ.
שיאריך הוא ובניו בתשועת השם—52, 23. רשעים עתה—64, 3. עבדו
ועניו ומחלתו—66, 7. ומפני זה? for ומפ׳—71, 1. נפשו?; 2. תשימו?
—78, 2. ומתגרד?—80, 8. מדה—81, 4. ערוי—83, 6. מן הנסתר?;
14. [שיעלה?]כמו; 18. מצד נסיונותיו?—84, 6. עליו והיה—85, 3.
הקרן; 85, end, MSS. at St. Petersburg ולפשעים ובעבור פושעים
יפגיע. ותלמידי ישו [הנתעבים] הטוענים טענת שוא שזו הפרשה אמורה
בשביל ישו איך אמר הן עבדי ועוד יראה זרע יאריך ימים
אם הוא אלוה איך יראה זרע ועוד לכן אחלק לו ברבים [אלא אם
יאמרו כי נביא היה זה אפשר ובחוק האדם.]—91, 4. פ׳ ו׳—92, 12.
באשר—94, 7. במלת בנים—111, 9. שישליכהו; 15. עד—116,
24. והצער—119, 20. באקרא—120, 1. דשצא דבוורא—122, 5.
שמי—123, 6. ומקצתם—124, 9. והגדולה—127, 22. לפגע—
131, 16. יהיו; 24. אש׳ אנחנו; the words of the note are in
the MS. after התבוננו, l. 22, and are marked with lines, אינה
for איננה—132, 2. עתה שהיה?; 11. ואנחנו; 16. ואומ׳ שהוא;
21. שיבוש למען—133, 19. ולא אל אל—134, 2. נתערב; 4. מרעים;
6. ופעם?; 14. ומאנשי; 16, MS. ופשעו to read נגעי ופשעי?; 22. לה׳

—135, 2. דן ידין; 5. להיות; 12. ומעשה ידיהם יבלו; 19. וצדיק
שימצא; 21. ממעלתו?—139, 17, and 140, 20. בסי׳ for בסו׳—149, 12.
הוא? בלתי; 16. על החיים? ההמה המורגלים?—151, 10. והוא הצד?—
160, 19. תמיהתם—161, 3. השחורה אם הטחורים; 16. מזה—
167, 21. שאינו—172, 12. בספורו—174, 5. יאשיהו? for צדקיהו—
180, 12. וההכרה; 18. לאמר? אבל—181, 14. כאשר; 16. גרמיהם?;
21, 22. החומסים? for העומסים—192, 7. אשור ועברו—194, 6.
נטפי—195, 8. כאמרם—200, 11. ונתרצה—212, 22. ובסי׳ ק״מ—
213, 2. וידוע; 8. שלומנו?; 14. טעותם ויודוה—214, 10. תחת היותו?;
20. שאת? for (שאל); 25 (סי׳ ס״ט)—217, at beginning is the
following reading in the MS. No. 271 of the National Library in
Paris, הנה ישכיל עבדי למעלה בישר להם ליש׳ בלשון יחיד ואמר
שתים הנה קוראותיך והא׳ היא השוד והשבר בנכסים והב׳ הרעב והחרב
בגוף כי כן יקרה היום אבל בשר להם שיתהפך לששון ולשמחה מה
נאוו על ההרים רגלי מבשר אמנם ביאר שלא יהיה זה אלא בהמתנה
גדולה ולאורך ימים ולכן צריכין אל שמירה ואזהרה שלא יתערבו בגוים
וז״ש למע׳ סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו ונתן טעם ואמר כי
לא בחפזון תצאו עתה אמר כי כמו שיקרה לכללות יש׳ עם האומות
מן החרפה והקלס כן יקרה ויותר מהם לחכמים עם שאר העם מן החרפה
והבזיון בין בממונו בין בגוף אבל הוא לטוב כמו שיבאר ומכאן תקוה
ליש׳ על האומות וזה אמרו הנה ישכיל עבדי אמנם כאשר שממו . . .
מאיש מראהו ירצה כאשר שממו עליך רצונו על ישראל נבזה ומאוס
בעיניך כן משחת . . .; 10. בעלי המרה (MS. 272)—218, 7, to be
read with A—222, 25. שבהקזת—224, 1. הטוב—226, 24. בעינינו
—227, 4. בהיותו עמנו?—229. 2. בו זרע רב כמו; 19. יזכה; 25.
ושללו—231, 18. מתן שכרן [של צדיקים?]—233, 7. ונבא—234, 3.
אשר [לא] יראה—235, 14. ושסוי—237, 20. אכן חלינו—240, 1.
מותו—241, 20. לפני ה׳ק׳ב׳ה?; 23. יקפיד כלום?—243, 5. מוצאות
—244, 19. כמו שסבל?—247, 2. המתדמים; 18. מוכה—248, 20.
בפן הנסיון?—250, 14. נפשו ויאמר—251, 6. וכו׳—252, 11, the

last three words to be omitted? — 260, 13. יהיה נדיב? — 261, 17. המזבח — 263, 5. ובד? for וב״ד; 15. בדר׳ש׳י; 19. הנהרגים במלחמה? — 264, 4. ישוב — 268, 3. כמה עונות? — 270, 5. או אמר; 6. המיתות שלו?; 22. כיוצא — 272, 5. דבריו — 285, 13. ישוממו רבים? — 288, 8. בארץ ישראל?; 24. ירא וחרד — 289, 25. והקיצה פועלים בו? — 291, 24. יש זה — 294, 10. כבור — 295, 15. כמופת — 307, 13. כי יגזור — 325, 19. והוא — 344, 22 (ט׳ ין).

w.

צמתנו בבצענו עד עתה. צורנו עלינו לא נעתה. פנה מנו משיח צדקנו. פלצנו ואין מי לצדקנו. עונותנו ועול פשענו. עומס והוא מחולל מפשענו. סובל על שכם חטאתנו. סליחה מצוא לעונותנו. נרפא לנו בחבורתו. נצח בריה חדשה עת לבראתו. מחוג העלהו. משעיר הדלהו. להשמיענו בהר הלבנון. שנית ביד ינון:

x. LEVI BEN GERSHOM.

ואמנם האמת יהיה המתחייב מהפסוק הזה שלא קם נביא עוד כמשה שהיה נביא בישראל לבד אבל יהיה שיהיה עם זה נביא באומות העולם גם כן והוא מלך המשיח כמו שאמרו במדרש הנה ישכיל עבדי שכבר יהיה יותר גדול ממשה ויתבאר שנפלאותיו גם כן תהיינה למעלה מנפלאות משה כי משה משך ישראל לבד לעבודת השם ית׳ בנפלאות שחדש והוא ימשוך כל האומות לעבודת השם ית׳ באמרו אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם יי׳ וזה אמנם יהיה באמצעות מופת נפלא יראה בקצות הארץ לכל האומות והוא תחיית המתים:

y. R. LIWA OF PRAGUE.

והמשיח שהוא השלמת העולם ירום וגבה ונשא והוא כמו התכלית באשר הוא השלמה והתכלית הוא על הכל כי הכל נמשך אל התכלית ולכך אמר וירום וגבה ונשא זה המשיח: Fol. 48a.

ואמר דרך ככב מיעקב וקם שבט ישראל קרא המלך המשיח כוכב . . . כי מעלתו ומדריגתו של משיח למעלה כמו שפירשנו למעלה שעליו נאמר וירום ונשא וגבה ולכך קרא אותו כוכב שהוא מתנשא על כל: Fol. 62a.

SPANISH, FRENCH,

AND

LATIN TEXTS.

CORRECTIONS.

Page 25, line 11, *read* excelencia — 28, 6. está obligado — 32, 8. persistan — 37, 12. Examinemos — 102, 18. provocasse — 110, 17. Concluye — 112, 24. recalcitró

professoribus: verbum enim מוכה *muge* est *Samuh*, et ponit sequens substantivum (*elohim*) in genitivo, idque est, *percussum Dei.* Jeronimus vertit, *percussus a Deo:* nec versionem Bellarmini Jeronimus praetermitteret, aut ignoraret (cum longe Bellarminum excelleret in sacro idiomate) si rationabilis aut tolerabilis esset, cum alias remotissima et alienissima quaeque ad Christianorum mentem trahat, ut saepe vidistis.

vers. 28, et diversimode Lucas, cap. xxii. vers. 37. Praeterea, quia peccata patrum tulit qui comederant uvam acerbam (peccaverant), propter quod dentes filiorum obstupuerunt, vel filii passi sunt; quae proverbialis ratio usque ad postrema tempora erit in ore Judaeorum, ut per Jerem. et Ezechiel. praecitatos. Vel quia gentium ab ipsis conversarum iniquitates perpessus est, ut praediximus. Denique, quia (quod supremum justitiae est) pro sceleratis filiis Israel transgressoribus legis (ut nunc sunt et fuerunt plurimi, proh dolor!) rogabit dominium, et quotidie deprecatur. Ob has itaque causas optimam partem in futuro saeculo sortietur, et omnibus erit celsior Regibus et nationibus, eisdemque imperabit Israel. Haec abunde dicta sunt ad saepe nobis oppositum Isai.; quod jam ut paremia est lippis et tonsoribus gentium.

---

(840)

Adducitur secundo principaliter Isai. cap. liii. vers. 4, ibi: מוכה אלהים juxta expositionem Bellarmini *De verbo*, lib. ii. cap. 2, vers. argumentum quartum, dum inquit, Relata Isaiae verba Latine verti possunt, *percussum Deum*, ut ita deitatem crucifixo tribuat, de quo totum illud cap. liii. Christiani intelligunt.

Caeterum, cum hi fallantur in hoc, ita et Bellarminus decipitur in sua versione. Nam caput illud loquitur de uno plurium vicem gerente, id est, populo Israel; ut jam supra ex puritate text. Hebraici late sumus interpretati a *n*. 613.

Praeterea, versio Bellarmini aperte repugnat elementis grammaticae Hebraicae, ut est notissimum quibusque illius

ad legem Moysaicam gravissime punitur, ut est notum.
12 *Ideo dispertiam ei cum multis* (vel *magnis*) *et fortibus* (sive *fortium*) *dividet spolium;* id est, propter meritum populi mei praenotatum, dabo ei partem cum multis justis, ut inter eos appareat quantum meritus est. Vel, dabo ei partem cum magnis, illis nempe primis parentibus, Abraham, Isaac, et Jacob. Nam idem verbum *rabim* pariter multos, ac insignes quoque et excelsos viros significat. Itidem fortibus, eis scilicet qui pro veritate, nempe Deo, et ejus sacra lege animose steterunt, Israel dividet spolium gentium peccatricum. Vel, fortium dividet spolium, id est, victoriam reportabit (tum enim spolia dividuntur) electarum gentium, quae convenerint contra Jerusalem in notissimo tempore, ac bello, ut per Ezechiel, cap. xxxviii. et seq., ubi loquitur de fortibus gentium qui cadent victi in montibus sanctis, notabiliter Joel, cap. iii. Zacharias (ubi etiam meminit spoliorum gentium), cap. xiv. et tandem generaliter Jeremias, cap. xxv. vers. 30. *Pro eo quod tradidit morti animam suam, et sceleratis annumeratus est; et ipse peccata multorum tulit; et pro transgressoribus rogabit;* id est, praemiorum (quae superius retulimus Deum in novissimo dierum daturum populo Israel) causae hic per Epilogum proponuntur; et imprimis, quia animam posuit pro Deo et sancta lege ejus inter gentes quarum ritus noluit amplecti et idcirco varie passus est. Nam si vellet a lege Domini deficere, reciperetur equidem a gentibus cum praemiis. Deinde, quia maluit sceleratis annumerari (quatenus, licet injuste, ei opponitur quod interfecerit vel non receperit Jesum, aut aliorum sectas, ut clamant Edom, et Ismael, etc.) quam legem Domini Dei sui deserere, quidquid eadem verba perperam exponat Marcus in Evangelio, cap. xv.

nec vidit semen, id est, legitimum ex foemore suo, ut semper
intelligitur in sacra pagina, ut late *n.* 667. *Pro labore* 11
animae suae videbit, saturabitur; id est, post redemp-
tionem et reductionem Israel ad terram sanctam, videbit
satietatem (pro qua laboravit colens terram), et ipse satia-
bitur; aliud erat antea, ex Levit. cap. xxvi. vers. 16, et
Deuter. cap. xxviii. vers. 30, et vers. 33, quasi dicat, in
novissimo dierum, cum Israel redemptus et reductus fuerit
ad terram sanctam suam et viderit ubertatem ejus, ipse non
alienus fruetur ea, Deuter. cap. xxx. vers. 9, Isai. cap. xxxii.
vers. 8, et cap. lxv. a vers. 21, Amos cap. ult. vers. 14, cum
similibus; tum etiam pro labore animae quam pro Deo ex-
posuit supplicio gentium. *Cum sapientia sua justificabit
justus servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit;*
id est, tempore quo Israel in praedictis angustiis positus
justus erit, justificabit multos ex gentibus, quos docebit, vel
aliter trahet ad Dei vexilla. *Cum sapientia sua;* id est,
sapienter; quia nonnisi sapienter, argute, ac subtiliter (ob
metum gentium) ostendit ipsis errorem ipsarum: atque ita
illos sapienter convertit ad Dominum (rari namque ex
gentibus sponte quaerunt, et audiunt de absoluta Dei volun-
tate, et justitia legis Moysaicae) et propterea dicuntur
justificati cum sapientia Israel. Et horum iniquitates (antea
contractas, ob quas non merebuntur justificari; vel a quibus
alias purgari debebunt) Israel ipse portabit, ut proprias.
Sive propter dictam conversionem multorum gentilium ad
Deum, ab Israel causatam, quam gentes alias iniquita-
tem putant, ipse Israel convertens tormenta patietur: et
consequenter reputatam iniquitatem conversorum (ad Deum
Judaeorum) portabit, seu supportabit Israel convertens, seu
justificans. Nam apud Christianos praesertim, convertens

vers. 7, ibi: 'Et cum completa fuerit dispersio populi sancti,' etc., ubi dispersum Israel, ut modo est, vocat populum sanctum. Similiter Isai. cap. lxiii. vers. 18, ibi: 'Quasi nihilum possiderunt (ut nunc possident) populum sanctum tuum,' etc. Peccaverunt tamen patres contra Dominum Deum suum; ea propter meriti sunt exilium et dispersionem, et in eadem permanent filii eorum, custodientes legem Dei.

10 *Et Dominus voluit conterere eum, et fecit infirmari;* id est, quamvis in Israel non inveniatur falsitas aut dolus adversus gentes imperantes sibi, Dominus voluit affligere, et debilitare eum (putantibus gentibus Israel esse falsarium et dolosum, et idcirco castigantibus eum), tum ob purgandam patrum culpam, juxta Jerem. cap. xxxi. vers. 29, et in Lamentat. cap. ult., cum similibus: tum etiam ob propriam contra Dominum; non tamen ut extingueret eum, aut abjiceret, sed ut poeniteret ac reverteretur, juxta Levit. cap. xxvi. vers. 44, Deuter. cap. xxx. a princ., Jerem. cap. xlvi. vers. ult. *Si posuerit pro emendatione* (poenitentia) *animam suam, videbit semen, prolongabit dies, et voluntas Domini in manu ejus prosperabitur;* id est, cum Dominus non in perditionem populum suum ablegaverit et disperserit, si eum iniquitatum suarum ac patrum contra Deum poenituerit, reducetur ad feliciorem aetatem, quam fuerit prima, ut praedicit Deuter. cap. iv. vers. 30, et cap. xxx. vers. 1, et passim; generabit beatam prolem, quam vivam videbit; satiabitur diebus, quos prolongabit; et erit semper gratus Domino, et obtemperans. Hic etiam innuit propheta de iis qui constanter exponunt sive ponunt animam suam pro legis (quam violaverant ipsi vel patres ipsorum) tutela, et vel cremantur, vel aliter necantur ex judicio gentium. Jesus non prolongavit dies, quia anno 33 aetatis periit in cruce:

peccantium) *plaga*, afflictio, exactio, ablegatio, et dolor
successit *eis*, id est, filiis, sive populo Israel successivis
temporibus in timore Domini, et legis custodia persistenti.
In hoc etiam versu somniant Acta Apost. cap. viii. vers. 33,
dum contra veritatem et Latinam etiam versionem ita in-
vertunt ibi: 'quia tolletur de terra vita ejus:' Deus autem
ob culpam patrum percutiebat Judaeos descendentes, inter-
ventu Regum et gentium orbis, ut supra. *Et dedit impiis* 9
sepulturam ejus, et divitem in morte ejus; id est, propter
scelus populi mei non solum perdidit Israel regnum et
judicium, sed etiam cum exterminio a terra sancta sepul-
turam quam mortuus sortiretur in eadem terra Deus iratus
dedit impiis immerentibus qui in eadem terra sancta sepeli-
untur. Item, loco Regis Judaei dedit, sive posuit, divitem,
id est, dominum (non Regem) ex gentibus in eadem terra
sancta, ut regeret; quod experientia comprobatur. Quam
terram sanctam, quia jam destituta est populo suo Israel
(eo vel expulso vel subjecto) non vocat vitae sed mortis ejus.
Nam respectu Judaeorum expulsorum, aut in eadem occi-
sorum, merito dicenda est terra mortis; non enim vivunt in
ea, vel serviliter vivunt; tum quia possessam ab alienis non
decet appellari terram vitae, sed mortis. In versione hujus
vers. crassissime hallucinatur Latina Jeronimi traductio, ut
supra notavimus in correctione literae. *Super quod non
fecerit falsitatem, nec dolus in ore ejus;* id est respectu
gentium imperantium sibi falsitatem non fecit Israel, nec
in ore ejus inventus est dolus contra tales nationes ac
Reges eorum (quicquid a gentibus contrarium asseratur),
Sophonias, cap. ult. vers. 13, ibi: 'Reliquiae Israel non
facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, et non in-
venietur in ore eorum lingua dolosa,' etc., Daniel, cap. xii.

est, iste populus Israel, quem Reges et gentes terrae reputabant non populum, non virum, sine forma et decore, despectum ac deminutum, plenum doloribus et assuefactum infirmitatibus, non fuit ita a principio; penes illum namque erat dominium sive regnum (quod *detentione* significatur, ut superius ostendimus), et sublime illud justitiae tribunal, sive judicium Sanhedrin: quis celsitudinem illius generationis, id est temporis illius (nam verbum דור *dor*, quo propheta utitur, et *generationem* Latinamus, tempus denotat: Exodi cap. iii. vers. 5, et patet ex omnibus concordantiis sacrae paginae) enarrare poterit? in quo florebat regali dominio excelsoque judicio, et tamen regno ac judicio privatus est a Domino, cui peccaverunt patres nostri. Loquitur propheta de privatione regni et judicii in terra sancta. Vel, quis tempus illud (nempe, miseriam et calamitatem ejus) enarrabit? in quo privatus fuit regno, et judicio; partim occiso Israel, partim expulso a terra sancta. Quem sensum probat vers. seq.: quid autem somnient Acta Apostolorum, cap. viii. vers. 33, penitus ignoratur, dum contra veritatem Hebraicam et Latinam etiam traducunt ibi: 'In humilitate judicium ejus sublatum est, et suam generationem (pro *genitura*) quis enarrabit?'—*Quia abscissus fuit de terra vitae, propter scelus populi mei plaga eis.* Hic rationem reddit aerumnarum Judaeorum, quod regno et tribunali justitia privati sint, et refert principalem, quod nempe a terra sancta ipsorum patria abstracti sint; quod durius erat occisione eorum. Et quae fuit causa ob quam occisi et expulsi sint a terra vitae? (sancta terra vitae solet appellari, Ezechiel cap. xxxii. a vers. 24; notat ex Christianis Adricomius Delphus, in Chronico mundi anno 3374.) Illud certum est, quod propter scelus populi mei (patrum varie

verba alias adducit Petrus in Epist. i. cap. 2, ante fin.
Omnes nos, sicut oves erravimus, unusquisque in viam 6
suam declinavimus, et Dominus fecit occurri in eo iniqui-
tatem omnium nostrum; id est, cum nos omnes sicut oves
erravimus, Edom in viam suam, Ismael in viam suam, et
caeteri similiter: attamen unusquisque nostrum unanimiter
et indifferenter contra Israel statuebat ex propria diversa-
que religione, et indifferenter a quolibet nostrum patiebatur
Israel. Et quod notabilius est, Deus ita dirigebat iniqui-
tatem nostram, ut Judaeos offenderet: singuli enim puta-
bamus Judaeos castigari debere quia religionem nostram
non amplectebantur: et consequenter Judaei ipsi portabant,
seu supportabant, iniquitatem nostram sive errorem, poenam
indebite patientes, nempe ex diversa sive contraria causa,
respectu Christianorum, Maurorum, etc. *Exactus, et ille* 7
afflictus, et non aperiet os suum: sicut agnus ad occisionem
ductus est; et sicut ovis coram tondentibus se obmutuit; id
est, ab illo severe exigebamus pecuniam, ut ultra corporis
afflictionem, in bonis etiam pateretur, et non aperiet os
suum; sicut agnus ducebatur ad occisionem, ut comederetur
a nobis, et sicut ovis muta coram tondentibus se ita Israel
coram nobis praedantibus eum, ut in inquisitione Hispaniae.
De patientia Israel loquitur propheta, de praeterito, et de
futuro; quia non unus sed plures actus successivo tempore
denotantur. Huc usque loquuntur (ut praedicit Isai.) Reges
et nationes orbis, stupefacti ob lapsum et ruinam imperii
ipsorum, sublevato Israel, quem jam non reputabant popu-
lum denuo exaltandum, percurrentes ejusdem variam et
infelicem fortunam ob iniquitatem ipsarum gentium. Incipit
modo loqui propheta de eodem Israel. *De detentione et* 8
judicio sublatus est; generationem ejus quis enarrabit? id

sumus; id est, cum nos (Reges et nationes orbis) eramus in pace, quidquid statuebamus pro disciplina et regimine Reipublicae nostrae, totum vergebat in perniciem Judaeorum, ut videlicet vel ejicerentur e finibus nostris, vel aliter punirentur, morte, sive (quod durius et iniquius est) coacta conversione ad religionem nostram; et tandem non quiescebamus, nec sanabamur, a cura persequendi Israel, nisi percusso eo et livore ejus.—Vel etiam expone, quod stante pace inter gentes (nam bellum inter illas mentem distrahit a Judaeis, et illorum religione) si forsan aliquid sinistri succedebat, *v. c.* mortalitas, vel morbus epidimialis, statim in plateis, in triviis, in suggestis, fiebant sermones, praedicationes, et exclamationes ab eorum magistris et sanctonibus (qui alias solent gentem suam corrigere, et castigare, ut ad ipsorum Deum, vel Deos, convertantur), et haec tota doctrina et castigatio (in statu pacis eorum) vertebatur super Israel, ut nempe Judaei publicentur causa illius mali occurrentis, et ita vel occidantur, vel ablegentur; et plane occidebantur, vel ablegabantur, cessabatque communis mortalitas, sic permittente Deo. Et hinc livore eorum gentes (ut putabatur) sanabantur.—Vel denique intellige, quod disciplina pacis sumatur omnino pro pace corporali, id est, sanitate, et valetudine corporis: ita ut valetudo generalis gentium sit super Israel, ut quando supervenit aliquis communis morbus, pro illius curatione agatur de castigandis Judaeis, velut causa morbi; in eoque versatur tota disciplina, sive doctrina pacis corporalis gentium, ut ita de plano procedat, quod propheta subjungit *et livore ejus sanati sumus.* Triplex ista, et quaelibet expositio impleta jam saepissime est in hoc longo Judaeorum exilio, nunc in hoc, nunc in illo regno, et aliquando in omnibus simul. Unde perperam praedicta

quia non nisi doloribus abundat, et assuetum infirmitatibus
propter continuum in Exilio pavorem, et inde subcrescentem
maerorem. *Et sicut abscondentem vultum a nobis*—vel
a se—despectum, et non reputavimus eum; id est, adeo
despectus erat, ut ipse affectaret abscondere vultum a nobis
gentilibus: vel ita simulabat se, ne forte a se ipso agno-
sceretur Judaeus, ut passim evenit. Et si quando cognitus
esset, spretus erat ab omnibus, et contumeliis affectus: et
ideo non reputavimus eum in numero hominum, de quibus
posset vicissitudo iniquae sortis sperari. *Vero langores* 4
nostros ipse tulit, et dolores nostros portavit; id est,
langores, et dolores, quibus nos (Reges et nationes orbis)
dedimus causam (et propterea *nostros* dicimus, *n.* 633) ipse
perpessus est. Nam ex continua oppressione, tyrannide
gentium, et servitute ac timore Judaeorum, incidunt ipsi
Judaei in dolores, et langores. Loquitur itaque propheta
de langoribus, et doloribus propriis, et ab ipso populo
Judaico personaliter perpessis, ex causa tamen aliena, ut
patet ex vers. seq.: unde etiam colligitur absona expositio
Matthaei, cap. viii. vers. 17. *Et nos aestimavimus eum*
plagatum, percussum a Domino, et afflictum; id est, cum
sit quod propter malitiam nostram (gentium) Israel inci-
debat in langores, et dolores; nos putabamus, illum esse
plagatum, percussum, et afflictum a Domino; non vero a
nobis, nec causa nostra. *Et ipse dolorosus propter iniqui-* 5
tates nostras, et attritus propter scelera nostra; id est, non
quidem Israel in hoc exilio propter peccata sua plagatus
principaliter a Domino erat, ac percussus; sed ei potius
adveniebant langores et dolores propter nostras iniquitates
et scelera: inique enim, ac scelerate agebamus cum eo.
Disciplina pacis nostrae super eum, et livore eius sanati

ita exclamat: Quis unquam tale audiri de nobis putasset, aut quis credidisset, quod nos audivimus? Secundum, siquando in mentem regum orbis venisset vicissitudo populorum aut regnorum, quis eam applicasset populo Israel? aut dixisset, super Israel brachium Domini, id est, ejus favorem ac potestatem, iterum manifestandum? Unde praeposita verba perperam intelligit Johannes in Evangelio, cap. xii. vers. 38, ubi etiam pro *auditui* reponit *dicto* contra veritatem; et
2 Paul[us] absone exponit ad Roman. cap. x. vers. 16.—*Et ascendit sicut virgultum coram eo; et sicut radix de terra sicca.* Hic reddit rationem stuporis Regum orbis; quia nempe a parvis initiis profectum, sicut virgultum, viderunt in altum ascendere populum Israel, paulo antea abjectum, et sicut radicem (quae vivida non speratur) de terra sicca (in qua alias omnia arescunt, et moriuntur) coram Deo iterum favente Judaeis. *Non forma ei, neque decor, et vidimus, et non aspectus, et desiderabimus eum.* Dictae rationis rationem reddit, et auget; quia populo Israel (Judaeis) in captivitate et dispersione nulla forma est, nullus oris splendor; et attente considerabimus eum, nec adhuc ei aspectus (humanus) nobis visus erat. Et quis imputabit nobis quod non desideraremus eum? id est, non speraremus illius vicissitudinem, sive mutationem in gloriam? cum ante de eo tale quid non imaginaremur: praecedit namque desiderium, sive spem, imaginatio; quod etiam confirmat in
3 seqq. *Despectum, et deminutum hominum, virum dolorum, et scientem infirmitatem;* id est, si exulem Israel contemplabamur, ab omnibus spretum videbamus, caeteris hominibus inferiorem, vel ab hominum consortio ablegatum (quia scilicet omnes gentes Judaeos a se propulsant, aut saltem cogitant vel desiderant exterminare), dominum dolorum,

gere de aliquibus ex dicto populo, qui patiuntur pro peccatis patrum; sed potius de toto unite populo, quippe totus nunc patitur pro patribus, et eodem antiquo populo, qui
graviter, et saepissime peccavit. *Sicut obstupuere super te* 14
multi, sic corruptus de viro aspectus ejus, et forma ejus de filiis hominum; id est, quemadmodum admirati super te multi, quia (ita expone illud *sic*) corruptior aspectus ejus (Israel), quam ut viro competat, et forma ejus, quam ut hominibus assimiletur. *Sic asperget gentes multas* vel *faciet loqui gentes multas; super eum continebunt reges os suum, quia quod non fuit narratum illis, viderunt; et quod non audierunt intellexerunt;* id est, sic (hic respondet admirationi gentium) vincet ac propellet huc illuc gentes multas, vel faciet loqui gentes multas, videntes populum Judaicum, antea abjectum, et omnino despectum utpote servilem, tunc exaltatum nimis valde; et propterea super eum reges orbis cum moderamine et pondere aperient [os] suum, quia vident et intelligunt, quod nec illis narratum erat, nec antea audierant: immo totum contrarium, scilicet populum Judaicum á Deo omnino expositum fuisse, ut gentibus serviret, subque ipsarum dominio viverent dispersi. Quae verba alias praepostere intelligit Paulus in epist. ad Romanos cap. xv. vers. 21. Quid autem loquentur reges mundi, cum continentia et pondere prosequitur Isaias in sequenti et nobis opposito cap. liii, nempe:

Quis credidit auditui nostro, et brachium Domini super liii. 1
quo revelatum est? Duo hic inculcat propheta cum admiratione gentium: Primum, stuporem ipsarum gentium super suo lapsu; quod scilicet a Judaeis victae, vel prae timore eorum, loquuntur de eisdem cum continentia et pondere, ob incogitatam felicitatem, et exaltationem Judaeorum, quasi

difficultas in adhibendo sensum verbis obscurissimis Isaiae in praesenti; indigent plane spiritu prophetico. Unde antiquiores magistri nostri et reconditiores in varia abierunt interpretamenta; utrique tamen longe remoti a Christianorum expositione. Nos eorum sumus secuti expositionem, qui diffiniunt, Isaiam hic loqui de populo Israel: cum idem propheta in praecedenti cap. lii. ante finem (cui in themate succedit praeoppositum cap. liii) de eodem populo redimendo aperte loquatur. Quapropter inde trahenda est interpretatio, sicut et Isaiae mens.

lii. 13 Incipit itaque in dicto cap. lii. a vers. 13: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, elevabitur, et sublimis erit valde.* In hoc prophetiae principio quatuor praeeminentias, quas Israel habuerat, et exilio et dispersione inter gentes perdiderat, recuperandas propheta praedicit: nempe intellectum, sive sapientiam; regnum; prophetiam; et providentiam Dei particuliter assistentis. Quae ex praescriptis verbis (quae alias in Latina versione videbantur synonima, et ideo otiosa, videlicet exaltabitur, elevabitur, et sublimis erit) juxta aethymon Hebraicum eleganter extrahit, et docte percurrit D. Isaac Abarbanel ibidem, quasi propheta dicat: Ecce populus meus (Judaicus) iterum plane intelliget, ad obsequendum Domino: regnabit super omnes gentes: prophetabit, id est, plene noscet voluntatem Domini, ut infra nota[t]: et a Domino protegetur particulari providentia, sicut a principio, et uberius. Non faciat vobis dubium, quod nomine servi intelligatur populus Judaicus. Nam Israel servus Domini vocatur, ut per eundem Isai. cap. xli. vers. 8, Jerem. cap. xxx. vers. 10, Psal. cxxxv. Confitemini: vers. 22 et passim. Plerumque in his locis loquitur Isaias in singulari, quamvis intelligat de populo Israel, ne quis putet, se intelli-

falso supponitur, Quia ipse voluit, o impia corruptela!—*et non aperiet os suum: sicut agnus ad occisionem ductus est, et sicut ovis coram tondentibus se obmutuit, et non aperiebat os suum. De detentione*—non *de angustia*: radix autem Judaica (id est, aethymologica) denotat regnum sive dominium; lib. Samuelis sive Regum I, cap. ix. vers. 17, ubi Latina etiam vertit *dominabitur*: detinet enim, sive cogit, qui imperat—*et de judicio sublatus est. Generationem ejus quis enarrabit? quia abscissus fuit de terra vitae, propter scelus populi mei plaga eis*—non *percussi eum*, in singulari. *Et dedit impiis sepulturam ejus*—non vero *dabit impios pro sepultura*, ut in Latina—*et divitem in morte ejus, super quod non fecerit falsitatem, nec dolus in ore ejus. Et Dominus voluit conterere eum, et fecit infirmari. Si posuerit pro emendatione*—poenitentia, non peccato—*animam suam, videbit semen, prolongabit dies, et voluntas Domini in manu ejus prosperabitur. Pro labore animae suae videbit, saturabitur: cum sapientia sua justificabit justus servus multos, et iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispertiam ei cum plurimis*, sive *magnis, et fortitus*, sive *fortium, dividet spolium; pro eo quod tradidit animam suam morti, et sceleratis*, seu *transgressoribus, annumeratus est: et ipse peccata multorum tulit, et pro sceleratis rogabit.*—Haec est vera traductio ex Hebraico in Latinum, et conformiter menti prophetae. Jam vides, pie ac sapiens lector, quam vitiosa sit Latina versio, et difformis veritati Hebr., in iis praesertim quae pro stabilienda fide sua ab eisdem Christianis perpenduntur: adeo, ut ad illum, illosque propulsandos ab umbra hujus sacri eloquii, sufficiat rectitudo, et restitutio versionis, de qua supra.

Qua supposita (quod attinet ad Judaeos) non parva est

Eapropter praemittemus seriem verborum prophetae juxta veritatem Heb. (ex quo obiter error aut falsitas Latinae versionis colligetur) postea interpretamenta adhibebimus, quae verosimiliora videbuntur ad mentem Isaiae.

Inquit itaque in praecedenti cap. lii. a vers. 13: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde. Sicut obstupuere super te multi, sic corruptus de viro aspectus ejus, et forma ejus de filiis hominum: sic*—non *iste,* ut in Latina—*asperget gentes multas,* vel faciet loqui gentes multas: *super eum continebunt Reges os suum; quia quod non fuit narratum illis viderunt, et quod non audierunt intellexerunt.*—Succedit praeoppositum cap. liii: *Quis credidit auditui nostro? et brachium Domini super quo*—non *cui,* ut in Latina—*revelatum est? Ascendet sicut virgultum coram eo, et radix de terra sicca: non forma ei, neque decor; et vidimus, et non aspectus, et desiderabimus*—non *desideravimus,* ut in Latina—*eum, despectum, et deminutum hominum*—non *novissimum*—*virum dolorum, et scientem infirmitatem, et abscondentem*—non *absconditus*—*vultum a nobis,* vel etiam a se, *despectum, et non reputavimus eum. Vero langores nostros ipse tulit, et dolores nostros portavit: et nos aestimavimus eum plagatum, percussum a Domino, et afflictum. Et ipse dolorosus propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra: disciplina pacis nostrae super eum, et livore ejus sanati sumus. Omnes nos sicut oves erravimus; unusquisque in viam suam declinavimus, et Dominus fecit occurri in eo*—non *posuit in eo*—*iniquitatem omnium nostrum. Exactus*—non *oblatus,* ut alias et ipsa Latina traducit in Deut. cap. xv. post princip., ibi: Exiges—*et ille afflictus*—quod deest in Latina, a qua tum

nostri obstupuerunt,' vel 'Patres nostri peccaverunt, et non sunt, et nos pro eis patimur,' Jerem. cap. xxxi. vers. 26, et in Lament. cap. ult., Ezechiel cap. xviii. a princip., quia sumitur idem populus pro diverso tempore. Haec sufficiebant, ut Christiani destituerentur inani fundamento ex praeopposito cap. liii. Isaiae.

Verum, quia textus iste singularis est, et plusquam obscurus, utpote propheticus super omnibus angustiis, et miseriis, quas ubique locorum Israel passus est, patitur, et perpessurus est, in hoc longo exilio et dispersione inter gentes; quarum etiam tyrannidem versus Israel praedicit, et tandem ejusdem Israel venturam felicitatem: operae pretium duximus in eo tantisper immorari, eo potissimum, ut evidentius convincatur error gentium, quae ad instar solertis piscatoris solent in turbidum flumen rete jacere, ut aliquid videantur expiscari. Quae ut methodice expediantur, nota istud cap. liii. connecti praecedenti (ut statim patefiet) in quo propheta praedicit futuram gloriam Sion et Jerusalem, ut patet in princip. ibi: 'Quia non adiiciet ultra, ut pertransiat per te incircumcisus et immundus.' Quod adhuc impletum non est, ut evidens fit ex frequenti incircumcisorum et immundorum adventu et sede. Assentit propheta Nahum cap. i. in fin., Joel cap. ult. vers. 17: 'Excutere de pulvere, consurge, sede Jerusalem, solve vincula colli tui captiva filia Sion: quia haec dicit Dominus, gratis venundati estis, et sine argento redimemini, etc.' Praedicit quoque redemptionem et reversionem Israel a vers. 9 et vers. 12, ibi: 'Et congregabit vos Deus Israel, etc.;' et tandem subnectitur vers. 13 quem sequitur dictum cap. liii, in quibus sunt innumera vitia versionis Latinae Jeronymi; partim forsan ex ignorantia sacri idiomatis, partim ex malitia ut videbitis.

eum. Ast secundum quamlibet literam, Deus sibi tribuit actum percutiendi; solamque causam applicat populo Judaico. Item et percussus non est unus, sed plures, ut patet ibi: *Propter scelus populi mei percussi* ego Deus *eos, etc.*

Denique convincuntur ex vers. 1, ibi: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen, prolongabit dies, etc.* Tum quia Deus aperte ibidem loquitur de puro homine, et humanis ac temporalibus praemiis eidem conferendis: Christiani vero intelligunt omnia spiritualiter (ut est ipsorum solitum effugium) et de praemiis non ipsi Messiae (quia Deum esse putant) dandis, sed hominibus, inquiunt, ab eo salvatis. Tum quia, dum conditionaliter loquitur ibi: *Si posuerit, etc.*, clare ostendit, se loqui de puro homine, cujus libero arbitrio Deus relinquit opera meritoria.

Quapropter dicendum est, Isaiam intelligi de populo Israel in novissimo dierum, ut nunc est, et jam antea fuit in omni genere afflictionum. Loquitur enim de uno, qui plurium vicem gerit, ut est populus Israel ex Deut. cap. iv. a princip., et cap. v. a princip., et cap. vi. vers. 4, et passim; de quo etiam promiscue pluraliter loquitur. Et idcirco dicit: *Propter scelus populi mei* Judaici, qui multifariam illuc usque peccaverat, *percussi eos,* id est, eundem populum Judaicum successive venientem; quia nempe, novissimo praesertim tempore, erit captivus, dispersus, afflictus, angustiatus, exactus, et percussus. Quod etiam clare deprehendetur ex praecedenti cap. lii. et cap. liv. sequenti ejusdem Isaiae.

Nec oberit dicere, quod videtur inconveniens, ut idem populus propter scelus ejusdem populi a Deo percussus dicatur: cum immo in proposito a prophetis dici soleat, 'Patres nostri comederunt uvam acerbam, et dentes

D. JACOB IBN AMRAM.

Non obstat tertio principaliter Isai. cap. liii. vers. 4, ibi: *Langores nostros ipse tulit, etc.*, vers. 7, secundum versionem Latinam, ibi: *Oblatus est, quia ipse voluit*, et vers. 8, secundum eandem Latinam, ibi: *Propter scelus populi mei percussi eum, etc.*, quae omnia videntur verificari in Jesu Messia et Deo Christianorum a Judaeis facto occidi, et non in alio.

Caeterum immerito. Imprimis, quia verba illa *quia ipse voluit* sunt temere supposita: quamvis vero sensui, quem ad praeoppositum caput liii. praestamus, non officiant. Eisdemque supposititiis verbis refragatur Matth. cap. xxvi. vers. 39, Marc. cap. xiv. vers. 36, Luc. cap xxii. vers. 42.

Deinde, illa *percussi eum* sunt etiam iniquissime traducta. Nam veritas Hebr. habet *plaga eis*, seu *percussi eos*, ex verbo *lamo* in plurali. Unde constat, non loqui de uno, et multo minus de Jesu.

Praeterea, pro Christianis nullatenus facit. Primo, quia de tempore occisionis nihil ibidem dicitur, ut debeat praecise intelligi de Jesu Christianorum occiso; si quando illum, qui Judaeis promissus est Messias Davidicus occidi oporteret; quod falsum est, ut patebit inferius. Item et percussio de multis aliis intelligi potest, qui se Messiam simulabant.

Rursus, si pro Christianis loqueretur, dicere debebat *propter scelus populi mei ipse populus* Judaicus *percussit*

zèle et qui ont tâché de les détourner du culte de leur religion, qui ont afronté la mort pour ne point adorer les faux Dieux, seront les mieux partagés. Il n'y a rien de plus admirable que ces dernières paroles de ce chapitre, il intercédera pour les violateurs de la loi. Cette conduite d'Israël est bien différente de celle des autres nations: le Serviteur de Dieu, le peuple choisi rentré dans son patrimoine, rétabli dans sa première splendeur, rempli de la grace et de la miséricorde de son Seigneur le priera de pardonner aux nations tous les maux qu'elles lui ont fait souffrir; il oubliera tous les opprobres et toutes les indignités avec lesquelles il en a été traité: cette haine implacable qu'elles avoient contre tous ceux qui, constants dans l'observation de la loi de Moïse, ne vouloient pas en changer; et deviendra l'intercesseur de ses ennemis afin que Dieu les rende participans de sa miséricorde. Voilà ce qui prouve évidemment qu'Israël est le peuple de Dieu: dès qu'il est rentré dans la grace du Seigneur, ses premiers soins sont d'implorer sa clémence et de ne point détruire ceux qui ont fait tous leurs efforts pour l'abolir. Les prières de ce saint peuple ne seront point infructueuses et le Seigneur daignera les exaucer et pardonner aux nations tous les maux qu'ils ont faits injustement souffrir aux véritables Israélites.

a soutenues contre les nations durant sa captivité: la patience invincible avec laquelle il a résisté à tous les efforts qu'elles ont faits pour le pervertir, pour l'obliger à s'éloigner du vrai Dieu; et la constance avec laquelle il a supporté les opprobres et les calamités auxquelles les nations l'ont exposé; ce peuple s'est fait un rampart de la divine loi: il a souffert tous les assauts qu'on lui a livrés pour le perdre. Il a généreusement sacrifié son bien et sa vie sans qu'on l'ait jamais pu ébranler; et c'est ce qui fait annoncer au Prophète le triomphe de cette grande victoire. Je partagerai, dit-il, entre eux les dépouilles gagnées dans cette longue guerre. Chacun d'eux aura des peuples sur lesquels il dominera. Il commandera à ceux qui l'ont commandé, il subjuguera ceux qui l'ont subjugué et les nations qu'il aura vaincues le serviront. Il confirme cette Prophétie dans le chapitre soixantième: „Les nations qui ne le serviront pas seront détruites. Les enfans de ceux qui vous ont affligés s'humilieront devant vous, ceux qui vous ont chagriné vous appelleront cité du Seigneur, Sion, Saint d'Israël. Vous deviendrez les maîtres de tous leurs biens et de leurs richesses comme vous l'avez été autrefois de celles des Egyptiens. Leur gloire et leur grandeur servira pour vous èlever, afin que toutes les nations reconnoissent que vous êtes un peuple chéri, qu'elles avouent que ma colère est tombée sur elles, et que je vous comble de mes bienfaits et des biens spirituels et temporels dont vous jouirez avec tranquillité et dans les bornes d'une juste modération." Il partagera les dépouilles entre les vaillants, dit le Prophète, c'est-à-dire que ceux qui ont résisté avec plus de courage aux tourmens, qui n'ont fait aucune attention aux discours séditieux des gens remplis d'un faux

et il se rassasiera des biens, des grandeurs et de la grace que le Seigneur répandra sur lui avec profusion. Et par son sçavoir mon serviteur justifiera qu'il ne s'est point mépris dans la voie qu'il devoit suivre. La pensée où étoient les nations qu'une obstination invincible ou une ignorance grossière du peuple Juif le faisoit vivre dans le mépris et dans les douleurs en observant la loi du Seigneur et se reposant sur ses divines promesses, se dissipera entièrement: elles seront confuses de voir ce prodigieux changement. Elles verront que les Israélites se sont conservés par leur profond savoir tels que le Seigneur l'a souhaité pour mériter les biens futurs qui devoient justifier les divins oracles annoncés par les Prophètes; et que Dieu ne les a punis dans sa juste colère que pour leur faire entièrement expier les péchés qu'ils avoient commis. Le terme de serviteur que le Prophète prend dans cet endroit et dont il qualifie le peuple d'Israël est si fréquent dans le texte sacré qu'il est inutile de le répéter. A l'égard de ces paroles, il portera son péché, je crois avoir expliqué assez au long en plusieurs endroits de ce traité ce que le Prophète veut dire par cette expression, pour ne pas fatiguer le lecteur par une répétition inutile.

12 *Ainsi je le partagerai avec plusieurs. Il partagera ses dépouilles avec les forts; parce qu'il a livré son ame à la mort et qu'il a été compté parmi les pécheurs, qu'il a souffert le péché de plusieurs et qu'il priera pour les transgresseurs.*

Ce verset qui fait la conclusion de cet important chapitre est proprement une récapitulation de ce qu'il contient. Le Prophète réfléchit sur les batailles que le peuple d'Israël

et jouir des faveurs qui lui sont destinées selon la promesse du même Prophète : „ Comme les cieux nouveaux et la terre nouvelle que je vais créer subsisteront toujours devant moi, dit le Seigneur, ainsi votre nom et votre race subsisteront éternellement." Ces paroles décident d'une manière si évidente en faveur d'Israël qu'on ne peut s'y méprendre. Elles prouvent que le Prophète veut parler du peuple et que la volonté du Seigneur prospèrera dans ses mains. La constance avec laquelle il a souffert les plus cruelles persécutions durant sa captivité, sa persévérance dans l'observation de la loi divine, seront récompensées de tous les biens et de toute la gloire qui lui sont promis au tems de la rédemption.

Son ame verra le fruit de ses travaux. Il s'en rassa- 11
siera. Mon Serviteur juste en justifiera plusieurs par son sçavoir, et il portera son péché sur lui.

Le Prophète continue à annoncer tous les biens spirituels et temporels dont le peuple jouira dans le tems de sa rédemption. Il verra ce qu'il a souhaité de voir depuis tant de siècles et ce qu'il a attendu avec une persévérance singulière ; son royaume rétabli et élevé sur tous les royaumes de l'univers, son Roi fils de David assis sur le Throne, rempli de la grace de l'esprit divin ; ses Prêtres et ses Lévites offrir au Seigneur les sacrifices avec pureté. Il verra l'influence de la divine grace sur tous les cœurs qui ne seront occupés que de l'amour de leur créateur. Il verra la maison de Jacob et de Juda le rassembler des quatre coins du monde à Jérusalem pour louer le Seigneur et toutes les nations qui s'y joindront avec une humilité profonde pour chanter sa gloire. La maison de Dieu rétablie, la cité sainte réédifiée pour toute l'éternité ;

des chrétiens ils ne sçauroient appliquer à Jésus Christ aucune des paroles de ce verset. Il est mort dans sa plus tendre jeunesse : on n'a jamais sçu qu'il ait eu des successeurs, et par conséquent il n'a point vu sa semence, et bien loin que la volonté du Seigneur ait prospéré dans ses mains, toutes ses actions ont été directement opposées à sa divine volonté. Il a prêché une doctrine contraire à la loi : il n'a point gardé le jour du Sabbat avec le repos ordonné dans le décalogue ; en un mot il a obligé cet auguste Sanhédrim à le condamner comme violateur de la loi et comme séducteur du peuple qui avoit la foiblesse de l'écouter. Ce n'est donc point de lui que parle Isaïe, c'est du peuple d'Israël qui tâche par son obéissance aux decrets divins de parvenir à l'heureuse fin de sa Prophétie. Quand Dieu dit dans la Genèse au Patriarche Abraham qu'il verra sa semence multipliée comme les étoiles qui sont dans les cieux et comme le sable de la mer qu'on ne sçauroit compter ; quand l'ange annonce à Ismaël qu'il multipliera si fort sa semence qu'il sera impossible de la compter, c'est pour leur faire connoître la durée de leur génération. Le Seigneur leur accorde des enfans et une vie très longue afin qu'ils voient les effets de ses divines promesses. Quand le Prophète annonce à Israël un Messie il lui dit toutes les qualités qu'il doit avoir. Sa vie ne doit pas finir à l'âge de 33 ans et doit être naturellement plus longue, il doit gouverner le peuple et non mourir pour lui ; peut-être même n'aura-t-il pas commencé à regner à cet âge. Isaïe n'a donc pu parler qu'au peuple, c'est lui qu'il a menacé de la colère de Dieu et de sa justice pour le faire renoncer au vice, le faire rentrer en lui-même et obtenir par là la grace de son créateur qu'il avoit perdue par ses péchés

leurs Pères ont reçue sur la montagne de Sinaï, autant que le tems et les lieux le leur permettent. Tout le monde conspire contre Israël et le traite de sacrilège. On veut lui persuader que la loi qu'il suit ne devoit pas être éternelle, qu'elle a eu son tems et qu'elle a fait place à la nouvelle. Mais toutes les persécutions, tous les tourmens qu'on lui fait souffrir ne sçauroient le faire changer. Il ne peut pas croire que l'ouvrage de Dieu donné sur la montagne de Sinaï répété mot à mot sans aucun changement sur celle d'Oreb soit imparfait et qu'il ait laissé son peuple pendant tant de siècles dans l'observation d'une loi dans laquelle il ait fait ensuite des changemens si considérables qu'à peine la peut-on reconnoître. Les nations n'ont pourtant aucune autre raison de vouloir détruire le peuple d'Israël, si ce n'est parce qu'il soutient que les ouvrages de Dieu sont parfaits et doivent durer toute l'éternité. C'est ce qui excite les plaintes de David et sa pitié pour un peuple qui est la fable du monde, parce qu'il n'en veut pas suivre les erreurs, et qu'il adore avec une constance admirable le vrai Dieu; et c'est aussi ce que loue le Prophète Roi.

Et le Seigneur l'a voulu briser; il la rendu malade. 10
S'il livre son ame pour le péché, il verra la semence,
ses jours seront prolongés et la volonté du Seigneur prospèrera dans ses mains.

Les expressions de ce verset sont si claires qu'on ne sçauroit mieux les expliquer. Elles se rapportent si bien au précédent qu'il est inutile d'y rien ajouter. C'est le peuple qui a été frappé de la colère de Dieu; son indignation l'a rendu malade et sa bonté divine lui donne les moyens de se guérir de ses péchés. Malgré l'entêtement

misères, la captivité la plus dure, en un mot tous les châtimens les plus sévères dont il a voulu se servir pour le châtier par les mains des gentils, rien ne l'a détourné de l'observation de la sainte loi qu'il suit toujours avec la même constance. Si ces paroles sont sorties de la bouche du Prophète Roi, quelle impossibilité y a-t-il qu'Isaïe les répète? Si David chante qu'il n'y a point eu d'iniquité dans Israël concernant l'alliance contractée avec son Dieu, pourquoi Isaïe ne peut-il point assurer qu'il n'y a point eu d'iniquité dans Israël ni de tromperie dans sa bouche contre les nations. Les docteurs chrétiens ne disconviennent pas de cette vérité, et Nicolas de Lyra dit que c'est aux Romains que David parle dans ce Pseaume.

Il est pourtant nécéssaire de savoir dans quel sens David et Isaïe justifient le peuple d'Israël, d'autant qu'il est pécheur et que c'est à cause de ses péchés que Dieu le châtie. Personne ne l'excuse de ces péchés qui sont inséparables de la fragilité humaine et ce ne sont pas eux qui lui ont attiré les peines que les nations ont infligées: ce n'est point pour ses larcins ni pour ses meurtres ni pour ses trahisons qu'elles l'abandonnent, c'est à cause de sa constance dans l'observation de la loi divine. Les chrétiens nomment cette constance obstination, entêtement. Les payens accabloient ce malheureux peuple, parce qu'il méprisoit les divinités qu'ils adoroient: les Juifs sont des impies, dit Pline, ils méprisent nos Dieux. Tacite ne les oublie pas. Il dit que tout ce que les autres nations révèrent comme Divin, les Juifs le méprisent comme prophane, et que c'est pour cette raison que les Persans, les Arabes et les autres nations les maltraitent tous et les persécutent. Cela ne les empêche point de suivre la loi que

parce qu'il suit avec une constance surnaturelle les loix et les ordonnances du Seigneur.

Le christianisme établit les fondemens les plus solides de sa religion sur les paroles de ce saint Prophète. Il prétend prouver qu'elles ne sçauroient se vérifier sur Israël qui a commis les mêmes péchés devant et après sa captivité. Sa bouche a trompé le monde de son tems. Il a été dès son origine sujet à toutes les fragilités humaines, il l'avoue lui même, il demande pardon à Dieu de ses péchés, il implore sa miséricorde et le prie de le délivrer de sa captivité. Mais si les auteurs chrétiens vouloient consulter le texte sacré, ils trouveroient bientôt la solution de cet argument sans qu'il leur restât à ce sujet le moindre doute. David bien long-tems avant Isaïe avoit prédit en parlant du peuple captif et épars parmi toutes les nations, toutes les misères auxquelles le peuple d'Israël seroit exposé pour l'expiation de ses péchés. Après avoir chanté toutes les graces que le Seigneur lui faisoit autrefois, il ajoute „Vous nous avez fait servir d'exemple aux nations, elles ont secoué la tête en nous regardant. J'ai devant les yeux ma confusion tous les jours et la honte que j'ai sur mon visage me couvre entièrement, quand j'entends la voix de celui qui m'accable par ses reproches et lorsque je vois mon ennemi et mon persécuteur. Tous les maux ont fondu sur nous et nous ne vous avons point oublié, et nous n'avons point commis d'iniquité contre votre alliance. Notre cœur ne s'est point retiré en arrière et nos pas ne se sont pas détournés de votre voie."

David nous montre dans ce Pseaume que rien n'a été capable d'ébranler le peuple d'Israël et de lui faire abandonner le culte du Seigneur. Que les opprobres, les

nations, qu'il ne jouiroit plus de cette vie spirituelle dès qu'il seroit chassé de la terre des vivans. Ezéchiel dit que la maison d'Israël doit se compter pour morte et enterrée lorsqu'elle est hors de sa patrie, et avec le riche dans sa mort.

Le sens littéral de ce verset est évidemment que le peuple d'Israël sans royaume, sans gouvernement et banni de la terre sainte, seroit privé de la vie spirituelle que le Seigneur lui communiquoit dans sa patrie, qu'il seroit enseveli comme s'il étoit mort parmi les méchants et qu'en même tems les riches lui feroient souffrir par leur tyrannie la mort jusqu'au tems de sa rédemption.

Parce qu'il n'a point commis d'iniquités et qu'il n'est point sorti de tromperie de sa bouche.

On dira d'abord que ces paroles sont contradictoires à celles du verset précédent. Il est sûr qu'Israël a souffert la cruelle plaie de sa captivité, pour punition des péchés énormes qu'il a commis, comment le Prophète peut-il donc dire qu'il n'a point commis d'iniquité, qu'il n'est point sorti de tromperie de sa bouche? Il ne l'a pas sitôt condamné comme criminel qu'il l'absout comme innocent. Il n'y a pourtant aucune contradiction dans ces paroles, rien n'est plus facile que de les concilier. Par rapport à Dieu Israël est coupable, il doit être puni, il a payé son bienfaîteur de la plus noire ingratitude. Par rapport aux nations, il est innocent, il ne leur a jamais fait aucun mal et ne peut en avoir été châtié qu'avec injustice, il ne les a jamais trompées. Par quel endroit peut-il avoir mérité leur haine, leur mépris et leur persécution? Sa bouche ne s'est jamais ouverte pour leur faire le moindre tort. Etrange entêtement de toute la terre qui maltraite un peuple malheureux

plaint uniquement les misères du peuple et annonce des choses que les nations ne sçauroient croire ni concevoir; comme on voit dans les 10, 11, et 12e versets du même chapitre. Isaïe après avoir prophétisé les malheurs du peuple d'Israël donne la raison du châtiment rigoureux qu'il éprouve et fait voir que c'est très justement que Dieu afflige son peuple choisi. Il dit que c'est parce que ce peuple s'est révolté contre Dieu et qu'il a été ingrat.

Josèphe dit que dans le tems du second Temple le peuple d'Israël commettoit des crimes si énormes qu'il étoit impossible qu'ils restassent impunis. Moïse avoit prédit ce traitement dans son cantique: notre Prophète le confirme. „Ils ont abandonné le Seigneur, ils ont blasphêmé le Seigneur d'Israël. Quoique je vous frappe, vous ajoutez péchés sur péchés, toute tête est languissante et tout cœur est abbattu: depuis la plante du pied jusqu'à la tête ce n'est que blessure, que contusion, qu'une plaie enflammée à qui on n'a point apporté de remède."

Voilà la manière dont ce peuple ingrat doit être châtié. Le Prophète se sert des mêmes expressions dans ce chapitre que dans le cinquante troisième et c'est ce qui prouve évidemment que c'est d'Israël qu'il parle; comme personne n'ignore que le Seigneur nomme Israël son peuple, même dans le tems qu'il est courroucé contre lui, il est inutile de citer les passages qui prouvent cette vérité.

Il donnera les méchants pour sa sépulture et les riches 9
dans leur mort.

Le peuple d'Israël persécuté sans cesse par les nations, accablé de maux et de misères menoit une vie si languissante qu'elle ressembloit à une véritable mort. C'est ce qui fait dire au Prophète qu'il seroit enseveli parmi les

et par conséquent à des disputes, à des schismes, à des haines et à des dissentions toujours funestes dans les états où elles s'élèvent. Les interprètes dont je parle disent bien que ce n'est pas le seul endroit de l'écriture où cela soit permis : comme par exemple dans ce passage, *ils ont fait une idole et se sont humiliés devant lui.* Cette particule, disent ces interprètes, est au plurier et les Juifs, comme nous, l'expliquent au singulier ; ainsi dans ce verset elle doit être prise dans le même sens, et par cette belle raison ils croient avoir prouvé suffisamment que c'est du Messie que le Prophète parle. Ce faux fuyant est très mal établi ; en premier lieu il faut lire ainsi l'endroit qu'ils citent. *Ils ont fait un idole et ils se sont humiliés devant eux.* Quoiqu'il paroisse que se soit contre les règles de la grammaire où l'adjectif doit toujours s'accorder avec le substantif, il y a néanmoins plusieurs endroits dans le texte sacré où l'on trouve ces sortes de fautes grammaticales, comme par exemple dans celui-ci : *et tout le peuple d'Israël se sont assemblés,* au lieu de dire *s'est assemblé ;* et *tout le peuple ont dit, ton peuple sont tous saints* au lieu de dire *est tout saint.* Mais cela n'arrive que quand le nombre n'est pas singulier. Un peuple se compose d'une multitude d'individus ; et dans ceci le texte sacré confond le singulier avec le plurier. Quoiqu'il dise *idole* c'est toutes sortes d'idoles. Les chrétiens savent bien que le Seigneur les défend toutes.

Mais accordons aux Docteurs chrétiens que l'on doit traduire *je l'ai frappé* et non pas *je les ai frappés*, quelle conséquence en peuvent-ils tirer à leur avantage ? Jusqu'au sixième verset ce sont les nations qui parlent, elles ne sont point introduites dans le reste du chapitre. Le Prophète

et ils vous instruiront. Quand le très haut a fait la division des peuples, quand il a séparé les enfans des hommes, il a marqué les limites de chaque peuple pour l'amour des enfans d'Israël;" quelle prodigieuse métamorphose! peut-on reconnoître ce peuple sous une figure rampante et si peu ressemblante à son ancienne splendeur. Il n'y a rien de plus certain que la terre des Juifs signifie la terre d'Israël. David nous le fait voir d'une manière si claire qu'il est impossible d'en douter: *Je crois voir les biens du Seigneur dans la terre des vivans . . . . . j'irai au devant du Seigneur dans la terre des vivans* etc.

Ezéchiel nomme Jérusalem *la terre des vivans*, elle est ainsi appellée parce que quand Israël la possédoit, il y menoit une vie spirituelle. Des sacrifices continuels qu'il offroit à Dieu produisoient des effets qui l'unissoient avec son créateur. Le même peuple ne peut plus offrir à Dieu ses holocaustes parce qu'il ne veut les recevoir que dans la cité sainte qui par ce privilège particulier doit se nommer la terre des vivans.

Je l'ai frappé à cause de mon peuple. J'ai déjà fait voir que pour appliquer ces paroles au Messie on prenoit le singulier pour le plurier comme il est dans le texte sacré; en effet pour traduire exactement il faudroit dire *je les ai frappés* et non pas *je l'ai frappé.* Tous les auteurs chrétiens qui savent l'Hébreu avouent que leur version est inexacte à cet égard, ils devroient donc avoir donné une raison essentielle du changement qu'ils ont fait afin que personne n'ignorât la véritable leçon du texte et les raisons qu'ils ont eues de s'en écarter dans une matière où l'on ne peut pousser trop loin la fidélité, puisque le plus léger changement suffit pour donner lieu à des opinions opposées

confirme son sentiment : en parlant de Saül il se sert du même mot : „Celui-ci, dit-il, régnera sur mon peuple," et dans les Juges, „celui qui possédera l'Empire et la puissance etc." Il signifie aussi *arrêt* parce que les Rois retiennent leurs sujets dans les limites des loix établies dans leur royaume, et par conséquent on doit traduire, on l'a ôté du Royaume et du jugement, c'est-à-dire qu'on a ôté à Israël le Royaume et le pouvoir de juger. Les nations l'ont rendu esclave, ont aboli son gouvernement comme le Seigneur le lui a dit dans le Deutéronome : „On vous emmènera vous et votre Roi que vous avez établi sur vous parmi un peuple que vous ni vos pères n'avez point connu, et vous adorerez des Dieux étrangers des Dieux de pierre et de bois. Le Seigneur vous amenera un peuple des pays les plus reculés qui se jettera sur vous comme l'aigle sur sa proie. Un peuple barbare dont vous ne pouvez entendre la langue et qui vous opprimera. Il vous tiendra resserré dans toutes vos villes jusqu'à ce que ces murailles si fortes et si élevées où vous avez mis votre confiance tombent dans toute l'étendue de cette terre que le Seigneur votre Dieu vous avoit donnée."

Qui parlera de sa génération, dit le Prophète, *n'a-t-il pas été retranché de la terre des vivans ?*

Le Ministre de Dieu veut nous faire comprendre qu'Israël après avoir perdu son royaume et son autorité ne sera plus reconnu. Tout le monde doutera de sa grandeur passée. Sans patrie, épars dans toute la terre, méprisé de toutes les nations, qui pourra dire que sa génération a été si illustre, qu'il a été le peuple choisi de Dieu, que c'est lui que Dieu a eu en vue dans la création du monde. „Interrogez votre père, et il vous dira, interrogez, vos aïeux

nations qui sont divisées en différentes sectes et qui ont établi des cérémonies absurdes que la plupart condamnent et prétendent être idolâtres. Après que les nations auront avoué l'injustice avec laquelle elles traitent les Israélites, elles seront contraintes de dire que ce verset dépeint toutes les calamités, tous les tourments qu'ils ont soufferts avec une constance admirable dans leur captivité. Il leur annonce ensuite les biens auxquels ils doivent aspirer ; ils ont été opprimés et affligés sans ouvrir la bouche, dit-il dans le septième verset, ils ont souffert avec patience, parce qu'ils ont toujours eu devant les yeux cette promesse sacrée et irrévocable du Seigneur, sçavoir que pour expier leurs crimes et leurs impiétés et pour rentrer dans sa grace ils doivent souffrir sans se plaindre les effets de sa colère et de sa justice. Vous direz dans ce jour, parce que le Seigneur n'est pas parmi nous, toutes sortes de malheurs nous arrivent. Ce sont ces divines paroles qui leur ont fait garder le silence ; sans celà ils auroient cédé à tant de maux ou se seroient soulevés contre tant d'opprobres.

On l'a ôté de la force de l'angoisse et des arrêts de 8
la condamnation, qui est-ce qui parlera de sa génération ; car il a été retranché de la terre des vivans et je l'ai frappé pour les péchés de mon peuple.

Arias Montanus explique le mot d'*arrêt* par celui de *clausure* à cause qu'il est enfermé dans les prisons. La version des septante le rend par le mot *oppression*, mais divers auteurs chrétiens mieux versés dans la langue sainte disent que ce mot signifie *puissance*, et ils traduisent ainsi ce passage, *on l'a ôté de sa puissance,* qui est la véritable signification du mot Hébreu. Buxtorf l'explique par ceux de puissance, de royaume, de domination et le texte sacré

se plaint de ce que la perversité des gens qui ont produit de faux témoignages contre lui l'a fait mettre en prison: un autre se plaint de ce que de faux rapports l'ont fait maltraiter; un autre de ce qu'une langue acérée le persécute: personne ne se plaint de souffrir pour expier l'injustice des faux témoins et des mauvaises langues, mais bien plutôt de ce qu'elles sont la cause effective des douleurs auxquelles il est en proie, et c'est ce qui fait dire aux nations que le peuple d'Israël a souffert pour leurs péchés et pour leurs iniquités. „Retirez-vous des tentes des hommes impies, dit le texte sacré dans les nombres, ne touchez à rien qui leur appartienne de peur que vous ne mourriez pour leurs péchés."

6 *Nous nous étions tous égarés comme des brebis errantes. Chacun s'étoit détourné pour suivre sa propre voie et le Seigneur a fait survenir au péché de nous tous.*

Nous avons abandonné le culte du vrai Dieu, disent les nations pénitentes et contrites; elles s'excusent sur leur ignorance, et à la vérité les personnes qui ont de la piété parmi les nations suivroient la véritable voie du salut si on avoit la charité de la leur montrer; les impies mêmes, s'ils étoient assurés de leur erreur, ne voudroient pas y persévérer. On ne sçauroit appliquer cette confession au peuple d'Israël, parce que, quand même il auroit manqué au culte divin, ce qui est directement contre la vérité, on ne peut l'accuser d'avoir pris chacun en particulier une route différente, ils ont tous suivi sans s'écarter le même chemin et ont observé la loi de Moïse sans se laisser séduire par l'introduction des différentes sectes. Ils l'observent même plus religieusement dans leur exil qu'ils ne faisoient du tems même de Jésus Christ: ce verset regarde donc les

souffroit pour l'amour de lui, et nous que les nations diront *nos douleurs*, pour celles qu'elles causent au peuple d'Israël dans sa captivité, parce qu'elles en sont la cause essentielle et primitive, de sorte qu'ils ne sçauroient détruire notre explication à moins qu'ils ne contredisent eux-mêmes la leur, et c'est ce qu'on appelle en termes de l'école *argumentum ad hominem*, c'est-à-dire convaincre son adversaire par le même argument qu'il fait.

Et il a été percé de plaies pour nos iniquités ; il a été 5
brisé pour nos crimes ; le châtiment qui devoit prouver
notre paix est tombé sur lui, et sa plaie nous a guéris.

Ce verset se rapporte si fort au précédent qu'il n'y a pas la moindre différence. Les nations avoueront qu'elles auront eu tort de tyranniser Israël si cruellement : *Pourquoi foulez-vous au pied mon peuple, dit le même Prophète ; pourquoi meurtrissez-vous de coups le visage des pauvres, dit le Seigneur le Dieu des armées ;* les nations contrites et repentantes répondront c'est un effet de notre malice. Le Prophète Roi l'a dit encore bien plus clairement : *Ils frappent ton peuple Seigneur, ils désolent ton héritage.* Pour mieux éclaircir ce qui paroit douteux dans ce verset il faut remarquer que les iniquités et les péchés qui ont fait souffrir Israël et pour lesquels il a été frappé ne sont pas comme une cause finale ; comme s'il avoit été frappé uniquement pour expier les péchés des nations ; mais comme une cause efficiente, c'est-à-dire que les iniquités des nations ont frappé Israël, qu'elles l'ont foulé aux pieds, et c'est dans ce sens que le Prophète dit *maltraité pour nos iniquités ;* c'est-à-dire *nos péchés et nos iniquités l'ont affligé.* Cette manière de s'expliquer est commune dans toutes les langues. On voit très souvent un homme qui

goutte incommode plusieurs personnes; mais une personne seule ne soulage pas tous les autres parce qu'elle en est tourmentée. D'autres auteurs expliquent ce verset en ces termes: le Messie a souffert les infirmités et les douleurs du peuple d'Israël et le peuple pénitent s'est chargé de nos douleurs et de nos infirmités dans la personne du Messie. Cette explication mérite d'être examinée, parce que le Messie devoit souffrir toutes les douleurs que le peuple Juif méritoit pour ses péchés ou celles que ce peuple lui a fait souffrir, puisqu'il ne pouvoit pas se charger des mêmes maux dont ce peuple étoit affligé, n'étant pas possible qu'un homme soit tourmenté d'un mal et qu'un autre en souffre la douleur: il est donc incontestable que si le Messie a souffert les douleurs du peuple Juif, ce sont celles qu'il méritoit pour ses péchés ou celles dont ce peuple l'a affligé lui même; et l'on ne sçauroit prouver qu'il ait été chargé des douleurs du peuple: cela est même impossible à concevoir. Quoiqu'il en soit les auteurs dont nous examinons le sentiment soutiennent que le Prophète parle du Messie, à l'égard du peuple qui l'offensoit, et non d'Israël à l'égard des nations qui l'affligeoient; et (comme ils l'expliquent), qu'il a souffert les douleurs que le peuple d'Israël méritoit, et que c'est par cette raison que les Juifs les nomment leurs douleurs, et qu'ils se servent des mêmes termes pour les expliquer à leur avantage. Le peuple d'Israël a souffert les douleurs que les nations méritoient pour leurs péchés ou celles que la manière rigoureuse dont elles l'ont traité lui ont causées; elles les ont nommées *nôtres*, parce qu'elles en ont été les auteurs, et c'est le même sens et la même explication; la différence n'est que dans les sujets; ils veulent que le peuple s'approprie les douleurs que le Messie

les langueurs d'Egypte et non pas *celles que son peuple a souffertes en Egypte.* Il n'en a jamais ressenti dans le tems de sa captivité, il les nomme *langueurs d'Egypte,* parce que ce sont des effets de cette captivité et c'est ce qui fait dire aux nations *nos douleurs,* celles que nous lui faisons souffrir comme celles que les Egyptiens leur causoient étoient les douleurs d'Egypte. C'est ce que nous apprend bien évidemment la fin du verset du Deutéronome, „Je ferai fondre sur vous toutes les langueurs, les plaies qui ne sont pas écrites dans ce livre." Dieu menace ce peuple ingrat et turbulent de sa juste colère. Il lui fera sentir de nouvelles plaies dont toutes les nations l'affligeront pendant tout le tems de sa captivité. Le Prophète Roi, Ezéchiel et Sophonie disent la même chose, et des raisons si convaincantes devroient suffire pour l'explication de ce verset: mais puisque les chrétiens le regardent comme la base fondamentale de la venue du Messie, il faut tâcher de lever jusqu'à la moindre difficulté, jusqu'au moindre scrupule qui puisse contredire une vérité si évidente et satisfaire, s'il est possible, les Docteurs chrétiens. Je n'y comprends point Nicolas de Lyra dans ses apostilles, Burgense dans ses additions, ni plusieurs autres auteurs qui assurent que le Messie n'a pas souffert tant de douleurs pour se charger de tous les péchés des hommes, mais qu'en ayant pris la figure, il a voulu être exposé à toutes leurs infirmités: il a voulu souffrir la faim, la soif et toutes les autres maladies communes au genre humain, quoqu'il ne tint qu'à lui de s'en délivrer. Il n'y a ni sens ni raison dans cette explication. Ce n'est point une conséquence qu'une personne soit chargée des plaies et des infirmités des autres, parce qu'il en souffre de pareilles. La

peuple comme on le voit dans le livre des Juges : *et l'homme d'Israël se sont assemblés.* Saül dit : *et l'homme d'Israël ont été comptés.* Il confond le singulier avec le plurier, comme si tout le peuple n'étoit qu'un seul homme ou qu'un homme seul composât tout le peuple.

4 *Véritablement il a pris nos maladies sur lui, il s'est chargé de nos douleurs et nous l'avons considéré comme un lépreux, frappé de Dieu et affligé.*

Toutes les nations sont obligées d'avouer une vérité dont elles ne sçauroient disconvenir. Elles disent que le peuple d'Israël a souffert ces douleurs, qu'il a supporté avec une patience admirable toutes les persécutions et tous les maux qu'on lui a fait éprouver pendant sa captivité qui a duré plusieurs siècles. Il n'y en a point de plus insupportables que ceux auxquels la haine et le mépris des nations l'ont exposé. Mais peut-on douter que Dieu n'en soit la première cause et que pour le punir d'avoir si souvent contrevenu à ses ordonnances, de n'avoir fait aucune attention à ses menaces réitérées, il lui a fait ressentir les effets de sa juste colère par le ministère de toutes les nations qui l'ont opprimé ? C'est par cette infaillible raison qu'il doit être considéré comme un lépreux, frappé de Dieu et affligé ; au lieu qu'il n'y a rien de plus absurde et qui répugne davantage au bon sens que de dire que Dieu se soit affligé lui même, qu'il se soit couvert de lèpre. Le Seigneur se sert souvent de ce terme dans le texte sacré : „Il fera tomber sur vous toutes les plaies d'Egypte dont vous avez été frappés vous mêmes. Elles s'attacheront inséparablement à vous. Le Seigneur fera fondre sur vous toutes les langueurs, toutes les plaies qui ne sont pas écrites dans ce livre jusqu'à ce qu'il vous réduise à rien." Dieu dit

et de tranquillité le tems bienheureux de la rédemption qu'il lui a promise.

Il nous a paru un objet de mépris, un homme de douleurs 3
et accoutumé à les souffrir. Il sembloit cacher son visage; il étoit méprisé et nous n'en faisions aucun cas.

Le sens de ces paroles est si clair qu'il n'y a personne qui ne le comprenne. Toutes les nations avouent que le peuple d'Israël étoit méprisé dans le tems que le Prophète parloit et qu'il n'a pas cessé de l'être jusqu'à présent: Dieu l'avoit promis dans le Deutéronome: „Vous serez dans la dernière misère, le jouet et la fable de tous les autres peuples." „Voici ce que dit le Seigneur, dit notre Prophète, le Rédempteur et le Sauveur d'Israël à celui qui a été dans le dernier mépris et dans l'abomination des nations;" et le Prophète Roi dans le Pseaume quarante trois, verset quinze: „Vous nous avez rendus un sujet d'opprobre pour nos voisins et un objet d'insulte et de mocquerie pour ceux qui sont autour de nous: vous nous avez fait devenir la fable des nations et les peuples secouent la tête en nous voyant:" Dieu a voulu réduire son peuple dans ce déplorable état et les nations ont accompli sa volonté: c'est ce qui fait dire au Prophète qu'il étoit méprisé des hommes, parce que dans la société civile dès qu'un homme est dans le malheur on se croit déshonoré d'être en sa compagnie, on s'en éloigne et tout le monde le fuit.

Le peuple d'Israël est à juste titre nommé *l'homme de douleurs*, parce qu'on n'en sçauroit souffrir de plus cruelles que celles qu'il ressent depuis sa captivité: elles sont si manifestes à toute la terre qu'il est inutile d'en faire le détail. Il est cependant nécessaire de prouver que le texte sacré se sert souvent du terme d'*homme* en parlant du

ont-ils quelque endroit où ils puissent observer avec tranquillité la loi que le Seigneur leur a donnée sur la montagne de Sinaï. Quelle différence de ce tems à celui d'à présent? Ils étoient toujours guidés par les divins rayons de la lumière du Seigneur, il les combloit de ses graces et de ses bénédictions: leur ingratitude les a rendus sans éclat et sans figure, méconnoissables à eux-mêmes et à toutes les autres nations. Ils n'ont pas même la satisfaction ni l'agrément de voir changer leur fortune, quand par nécessité ou par libertinage ils veulent abandonner cette sainte religion et qu'ils en embrassent une autre, ils restent dans le malheureux état où ils étoient: ceux qui leur ont persuadé d'embrasser le Christianisme ou le Mahométisme les abandonnent et ne veulent point ajouter foi à leur conversion. Il n'y a point d'emploi, point d'honneur pour eux à espérer; et si on leur donne une misérable pension pour ne les point désespérer entièrement, on croit leur avoir fait une grace singulière et bien au dessus de leur mérite. Il n'en est point de même dans une autre religion. Si un Catholique ou un Protestant changent de religion, ils aspirent et parviennent aux emplois, possèdent les mêmes honneurs et ont les mêmes agrémens que ceux qui ont sucé avec le lait la religion dominante; quelle extrême différence! Elle procède de deux causes évidentes, du peu de foi qu'on a pour des prosélytes qui quittent un bon parti pour en prendre un mauvais, et de la volonté de Dieu qui permet un pareil traitement pour ôter de la pensée de son peuple les sentimens qui le rendroient pour jamais indigne de sa grace et le détourneroit des préceptes qu'il lui prescrit dans sa sainte loi, et pour lui faire attendre avec plus de patience

fleurira et germera, et s'élevant comme un arbrisseau qui renaît de la terre, son cœur sera dans la joie et ses os reprendront la même vigueur que l'herbe verte.

Suivons ce Prophète admirable et faisons connoître à toute la terre le véritable sens de sa prophétie. Il est sans beauté et sans figure comme les arbrisseaux et les racines qui sont dans une terre sèche. Ils n'ont point d'éclat, ils n'ont point de beauté, ils ne sont point ce qu'ils ont été ni ce qu'ils doivent être. Le peuple d'Israël dans sa captivité est le symbole de cet arbrisseau dont parle le Prophète. On a de la peine à croire qu'il ait été élevé à ce degré de grandeur si souvent annoncé dans le texte sacré; ni qu'il doive y rentrer au jour fortuné de sa rédemption. Il faut une foi miraculeuse pour croire le passé et pour ne point douter de l'avenir: „nous l'avons vu et il n'avoit rien qui attirât l'œil ni qui nous le fit connoître et souhaiter."

Il n'y a rien de plus méprisable aux yeux de toutes les nations que le peuple d'Israël dans l'état présent. On ne veut le connoître que pour le fouler aux pieds, jusque là qu'il n'ose souvent avouer qu'il est ce peuple autrefois si chéri de Dieu et le seul choisi parmi les autres nations de la terre. Les persécutions qu'il souffre en plusieurs endroits dès qu'on le découvre, les opprobres auxquels il est exposé dans d'autres, prouvent cette vérité que le Prophète annonce. C'est aux Israélites qu'il prédit toutes les calamités qui ne doivent finir qu'à la venue du Messie. Où sont les effets de cet heureux tems? Quels sont les peuples qui ont vu et qui voient cette grandeur? Où sont les Rois qui gardent le silence devant eux? Ils sont bien éloignés de cette gloire. Leurs misères sont grandes, ils sont dispersés dans toutes les parties du monde; à peine

Il paroît impossible qu'il produise aucun fruit. Voilà l'état auquel le Seigneur avoit condamné le peuple d'Israël à cause des péchés qu'il avoit commis. Le même Isaïe l'annonce: „Vous deviendrez comme un chêne dont toutes les feuilles tombent et comme un jardin qui est sans eau." Voilà comment le peuple d'Israël a été pendant toute sa captivité. Au tems de sa rédemption il deviendra comme un arbrisseau qui s'élève et comme un rejetton sec d'une terre. Cette différence est digne de remarque. Elle prouve démonstrativement l'espérance que le peuple d'Israël doit avoir, parce qu'un rejetton sec à perdu la vie négative et n'a plus aucune espérance de pousser; mais celui qui est dans une terre sèche quoiqu'il paroisse flétri à nos yeux, quoique nous le croyions mort, un peu d'eau suffit pour le faire revivre. Le peuple d'Israël a perdu dans sa captivité tout ce lustre, toute cette splendeur dont il étoit orné quand il étoit dans la grace de Dieu. Dès que sa divine providence l'a abandonné il est devenu le mépris des nations. Il a perdu jusqu'à sa figure, la rédemption le doit faire revivre. Ces divines eaux lui rendront toute sa gloire.

„Je répandrai les eaux sur les champs altérés, dit le même Prophète, et les fleuves sur la terre sèche. Je répandrai mon esprit sur votre semence et ils germeront parmi les herbages, comme les saules plantés sur les eaux courantes;" jusqu'à ce que le Seigneur par sa miséricorde ait retiré de l'esclavage le peuple d'Israël, il sera comme l'arbrisseau dans une terre sèche; il faut qu'il soit arrosé par les eaux de sa divine bonté pour s'élever comme le saule verd. Ses racines enterrées pendant tant de tems pousseront un jour: un jour les racines de Jacob pousseront avec vigueur, Israël

persécuté, c'est lui qui domine, c'est lui devant qui les Rois et les peuples s'humilient: personne ne sçauroit croire une métamorphose si surprenante.

Le sens positif est bien plus clair et plus intelligible. C'est à ce seul peuple que le Seigneur fera voir son saint bras; c'est à lui seul qu'il communiquera les effets de son amour et de sa toute puissance. Les nations voient clairement que ces promesses sont uniquement faites aux Israélites, à moins qu'elles ne rejettent absolument le texte sacré. „Réjouissez-vous, déserts de Jérusalem; louez tous ensemble le Seigneur, parce qu'il a consolé son peuple et qu'il a racheté Jérusalem. Le Seigneur a découvert la sainteté de son bras aux yeux de toutes les nations. Elles verront toutes le salut de notre Dieu;" puisqu'elles doivent voir ce miracle, pourquoi veulent-elles en douter? Pourquoi demandent-elles le signal de la grace du Seigneur? C'est plutôt un sujet de leur admiration qu'une demande. Le prodige est trop merveilleux pour ne les point tenir en suspend. Ce n'est que par la toute puissance de Dieu que se doit faire un changement si extraordinaire. Les nations ne demandent point, elles admirent; *qui peut ajouter foi à ce que nous entendons! Le bras du Seigneur à qui s'est-il montré?* etc.

Il s'élèvera comme un arbrisseau devant lui, comme un 2
rejetton qui sort d'une terre sèche, dit le Prophète. C'est une comparaison qu'il fait du peuple d'Israël dans le malheureux état de sa captivité, à un arbrisseau dont les racines sont dans une terre stérile et sèche, parce qu'il n'y a point d'eau pour l'humecter et pour le faire pousser. Il faut nécessairement qu'il se sèche, que les feuilles tombent et qu'il perde tout l'ornement que la nature lui avoit donné.

„ Que tous les peuples se rassemblent : qui de vous autres a jamais annoncé cette chose là. C'est moi qui ai annoncé les choses futures. C'est moi qui vous ai sauvé afin que vous sachiez, que vous compreniez et que vous voyiez que c'est moi ; qu'il n'y a point eu de Dieu formé avant moi, qu'il n'y en aura point après moi." Il dit qu'il a choisi son serviteur pour venir nous annoncer ses divins oracles, mais non pas qu'il viendra lui même : „ Hors moi, dit-il, il n'y a point de sauveur ; parce que c'est à moi seul que je prétends que soit due la rédemption d'Israël. Mon Messie viendra accomplir cette promesse si souvent réitérée par les Prophètes : il sera le précurseur de cette miraculeuse rédemption que toutes les nations de la terre verront avec étonnement et admiration." Le nombre de personnes rassemblées dans cette partie de la Judée et qui ont ajouté foi à la rédemption que Jésus Christ où ses disciples ont prêché a été si petit qu'on pouvoit à peine en compter un entre mille. Elle a même été ensevelie dans l'oubli pendant plus d'un siècle après la mort du prétendu rédempteur. Ce que le Seigneur promet aux Israélites par la bouche des Prophètes est bien différent. Toute la terre y ajoutera une foi entière et toute la terre l'admirera sans aucune interruption de tems.

Ces paroles d'Isaïe dans le chapitre cinquante deuxième : *Le bras du Seigneur à qui s'est-il fait voir ?* ont deux sens, tous deux littéraux. L'un négatif par interrogation : à qui le bras du Seigneur, sa force et son pouvoir infini peuvent-ils avoir été découverts ? Qui auroit jamais pu concevoir, qui auroit pu croire ce que nous voyons manifestement ? l'élévation et la gloire d'Israël, accablé sous le poid d'un dur esclavage, l'opprobre de toutes les nations, errant et

troisième explique très clairement. Il est même impossible d'entendre ces deux chapitres, à moins que le mot *Jasé* ne signifie *parler* et qu'on ne dise que les nations surprises de ce qu'elles verront, le témoigneront par leurs paroles. Si le Prophète eût parlé d'Israël, il se seroit exprimé différemment, ce qui prouve évidemment que ce sont les nations qui parlent et non pas Israël, et qu'il faut s'attacher à l'esprit et non pas à l'explication littérale du mot Hébreu *Jasé*. Ces sortes d'expressions métaphoriques se rencontrent si communément dans le texte sacré qu'il n'y a que ce degré d'obstination nécessaire pour appuyer une fausse doctrine qui oblige les chrétiens à soutenir le sens qu'ils ont adopté dans cet endroit parce que c'est peut-être le seul d'où ils peuvent inférer que le chapitre cinquante troisième d'Isaïe parle de leur prétendu Messie.

Pagninus dans son Dictionnaire Hébreu explique le mot *Jasé* par ceux-ci, *il arrosera* ou *fera parler*. Cette seconde explication est si fort opposée à celle des Docteurs chrétiens et détruit si bien leur opinion qu'il est surprenant qu'on ait
permis à cet auteur de la rendre publique. C'est un effet liii. 1
de la vérité qui se découvre toujours, souvent même malgré l'intention de celui qui la produit; et rien n'est plus évident que ce sont les nations étonnées de la rédemption d'Israël qui diront *qui est-ce qui a cru ce que nous avons entendu?* Nous voyons ce qui avoit été prédit aux véritables Israélites; cette rédemption promise par tous les Prophètes est arrivée, leur gloire est grande; il sont rentrés dans la grace du Seigneur qui les a rassemblés de tous les endroits où ils étoient dispersés et les a mis en possession de la terre sainte leur ancien patrimoine.

Le même Prophète les en assure encore dans ce passage:

c'est le peuple Juif; et en effet sans cela leur doctrine seroit renversée et ils n'auroient plus de Messie. Il faut pour que leur religion subsiste qu'ils interprètent le texte sacré à leur manière, sans se mettre en peine de lui donner le véritable sens dont il est susceptible et sans prévoir que pour les convaincre de leur erreur il suffit de leur montrer qu'ils n'entendent pas l'Hébreu ou qu'ils ne veulent pas l'entendre. Quand on est réduit à de pareilles extrémités, la vérité triomphe aisément du mensonge. Mais le Christianisme y a apporté un remède merveilleux. Il n'est permis qu'aux Théologiens de lire l'écriture, la langue sainte ne s'apprend point, et ce n'est que par l'organe d'un Docteur chrétien qu'on l'explique. Quelques interprètes ont traduit avec un artifice merveilleux le mot Hébreux *Jasé;* ils prétendent que ce mot signifie *il arrosera* au lieu de dire *il fera parler;* et sur une explication si fausse et si mystique on établit la venue du Messie. Il est vrai que *Jasé* signifie *arroser*, mais on ne peut l'interpréter ainsi dans cet endroit à moins qu'on ne dise en même tems que le Prophète extravague. Voyons en la signification allégorique. *Vous avez été l'étonnement de plusieurs qui vous ont vu dans la désolation, ainsi votre vue sera méprisée des hommes; il arrosera beaucoup de nations* etc. Il n'y a point de connexion, point de sens dans ces paroles, au lieu que quand on les explique dans le sens du Prophète, *il fera parler les nations,* rien n'est plus intelligible, c'est une entithèse dont se sert ce saint annonciateur de la parole de Dieu.

Les peuples admireront et parleront avec étonnement de ce prodigieux changement du peuple choisi, les Rois se tiendront dans le silence, ce que le chapitre cinquante

et que je vous ai fait miséricorde en me reconciliant avec vous." Sans tous ces prodigieux événemens les Israélites ne sçauroient croire aucune rédemption. Les Prophètes ont pris soin de marquer jusqu'aux moindres circonstances, et les ont répétées plusieurs fois au peuple choisi pour l'empêcher de se tromper.

Les pères de l'Eglise prévoyant qu'on pourroit prouver évidemment la fausseté de leurs interprétations, et qu'avec très peu d'application on distingueroit la vérité du mensonge, se sont servis, afin de mieux éblouir les chrétiens, d'une fausse explication pour assurer que le Prophète parle du Messie. Au lieu de dire *nos visages*, verset trois, ils disent *son visage* au singulier, et *sa plaie* au lieu de *nos plaies* verset huit: étrange effet de l'aveuglement et de l'opiniatreté! on fait plus, on sépare le chapitre cinquante deuxième du chapitre cinquante troisième, comme s'ils n'avoient aucune connexion, parce que sans celà on ne sçauroit l'appliquer au Messie. Il est évident que ce dernier chapitre est la suite du précédent. Pour s'en convaincre on n'a qu'à les lire tous les deux; les choses surprenantes qui sont énoncées dans le premier se rapportent parfaitement à la misère du peuple d'Israël si bien dépeinte dans l'autre; c'est par cet état affreux que la grandeur qui lui est promise doit ravir d'admiration toutes les nations. Tout le monde verra ce qui ne lui avoit pas été raconté, tout le monde entendra ce qu'il n'avoit pas entendu. Il y auroit de l'imperfection dans le discours, si la fin de ce chapitre n'étoit pas liée avec le commencement de l'autre. Les chrétiens ne peuvent s'accommoder de cette liaison: leurs auteurs mettent tout en usage pour séparer ces deux chapitres: ils ne veulent pas que les nations parlent dans le premier, ils prétendent que

rant les plus cruelles injures, sans se venger, sans avoir un endroit sain depuis la plante du pied jusqu'à la tête; couvert de confusion et de plaies. Peut-on sans étonnement voir deux états si différens? Le peuple le plus malheureux qui étoit sur la terre devient le plus heureux, le plus illustre et le maître de toutes les nations, parce qu'il s'est entièrement abandonné aux promesses de Dieu et qu'il a suivi sa loi et ses ordonnances.

Le Prophète continue à prédire l'admiration où seront les nations de voir ce peuple autrefois si abbattu s'élever à présent au dessus des autres. Les Rois se tiendront devant lui en silence, parce qu'ils ont vu ce qui ne leur avoit pas été raconté, et qu'ils ont appris ce qui n'avoit pas été entendu. Ceux qui étoient alors leurs esclaves et leurs sujets deviendront leurs maîtres par cette divine rédemption promise par tous les Prophètes. La différence qu'il y aura du règne d'Israël à celui des autres nations dans cet heureux tems, c'est qu'il n'aura jamais de fin et ne sera sujet à aucune révolution. Isaïe l'a dit bien clairement: „Voici ce que dit le Seigneur, le rédempteur et le Seigneur d'Israël à la nation détestée, à l'esclave de ceux qui dominent: les Rois vous verront et les Princes s'inclineront devant vous, ils vous adoreront, à cause du Seigneur qui vous a été fidèle dans ses paroles et du Seigneur d' Israël qui vous à choisi. Les nations marcheront à la lueur de votre lumière et les Rois à la splendeur qui s'élèvera sur vous."

Rien ne prouve plus évidemment que le Seigneur parle du peuple d'Israël; en voici la confirmation: „Les enfans des étrangers bâtiront vos murailles et leurs Rois vous serviront, parce que je vous ai frappé dans mon indignation

Le Prophète Ezéchiel dit, „Vous deviendrez à l'égard des peuples qui vous environnent un sujet d'opprobre, de mépris et de malédiction." Ce sont les raisons pour lesquelles les Israélites étoient admirés entre les nations, parce que, comme dit le même Prophète, ils étoient asservis sous le pénible joug de l'esclavage et n'avoient pas la figure d'hommes et l'on ne voyoit rien dans eux qui pût donner le moindre indice de ce qu'ils deviendroient quand la colère de Dieu seroit passée. Leur humilité rampante devant toutes les nations sans oser jamais se défendre de tant d'opprobres a fait dire au Prophète que la vie du peuple d'Israël étoit plus corrompue que celle d'un homme, et que sa figure ne ressembloit point à celle du fils des hommes: *ne craignez point fils de Jacob qui êtes devenu comme un petit vers.* Ce qui montre évidemment le déplorable état où étoit ce pauvre peuple. Il est comparé à un vermisseau pour montrer que son abbattement lui avoit ôté les attributs et la figure humaine. La suite de cette Prophétie lui promet un changement si grand que toutes les nations seront forcées de l'admirer d'autant plus que ce même peuple les dominera. „C'est moi qui viens vous secourir dit le Seigneur. Vous foulerez et briserez les montagnes, et vous réduirez les colines en poudre. Vous les secouerez comme lorsqu'on vanne le bled."

Voilà le tems de la rédemption d'Israël plein de force et 15
de courage. Il reprendra la figure d'homme comme il
avoit celle de ver dans sa captivité, et lorsqu'il plioit devant
tout le monde. Rien ne pourra lui résister; quand les
nations verront le peuple d'Israël élevé à ce suprême degré
de grandeur, elles se souviendront toujours des misères
qu'il a souffertes, toujours patient, toujours humble, endu-

par un nouveau cantique qui prouve qu'il a fait la vérité et qu'il a accompli ses promesses. C'est ainsi qu'Israël sera élevé au dessus de toutes les nations du monde et deviendra le chef de l'univers." Le Prophète Sophonie nous promet la même chose et c'est ce que confirme le Prophète Isaïe en ces termes : „Mon serviteur sera élevé sur toutes les nations." Il le répète dans le chapitre 63e. v. 19 : „Le Seigneur les a rachetés et les a élevés. Qui m'a engendré ces enfans, j'étois stérile et n'enfantois point. Qui a honni tous ces enfans après m'avoir chassée ?" Quand le Seigneur veut honorer Israël il lui donne le nom de *son serviteur*. C'est de ce nom qu'il a appellé les Patriarches. Nous le voyons plusieurs fois dans la bouche du même Prophète : „Et toi Israël mon serviteur, vous Jacob qui j'ai élu, vous race d'Abraham que j'ai aimé, je vous ai pris des extrémités de la terre, écoute maintenant ô Jacob mon serviteur, écoute Jacob et Israël je t'ai formé, mon serviteur ne m'oublie pas."

Je crois qu'un plus grand nombre de passages ne prouvera pas mieux cette vérité. Le peuple d'Israël se nomme *le serviteur de Dieu* dans tout le texte sacré, le Prophète le glorifie de ce nom. Il lui annonce une grandeur qui excitera l'admiration de toutes les nations et surtout des chrétiens qui les ont toujours regardés avec opprobre, et comme les assassins de leur Messie, sans vouloir considérer que la justice de Dieu n'auroit pas laissé si long-tems un crime si énorme impuni.

14 Le Seigneur annonce dans le Lévitique ce prodigieux changement : „Je ravagerai votre terre, je la rendrai l'étonnement de vos ennemis même lorsqu'ils en seront devenus les maîtres et les habitans."

le Seigneur a fait sortir d'Egypte si miraculeusement, n'est point annoncée aux gentils qui ne sont point sortis d'Egypte. Le Prophète les nomme impurs et impies dans le même endroit et par conséquent il leur est impossible de s'appliquer cette prédiction. Ce seroit avec aussi peu de fondement qu'on l'appliqueroit au retour de Babylone, parce qu'aucune des circonstances de cette Prophétie ne convient à ce retour. Quand Dieu promet quelque chose c'est pour l'accomplir dans toute sa perfection: or il dit par la bouche du Prophète qu'au tems de la rédemption il n'entrera rien d'impur dans Jérusalem; il faut que nous voyons clairement cette prédiction s'effectuer pour ajouter foi à la rédemption. Si cette circonstance manque, les enfans d'Israël sont obligés de croire que tout le reste n'a pas plus de fondement.

Après que le Prophète nous a depeint la rédemption d'Israël comme le Seigneur l'a décrétée, il dit ce que le peuple deviendra dans ce tems heureux aussi bien que les autres nations.

„ Mon serviteur sera grand, il sera élevé, dit le Seigneur. lii. 13
Il montera au plus haut comble de la gloire. Le même peuple que j'avois autrefois rendu esclave en Egypte et ensuite dans les autres nations secouera maintenant son joug. Il deviendra libre il ne sera plus esclave de personne. Il me servira moi seul." C'est pour mieux nous en convaincre que le Prophète dit: „ Lève toi Jérusalem, secoue ta poussiere afin que toi et ton peuple vous triomphiez des nations qui vous ont souillés, qui ont voulu vous couvrir d'opprobre, qui ont suscité de faux témoignages pour vous déshonorer. Je veux exhausser mon peuple et que les mêmes nations admirent son bonheur et louent le Seigneur

sa première liberté. Il parle ensuite aux Israélites: il annonce au peuple, que Dieu a fait sortir d'Egypte et qu'il a répandu parmi les nations pour le punir de ses péchés, ce qui doit lui arriver et ces paroles nous en doivent convaincre. „Ainsi dit le Seigneur, vous avez été vendus pour rien et vous ne serez point rachetés pour de l'argent, parce que le Seigneur a dit, mon peuple est descendu d'Egypte autrefois pour habiter dans ce pays étranger et Assur l'a depuis opprimé sans aucun sujet: qu'ai-je donc à faire présentement voyant mon peuple enlevé sans aucune raison? ceux qui le dominent le traitent injustement et mon nom est blasphêmé continuellement chaque jour, c'est pourquoi il viendra un jour dans lequel mon peuple reconnoîtra la grandeur de mon nom."

„Le Seigneur a consolé son peuple et racheté Jérusalem, il a découvert le bras de sa sainteté devant les yeux de toutes les nations, et toutes les régions de la terre verront le salut de notre Dieu."

Il annonce tout de suite les admirables effets de la rédemption; il dit qu'il n'y aura plus d'impureté dans Israël ni dans les vases sacrés du temple, et que les Israélites n'en sortiront point en tumulte ni avec une fuite précipitée puisque le Seigneur marchera devant eux et que le Dieu d'Israël les rassemblera. Ces paroles du Prophète n'ont point besoin de commentaire et ne veulent rien dire que ce qu'elles disent. C'est donc sans raison qu'on veut les expliquer différemment et contre le sens littéral pour persuader ce qui n'est point et ce qui ne peut pas être. En effet malgré la fausse interprétation que les chrétiens leur donnent, ils ne peuvent nier que cette félicité, cette rédemption promise aux Israélites que

C^a. R. ISAAC OROBIO.

Pour avoir une plus grande et une plus parfaite intelligence de ce chapitre, il faut sçavoir que tout ce que les Prophètes ont écrit est sans aucune séparation et tout de suite; et que ce n'est que pour l'imprimer plus facilement dans la mémoire que saint Jérôme et d'autres traducteurs ont divisé leurs écrits en chapitres et en versets. On ne sçauroit dire par conséquent que dès qu'un chapitre est fini le sujet dont il traite le soit aussi: nous voyons très souvent le contraire dans l'Evangile et dans les écrits prophétiques. Et pour le mieux comprendre on est obligé de lire le chapitre qui précède ou celui qui suit, pour voir s'ils traitent le même sujet, et si c'est le préambule ou la suite de celui qu'on veut lire.

Le Prophète Isaïe parle évidemment de la rédemption d'Israël dans le chapitre cinquante un, et le cinquante deuxième est une suite du précédent: il l'adresse aux Israélites et à Jérusalem la cité sainte qu'il appelle pour l'éveiller de son sommeil, pour lui faire reprendre son ancien lustre. Il lui ordonne de se dépouiller de ses habits lugubres, d'en prendre de magnifiques, d'ôter la poussière de ses ruines, parce qu'elle rentrera dans sa splendeur et qu'elle sera sainte à perpétuité; qu'elle ne sera plus prophanée par les gentils incirconcis et qu'Israël jouira de

tados los de piedra, y puestos los de carne, conservará Israel perpetua union con su criador; él será su Dios, y Israel su pueblo, y como tal, siempre digno de participar sus divinos favores, que le comunicará liberal y amoroso; y entre ellos, que apenas Israel pedirá quando será oydo y admitido su ruego, como lo promete por el mismo propheta: 'Y será, antes que llamen y yo responderé, y ellos aun hablando yo diré;' lo mismo será llamar Israel que ser respondido de Dios; estará pidiendo, y al mismo tiempo experimentará el cumplimiento de lo que pide; valdrá su intercecion para que la divina justicia perdone piadosa a las gentes sus abominables delitos, y los que cometieron contra Israel, inocente de quanto le imputaron de falsedad y engaño, pues ni les hizo falsedad, ni ubo engaño en su boca; porque Israel lleno de amor de Dios y de su espiritu, por los rebelladores rogará, será medio de paz entre el Señor y las gentes, rogando por ellas, no con un ruego infructuose sino con tan eficaz que tendrá siempre su oracion en beneficio del genero humano dichoso efecto; y entonces harán las gentes esta espontanea confession de su engaño y injusticia que cometieron contra Israel, que refiere Isayas en este capitulo, y se cumplirá lo que dixo el Señor en el cantico de Mosseh: 'Cantad gentes su pueblo, que sangre de sus siervos vengará, y vengança tomará de sus angustiadores, y perdonará la tierra por su pueblo.'

creyda, y de manera ninguna estimada: y con los que fueron fuertes partirá el despojo; y da la razon porque estos an de gozar los frutos, los despojos de esta admirable victoria, *porque entregó a la muerte su alma y con los rebelladores fué contado;* quiere dezir, porque puso por la divina ley la vida a los peligros, y no hizo caso de las opiniones de las gentes ni del ser tenido por ellas en cuenta de vil, pertinaz y obstinado judio, como dan en rostro a Israel todas las naciones, de quienes es juzgado por criminal, y assi contado entre los mas sacrilegos criminales de lessa magestad divina; mas los que llevaren este oprobio, esta afrenta, con valentia de espiritu, con fortaleza de animo, despreciando su vida, si importare, y las honras gentilicas que nada importan; si no se encubriere timido y miserable por no ser conocido y contado en la malicia de Israel; si hiziere más estima de la divina ley, padeciendo desprecios, que de la estimacion gentilica que le acomete, entonces *porque entregó a la muerte su alma y con los malhechores* fué contado, porque llevó el pecado de muchos que se emplearon en su ofensa, resistiendo solo con la paciencia à su malicia y tirania, entrará a la parte de muchos y con los fuertes de Israel partirá los despojos de las naciones que le perseguieron. Concluye el capitulo: *Y por los rebelladores rogará;* finalmente exalsado el siervo de Dios, enaltecido Israel, y sublimado mucho, vitorioso de todas las naciones, repartiendolas debaxo de su dominio, gozando los despojos de la victoria, no le será de embaraço esta grandeza de bienes temporales para la perfeccion de la vida espiritual, que es en la que consiste la mas estimable grandeza, la suma de las felicidades antes de llegar a la celestial gloria del otro mundo; porque circuncidados los coraçones, qui-

verdadero y valeroso, atrincherado en las fortificaciones de la divina ley, en que unicamente consistió su defensa y el alcanzar glorioso la victoria contra todas las naciones del universo; dize pues el propheta: el triumpho de esta victoria partiré a él con muchos, daréle, ó repartiréle, a muchas gentes que possea por despojos ganados en la guerra; cumplirá el Señor lo que dixo por Isayas: 'Poseerá a los que le posseyeron, y sujetará a los que le sujetaron; serviráse como siervos de las gentes rendidas a su obsequio, y la que resistiere será destruida,' como dixo el mismo Isayas: 'Que la gente que no te sirviere se deperderá, y las gentes serán desertadas, y andarán a tí en opresion los hijos de los que te afligen, y se humillarán a las plantas de tus pies todos los que te enojaron; y te llamarán Ciudad de Adonay, Cion sancto de Israel.' Partirále el Señor por despojo las riquezas de las gentes; como antes por divino decreto despojó a Egypto de sus riquezas, assi hará a todas las naciones, y assi se lo prometió por Isayas, cap. lxi. 6: 'Riqueza de las gentes comereis, y con su honra os exalçareis, para que assi sea el siervo de Dios exalsado, enaltesido y sublimado sobre todas las naciones, tanto en los bienes espirituales, en que consiste la perfecion del alma, como en los temporales que satisfasen la necessidad del cuerpo dentro de los limites que permite la razon dirigida por los preceptos divinos. Sigue el verso: *Y con fuertes partirá el despojo;* estos despojos que el Señor dará a Israel, dize que los repartirá entre los fuertes y valerosos hijos del pueblo que pelearon fuertes en los trabajos, y fieles al Señor su Dios perseveraron hasta conseguir la victoria, sin que los venciesse, ni el miedo, ni una especie de vanidad de los falsos Israelitas, imaginada y de las gentes nunca

era forçoso, aviendo de perseverar en la sanctas leyes, mas que ya glorioso, favorecido de Dios y libertado, pague Israel las mayores injurias con el mayor beneficio, cosa digna es que la celebre el propheta; por esso le llama siervo justo, que solo siendo ya justo podia proceder con tal rectitud, que no solamente no procurasse la vengança de sus agravios, mas que solicitasse la salvacion de los que le oprimieron; ellos erraron solicitando su ruyna, y él con su doctrina y sabiduria solicitará el quitar sus errores; ellos le hizieron peregrinar por penosos caminos, y él con su sabiduria los guiará por el camino de la verdad a la gracia de su criador, que será el mayor beneficio que jamas experimentaron las naciones: no se acordará Israel impaciente del delito que en él executaron, antes con mayor paciencia buscará el remedio a aquel delito llevandole hasta conseguir la misericordia; y como el sacerdote llevava los pecados del pueblo para impetrar el perdon de ellos, assi hará Israel llevando los delitos de las naciones, cumpliendose lo que dixo el Señor: 'Y vos sacerdotes de Adonay sois, llamados sereis reino de sacerdotes;' y assi lo dize en el verso Isayas: *y su delito él soportará.*

Sigue el verso 12: *Por tanto partiré a él con muchos, y con* 12
fuertes partirá despojos; porque entregó a muerte su alma, y con rebelladores fué contado, y el pecado de muchos sufrió, y por rebelladores rogará. Concluye el propheta este discurso recopilando quanto ha dicho en los versos antecedentes: pondera el fin de esta batalla que peleó en su captividad Israel con las gentes, resistiendo con paciencia invencible las fuertes baterias que le hizieron tanto contra el espiritu (procurando rendirle a sus varias sectas) como al cuerpo con castigos crueles, rigores, y muertes a que resistió Israel

alaben al Señor todas las naciones, que todas recurrirán a beber de esta sabiduria, como ya dixo Isayas, cap. ii: 'Y andarán pueblos muchos y dirán: andad y subamos a monte de Adonay, a la casa del Dios de Jacob, y nos enseñará en sus carreras, y andaremos en sus caminos, porque de Cion saldrá ley, y la palabra de Adonay de Jerusalem:' y por Jeremias dize que las gentes todas vendrán a Israel confessando la ignorancia en que estubieron, y pediendo luz de la verdadera sabiduria para su salvacion, cap. xvi. 19: 'Á tí vendrán las gentes de los fines de la tierra, y dirán, de cierto falsedad heredaron nuestros padres, vanidad, y no en ello havia cosa que aproveche:' y lo mismo por Zacharias, cap. viii: 'Y asirán diez varones por el manto de un varon judio, diziendo: iremos con vos, que oymos que Dios está con vosotros.' Finalmente será Israel instrumento de Dios, para reduzir las gentes a su conocimiento mediante la sabiduria de la divina ley, que abundará en todo al pueblo, de la qual dixo por Mosseh: 'Esta es vuestra sabiduria, este vuestro entendimiento;' y assi lo confirma Isayas, diziendo: *Y justificará mi siervo justo con su sabiduria a muchos.* Concluye el verso con esta ultima clausula: *y su delito él soportará,* llevará con paciencia Israel el delito de las naciones; mas parece que ya en este dichoso estado que refirió el propheta, nada tiene que sufrir Israel, nada le puede ofender el delito y malicia de las gentes, pues ya se suponen vencidas, y Israel redemido, exalsado y sublimado; no obstante esso, aviendolo dicho tantas vezes en este capitulo, ahora lo repite, mas por diferente motivo: antes se acusavan las gentes de los delitos que cometieron contra Israel captivo, y ahora celebra el propheta la benignidad de Israel ya libertado; porque sufrir los trabajos del captiverio

este capitulo lo pintó siervo de todas las gentes, entre quienes padeció los trabajos y miserias que refiere, ya merece, libre de todas, ser solo siervo del Señor su Dios que lo redemió de tan crueles cadenas, porque no avrá quien mas domine sobre él, ni él reconocerá otro imperio que el del Señor, cuya potencia, como antes de Egypto, pudo ahora sacarle de las garras gentilicas: dize el propheta, que justificará el siervo del Señor, Israel ya justificado, con su sabiduria a muchos, a todos los que de la gentilidad se quizieren aprovechar de su sabiduria y doctrina, y se hizieren capazes de recebirla; porque como Dios es sumamente bueno por su misma naturaleza, comunica su bien a las criaturas, quanto ellas son capazes de recebirlo; no ay obra suya que no este llena de bondad, la redencion de Israel es obra de solo Dios, y assi es fuerça que sea buena y comunicable a todos quantos fuere possible comunicar su bondad; muchos impios de la gentilidad perecerán en aquel tiempo en la ceguedad de sus falsas sectas, como escriven todos los prophetas, en especial Ezechiel y Zacharias, y muchos gozarán los frutos de la redencion con Israel, provocados de los milagros y prodigios que verán en favor de este pueblo redemido; estos se llegarán a él humildes, y no solo rendirán sus personas en obediencia de subditos, sino tambien sus almas, su voluntad a la verdadera doctrina, pidiendoles fieles a los que ya reconocerán, por enseñados de Dios, por su hijo primogenito, cuya sabiduria dará a los pios de las gentes las verdaderas y puras noticias de su criador, y el culto con que deven servirle, olvidando ya los falsos que havia inventado la malicia, y conservado la ignorancia: esta destruirá con su sabiduria Israel redemido, para que se justifiquen las gentes, para que santas y unidas a Israel,

secretos divinos, gozando la influencia prophetica como de antes, por tantos siglos negada a Israel, y a esto se llama propiamente *ver* en la S. S. Joel, cap. iii: 'Y prophetizarán vuestros hijos y vuestras hijas, vuestros viejos sueño soñarán, y vuestros mancebos visiones verán:' castigóle el Señor quitandole la vizion prophetica, y en la restituicion promete restituirla. Todo esto dixo el propheta en una palabra, porque todo lo havia dicho el Señor en la ley y prophetas en muchos partes y con toda clareza, pintando la futura redencion; que no siendo assi, en vano se persuade a Israel que está redemido, ni él deve creerlo, ni las gentes tienen algun fundamento para provarlo. Y basta por respuesta a todas sus propuestas y subtilezas de nuestros adversarios, que Israel no ve lo que el Señor dize que verá en el dichoso tiempo de su restitucion. Sigue el verso: *y hartarse a*, esto es que abundará de todos los bienes espirituales y temporales, y de estos usará tan conforme a la rectitud de la razon y preceptos divinos, que no le causarán sobervia ni emulacion y embidia ó cobdicia, que assisten a los que por mucho que possean siempre anhelan por más, nunca estan satisfechos, no hallando termino a su insaciable desseo: mas Israel hartarse a, no tendrá más que dessear, y carecerá del vicio que sigue a las comodidades temporales, porque si en otros tiempos Israel con estos bienes engrossó y recalcitó, ahora usará con tal regularidad y templança, que la material lozania no lo apartará de la santidad y justicia, no rebelará soberbio, sino que comerá y hartarse a, y bendecirá a Adonay su Dios; esto es lo que dize Isayas: *verá y hartarse a.* Sigue la otra particula del verso: *Con su sabiduria justificará mi siervo justo a muchos.* Buelve el Señor a intitular a Israel su siervo, como hizo al principio; que si en todo

fines.' Esta era, y es la voluntad de Dios, y esta tendrá su efecto, y prosperará en Israel; porque en su mano estuvo el perderse, como estará despues el reduzirse, que es la voluntad de Dios; por esso dize: *Y la voluntad de Adonay prosperará en su mano;* y assi se lo prometió por el mismo Isayas: 'Assi sera mi palabra que salió de mi boca; no tornará a mí en vano, sino que hará lo que yo quize, y prosperará lo que embié.'

Sigue el verso 11: *Por el trabajo de su alma verá,* 11
hartarse á, con su sabiduria justificará mi siervo justo a muchos, y su delito él soportará. Continua el propheta descriviendo los premios que tendrá Israel despues de los trabajos de la captividad, y ademas de su multiplicacion y perpetua felicidad de su estado espiritual y temporal, dize en este verso que por la aflicion de su alma verá señales y frutos de la redencion de Israel, conforme toda la sagrada escriptura, esto es, que verá lo que por tantos siglos desseó ver, verá su redencion admirable, su reyno restablecido, y levantado sobre todos los reynos, verá su rey, hijo de David, en su trono, lleno de gracia y espiritu divino, su santo templo reedificado, sus sacerdotes y Levitas administrando con pureza los sacrificios, y ademas de esto verá lo principal en que consiste lo grande de su redencion, que es la afluencia de gracia y santidad, que como rios caudalosos se derramará por todos los hijos del pueblo, circumcidando los coraçones de ellos y de su semiente, amando uniformes al Señor su Dios con todo su coraçon y con toda su alma, verá en todas las gentes del universo un humilde rendimiento a su criador, y las verá venir de todas partes a Jerusalem en nombre de Adonay, y la casa de Jacob y de Jeudah del septentrion a la tierra que heredaron sus padres; tambien verá los

del Señor a executar castigos; la qual duracion y perpetuidad de vida en la tierra de los padres, es premio que Dios propuso en la ley por su observancia, y ahora en Isayas por su arrepentimiento y buelta a la divina gracia: por esso dize: *Verá semiente, alargará dias.* La misma bendicion repite Isayas en el cap. lxv. 22: 'Como dias del arbol dias de mi pueblo, y obras de sus manos envejeceran mis escogidos;' y mas arriba verso 20: 'No será de alli más pequeño de dias, y viejo que no cumpla sus dias, mas el moço de edad de cien años morirá;' y en el cap. lxvi. 22, Ensalça la duracion eterna de Israel, diziendo: 'Assi como los cielos nuevos y la tierra nueva que yo haré, estarán delante de mí, dicho de Adonay, assi estará vuestra semiente y vuestro nombre.' Este estilo observó Isayas en el cap. liii, y usó de la misma frase, dando por bendicion a Israel redemido que prolongará sus dias. Sigue el verso: *Y voluntad de Adonay prosperará en su mano.* Conluye el verso diziendo el propheta que haviendo el pueblo padecido los trabajos de su captividad, y llevandolos constante en la divina ley, restituyendose arrepentido a la primera gracia, será cumplida en todo la voluntad de Adonay, que siempre fué de que Israel bolviesse de su pecado, que pusiesse su alma por enmienda, para recoxerle y conservarle como hijo primogenito, de sublimarle entre todas las gentes, de comunicarle amoroso sus favores en la tierra que dió a sus padres por heredad perpetua, lo qual havia estorvado Israel con sus delitos, y se hizo ignorante de esta voluntad de Dios, como desentendido de sus favores; assi se lo advertió en el Deuteronomio, en el admirable cantico de Mosseh: 'Que gente perdida de consejo ellos, y no en ellos entendimiento; oxalá supiessen y entendiessen esto! entenderian sus

merecimiento en bolver: esto mismo dize aqui el propheta, que si Israel pusiere su vida por los delitos, ó por la enmienda de ellos, que significa, poniendo Israel la vida por los delitos, menospreciando los peligros de las gentes, constante en la observancia de la divina ley, alcansará los frutos seguientes, *verá semiente*, se cumplirá el Señor la bendicion que le proposó en el Deuteronomio: 'Te multiplicará a tí mas que tus padres;' a esta multiplicacion llama Isayas *verá semiente*, que es generacion y larga posteridad. Lo mismo dixo en el cap. lxi. 9: 'Y será sabida en gentes su semiente, y sus hijos entre los pueblos; todos los que los vieren los conocerán, que ellos semiente, que bendixo Adonay esta semiente;' y de esta excelente calidad dize que verá Israel, si pusiere por enmienda su alma, bendicion que Dios dió a Abraham, Genesis, cap. xiii. 16, 'Y pondré tu semiente como polvo de la tierra;' y cap. xvii. 6, 'Y haréte multiplicar mucho mucho;' y a Agar, bendiziendo el angel a Ismael, cap. xvi. 10, dize, 'Multiplicando multiplicaré tu semiente, y no será contada de muchedumbre;' la misma promessa haze por Ezechiel, cap. xxxvi. 37, diziendo: 'Aun en esto seré requerido de casa de Israel para hazer a ellos, multiplicaré como ovejas hombres, como ovejas de santidad:' esta bendicion dize Isayas que conseguirá el pueblo como se lo promitió en la divina ley, que será pueblo numeroso, que multiplicará y será innumerable su descendencia, que verá semiente, prolongará dias; añade otra promessa, que prolongará los dias de su vida, que será permanente en su felicidad, que no experimentará otra ruyna, deminucion, y captiverio, ni será su semiente como en las redenciones passadas, para desear con el tiempo a semejantes dolores entre las gentes, ni cometerá pecados que obliguen a la ira

amarle y obedecerle, despreciando por su gloria y honra todos los peligros y ofensas de las gentes, será favorecido de Dios, como de antes bolverá a la divina gracia, y le cumplirá la palabra que le dió en el Deuteronomio, cap. xxx: 'Y tú bolverás y oyrás en boz de Adonay, y harás todas sus encomendanças que yo te encomiendo oy; que se bolverá Adonay, por gozarse sobre tí para bien como se gozó sobre tus padres,' que es lo mismo que dize el propheta: 'Si pusiere su alma por enmienda, verá semiente;' dize si pusiere por enmienda, que parece que habla condicionalmente con la indiferencia, si hará Israel assi, ó si será lo contrario, y que debaxo de condicion le promete los favores que siguen; mas esta no es condicional que dexe duda en el efecto, sino estilo de la sagrada escritura, aun en las cosas que infaliblemente serán, y esto en los actos que dependen del libre alvedrio del hombre: que aunque nuestro Señor sabe con su ciencia absoluta lo que el hombre hará libremente, y a lo que se ha de inclinar su voluntad, con todo no lo obliga ni fuerza, ni el saberlo Dios es causa de que el hombre quiera; aunque no puede dexar de querer aquello mismo que Dios sabe, porque su saber no puede engañarse. Por esso dize, aunque sepa lo que el hombre ha de hazer, si hizieres esto, mas no puede faltar ni dexar de hazerlo; assi consta claro en el Deuteronomio, cap. xxx. 8; dize absolutamente que Israel tornará de su delito: 'Y tu tornarás y oyrás en voz de Adonay;' y en el verso 11 habla condicionalmente; 'si tornares a Adonay,' tu Dios, con todo tu coraçon, y con toda tu alma;' mas esta condicional no se opone a la absoluta promessa que ya hizo, solo denota que Israel, usando de su libre alvedrio, bolverá a Adonay su Dios; que sino fuera assi, no ubiera

propheta porque Dios llagó a Israel, que fué por su rebello y malicia; y despues dixo la razon porqué, siendo inocente respeto de las calumnias de las gentes, lo puso en sus manos para que le llagassen y perseguiessen, que fué quererlo assi su voluntad por sus justos juizios, que de otro modo no podrian hazerlo: ahora dize la causa final de esta permission, de este al parecer desamparo y olvido de su escogido pueblo, que no fué por destruirle y acabarle, como creen las gentes, sino para que enmendado de sus delitos, buelva a la gracia del Señor su Dios, y consiga los admirables favores que le promete en este verso, y los que siguen hasta el fin del capitulo; por esso dize: *Si pusiere por enmienda su alma, verá semiente, prolongará dias, y voluntad de Adonay prosperará en su mano;* esto es, si expusiere su vida a los peligros por enmienda de sus pecados, verá semiente, etc. Manda Dios en la divina ley a Israel que le ame con todo su coraçon, y con toda su alma, y con todo su aver, que es amar al Señor más que su alma; mas que el vivir de tal suerte, que por su amor no dude el hombre de entregar su alma, su vida, si importare a la gloria y honra de su sancto nombre, en esto consiste la mayor perfeccion del hombre, en amar a su criador más que a su mismo ser, a su propia vida; de este amor depende la obediencia a la divina ley y a sus preceptos, que si el hombre tiene a Dios todo el amor que deve, más querrá morir que desobedecerle.

Dize pues el propheta, que haviendo castigado Dios a Israel por desobediente, haviendole molido y debilitado entre las naciones, si pusiere su alma por la enmienda de sus pecados, si bolviere a amarle con todo su coraçon y con toda su alma, despreciando su alma, que es su vida, por

mas el propheta dize que Adonay quizo molerlo, y que padeciesse el castigo de las gentes, no obstante que no hizo falsedad, ni ubo engaño en su boca. Mas otra cosa dize el propheta si bien se consideran sus palabras: ya diximos antes, que Israel es inocente respeto de las gentes, porque nunca les hizo violencia, que esso significa la palabra hebrayca que leemos *falsedad*, y assi interpretan los doctores christianos; nunca el pueblo las offendió, y siempre padeció humilde sus ofensas; ni les dixo doctrina engañosa, que era lo que imputavan, sino la infalible verdad del verdadero Dios y su divina ley, y assi injustamente le aflixieron con sus continuas vexaciones; mas respeto de Dios fué Israel rebelde y criminal. Dize pues el propheta que aunque Israel no dió occasion a las gentes para que le perseguiessen, la divina magestad offendida quizo castigarlo y usar de la malicia de las gentes como instrumento de este castigo; ellas injustamente le oprimian, y el Señor conforme su rectitud y justicia quizo que ellas le oprimiessen. Lo mismo dixo David en el Psalmo xliv citado; despues de haver dicho que Israel ni faltó en el divino firmamento, ni se tornó atras su coraçon, ni declinó sus passos de los caminos del Señor, (que es lo que dize Isayas: *No hizo falsedad y no huvo engaño en su boca,*) sigue David: '¿Porqué nos moliste en lugar de culebros, y cubriste sobre nos con tiniebla?' y esto mismo dize Isayas: *Y Adonay quizo molerle, hizole enfermar.* No puede haver prueva mas evidente de que David y Isayas hablan de un mismo sujeto, que es Israel, por la misma formalidad, no solo del discurso, sino tambien de las palabras, pues ambos dizen que Adonay quizo molerle, aunque era inocente de lo que le imputavan las gentes. *Si pusiere por enmienda su alma, verá semiente,* etc. Ya dió la causa el

verdadero culto de su criador, sin apartarse a los caminos de la gentelidad, ni seguir sus intrincadas veredas; que por esso fué degollado como cordero; no se escusa que no cometió otros pecados, mas que solo por seguir la verdad divina a sido afrentado de todas las naciones: esto mismo dize Isayas en este verso, que fué el pueblo perseguido de las gentes, *sobre que falsedad no hizo, y no ubo engaño en su boca:* todos quantos engaños y falsedades le imputaron las naciones contra la sagrada religion que professa por eterno decreto, fueron pretextos de la malicia gentilica, para arruinarle y destruir su memoria; porque quanto dixo, quanto afirmó en confirmacion de su observancia fué sancto, fué verdadero, puro y nacido de la fuente de que bebió en Sinay; y guiado de sus luzes, *ni hizo falsedad, ni ubo engaño en su boca*, como dize el propheta en este verso.

Sigue el verso 10: *Y Adonay quizo molerlo, hizole en-* 10
fermar; si pusiere por enmienda su alma, verá semiente, alargará dias, y voluntad de Adonay prosperará en su mano. Responde el propheta a una pregunta tacita, que motivado el entendimiento por lo que dixo en el verso antecedente pudiera hazer: pues si Israel es inocente, si no ubo engaño en su boca, ¿porqué buscaron las gentes tales pretextos para despreciarle y consumirle? ¿cómo se compadece haver dicho en el verso antecedente que por rebelde padeció Israel su llaga, y decir immediatamente que no hizo falsedad y no ubo engaño en su boca, sino que la voluntad de Dios quizo castigarle, siendo que la rectitud de la divina justicia, que es la misma bondad de Dios, no permite que aya castigo sin delito, ni que padesca la inocencia? y si lo permite por sus justos juizios para algun buen fin que no alcansamos, no es lo mismo permitirlo que quererlo?

gentes, que explican este Psalmo xliv de la captividad presente de Israel por los Romanos, como en su comento lo refiere Nicolas de Lira. Con todo es necessario saber, en que sentido David y Isayas justifican el pueblo de Israel: supuesto que es pecador y castigado de Dios por sus prevaricaciones, ninguno lo escusa de los pecados que ordinariamente siguen a nuestra fragilidad, a la inclinacion de nuestro material apetito, ni estos pecados fueron jamas motivo a las gentes para castigar y perseguir a Israel; no le desprecian y abominan por ladron, trayador, ó homicida, ó por semejantes pecados, sino por la constante observancia de la divina ley, que llaman con odio pertinacia judayca, porque se burló siempre de sus deidades, porque tiene por profano lo que ellas veneran por divino; assi lo dize Plinio, libro xxiii. 5: 'Los judios gente perversa, y por el desprecio que hazen de los dioses insigne;' y Tacito dize: 'Todo quanto las otras gentes tienen por divino, es a ellos prophano.' Por esta razon todas las naciones levantan el azote contra Israel, el Moro, Turcos, Persas, Arabes, y otras gentes, y todo porque no cessa de observar, cuanto el tiempo y lugar le permite en su captiverio, la divina ley que recebió en Sinay: todos conspiran que Israel es sacrilego, que la falsefica, que no es perpetua, que ya es derogada por inutil, caduca y mortifera; mas Israel desprecia las persuasiones, los peligros, las muertes, los desprecios, por obedecerla y observarla, porque es perpetua y contra todas las fuerças humanas indefectible. Esta verdad abominan las gentes, por ella persiguen a Israel y le aborrecen: esto dize David en el Psalmo, de esto se quexa a Dios en nombre del pueblo, que las gentes le destruyen, escarnecen y matan, porque ha sido constante en el conocimiento y

aviendo pecado desde su primer origen, y cometiendo siempre todas las especies de pecados que siguen a la fragilidad humana, sin que Israel pueda negar esta verdad, antes claramente la confiessa pidiendo a Dios misericordia de sus delitos, que lo arrojaron a la captividad y en ella lo conservan: mas si consultasen los sabios de las gentes los sagrados escritos, hallarian bien claro la solucion a su argumento, sin que les quede algun escrupulo; ni deverian tenerlo en nuestra explicacion, pues mucho antes dixo David lo mismo con la formalidad de palabras que aqui Isayas, hablando David expressamente de Israel esparcido y captivo entre las gentes, en el Psalmo xliv. 16, en donde despues de haver celebrado las misericordias que otro tiempo usó el Señor con su pueblo, descrive las miserias a que lo entregó por sus pecados, y dize en el verso 16, y los que siguen: 'Pusistenos por exemplo en las gentes, movimiento de cabeça entre las naciones; todo dia mi vergüença contra mí, y registro de mis faces me cubrió, por la voz del que repudia y da vaya, por el enemigo que se venga; todo esto nos vino, y no te olvidamos, y no hizimos falsedad en tu firmamento; no se tornó atras nuestro coraçon, ni se apartó nuestro passo de tus caminos.' En estos versos claramente afirma David que el pueblo, castigado de Dios por mano de las gentes, se justifica que no hizo falsedad en el divino firmamento, ni se apartó de los caminos de la rectitud, ni declinó su coraçon del divino culto; pues si David assi lo dize, ¿no puede una misma verdad salir de la boca de David y de la pluma de Isayas? Si David dize que Israel no hizo falsedad, ni engaño en el firmamento, ¿no dirá bien Isayas que no ubo falsedad en Israel, ni engaño en su boca? Ni disienten desta verdad los sabios de las

gusano, sin otro medio para vivir entre los hombres que el clamar continuo a la piedad del Señor su Dios, y humilde rendimiento a todos los pueblos de la tierra; aborrecieronle siempre por constante en la divina ley, y tubieronle mortal odio por contumaz en su fé que heredó de sus padres, a quien Dios la encomendó; juzgaronle, condenaronle, y mataronle muchas vezes en diferentes reynos por supersticiones diabolicas que malvadas intenciones le impusieron. En este concepto le an tenido las gentes, y a él seguieron todos los trabajos y miserias de Israel en el captiverio; este falso dictamen contradice el propheta, afirmando que aunque el Señor castigó a Israel y lo llagó por los pecados que cometió contra sus divinas leyes y sagrados preceptos, en las gentes solo obró la iniquidad y malicia para executar este castigo, siendo Israel respeto de ellas inocente de quantos motivos y pretextos inventaron para perseguirle, siendo que él nunca les dió occasion que justamente las provacasse al castigo. Y assi dize el propheta, que sepultado Israel entre las gentes por divino juizio, padeció las vexaciones, injurias y opressiones de los poderosos, y le acumularon causas y delitos que nunca imaginó, para destruirle, y esto, *sobre que falsedad no hizo, y no ubo engaño en su boca;* desde se colige la solucion de la duda propuesta, que consiste en considerar a Israel reo respeto de la divina justicia, y inocente respeto de la malicia de los hombres que injustamente le perseguieron.

Sobre este verso hazen grande fuerça las gentes, provando que este capitulo no deve ni puede entenderse por el pueblo de Dios, sino por otro sujeto que sea impecable; porque nunca se puede verificar que Israel en la captividad, y antes de ella, no hizo falsedad, ni ubo engaño en su boca,

entre los malos, que son las gentes de la tierra, sufriendo al mismo tiempo las muertes, vexaciones, y tiranias de los poderesosos de este siglo, hasta que lleguasse el de su redencion; y assi dize: *Puso con malos su sepultura, y con rico en sus muertes.* Concluye el mismo verso 9: *Sobre que no falsedad hizo, ni engaño en su boca.* Dixo el propheta en el verso antecedente, que Israel por su delito y rebello padeció la dura llaga del captiverio, y ahora dize en este verso que no hizo falsedad, ni ubo engaño en su boca, que parece contradicion, pues a un mismo tiempo le absuelve y le condena, le califica de inocente y lo acusa de criminal: mas no es assi, ambas cosas verifica el divino espiritu sin alguna sombra de implicacion; consideró a Israel en orden a Dios, al cual ofendió como ingrato a sus misericordias y admirables beneficios, mereció Israel la cruel llaga de las gentes por esse crimen de ingratitud y rebello; por esso dixo: *Y por rebello de mi pueblo llaga a él;* considera despues a Israel respeto de las gentes, sufriendo de ellas los horribles dolores y calamidades que le hizieron padecer debaxo de su dominio, y respeto de ellas dize, que padeció Israel inocente, que nunca les mereció el desprecio, el odio, y continuas persecuciones con que todas y cada una le afligieron, porque Israel nunca les hizo falsedad ó violencia, y nunca ubo engaño en su boca; mas ellas siempre hizieron de él pessimo concepto de indigno de toda confiança, encerrandolo siempre en barrio particular, separando y cerrando, señalando los Israelitas en el trage con diferencia a los naturales y a todas las demas naciones, todo por desconfiança y odiosa presuncion de que no estando separados y señalados para ser conocidos, cometerian delitos y atrocidades; necio recelo de ciudades poderosas sobre un debil

las vidas: por esso concluye, 'Y daré mi espiritu entre vos, y vivireis,' influyiré en vos aquella influencia de gracia que vivificó a vuestros padres, para que vivais; luego no dize en el verso Isayas cosa diferente de lo que el Señor dize por Ezechiel, sino lo mismo casi por las mismas palabras, *porque fué arrancado de la tierra de los vidas, puso con los malos* (esto es, con las gentes) *su sepultura,* la qual promete el Señor abrir y bolverlo a tierra de Israel para que viva.

Dize mas el verso: *Y con rico en sus muertes.* Bien pudiera Israel, si sus pecados no fuesen tales y tan inormes, estar sepultado entre las naciones, careciendo de aquella vida espiritual que antes tenia en su patria, y no padecer otros trabajos corporales que siempre le atormentan en su largo destierro; mas irritó la ira de su criador, y assi no solo decretó privarle de aquella vida espiritual, sino exponerle tambien a trabajos y miserias corporales, que padeciesse por mano de los poderosos de las gentes: por esso dize que no solamente puso como muerto su sepultura con los malos, sino tambien con los poderosos en sus muertes, que son los trabajos y calamidades que llama *muertes,* por las que este pueblo ha padecido por la crueldad y tirania de los que por el mundo le dominan, y por otros infinitos males a vezes mas sensibles que la muerte. Dize *rico,* que en la sancta lengua es lo mismo que poderoso; y assi lo interpretan los doctores christianos, ponen esta palabra en singular en lugar de ricos, usando este idiotismo de la sancta lengua, que es usar un numero por otro. Es pues la inteligencia y sentido literal de todo el verso, que privado Israel de su reyno, de su govierno, de la habitacion de la tierra sancta, quedaria destituido de la vida espiritual que alli se comunicava, y como muerto pondria su sepultura

Y dió con malos su sepultura, y con rico en sus muertes. 9
Dize el propheta que tres castigos recebió Israel por mano de las gentes, que fueron, quitarle la potesdad ó reyno, el juizio, y govierno que Dios le instituyó, desde el dezierto, y desterrarlo de la sancta tierra entre las naciones; dize que salió de la tierra de los vivos, y sigue luego el estado en que quedaria Israel entre las gentes; y es fuerça que quedasse muerto entre ellas, pues era arrojado de la tierra de los vivos, que quedasse privado de aquella vida espiritual que gosava por divina influencia, como arriba diximos. Y como al muerto sigue luego la sepultura, assi Israel muerto entre las gentes tiene entre ellas su sepultura; por esso dize el propheta, desterrado de la tierra de los vivos, dió ó puso con los malos su sepultura, quedó destituido de aquella vida espiritual, y sepultado entre las naciones. Y que la casa de Israel se repute como muerta y sepultada fuera de la sancta patria, lo dixo el Señor por el propheta Ezechiel, xxxvii. [11]: 'Hijo de hombre, aquestos huesos son toda la casa de Israel ellos; y assi dixo Adonay Dios, he yo abriré vuestras sepulturas, y haré subir a vos de vuestras sepulturas, mi pueblo, y traeré a vos a tierra de Israel; y sabreis que yo soy Adonay quando abra vuestras sepulturas, y quando os levante a vos de vuestras sepulturas, mi pueblo, y daré mi espiritu entre vos y vivireis:' bien claro dize el Señor por estas palabras que Israel, arrancado de la tierra sancta, está muerto y sepultado entre las gentes; que perdió la vida, porque salió de la tierra de las vidas; que los sacará de las sepulturas, que puso entre los malos de las naciones, y lo traerá a la sancta tierra, para que buelva a vivir, no solo la vida natural sino la espiritual, mediante la divina influencia que comunica en la tierra de

él tu padre que te crió, él te hizo y te compuso.' Y Israel rebeló desagradecido, y promete el Señor ponerlo llagado a los ojos de las gentes; assi lo dixo por Isayas, cap. i. 4: 'Dexaron a Adonay, hizieron ensañar a sancto de Israel, bolvieronse atraz. Sobre que sois heridos ¿aun añadis rebello? toda cabeza enfermedad, y todo coraçon dolorioso; de la planta del pie hasta la cabeça no ay en él sanidad, herida, cardenal, y llaga tierna, no fueron medecinadas.' De este modo dize Isayas que pondria el Señor a su pueblo por su rebello, y de la misma manera lo pintan las gentes en este capitulo, y por las mismas palabras; con que no queda duda que Israel sea el sujeto de quien hablan; y lo mismo repite el propheta hablando del mismo pueblo, y lo que dixo en el primer capitulo recopila en el liii, diziendo: *Y por rebello de mi pueblo llaga a él*, ó llaga a ellos, que es lo mismo; hablando de Israel colectivamente, *a él*, y con destribucion, *a ellos*, a los singulares del pueblo; llamale mio el propheta, ó en nombre del Señor, que nunca dexó de llamar a Israel pueblo mio, aun quando menos obediente, y su divina magestad más irritada con sus excessos, ó hablando el propheta en su nombre, que amoroso y lastimado de sus hermanos, aun se honra de llamarle mi pueblo, como hizo el Señor con Mosseh cuando en la occasion del pecado del bezerro le dixo: 'Pecó tu pueblo;' enseñandole que Israel, aunque peque, nadie deve de deshonrarse de tenerle por suyo, pues el mismo Dios no le desprecia, antes con ternura le acaricia diziendole: 'Pueblo mio ¿que te hize yo, y en que te afligi? respondeme.' Esta doctrina sabia muy bien Isayas, y assi dize: *Por rebello de mi pueblo*, que aunque pecador y rebelde, es pueblo mio, y no ay otro debaxo del cielo con que pueda honrarme.

con suma paciencia los trabajos, y como oveja delante del que la trasquila, que seria desterrado de su sancta tierra y reyno, sin potesdad ni jurisdicion en sus pueblos, concluye diziendo la causa de tan grande castigo, justificando la divina justicia, que a su pueblo escogido, amado, y con tantos prodigios favorecido, sacasse de la tierra que milagrosamente dió a sus padres, y lo pusiesse en manos de los enemigos a padecer la cruel llaga de su dilatado captiverio; y dize que esta causa no fué otra que averse el pueblo de Israel rebelado contra el Señor, su Dios, de quien havia recebido tantos y tan admirables favores, crimen de lesa magestad, que aun al hijo primogenito no puede escusarse del castigo; dize el crimen, en una palabra, que comprehende la mayor malicia: *Por rebello de mi pueblo llaga a él;* fué llagado mi pueblo, dize el propheta, por su rebello, porque se rebeló contra su criador, prevaricando la divina ley con la ydolatria, con el homicidio, con los incestos, odio, y todo genero de delitos, llegando en la segunda casa a tan inorme corrupcion, que dize Josepho que era impossible dexar Dios de executar su ira contra un pueblo que perpetuava tales atrocidades, sin respecto a Dios, al sacro templo, ni a las cosas sagradas que contenia, reynando solo la emulacion, ambicion, y tirania; en suma rebeló Israel contra el Señor su Dios, y echó sobre él las maldiciones que les previno en la divina ley; y por esso dize el propheta, justificando el rigor de Dios y su justicia: *Por rebello de mi pueblo llaga a él;* fué llagado Israel por sus delitos, fué herido y puesto sin forma, sin figura, por sus pecados y rebeliones contra su beneficiador, sin gratitud a tan sobrenaturales favores, como se lo predize Mosseh en su cantico verso 6: '¿ Así a Adonay galardonais esto, pueblo vil y no sabio? de cierto

aunque es verdad que ydolo está en singular, con todo significa multitud, toda especie de ydolo, como quando dize Dios 'no harás para tí ydolo,' no se deve entender uno solo en singular, sino toda la coleccion y especie de ydolo; y en el verso que alegan, no dize que hizieron un ydolo particular, sino que hizieron ydolo, esto es, incidieron en el crimen de hazer ydolo, no uno solo sino muchos, y encorváronse a ellos; con que siempre es verdad que la palabra hebrayca (lamo) es plural, y significa *a ellos;* y assi dirá en el verso que explicamos, *llaga a ellos*, que aunque antes habló en singular del pueblo, ahora dize en plural a ellos, como viene a cada passo en la sagrada escritura; y leyendo assi, bien claro queda que las gentes hablan de Israel, y no de algun particular. Mas para la inteligencia del verso nada nos importa que diga *llaga a ellos* ó *a él*, y seguiremos leyendo *a él*, porque no paresca que assi tiene alguna dificultad en el sentido que explicamos el capitulo en el qual hablan las gentes todo lo que havemos referido y explicado en los versos antecedentes desde el primero, *quien creyó a nuestra oyda* hasta el sexto que concluye, *y Adonay hizo occurrir contra él el pecado ó iniquidad de todos nos:* hasta aqui hizieron su confession las naciones, y en lo que resta del capitulo nunca mas se introduzen, y habla solamente el propheta lastimandose de las miserias del pueblo, y diziendo cosas que nunca podian las gentes entender ni dezir en tiempo de la redempcion, por ser materias, unas, que nunca oyeron ni aprendieron, y otras absolutamente propheticas, como los ultimos versos 10, 11 y 12.

Despues de haver dicho el propheta, vaticinando la futura ruyna y dispercion del pueblo, que seria afligido, que no abriria su boca, y seria llevado como cordero, que sufriria

Bien pudieramos, siguiendo la verdadera significacion de la palabra hebrayca, leer *llaga a ellos*, y no *a él*, porque en la verdad está en plural y no en singular, como leen los christianos, por aplicar esto y todo el capitulo a un sujeto singular, que es el Messias: mas los mismos de los suyos inteligentes de la santa lengua bien conocen que es plural, y se deve leer llaga a ellos, con que no quedaria duda que todo el capitulo se entiende por Israel; y como no pueden por punto de religion entenderlo assi, sinó como dispone el Evangelio, son forçados a entenderlo en singular, aunque reclame la verdad de la palabra el numero plural, *a ellos*; y buscando algun exemplo en la S. S. para defender esa interpretacion, valense del verso del propheta, que dize: 'Hizieron ydolo y encorváronse a él,' en donde esta palabra *a el* es la misma que en nuestro capitulo, con que les parece tienen provado el intento, que aunque siempre signifique plural, alguna vez se pude leer en singular, como en el texto alegado, que no puede entenderse *a ellos*, porque dize *ydolo* en singular, y no fuera buena gramatica decir hizo ydolo y encorvóse a ellos, sino a él, concordando con el numero; mas nada les vale esta fuga, porque tambien en el lugar que alegan deven leer: 'hizieron ydolo y encorváronse a ellos,' estilo frequentissimo en la S. S. no concordar el numero, como dize muchas vezes: 'y juntáronse todo Israel,' en vez de decir juntóse; 'y dixeron todo el pueblo, tu pueblo todos ellos sanctos,' y havia de decir *todo él sancto* en rigor gramatico: esto viene assi quando el nombre no significa un singular, sino una coleccion ó multitud, aunque él este en singular como *pueblo, Israel*, y semejantes, que siendo en singular, significan multitud; assi en nuestro verso dize: 'hizieron ydolo;' y

detienda, y te desarraygará de tierra de las vidas;' y en el Psalmo cxvi. 9: 'Andará delante de Adonay en tierra de los vivos;' y cxlii. 6: 'Exclamé a tí, Adonay, y dixe, tú eres mi abrigo y mi parte en tierra de los vivos.' Y mucho mas claro en Ezechiel, cap. xxvi. 20, hablando el Señor contra Sor, que se ensoberveció contra Jerusalem, amenaça el propheta que Sor será destruida y arruinada por el rey de Babel para siempre, mas que Jerusalem bolveria otro tiempo a su antiguo lustre, a quien llama 'tierra de las vidas,' dize assi en el verso 20: 'Y te haré estar en tierra de baxuras, en diziertos de siempre, con los que decienden a la sepultura, porque no seas poblada, y daré hermosura en tierra de las vidas;' y en el cap. xxxii vaticina contra Parho, rey de Egypto, y toda su tierra, que serán muertos y destruydos por los daños que causáron a Jerusalem, y assi dize en el verso 23: 'Todos ellos muertos cayendo a espada, porque hizieron quebrantamiento en la tierra de las vidas.' Y esta misma frase repite en muchos de los versos seguientes; assi dize ahora Isayas: *porque fué cortado de tierra de los vivos*, sacado Israel de Jerusalem y de toda la sancta tierra, que se dize de los vivos, porque en ella vivia Israel vida espiritual por particular assistencia del Señor, que influyó su divino espiritu mediante los sacrificios sobre aquel pueblo, y saliendo de ella carece de aquella influencia, de aquella especial union con su Criador, y consiguientemente de aquella vida espiritual que entonces gozava, y ahora pretende por la observancia de la divina ley, aunque con mayor dificultad y imperfeccion, careciendo de aquella vida ó influencia que gozava en la tierra de los vivos, en su sancta patria.

Sigue el verso: *Por delito de mi pueblo llaga a él.*

esparcido y despreciado ¿quien podrá contar y hazer alguna estima de su gloriosa generacion ó principio? ¿quien celebrará que desde los primeros rudimentos del mundo lo tomó Dios por regla a todas las gentes de la tierra, criando y distribuyendo el mundo a proporcion de los hijos de Israel? Assi lo dixo en el Deuteronomio xxxii. 7: 'Acuerdate los dias de siempre, entended años de generacion a generacion; pregunta a tu padre, y denuciarte ha, a tus viejos, y te dirán: quando hizo heredar el Alto gentes, quando dividió los hijos del hombre, estableció termino de pueblos por cuenta de hijos de Israel.' Esto dize el propheta, que Israel fuera de la tierra de los vivos, que es la tierra de Israel, desposseido del reyno y judicatura ó govierno, esparcido en las naciones como vil esclavo, es fuerça que caresca de la celebridad y estimacion que merece su ilustre generacion ó principio; nadie la contará para estimarle, antes en ella misma buscaran motivos al desprecio, diziendo que la estirpe natural de Israel nunca fué estimable al Señor, su Dios, ni merece serlo de los hombres; que otro Israel espiritual compuesto de las mismas gentes, es el querido de Dios, y el digno de celebrarse y cantar su generacion, no la del Israel, que llamaran carnal al que es real y verdadero sucesor de Jacob, que esta generacion es condenada y reprovada de Dios ha muchos siglos. En esto consiste la quexa del propheta, que esparcido Israel y captivo, no avrá quien celebre su generacion, sino quien la vitupere y desprecie, ¿y su generacion quien contará? como diziendo: ningunas de las gentes, porque ninguna hará estimacion de ella. Que por la tierra de vida se entiende la de Israel, es constante en la S. S.; assi en el Psalmo xxvii. 13 y lii. 7: 'Tambien Dios te derrocará, para siempre te tajará, y te arrancará

a Israel, a quien las gentes quitáron y desposseyeron del dominio de sus tierras, y de su antiguo govierno, y judicatura que libremente exercia sobre sus subditos conforme las sagradas leyes, llevando sus reyes y sus pueblos a misera captividad, desoladas sus ciudades y fortelezas, sin quedar forma de republica, ni govierno, cumpliendose lo que el Señor predixo en el Deuteronomio xxviii. 36: 'Hará andar Adonay a tí, y a tu rey que levantáres sobre tí, a gentes que no conociste tú y tus padres;' y en el verso 49, 50 y 52: 'Traerá Adonay sobre tí gentes de lexos, de cabo de la tierra, como buela aguila, gente que no entenderás su lengua, gente fuerte de faces, y angustiará a tí en todas tus villas, hasta sujetar tus altas cercas y encastilladas que te confias en ellas, en toda tu tierra que Adonay, tu Dio, dió a tí.' Para cumplimiento de este divino decreto uzó el Señor de las gentes, como instrumento, que quitáron a Israel de su reyno y de su juizio, que les despojáron de su dominio, de sus muchas y fuertes ciudades y provincias, de su govierno y judicatura, assi eclesiastica como civil, derigidos ambos derechios por la divina ley que promulgó en Sinay; y esto, dize el propheta en nuestro verso, que será notorio a toda criatura, que entre los mayores trabajos de Israel fué el mas lamentable el serle quitado su reyno, y destituirle de su judicatura: y por esso dize: *del detenimiento* ó reyno *y del juizio fué quitado.*

Sigue el verso: *Y su generacion quién contará? porque fué cortado de tierra de vidas.* Quiere dezir, una vez arrancado de su sancta patria, destituido de su juizio y govierno, ¿quien celebrará su admirable generacion? ¿quien estimará ó hará cuenta de sus milagros y principios? sin dominio, sin republica, sin tribunal de justicia, sin patria,

muerte con ignominia y gritos de los pueblos, ya perdiendo su libertad, sus bienes, sus hijos, a manos de la tirania. Assi lo dize Isayas en este verso, y antes que él lo dixo David en el Psalmo xliv por las mismas palabras: 'Distenos como ovejas por comidas, y en las gentes nos esparciste, porque por tí somos muertos, todos los dias somos contados como ovejas al degolladero.'

Sigue el verso 8: *De detenimiento y de juizio fué tomado;* 8
y su generacion quién hablará? que fué cortado de tierra de vidas, y por delicto de mi pueblo llaga a él. Arias Montano lee de la clausula *fué quitado,* entendiendo por el recogimiento en las prisiones; la version de los 70 dize de la contralacion, que es de la opression ó apretura: mas otros doctores christianos muy versados en la sancta lengua, como Coceo en su diccinario hebreo, leen con toda propiedad 'de la potesdad,' porque la dicion Hebrayca que leemos *detenimiento* significa propiamamente *potesdad, reyno, dominio,* como descrive Bustorfio: y assi consta por el sacro texto; Samuel I. cap. ix. 17, hablando de Saul, usa del mismo vocablo y dize: 'Este reynará en mi pueblo;' y Juezes xviii. 7: 'El que posseyere potesdad ó imperio,' uzando siempre de la misma palabra que aqui trae el propheta, que se lee tambien *detenimiento*, porque el rey detiene los subditos dentro los limites de las leyes. Y assi leeremos, no solo con verdad y propiedad, sino tambien con la interpretacion que siguen los doctores christianos, *del reyno y juizio fué quitado;* esto es: quitáronle la potesdad, y reyno de Israel, y la judicatura ó govierno que administrava en sí mismo, y el Señor le havia instituido en el dezierto, porque lo mismo es dezir que le quitáron del reyno y govierno, que afirmar que le quitáron uno y otro; y assi aconteció

juntará; Aram de oriente, y Phelistim de occidente, y tragarán a Israel con toda su boca;' esto es, que usaria el Señor de estos enemigos de todas estas naciones, para que su odio y iniquidad occurriessen contra Israel, y lo tragassen, y destruyessen, como lo executaron en los passados y presente captiverio, en cuyo fin lo conoceron y confessaran las gentes, diziendo: 'Y hizo Adonay occurrir en él nuestra iniquidad; apretado y afligido, y no abrirá su boca; como cordero al degolladero es llevado, y como oveja delante el trasquilador enmudeció y no abrió su boca.'

Despues de haver referido esta confession, diziendo las gentes la injusticia con que trataron a Israel, habla el propheta descriviendo los trabajos y suma paciencia del pueblo en su captividad, y enunciando sus futuras felicidades; y empiessa desde este verso: dize que fué apretado y afligido, y que a todo esto no abrió su boca; que aunque continuamente lo perseguian, lo afligian, le desterravan, tratandolo peor que a los viles esclavos, Israel nunca procuró su defensa, ni tubo osadia para resistir a las injurias, reconociendo que sus prevaricaciones y pecados le tenian atadas las manos, y que nada le podian ofender las gentes, si el Señor por su divina justicia no se ubiesse retirado de favorecorle como antes contra ellas, teniendo siempre a los ojos que assi se lo predixo Dios en la ley, previniendole las opresiones de este captiverio: 'Y dirás en aquel dia, porque Adonay no está entre mí me acontesen estas cosas,' como tambien predixo en el cap. xxxii del Deuteronomio: 'Porque su fuerte los vendió, y Adonay los entregó;' lo qual no ignorando Israel, sufrió sin buscar medios a la defensa, y nunca abrió su boca; antes fué humilde como el cordero al degüello, y como oveja al trasquilador, ya padeciendo la

confiessen, y al mismo tiempo digan, que el Señor quizo que assi fuesse, y que hizo occurrir los pecados y malicia de ellos contra Israel; mas no es inconsequencia, sino politica divina que siempre usó la magestad de Dios en el govierno de sus criaturas, haziendo que los pecados de unos sean instrumentos para el castigo de otros; mas no por esso se escusó de pecado el que es instrumento de Dios para el castigo. Parho y sus gentes fueron instrumento con que Dios afligió a Israel; dispuzo Dios que sus hermanos vendiessen a Joseph, como él mismo se lo dixo despues de muerto Jacob, que por bien de ellos lo embió el Señor alli; mas no se escusaron del pecado los hermanos. Castigó Dios a David, usando como instrumento de Absalon, para afligirle, mas pecó gravemente Absalon en perseguir a David. Nabucdenosor fué instrumento de Dios para destruir a Jerusalem y su pueblo, mas Dios dize que castigaria rigorosamente a Nabucdenosor por haver executado este castigo; usa Dios de la malicia del hombre para castigar los pecados de otros, y el hombre usa libremente de su malicia, y incurre voluntariamente en el pecado de ofender al otro, porque a ninguno obliga Dios a que sea malo, ni quita la libertad para que sea bueno; y conociendo Dios que uno será voluntariamente malo y cruel contra otro, lo permite assi, y usa de la malicia libre de aquel para castigo necessario del que lo merece. Esto es lo que diran las gentes, que quiso el Señor usar de sus pecados y malicia, ó poniendolos contra Israel como instrumento para castigarle y afligirle, como usó de la iniquitad de Parho y Nabucdenasar para castigar los delitos de su pueblo. Y assi lo amenasó por el mismo Isayas, cap. ix. 10: 'Y enfortecerá Adonay a angustiadores de Rehesim contra él, y sus enemigos

en él;' y verso 34: 'Entró Abenayah y encontró con él, y matólo;' y Samuel I. xxii. 17: 'Y no quizieron siervos del rey tender su mano para encontrar en siervos de Adonay:' consta pues con evidencia que la palabra hebrayca que interpretamos *occurrir*, es lo mismo que *encontrar* ó acometer contra alguno; y assi lo enseñan los doctores christianos, y en particular los mas doctos hebraycos, Bustorfio y Cocejus en sus diccionarios. Esto supuesto, dizen las gentes que el Señor quizo que su iniquidad y malicia embistiesse Israel para destruirlo, y despues afligirle en su captividad; en este mismo sentido interpreta la Biblia de los 70 interpretes: 'Y lo entregó a las maldades de todos nos;' que es lo mismo que pusole al encuentro de nuestras maldades para que executassen en él sus rigores; y assi se verifica en el pueblo contra quien occurrien y embisten la perversidad y odio mortal de todas las gentes, causandole destierros, muertes, y todo genero de miserias; con que la inteligencia de todo el verso haze este sentido: *nosotros todos erramos,* siguiendo cada nacion veredas distantes del camino de Dios, divididas en varias sectas, de que resultava detestable odio y abominacion contra Israel, porque perseveravan en la divina ley que professavan sus padres: mas no obstante esso, que nosotros erravamos, y él acertava en el verdadero culto, con todo por sus divinos juizios, permitió que la malicia y iniquidad de nuestros errores se empleasse contra Israel, occurriendo y acometiendole con todos los medios possibles para su ruyna, y hizo occurrir ó acometer contra Israel el peccado de todos nos.

Mas pudiera replicarse contra essa inteligencia del verso, que parece cosa inconsequente que la malicia de las gentes occurra contra Israel para ofenderle, y que ellas assi lo

mas habla solamente de los falsos ritos, y vanas sectas en que se dividió la gentilidad, y persevera hasta que Israel con su redencion sea causa de su verdadero conocimiento, y retractacion de sus errores, diziendo, falsedad nos enseñaron nuestros padres. Ni esta confession pueden entender los adversarios por Israel, que aunque como ellos pretenden errasse en el divino culto, lo que es impossible, no se verificaria de él la proposicion que cada uno echó por su carrera, porque Israel siempre siguió una misma carrera, que es la sagrada ley de Mosseh, sin dividirse en diferentes sectas; antes todo él fué y es siempre conforme en una misma fé, y en una misma observancia en todo el mundo; luego no se pudiera jamas dezir de los Israelitas que cada uno seguia su carrera; y no entendiendose esta clausula de los pecados ordinarios ó personales, resta con evidencia que solo se verifica en la gentilidad, que sigue en su culto tan varias sectas y caminos como es notorio. Dize en la segunda parte del verso: *Y Adonay hizo occurrir en él el pecado de todos nos:* esto es lo mismo que dixo antes, que los pecados de las gentes molieron al pueblo, lo hirieron, y affligieron; ahora lo dize por otra fraze mas elegante, que el Señor quizo por sus justos juizios que la iniquidad de las gentes se empleasse contra Israel, como blanco a que havian de tirar las saetas de su rigor y odio. Esto significa la palabra *occurrir en él ó contra él*, porque en la santa lengua es lo mismo que embestir encontrar en otro para matarle, ofenderle: la misma palabra viene en Samuel, ii. 15: 'Y llamó David a uno de los mossos y dixo: Llega, encuentra en él; y en el verso 23: 'Y dixo a él el rey, has como hablo, y encuentra en él, y enterrarlo has;' y Reyes I. ii. [30]: 'Y entró Abenayah a tienda de Adonay;' y [Salomon] dixo [31], 'encuentra

es el fruto que coxerán sus pios de los trabajos y llagas que padeció en su captividad, de la paciencia con que sufrió sus dolores y enfermedades por tantos tiempos; y diran entonces: nuestra tranquilidad, nuestra paz fué para castigo suyo, y su llaga fué para que en el tiempo de su redencion fuessemos juntamente sanos de nuestras inmundicias. Y esto confessarán las gentes, diziendo: *castigo de nuestra paz sobre él, y por su llaga fué medicina a nosotros.*

6 Sigue el verso 6: *Todos nos como ovejas erramos, cada uno a su carrera miramos, y Adonay hizo occurrir en él el pecado de todos nos.* Continuan su confession las gentes, y dizen que todas ellas erraron como ovejas, y siguieron sus veredas como las ovejas descarriadas que siguen perdidas diferentes sendas, apartandose de su rebaño y del verdadero camino que devian seguir para ir a su pastor: assi las gentes confiessan que erraron el camino de la verdad echando por diferentes caminos, divididas en varias sectas, ydolatrias y supersticiones que no las encomendó su Criador: no dizen las gentes que pecaron, sino que erraron, porque ellas entendian que acertavan en la vanidad de los falsos cultos que seguian; y assi no obstante que confiessan arrepentidas su flaquesa, si no la disculpan, por lo menos procuran honestarla con la escusa de la ignorancia; dizen que erraron, creyendo que acertavan: y en verdad los pios de las gentes no siguieran el mal camino, si estuviessen bien informados del seguro; y aun algunos de los impios, si esturviessen ciertos que erravan, no persistirian en sus errores. Assi los llama el propheta a diferencia de los demas pecados que siguen a la fragilidad humana; no habla de estos pecados que siempre hubo desde Adam en todo el genero humano, ni ay hombre que se justifique delante del Señor,

tolerancia no solo resultará el bien para Israel, sino tambien a muchas gentes, a quien se participará la felicidad del pueblo de Dios en aquel dichoso tiempo, en el qual sanarán de la torpe enfermedad de la ydolatria, como dixo Isayas, cap. ii. 17, 18: 'Y será enaltecido Adonay solo en esse dia, y los ydolos totalmente quitará; en esse dia echará el hombre los ydolos de su plata, y los ydolos de su oro, que hizieron para sí, para encovarse a ellos;' y en el capitulo xlv. 23: 'Por mí juré, salió de mi boca justicia, palabra, y no tornará: que a mí se arrodillará toda rodilla, jurará toda lengua;' sanarán las gentes de su emulacion, de sus odios, y vanas codicias, gozando una perpetua tranquilidad, y perpetua paz, unidas en un agradable culto de Dios, y reciproco amor. Esta sanidad promete el Señor a las gentes, en la redencion de Israel, por el mismo propheta: 'Y mojaran sus espadas para azadas, y sus lanças para podaderas; no alzará gente contra gente espada, y no aprenderán mas guerra:' esta es la sanidad que conseguiran las gentes, bolviendo humildes a su criador, sanando de la rebeldia gentilica, con que por tantos siglos escarnecieron a Israel, obligandole a prevaricar las divinas leyes, y a prophanar los dias que la divina magesdad quiso que fuessen consagrados a su honra; sanando de esta inquietud, passarán al dichoso extremo de la salud, como vaticinó Isayas, cap. ultimo, verso 33: 'Y será de mes en mes, y de Sabath en Sabath, vendrá toda criatura para humillarse delante de mí, dicho de Adonay.' Lo mismo promete el Señor por Zacharias, cap. ultimo: 'Y será, que todos los que remanecieren de las gentes, que vinieren sobre Jerusalem, subiran a pascuar Pascua de las cabañas.' Esta es la sanidad que gozarán las gentes en la redencion de Israel; este

rable castigo en Israel; poniendolo el Señor en nuestras manos por sus pecados, lo tratamos impiamente como esclavo, empleando nuestra prosperidad en daño suyo; y de esto se reprehende el mismo Isayas, cap. xlii. 5: 'Calla y entra en escuridad, hija de Caldeos, que no añadirás que llamen a tí Señora de reynos; ensañéme sobre mi pueblo, deshize mi heredad, y dilos en su mano; no pusiste a ellos piedades, sobre viejo engraveciste tu yugo mucho.'

Prosigue el mismo verso: *Y por su llaga fué medicina a nos.* Por cierto que usó el divino propheta de bien delicada retorica en este verso, haciendo una figura que consiste en bolver la proposicion por otra contraria; dixo la clausula antes, que diran las gentes nuestra paz, nuestra prosperidad fué castigo sobre Israel; y luego buelve la contraria: y la herida ó castigo de Israel será para nosotros de paz y de bien, de felicidad; nuestra paz le causó castigo, enfermedad, y llaga, y su llaga nos causará consuelo y sanidad; él fué llagado por nuestra paz, y nosotros somos sanos por su llaga: y assi dize *castigo de nuestra paz sobre él, y por su llaga fué medicina a nos.* Dize el propheta que de los trabajos de Israel resultó sanidad a las gentes, que assi lo confessaran ellas mismas; no quiere dezir que Israel merecerá con su captividad la expiacion de los peccados de las gentes, como nos imputan, que dizen los doctores christianos, porque nuestra captividad es por nuestros pecados, no por los de la gentilidad; mas tambien entendemos, que llevando Israel firme en la fé divina, y ley de Dios, este penoso captiverio con paciencia, se dispone y haze capaz de la redencion universal que espera, en que concurrirá más la infinita misericordia del Señor que nuestros merecimientos; y sabemos instruidos de la S. S., que de estos trabajos y

Fernando el catholico, este mismo al punto que ganó a Granada, en el real de Batalla que tenia sobre ella dió el decreto para que los judios que le avian ayudado con sus haziendas para aquella, y las demas conquistas, saliessen en breve termino desterrados de los reynos, dexando unos la divina ley por falta de medios ó animo para peregrinar, otros saliendo a trabaxos, muertes y deshonras por todo el mundo; prosperó España, engrandecióse, tuvo la possession pacifica de todos sus reynos, y el castigo de su paz fué sobre Israel. Passaron a Portugal 20 mil casas, que recebió el rey Don Juan el 3º por mucha suma de dinero de que necessitava para sus conquistas ultramarinas. Heredóle Don Manuel, conquistó muchos reynos en la India, engrandeció su reyno con los casamientos y pazes de Castilla, con las riquezas del oriente gozó pacifico la mayor tranquilidad; mas el castigo de su paz fué sobre Israel, a quien luego que floreció, inhumanamente desterró de sus reynos, usando las tiranias que el mundo sabe, que refiere en su vida y hechos Osorio obispo de Silves en el Algarve, quitandole con fiereza barbara los hijos inocentes, haziendo a los que por falta de tiempo no pudieron embarcarse con violencia christianos, y en falta declarandolos impiamente por esclavos, como si los hubiera havido en buena guerra: mas no fué la guerra causa de las miserias del pueblo, sino la paz, que el Señor por sus justos juizios le concedió en sus reynos, fué castigo sobre Israel. Y en suma, nunca las gentes florecieron con prosperidad y paz, que no resulte de ella castigo en el pueblo de Dios; y esto es lo que dize Isayas en este verso, que diran las gentes desengañadas *castigo de nuestra paz sobre él,* porque de nuestras felicidades, de nuestra paz siempre resultó mise-

en laminas de bronze con titulo de amigos y compañeros; mas en llegando a la suma grandeza, en consiguiendo pacifico la mayor opulencia, empezó el castigo sobre Israel, experimentó el pueblo el castigo de la paz de Roma, primero con crueles governadores que lo afligieron conspirando contra sus vidas, haziendas, y lo que mas es, contra la observancia de las santas leyes (como cuenta Josepho), hasta que ultimamente cayó sobre Israel el total castigo de la paz, y prosperidad de Roma, siendo la santa ciudad y templo convertidos en fuego, y el pueblo captivo, y esparcido por todas las regiones hasta el presente dia. En el reyno de Francia, mientras estuvo abatido por los Inglezes, que poseyeron parte de ella, y el resto era dividido en diferentes principes, fueron los judios recebidos, y por la necessidad del reyno bien estimados; salieron los Inglezes, unieronse muchas provincias a la corona, floreció Francia, prosperó gozando pacifica el universal dominio de las Galias, y de esta tranquilidad, de esta paz fué el castigo sobre Israel, contra quien se levantaron los pastores, que eran los mismos señores de Francia y sus gentes, degollaron muchos judios por todo el reyno, hasta inundar la inocente sangre calles y places, y los que pudieron escapar, peregrinaron huyendo a Polonia, y a la Alemania, Ungria, y Bohemia: quando España era un misero rincon en las montañas de Obiedo, Leon, y Castilla la vieja, y todo el resto poseido de muchos reyes moros, con quienes tenia continua guerra, fué el pueblo admitido y estimado, porque era necessario para la asistencia con el dinero a las expediciones militares; mas expelidos los Moros, conquistadas las provincias del reyno, y el de Granada, que fué el ultimo, quedando toda España debaxo de un monarca, que fué

sobre Israel captivadades, mudanças, y rigurosos castigos; que las gentes diran esto con razon y verdad, y que assi fué siempre, como ellas confiessan, es bien notorio a quien no ignorare las divinas y humanas historias: assi como Sanaherib, rey de Media, prosperó, estendiendo los limites de su reyno por la Persia hasta la Siria, luego esta paz y grandesa fué castigo sobre las diez tribus, que llevó Salmanassar captivas; en prosperando la monarchîa de Caldea, captivó Nabucdenasar a Jehudah, transmigró al pueblo a Babel, convirtió en cenizas a Jerusalem y su sagrado templo; prosperando la monarchîa de los Persas, aunque se empezó a reedificar el templo y sancta ciudad por orden de Ciro, cesó lastimosamente la obra, empedida por Cambises, su hijo, a instancia de las gentes vezinas, y mientras duró este imperio, experimentó la sancta tierra indezibles opressiones y miserias; prosperando el imperio griego, fué su paz castigo sobre Israel, multiplicandose los trabajos hasta el impio Antiocho, que intentó sacrilego acabar la observancia de la ley divina, prophanó el sagrado templo, y captivó gran numero de Israelitas: y ningun rey de aquellos tiempos tubo paz, tranquilidad, y prosperos successos, que no bolviesse el azote contra el pueblo de Dios para afligirle; y ultimamente el imperio romano, que al principio entró con blandura, protestando amistad con el pueblo judayco, quando estava en los principios de su grandeza, quando aun no havia llegado a la suma prosperidad, ni pacifica possession del imperio universal a que aspirava, quando (como dize Justino autor romano) procurava amistad con diferentes naciones del oriente para tenerlas a su devocion, quando invadiesse las vezinas por conquistarlas, entonces alagó al pueblo judayco, y le honró

interpreta muy bien, particularmente porque esta palabra no solamente significa paz en el sentido que contradize a la guerra, sino toda especie de bien, de quietud, seguridad, gozo de espiritu, y toda prosperidad. David hablando del fin del justo dize, Psalmo xxxvii: 'Guarda perfecto, y vé al recto, porque su fin a cada uno paz;' assi Isayas, cap. xxxii, al reposo y quietud llama paz, prometiendola a su pueblo en el verso 17: 'Y será obra de la justicia paz, sociego, y confiança, y estará mi pueblo en morada de paz;' esto su pueblo entre las demas cosas que confessarán las gentes, viendo quan injustamente persiguieron a Israel, diran: *castigo de nuestra paz sobre él;* nuestra paz, nuestra prosperidad fué siempre castigo sobre Israel, los efectos, los frutos de nuestra grandeza, de nuestra soberania, las prosperidades de nuestras monarchîas no fueron para este pueblo otra cosa que castigos, y persecuciones, y como lee Montano, 'nuestras pacificaciones ó felecidades,' que gozavamos, producian sobre Israel castigos, desconsuelos, y las mas extremas calamidades; ni admite otra inteligencia esta clausula, porque dize: *castigo de nuestra paz,* y de la paz no ay castigo, porque no es vicio ó delito que meresca castigo, antes en todo sentido es bendicion que Dios concede a los hombres; castigo de la guerra si fuese injusta, se dirá bien, mas castigo de paz seria muy impropio: luego es forçoso entenderse en orden a otro sujeto a quien se ofende, siendo la paz de unos causa del mal de otros, como si dixisemos, el castigo de la paz de Inglaterra fué sobre Francia, porque de aquella paz se seguieron daños al otro reyno; assi dizen las gentes *el castigo de nuestra paz,* de nuestras prosperidades, fué sobre este pueblo, á todas nuestras pacificaciones, y felicidades de estado, siguieron

delitos y maldades lo molieron; estilo ordinario de hablar en todas las lenguas, como quexandose alguno dize: por las maldades y iniquidades de los testigos estoy en la prision, y soy llagado, y afligido: nadie entenderá que esto es para satisfazer por las iniquidades de los testigos, sino que ellos son la causa efectiva de sus trabajos; assi dizen las gentes que por causa de sus maldades y delitos fué Israel molido, arrastrado, y perseguido. El mismo estilo usa muy de ordinario la S. S.: baste por exemplo en los Numeros cap. xvi. 26: 'Y habló a la compaña, diziendo: apartaos ahora de sobre la tienda de los varones malos, (estos que eran Korah y sus complices) y no toqueis en todo lo que es cosa suya, porque no seays muertos por todos sus pecados;' bien claro es en este texto que no havian de morir por los pecados de aquellos criminales, como por causa final para satisfazer por ellos, sino como por causa ó ocasion de su muerte; lo mismo dize Isayas en nombre de las gentes: por nuestros pecados y malicia padeció el pueblo de Israel las calamidades; y assi lo entendió Arias Montano en su interpretacion interlineal latina, en donde los rebellos y delitos los pone en persona que haze en la voz paçiva, como quando dezimos el mundo fué criado por Dios, es Dios la causa que haze: assi él dize con la misma gramatica, fué molido por nuestros delitos, en donde los delitos son la causa que haze; ni la latinidad que usa puede admitir otro sentido sino que las gentes reconoceran que sus rebellos y iniquidades fueron la ocasion, y causa, que padeciesse Israel tales opressiones, miserias, y trabajos.

Sigue el mismo verso: *Castigo de nuestra paz sobre él.* Arias Montano lee: 'El castigo de nuestras pacificaciones sobre él,' porque la palabra hebréa está en numero plural; y assi

contra la humildad del afligido pueblo, y contra Dios, a quien ofendian perseguiendo y matando los inocentes, buscando cautelosos testimonios falsos de cosas horribles, para hazerlos reos y criminales. Por esso diran: es lastimado Israel por nuestras rebeliones, molido por nuestros delitos; odio y malicia fueron causa a Israel de tales miserias, de andar arrastrado y molido por todo el universo. Assi lo reprehende el Señor a las gentes por el mismo Isayas, cap. iii. 15: '¿Qué a vos, que moleis mi pueblo, y faces de pobres moleis? dicho de Adonay, Dios de Cebaoth;' assi diran las gentes arrepentidas: *lastimado por nuestros rebellos, molido por nuestros delitos,* y malicioso odio que le tubimos sin respetar las faces del pobre, ni del viejo, que aunque Israel esté sujeto y humildé, nada le vale su humildad para evitar el ser perseguido y molido por las gentes. Aun mas claro lo dixo David en el Psalmo xciv: 'Tu pueblo, Adonay, muelen, y tu heredad afligen;' y esto por la malicia de las naciones, como dixo en el verso antecedente: '¿Hasta quando malos, Adonay, hasta quando malos se gozaran, pronunciaran, hablaran dureza?' y luego sigue: 'Tu pueblo, Adonay, muelen, y tu heredad afligen;' que es lo mismo que dize Isayas: *lastimado por nuestros rebellos, molido por nuestros delitos.* Y para la mayor inteligencia de este verso se deve notar, que los rebellos y delitos, porque fué lastimado y molido Israel, no se deben entender como causa final, como si dixesse: quien ordena los rebellos ó delitos de las gentes fué lastimado, para quitarlos ó espiar los con su llaga ó con su afliccion y trabajos, sino como causa eficiente, que los delitos y rebellos de las gentes lastimaron, y hirieron, y molieron a Israel; y en este sentido dize: *molido por nuestros rebellos,* que es lo mismo que decir: por nuestros

es virtud el perseguirle, y atormentarle, haziendole llevar sus injustos dolores, promulgando leyes para arruynarle, y acabar su nombre sobre la tierra. Y assi en los mismos trabajos que ellas le causan, dizen continuamente que es castigado de Dios, que es efecto de su reprovacion, porque entienden y enseñan que assi quiere Dios que hagan: mas reconociendo su engaño, quando en la admirable redencion le vean enaltecido, y sublimado, se retractaran del falso concepto que hizieron de Israel en tiempo de sus trabajos, y confessaran su error, diziendo: *y nos lo estimamos llagado, herido de Dios, y afligido,* creyendo que esta herida era reprovacion para su eterna ruyna, no medio amoroso para sus mayores glorias; y conoceran que el Señor llagó su pueblo, para despues sanarlo, como dixo por Yesayas, cap. lvii. 17: 'Por delito de su robo me ensañé, y llaguéle encubriendo, y ensañéme; sus carreras vi, y medicinarlo ect;' y en el cap. v. 28: 'Portanto se irritó furor de Adonay en su pueblo, y tendió su mano sobre él, y hirióle.' Esta llaga decretó el Señor en el desierto, Levitico, cap. xxvi. 17: 'Y daré mis iras contra vos, y sereis llagados delante vuestros enemigos.'

Verso 5: *Y él lastimado por nuestros rebellos, molido por* 5
nuestros delitos, castigo de nuestra paz sobre él, y por su llaga fué medicina a nos. No es diferente este verso en la sustancia del antecedente; antes sigue el mismo discurso y estilo, confessando las gentes su malicia y rebeldia a Dios, nuestro Señor, usando impiamente su poder contra un pueblo inocente, que nunca los ofendió, ni dió occasion a sus tiránicas leyes para afligirle, y oprimirle con varias especies de calamidades; por esso confiesan que fué lastimado Israel sin culpa por sus rigores, por su malicia, y por su rebeldia,

escriven todos sus autores; assi lo predican en sus iglesias; assi lo dan en cara a los hijos de Israel, desde el mas politico al mas vulgar, y desde el sabio al mas ignorante, escarneciendo la esperança de nuestra sanidad, y teniendo nuestras heridas por mortales.

Esta aprehension de las gentes desmiente el Señor, y les previene el desengaño y el castigo por el propheta Jeremias, cap. xxx: 'Porque contigo yo, dicho de Adonay, para salvarte, porque haré fin con todas las gentes, que te esparci allí, mas contigo no haré fin, y te castigaré al juizio, y cortando no te cortaré; porque assi dixo Adonay, peligroso tu quebranto y dificultosa tu herida, no creen que seras juzgada para medicina; y medicina y cura no ay para tí, que herida de enemigo te heri;' y concluye contradiziendo la malicia de las gentes y su falso dictamen: 'Porque haré subir medicina sobre tí, y de tus heridas te medicinaré, dicho de Adonay, porque te llamaron abandonada a tí, Sion.' Esta cura promete el Señor que hará a Israel de las llagas con que le hirió por mano de las gentes; que no quedará perpetuamente herido, y arrojado como inmundo y leproso por haver muerto su Messias; antes lo contrario, que le curará y le sanará, y al mismo tiempo servirá Israel a Adonay, su Dios, y a su rey Messias: assi lo promete en el verso 8: 'Y será en esse dia, dicho de Adonay Zebaoth, quebraré yugo de sobre tu serviz, y tus coyundas arrancaré; y no serviran mas estraño, y serviran a Adonay su Dios, y a su rey David, que llevantaré a ellos.' Esto no quieren entender las gentes, porque aun no quiere Dios que lo entiendan, y creen que Israel es llagado, y herido de Dios, porque no dexa la divina ley, y admite sus creencias; todas conspiran que es reprovado de Dios, que

las soportó, assi las que nosotros mereciamos, como las que le causamos con el continuo rigor de nuestras persecuciones.

Sigue el verso: '*Y nos lo estimamos llagado, herido de Dios, y afligido.*' Dizen las gentes, que assi las parecia, que Israel era castigado de Dios, porque le vieron enfermo, lleno de dolores y trabajos; y en la verdad no se engañavan las gentes, porque assi es, y Israel confiessa por todo el mundo que el Señor le captivó, y esparció entre las naciones al oprobio, al desprecio, y a las afliciones, haziendole representar en el teatro de las gentes un *varon de dolores.* Mas las gentes, dize el propheta, que entenderan lo contrario, y que se retractaran de haverlo assi entendido, que esso significa quella exclusiva, sufrió nuestros dolores; 'mas nosotros lo juzgavamos llagado, y herido de Dios;' que es decir: nos engañavamos; creyendo que era castigado de Dios, quando soportava nuestros dolores, nuestras afliciones, y llagas, lo qual es contra la verdad; pues Israel fué herido, llagado, y castigado de Dios, como las gentes creyan, de que no tenian para qué retractarse: mas expeculando el sentido de las palabras, otra cosa significan bien clara, y experimentada en todo el orbe, que ni las gentes negaran, ni nosotros ignoramos es assi; que el Señor castigó a Israel por su reveldia, que lo hirió y arrojó por las naciones, que lo afligió por sus delitos, como padre que castiga su hijo, para que emendado de sus vicios siga el camino de la virtud, y consiga la perfeccion que el Padre amantissimo le dessea. Mas las gentes no consideraron a Israel castigado como hijo primogenito de Dios para su futura felicidad, sino llagado de herida mortal, incurable, abandonado de Dios, herido de la lepra de infidelidad a su criador, y dexado para siempre como precito y reprovado; assi lo

Messias sufrió los dolores que el pueblo merecia ó los que le causó y hizo en su persona, y que por esso dirá el judaismo *nuestros dolores.* Por los mismos terminos lo explicamos a nuestro intento diziendo, que el pueblo israelitico sufrió y soportó los dolores que las gentes merecian por sus pecados, ó los que ellas le causaron con sus rigores; y le llamaron *nuestros*, porque fueron causa de ellos, que es el mismo sentido de los doctores christianos, mudados solamente los sujetos, *ellos*, que el pueblo diria *nuestros dolores* a los que por su causa sufriria el Messias, y *nosotros*, que las gentes diran *nuestros dolores* a los que por causa suya padece el pueblo en la captividad; con que de manera ninguma pueden opugnar nuestra inteligencia sin que primero contradigan la suya, porque es el argumento *ad hominem*, que es vencer con la misma razon del contrario. Advertiendo que Nicolas de Lira y otros interpretes hazen grande esclamacion, creyendo que nosotros dezimos, que Israel lleva los pecados y dolores de las gentes, queriendo padecer por ellas, sufriendo la pena que ellas merecian, y recebiendola como por expiacion de sus delitos, sobre que largamente escarnecen nuestra doctrina: mas se engañan, porque Israel nunca tal cosa imaginó, ni cree, ni que uno puede pagar por el pecado de otro. Mas dezimos que las gentes, reconociendo los engaños en que vivieron, y la verdad que siempre prophesó Israel en sus peregrinaciones, diran con humildad y rendimiento, que ellas por sus errores merecian los trabaxos y castigos que padeció, y hizieron sufrir a Israel, inocente de quantas falsedades le imputaron en el divino culto; y diran acusadas de sus mismas conciencias: *de cierto nuestros dolores él los llevó, y nuestras enfermedades*

hambre, sed y otras passiones humanas, que afirman havia de padecer como los otros, y explican 'nuestros dolores nuestras enfermedades sufrió,' esto es, tuvo dolores ó enfermedades, hambre y sed como nosotros, y en esto quizo igualarse a los demas hombres, pudiendo si quiziese escusarlo; mas no explican estos doctores con propiedad aquella palabra *nuestros,* ni es ajustado a la razon y buena elocucion que porque una persona padesca trabajos semejantes a los que otro padece, se diga que uno lleva los trabajos de otro, siendo que cada uno padece lo que tiene en sí, ó lo que le hazen padecer, aunque los dolores y passiones sean semejantes y de una misma calidad; por lo qual esta explicacion no tiene provalidad ni congruencia. Otros doctores explican este verso diziendo que el Messias sufrió las enfermedades y dolores de Israel, y que este pueblo arrepentido dirá *nuestras enfermedades* y dolores *soportó;* este sentimiento es digno de examen, porque el Messias ó avia de sufrir los dolores que merecia por su pecado el pueblo judayco, ó los que el mismo pueblo le hizo padecer, porque él no podia llevar ó sufrir los mismos dolores y enfermedades que el pueblo tuviesse en sí propio, porque es impossible que este dolor sea de un sujeto y que otro lo sufra y lo lleve; luego es forçoso, si él havia de sufrir los dolores del pueblo, que fuesen ó los que el pueblo merecia por sus delitos tomandolos en sí para padecerlos, ó sufriendo los que el pueblo le causase en su cuerpo, y de uno ó otro modo se verificaria que llevó los dolores del pueblo; ni en la verdad queda otro modo de inteligencia, y esta se redargüe por sus mismos terminos ajustandola como ellos al Messias respecto del pueblo que se ofendia *nosotros* a Israel, respecto de las gentes, que le afligian; y como ellos explican, que el

cionados en el libro de la ley, quando fuese arrojado para padecer entre las naciones; y estas son las enfermedades y dolores que diran las gentes sufrió y soportó Israel con admirable constancia. Este modo de hablar es estilo ordinario en el sacro texto, Ezechiel, cap. xxxvi. 15: 'Y no haré oyr a tí mas la vergüenza de las gentes, y el oprobio de los pueblos no recivirás;' mas claro es que las gentes no tenian la vergüenza ni el oprobio, sino que esto causavan a Israel, y por esso le llama de las gentes. Assi habló Zephania, cap. ii. 8: 'Oy repudio de Moab y injurias de hijos de Amon que repudiaron a mi pueblo;' llama injurias de Amon las que hizo a Israel; y en el mismo sentido diran las gentes 'nuestros dolores llevó,' como se dixeran nuestro oprobio, nuestra vergüenza sufrió; pues toda es una misma frase y un mismo estilo, que tambien esso se ve en David en muchos Psalmos, y en el xl. 16: 'Pueblos seran desolados en pago de su registro;' bien se ve que no es por el registro ó oprobio que ellos padecian, sino por el que causaron a Israel; y con todo le llama suyo porque son causa de él, como de los dolores y enfermedades a Israel que las gentes llamaron suyos en el mismo sentido, como efecto de su malicia. Aunque este verso está claramente explicado y sin variar un punto de la letra, con todo, porque en él hazen los adversarios grande fundamento, parece conviniente aclararle algo mas para que no quede duda ó escrupulo en su inteligencia; y esta sera ajustada a los mismos doctores de la cristiandad en lo que fuere possible, mas no a Nicolas de Lira en sus epístolas, y al Burguense en sus adicciones, y otros muchos que entienden el verso, no por los pecados de los hombres que otros entienden que havia de llevar sobre sí el Messias, sino por los trabajos corporales de dolores, de

penas, los castigos de Dios con paciencia:' bien se vé que el castigo se dize de Dios, porque es la causa que lo executa, que en otro ningun sentido puede ser de Dios, ni los azotes ser del dueño sino en quanto es causa de ellos como efecto suyo. Los gramaticos en todas lenguas enseñan esta regla, y ponen los latinos por exemplo la herida de Achiles, que se puede entender ó la que dió Achiles, ó la que recibió de otro; assi en el verso dizen las gentes, *nuestros dolores sufrió*, llevó con paciencia Israel y toleró los dolores y enfermedades que rigurosos le causamos, las quales ya el Señor se las avia notificado muchas vezes en la sagrada ley en el Deuteronomio xxviii. 66: 'Y hara tornar en tí todas las dolores de Egypto que temiste delante de ellos, y pegarse an en tí, tambien toda enfermedad y toda herida que no está escrita en el libro de aquesta ley la hará Adonay subir sobre tí hasta que seas destruido:' dize el Señor los dolores de Egypto, no los que padeció Egypto, que estos nunca despues los padeció Israel en sus captiverios, sino los que Egypto causó al pueblo en su captividad, mas llamales de Egypto como efectos de aquella causa; assi dizen las gentes *nuestros dolores*, como allá los que causó Egypto a los Hebreos, aqui los que las demas naciones le causaron en la presente captividad que son suyos, porque son obra suya nacida de su poder ó de su malicia. De estas enfermedades y dolores que las gentes causarian a Israel esparcido y captivo habla la ultima clausula del verso citado del Deuteronomio: 'Tambien toda enfermedad y toda herida que no está escrita en este libro de la ley haré subir sobre tí,' amenaçando la divina justicia que no solo padeceria Israel los dolores y trabajos que le causó Egypto sino otros muy diferentes y extraordinarios que no fueron men-

estimado una misma significan, ni ay diferencia entre menospreciar y no estimar: mas no es assi, muy diferente cosa dize el propheta por estos dos terminos; quiere significar que ninguna nacion hizo estima de Israel, porque le vió siempre despreciado de todas, siendo el desprecio que padecia en todas motivo para no ser estimado en alguna, a diferencia de los esclavos y todo genero de captivos, que si en una nacion padecen la sujeccion y esclavitud, en la suya tienen potesdad, govierno y señorio, y alli no son menospreciados; y como tales se consideran, aun quando estan en sujeccion y captiverio, porque son de una nacion libre y ellos pueden bolver a serlo, como las Turcos, Moros, y otras gentes; mas Israel es despreciado en todo el mundo, porque en ninguna parte tiene dominio, potesdad ó govierno, y assi a cada gente le parece indigno de la menor estima, desestimandole cada nacion porque le vé despreciado de todas: esto diran las gentes, *menospreciado y no lo estimamos;* que pues todas las gentes y naciones le despreciavan, no avia razon para que alguna le estimase.

4 Sigue el verso 4: *De cierto nuestra enfermedades él las llevó, y nuestros dolores soportó, y nos lo estimamos llagado, herido de Dios y afligido.* Confiesan las gentes una verdad evidente y notoria a todas las criaturas; dizen que el pueblo de Israel llevó sus enfermedades y sufrió sus dolores; las enfermedades, trabaxos y dolores que ellas en la captividad le causaron con sus continuas persecuciones, las quales él padeció y sufrió con suma paciencia y admirable tolerancia por tantos siglos: llamanle las gentes sus dolores, sus enfermedades, como efectos que nacieron de su rigor y odio, a la manera que en estilo ordinario se dize 'sufrió paciente los azotes de su amo, lleva el pio los trabajos, las

asegura su vida y su sociego; tanto esconde y encubre sus faces, que quiziera que de él no se acordasen, porque nunca le mencionan las gentes que sea para beneficiarle sino para oprimirle, para inventar novedades que aumenten sus trabajos y le obliguen a nuevas peregrinaciones por todo el mundo, sin poder socegar en ninguna de las naciones. Por esso dixo el propheta *como que encubre sus faces*, como el hombre que timido no osa parecer, y encubre su rostro para no ser conocido, y vergonçoso se retira de una a otra parte huyendo el rigor del poderoso que procura ofenderle. Assi dixo el Señor en el Deuteronomio que seria Israel entre las gentes, que medroso se encubriria vagando de una region en otra: 'y en estas gentes no reposarás, y no tendrá quietud la planta de tu pié, y dará Adonay alli a ti coraçon estremecido;' por esso esconde Israel sus faces, no osa parecer delante de las gentes, porque su coraçon siempre está medroso, ó porque le persiguen, ó porque lo teme, aunque no se acuerden de él, como lo provino en el Levitico, cap. xxvi: 'Y huireis sin que nadie os persiga.' Esto es lo que dize el propheta en este verso, *y como encubriendo sus faces*, huyendo siempre, y siempre temerosos; lo mismo predixo en el cap. iii. 8 y 9: 'Porque su lengua y sus obras contra Adonay, el conocimiento de sus faces atestiguó en ellos;' esto es, que los pecados acobardaron a Israel que no osase mostrar la cara, que es lo que predixo Ezechiel, cap. vi. 9: 'Y seran taxados en sus faces por las maldades que hizieron;' y en el cap. vii. 18: 'Y ceñiran sacos, y cubrirá a ellos temblor y a todas sus faces verguença;' todo lo qual dixo aqui Isayas en una palabra, *y como encubriendo sus faces*. Dize más, *menospreciado y no lo estimamos;* parece que es una misma cosa, porque menospreciado y no

verso Isayas a Israel *varon de dolores,* hablando de todo el pueblo en singular como de un solo individuo; el mismo estilo observó Jeremias, Lamentacion cap. iii. 1, llamando a Israel 'varon en sus afliciones,' y 'yo el varon que vi en aflicion, en verdugo de su saña.' Dize *de dolores,* por los que en su peregrinacion le hazen padecer las gentes, assi corporales como en el espiritu, con indezibles penas y afliciones, cumpliendose lo que previno el Señor en el Deuteronomio: 'Y hará tornar en ti todas las dolores de Egypto,' y mas abaxo, 'y dará el Señor a ti coraçon estremecido y dolor de alma; del mismo modo lo pintó Isayas cap. i. 5: 'Toda cabeça a enfermedad, todo coraçon dolorioso.' Prosigue el verso: *Y usado a enfermedades,* acostumbrado y abituado a estos dolores y *enfermedades* del oprobio, miserable esclavitud y baxeza; y dize *usado,* acostumbrado, porque estos males no havian de ser breves ó por corto tiempo como en las captividades de los juezes y de Babilonia, porque havian de ser males y enfermedades durables por dilatados siglos, tanto que ya al parecer fuesen incurables. Assi lo predixo el Señor en el cap. xxviii del Deuteronomio v. 59, 'heridas grandes y firmes, enfermedades malas y firmes,' como las padece Israel ha mas de dos mil años entre las gentes, y assi ya esta habituado a los trabajos; por esso diran muy propiamente que era pueblo usado a enfermedad. Esta fraze usa el propheta Micheas hablando del pueblo, cap. vi. 13: 'Y tambien yo te hize enfermar hiriendote y desolandote por tus pecados.' Prosigue el verso 2: *Y como que encubria sus faces.* Esto es que Israel en su captividad no osa luzir ni parecer nunca, mas peligroso que quanto mas visto mas notado, quanto menos reparo hazen en él las gentes, tanto mas

antes David, Psalmo xliv: 'Pusistenos por repudio a nuestros vezinos, escarnio y deshonra a nuestros derredores, pusistenos por exemplo en las gentes, y por movimiento de cabeça en las naciones;' assi quizo el Señor que fuese Israel, y assi lo executaron las gentes, como predixo Isayas cap. xlv. 17 y 20: 'Israel es salvo en Adonay, salvacion de eternidades; congregaos y venid, llegaos a una, desechados de las gentes.' Por esso sigue el verso *vedado de varones,* consequencia legitima en la politica de los hombres; en siendo uno desgraciado, desamparanle todos; cayó Israel en desprecio a ojos de las gentes, todas se apartaron de él, considerandole indigno de su comunicacion y trato, porque vieron *corrupta mas que de varon su vista, y su forma mas que de hijos de hombre;* vieronle despreciado, y tubieron su comunicacion por deshonra, admitiendola solamente quando sus propios interesses les persuaden; mas en faltando este motivo, no ay varones que no se aparten de Israel y le veden ó prohiban su amistad; mas para persecucion que le oprima será buscado por los varones de las gentes; para el bien ó verdadera amistad será prohibido, ó vedado de varones, lo miraran con asco y con enfado como cosa sucia y despreciable, como lamentava Jeremias, cap. iii. 42: 'Pusistenos por asco y abominacion entre las gentes;' y esto mismo dize Isayas *vedado de varones.* Continua el verso, *varon de dolores y usado a enfermedades.* Llama al pueblo de Israel 'varon de dolores' siguiendo la metafora de un afligido en nombre de toda la coleccion del pueblo, estilo frequentado en la S. S., Juezes cap. xx. 7: 'Y varon de Israel fueron contados; y esforçose el pueblo, varon de Israel juró en la Mispha; y Saul y varon de Israel se juntaron.' En este mismo sentido y estilo llama en nuestro

al christiano; á qualquiera barbaro que siga su alcoran lo estiman y levantan a las mayores honras, mas el Judio que passó a su secta queda siempre en el abatimiento y desprecio, porque nada cobdician de este pueblo; no veen en su aprehension cosa digna de apetecerse, porque *no forma a él y no hermosura;* antes le parece todo abhorrecible, despreciable y odioso, como exemplo de baxeza, como viejas ruinas de un edificio desolado, como una superstición engañosa. Assi dixo el Señor que seria en su captiverio, que en esta cuenta le tendrian las naciones adonde los esparcíria, en el Deuteronomio cap. xxiii. 37: 'Y serás por desolacion, por exemplo y por fabula.' Pues ¿cómo en este estado le havian decobdiciar las gentes? quién cobdició la desolacion ó cosa desolada? quién hizo caso de exemplo de las miserias? y quién cobdició lo que tubo por falsedad y fabula? Por esso diran las gentes, como disculpandose del yerro que tubieron en el conocimiento de Israel, que le pusó Dios de suerte que viendole no era su vista digna de cobdiciarse: *Vimosle, y no vista en él para que le cobdiciacemos.*

3 Dize el propheta en el verso 3: *Menospreciado y vedado de varones, varon de dolores, y acostumbrado a enfermedades, y como quien cubria sus faces menospreciado, y no lo estimamos.* Dizen las gentes que fué despreciado Israel, y esto no negaran oy las naciones del universo, ni necessita de mas prueva que su misma confiesion; pues ninguna cosa dizen que es tan despreciable como el judio, cumpliendose no solo lo que el Señor le predixo en el Deuteronomio, sino lo que el mismo Isayas prophetisa en el cap. xlix: 'Assi dixo Adonay su redentor de Israel su santo al despreciado de alma, al aborrecido de gentes;' y

figura de lo que devian ser y de lo que fueran, ni ay en ellos especie de hermosura, assi la casa de Israel en el captiverio nada muestra de lo que fué, y ni sombra tiene de lo que ha de ser; está como raiz en tierra seca, sin explendor, y sin forma ni figura estimable, está sin aquella hermosura que le comunicaron los admirables rayos de luz que el Señor le participó en Sinay. Con esta fealdad con este descaecimiento de su hermosura le amenaçó el Señor por Isayas cap. v. 14: 'Portanto ensanchó sepultura su aliento, y abrió su boca sin fuero, y decenderá su hermosura, su muchedumbre y su tumulto, y el alegre en ella;' por esso dizen las gentes de Israel en su captividad y baxeza: '*no forma a él y no hermosura.*' Esta privacion de su antigua hermosura, con que se hizo desconocer de todas las gentes, predixo Isayas cap. xxvii. 14: 'Ai corona de sobervia de Efraim! y como retoño caerá la cobdicia de su hermosura, y será flor que cae la cobdicida de su hermosura.' Assi lo lloró en sus lamentaciones Jeremias, cap. ii. 21: 'Como hizo en su furor Adonay a la compaña de Sion, y hizo echar de los cielos a tierra la hermosura de Israel;' por esto diran las gentes viendo a Israel en tal estado: '*no forma a él y no hermosura.*' Prosigue el verso 2: *y vimosle, y no vista en él para que le cobdiciacemos,* porque siendo tan disfigurado Israel que ni aun tenia forma de hombre, pareciendo su vista sin forma ni hermosura como raiz en tierra seca, nada pudieron cobdiciar en él las gentes, ninguna de las naciones apeteció el ser ni aun parecer Israelita; siendo a todos afrentosa la descendencia del pueblo judayco, todas le tuvieron por la escoria del genero humano. Y aun reduzidos a sus sectas carecen de la estimacion que tienen los naturales, y los Turcos y Moros

muy digna de consideracion la diferencia; no es menos que demonstrativa de la esperança de Israel, porque la raiz seca ya perdió la vida de planta, y no tiene esperança de reverdecer; mas la que está en tierra seca, aunque se marchite y paresca muerta, con el beneficio del agua buelve a su primer estado; y como Israel, aunque en su captividad quedó desemejado de su antiguo esplendor por falta de aquella especial y milagrosa providencia que como aguas vivas le hazian vivir y frutificar, con todo havia de revivir y florecer en el tiempo de su redencion, no le llamó el propheta raiz seca, sino raiz en tierra seca a quien nunca faltó la esperança de reverdecer, y por esso subirá como ramo y como raiz de tierra seca quando el Señor vacie sobre ellos las aguas de su misericordia, como le prometió por Yesayias cap. xliv: 'Que vaziaré aguas sobre sequioso, y distiladuras sobre secura; vaziaré mi espiritu sobre tu semiente, y frutificaran como entre yerva, como sauzes sobre arroyos de agua.' Mientras el Señor no haze estas misericordias a Israel, y lo detiene en su captiverio, en el desierto esteril de las naciones, está como raiz en tierra seca; mas quando su divino poder le redima amoroso, quando reciba el riego de sus piedades, subirá como verde sauze, como ramo de la seca tierra en donde por tantos siglos echó sus raizes; y assi lo prometió el Señor por el mismo propheta, cap. xxvii. 6: 'En los dias que vendran arraigará Jacob, retoñará y florecerá Israel;' y entonces, subiendo como ramo que renace de la tierra, experimentará Israel lo que dize el propheta en el cap. lxvi. 14: 'Y vereis, y se gosará vuestro coraçon, y vuestros huesos como retoño floreceran.' Sigue el mismo verso 2: *No forma a él y no hermosura.* Como los ramos y la raiz en tierra seca no tienen forma ni

extremos de la tierra la salvacion de nuestro Dios.' Pues si el Señor dize que descubrió el braço de su santidad sobre Israel, y que esto veran todas las gentes, no tenian para qué dudarlo, ni les queda lugar a la pregunta, *y braço de Adonay sobre quién fué descubierto?* Mas esta más es admiracion que pregunta, porque aconteciendo cosa tan prodixiosa como es consolar Adonay su pueblo y redemir a Jerusalem, viendo esto todos los extremos de la tierra y siendo a ojos de todas las gentes, justamente prorumpen en bozés de admiracion diziendo, *¿quién creyó lo que oymos, y braço de Adonay sobre quién se descubrió* sino sobre un pueblo de Dios afligido y despreciado, de quien nunca tanta felicidad creimos ni entendimos? Esto mismo dixo el propheta en el capitulo xl. 11 descriviendo la redencion de Israel por estas palabras: 'Braço de Adonay se descubrió, como pastor su rebaño apascentará, con su braço congregará corderos.'

Continua el verso 2: *Y subirá como ramo delante de él,* 2
y como raiz de tierra seca. Compara el propheta a Israel en el baxo estado de su captividad a un ramo cuyas raizes estan en tierra esteril por falta de aguas que lo vivifiquen, que es forçoso que todo su verdor se marchite, que caygan sus ojas y quede desnudo del adorno que le concedió la naturaleza un ramo cuyas secas raizes parece impossible que reverdescan y frutifiquen. Assi dixo el Señor que pondria a Israel por sus transgressiones por el mismo Isayas capitulo i. 30: 'Que sereis como Alamo que caen sus ojas, y como huerto que no tiene aguas;' assi lo puso en el captiverio, y de este estado lo sacará en el tiempo de su redencion: *Y subirá Israel como ramo delante de él, y como raiz de tierra seca.* Dize el propheta como raiz de tierra seca, mas no dize como raiz seca de la tierra; y es

y salvé, y hize oyr; si no ubo en las gentes quien lo anunciasse, Yo Adonay lo enuncié por mis prophetas, yo mismo cumplí mi palabra salvando a Israel como prometí; yo salvé porque no ay otro fuera de mi que salve; ningun hombre, ninguna criatura es capaz de salvar a Israel sino yo solo, y rediniendole ahora a ojos de las gentes, yo le haré oyr lo que no les fué contado, y les haré saber lo que antes no entendieron, y diran entonces con admiracion *¿quién creyó a nuestra oyda*, ó quién jamas dió credito a lo que ahora oymos de Israel redemido?

Sigue el verso: *Y braço de Adonay sobre quién fué descubierto?* Esta proposicion tiene dos sentidos ambos literales; uno negativo en esta forma: ¿a quien se reveló ó se descubrió la fortaleza de Adonay, su infinito poder, cuyos efectos ahora oymos en la exaltacion de Israel? haziendo sentido entero ambas partes del verso: ¿quién creyó jamas lo que ahora oymos, y a quién descubrió Adonay que emplearia su divino poder en redimir este pueblo, pues nunca en el mundo esto se tuvo ni por provable ni por possible? mas con mayor propiedad se entiende en sentido positivo haziendo una pregunta admirativa. ¿Qué sujeto es este *sobre quien se descubrió el braço del Señor* y los mayores efectos de su amor y de su omnipotencia? Bien podian escusar las gentes esta pregunta, pues no podia ser otro que el pueblo de Israel, sobre quien dixo el Señor muchas vezes que descubrió y descubrirá el braço fuerte de su divino poder. Assi lo anunció por el mismo Isayas en el capitulo antecedente: 'Vozead, cantad a una, desiertos de Jerusalem, que consoló Adonay su pueblo, redemió a Jerusalem, descubrió Adonay el braço de su santidad a ojos de todas las gentes, y veran todos los

estellar en lenguage antiguo castellano, mas el mismo vocablo de rociar y de gotear viene en la S. S. frequentissimamente por hablar; y para los christianos basta la autoridad de Pagnino que sobre este mismo verso del lii de Isayas dize rociará, esto es, hará hablar; y pues assi lo entiende Pagnino en su diccinario hebrayco poniendo por exemplo este mismo verso, no se necessita de mas prueva; y es cierto que quando una palabra tiene dos significaciones, se ha de entender segun el proposito de que se trata, y en lo presente bien se ve que no viene a proposito *rociar*.

Dizen pues las gentes admiradas de la redencion de liii. 1
Israel: *quién creyó a nuestra oyda?* ¿quién jamas imaginó ni tubo por cierto que havia de suceder lo que ahora vimos? Dixo antes *que lo que no oyeron entendieron,* y buelve sobre las mismas palabras diziendo, antes no oymos ni entendimos, mas ahora oymos y entendimos que Israel es redemido, y antes nadie creyó lo que ahora oymos de la gloria y restituicion de Israel a la gracia del Señor su Dios, y possession de la sancta tierra; havia dicho que las gentes y reyes se admiraron, porque no se lo avian contado, ni lo oyeron ni lo entendieron; y lo mismo dixo en el capitulo xliii: Todas las gentes se congregaron a una, y juntarse an naciones quien en ellos denunciará esto, y primeras nos hará oyr; como diziendo, ninguna de las naciones lo anunció ó lo contó como verdadero, ni lo previno para que lo creyesemos y lo oyesemos, que es lo mismo que lo que dixo arriba, *lo que no fué contado a ellos vieron, y lo que no oyeron entendieron.* Mas el Señor les responde en el verso 11 del mismo capitulo que él lo anunció y lo contó, y se lo hará oyr y entender lo que nunca oyeron ni creyeron: Yo Adonay, y no fuera de mi quien salve; yo denuncié

dixere *hará hablar*, es congruente la comparacion y bien retorica, *como se maravillaron sobre tí* pobre y abatido assi harás hablar las gentes y prorompir en bozes de admiracion viendo tu mudança, con que no viene a proposito rociar a gentes muchas. Ademas que la clausula *reyes serraran su boca* bien demuestra que lo contrario dize de las gentes, que hablaran admiradas de la impensada felicidad del pueblo, y no tiene forma diziendo rociará gentes muchas, y los reyes serraran su boca; mas es figura muy retorica, que llaman antithesis, poner dos cosas contrarias, como aqui lo haze el propheta; hará callar los reyes y hablar las gentes, . . . lo que sigue en el capitulo liii; y sino fuese assi, de manera ninguna vendria este capitulo a proposito introduziendo en él a Israel hablando lo que alli se contiene; y lo puede advirtir el mas appassionado christiano, porque acaba el capitulo lii con estas palabras: *Hará hablar gentes muchas y reyes serraran su boca, porque lo que no fué contado a ellos vieron, y lo que no oyeron entendieron. Quien creyó a nuestra oyda? y braço de Adonay sobre quien fué descubierto?* etc. No es possible que este principio del liii tenga conneccion con aquel fin del lii sino hablando las gentes diziendo: *quién creyó a nuestra oyda?* y era necessario para que se entendiese de Israel hablando lo que está en el capitulo, que en el fin del precedente ó en el principio del liii dixesse: y entonces Israel hablará assi, *quién creyó a nuestra oyda?* mas no haviendo tal clausula, sin proposito ni coligacion se trae el pueblo judayco a hablar lo que se dize en el capitulo liii; con que es forçoso que sean las gentes las que hablan, y no Israel como vanamente pretenden: y en quanto a la palabra hebrayca que interpretamos *hablar*, es assi que significa rociar ó

gentes, con que es forçoso, ó que la clausula quede imperfecta, ó que la palabra ó diccion *assi* sea superflua, que es lo mismo que *de esta manera,* lo qual no se deve admitir en el sacro texto, y es forçoso que siga el discurso referiendo de que manera y qué cosa hará hablar a las muchas gentes y de ningun modo nada se puede hablar que hablen sino es continuando con el que deviden capitulo liii, siguiendo el sentido por sus palabras formales, en esta forma: assi hará serrar las bocas a los reyes, y assi hará hablar a muchas gentes ¿quien creyó a nuestra oida? y braço del Señor sobre quién fué descubierto? proseguiendo en todo el capitulo las gentes con suma admiracion los trabajos de Israel y su admirable mudança. Mucho han procurado los interpretes christianos obscurecer la coligacion de estas ultimas palabras del capitulo lii con el liii, porque no quieren que en este hablen las gentes sino el pueblo judayco, que no siendo assi no pueden aplicar el capitulo a su Messias. Por esta razon con cautelosa advertencia leen en la palabra hebrayca *hará hablar* rociará *gentes muchas,* valiendose de la significacion propia del vocabulo que significa *rociar,* y con esto introduzen en el liii a Israel hablando del Messias, por no admitir que las gentes hablan de Israel; mas esta cautela nada les sirve para su intento, antes descubren que no defienden buena causa, porque aunque es verdad que la palabra hebrayca significa rociar, en el verso no viene a proposito, ni con la comparacion que haze el propheta tiene lugar ni sentido leyendo por *hablar* rociar *gentes muchas;* la comparacion es en esta forma: *Como se maravillaron sobre tí muchos, assi corrupta mas que varon su vista, assi hará rociar* ó rociará *gentes muchas.* Ninguna proporcion tiene el maravillarse sobre él muchos con rociar él sobre gentes muchas; mas si

glorias, y sobre ellas haras hablar gentes muchas, y los reyes serraran su boca; loqual repite en el cap. vii de su prophecia Micheas, verso 16: 'Y veran gentes, y se avergonçaran de sus valentias, y pondran la mano sobre su boca. Continua el mismo verso 15: *Porque lo que no fué contado a ellos vieron, y lo que no oyeron entendieron.* Da el propheta la razon de enmudacer los reyes admirados, y hablar las gentes provocados de la admirable mudança de Israel, y dize: *porque lo que no fué contado a ellos vieron.* No ignoravan las gentes que Israel perseverava en su esperança, mas tubieron por vanidad y supersticion esta esperança, ninguno de sus sabios se lo contó como verdad creible, sino como fabula despreciable y digna de escarnio, con que era lo mismo que no averle contado y que ignorarla. Sigue el verso: *Y lo que no oyeron entendieron,* y llegaron a la inteligencia experimental de lo que nunca quizieron oyr ni pudieron entender; mas en siendo Israel exalçado y sublimado, veran lo que nadie les contó como verdad infalible, y por fuersa entenderan lo que siempre quizieron ignorar, y oyran lo que nunca quizieron oyr ni entender; y esta vista de lo que nunca pensaron, esta inteligencia de lo que nunca oyeron, esta experiencia de lo que antes nunca entendieron será el motivo para que hablen de Israel gentes muchas, y los reyes sierren humildes y postrados sus bocas, *porque lo que no fué contado a ellos vieron, y lo que no oyeron entendieron.*

Estas son las ultimas palabras del que devidieron capitulo lii; mas qualquiera, si como es justo advirtiere en ellas, verá que hazen oracion imperfecta y que dexa aun pendiente el animo del que lee, porque dize *assi hará hablar gentes muchas,* y no prosigue de que manera ó qué hablaran las

y perro no agusó su lengua, quedaran confusos los reyes, corridos de sus vanidades, de la inquidad de las leyes con que afligieron a Israel por tantos siglos; no bastará su poder para ofenderle, ni sus interesses para solicitar su ruina, antes se postraran humildes a Israel ellos y sus princepes, como lo prometió en el cap. xlix. 7, 'Reyes veran, y levantarse an, y princepes se encorvaran por Adonay, que fiel santo de Israel que te escogió.' Y lo mismo dize en el cap. lx, 'Y andaran gentes a tu luz, y reyes al resplendor de tu claridad.' Y en el verso 10 de este capitulo dize el Señor todo quanto explicamos hablando de Israel, con tanta formalidad que ni admite duda ni diferencia: 'Y fabricaran los hijos de los estraños tus muros, y sus reyes te serviran, porque con mi saña te heri, y con mi voluntad te apiadaré;' dize el propheta hablando en nombre del Señor al pueblo: Porque te heri con mi saña, con la ira y rigor de mi divina justicia, porque te puze en estado que ya no tenias ni vista ni aparencia de varon, ni de hijo de hombre, y te reduxe a la mayor baxeza, y sufriste paciente y constante los efectos de mi indignacion, por esso ahora con mi voluntad te apiadaré, usaré contigo mis misericordias, haré que siendo enaltecido, exalçado y sublimado, se sugeten a tí las gentes reedificando tus ruinas, y sus reyes te sirvan humildes, levantandose en tu presencia de los reales tronos en que presidian, y sus principes arrodillandose delante de tí; reyes veran y se levantaran, se pondran en pié en viendote enaltecido y sublimado, y los señores se humillaran porque sabran que A. santo de Israel te escogió. Y en el verso 12: Que la gente y el reyno que no te sirviere seran perdidos, y las gentes desertando seran desiertas; porque a vista de tu admirable redencion nadie podra ignorar tus

noble estado que nunca pudieron comprehender los sabios de la gentilidad, ni aun imaginar Israel a no estar advertido por Dios de su futura felicidad; esta admirarán las naciones viendole enaltecido, exalsado y sublimado, mudada la mas despreciable pequeñez en la mas prodigiosa grandeza, lo qual se deve entender de el pueblo que perseveró en el divino culto y observancia de la divina ley, porque los que la dexaron y quisieron por sus fines humanos confundirse entre las gentes, verdadera ó aparentemente, no haviendo padecido entre ellas el oprobio y baxeza del captiverio, ni seran sublimados ni enaltecidos, como rebeldes a la ley y agenos del pueblo de Dios.

15 Sigue el verso 15: *Assi hará hablar gentes muchas, sobre él serraran reyes su boca, que lo que no fué contado a ellos vieron, y lo que no oyeron entendieron.* Continua el propheta la admiracion que caerá sobre las naciones viendo la admirable y no pensada redencion de Israel; dize los efectos de esta admiracion que naturalmente siguen a una gran novedad, a un sucesso prodigioso, que son hablar unos engrandeciendo lo sucedido, y enmudecer otros atonitos y pasmados con el portento; dize que los reyes serraran su boca, porque a los principes y reyes del mundo tocava y pertenecia contradezir la felecidad de Israel, como mas poderosos para estorvarla, y mas interessados en no permetirla, como Parho en Egypto, pues se le cuentan los vasallos en tan gran numero, y son dominadores los que antes eran esclavos, sujetando los reyes la cerviz al nuevo reyno que el Señor levantará en la tierra, reyno que no tendrá fin, como dixo por Daniel. Entonces dize Dios que serraran sus bocas, que no replicaran ni podran contradezir a la divina potencia, como antes dixo en la redencion de Egypto;

propheta gusano en el cap. xli. 14, 'No temas, gusano de Jacob, que eres no hombre ni figura de varon entre las gentes sino como el gusano que por su pequeñez no es capaz de resistir ni de procurar defenderse de quien lo oprime:' mas quando sea redemido, ya no será gusano, sino varon y valerozo; assi lo promete el Señor en el capitulo y verso citado, pintando ambos estados a ojos de las gentes, el de abatimiento y el de su mayor grandeza: 'No temas, gusano de Jacob, varones de Israel;' lo primero en la captividad como gusano, lo segundo en la redencion como varones: 'yo te ayudé, dicho de Adonay redemidor santo de Israel, he te pusé por trillo agudo nuevo de dos bocas, trillarás montes y desmenusaras, y collados como estopa pondras, aventarlos has y viento los llevará, y tu te agradaras en Adonay, en santo de Israel te alavaras.' Quando vean las gentes al pueblo de Israel en este estado, se acordaran del miserable que tubo tantos siglos entre ellas, sin forma de hijos de hombre, y corrupta su vista ó parecer tanto que ni aun sombra de varon tenia, sino del mas humilde gusano de la tierra; ninguna accion advertian en él que significasse aquella altivez que naturalmente sigue a la humanidad, paciente siempre y indefenso a las injurias, oprobios y persecuciones; por esto se maravillaron sobre él gentes muchas, corrupta mas que de varon su vista; y en este estado lo pintó Isayas en el cap. i diziendo, 'de la planta del pié hasta la cabeça no sanidad, herida y cardenal y llaga tendra etc.,' que es lo mismo que estar corrupta de varon su vista; si se admiraron las naciones de la mudança de Israel de pueblo de Dios a pueblo esparcido, captivo, sin forma ni figura de su antiguo esplendor, mucho mas se admirarán de la ilustre mudança de esta baxeza, del oprobio de la captividad al mas

racion y pavor que caerá sobre ellos, aviendole conocido por tantos siglos abatido, miserable, y en su opinion abandonado de Dios, tanto que ellas mismas continuamente se maravillaron de que haviendo sido antes pueblo amado y escogido, llegasse al extremo del rigor su castigo, admiracion que obligó a las naciones a inquirir qué pecado pudo cometer Israel tan grave que obligase a la divina justicia a tan durable indignacion, creyendo las mas politicas, que son las christianas, que no podia ser menos su crimen que haver muerto al mismo Dios humanado; tanto se maravillaron sobre Israel las gentes en su largo y penoso captiverio: y assi dize el propheta, *como se maravillaron sobre ti muchos;* assi lo previno el Señor en el Levitico cap. xxvi. 32: 'Y dessolaré la tierra y maravillarse an sobre ella vuestros enemigos;' y assimismo Ezechiel cap. v. 15: 'Serás repudio, injuria y maravilla a las gentes.' Da luego la razon de averse las gentes maravillado de los trabajos y miserias del pueblo, porque le vieron: *Corrupta mas que varon su forma, y su aparencia* indigna de los hijos de hombre, tan desfigurado que a la vista ni parecia gente ni pueblo, ni parecia que participava la humana naturaleza, ni que sus individuos eran reputados por varones, ni mostraron alguna fuerça varonil, sino un rendimiento tan humilde a todas las naciones que jamas levantaron la mano en su defensa, y assi no parecian de su misma especie. Por esso dize que era corrupta mas que de varon su vista, y su forma mas que de hijos de hombre; ya no luzia en ellos si quiera el ser hijos del hombre ó de la misma naturaleza que los otros hombres, sino menos que los brutos, que estos se defienden de quien los persigue; mas Israel perseguido nunca se provocó a su defensa, por esso le llamó el mismo

será exalsado y será sublimado sobre todas las gentes; y esto mismo repite en el cap. lxiii. 9: 'Por su amor y por su piedad lo redimió, sublimólos y ensalsólos todos dias de siempre;' y antes en el cap. xlix. 21, '¿Quien parió a mi estos? y yo sin hijos, sola, y captiva, y estos ¿quien los engrandezió?' Llama a Israel siervo, nombre con que el Señor frequentemente honra a los que ama, tanto a los particulares como los patriarcas y Mosseh, como a la universal congregacion de Israel: assi le llamó por el mismo Isayas en muchos lugares; en el cap. xli. 8 dize: 'Y tú Israel mi siervo, Jacob que te escogi, y semen de Abraham, mi amigo, quo te tomé de extremos de la tierra, y de sus principales te llamé; y dixe a tí, mi siervo tú, escogite y no te aborreci;' y en el cap. xliv: 'Y ahora oye Jacob, mi siervo Jesurun, que escogi en él, acuerda esto, Jacob Israel, que mi siervo tú, forméte siervo a mi, Israel, no me olvides;' y en el cap. xlix: 'Y dixo a mí, mi siervo tú, Israel, que por ti me glorificaré.' No es necessario multiplicar mas pruevas, sino assentar por verdad que en toda la sagrada escritura Israel se intitula siervo de Dios, y que Isayas guardó este estilo en toda su prophecia, y lo observa en el verso primero que explicamos albriciando la redencion y el felicissimo estado que consiguirá por ella, dize que prosperá Israel su siervo; y lo mismo le prometió antes por el mismo Iesayas cap. xlviii. 15: 'Yo hablé, tambien lo llamé trugelo, y prosperará su carrera.'

Sigue en el mismo, verso 14: *Como se maravillaron* 14
sobre ti muchos, assi corrupta mas que varon su vista y su forma mas que de hijos de hombre. Siendo Israel milagrosamente sublimado a tanta grandeza, declarado por siervo de Dios a vista de la gentes, pondera el propheta la admi-

que promete, y que no entrará mas en Jerusalem immundo ni incircunciso, antes esta redencion fué bien contraria a la que aqui promete el propheta, gloriosa, admirable a todas las criaturas, con suma grandeza assi de la sancta ciudad como del pueblo redemido.

lii. 13 Despues de pintada la redencion de Israel como el Señor la tiene decretado, prosigue el propheta el mismo intento, y dize el estado que tendrá el pueblo en aquel dichoso tiempo, assi en orden a sí mismo como respecto de las gentes, y dize en el verso 13: *He prosperará mi siervo será enaltecido y será exalçado y será sublimado mucho.* Dize el Señor, mi pueblo que antes hize siervo en Egypto y despues entre todas las gentes, ahora libre ya de su yugo no será mas su siervo sino mio; prosperará mi siervo sobre quien antes prosperaran todas las naciones, y como antes lo abatieron, lo humillaron, lo pusieron como polvo para passar sobre él, ahora será mi siervo enaltecido. Por esso dixo antes: 'Levantate, levantate, Jerusalem, sacudete del polvo, para que tú y tu pueblo seais enaltecidos;' y si en la captividad padeció el desprecio, si el mundo conspiró en deshonrarle con oprobios, con feos y falsos testimonios, con abominaciones que le imputaran, ahora será exalçado mi siervo, todas las gentes que le blasphemaran con vituperios celebrarán su felicidad con alabanças, cantando a A. cantico nuevo que hizo verdad y cumplió su palabra a la casa de Israel; y assi será su pueblo exalsado entre las naciones de todo el universo, de este modo será Israel reyno de sacerdotes, será cabeça de todo el mundo, y quedará por fama y por loor en todas las tierras de su captiverio, como lo promete el Señor por el propheta Zephania cap. iii. 19, 20; y esto dize Isayas, *He prosperará mi siervo, será enaltecido*

porque ya tubo fin el captiverio de Israel, y gozaria la libertad redemido. Prosigue el propheta hablando con el mismo pueblo, no con los gentiles, que se quieren honrar con esse nombre, sino con el pueblo que sacó de Egypto, que esparció por sus pecados entre las gentes, como consta en estas palabras, 'Que assi dixo Adonay, de balde fuistes vendidos, y no por plata sereis redemidos, porque assi dixo Adonay Dios, a Egypto decendió mi pueblo en el principio para peregrinar alli, y Assur por nada lo violentió; y ahora, ¿qué a mi aqui? dicho de A., que fué tomado mi pueblo de balde, sus dominadores lo hazen gritar, y continuamente mi nombre es blasfemado; portanto sabrá mi pueblo mi nombre, que consoló A. su pueblo y redimió a Jerusalem, descubrió A. el braço de su santidad a ojos de todos las gentes, y veran todos los extremos de la tierra la salvacion de nuestro Dios;' y prosigue vaticinando los admirables efectos de la redencion, que no avrá mas immundicia en Israel ni en los sagrados vasos del templo, que no iran los Israelitas apressurados ni fugitivos sino salvos y confiados, guiados del mismo Dios que los recogerá y los congregará en la sancta patria: todo esto dize el Señor por su propheta con palabras tan claras que no han menester mas que leerse para ser entendidas. Ni puede negar el Christiano que estas felicidades y redencion se prometen al verdadero Israel, al que embió a peregrinar en Egypto y despues sacó con mano poderosa, no a la gentilidad que nunca estubo ni salió de Egypto, a quien aqui mismo llama immunda, incircuncisa; ni pueden explicarlo de la buelta de Babilonia por lo que antes havemos provado, y porque ninguna circunstancia de las que aqui se refieren le conviene, assi de pureza y santidad como de la perpetuidad

Messias, ni lo que en este capitulo escrivió Isayas del siervo de Dios de que habla, se verificaron del que introducen: con que nada les sirve para su intento este capitulo de qualquiera manera que lo expliquen. Con todo, mas por satisfazer al animo curioso de algunos que por la necessidad de sus conciencias, diremos como se deve entender el capitulo y de qué sujeto habla en él el propheta.

EXPLICACION DEL CAPITULO LIII DEL PROPHETA ISAYAS.

PARA la mas exacta inteligencia de este capitulo se ha de notar que en los libros propheticos no ay division de capitulos, sino una continuada escritura del principio hasta el fin de la prophecia; mas para mayor clareza y facilidad de citar los versos, se dividieron en capitulos ó por Hieronimo ó por otro antes de él: y assi no se infiere quando acaba un capitulo, que ya el propheta acabó aquel discurso ó sujeto de que habla, y que en el siguiente trata de diferente materia, antes continuando una misma se dividio despues en muchos capitulos. Devemos pues siempre que pretendieremos la inteligencia de uno, examinar qué contienen los antecedentes y subsequentes, de qué sujeto se habla, y a qué proposito, por ver si trata de lo mismo en lo que sigue.

Avia hablado largamente el propheta y con toda clareza de la redencion de Israel en el capitulo li, y prosigue la misma materia en el lii, hablando con el pueblo de Israel y la santa ciudad de Jerusalem, llamandola que despierte de su sueño, que buelva a su antiguo vigor, que quite el luto y ponga vestidos de alegria, que sacuda el polvo de sus ruinas, porque no solo seran restituidas a su antiguo lustre, sino que será siempre santa por sus habitadores, que nunca mas sera prophanada por los gentiles incircuncisos,

no son contra esta sabiduria, las riquesas, la magesdad, la soberania, la emulacion, la venganza, la ambicion y todo quanto contradize el Evangelio, cuya sabiduria, y del Messias que predica, ni justificó ni justificará a alguno. Lo principal en que consistió y consiste esta sabiduria christiana es en derogar y deminuir la grandeza de la divina ley que el Señor promulgó en Sinay, porque con ella no era compatible la que inventaron. Dize Paulo que era mortifera, que no dava santidad, ni justificacion, ni vida eterna a Israel; que no obrava en los hombres mas que maldicion; que el pecado entró en el mundo por la ley; que todos por ella estavan debaxo de maldicion, y otras blasfemias semejantes en que consiste toda sa theologia. Esta es la sabiduria que resultó de aquel Messias, la que mucho celebran sus sequases: el que mejor sabe defender estos dogmas es el mas sabio, el que con mayor agudeza escrive para destruir la observancia de la ley divina es el mas justo, y que mas ostenta con su sabiduria deminnir la grandeza de la que el Señor enseñó a su pueblo en Sinay; mas el mismo Señor la califica diziendo al tiempo de su promulgacion, 'Esta es vuestra sabiduria, este es vuestro entendimiento,' con esta sabiduria justificará el siervo del Señor justo a muchos, no con la sabiduria que inundó el mundo despues de la venida de aquel hombre llenandole de varias sectas repugnantes a su unidad y a la imensidad de su divino ser infinito, impasible; con que no verificó el verso que aquel siervo de Dios justificaria con su sabiduria a muchos.

De todo lo dicho se colige que el capitulo liii, aunque se entendiese como pretende el christianismo por el Messias, no se puede aplicar al que creen, pues ni lo que antes diximos de la redencion de Israel, ni de los oficios del verdadero

enemigo, sino que es necessario amarle y a todos aquellos que nos hizieren mal; mas la divina sabiduria se contenta con que no aborrescamos ni procuremos venganza de nuestros enemigos; no nos mandó que los amemos, porque ni era justo ni possible esse mandado; no se puede amar sino lo bueno, y ninguno puede aprehender como bueno el ser ofendido para amarlo; basta que no lo aborresca como malo: y si a los que nunca havemos hablado ni communicado no estamos obligados a amarlos, porque no ay razon que motive al amar ¿cómo amaremos a nuestros enemigos? Es verdad que devemos tener caridad con ellos, pesarnos de su mal, y ayudarles si necessitaren de nosotros; mas esto no es amar al enemigo porque nos haze mal, sino no aborrecerle, ni vengarnos en no querer hazerle bien, antes acudir a su necessidad por el precepto general de la caridad con todos, sin hazer mencion ni recuerdo de la enemistad. Esta es la sabiduria de la ley, la otra de hombres que afectaron mas piedad que la misma ley: mas todo esto confiessa hoy el christianismo, y assi lo exercita como nos decimos, pues ninguno ay que no busque los medios para su sustento, ninguno que venda todo lo que tiene y lo dé a los pobres, ninguno que ponga el rostro a segunda bofetada, ninguno por pio que sea que ame a sus enemigos. Dizen sus doctores que son consejos, no preceptos, mas la duda persiste en si son buenos consejos; aunque los reformados quieren que sean preceptos, mas hasta hoy nadie los observa ni se justifica con esta sabiduria sino son algunos frayles descalços y capuchinos que han dado en que han de observar esta sabiduria evangelica, y levantarse a mayores con el christianismo, viviendo como ellos dizen vida evangelica; mas no la cabeça de la iglesia y sus Hierarchîas, en quien

la puerta a la ociosidad, madre de todos los vicios; y no solo introduzian el ocio por este medio, sino mandando que nadie tubiese cuidado con el dia de mañana, que viviese alegremente sin procurar vestido con que cubrirse ni alimento para vivir, que los lirios sin solicitarlo nascen mas adornados que Salamon en su trono, que las aves del cielo comen y engordan sin juntar trigo ni prevenirse para lo de adelante, que Dios que cuida de estas criaturas, sabe lo que necessitan los hombres y se lo dará. Esta sabiduria es contra la humana providencia, y es tentar la divina que milagrosamente sustenta el genero humano sin que el hombre uze de su racionalidad que el Señor le dió para su govierno tanto en lo temporal como en lo espiritual, queriendo antes instituir una caterva de mendigos que una republica honesta y providamente governada. Affectó humildad la sabiduria evangelica: manda que si uno es lastimado con una bofetada, que presente al que le ofende la otra mexilla para que le dé otro bofeton en ella, consejo irracional y ageno de toda perfeccion, porque con sufrir con paciencia el golpe y la afrenta, con no aborrecer ni querer vengarse del que le offendió, cumple el hombre con toda la perfeccion de vida espiritual, y con lo que el Señor mandó en la divina ley 'no guardes odio ni te venges;' mas querer adrede ser mas ofendido, no cabe en juizio humano, y que por usar uno de su humildad presente la ocasion a su proximo para que si iritado peca dando una bofetada buelva a pecar repitiendola, y con mayor pecado; pues quanto se muestra mas humilde el ofendido, crece la culpa del ofensor, lo qual evitaria sufriendo humilde y retirandose cuidadozo de que su enemigo no continuase, pecando, los efectos de su ira. Enseña la sabiduria del Evangelio que no basta no aborrecer el

espiritual del hombre, con que no fué la doctrina ó sabiduria para justificar las almas nacida de aquel Messias ni de sus discipulos, sino de la que el Señor reveló a Mosseh en la divina ley que dió a su pueblo; y lo que ellos añadieron no es otra cosa que una afectacion de santidad contraria a la misma razon natural, y prejudicial al govierno humano. Y entre muchas cosas que omitimos sea por exemplo el caso en que no permitió la ultima piedad de un hijo con su padre muerto, a quien queriendo ir a dar sepultura le dixo: 'dexa que los muertos entierren sus muertos, y tú ven y sigueme;' accion por cierto, aunque mas la comentan, llena de impiedad y escandalosa: manda al otro mancebo que buscava el camino de la perfeccion, que venda quanto tiene y lo dé a los pobres; doctrina contraria a la razon, pues los bienes temporales que el Señor da deven agradecerse, y dar gracias a la bondad divina que assi fué servida repartirle de sus bienes, usar de ellos con sobriedad, y sublevar con la limosna la necessidad de su proximo partiendo con él, mas no empobreciendose. Y assi dize el Señor por el propheta: 'Parte tu pan con el pobre,' mas no dize que le dé todo el pan, que esso fuera caridad necia y irracional. Menos tolerable es lo que despues mandaron los apostoles, que todos los reduzidos al Christianismo vendiesen quanto tenian y les truxiesen el dinero, como dize en los actos apostolicos: 'y vendian todas las cosas que tenian, y ponian su precio a los pies de los apostoles.' Esta era doctrina repugnante al govierno del genero humano, porque sin diferencia de los bienes temporales ninguno queria trabajar para adquirirlos, y siendo todos iguales, ningunos se ocuparian en los oficios serviles de que necessita la humanidad para su conservacion, y no seria otra cosa que abrir

y beneficios de su venida: lo primero es absurdo contra la bondad y verdad divina y los sagrados escritos; y lo segundo no prosperó por mano de aquel hombre ni la voluntad del Señor se cumplió; pues negandole y matandole Israel aumentó sus pecados y negoció, como ellos dizen, su ultima perdicion y ruina; luego no quitó los pecados de su pueblo como dize el angel del Evangelio a Joseph, ni es el cordero de Dios que quitó los pecados del mundo, como dize Juan. Supuesto que por este niño, por este cordero se siguió la perdicion de su pueblo ¿cómo lo predican sus sequazes, si ya no es lo mismo querer Dios salvarle que condenarle por un mismo sujetto? y si queria Dios salvarlo mediante el Messias, y esta salvacion no siguió sino lo contrario, mejor diria el propheta 'y la voluntad de Adonay *no* prosperará en su mano;' pues en el resto del mundo fuera de Israel, de que dize Juan este es el cordero de Dios que quita los pecados del mundo, menos prosperó la voluntad de Adonay; pues el mundo que Dios querria redemir, sacar de los lazos del pecado, del poder del demonio, ha quedado como arriba diximos, y evidentemente consta, lleno de las mismas abominaciones, prevaricaciones y pecados; luego este cordero de Dios no quitó los pecados del mundo, ni la voluntad del Señor prosperó en su mano como dize el propheta que ha de hacer el siervo de Dios de que trata.

Dize en el verso 11: *Con su sabiduria justificará justo mi siervo a muchos.* Ninguna sabiduria enseño aquel hombre a muchos, nada dixo ni escrivieron de su nombre los Evangelistas que fuese justo y sancto que el Señor no ubiese antes dicho en la divina ley y prophetas, sin que algo bueno pudiesen añadir a la divina ley para la vida

sus dias? y si dixeren que en el otro mundo viviendo eternamente prolonga los dias, esso no es prerogativa particular sino cosa universal a todas las almas, y aun a los condenados que nunca moriran y duraran eternamente ó en las penas ó en la gloria; con que de manera ninguna se verifica de él lo que dize el propheta 'alongará dias.' El tercero es que *la voluntad de Adonay prosperará en su mano* ó por su mano, lo qual menos pueden aplicar a su intento, porque como vemos en todos los lugares que citamos del Messias la voluntad del Señor es que congrege a Israel de todas las partes del mundo, que todas las gentes se reduzcan a su divino culto y adoracion, sin sectas falsas ni ydolatrias, que los pecados sean acabados, y que todas las criaturas humanas gozen de una perpetua paz, amor, y tranquilidad espiritual y temporal: esta fué y es la voluntad del Señor y la que dize el propheta que prosperará por mano de aquel siervo de que trata. Assi lo dize tambien el Evangelio que lo enunció el angel a Joseph quando huia zeloso por la anticipada preñez de Maria su muger, diciendole que pariria un hijo que se llamaria Josua y que este quitaria los pecados de su pueblo. Y Juan en su Evangelio hablando del mismo dize: 'Veis aqui el cordero de Dios, veis aqui el que quita los pecados del mundo:' no pueden negar aun por su Evangelio que esta era la voluntad de Dios, y que esta havia de prosperar y tener execucion por mano de su Messias. ¿Y cómo aplicarán esto a lo que introduzen y adoran, con cuya venida todo aconteció al contrario, y hasta hoy nada de lo que es voluntad de Dios se executó ni ha prosperado? Y si fué prometido y embiado a Israel, ó era voluntad de Dios que Israel lo matasse y se perdiese por causa del Messias, ó que le recebiese y gozase las felicidades

vida, se conserverá vivo en este mundo: assi lee Valera, vivirá por largos dias, y del mismo modo el docto Arias Montano. La tercera felicidad es que la voluntad del Señor prosperará en su mano, que aquello que el Señor quiere, aquello que le es agradable en su mundo se conseguirá mediante este su siervo, que aunque la voluntad del Señor es forçoso que siempre tenga efecto, dize que esto será mediante su siervo usando de él como instrumento eficaz y suficiente para este fin. Esto supuesto, examinemos si tubo estas tres cosas aquel hombre que dizen que puso su alma por el pecado. La primera que es *verá semiente*, no puede convenirle, pues como afirman murió sin generacion ni descendencia; mas a esto responden que tubo semiente espiritual engendrando la iglesia christiana, y esto se ha de entender por simiente, no hijos naturales. Esta respuesta es contra el sagrado texto, y es solo medio para huyr la dificultad, porque en la S. S. la palabra *semen* nunca significa hijos espirituales sinó carnales. *Hijo* significa muchas vezes hijo espiritual, y semiente nunca otra cosa que natural propagacion. Cipriano de Valera lee por semen 'verá linage' que es lo propio que natural descendencia, y nadie dixo que ay linage espiritual, con que es fuerça que este sujeto tenga natural posteridad que le suceda, la qual no tubo aquel hombre, con que no le compete esta circumtancia del verso. Pues lo segundo que es *alargará dias* ó como dize Valera 'vivirá largos dias,' menos se verifica de su Messias, porque si murió como dizen de 33 años, mal puede affirmarse de él que vivirá larga vida, muriendo en lo mejor de su juventud: esto se llama morir tajado por la mano de Dios; pues ¿cómo se compadece prolongar los dias, vivir por bendicion vida larga con ser cortado en lo mejor de

se publicó despues de muchos años, y qué mayor falsedad que reducir a lo que no cabe en los cielos y la tierra a los miserables lazos de la humanidad, a la estrechez de un vientre, a los cortos limites de una oblea, affirmando sobre su palabra que aquel es y alli está el poderozo Dios como assiste en los cielos, reduzido a una migaja de pan y una gota de vino. Grande engaño fué adorar la gentilidad a Baco por Dios del vino, mas es mayor engaño adorar un poco de vino por Dios de todo: ¿pues comó se puede verificar el verso que no ubo engaño en su boca?

Prosigue el verso 10: *Si pusiere por enmienda su alma verá semiente, alongará dias y la voluntad de Adonay prosperará en su mano.* Cipriano de Valera interpreta: verá linage, que es lo mismo que semiente ó descendencia ó posteridad. Veamos pues si aqueste verso puede ajustarse al Messias que pretenden. Dize el propheta que tres cosas ha de tener el sujeto ó siervo de Dios que alli introduce, y todas debaxo de otra condicional. Es la condicion que si pusiere su alma por enmienda del pecado: si con peligro de su vida se emmendare de las prevaricaciones, amando mas al Señor su Dios que a su misma alma ó vida, tendrá las tres felicidades seguientes: verá semiente, generacion y dichosa descendencia, que es la misma bendicion que el Señor dió a los Patriarcas y ellos a sus hijos. La segunda felicidad es que vivirá largo tiempo sobre la faz de la tierra, bendicion que el Señor dió a sus escogidos y observantes de sus divinos preceptos; y al contrario el acortamiento de vida, castigo con que amenaça a los transgressores; y assi al sujeto de esta prophecia en premio de sus trabajos y sufrimiento promete que continuando con desprecio de su propia vida en tan sancta toleRancia alargará los dias de la

ubiera testigos contra el reo; pues ningun hombre puede afirmar de sí que es justo y que nunca pecó; mas él dixo: 'quien de vosotros no ubiere pecado que la acuse,' y porque ninguno osó decir que era justo la embió en paz, haziendo guerra con ilicita piedad a la ley divina. Dixo que lo que entrava por la boca no immundava al alma, diziendo el Señor tantas vezes en las comidas prohibidas: 'No immundeis a vuestras almas.' Y confessando él y sus sequazes, particularmente Paulo, que la mançana del Paraizo no solo immundó a Adam por cuya boca entró sino tambien a todo el genero humano solo porque Dios la havia prohibido: y assi es falso decir que lo que entra por la boca no inmunda al alma. Dixo mas que se le avia dado potestad en los cielos y en la tierra aviendo dicho el Señor que su gloria no dará a otro. Dixo cosas que se falsificaron con la experiencia: preguntado por los Apostolos que si era Messias cómo no juntava las 12 tribus de Israel, pregunta por cierto muy necessaria y conforme a los sagrados escritos, respondió que a ellos no tocava saber el dia y la hora, mas que él les asegurava que no passaria aquella generacion de los que entonces vivian sin que él bolviesse en nubes de los cielos para aquel efeto, lo qual esperó la iglesia en aquellos primeros cien años con una fé muy cierta que vendria como prometió, sobre que en tiempo de Tertuliano ubo grandes rogativas y processiones por las campañas en todo el christianismo, mas él no bolvió, ni se cumplió ó verificó lo que havia dicho. Despues sus sequazes en nombre suyo formaron muchos dogmas repugnantes a la verdad, inventaron una pluralidad de personas contraria a la simplissima unidad de su criador, que siendo infinitamente uno, en ningun sentido puede ser muchos, aunque esta falsedad

medades soportó y que con su llaga fué medecina a nos: mas esto nó fué assi ni podia ser, pues solo el Señor Dios es quien perdona, quien salva, quien redime, y no otro; y si ubiese de ser el Messias, como entienden en este capitulo, esto se havia de seguir a su muerte; y no haviendo seguido, solo le toca el aver muerto, mas no el ser Messias de Israel prometido por los prophetas. Dize en el verso nueve: *Sobre que no falsedad hizo, y no ubo engaño en su boca.* El siervo de Dios de que habla el propheta es necessario que ninguna cosa mala obre, que ninguna falsedad, ni engaño, ni perversa doctrina salga de sus labios, ni sea motivo para que otros la introduzcan en el mundo, lo qual no se puede averiguar, digo verificar del sujeto que pretenden; porque dando credito al Evangelio como testimonio de la misma parte, hizo muchas cosas contra la ley de Mosseh a que estava obligado como hombre Judio. Dixo otras que falsificó la experiencia: Primeramente prevaricó la divina ley quebrantando el reposo del Sabat él y sus discipulos, licenciando arrancar espigas con pretexto de necessidad con escandalo de los Israelitas, no siendo aquel medio necessario para satisfacer la hambre, ni haviendo peligro de vida en sufrirla, y podiendo bolver al poblado a pedir pan por Dios; pues en Sabat no les era licito apartarse tanto de la ciudad; y consentió y aun aprovó arrancar las espigas, que es lo mismo que cortar leña, por el qual crimen mandó el Señor apedrear a otro en el desierto. Absolvió del crimen a la muger convencida de adulterio, a quien condena el divino decreto con muerte indispensable, sin otra razon mas que preguntar a los testigos si eran pecadores, como si dependiese el crimen para su prueva de ser los testigos santos, con que nunca

que a lo menos puedan alcanzar la absolucion de otro hombre para salvarse, los quales respeto del mundo son casi ningunos; y assi lo sintió Bernardo, doctor de la iglesia, que en una de sus revelaciones escrive que aquel dia havian muerto en todo el universo tantos millones de hombres, y solo se havia salvado una buena vieja y un monge de su religion. Y si toda esta venida de Dios al mundo, esta muerte y passion no era para otro fin sino para que se salvase el genero humano, y esto avia de conseguir el Messias como lo consiguió el que predican ¿cómo llevó nuestros dolores, nuestras enfermedades? ¿Cómo sanó el mundo de los pecados y de las penas del infierno que merecian? Adonde está esta redencion de las almas! estos pecados que quitó! esta sanidad y medecina que tubimos por su causa, por su muerte y passion? Adonde está el reyno de Dios que predica el evangelio a cada passo, pregonando que ya se acabó el reyno del demonio? ¿que mas a de reinar el demonio que llevarse casi todo el genero humano al infierno, como confiesan? Cuando el Señor reyne en su mundo como tiene prometido en tiempo de la redencion y su Messias será Adonay uno, y su nombre uno, y todas las criaturas lo conocerán y lo amarán, y su pueblo mas que todas las criaturas; quitará los ydolos de toda la tierra, la guerra, la simulacion, la discordia; todo será paz, amor de Dios y observancia de sus divinos decretos de los naturales en las gentes, y de la divina ley en Israel como reyno de sacerdotes, como reyno de Dios: esta medecina tendrá Israel y todas la gentes hecha por la omnipotencia del mismo Dios vivo; y si con la muerte de aquel sujeto assi ubiera acontecido en el mundo, tendrian razon de decir que nuestros dolores llevó y nuestras enfer-

a todos, mas que es necessario que cada uno crea que por su muerte sanó, porque si assi no lo entiende quedará mas enfermo que de antes: con que esta sanidad consiste en la aprehension del enfermo, y si muriere niño ó fuera simple de su nacimiento, no puede sanar porque no puede aprehender que sana; y es forçoso que los lleve el diablo y esten perpetuamente en los infiernos pagando la mançana que no comieron, si ya no es pecado que su padre ó su madre ó algun otro christiano aprehenda y crea que el niño sanó de su pecado por Christo, que esta aprehension aunque no sea suya puede servirle, y si no ay quien haga por él esta diligencia, va condenado ó al limbo, como defiende el papista, ó al infierno como dize el reformado.

Pues de los pecados actuales que cometen voluntariamente los hombres ninguna sanidad espiritual se experimenta, porque Israel y las gentes, tanto Mahometicas como Christianas y las que llaman paganas, cometen los mismos pecados que antes de su muerte, sigue miserablemente la fragilidad de su apetito la misma inclinacion al vicio y la misma repugnancia a la racional rectitud que son los dolores y enfermedades que causó el pecado de Adam; y siguen a la malicia humana, y en suma tantos se condenan al infierno como antes de su muerte y passion; y aun muchos mas, porque Israel con la divina ley de Mosseh, y las gentes del mundo con la ley de la naturaleza guardandola podian salvarse, y despues de su muerte ninguno puede ser salvo (en su opinion) sino creyendo en él y en sus dificultosos misterios. Y los pontificios a todos niegan la salvacion, aunque sean christianos con todo su corazon y con toda su alma, si no fueren en todo sequaces de la iglesia romana; y de estos solos los que no murieren en pecado, y

en ningun tiempo podrá con verdad decirlo, pues despues de su muerte no solo no sanó Israel de sus trabajos, mas aun mayores los experimentó y padece por los que en el mundo le creyeron.

Mas viendo el christianismo que en este sentido no podian verificar de este sujeto la prophecia, recurren como acostumbran a lo espiritual, y dizen que llevó nuestros dolores y enfermedades, que son nuestras culpas y las penas que por ellas mereciamos, que esta es la sanidad espiritual, quedando Israel y las gentes libres de la deuda del pecado original y de la que de nuevo causamos con nuestros voluntarios delitos. Eximanemos si esto es verdad, y si el mundo experimenta este beneficio espiritual en su muerte.

Primeramente, lo que toca al pecado de Adam de la misma manera quedó que estava de antes en Israel y las gentes, sin que con su sangre se aya lavado ni expiado aquella mancha y deuda del genero humano, porque ellos mismos confiesan que todos nacen infectos del pecado original, enemigos de Dios, esclavos del demonio, que no pudo limpiarlos Dios aunque se hizo hombre y murió por expiacion; y esto creen tan infalible, que tienen por articulo de fé que los niños que mueren sin baptismo quedan privados eternamente de la gloria, condenados al limbo por el pecado de Adam. Y en opinion de los reformados los niños que no son de padres christianos son condenados perpetuamente a los infiernos por el pecado original que no cometieron; con que confiesan que no pudo sanar la naturaleza humana de sus enfermedades y dolores espirituales con la muerte de aquel Messias: y assi no puede ser este de quien habla el propheta. Y no es poco gracioso lo que por huyr este argumento responden, que él de su parte sanó

dades, dolores, y a su passion y muerte causa de la sanidad que es de la expiacion y de la libertad del pecado y de sus efetos.

Es necessario segun su doctrina que el Messias lleve nuestros dolores y que sane nuestras enfermedades, que ambas cosas se verifiquen en el que adoran por Dios y Messias. Y para saber si lo hizo assi y si con efeto se cumplió en él lo que dize el propheta, preguntamos si estos dolores y esta sanidad se an de entender corporalmente respeto los trabajos y miserias temporales de Israel, ó espiritualmente en quanto a la pureza y expiacion de las almas para que pudiesen gozar la divina gloria. Si se entiendese en el primer sentido, nunca Israel tal cosa podia decir, ni verificarse de aquel sujeto; pues despues de su muerte quedó Israel esparcido por el mundo como lo estava 600 años antes de su venida, y mucho mas despues de arruinada la santa ciudad y sagrado templo padeciendo las extremas calamidades y los mas crueles dolores de la captividad en las gentes, lo qual ellas confiesan en continuos encarecimientos de nuestra miseria: luego estas enfermedades, estos dolores él no los llevó, pues oy perseveran, ni con sus azotes, passion y muerte fué medecina a Israel, que quedó oprimido de la misma enfermedad de su captiverio; antes bien, conforme ellos creen, de su muerte dependió nuestra ruina, persecuciones, sumo desprecio, odio mortal, y larga peregrinacion que padecemos. Y si él fuera el verdadero Messias, dado y no concedido que ubiese de morir por el pueblo, se cumpliria con su muerte el llevar nuestros dolores, el sanar con sus martirios a Israel de sus trabajos y larga enfermedad entre las gentes; y assi lo podria confessar el pueblo quando llegasse a creerle; mas

refiere? No avrá christiano que diga que esso seria bastante, sino que hizo y cumplió quanto de aquel siervo de Dios se prophetisa. Veamos pues como le ajustan los principales de sus versos. Cap. liii. 1: *¿Quien creyó a nuestra oida, y brazo de Adonay sobre quien fué descubierto?* Dado caso que hablase todo el capitulo del Messias, sobre quien afirman se descubrió el brazo de Adonay, bien se colige de estas palabras que el Messias no es Adonay sino puro hombre. Pues dize que sobre él se descubrió Adonay su brazo, no el brazo del Messias sino el de Adonay, porque si fuera hombre y Dios, su mismo brazo se descubriria sobre él y no havia que recurrir a otro Adonay; pues no puede haver mas que uno, y esse seria él mismo: con que se vé claramente que habló de una criatura favorecida de su criador, no del criador en forma de criatura; que si él fuera el criador, dixiera el propheta que salvó a él su derecha y brazo de su santidad. En el segundo y tercero verso dize el abatimiento y humilde estado del siervo de Dios de que va hablando, deviendo ser venerado y estimado, y pasa el verso cuatro descriviendo los trabajos y miserias que sufrió, y dize: '*De cierto nuestras enfermedades él las llevó, y nuestros dolores los soportó, y nos lo jusgamos llagado, herido de Dios y afligido;* y sigue el verso cinco: *y él adoloriado por nuestros pecados, molido por nuestros rebellos, castigo de nuestra paz sobre él, y por su llaga fué medicina a nosotros.*' Estos versos y otros semejantes que siguen explica el christianismo por los pecados del genero humano que tomó sobre sí el Messias para satisfacer por ellos ó por las penas que Israel y las gentes merecian por sus delitos, y por el original que heredaron de Adam: á estos llama el propheta enferme-

promesa, y las calidades y frutos del verdadero Messias que será instrumento de Dios y cabeça de Israel redimido, como la descrivieron todos los prophetas, para que nunca Israel pudiese abusarse en su conocimiento admitiendo antes de su venida otros que ó la malicia de algunos del pueblo ó la ignorancia gentilica le propusiese; supuesta tambien la impugnacion de los fundamentos christianos con que pretenden obscurecer nuestra verdad y clareza y sinceridad de los sagrados escritos, por los quales mostramos que ni el Messias ni otro inocente avía de morir por los pecados de Israel ni de las gentes, es bien llegarnos al cap. liii de adonde pretenden una grande prueva de todo quanto afirman, y avernos impugnado: y aunque por lo que se ha dicho consta con evidencia que el que creen no fué Messias de Israel, pues ni la redencion ni otro algun fruto hizo de los que dieron los prophetas, con todo es bien a proposito examinar si lo contenido en este capitulo le compete para que conste que ni aun entendido como pretenden aplicar a este sujeto.

Concedamosles (aunque falso y contra la verdad prophetica) que el Messias havia de morir muerte violenta por los pecados de los hombres, y que esto se significa en este capitulo prophetico liii de Isayas: y concedamos tambien (aunque es bien dudoso) que el que pretenden dixo que era Messias, y que los Romanos y Judios le castigaron y pusieron en el patibulo, que era la cruz en que colgavan los malhechores: ¿acaso esto bastaria para ser verdadero Messias? sino le conveniesen todas las cosas que se contienen en este capitulo, bastaria solo el morir, si nada hiziese con su muerte de lo que alli dize el propheta que ha de hacer el siervo de Dios que introduce, y cuyas aficiones

su pecado sin poder salir de sus lazos; mas el Señor dize que arrepentido no será a vos aun por tropiezo el delito. Dizen que es fuerza que el hombre aunque se aparte contrito de su pecado muera muerte espiritual; mas el Señor dize, supuesta la contricion: '¿ Y porque morirás, casa de Israel?' no dize Dios que otro pagará la pena por los delitos de los hombres, sino que el hombre se aparte de los delitos y se convierta, echad de sobre vos todos vuestros pecados y tornaos a mí y vivid: no dize que morirá por nos para que vivamos sino que bolvamos a él y viviremos: en esto consiste su justicia, su rectitud, su misericordia, conforme toda la santa escritura, sin que en toda ella aya una palabra que directa ó indirectamente, por claridades ó por sombras (como ellos dizen) signifique lo contrario; ni la deuda de Adam, ni la malicia infinita, ni la impossible satisfacion a la justicia divina, ni la muerte del Messias Dios y hombre para pagar muriendo inocente lo que no devia. Con que el fundamento del christianismo queda deshecho é improvable, y consiguientemente no pueden aplicar el cap. liii al Messias muerto para expiacion de los pecados, pues tal muerte nunca fué ni pudo ser admitida por Dios, ni util a sus criaturas, porque cada una pagará su pecado, y ni Dios ni otro pagará por ellas, como lo dixo: portanto a cada uno como sus carreras jusgaré a él, casa de Israel, dicho de Adonay Dios.

CAPITULO XXVI.

Prueva que aun entendido el capitulo liii como afirman los doctores [christianos] por el Messias, de ninguna manera pueden aplicar lo a lo que pretenden.

Supuesta la verdad de las sagradas letras acerca la redencion de Israel, y cómo ha de ser segun la divina

agradandose de que padeciesse la inocencia y se librasse la malicia.

Todo este modo de discurrir el christiano no tira a otro fin que huir la infinita misericordia de Dios bendito con sus criaturas; porque en confessandola, no queda razon para ser necessario que venga Dios al mundo a hacerse hombre y morir por los hombres satisfaciendo por sus pecados: y no viniendo, cessa toda la machina del christianismo; con que es forçoso que presistan en que no tenia lugar la misericordia ni se podia perdonar el delito sino por el medio de morir Dios hecho hombre. Lo contrario dize el Señor en la sagrada escritura prometiendo infinitas vezes a sus criaturas el perdon absoluto de sus pecados solamente con que ellas lo quieran y se dispongan para recibir esse beneficio, no muriendo su immortal magestad ni otro algun inocente ó Messias, sino viniendo todos bueltos de sus malos caminos al Señor su Dios, arrepentidos y emmendados de sus transgressiones; assi lo notifico a su pueblo por Ezechiel cap. xviii. 30 diziendo: 'Por tanto a cada uno como sus carreras juzgaré a vos, casa de Israel, dicho de Adonay Dios' (esto dize la rectitud de la justicia; y luego sigue la justedad de la misericordia). 'Tornad y bolved de vuestras rebeldias, y no será a vos por tropiesso el delito; echad de sobre vos todos vuestros rebellos que rebellasteis en ellos, y haced en vos coraçon nuevo y espiritu nuevo; ¿y porque morireis, casa de Israel? que yo no quiero que muera el malo, dicho de Adonay Dios, tornad a mi y vivid.' Este es el dicho de Adonay Dios; mas el dicho de las gentes es otro dicho contrario a este. Dize el christiano que no puede bolver Israel ni alguno de los hombres a Dios; que aunque el hombre haga quanto puede, siempre queda tropeçando en

fué acto voluntario suyo, y assi no le hizo Dios injusticia en dexarle padecer y morir, y pudo merecer por su inocencia el perdon para todos los delinquentes del genero humano.

Esta respuesta es contra razon, porque aunque un justo quisiesse dar su vida por los criminales, no permite la rectitud de la justicia que el juez acepte semejante ofrecimiento; y el que tal aceptasse seria iniquo juez, quanto y mas quererlo assi y disponerlo procurando directamente que muera el inocente por los impios: y la doctrina christiana afirma que el padre eterno, que es el juez de esta causa, embió a su hijo, y por obra de la tercera persona que llaman *espiritu sancto*, lo hizo hombre, solamente afin de que padeciesse aquella muerte por los hombres; con que el padre eterno y el otro serian iniquos juezes que no solo aceptaron tan injusta muerte sino que la decretaron y dispussieron los medios para conseguirla, mandandole que la sufriesse con paciencia, lo qual consta por el Evangelio que refiere que en su agonia en el huerto pidió a su padre que si era possible le escuzasse el beber aquel caliz de amargura, ó sinó que se cumpliesse su voluntad. Y Paulo dize que fué obediente hasta la muerte y muerte de cruz; luego padeció por orden de Dios inocentemente para pagar el pecado que no avia cometido, librando los deliquentes y llevandose él la pena y maldicion, como dize Paulo: escrito está que maldito el pendiente en el leño; mas Christo quiso ser maldito ó hazerse maldicion por nosotros, por obedecer a su padre que para esso le avia embiado, pidiendo satisfacion a su justicia con la muerte del hijo inocente, para assi perdonar al genero humano y aun a los mismos que lo mataron. Mas con esto quedó más prejudicada la divina justicia y padeció la mayor afrenta la rectitud del criador

parte pudiere, aviendose el juez misericordioso con él perdonando lo que no puede pagar, que cobrar toda la deuda por entero de otro inocente que nada deve: esto es tirania, no rectitud, ni juizio humano ni divino.

Pudiera oponerse a la doctrina que decimos la experiencia del pecado de Adam en el castigo que oy padece el genero humano por la maldicion que Dios le hechó a él y a su posteridad, siendo assi que solo él y Eva fueron los agressores de aquel delito, con que parece que castigó Dios su culpa en los que no lo cometieron, y por esso se llama *original,* porque vino la pena de este a los primeros padres.

Esta materia es muy dificil, no es de este lugar tratarla exactamente. Mas diremos brevemente su resolucion: Es assi que castigó Dios a Adam por su pecado, no con otro castigo que dexarle en todo conforme a su naturaleza humana, a laque el Señor avia dado grandes privilegios para la vida, si el conservasse la rectitud y obediencia a su criador; mas como él transgrediesse el divino precepto quitóselos Dios y quedó despojado de ellos assi él como la muger y sus descendientes: nunca los merecieron, porque el Señor se los avia dado de gracia, y assi nunca les devió de justicia a su posteridad, quedando el hombre en toda la perfeccion de la humana naturaleza sin previlegio alguno: esto no es castigar Dios a los hombres por el pecado de Adam, sino no dar Dios a los hombres lo que de gracia dió a Adam y despues le quitó de justicia; con que se verifica que nunca el Señor dió a uno la pena del pecado que otro ubiesse cometido para por este medio librar al reo de su delito.

Ni le vale al christianismo responder que el Messias quiso padecer y morir por el pecado de los hombres; que

nunca mató alguno para castigar en él el pecado de otro, bien es que la muerte de los que no pecaron sirva tambien de castigo al pecador que siente su muerte, como lloró David la del niño de la muger de Urias: convino por divino juizio que el niño muriesse, mas no murió el niño para pagar su vida el pecado de David; aunque castigó Dios a David con la muerte del niño, es impossible que uno cometa el crimen y otro lleve la pena para que quede libre el criminal de su pecado y quede castigado el inocente: esto nunca pudo agradar ni ser satisfacion a la divina justicia, que como no puede hacer que el pecado de uno sea acto de otro, tampoco puede querer que el castigo sea sino del mismo que cometió el pecado. Y si el Messias que creen era santissimo, inocente, justo, inpecable, no podia agradar a la divina justicia que padiciesse, fuesse ajusticiado y muerto sin culpa, y que pagasse él la pena de los delitos agenos; y nunca mas ofendida seria la justicia de Dios que con una injusticia tan manifiesta; y si como confiesan lo mataron los hombres injustamente, mayor injusticia fué embiarle Dios y disponer los medios espresamente para que le matasen: ni el caso de los Gabaonitas, por cuya satisfacion hizo a David por divina decreto matar a los hijos y nietos de Saul, contradize esta doctrina; porque estos fueron complices en el saco y muertes de los Gabaonitas, y assi quiso Dios que pagassen su pecado, y su santo nombre se glorificasse castigando la prevaricacion del antiguo juramento en Saul y su familia a quien llama la escritura casa de sangres, condenando no solo a Saul sino a su familia que el Señor quiso justamente extinguir por este medio. Mas conforme a derecho y razon natural fuera más satisfecha y recta quedaria su justicia con que el reo ó delinquente satisfaga quanto de su

deve por su delito, jamas tubiera lugar la misericordia, porque el que paga todo quanto deve ninguna merced ó misericordia recive de la justicia ó del acredor; ni contradice a esto el pagar uno la deuda de otro, porque no menos queda satisfecha la deuda que se pagasse por si propio luego si el pecador está oligado a pagar ó por sí mismo ú otro por todo quanto deve a Dios y a su justicia, nunca tiene lugar la misericordia, lo qual es contra la bondad de Dios y repugna a quanto reveló en los sagrados escritos, que su misericordia es sobre todas sus obras.

Aunque esta novedad sin fundamento en la sagrada escritura quiera defenderse, y que es necessario para bolver a la gracia de Dios satisfacer totalmente a su justicia, nada conseguirá el christianismo con la [muerte] del Messias; porque ¿cómo quedaria bien satisfecha muriendo ajusticiado un hombre santissimo, inocente, sin aver cometido delito, ni aver incurrido en el de Adam? A la verdad no se puede imaginar mayor injusticia que padecer la inocencia por la malicia de los impios, matar un justo porque no mueran los malos, los transgressores, diciendo el Señor que cada uno por su delito morirá: la justicia destributiva consiste en dar a cada uno lo que merece, aunque para el castigo se interpone la divina misericordia moderando el castigo con tal rectitud que esa misma moderacion es tambien divina. Mas nunca seria recta la justicia castigando en el inoncente el delito del impio; ni los niños Amalequitas morian por los delitos de sus padres sino por justos juizios de Dios, porque no fuesen malos como sus padres; y lo mismo en la inundacion general del mundo y casos semejantes en que la infinita sabiduria previó grande conveniencia en la muerte de los que aun no avian pecado; mas

justicia y rectitud. El quererlo assi su divina magestad es la verdadera justicia: el Señor ningunas leyes observa, su infinito ser es sumamente bueno, y assi sus obras son infinitamente buenas y rectas, siquiera perdone siquiera castigue; y assi deve entenderse su divina justicia que tanto puede hacer efectos de benignidad perdonando como de severidad castigando; aunque a nuestro modo de entender a lo uno llamamos justicia y al otro misericordia: supuesta esta verdad ¿porque no podia ó no queria perdonar el pecado de Adam arrepentido, assi a él como a su posteridad, y usar de su justa misericordia y justicia piadosa con todos los hombres tomando dellos lo que la pobre naturaleza puede pagar, que es el arrepentimiento de sus delitos, particularmente aviendo prometido assi el Señor en muchos passos de la sagrada escritura que no despreciará el pecador contrito, que no quiere la muerte del pecador sino que se convierta y viva, que aunque sean sus peccados roxos como la grana los limpiará y blanqueará como la nieve, afligiendo el pecador su alma y convertiendose? Assi lo dize Dios, assi lo promete, porque no pide su divino saber impossibles que inventó el entendimiento humano ¿quien ató al Señor las manos para no usar de su misericordia? ¿qué leyes le obligan a que no se contente? ¿quien le pedirá cuenta que perdonó misericordioso al pecador pobre arrepentido? Nunca dixo Dios tal por su ley ni por sus prophetas, ni podia dexirlo, que para tal sugecion era forçoso dexar de ser Dios y tener privacion de su infinita libertad en orden a toda la rectitud que nosotros no podemos comprehender.

Y dado caso (como quiere el christiano) que el pecador ubiesse de pagar a la justicia divina por entero quanto

sus subtilezas defender lo contrario, y por esso el Señor no la dixo, porque la infinita y summa verdad no puede decir cosa que le repugne.

Mas dexando esta especulacion y suponiendo que el hombre no puede pagar a Dios conforme su malicia, indignamente se concluye que se prejudicia la divina justicia usando el Señor con sus criaturas de su divina misericordia, de tal manera que sea necessario pagarle todo ó perecer por la deuda: esta es contra su justicia, contra su infinita misericordia, su absoluto poder y libertad essencialmente independiente de todo. Primeramente suponen que la justicia divina es al modo de la humana, que está Dios de tal modo obligado a obrar, que si obrare de otro modo seria contra justicia, como los juezes humanos que jusgan observando ciertas leyes a que estan sujetos, los quales no deven prevaricar y si lo hizieren obraran contra justicia, ni deven castigar al inocente ni perdonar al reo su delito sino observar rectamente las leyes a que se obligaron ¿y quien será tan sacrilego que ponga este modo de justicia en el mismo criador? ¿que leyes se sujetó para observarlas? No es assi la divina justicia, porque el Señor es absoluto y independiente en su obrar; decimos que tiene justicia porque todo quanto obra y puede obrar es justo, porque él es la misma justicia: todo quanto hiziere es sumamente recto, no puede admitir malicia ni iniquidad; quando castiga al pecador haze justicia; quando le perdona y tiene misericordia de él tambien haze justicia; quando mata a los inocentes de Chanaan es recto, y quando perdona a los arepentidos Ninevitas es justo; no hizo menos rectitud y justicia quando perdonó a David que quando castigó a Saul, y si ubiera querido matar a David y perdonar a Saul tambien hiziera

sus escritos, para con esta novedad introducir en el mundo por necessario el Messias que predicava: Adam pecó, el Señor le sentenció y executó en él la sentencia, mas nunca ubo en ella ninguna clausula de eterna enemistad y condenacion al infierno; y pues Dios no lo dixo, es por demas el persuadirlo a quien solo deve de creer lo que dixo Dios. Ademas que la culpa del hombre nunca pudo ser de malicia infinita, porque del hombre, que es principio limitado, nada puede nacer bueno ó malo que sea infinito; y si como ellos affirman se constituye la malicia de la ofensa en ser de infinita por ser contra Dios, cuya exelencia es infinita, tambien las buenas obras seran de perfeccion infinita; pues se hazen por el mismo Dios y en orden a su ser que es infinito; y aun con mayor razon, porque el hombre no comete el pecado directamente contra Dios, porque ninguno peca por el fin de ofenderle sino por seguir la sensualidad de su apetito; antes quisiera el pecador que Dios no lo supiesse y ocultarse de su divina Magesdad, si pudiera, como hizo Cain negandole su pecado: con que es cierto que ninguno quiere pecar por ofender a Dios; y si peca, le ofende indirectamente, y si pudiesse, querria pecar y no ofenderle. Mas la buena obra, el arrepentimiento, la penitencia, directamente es por Dios y en orden a agradarle y passiguar su ira haziendo quanto está de su parte para bolver a la divina gracia; luego mas razonable es que la obra hecha directamente por agradar a Dios tenga perfeccion y saber infinito por la infinidad de parte de Dios a quien se dirige que no que el pecado hecho sin alguna intencion de desagradar ó ofender a Dios tenga infinita malicia ó imperfeccion por la infinidad de Dios a quien ni se dirige ni se ordena por el pecador. Esto es evidente y ninguno doctor Christiano podrá con todas

dientes, muriendo inocente para que la inonecencia de uno pagasse por la malicia de todos. Para este efecto no podia valer alguna pura criatura, y assi teniendo Dios lastima del genero humano embió a su hijo al mundo que siendo tambien Dios en unidad de essencia y naturaleza tomasse carne humana y fuesse verdadero hombre, para que padeciesse y muriesse por el pecado de todos los hombres, tomando sobre sí no solos los delitos sino tambien la pena de ellos que limpió con su muerte, porque sus obras tenian infinito valor siendo hombre y Dios en una misma persona, con que pagó por entero a la divina justicia quanto devia el genero humano que quedó del pecado de Adam y de todos quantos despues cometiessen los hombres, como crean y se aprovechen de los merecimientos de la muerte del Messias; que en esta manera es redentor del mundo y de Israel si assi lo creyere. Esta es la fé, la doctrina, y religion christiana; sobre este fundamento estriva toda su theologia.

No necessita el entendimiento humano, particularmente israelita, de muchas agudezas para contradecir este fundamento; basta recurrir a los sagrados escritos que son la regla de quanto devemos creer y observar; y en siendo muchos dogmas que el Señor no nos encomendó, basta para ni admitirlos ni hacer alguna cuenta de ellos: no obstante discurriremos brevemente en esta materia lo que baste para no ignorarla.

Primeramente, que la culpa de Adam tubiesse malicia infinita, que por ella Adam y su posteridad quedassen enemigos de Dios y esclavos del demonio, nunca se dixo en las sagradas letras, ni se advertió en la ley, ni lo lloraron los Prophetas, ni hizieron mencion de tal reprovacion y destierro de Dios, como despues lo gimió y lloró Paulo en todos

Y si esse se desvaneciere y provaremos ser contra la verdad y razon natural, nada les queda que pretender del cap. liii: pues no avrá inocente que muera a quien puedan aplicarle, y será forçoso que busquen otro por sujeto de esta prophecia.

Afirman que el pecado de Adam tubo malicia infinita, pues fué la ofensa contra Dios infinito, que este pecado que llaman original se comunicó a todo el genero humano, quedando assi Adam como todos los hombres enemigos de Dios, esclavos del demonio, hijos de ira, condenados al inferno y desterrados de la gloria. Dizen mas, que ni Adam ni otro algun hombre podia satisfacer por este ni por otro pecado, porque siendo la deuda infinita, tambien devia serlo la paga, que es el merecimiento de las obras del hombre; mas como el hombre sea por su naturaleza limitado, ninguna obra podia hazer que tuviesse valor infinito, particularmente quedando despues del pecado de Adam corrompida la inclinacion del hombre; y (como defienden los reformados) impossibilidado de hazer obra alguna meritoria; con que quedó el genero humano perdido, reprovado de Dios y condenado. Dizen mas, que bien podrá Dios, de poder absoluto, perdonar la ofensa del hombre, porque es infinita su misericordia y su potencia; mas que prejudicaria a la divina justicia, la qual pide que se le dé recta y entera satisfacion, sin la qual faltaria la equidad y rectitud a la justicia divina, perdonando una deuda infinita por una satisfacion y paga de precio limitado, como son todas las obras del hombre; y assi fué necessario que ubiesse un hombre cuyas obras y merecimientos fuessen de valor infinito, para que este pagasse con su muerte lo que devia a Dios todo el genero humano, y assi quedasse libre de la muerte eterna, de la deuda que causó Adam para sí y para sus descen-

Assi discursan los doctores christianos: mas es bien digno de considerar, que teniendo este capitulo por tan claro y expresso en favor de su doctrina fundamental, con todo Paulo en la epistola que escrivió a los Hebreos, adonde procura convencerlos y mostrar que Christo es el verdadero Messias, en orden a lo qual alega quantos versos de toda la santa escritura pudo directa ó indirectamente acomodar a su intento, de manera ninguna hizo mencion dé este capitulo de Isayas ni alegó alguno de sus versos; y si él lo entendiesse por claro y evidente como despues pretendieron los christianos quien pudiera escusar a Paulo de grande omission ó ignorancia alegando para su prueva tanto numero de versos de los sagrados escritos que de ningun modo puede aplicar a su intento, y omitiendo aquellos en que principalmente consistia el fundamento de su intencion para persuadir al gentil y convencer al Hebreo; de que se colige que Paulo no entendió este capitulo por el Messias escriviendo a los Hebreos, porque no ignorava que ellos como inteligentes de los divinos escritos ni se dexarian engañar ni admitirian aplicacion tan estraña, como provaremos en los discursos seguientes.

CAPITULO XXV.

Proponese el fundamento que tuvo el Christianismo para creer que el Messias avia de morir por el genero humano.

Para que el cap. liii de Isayas pueda aplicarse al rey Messias, como pretende la Iglesia christiana, le fué forçoso suponer que avia de morir inocente para redemir las almas, en el qual supuesto consiste toda la doctrina christiana.

C. ISHAK OROBIO DE CASTRO.

CAPITULO XXIV.

EXPLICACION PARAPHRASTICA DEL CAPITULO LIII DEL PROPHETA ISAYAS.

CON el cap. liii de Isayas hizo el christianismo grande fundamento para prueva de la historia evangelica: Porque como esta no contenga otra cosa que la vida, passion, y muerte del que adoran por verdadero Dios y Messias, y esta misma hallen debujada en este capitulo con tan vivos colores que le llaman sus expositores *capitulo passional*, y a Isayas el propheta evangelico, usan de él como de una prueva conveniente que quanto refiere el Evangelio predixo Isayas con espiritu divino, y que el Messias avia de padecer muerte y passion por los pecados del genero humano; que en esto consistiria la redencion, que Dios tantos siglos antes prometió al pueblo Israelitico; que este pueblo al fin de los dias reconocerá esta verdad, y reducido a la fé christiana confesserá quan injustamente castigó y hizo matar al Messias inocente de todo pecado, y que admirará Israel el fin glorioso del que antes ajustició como de lesa magestad divina. Esto pretenden que se significa en este capitulo con palabras tan formales que a su parecer ninguna otra inteligencia permiten, no obstante la repugnancia que siempre han hecho los Judios para no admitirla.

no proceden de los genitores, no puede pagar el hijo por el padre, ni el padre por el hijo; cada qual por sí paga su culpa, como dize claramente Iehazkel, las *almas, mias son, ansi el Alma del padre, como la del hijo; el alma que pecare, ella morirá:* y prosigue diziendo, *El varon quando fuere justo y hiziere juizio y justicia* etc. *viuiendo vivirá, dicho de A. Dio. Y siēdo que este engendró vn hijo perverso, y ninguna cosa destas hizo* etc. *El tal, muriendo morirá, sus sangres en él serán: Y he aqui este engendró hijo, y vido todos y los pecados de su padre que hizo, y no hizo como ellos* etc. *él no morirá por el delito de su padre, viuiendo viuirá.* Y por fin concluye, *el alma que pecare, ella morirá: el hijo no lleuará por el delito del padre, y el padre no lleuará por el delito del hijo; la maldad del hijo sobre él será, y la maldad del padre sobre él será.* Palabras son estas infalibles, por las quales muestra el Profeta, que la maldad del padre no puede perjudicar al hijo: dando por razon, de que el hijo no recibe el ser del padre mas que en quanto al cuerpo, que el alma la recibe por creacion immediatamente de Dios. Verdad que tambien confirma Iesayah diziendo,
Ies. lvii. 16. *y almas, yo hize:* Y assi cada qual paga sus culpas, y no las agenas que no cometió, que esso repugnaria la rectissima justicia de Dios, que consiste en dar a cada qual segun sus proprias obras: como por expressa Ley manda en el Deutero-
Deut. xxiv. 16. nomio, que en la justicia terrestre el padre no aya de morir por el hijo, ni el hijo por el padre, y que cada vno muera por su propria culpa. Con que ni el cuerpo, ni el alma, paga mas que por sus proprias obras. Y esto no encuentra Iesayahu: porque toca en el primer lugar, lo que dirā las gentes, que reconociendo que Israel professava la verdad, y ellos la mentira, concederan que los trabajos que ellos justamente merecian, los padeció el pueblo inocente. Y lo que dize, q́ el pecado de los muchos llevó, significa el aver sido siempre el hito que recebia el tiro de sus maldades, en la forma q́ auemos explicado.

principio de las felicidades de Israel. Esto es, de aquella guerra de Gog y Magog, tan decantada en los Profetas; en la qual se juntaran muchas gentes, como consta de Irmiahu capitulo xxx. Iehazkel capitulo xxxvi. Ioel capitulo iii. y esto cō infinitas riquezas, de las quales habla el Profeta Zechariah en el capitulo vltimo, diziendo, *Y será apañado el auer de todas las gentes derredor, oro, plata, y paños a muchedumbre:* y en otro verso, *será repartido tu despojo* (q́ te despojarō) *entre tí.* Y Iesayah en el capitulo lx. *las riquezas de las gētes vendran a tí;* y en el cap. lxi. *las riquezas de las gētes comereys.* Estos sō pues los *muchos, y fuertes,* de los quales promete el Señor repartiran el despojo.

Porque vació a la muerte su alma, y con los rebelladores fué contado, y él el pecado de los muchos llevó, y por los rebelladores oraua. Quatro meritos les atribuye aqui el Profeta, por los quales merecen justamēte el premio de aquella felicidad: y vuelue en forma de compendio a recopilar el capitulo. 1. Porque se entregaua a la muerte, dexandose matar por el santificamento del nombre del Señor, y obseruaciō de su Ley santissima. 2. Porque entre los malos fué contado, sufriendo con paciencia el ser reputado herege. 3. Aver llevado el pecado de los muchos, cayendo a sus cuestas las maldades y tiranias suyas. 4. Finalmente por auer obseruado el precepto de Ieremias capitulo xxix. 7. *Requerid la paz de la ciudad donde os captiue;* y esto cō tal cuydado q́ en todas las oraciones piden por la salud del Principe, y paz del reyno, o prouincia q́ habitan: y lo q́ es mas, tal vez aū de aquellos de quien estan recibiendo agrauios y ofensas. Merito grandioso, y señal infalible de la constancia y paciencia con que reciben de la mano del Señor el yugo del captiuerio, y opression de sus calamidades.

Hasta aqui llega la declaracion deste cap. en el qual la breuedad fué el mayor intento, afin de mostrar q́ la claridad del assunpto no pide muchas proposiciones.

Bolviendo agora al principio de nuestra question, facil queda la resolucion de la duda: porque como las almas sō del Dio, y

y vengan a su Santo conocimiento, por su mano y medio prosperará, y saldrá a efeto.

11 *Del trabajo de su alma verá, hartarse ha.* Quiere dezir, en aquel felice siglo verá Israel el trabajo de su alma, y dél se hartará: con diferente fortuna de aquel tiempo passado, del
Lev. xxvi. 16. Deut. xxviii. 30. qual dize Mosseh, *y sembrareys en vano vuestra simiente, y comerla han vuestros enemigos:* porque gozando de una paz sempiterna con el imperio del mundo, tranquilamente gozaran los frutos de la tierra Santa: como dize Mosseh en el Deuteronomio. cap. xxx. verso 9. y Iesayah lxii. 8, *Iuró A. por su derecha, y por braço de su fortaleza, si daré mas a tu cibera comida a tus enemigos: y si beueran hijos de estrañedad tu mosto en que trabajaste:* y Amos cap. ultimo, *y plantaran viñas, y beveran sus vinos, y haran huertos y comeran sus frutos.* O dirá, por el trabajo de su alma que padeció en las miserias y calamidades del captiverio, verá simiente, y se hartará de dias.

Con su sabeduria justificará justo mi sierro los muchos; id est, Israel, llamado *pueblo justo, y gente Santa,* con su saber y ciencia justifica a muchos, traendolos con amor fraternal a la verdadera religion, y apartãdolos de sus vanas sectas; y esto al mismo passo *que sus delitos soporta,* sufriendo con paciencia las tiranias de sus iniquidades. O de otro modo dirá, en aquel tiempo mi sieruo Israel justificará, y hará merecer a muchas gentes, como dize el Profeta Micha cap. iv. 2. *y andaran pueblos muchos, y diran, Andad y subamos al monte de. A. a casa del Dio de Iahacob, y nos mostrará de sus caminos, y andaremos en sus senderos:* y el profeta Zechariah en el capitulo viii. *Y trauaran diez varones por la ala de varon Iudio por dezir, andaremos con vos, q́ oymos que Dios con vos* etc.

Y sus delitos él llevará. Porq́ siẽdo pueblo mas religioso y sãto, tomará a su cargo la administraciõ espiritual de la obseruaciõ de la Ley, como dize Mosseh a Aaron en Numeros cap. xviii. 1. *Tú y tus hijos contigo, llevareys el delito del santuario.*

12 *Por tanto partiré a él en muchos, y con fuertes partirá despojo.* En este vltimo verso se trata del vltimo conflicto,

en este lugar se ve con evidencia que aunque el Profeta habla en singular, y de un pueblo singular, el assunpto es de todos los hijos de Israel.

Y dió con los malos su sepultura, y con el rico en sus muertes. 9
Prosiguen las naciones, nosotros avemos condenado muchas vezes muchos este pueblo a muerte, y sepultado entre mal fechores y con los ricos במותיו *en sus varias muertes*, siendo infalible que para quitarles las haziendas a los tales, les levantauamos mil testimonios, y martirizauamos sin aver cometido crimen, ni tener otra culpa contra sí que aver acumulado riquezas: como sigue *sobre no aver hecho* חמס *robo ni engaño en su boca*, id est, dexādose robar las haziēdas que no robaron, y matar por el santificamiento del Señor, y no confessar por la boca otra religion alguna.

Y A. quiso molerle. Deste verso adelante habla el Pro- 10
feta en nombre del Señor, y refiere la causa destos males padecidos, y el fruto que dellos se espera. Y primeramente dize, que la voluntad, y determinacion del Señor, ha sido molerlos, y hazerlos enfermar cō tantas suertes de adversidades, para que por medio dellas purificados, sean dignos de tanta felicidad. Y assi sigue, *si pusiere* אשם *expiacion su alma*, entregandola por la Ley. O si se diere y confessare culpado, como los hermanos de Ioseph que dixeron, *pero culpados nos*, bolviendo en penitencia, *Verá simiente*, id est, multiplicaran en
infinito numero, como dize Iehazkel, *Multiplicaré a ellos como* Ieh.xxxvi.37.
ovejas, hombres: y Zechar. *y a tierra de Guilhad, y Lebanon los* Zech. x. 10.
traeré, y no bastará a ellos: y primero que todos Mosseh, *Hazerte he bien y multiplicarte he mas que tus padres.* Prosigue,
Alongará dias. Confirma esto el mismo Profeta diziendo, *como* Ies. lxv. 22.
dias del arbol, a saber, del arbol de la vida, *dias de mi pueblo:* y
Zecharyah, *y varon su bordon en su mano, de multitud de dias.* Zech. viii. 4.
Vltimamente, *y voluntad del Señor*, que es de oprimirle y enfermarle con castigos, para mayor gloria suya, *en su mano prosperará:* porque se consiguirá el intento y fin a que se dirigen. O dirá, la voluntad del Señor, q́ es que todos se salven,

incurrir en él la maldad de todos nosotros, id est, Nosotros errauamos, ellos seguian la verdad: luego las penas que nosotros mereciamos, las padecieron ellos.

7 *Apretado, y él aflito,* Quitauamosles la hazienda cō tributos, y martirizauamosles los cuerpos cō varios generos de tormentos, *y no abria su boca: como carnero al matadero era llevado, y como oveja delante sus trasquiladores, enmudecia, y no abria la boca.* La experiencia desto se ve cada dia, particularmente en los trabajos de la Inquisiciō, y testimonios q́ les levantā, por quitarles la lana, y robarles las haziendas: y es lo mismo que el Ps. xliv. Psalmista dize, *Distenos Señor como ovejas de comida,* y mas abaxo, *Por ti somos muertos cada dia, contados como ovejas al matadero,* sufriendo con summa paciencia cada dia estas tiranias, y calamidades immensas.

8 *De Detenimiento, y de Iuizio, fué tomado.* Estas dos palabras tienen diverso sentido, por que עוצר, significa, *reyno, y detenimiento,* o carcel, que es lo mismo. משפט nota, *juizio, y castigo,* como es notorio a quien tiene noticia de la lengua Hebrea. Luego segun esto, con el primer sentido dirá, Esta gente tan abatida, vil, y quasi juzgada por sin figura humana, no fué de infima nota su origen, ni vulgar y poco afamada: por que de reyno opulento, y de Senado admirable y tribunal de justicia, o Sanhedrin, fué destituydo, *y su generacion,* o felicidad de aquel antiguo seculo que gozaua quādo fué desterrado de la tierra Santa, *¿quién podrá enarrar?* O tambien, Agora de la carcel, y de castigos, es ya libre. Y la felicidad desta generacion, o seculo presente, quién avia de pensar, o dezir, quando fué desterrado de la tierra de las vidas, a saber, la tierra de promision, llamada en las divinas letras tierra de las vidas, como se ve en Iehazkel cap. xxxi. y en el Psalmo cxvi. 9. *Andaré delante A. en tierra de las vidas. Del rebello de mi pueblo, llaga a ellos.* Por que desta expulsion de la patria, nuestra maldad ha sido solamente causa. Donde es de advertir, que la palabra למו *lamo,* tiene la misma significacion que להם *a ellos,* como cōsta a quiē sabe algo de la grammatica Hebrea. Y assi

en las diuinas letras tratar de la generalidad de Israel con este
titulo de particular indiuiduo: como se dize, *y varon de Israel* Iuezes xx. 7.
fueron contados. Y esforçóse el pueblo varon de Israel. Itē, *y* Ibid. xx. 22.
varon de Israel juró en la Mispa, y Saul y varon de Israel se Ibid. xxi. 1.
apañaron, y desta calidad otros muchos.

Ciertamente nuestras enfermedades él las lleuó. Quiere dezir, 4
los trabajos y calamidades q́ este pueblo inocēte padeció en el 1 Sem. xvii. 2.
captiuerio, con mas justa causa las mereciamos nosotros infieles.
Pero estauamos tan ciegos, que le estimauamos llagado, herido
y afligido de Dios, y no por nuestra causa; y que todo esso les
venia por se apartar de la verdad, y no conceder en la religion
con nosotros.

Y él, dolorioso de nuestros rebellos, molido de nuestros delitos: 5
como si dixesse, pero muy al contrario es, por que sola nuestra
maldad fué la causa de sus trabajos, y no por odio q́ Dios les
aya tenido. *El castigo* מוסר *o disciplina de nuestra paz, sobre
él;* que siendo q́ el pezar anda siempre junto con el plazer, el
castigo desta felicidad parece que cahia sobre él. O tambien
quando gozando de paz, nos faltauā adversarios, bolviamos luego
las armas contra este pueblo, y lo q́ estableciamos para disciplina
y buē regimiento de nuestras Republicas, redundaua todo en
consultas contra él, decretando muertes, destierros, y perdi-
mientos de bienes, como muestra la experiencia cada dia. O de
otra manera, la doctrina que oyamos de nuestros predicadores,
era, que nuestra tranquilidad consistia en irritanos contra él,
y finalmente, que con su herida tendriamos nos salud. Pero,

Todos nos, como ovejas errauamos, cada vno a su carrera 6
mirauamos etc., id est, No solamente confessaran el mal trata-
miento y offensas corporales que hizieron a Israel, mas junta-
mente sus errores, atribuyendo a esto sus maldades. Que
muchos (diran) Todos nos, *Ismaelitas y Edumeos*, como ovejas
errauamos, cada qual por su camino seguia nueva secta: y es lo
mismo que dize el Profeta Irmiahu, *A ti vendran gentes de los* Ier. xvi. 19.
*estremos de la tierra, y diran, ciertamente falsedad heredaron
nuestros padres, vanidad y sin provecho.* Sigue, *Y el Señor hizo*

prosperidad de Israel, y que el braço, y favor del Señor, se avia de manifestar y emplear en gente tan vil y baxa?

2 *Y subió como ramo delante dél.* Esta subida no ha sido por vía ordinaria, ni natural, mas prodigiosa: por que como un ramo de pequeños principios ha subido milagrosamente, y como rayz de tierra seca, en que brevemente se marchita, assi de la misma muerte del captiverio le vemos levantado y renacido. Pensavamos que no tenia forma humana, ni hermosura, y assi le miravamos, mas de tal forma le juzgavamos, que no la desseauamos, no haziendo algun caso dellos.

3 *Despreciado, y vedado de varones.* Esto es, tanta era su baxeza que totalmente le juzgauamos indignos de nuestra conversacion, teniendo por afrenta el comunicar cõ ellos. Y es lo mismo q̃ dize el mismo Profeta en el cap. xlix. *Assi dixo A. su redemptor de Israel, su santo. Al despreciado de alma, al aborrecido de las gentes, al sierro de los dominadores, los reyes veran, y se levantaran* etc. y el Real Psalmista, *distenos* (Señor) *repudio a nuestros vezinos, escarnio y deshõra a nuestros derredores.* Signe, *varon de dolores, y usado a enfermedad*, id est, a padecer los trabajos del captiverio, comparados en las divinas letras a enfermedades: como dize este mismo Profeta cap. xxx. *en dia de soldar A. a la quebradura de su pueblo, y llaga de su herida, sanará.* Irmiah cap. xxx. *fuerte es tu quebranto, dolorosa tu herida, no ay quien juzgue tu causa para salud, y melezina de provecho no a ti* etc. *Pero yo de tus heridas te melezinaré:* y en sus Lamentaciones, *que grande como la mar*
Oseas vi. 1. *tu quebranto, ¿quien te melezinará?* Oseas, capitulo vi. *que él arrebató, y nos melezinará, hirió, y nos soldará.* Sigue, *Y como encubrir sus faces* ממנו *de él* (o *de nos*), *viamosle, y no le estimavamos.* Esto es, haziamos que no le viamos, por faltar con ellos a la obligacion de cortezia, lo que procedia de la poca reputacion en que le teniamos. O tambien él mismo de puro corto, y descónfiança, se ocultaua de nosotros. Y no es dificultad intitular la nacion de Israel en este verso con el nombre singular de איש *varon* de dolores, por ser estilo muy ordinario

primer estado, en la venida del Messiah, todas estas cosas volueran a recuperarse, como todos los profetas á una voz testifican. Y aqui Iesayah admirablemente las recopila en estos 4 vocablos. Por que ישכיל, se deriva de שכל *entendimiento*, y significa, que entonces entenderá perfectamente, con profunda y alta sabiduria. ירום *enalterse ha* se atribuye al reyno, como se dize en Num. xxiv. וירום מאגג מלכו *y enaltecerse ha mas que Agag su rey.* נשא *ensalçarse ha se atribuye* a la profecia, como se dize משא דבר יי *profecia de palabra de A.*, y גבה *sublimarse ha*, represēta la vniō y copulacion con la soberana Magestad diuina, cuyo titulo es גבוה *Altissimo.* Sigue:

Assi como se maravillaron sobre ti muchos etc. Dirige el 14
Profeta su locucion al pueblo, y muestra que del mismo modo que las naciones del mundo se admirauan de su baxeza, y aun poca fortuna, hasta taxarlos de desfigurados, y que su forma no competia a hombre, ni semejaua a ninguno de todos los mortales, assi en aquel tiempo se admiraran de su prospero y sublime estado, como sigue:

Assi hará hablar gentes muchas. Por que viendo subita- 15
mente mudada la fortuna de Israel, y de tan infima baxeza subir a tan grande imperio, todos los Reyes de la tierra se admirarā y discurrirā sobre ello. Y da la razō desto diziendo, por q́ aquello que jamas les fué de alguna nacion contado, vieron en el pueblo de Israel, a cuya grandeza no ygualó alguna, y lo que jamas oyeron de sus falsos predicadores, agora entendieron. O יקפצו significa, *cerraran* las bocas, hablando con gran veneracion y modestia de aquel pueblo que poco antes reconocieron captivo, y sugeto al arbitrio de su imperio y tirania: y es lo mismo que dize el Profeta Micha cap. vii. 16. *como dias de tu salir de tierra de Egito, le mostraré maravillas. Veran las gentes y avergonçarse han de todas sus proezas, pondrā la mano sobre la boca,* etc. Sigue:

Quien creyerá nuestra oyda? etc. explica la admiracion de liii. 1
las gentes. Quien pensara, diran, esta novedad que vemos de la

La tercera fué el grado de Profecia, cuya prerogatiua no concedió a ninguna gente: y en esto quiso Mosseh quedar él, y el pueblo de Israel, diferente de todas las demas naciones,
Ex. xxxiii. 16. como pidió al Señor, diziendo, *seamos yo y tu pueblo separados de todos los mas hombres, que sobre la haz de la tierra:* cuya peticion le fué otorgada: y assi no tuvo otro profeta ygual, ni el grado de profecia gozó otra naciō alguna. Y supuesto que Bilham, siendo gentil, profetizó, bien se sabe aver sido vn caso
Num. xxiii. 4. accidental, como se dize en su misma historia, ויקר *y encontró el Señor a Bilham:* y esto fué, o para mayor gloria de Israel, confessada por vn gentil, o para condenacion de las gentes, para que no tuviessen escuza de que les faltó profeta que les instruyesse en lo bueno: pues Bilham, hombre tan famoso entre ellos, les predixo todos los sucessos de Israel, y el admirable y prospero fin en la venida del Messiah.

Vltimamente, la quarta prerogatiua fué la vnion de la divinidad, y particular providencia divina. Por que supuesto que todas las demas gentes dexó el Señor a la protecciō de los Angeles, y influencias celestes, al pueblo de Israel tomó solamente a su cargo, y particular govierno, como dize a Abraham,
Gen. xvii. 7. *yo seré a ti, y a tu simiente* (solamente) *por Dio;* y por Mosseh
Deut. iv. 19. a essos astros repartió el Señor a todas las mas gentes, *mas a*
Num. xxiii. 9. *vos tomó A.* Bilham, *He aqui un pueblo que solamente mora, y en las gentes no es contado:* y finalmēte en los vltimos capitulos
Deut. xxxii. 9. del Deuteronomio, *que parte de A. su pueblo Iahacob, suerte de su heredad. Bienaventurado de ti, Israel, pueblo salvo en A.*
Ps. cxliv. 15. El psalmista assimismo, *Bienaventurado el pueblo q́ ansi a*
Irm. x. 16. *él, biēaventurado el pueblo q́ A. su Dio;* y Irmia, *No como estos la parte de Iahacob, que formador del todo, él.*

Agora pues todas estas prerogatiuas que el pueblo Israelitico
Ies. xxix. 14. gozó quando estaua en la gracia del Señor, ¿ quién ignora las
Ps. lxxix. 4. perdió en el captiuerio, indignos (como ingratos) dellas? Pues q́ oy se perdió aquella exacta ciencia, no ay mas profeta, viuen
Oseas iii. 4. sin rey y sin principe, y el Señor ocultó sus faces dellos: pero
Ieh. xxxix. 27. quando bolviere por su honra, quādo restituyere Israel a su

dignidades que gozó el pueblo de Israel en la patria, perdió despues en el captiverio, y boluerá a recuperar en el tiempo del Messiah.

La primera fué una exacta sciencia, y profunda sabiduria, como dize Mosseh: guardad estos preceptos, *que esta vuestra sciencia y sabiduria a los ojos de los pueblos que diran, solamente esta gente es sabia, y entendida.* Verdad que confirmaron muchissimos escriptores, confessando que toda la sciencia de los Griegos y Egipcios se derivó de los Iudios. Donde Iustino, Teodoreto, y Alexandrino, afirmaron, que todo lo bueno que supieron los Filosofos, y Poetas, fué hurtado de la sagrada Escritura. Por cuya causa a Platon llamarō, Moysen Attico, o Moysen de Atenas. De Aristoteles escriue Clearco Peripatetico que aprendió lo mejor de su doctrina de vn Iudio con quien comunicaua mucho. De Pitagoras, Ambrosio, que fué de nácion Iudio, y como ladron de casa, les hurtó innumerables cosas: y Alexandro Polystor dize más, que fué discipulo de Nazareto Asirio, por otro nombre, Ezekiel profeta: y que de tal maestro salió vn tal discipulo. Finalmente es cosa cierta (como tengo mostrado largamente en vna Apologia en defensa de la varia leccion de varios libros) que la ciencia de Orfeo, Platon, Anaxagoras, Pitagoras, Tales Milesio, Homero, y aun de otros muchos varones sapientissimos, se derivó del Oceano claro de Mosseh, y de los professores y sabios de su Ley santissima: por que a ellos, segun el Psalmista, reueló Dios sus palabras, y no hizo este fauor a ninguna otra gente.

La segunda dignidad fué el reyno de la casa de Dauid; al qual solamente de su mano dió el imperio. Por que todos los demas principes alcansaron el principio de su grandeza por las armas y tiranias, como los Turcos, y Romanos, y aun otros muchos mas antiguos: pero a Dauid solamente por la soberana Magestad le fué dado el imperio, como dize el Real profeta en el Psalmo lxxxix. *Tajé firmamento a mi escogido, juré a Dauid mi sieruo, hasta siempre compondré tu simiente, y edificaré para siglo y siglos tu sylla en eterno.*

Dauid Psal. cxxxvii. *heredad de Israel su siervo* etc. Y como el Profeta en este capitulo alaba la fidelidad, con que Israel, como leales siervos, sufriendo mil persecuciones en este captiverio, estuvieron siempre constantes en el servicio del Señor bendito, por esta causa les da aqui este atributo. Y segun esto el unico sugeto desta profecia es el pueblo de Israel : y este es el verdadero entendimiento della : cuya infalibilidad ultra desto, consta de la conneccion del cap. precedente, donde el Profeta dize, *despierta despierta, viste tu fortaleza, Sion, viste los paños de tu hermosura, Ierusalaim, ciudad de la santidad, que no añadirá venir contra ti más ni el incircunciso* Edumeo, *ni immundo* Ismaelita. *Quánto se afermosaron sobre los montes los pies del albriciador, hazien oyr paz, Albriciador del bien, hazien oyr salvacion, decien a Sion, Reynó tu Dio. Voz de tus atalayas alsaron voz, a una cantaran, que ojo con ojo veran, en tornar A. a Sion. Cantad y alegraos juntamente, desiertas de Ierusalaim, que consoló A. su pueblo, redimió a Ierusalaim, descubrió A. el braço de su santidad a ojos de todas las gentes, y veran todos los fines de la tierra la salvacion de nuestro Dio. Apartaos, apartaos de alli, immundo no toqueys, salid de en medio della, limpiadvos los que llevays las armas del Señor. Que no cō prissa saldreys* (como en Egito) *ni cō huyda andareys, que andan delante de vos A. y vuestro amparador, Dio de Israel :* y prosigue luego, *He aqui prosperará,* o *entenderá, mi siervo* etc.

Vesse como el Profeta va siguiendo el mismo assumpto, y acabado este capitulo, le va en el siguiente dilatando ; *canta, esteril, que no parió ;* y con el mismo fausto continuando esta materia hasta el fin del libro, engrandece aquel dichoso siglo, colmado de mil felicidades.

Presupuesto lo dicho, es de advertir, que en este primer verso exprime el Profeta este supremo estado cō estos 4 titulos ישכיל ירום נשא גבה *prosperará,* o *entenderá, enaltecerse ha ensalçarse ha, y sublimarse ha,* cuyos atributos, (como bien pondera don Ishak Abarbanel) significan aquellas 4 prerogativas y

simiēte, alongará dias, y voluntad de A. en su mano prosperará.

purificarle: Si él pusiere por expiacion su alma, verá simiente, prolongará dias, y la volūtad y determinaciō del Señor prosperará ē su mano.

11 Del trabajo de su alma verá, hartarse ha: con su sabiduria justificará justo mi siervo a muchos: y sus delitos él soportará.

Por el trabajo que padeció su alma en el captiverio, verá bien, hartarse ha de dias: con su sabiduria justificará el justo mi siervo Israel a los muchos, y sus cargas él las lleuará.

12 Por tanto partiré a él cō muchos, y con fuertes, partirá despojo: por q́ entregó a muerte su alma, y con rebelladores fué contado, y él el pecado de muchos soportó: y por rebelladores oraua.

Por tanto le repartiré entre los muchos, y fuertes de Gog y Magog, despojo: por que se entregó a la muerte por el santificamiento de mi nombre; y con los rebeldes fué contado; y la offensa de los muchos sufrió orando aun por los mismos rebelladores, de quiē recebia agrauios.

NOTAS.

HE *aqui prosperará mi siervo* etc. Entre muchos titulos de lii. 13
honor, con que el Dio bendito honró a Israel, fué este de *siervo* uno dellos: donde en otra parte Iesayah, cap. xli. *y tú Israel mi siervo.* Irmiah xiii. *No temas mi siervo Iahacob.* Iehazkel xxxvii. y *estaran sobre la tierra que di a mi siervo, a Iahacob.*

6 Todos nos como ovejas errauamos, cada vno a su carrera miravamos; y A. hizo ocurrir en él el pecado de todos nos.

Todos nos, como ovejas errauamos: cada vno a su secta seguiamos, y assi el Señor parece que traspassó en él la pena de todos nosotros.

7 Apretado, y él afligido, y no abria su boca: como cordero al matadero era lleuado, y como oueja delante sus trasquiladores, enmudecia; y no abria su boca.

Apretado fué y afligido: como carnero fué por nosotros llevado al matadero, y como oveja delante sus trasquiladores, quitandole la vida, y hazienda: y él enmudecia, y no abria la boca.

8 De detenimiento, y de juizio, fué tomado, y su generacion, quiē hablará? que fué tajado de tierra de vidas: por rebello de mi pueblo, llaga a ellos.

De la carcel y destos tormētos es ya libre: y este su felice seculo, ¿quien avia de pensar quando fué desterrado de la tierra santa? Por la malicia de mi pueblo (dirá cada nacion), les vino esta llaga a ellos.

9 Y dio cō malos su sepultura, y con rico, en sus muertes: sobre que no falsedad hizo, y no engaño en su boca.

Cō los malechores era sepultado, y con el rico, en varios tormentos padecia: no aviendo cometido culpa, ni vsado de fraude con su boca.

10 Y A. quiso molerlo, hizole ēfermar: si pusiere por enmienda su alma, verá

Pero el Señor (dize el Profeta) fué el q́ quiso enfermarle, y afligirle, para

Y subió como ramo delante dél, y como rayz de tierra seca; no forma a él, y no hermosura; y viamosle, y no vista, y cobdiciassemos.

Menospreciado, y vedado de varones, varon de dolores, vsado a ēfermedad: y como encubrien faces del, menospreciado, y no le estimauamos.

De cierto nuestras enfermedades él las lleuó, y nuestros dolores él los soportó: y nos lo estimauamos llagado, herido del Dio, y afligido.

Y él adoloriado por nuestras rebelliones, molido por nuestros delitos: castigo de nuestra paz sobre él, y por su herida fué melezina a nosotros.

Subió como ramo, y rayz 2
de tierra seca, milagrosamente, por que él no tenia forma, ni hermosura. Viamosle, pero tā feo, q́ no nos parecia vista, por la qual le codiciassemos.

Despreciado, y desechado 3
de la conversacion de los hombres, varon de dolores, usado a padecer trabajos: dél encubriamos las faces, menospreciado, y sin estimacion entre nosotros.

Pero agora vemos, que 4
las enfermedades y trabajos q́ nosotros con razon aviamos de padecer, él las sufrió y padeció, y nosotros pēsauamos que él con justa causa era llagado de Dios, y afligido.

Siendo que las enferme- 5
dades y dolores que nosotros mereciamos por nuestros pecados, el las padeció. El castigo q́ merecia nuestra paz y felicidad, él lo lleuó; mas sus trabajos parece aver sido la cura de nosotros.

deza. III. *Como caerán en la cuenta, reconociendose a si mismos pecadores, y a ellos inocentes.* IV. *Lo que sentirán de sus varias sectas.* V. *La paciencia del pueblo en padecer los trabajos del captiverio; y el premio que tendran del sufrimiento.*

Ad literam.	Parafrasis.
lii. 13 He aqui prosperará mi sieruo, será enaltecido, y será ensalçado, y será sublimado mucho.	*He aqui entenderá mi siervo Israel: será enaltecido, ensalçado, y sublimado mucho, en la venida del Messiah.*
14 Assi como se marauillaron sobre ti muchos, assi corrupta más que varon su vista, y su forma, más que hijos de hombre.	*Assi como se marauillaron sobre ti, ó Israel, muchos de las gentes, diziendo en el tiempo del captiverio, en verdad que es desfigurada, más que todos los hombres, su vista, y forma.*
15 Assi hará hablar gentes muchas: sobre él reyes cerrarã sus bocas: que lo que no fué contado a ellos, vieron; y lo que no oyeron, entendieron.	*Assi en aquel tiempo hablaran de tu grandeza; hasta los mismos reyes, de estupor, cerraran sus bocas: por que aquello que jamas les fué contado, veran, y lo q́ no oyeron, entenderan.*
liii. 1 Quien creyéra a nuestra oyda? y braço de A. ¿sobre quién fué descubierto?	*Quien avia (diran las gentes) de creer por narracion lo que vemos? y el braço del Señor, mirad sobre que gente vil se ha manifestado.*

B. R. M'NASHEH BEN YISRAEL.

Qvæst. XXIII.

Ysay. liii. 4. Ciertamente nuestras enfermedades, él las lleuó, y nuestros dolores, él los sufrió. Item verso 12. y él el pecado de los muchos lleuó.

Yehazk. xviii. 20. El alma que pecáre, ella morirá. El hijo no lleuará por el delito del padre, y el padre no lleuará por el delito del hijo, etc.

Si este capitulo se interpreta por el pueblo de Israel, ¿cómo dize Iesayah que él llevó el pecado de los muchos, siēdo q́ cada vno, (segun testifica Iehazkel) paga solamēte su culpa?

Conciliacion.

Pide el assumpto desta question largo discurso, y para la perfeta inteligencia de nuestros versos, será fuerça explicar todo el cap. lo q́ haremos cō la breuedad possible, sin mover las dudas q́ puedē oponerse cōtra otras exposiciones, por que es el intento solo mostrar quál sea nuestra sentencia. Y assi para mayor claridad, pōdré a la letra el Texto, con vna parafrasis mia, y despues le illustraremos con sus Notas.

Profetiza Iesayah la summa felicidad de Israel en el tiēpo del Messiah. II. *La admiracion de todas las Naciones, viēdoles subir de tan humilde estado a gran-*

que es su Christo, añadiendo *por revello de mi pueblo llaga a ellos*, como se ve del hebrayeo original y verdadero, donde muestra que el perseguido y dolorido es nombre colectivo de muchos que es Israel como denota por el pronombre de plural *lamo* (a ellos); aqui parece la astucia y falsedad de Geronimo que para apoyar a su Christo esta profecia, falsifica la palabra *lamo* (a ellos) y pone en su lugar *lo* (a él). Finalmente concluye el profeta diziendo que Israel soportó todos estos tormentos de las gentes, *sobre que no hiço falsedad y no engaño en su boca*. De modo que diran sus perseguidores: decierto los perseguimos sin raçon, pues en lo que hacian cunpliendo su ley no avia falsedad ninguna, ni nos engañavan en hablar siempre de la unidad de Dios y de que avia de venir el Mesias. Eme tenido contra mi ordinario estilo en declarar por menor todas las palabras de esta profecia, porque es notable el antidoto que de cada una dellas haçen los de Sedom en favor de su Christo, siendo que a la verdad cada letra della es vaso de ponçoña para ellos; pues no solo se le descubre su poco fundamento sino la alteracion que hacen del mismo literal, tanto Geronimo a quien por santo veneran quanto los demas a quien ciegamente seguen al precipicio donde simplemente se despeñan.

(Also paged from back, forward, Title page at end.)

A. ABRAHAM GUER DE CORDOVA.

Explicase el capitulo liii de Isayas que en su favor alegan los christianos y pruevase ser en el nuestro.

La tercera prueva que en su favor traen los sabios de Hedom es el profeta Isayas que dice, *¿ Quien *creyerá nuestra oida*[1] *y braço del Señor sobre quien fué descubierto? Y subirá como ramo delante de él y como rayz de tierra seca, no forma a él y no hermosura, y vimosle y no vista etc.* Dizen pues estos sabios que aqui habla el profeta del Mesias llamandole disfigurado, menospreciado, dolorido, llagado, herido y afligido de Dios etc.; y este asi maltratado afirman aver sido su Christo que fué llagado, menospreciado y muerto, por las enfermedades de los pecados del genero humano; y confirman, porqué añade el profeta diziendo *nuestras enfermedades él las llevó y él adolorido por nuestros revellos y pecados.* Respondo advertiendo: Primero que es muy familiar en la sagrada escritura llamar Dios a los hijos de Israel con nombre singular colectivo: llamandolos Jacob, Israel, Sion, Hierusalaim etc.; y conforme a esto se dize, 'Oye Israel, el Señor tu Dios etc.' Este modo de hablar guardó Isayas llamando a Israel con nombre singular colectivo

[1] MS. ohyra . . . ohyda.